DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

SENNUR SEZER - ADNAN ÖZYALÇINER

Öyküleriyle İstanbul Anıtları - II

Saray'dan Liman'a

İstanbul 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

EVRENSEL BASIM YAYIN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu kitap
İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın
katkılarıyla hazırlanmış
ve basılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sennur Sezer - Adnan Özyalçıner

Öyküleriyle İstanbul Anıtları

CİLT II

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Evrensel Basım Yayın – 406

ÖYKÜLERİYLE İSTANBUL ANITLARI – II

İstanbul 2010 Edebiyat Yönetmeni: Ahmet Kot

Proje Koordinatörü: Sennur Sezer

Editör: Gonca Özmen

Arşiv ve Araştırma: Ayşe Bengi, Ahmet Emre Çelik

Teknik Koordinatör: Cavit Nacitarhan

Kapak ve İç Tasarım: Devrim Koçlan

Görsel Sorumlular:
Özcan Yaman, Ferda Çağlayan
Osman Karamehmetoğlu, Özhan Özkan
Aydın Sertbaş, İsmail Küçükbaşol

Birinci Basım:
Ekim 2010
ISBN 978-605-4156-44-3
978-605-4156-42-9 (Tk.)

© *Evrensel Basım Yayın, 2010*

Doğa Basın Yayın Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı, Kamerhatun Mah.
Alhatun Sokak, 25, Beyoğlu / İstanbul
Tel: (0212) 255 25 46 (pbx)
Faks: (0212) 255 25 87
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: evrenselbasim@gmail.com

Sertifika No: 11015

Baskı: Ezgi Matbaacılık
Çobançeşme, Sanayi Cad. Altay Sk. No: 10 Yenibosna / İstanbul
Tel: 0212 452 23 02 - 654 94 18 e-posta: ezgimatbaa@maynet.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Öyküleriyle İstanbul Anıtları

İÇİNDEKİLER

Saray'dan Liman'a > 11

> Aya İrini Kilisesi 13
> Darphane 15
> Cellat Çeşmesi 16
> Arkeoloji Müzesi 17
> Eski Şark Eserleri Müzesi 19
> Çinili Köşk 20
> Topkapı Sarayı 22
> Topkapı Sarayı'ndaki İki Sportif Anıt 37
> Gülhane Parkı 39
> Alay Köşkü 40
> Gotlar Sütunu 41
> Sarayburnu Atatürk Heykeli 43
> Zeynep Sultan Camii 44
> Acem Ağa Mescidi 46
> Cafer Ağa Medresesi 47
> Çocuk Mahkemeleri 48
> Bab-ı Âli 48
> İstanbul Valiliği Binası (Bab-ı Âli) 49
> Nallı Mescit 51

Eminönü Anıt Yapıları > 53

> Ahi Çelebi Camii 54
> Yavuzer Sinan Camii 59
> Bekri Mustafa Türbesi 61
> Zindan Han ve Baba Cafer Türbesi 63
> Rüstem Paşa Camii Külliyesi 65
> Rüstem Paşa Hanı (Büyük Çukur Han) 69

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Rüstem Paşa Hanı (Küçük Çukur Hanı) 69
> Yeni Cami Külliyesi 70
> Mısır Çarşısı 73
> Galata Köprüsü 74
> Büyük Valide Hanı 78
> Büyük Yeni Han 81
> Küçük Yeni Han 82
> Dördüncü Vakıf Han 82
> Sultan I. Abdülhamit Türbesi 83
> Sansaryan Han 84
> Büyük Postane 85
> Sirkeci Garı 87
> Sepetçiler Kasrı 89
> Arpacılar Camii 91
> Hidayet Camii 92

Kumkapı-Yenikapı-Samatya-Yedikule Anıt Yapıları > 95

> Surp Asvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesi 96
> Kumkapı Surp Harutyun Kilisesi 98
> Hagia Kyriake Kilisesi 99
> Panagia Kilisesi 101
> Esma Sultan Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı 102
> Hagios Georgios Kilisesi 103
> Hristos Analepsis Kilisesi 105
> Hagios Konstantinos ve Hagia Helene Kilisesi 106
> İmrahor İlyas Bey Camii 109
> St. Jean Studion (İmrahor Camii) Sarnıcı 109
> Surp Kevork Kilisesi 110
> Altımermer Surp Hagop Kilisesi 113
> Surp Hohannes Avdearaniç Kilisesi 114
> Surp Pırgiç Kilisesi 114
> Hacıevhaddin Camii 116

Bakırköy Anıt Yapıları > 117

> Fil Damı 118
> Zuhurat Baba Türbesi 119
>Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Kilisesi 121
> Çarşı Cami 122
> Baruthane 123
> Büyükçekmece Köprüsü 124

Galata, Karaköy Anıt Yapıları > 127

> Saliha Sultan Çeşmesi 128
> Yanıkkapı 128
> Arap Camii 129
> Galata Bedesteni 132
> Kurşunlu Han 132
> Saksı Han 132
> Zülfaris Sinagogu 133
> Saint Benoit Kilisesi ve Manastırı 134
> Andrea Hanı 135
> Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi 137
> Yüksek Kaldırım 140
> Aşkenaz Sinagogu 141
^ Fotoğraf İzzet Keribar 141
> Bankalar Caddesi 142
> Osmanlı Bankası 142
> Kamondo Merdivenleri 143
> Schneider Tempel Kültür Merkezi 144
> Saint Pierre ve Saint Paul Kilisesi 145
> Sen Piyer Hanı 147
> Bereket Han 148
> Kal de Los Frankos (İtalyan) Sinagogu 148
> Galata Kulesi 149
> İngiliz Bahriye Hastahanesi 154
> Müeyyetzade Camii 154

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Şahkulu Camii 154
> Neve Şalom Sinagogu 155
> Galata Mevlevihanesi 157
> Tünel 160
> Doğan Apartmanı 164
> Kamondo Hanı 165
> Kırım Kilisesi / Anglikan Kilisesi 165
> Sankt George Külliyesi 165
> Pera Palas 167
> Casa d'Italia (İstanbul İtalyan Kültür Merkezi) 169
> İsveç Konsolosluğu 170
> Narmanlı Yurdu 171
> Botter Apartmanı 172
> Santa Maria Kilisesi 174
> Rus Konsolosluğu 175
> Hollanda Konsolosluğu 176
> Markiz Pastanesi 177
> Surp Yerrotutyun (Üçhoron) Kilisesi 178
> Odakule 179
> Elhamra Hanı 180
> Saint Antoine Kilisesi 181
> Mısır Apartmanı 183
> Aznavur Pasajı 183
> Hacopulo Pasajı 184
> Venedik Sarayı 185
> Fransız Sarayı 186
> İngiliz Konsolosluğu 187
> Galatasaray Lisesi 189
> Galatasaray Hamamı 191
> Galatasaray Postanesi 192
> Avrupa Pasajı 193
> Çiçek Pasajı 194
> Halep Pasajı 196
> Anadolu Pasajı 196
> Atlas Pasajı 197
> Tokatlıyan Oteli 198
> Alkazar Pasajı 199
> Ağa Camii 200
> Rumeli Han 202
> Adam Mickiewicz Müzesi 202
> Avedaranagan (Evangelist) Surp Amenasurp Yerrotutyun Kilisesi 203
> Alman Protestan Kilisesi 204
> Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Ermeni-Süryani Kilisesi 204
> Hagios Konstantinos ve Hagia Helena Kilisesi 206
> Taksim Ticaret Meslek Lisesi207
> Fransız Konsolosluğu 207
> Surp Hovhan Vosgeperan Kilisesi 208
> Taksim Maksemi 209
> Hagias Trias Kilisesi 211
> Taksim Cumhuriyet Anıtı 212
> Alman Konsolosluğu 216
> Taşkışla 217
> Saint Esprit Kilisesi (Notre Dame de Sion) 218
> Harbiye Atatürk Anıtı 220
> Maçka Silahhanesi 220
> II. Abdülhamit Çeşmesi 222
> Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı 222
> İnönü Anıtı 223
> Abide-i Hürriyet Anıtı 224
> Türk Ortodoks Patrikhanesi (Bağımsız Türk Patrikhanesi) 226
> Galata Panagia Kafatiani Kilisesi 227
> Mimar Sinan Üniversitesi Ek Binası (Tophane-i Âmire Binası) 228
> Mustafa Ağa Camii (Karabaş Tekkesi) 229
> Kılıç Ali Paşa Camii Külliyesi 229
> Tophane Meydan Çeşmesi 231

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Tophane Kasrı (Nusretiye Kasrı) 232
> Nusretiye Camii 233
> Nusretiye Saat Kulesi 234
> Cihangir Camii 235
> Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 236
> Molla Çelebi Camii 237
> Koca Yusuf Paşa Çeşme ve Sebili 238
> Hadika 239
> Silahtar Yahya Efendi Çeşmesi 239
> Emin Ağa Sebili, Çeşmesi ve Mezarlığı 240
> Dolmabahçe Saat Kulesi 242
> Dolmabahçe Sarayı 243
Beşiktaş Anıt Yapıları > 249
> Akaretler Sıra Evleri 250
> Şairler Parkı 251
> Ihlamur Kasrı 251
> Barbaros Anıtı 252
> Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi 252
> Beşiktaş İskelesi 253
> Beşiktaş Cami-i Kebiri (Sinan Paşa Camii Külliyesi) 255
> Beşiktaş Panagia (Genesis) Kilisesi 257
> Yıldız Sarayı 259
> Yıldız Sarayı Müzesi 261
> Yıldız Sarayı Tiyatrosu ve Sahne Sanatları Müzesi 261
> Yıldız Porselen Üretimevi 261
> Yıldız Parkı 262
> Çadır Köşkü 262
> Malta Köşkü 263
> Şale Kasrı 263
> Yıldız Camii 264
> Yıldız Saat Kulesi 266
> Yahya Kemal Beyatlı Heykeli 267
> Fatih Heykeli 267
> Çırağan Sarayı 268
> Ortaköy Camii 274
> Etz Ahayim Sinagogu 275
> Ortaköy Hagîos Phokas Kilisesi 275
> Esma Sultan Yalısı 277
> Boğaziçi Köprüsü 278
> Fatih Sultan Mehmet Köprüsü 280
> Kuruçeşme İoannes Prodromos Kilisesi 281
> Kuruçeşme Hagios Demetrios Kilisesi 282
> Fehime ve Hatice Sultan Yalıları 283
> Hatice Sultan Yalısı 284
> Naime Sultan Yalısı 285
> Arnavutköy Taksiarhes Kilisesi 285
> Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi 287
> Valide Paşa Yalısı (Eski Mısır Konsolosluğu) 289
> Bebek Hagios Kharalambos Kilisesi 290
> Hümayun-u Abad Camii (Bebek Camii) 291
> Rumelihisarı 293
> Perili Köşk (Yusuf Ziya Köşkü) 297
> Baltalimanı Kemik Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 298
> Şerifler Yalısı 299
> Emirgan koruluğu 301
> Sarı Köşk 302
> Pembe Köşk 302
> Beyaz Köşk 302
> Emirgan Camii 303
> Emirgan I. Abdülhamid Han Çeşmesi 305
> Emirgan Camii Muvakkithanesi 305
> Atlı Köşk /Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi 306
> Osman Reis Camii 307
> Avusturya Başkonsolosluğu / Cezayirliyan Yalısı 308

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Faik Ve Bekir Bey / İkizler Yalısı 308
> Panayia Kumariotisa Kilisesi 309
> Tifaret İsrael Sinagogu 310
> Ali Kethüda Camii 310
> Huber Malikhanesi 311
> Kalender Kasrı 313
Asya Kıtasının El Uzattığı Yer Anadolu Yakası > 315
> Kız Kulesi 316
Haydarpaşa-Kadıköy Anıt Yapıları > 323
> Haydarpaşa İskelesi 324
> Haydarpaşa Garı 325
> Kadıköy İskelesi 328
> İskele Camii 329
> Osman Ağa Camii 330
> Ayia Eufemia Kilisesi 330
> Surp Takavor Kilisesi 331
> Hemdat İsrael Sinagogu 332
Selimiye, Üsküdar Anıt Yapıları > 333
> Selimiye Kışlası 334
> Selimiye Camii 335
> Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi 336
> Rum Mehmet Paşa Camii 338
> Ayazma Camii 339
> Şemsi Paşa Camii Külliyesi 340
> Atik (Eski) Valide Camii Külliyesi 342
> Toptaşı 343
> Mihrimah Sultan Camii Külliyesi 344
> III. Ahmet Çeşmesi 346
> Selman Ağa Camii ve Horhor Çeşmesi 347
> Ahmediye Külliyesi 348
> Çinili Camii Külliyesi 349
Boğaz'ın Anadolu Kıyısı Anıt Yapıları > 351
> Çarşı Camii 352
> Üryanizade Camii 353
> Kuzguncuk Surp Krikor Lusaroviç Kilisesi 353
> Beth Yaakov Sinagogu 354
> Virane (Kalde Ariva) Sinagogu 354
> Ahmet Fethi Paşa Yalısı 355
> Beylerbeyi Sarayı 357
> Beylerbeyi Camii 360
> Sadullah Paşa Yalısı 361
> Kuleli Askeri Lisesi 363
> Kuleli Bahçe Camii 365
> Kont Ostrorog Yalısı 367
> Kıbrıslılar (Mehmet Emin Paşa) Yalısı 368
> Abud Efendi Yalısı 369
> Küçüksu / Göksu Kasrı 370
> Küçüksu Valde Sultan Çeşmesi 371
> Anadoluhisarı 373
> Anadoluhisarı Camii 375
> Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı 378
> Hidiv Kasrı 380
> Beykoz Kasrı 382
> Ahmet Mithat Efendi Yalısı 383
> On Çeşmeler 384
> Yuşa Türbesi 385
> Yoros Kalesi 387
Marmara'nın Prensleri Adalar > 389
> Heybeliada Ruhban Okulu 390
> Aya Yorgi Manastırı 393
> Aya Nikola Manastırı 394
Heykellerle Savaşan Kent İstanbul > 395
Kaynakça > 407

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Saray'dan Liman'a >

Surların İstanbul'u kuşatması gibi, Saray da yönetimsel olarak İstanbul'u kuşatmıştır. Saray, İstanbul limanıyla ilişkilidir.
Liman, Eminönü ve Galata Köprüsü'nden başlayarak karşı yakayı Galata'yla, Beyoğlu'nu, Boğaz'ın iki yakasıyla (Avrupa ve Asya'yla) birlikte Adalar'a kadar İstanbul'u kucaklar. Tıpkı Topkapı Sarayı'nın Sarayburnu tepesinden İstanbul'u kucakladığı gibi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Aya İrini Kilisesi

Sultanahmet'te, Ayasofya'ya yakın yerde, Topkapı Sarayı'nın dış avlusunda yer almaktadır.

Aya İrini, en büyük Bizans kilisesidir. Ayasofya kadar da eskidir. Eski kaynaklarda belirtildiğine göre, daha önce burada bulunan Roma döneminden kalma Artemis, Afrodit ve Apollon tapınaklarının kalıntılarından yararlanılarak 4. yüzyılın başlarında I. Constantinus (324-337) döneminde yapılmıştır. Aya İrini ya da Hagia Eirene'nin sözlük anlamı "Kutsal Barış"tır. Aynı zamanda da, aynı yüzyılda yaşamış bir azizenin adıdır. Azizenin gerçek adı Penelope'dir. Hıristiyanlığı yaymaya çalıştığı dönemde putperestler onu yılanlarla dolu bir kuyuya atarlar, kadın ölmez. Taşlarlar, atların terkisine bağlayıp yerde sürüklerler, yine ölmez. Bu mucize karşısında putperestler Hıristiyanlığı kabul ederler. İrini de bir azize olur. İmparator Constantin de bu olağanüstü olaydan etkilenerek tek tanrılı dinin ilk tapınağına Aya İrini adını verir.

Döneminde Ayasofya ile aynı avlu duvarı içinde olan Aya İrini, 532'deki Nika ayaklanması sırasında yanında bulunan Sempson Zenon'la birlikte yanmıştır.

İmparator Justinianus, Ayasofya'yla birlikte Aya İrini'yi de yeniden yaptırmıştır. 564'te bir kez dahayanan Aya İrini, yeniden onarılmıştır.

VIII. ve IX. yüzyıllardaki şiddetli depremlerden yapı, zarar görmüştür. Bizanslıların patrikhane şapeli olarak nitlendirdikleri Aya İrini, İstanbul'un fethinden sonra Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-ı Sultani'nin içinde kaldığından ve camiye çevrilmediğinden dolayı önemli bir mimari değişikliğe uğramamıştır. Önce iç cephanelik, sonra da Harbiye Nezareti'nin silah ambarı olarak kullanılmıştır.

Aya İrini ilk müze çalışmalarının yapıldığı yerdir. Tophane müşirlerinden Damat Ahmet Ferit Paşa 1846 yılında Türk müzesinin ilk çekirdeğini oluşturan eserleri burada sergiledi. 1869 yılında Aya İrini, Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) adını almıştır. Aya İrini'nin galerilerine çıkışı sağlayan çift kanatlı merdivenler o sırada yapılmıştır. Osmanlı döneminde, Aya İrini'ye, bu merdivenlerle birlikte ana kapıdaki 1726 tarihli kitabeyi eklenmiştir.

Zamanla Aya İrini'nin sergilemedeki yetersizliği dolayısıyla buradaki eserler 1875'te Çinili Köşk'e taşınmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aya İrini, 1908'den 1949'a kadar Askeri Müze olarak kullanılmıştır. Daha sonra bir süre boş bırakılan yapı, onarılarak Ayasofya Müzesi Müdürlüğüne bağlı bir birim haline getirilmiştir:

Aya İrini, Bizans'tan günümüze kalan iç avlulu tek kilisedir.

Aya İrini'nin depremlerden sonraki onarımları sırasında, Bizans'ta o dönemde ikona yasağı olduğu için, duvarları süslemesiz bırakılmıştır. Bugün apsisin yarım kubbesindeki İsa'yı simgeleyen haç ile haçın altında İsa'nın çarmıha gerildiği Golgota tepesini simgeleyen üç basamaklı kürsü dışında duvarlarda dinsel ya da din dışı bir motif görülmez. Bu haç , Osmanlı döneminde bayrak asılarak kapatılıyordu.

Yapının nemden arındırılması için 1974-1976 arasında yapılan çevresindeki toprak dolgular kaldırılmıştır.

Günümüzde, birçok sanat etkinliğinin, özellikle İstanbul Sanat Vakfı'nın düzenlediği konserlerin yapıldığı, akustik bakımdan eşsiz bir salon olarak anılır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Darphane

Darphane binası, Topkapı Sarayı'nın dış avlusunda, Aya İrini'nin az aşağısında yer almaktadır.

Darphane-i Amire olarak bilinen yapı, Gülhane Parkı'nın girişine yakın bir yere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Para basılan yer anlamına gelen darphane, 1665'te bu binaya taşındı. 1714'te büyük bir yangın geçiren bina 1726'da Damat İbrahim Paşa tarafından onarımdan geçirildi. 1789'da darphane onarılarak makineleri yenilendi. 1832 yılında yeni atölyelerin eklenmesiyle genişletilen binanın bahçesine de bir hünkâr dairesi yapılmıştır.

Darphane Tanzimat'tan sonra müdürlük olarak Maliye Nazırlığına (Bakanlığına) bağlandı. 1842 yılına kadar çekiçle dövülerek yapılan para basımı, çıkartılan bir kararnameyle sarkaç usulüne, 1853'te pres yöntemine, 1911'den sonra da makine presi yöntemine geçti.

Tarihçilere göre Darphane hazine için gerekli parayı basmasından ötürü, savaş toplarını döken Tophane, savaş gemilerini yapan Tersane'yle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun üç önemli iktisadi kuruluşundan biridir.

Darphane, müdürlük, muhasebe, kâtiplik, encümen, çeşni, çarkhane, sikkehane, ağartma, teksirhane, müze, kazan, dökümhane gibi bölümlerden oluşuyordu.

1933'e kadar ayrı bir müdürlük olarak yönetilen Damga Matbaası bu tarihte darphane ile birleştirilerek Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü adını aldı. Matbaada pul, bandrol, nüfus cüzdanı, pasaport, kira kontratı vb. basılıyordu. Bilet, çek vb. evraka soğuk damga vuruluyordu.

Darphane, 8 Temmuz 1967'de açılışı yapılan Beşiktaş-Yıldız'daki modern binasına taşındı.

Eski darphane, müze olarak düzenlenerek çeşitli sanatsal etkinliklerin yapıldığı bir yer durumuna getirildi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> *Cellat Çeşmesi*

"Siyaset Çeşmesi" olarak da bilinen bu çeşme, sarayın dış avlusunda, iç avluya geçişi sağlayan Babüsselam ya da, daha yalın bir söyleyişle, Ortakapı'nın yakınında yer almaktadır.

Cellat Çeşmesi, cellatların işlerini bitirdikten sonra araç gereçlerini yıkadıkları bir çeşme olarak tarihe geçmiştir. Cellatlar, XIX. yüzyıla kadar genelde Hırvat kökenli, bu yüzyıldan sonra Kıpti kökenlidirler. Osmanlı döneminde idamlar, suçun niteliğine göre farklı biçimlerde yapılırdı. Adi suçluların kelleleri düpedüz kesilirdi. Suç, ayaklanma gibi siyasal bir özellik taşıyorsa suçlular, yağlı kementle boğulup kelleleri bir çeşit ustura olan şifre denen bir aletle gövdelerinden ayrılarak halkın önünde sergilenirdi. Cellatlar, sarayın güvenlik birimi olan Bostancıbaşılığa bağlı olarak çalışırlardı. Ölümlerinden sonra Eyüp'te onlara ayrılmış bir mezarlığa gömülürlerdi ve baş uçlarına yazısız kaba bir taş konurdu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Arkeoloji Müzesi

Topkapı Sarayı'nın dış surları içinde, sarayın dış avlusunun alt yanında, Gülhane Parkı'nın üst bölümünde Çinili Köşk'ün bulunduğu alanda yer almaktadır.

Arkeoloji Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni oluşturan üç müzeden biridir. Bir başka söyleyişle Arkeoloji Müzesi Eski Şark Eserleri Müzesi ile Çinili Köşk Müzesi'yle birlikte İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ni oluşturur.

İstanbul Arkeoloji Müzesi, ünlü ressam müzeci Osman Hamdi Bey'in girişimiyle Çinili Köşk'ün bulunduğu alana dönemin ünlü mimarı Alexandre Vallaury tarafından Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) olarak yapılmıştır. Müze 13 Haziran 1891'de ziyarete açılmıştır. 13 Haziran tarihi, ülkemizde "müzeciler günü" olarak kutlanmaktadır. Arkeoloji Müzesi Türkiye'nin ilk müzesi olma özelliğinin yanında, dünyada, dönemi açısından müze olarak yapılmış ilk 8-10 müze binası arasında yer almaktadır.

Vallaury'nin yaptığı binanın 1903'te soluna, 1907'de de sağ kanadına ek yapılmasıyla bugünkü müze binası oluşturulmuştur.

Ana müze binasının güney doğusuna, yeni sergi salonları gereksinimi yüzünden 1969-1983 yılları arasına yapılan ekler, ek bina ya da yeni bina olarak adlandırılmaktadır.

Neoklasik bir yapı olan binanın dış cephesi, mimarı Alexandre Vallaury tarafından İskender Lahti ile Ağlayan Kadınlar Lahitleri'nden esinlenerek yapılmıştır.

Ana binanın alt katında İskender, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Lykia, Tabnit Lahti gibi Sayda Kral mezarlarından gelme ünlü lahitlerle antik kentlerden getirilen heykel ve kabartmalar sergilenmektedir. Arkaik dönemden Bizans dönemine kadar olan heykel sanatının gelişimi, sergilenen eserlerle kronolojik sıralama içindedir. Binanın üst katındaysa küçük taş eserler, çanak çömlekler, pişmiş toprak heykelcikler bulun-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

makta, hazine bölümünde 80.000 sikke, mühür, nişan ile madalya yer almaktadır.

Ek bina altı katlı olup dört katı sergi salonu olarak düzenlenmiştir. Binanın giriş katında Çocuk Müzesi ile mimari eserler sergisi, birinci katında "Çağlar Boyu İstanbul", ikinci üst katında "Anadolu'nun Çevre Kültürleri: Kıbrıs, Suriye-Filistin" sergi salonları bulunmaktadır.

Çeşitli kültürlere sahip bir milyonu aşkın eseriyle bugün de, dünyanın en büyük müzeleri arasında seçkin bir yeri olan İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 1993 yılında Avrupa'da Yılın Müzesi seçilmiş, "Avrupa Konseyi Müze Ödülü"nü kazanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Eski Şark Eserleri Müzesi

Arkeoloji Müzeleri girişi solunda yer alan ilk binadır 1883 yılında Osman Hamdi Bey tarafından Güzel Sanatlar okulu olarak yaptırılan bina, Halil Eldem Bey tarafından 1917 yılında düzenlenerek hizmete açılmıştır. 1963- 1973 yıllarındaki yeni düzenleme ile modern hale getirildi. İstanbul Arkeoloji Müzelerine bağlıdır.

Koleksiyonunda I Dünya Savaşı öncesi Osmanlı idaresindeki Mısır ve Orta Doğu ülkelerinden getirtilen kültür eserleriyle Anadolu uygarlıkları buluntularından 15.000 kadar arkeolojik eser yer alır.

Müze binasının giriş merdiveninin iki yanında Neo-Hitit (M.Ö. IX. yüzyıl) döneminden 2 bazalt aslan heykeli yer alır. Bu aslan heykelleri Zincirli'de bulunmuştur.

Salonlarda sırasıyla; Asur, Sümer, Akat, Babil ve Part uygarlıklarına ait eserler, Eski Mısır eserleri, İslamiyet öncesi Arabistan eserleri ve çivi yazılı belgeler sergilenmektedir. Tarihin ilk yazılı barış antlaşması olan Kadeş Anlaşması'nın (M.Ö. 1280) tabletide bu müzede yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Bina'sının duvarında iki metre boyundaki bakır kopyası yer alan butablette, iç ve dış düşmanlar konusunda yardımlaşma antlaşması yer alır. Asıl önemli olan sığınmacıların iade edileceği ancak bu kişilerden ve ailelerinden öç alınmayacağı maddesidir.

Eski Şark Eserleri Müzesinde ayrıca 75.000 çivi yazılı belgeden oluşan Tablet Arşivi bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Çinili Köşk

Topkapı Sarayı'nın dış surları içinde, sarayın dış avlusunun alt yanında, Gülhane Parkının üst bölümünde, Arkeoloji Müzesi'nin olduğu alanda bulunmaktadır.

Çinili Köşk, 1472 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yazlık saray ya da köşk olarak yaptırılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı'nda yaptırttığı ilk binadır. Mimarı kesin olarak bilinmiyorsa da kimi kaynaklar mimarının Atik Sinan olduğunu belirtmektedir. Köşk, Sırça Köşk ya da Sırça Saray olarak da bilinir.

Çinili Köşk, Arkeoloji Müzesi binası karşısında iki katlı bir yapı olarak yer almaktadır. Köşk, sütunlarla hareketlendirilmiş cephesi, eyvanlı terası ve çini dekoru ile Selçuklu etkisinde bir erken Osmanlı örneğidir. Köşkün giriş bölümü tek katlı, arka bölümü ise iki katlıdır. Giriş, 14 sütunlu mermer revaklıdır. Giriş duvarında uzun bir kitabe vardır. Giriş bölümünün üstü kubbeli bir mekân olup yanlarında tonozlu odalara yer verilmiştir. Giriş eyvanı mozaik çinilerle süslüdür. Köşk, 6 oda ile bir orta salondan oluşmaktadır. Binanın içi boydan boya beyaz, kahverengi, lacivert, firuze çinilerle süslenmiştir. Firuze çiniler altı köşeli, bunların arasına serpiştirilen lacivert çiniler ise üçgendir.

Çinili Köşk, 1875 ile 1891 yılları arasında Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) olarak hizmet vermiştir. 1953 yılında Türk ve İslam Sanatları Müzesi olarak kamuya açılmıştır. 1981 yılında Arkeoloji Müzeleri'ne devredilmiştir.

Çinili Köşk'te, XIII.-XIX. yüzyıl Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki çinilerle seramikler, kronolojik sıra ile sergilenmektedir. Özellikle XVI. yüzyıl İznik yapımı çiniler, müzenin önemli eserleri arasındadır. Müzenin depolarında 2000 eser bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

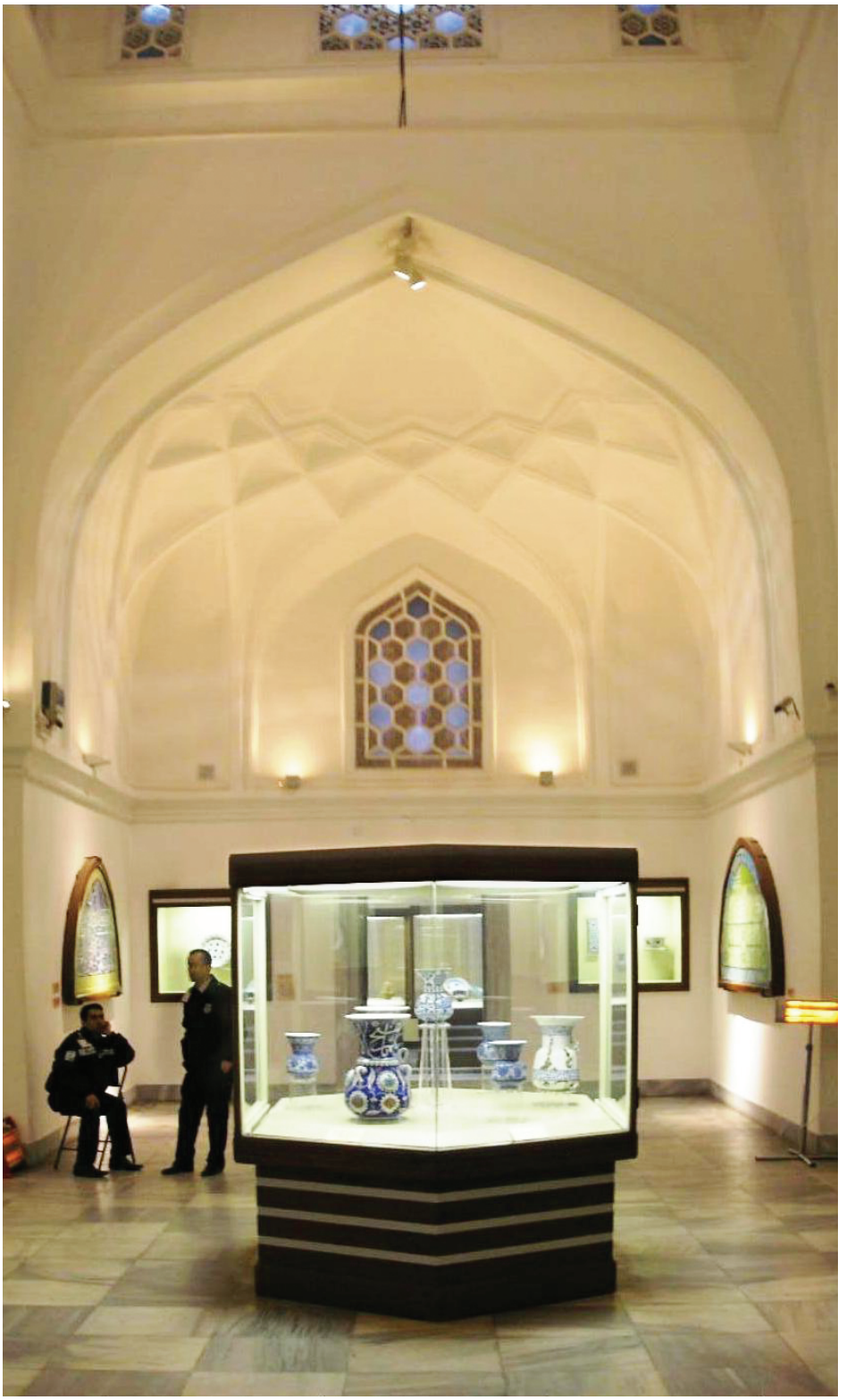

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> *Topkapı Sarayı*

Sultanahmet'te Ayasofya'nın hemen arkasında bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra, Beyazıt'ta bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin merkez binasının bulunduğu yere bir saray yaptırdı.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra da bu kez Sultanahmet'te Bizans sarayının kalıntılarının bulunduğu yerin biraz ötesinde Sarayburnu sırtlarındaki tepeye yeni bir saray yaptırmaya girişti.

Yapımı 147-78 yılları arasında bitirilen bu saraya Saray-ı Cedid-i Amire, Yeni Saray adı verildi. Sarayın ilk yapılan bölümleri, Çinili Köşk, Ara Odası ile Has Odadır.

Beyazıt'taki saray da Eski Saray adını aldı.

Yeni Saray'ın yapımı tamamlanır tamamlanmaz Beyazıt'taki saray halkı buraya taşındı. Yalnız haremin büyükçe bir bölümü Eski Saray'da bırakıldı. Bunda, Fatih'in Yeni Saray'ı bir yönetim merkezi olarak kurmuş olmasının payı olmalı. Eski sarayı da konut olarak kullandırmayı düşünmüştü. Gene de Fatih, yeni sarayda bazı cariyeler bulundurmuştu. Ama harem bölümünün tam tekmil yaşama geçişi, Kanuni dönemindedir.

1665 yılında iç avludaki Divan-ı Hümayun, İç Hazine bölümü ile Mutfak yapı topluluğu gibi önemli bölümler hasar gördü. Yapılan onarımlarda dönemin mimari üslubuna, süsleme biçimlerine göre yenilendi.

1825 yılında Yeni Saray ile Sarayburnu arasında ahşap bir saray yapıldı. Bu ahşap sarayın denize açılan kapısının yanlarında birer top bu-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lunuyordu. Bu yüzden buraya Top Kapısı Sarayı deniyordu. 1862 yılında ahşap sarayyanıp ortadan kalkınca Top Kapısı adı Yeni Saray'a uygulanarak bugünkü yapının adı Topkapı Sarayı oldu.

700.000 kilometre karelik bir alan üstünde kurulu olan Topkapı Sarayı, 5 kilometrelik Sur-ı Sultani denen duvarlarla çevrilidir. Surların üstünde 27 nöbet ve gözetleme kulesi bulunuyordu.

Topkapı Sarayı'na anıtsal bir kapı olan Bab-ı Hümayun, yani imparatorluk kapısından girilmektedir. Bab-ı Hümayun sarayı çevreleyen surların üstünde bulunan yedi kapıdan biridir. Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı bu kapı, bugün II. Mahmut ile Sultan Aziz'in tuğralarıyla süslüdür.

Fatih döneminde kapı iki katlıydı. Üst katında da bir köşk bulunuyordu. XIX. yüzyıldaki onarımlar sırasında kullanılamaz hale gelmiş olan bu köşk kaldırılmıştır.

Kapıdan girilince, I. Avluya, Dış Avluya geçilir. Bu avlu, sarayın bir parçası olduğu halde, herkesin serbestçe girebileceği bir yerdi. Burada günümüze kalan Aya İrini, Darphane-i Amire, Çinili Köşk, Cellat Çeşmesi gibi tarihsel yapılar yer almaktadır.

Dış Avlu'nun sonunda ikinci bir anıtsal kapı vardır. İki yüksek kulenin arasında yer alan bu kapı, Ortaçağ Avrupa'sındaki şato girişlerini andırır. Saraya giriş asıl bu kapıdan yapılmaktadır. Kapı Divan Avlusu ya da İç Avlu denilen ikinci bölüme açılır. Bu kapıdan geçenlerin –sultanların dışında– yerlere kadar eğilerek selam vermesi gerekiyordu. Bu yüzden kapı, Babüsselam (Selam Kapısı) olarak anılır.

Yapı II. Mahmut ile III. Mustafa dönemlerine aittir. Kapının için-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de yer alan kimi odalarda sadrazam ya da padişahın huzuruna çıkacak yabancı diplomatlarla elçiler, ağırlanarak bekletilirdi. Kimi odalarsa idam öncesi tutukluların alıkonuldukları hücrelerdi.

Giriş çıkışları, Bevvâbân- Dergâh ve Kapıcılar Kethudası, kalabalık bir muhafız alayı koruyup denetlerdi.

Babüsselam'ın bir dönem altın kaplama olan kapı kanatları, günümüze metal kanatlar biçiminde ulaşmıştır. Kitabede kapıları XVI. yüzyılın başlarında İsa bin Mehmet adlı bir demircinin yaptığı yazılıdır.

Kapıdan geçildiğinde üç yanı revakla çevrili ikinci avluya, başka bir deyimle iç avluya ulaşılır. Divan Avlusu olarak da bilinen bu avlu 170 metre uzunluğunda 110 metre genişliğindedir. Avluda, Has Ahırlar'ın XIX. yüzyılda yanmasının ardından kalan atlı arabaların birkaç örneği sergilenmektedir.

Avlu, Kanuni döneminde büyük değişikliğe uğramıştı. Revakların da bu dönemde eklendiği sanılıyor.

Divan'ı, devletin yargı ve yasama kurumu olarak, ilk kez Orhan Gazi kurdu. Padişahların başkanlık ettiği kurula Fatih'ten sonra sadrazamlar başkanlık etmeye başladı. XIX. yüzyıla kadar varlığını sürdüren kurul, Tanzimat döneminde II. Mahmut tarafından kaldırılarak nazırlardan oluşan bir Meclise dönüştürüldü.

Divan ya da Kubbealtı denilen bu toplantı binası ilk kez Fatih döneminde yapıldı. Kanuni döneminde yenilenen yapı, III. Selim döneminde onarıldı. Daha sonra çıkan yangın ve yıpranmaların sonucunda III. Selim ile II. Mahmut dönemlerinde bir kez daha elden geçirilince eski görünüşünü yitirdi. Dekorasyonu bütünüyle değişti.

Babüsselam kapısının yanındakiler sayılmazsa, Kubbealtı binasının üstündeki kule, sarayın tek kulesidir. Adalet Kulesi olarak bilinen Fatih dönemi yapısı kule yıkık hale gelince, 1820'de Sarkis Balyan tarafından yeniden yapıldı. 42 metre yüksekliğindeki bu yapı sarayın en yüksek noktasıdır.

Padişahlar, XV. yüzyıldan sonra Kubbealtı toplantılarına katılmaz Harem-i Hümayun'da bulunan önü kafesli bir odadan toplantıyı izlerlerdi. Oturumlara müdahale etmek isterse yüzüğüyle vurarak kafesi tıklatırdı. O zaman sadrazam ya da öteki ileri gelenlerle durumu tartışır, kendi düşüncesini bildirirdi.

Kubbealtı'nda yabancı elçilerde ağırlanır. Devletler arası görüşmelerde burada yapılırdı.

Divan odasının yanındaki Defterhane adı verilen odada bulunan özel eğitimli kâtipler, kararları hemen kaleme alırdı. Üçüncü bir oda ise arşiv görevi yapar, tutanaklarla evraklar burada saklanırdı.

Harem, şehzadelerin eğitim gördüğü, padişahların bütün yakınlarıyla hizmetlilerin yaşadığı bir yerdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Harem, hem kutsal, hem özel, hem de yasak kavramını karşılayan/kapsayan bir sözcük olarak algılanmalıdır.

Harem'de padişah anası Valde Sultan, padişah eşi Haseki Sultan, padişahın çocukları, erkek-kız kardeşleriyle cariyelerin yaşadığı, Karaağalar, Harem ağaları, Kızlarağası, Akağalar hadımdı.

Yaklaşık üç yüz oda ile bir çok avludan oluşan Harem'in iki kapısı vardır. Harem'e Kubbealtı'nın arkasında bulunan kapıdan giriliyor. Bu kapıya Araba Kapısı denilirdi. Harem kadınları alışveriş ya da gezintiye çıkacakları zaman bu kapının önünden arabaya bindikleri için buraya bu ad verilmiştir. Harem'in sonundaki Enderun'a açılan kapıya ise Kuşhane kapısı denir.

Harem, mimari açıdan şatafatlı bir konum göstermez. İç içe geçen dar koridorlar doğru dürüst gün ışığı alabilecek biçimde tasarlanmadığı gibi manzaralı bir konumu da yok. Yangınlar, çökmeler sonucunda yapılan onarımların da kimi mimari özelliklerini bozduğu söylense de asıl planı da pek parlak sayılmaz şehzadeleri kapatıldığı yere nasıl "Altın Kafes" deniliyorsa haremin kendisi için de bu deyim rahatlıkla kullanılabilir. Belli ki harem iki avlu arasına, adeta sıkıştırılarak, gözlerden uzak tutulmak istenmiş.

Harem, üç ana bölüme ayrılmaktadır. İlk bölüm, Valde Sultan Taşlığı çevresine dizili olan odalardan oluşan bölümdür. Burası şehzadelerin, hasekilerin, valide sultanın yaşadıkları yerdir. Padişahla kan bağı olanlara ayrılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İkinci bölüm, cariyelerle odalıklara ayrılmış olan Gözdeler Taşlığı'dır.

Üçüncü bölüm, Akağalarla, Karaağaların koğuşlarının bulunduğu hizmet ve güvenlik birimidir.

Girişten sonraki ilk yapı Karaağalar Taşlığı'dır. Burada Dolaplı Kubbe, Şadırvanlı Sofa bulunmaktadır. Burası, Karaağaların nöbet noktasıdır. Giriş çıkışlar buradan denetlenirdi. Karaağalar Taşlığı'nın karşısında Adalet Kulesi'ne çıkan merdivenler vardır. Bu bölümdeki koğuşların alt katında kıdemli ağalar, üst katlarındaysa acemiler bulunurdu. Burada koğuşların dışında bir de mescit bulunmaktadır. Mescidi geçince iç içe geçmiş iki odadan oluşan Haremağası'nın dairesi vardır. Daire, XVII. yüzyıl İznik çini işçiliğinin örnekleriyle süslüdür.

Bu dairenin üstünde Şehzadeler Mektebi bulunmaktadır. Burada küçük yaştaki şehzadelere özel eğitim verilirdi.

Karaağalar Taşlığı'ndan sonra asıl Harem bölümü yer almaktadır.

Valide Sultan Taşlığı, bir cümle kapısıyla Haremağası ya da Kızlarağası Dairesi'ne bağlıdır. Bu taşlık öteki yapılara göre daha geniş ölçeklidir ve kendi içinde kapalı bir sistem biçiminde konumlandırılmıştır. Bu bölüm, karaağalar bölümünden sonra haremi en iyi denetleyen bölümdür.

Bu alan, Cariyeler Taşlığı, Valide Sultan Dairesi, Başhaseki Dairesi, Hamamlar, Hünkâr Sofrası, Ocaklı Sofra ile Altın Yol'la çevrelenmiştir. Bu durumda, bu bölüm, haremin merkezi olarak görülebilir.

Bu bölümde bulunan çeşme, IV. Mehmet dönemindendir. Valide Sultan Dairesi, XVI. yüzyıl sonunda III. Murat tarafından yaptırılarak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ilk kez annesi Nurbanu Sultanca kullanılmıştır. Bu daire, Has Oda'dan sonra haremin en büyük odasıdır. Duvarları XVIII. yüzyıl çinileriyle süslüdür. Kubbe içlerinde II. Mahmut döneminden kalma manzara resimleri vardır.

Barok süslemeler ile bezeli olan üst kat, III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan için yaptırılmıştır. Çift kanatlı, sedef işlemeli kapı yemek odasına açılmaktadır. Bu bölümde Valide Sultan'ın hizmetlileri için de ayrı odalar bulunmaktadır.

Cariyeler Taşlığı da kapalı bir konumdadır. Valide Sultan Dairesi ile Karaağalar Dairesi arasında bulunmaktadır. Cariyeler koridoru ile her iki bölümle bağlantısı vardır. Burada harem bahçesiyle hastaneler bölümüne inen Kırkmerdiven adlı bir geçit bulunmaktadır. Kırkmerdiven cenazelik adı verilen, ölenlerin çıkarıldığı bölüme bağlanmaktadır.

Burada Valide Sultan Dairesi'ne açılan koridor vardır. İçinde güzel bir şöminenin bulunduğu bu bölümün duvarları çinilerle kaplıdır. Koridorun bağlantılı olduğu Valide Sultan Dairesi de pencere hizasına kadar çini döşelidir. Duvarlarda bir şömine ile bir çeşme vardır. Soldaki kapı I. Ahmet Has Odası'na açılmaktadır. Odanın darlığına karşılık çini panolarının eşsiz güzelliği, duvar süslemeleriyle döşenmesindeki zevk inceliği insana ferahlık vermektedir.

Yan yana bulunan iki hamamdan biri padişaha, öteki valide sultana aittir. Bitişik plandaki iki hamamın kubbesi, XVI. yüzyıl başlığıyla süslenmiş dört sütunun üstüne oturmaktadır.

Hünkâr Sofası, haremin en güzel bölümlerinden biri olduğu gibi, buradaki en büyük odadır. Altı adet mermer sütunla iki bölüme ayrılmıştır. Mimar Sinan'ın (XVI. yüzyıl) eseri olan bu yapıya Valide Sultan Taşlığı'ndan da ulaşılabilmektedir. Döşemesiyle dekorasyonu sadedir. Haremin en huzurlu köşelerinden olan odada, pencere dibinde yer alan sedirler, Valide Sultan ile hasekilere ayrılmıştır. Çekme kat olarak tanımlanabilecek üst bölüm ise müzisyenlere ayrılmıştır.

Padişah kızlarının düğünleri, bayram eğlenceleri, tahta çıkış kutlamaları burada yapılırdı. Yapıyı örten geniş kubbe, köşelerden pandantiflerle destekli sivri kemerler üstüne oturtulmuştur. Bu bölüm de XVIII. yüzyılda onarım görerek dekorasyonunda kimi değişiklikler yapılmıştır. Duvarlardaki mavi-beyaz çiniler Hollanda Kralı'nın armağanıdır. Duvardaki saati ise Kraliçe Viktoria armağan etmiştir.

Has Oda, III. Murat dönemine aittir. Burası, öteki bölümlerden biraz daha aydınlıktır. Harem, 49 çocuğu olan bu padişahın döneminde son biçimini almıştır.

11 metre çapındaki kubbesi ve havuzuyla harem yapı topluluğunun en büyük yapısıdır bu salon. Payelere oturtulmuş olan büyük kubbe, Türk üçgenleriyle desteklenmiş. Kubbe içinde bulunan otantik motifler arasındaki aynalar, geceleri ışığı farklı yönlerde yansıtıp odaya de-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğişik bir hava vermekteydi. Sinan yapısı olan bu daire 1665 yangınında kimi değişiklere uğramışsa da haremin özgünlüğünü korumuş yapılarındandır. Odada Bursa kemerleriyle süslü bir çeşme ile anıtsal bir şömine vardır. Başlangıçta müstakil olan bu oda, sonradan ek yapılarla çevrelenmiştir.

Giriş'te kapının hemen karşısında bulunan bir kapıdan I. Ahmet Has Odası'na ulaşılır. Buradaki sedef, bağa ve arka yüzü fildişi kakmalı kapılar büyük ustalık ürünüdür. Okumayı seven I. Ahmet, burayı okuma odası olarak kullanmıştır. Hareme sonradan eklenen bu oda payeler üstüne oturtulmuştur. Bu odaya küçük bir kapıyla bağlanan III. Ahmet'in 1705 yılında yaptırdığı bir Yemiş Odası vardır. Odanın duvar süslemesi, başka yerde pek kolayrastlanmayacak kendine özgü bir üsluptadır. Duvarlar baştan aşağı yan yana sıralanan çiçek dolu vazolar ve meyve dolu tabaklarla bezenmiştir. donatılmıştır. Oda bundan ötürü Yemiş Odası, bazen de Yemek Odası adıyla anılır. Ortasında bir ayna bulunan odanın yaldız kaplama tavan süslemeleri ilgi çekicidir. Buradaki hat çalışmalarının kendisi de hattat olan III. Ahmet'e ait olduğu sanılmaktadır.

Has odadan çıkıldığında başka bir kapıdan geçerek Çifte Kasırlar'a ulaşılır. Çifte Kasırlar ya da Şehzadeler Dairesi, birbiriyle bağlantılı iki odadan oluşur. Aralarında yükseklik farkı olan iki odanın ilki kubbeyle ikincisiyse düz biçimde örtülmüştür. Çini kapılı duvarlarda, Gözdeler (Mabeyn) Taşlığı'na açılan çift sıra pencere dizisi bulunmaktadır. Odada bulunan mavi beyaz çinilerde dini içerikli yazılarla IV. Mehmet'i öven kaside yer almaktadır. Çinilerdeki renk ve desen işçiliği olağanüstü güzelliktedir. Her iki oda da bol ışıkla aydınlanmaktadır. Işığı sağlayan üst sıradaki pencerelerin cam işçiliğiyle duvarlardaki çini panolar arasında bütünlük oluşturan bir uyum sağlanmıştır.

Bu yapının solunda XVII. yüzyıl mimarisinin özelliklerini taşıyan Gözdeler Taşlığı yer alıyor.

Altın Yol, harem yapı topluluğunun en uzun geçidi olup çeşitli bölümlere kestirme ulaşımı sağlamaktadır.

Altın Yol'dan 3. Avluya açılan Kuşhane Kapısı'na varılmaktadır. Padişahın cariyelerle öteki harem hizmetlilerine bayram günlerinde altın dağıttığı söylenen Altın Yolun başında bulunan soldaki üç oda Başhaseki odalarıdır.

Haremdeki bu yapıların dışında erzak depoları, Çamaşırhaneler, mutfaklar, hamamlar, hastane, çeşmelerle, dönem dönem işlevi değişmiş olan odalar bulunmaktadır.

Sultan'ın saray hareminde yaptırdığı bu odasının duvarları da baştan aşağı yan yana sıralanan çiçek dolu vazolar veya meyve dolu tabaklarla donatılmıştır.

Haremde valide dairelerinin altında bodrum bölümünde, son yıl-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lardaki araştırmalarda göze çarpan el yazılarında haremdeki sıradan iki kızın kızların yaşamıyla ilgili ipuçları yansır Biri diğer harem sakinleri tarafından bir şey çalmakla suçlanmış: "İki yek (tek) kuruşluk ayna kayboldu/Bunda oturanı hırsız tuttu, bu asrın ademleri"; öteki iftiraya uğramış: "Bağrı yanık Dilferib, Allah Garip, Allah Garip, Aman Aman."

İç Avlu'da Kanuni döneminde yapılmış Kubbealtı'na bitişik sekiz kubbeli bir yapı bulunmaktadır. Bu bina Osmanlı döneminde yüzyıllar boyunca "dış hazine dairesi" olarak hizmet verdi. Vergi gelirleri burada biriktirilir, maaş ödemeleri buradan yapılırdı.

Bugün, bu yapıda, padişahlarla askerlere ait silahlar sergilenmektedir. Bu silahların yanı sıra başka ülkelerden armağan edilmiş, savaş alanlarından ganimet olarak toplanmış silahlar da sergileniyor. Sergide Japon İmparatoru'nun armağanı olan bir samuray zırhı ile yaklaşık 400 parçalık savaş gereçleri koleksiyonu da yer alıyor.

Saray Mutfağı da İç Avlu'da bulunmaktadır. Saray nüfusunun 5 bin ile 7 bin arasında değiştiği, tören, bayram gibi vesilelerle İç Avlu'yla Dış Avlu'da 15 bin kişinin ağırlandığı düşünüldüğünde saray mutfağının önemi bir kat daha artar.

Saray Mutfağı, 1574'te yanıp zarar gördükten sonra Mimar Sinan'ca onarıldı. Bu dönemde binaya eklenen sıra sıra bacalar, sarayın denizden görünüşüne ayrı bir özellikle güzellik katmıştır.

Revakların altındaki üç kapıdan girilen mutfaklar, dar bir sokak görünümündedir. Mutfakların ilk kapısı, Kiler-i Amire kapısı, hemen yanındaki ikincisi, Has Mutfak kapısı, en sondaki de Helvahane kapısıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Müzede, dünyanın sayılı Çin porselen koleksiyonlarından biri yer alır. Ayrıca Japon ve Avrupa porselenleriyle Osmanlı porselenleri de, Topkapı Sarayı Müzesi'nin eserleri arasındadırlar ve hepsi de sarayda kullanılmış parçalardır.

Topkapı Sarayı mutfağının gümüş kaplardan oluşan bir koleksiyonu da vardır.

İnce uzun, yan yana dizili odalardan oluşan mutfak bölümünde odaların sonunda Osmanlı mutfak araç gereçleri sergilenmektedir. Bu bölümde kahve takımları, kaplar, kazanlar, kepçeler, helva yapmaya yarayan gereçler bulunmaktadır.

Babüssaade, III. Avlu olan Enderun Avlusu'na açılan kapıdır. Orta Kapı olarak anılan bu kapı, Akağalar Kapısı olarak da bilinir. Önü geniş eyvanlı, üstü kubbeli bir yapıya sahip olan bu kapının üstünde II. Mahmut'un tuğrası vardır. Bu da kapının o dönemde elden geçirildiğini göstermektedir. Babüssaade, sadrazamların bile özel izinle geçebildikleri bir kapı olarak yönetenle yönetilenleri kesin bir biçimde birbirinden ayırmaktadır.

Bu kapının önemi, davetlerin, bayram kutlamalarının, padişahların tahta çıkma törenlerinin burada yapılıyor olmasıdır. Sefere çıkacak olan sadrazamlar da yapılan bir törenle Sancak-ı Şerifi padişahtan burada teslim alırlardı.

Babüssaade'den geçilince III. Avlu olan Enderun Avlusu'na girilir. Burası öteki avlular gibi çok işlevlidir.

Kapının hemen yanı başında, padişahın bir anlamda özel çalışma odası olan Arz Odası yer almaktadır. Padişah önemli konukları, sadrazamlarla özel görevlileri –genelde akağalardı bunlar– burada kabul ederdi. Bütün yasama ve yargı kararlarının padişahın onayına sunulduğu yer de burasıydı.

1596 yılında yapılmış olan Arz odası, yangından sonra 1856'da onarılarak günümüze ulaşmıştır. 66 metrekarelik daire, sütunlu revaklarla çevrelenmiştir. Kapısındaki nöbetçilerin sağır olduğu söylenir. Ayrıca kapının önünde bulunan Kanuni dönemi yapımı selsebil tipi çeşmenin sürekli akan suyunun gelip geçenlerin içerdeki konuşmaları duymaması için yapıldığı da söylentiler arasında yer almaktadır.

Tamamı revaklarla çevrili olan bu avlunun bir bölümünde farklı düzeylerde eğitim yapan okullarla Enderun öğrencilerinin koğuşları da bulunmaktadır.

Arz Odası'nın hemen arkasında, III. Ahmet Kütüphanesi bulunmaktadır. 1719 yılında Mimar Beşir Ağa tarafından yapılan yapının pencere düzeyinin üstünde XVI. – XVII. yüzyıl İznik çinilerinin seçkin örnekleri yer almıştır. Kemer içleriyle kubbe bölümündeki işlemeler, Lale Devri örneklerindendir. Mermerden yapılmış klasik üsluptaki bu yapının yerinde Fatih döneminde havuzlu bir köşk bulunuyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kütüphanenin sağında eskiden hamamların olduğu yere bitişik Seferli Koğuşu'nun yerinde padişah giysileri sergilenmektedir. Kadınlara ait giysilerin yer almadığı bu bölümde, padişah giysilerinin türbelerine konulması geleneği dolayısıyla, en eski giysi örneklerine bile ulaşıldığı görülmektedir. Burada birçoğu saray tezgahlarında dokunmuş olan 2500 parça giysi bulunmaktadır. Aralarında Fransa, Hindistan, Venedik, Mısır ve İran'dan getirtilmiş olanları vardır. Giysilerin dikiminde en yaygın kullanılan kumaşlar arasında çatma (kadife), kemha (brokar), diba, tafta, seraser, çuha, sof, canfes bulunmaktadır.

Avlunun sonunda, geniş revaklı bölümde hazinenin sergilendiği Fatih döneminden kalma iki katlı bir köşk vardır.

Burada sergilenen nadide eserler başlıca üç kaynaktan elde edilmiştir. Büyük bir bölümü krallarla soylulardan gelen armağanlardır, bir bölümü savaş ganimetleriyle vergilerden oluşmaktadır, bir bölümü de sarayın kendi üretimidir. II. Beyazıt döneminde sarayda yetmişten fazla kuyumcu ustası çalışıyordu. Kanuni'nin şehzadelik döneminde Trabzon'da ünlü bir kuyumcu ustasının yanında çıraklık yaptığını, kuyumculuk eğitimi aldığını tarihler yazar.

Toplam 605 parçadan oluşan Topkapı Sarayı Hazinesi, dünyadaki koleksiyonların başında yer alır.

Hazine Dairesi'nin ilk odasında som altın kaplama, değerli taşlarla süslü tahtlar bulunmaktadır.

Tahtlarda biri, IV. Murat'ın tahtıdır. Bu taht abanoz ağacından yapılmış, sedef ile fildişi kakmalıdır ve Türk el sanatlarının nadir örneklerindendir.

Bir başkası, uzun yıllar Şah İsmail'in tahtı olarak bilinen Hint tahtıdır. Üstündeki işlemeler, kuyumculuk ustalığının insan eli değmemiş duygusu veren bir örneklerindendir. Nadir Şah'ın Hindistan'ı feth etmesiyle ele geçirdiği bu taht, Sultan I. Mahmut'a armağan olarak gönderilmiştir.

Bu salonda tahtların dışında Zümrüt Kabe Askısı, Tören Matarası ile Kanuni'ye ait kılıç önemlidir.

İkinci odada ağırlıklı olarak nişanlar sergilenmektedir. Rus, Hint, Çin ve İran Safevi dönemi eserleri olan madalyonlar, pırlanta, zümrüt ve inci işlemeli tespihlerin yanı sıra doğal kristal sayabileceğimiz Necef tepsiler ile Osmanlı işi yeşim taşından yapılmış eşyalara yer verilmiştir.

Üçüncü odada her biri 48 kilo som altından yapılma, Kâbe'ye konulmuş iki dev şamdan sergilenmektedir. Bunların üstünde 6.666 tane elmas bulunmaktadır. Her elmas, Kuran'daki bir surenin karşılığıdır. Kaşıkçı Elması'ndan sonra Hazinenin en değerli parçalarından olan yakut firuze ve altın işlemeli XVI. yüzyıl işçiliğinin ustalıklı örneklerinden tören miğferi yer almaktadır. Burada ayrıca mücevher işli Kuran kılıfları ile şerbetlikler de bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dördüncü odada Vaftizci Yahya'nın kafatası kemiğiyle kol ve eli bir muhafaza içinde sergilenmekte. Derler ki Papa Cem Sultan'a karşılık bu kutsal emaneti istemiş. Papanın böyle bir takasa kalkışması kemiklerin gerçekten de Yahya Peygambere ait olduğunu göstermektedir.

Burada sergilenen Kanuni'nin çocuklarından biri için üretilen Altın Beşik kuyumculuğun görkemli örneklerinden biridir. Kasnağı ceviz ağacından yapılmış olan beşiğin dış yüzeyi altın yaldızlı sıvama gümüş olup kaplaması binlerce inciyle işlenmiş, üstünde 1.475 elmas, 1.210 yakut ile 520 zümrüt bulunuyordu. Beşiğin iki topuzu, sapı ve "bağırdak" denilen kundakta kullanılan dokuz adet çubuk da aynı şekilde değerli taşlarla bezelidir. Osmanlı döneminde padişahın doğacak çocuğunun beşik ve örtüsü padişahın annesiya da sadrazam tarafından hazırlattırılırdı. Beşiğin hazırlanması için hazine kethüdasına emir verilir, kethüda değerli taşlar ve sırmalarla süslü beşiği hazırlar, kendisi önde saray memurlarından bir alay arkada olmak üzere "Beşik Alayı" denilen bir törenle beşik Yeni Saray'a götürülürdü. Topkapı Sarayı'ndaki bu beşiğin de "Beşik Alayı" ile saraya getirildiği ve saray hazinesinde korunduğu sanılmaktadır.

Bu odada sergilenen eşyalardan biri de Topkapı Hançeri'dir. Sarayda üretilmiş olan bu hançer'in ilginç bir öyküsü de vardır.

Nadir Şah, 1736 yılında III. Abbas'ı yenip Safevi hanedanlığına son vererek İran tahtına yerleşti. Ardından Muhammed Şah'ı yenerek Hindistan'ı zaptedip Hindistan Sarayı'nın hazinesine el koydu. Osman-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lı İmparatorluğunu da fethetmeyi düşünen Nadir Şah, savaşmanın erken olduğuna karar vererek dostluk işareti olarak I. Mahmut'a birinci odada sergilenen Hint tahtını gönderdi. Padişah I. Mahmut da, karşılık olarak saray işliğinde üretilen Topkapı Hançeri'ni götürmeleri için bir heyetle yola çıkardı.

İran elçileri getirdikleri tahtla öteki armağanları sunmalarının ardından kısa bir süre sonra İran'da çıkan bir ayaklanmada Nadir Şah'ın öldürüldüğü öğrenildi. Bu durum karşısında yoldaki heyete haber salınarak elçilerin hançeri gerisin geri İstanbul'a getirmeleri sağlandı.

Böylece tahtla birlikte hançer de Topkapı Hazine Dairesi'nde kaldı.

Burada sergilenen bir başka göz kamaştırıcı eşya Kaşıkçı Elması'dır. 86 kıratlık dev bir elmas olan Kaşıkçı Elması 49 pırlantayla çerçevelenmiştir. Kaynağı bilinmeyen bu elmas üstüne pek çok söylence vardır. En basiti, elmasın biçiminin kaşığı andırması dolayısıyla bu adı almasıdır. Kimileri de bunun Pigond Elması olduğu konusunda diretmektedirler. Öyküsü şöyle:

Fransız subayı Pigod, 1774 yılında Maharaja'dan bir elmas alarak bunu Fransa'ya getirmiş. Bir iki kez el değiştiren bu iri elmas, en sonunda Napoléon Bonaparte'ın annesinin eline geçmiş. Kadın, sürgündeki oğlunu kurtarabilmek için bu paha biçilmez hazineyi mecburen satışa çıkarmış. Tepedelenli Ali Paşa'nın satın aldığı, dünyada bir eşi daha bulunmayan bu değerli elmas, böylece Osmanlıların eline geçmiş.

Kutsal Emanetler'in sergilendiği bina Fatih dönemi yapısıdır. Burası Has Oda, Emanet-i Celile, Emanet-i Mübareke, Emanet-i Mukadese odası olarak da bilinir.

Birden çok değişime uğramış olan binanın, birbirine açılan üç salonu vardır. Bunların hem Enderun Avlusu'na hem de Sofa Köşkü'ne çıkışı bulunmaktadır.

Her iki giriş İznik çini örnekleriyle bezelidir.

Burada sergilenen halifelik simgeleri olarak bilinen kutsal emanetlerin çoğu, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesinden sonra Memluk Sultanı'nın hazinesinden İstanbul'a aktarılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in halife ilân edilmesinden sonra da başka birtakım emanetler Mekke Emiri tarafından Topkapı Sarayı'na ulaştırıldı. Bu binada, 1518 yılından başlayarak 1924'e kadar emanetlere saygı gösterisi olarak Kuran okunurdu. Bir süre ara verilikten sonra da 1991'den başlayarak aynı uygulama sürdürülüyor.

Kuran okunan odada Hz. Muhammet'in özel eşyaları var. Peygamberin üst giysilerinden olan Hırka-ı Saadet, sarayın kuyumcubaşılarından olan Evliya Çelebi'nin babasının yaptığı bir sandıkta, yedi kat kumaşa sarılı olarak saklanıyor. Ayrıca Hz. Muhammed'in olduğu söylenen iki kılıç bulunuyor, birinin tarihi gerçekten peygamberin yaşadığı tarihle uyuşuyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Peygamberin ayak izi (Kadem-i Saadet), Kuran'ın ilk yazma nüshası, Peygamber'in sakalının bir teli olan Sakal-ı Şerif, yine peygamberin akik üstüne işlenmiş mührü (Mühr-ü Saadet) Hz. Muhammet'e ait kutsal emanetlerden.

Ana girişte halifelere kullandığı kılıçlar, cennetten geldiği söylenen Kâbe'deki kutsal taş Hacer-ül Esved'in altın kaplaması, Kâbe'nin su olukları, anahtarları sergilenmekte.

Burada bulunan önemli emanetlerden biri de Liva-i Şerif-i Nebevi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

adlı Hz. Muhammet'in savaşlarda yanından ayırmadığı Sancak-ı Şerif de denilen kutsal bayraktır.

Kutsal Emanetler'in içinde Name-i Saadet denilen Hz. Muhammet'in Mısır hükümdarı Carih bin Mertel'e gönderdiği İslamiyet'e davet mektubu da yer alıyor. Mektup, Mısırdaki bir manastırda bulunan eski bir İncil'in kapağına yapışık durumda bulunmuş.

Kutsal emanetlerin sergilendiği Has Oda'nın biraz ötesinde eskiden Hasodalılar Koğuşu olan yerde Osmanlı padişahlarının portreleri, kronolojik olarak, sergileniyor.

Sarayın bu avlusu, Enderun Avlusu olarak da biliniyor. Akademik eğitimin de verildiği bu okullarda müzik, aşçılık, dokuma, minyatür, resim dersleri de okutuluyordu. Topkapı Sarayı'nda yaklaşık 14.000 parça minyatür bulunmaktadır. Bunların yalnız bir bölümü Has Oda'nın çıkışında sergilenmektedir.

Marmara ile Haliç'in inanılmaz güzellikteki manzarasını gözler önüne seren sarayın dördüncü avlusu, yönetimsel işlevi olan öteki avlulara karşılık, bir dinlenme, hoşça vakit geçirme alanı olarak düzenlenmiş. Hoş bir park görünümündeki bu alan köşklerle süslenmiştir.

Üç düzeyli olan terasın, en üst bölümü, girişte solda bulunan Sofa-i Hümayun denen geniş alandır.

Sofa-i Hümayun'a kemerli kapılardan geçildiği gibi Has Oda'dan da girilebilir. Burada, IV. Murat'ın Erivan'ı alması anısına 1636 yılında yaptırdığı Revan Köşkü bulunmaktadır. Yapı, Osmanlı sivil mimarisinin en güzel örnekleri arasında yer alır. Dönemin mimarlarından Kasım Ağa tarafından yapılan köşk, Türk evi mimarisini temel almıştır. Köşkün kubbeli merkez sofasına açılan üç eyvanı vardır. Köşkün iç ve dış cepheleri çiniyle kaplıdır. Köşün iç ve dış cepheleri çiniyle kaplıdır. Duvarlara renkli camlarla bezeli iki sıra pencere açılmıştır. Rahatlığın esas alındığı ev planına göre iç dekorasyonda duvarlar boyunca uzanan kerevetlerle yüklük dolapları ile bir ısıtma birimi yer almaktadır.

Sofa-i Hümayun'da bulunan ikinci köşk, Revan Köşkü'nin benzeri olan, Bağdat'ın alınışının anısına, yine IV. Murat'ın yaptırdığı Bağdat Köşkü'dür.

Yine Mimar Kasım'ın eseri olan yapı, sekizgen planlıdır. Sedef işlemeli kapıları göz alıcıdır. Köşede İftariye Köşkü ya da Mehtaplık adı verilentombak bir kameriye vardır. (Bakır ve bakır alaşımlarındanyapılmış eşyaların "altın-cıva" amalgamı yardımıyla yaldızlanmasına tombaklama, bu şekilde altın kaplama yapılmış eserlere de tombak denir.) Ramazan aylarında iftar vakitlerinde bir şölen alanına dönüşen kameriyenin Haliç manzarasına doyum olmaz.

Haliç'i ayaklar altına seren bu alanın sol yanında fıskiyeli bir havuzla bitişiğinde XVI. yüzyıldan kalma Sünnet Odası bulunur. Bugünkü görünümünü I. İbrahim döneminde almıştır. Adının şehzadelerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

burada sünnet edilmelerinden geldiği söylenmektedir.

Terasın bir kat altında, Sofa Köşkü ya da Merdiven Kasrı bulunmaktadır. XVII. yüzyılda yapılmış olan bu köşk, III. Ahmet döneminde onarılmıştır. Bu köşkün biraz ötesinde de Hekimbaşı Kulesi bulunmaktadır. Sarayın eczanesi işlevini gören bu yapı Fatih döneminden kalmadır.

Bu bölümün altındaki yer, "Lâle Bahçesi" olarak adlandırılır. Lâle Devri'ndeki güzel lalelerin burada yetiştirildiği söylenmektedir. Gerçekte buranın adının "Lala Bahçesi" olması gerekmektedir.

Bahçenin öteki yakasında Esvap Odası, cami ile Mecidiye Köşkü bulunmaktadır. 1850'den sonra Topkapı Sarayı'na eklenen bu köşk, Marmara'nın Adalar'a kadar uzayıp giden görüntüsüyle Boğaz'ın eşsiz güzelliğini gözler önüne sermektedir.

> Topkapı Sarayı'ndaki İki Sportif Anıt

Sportif anıtlar olan Lahana ve Bamya Anıtları Topkapı Sarayı'nın dış avlusunda, Bab-ı Hümayun kapısından aşağı doğru inen yolda, bugün askerî bölge içinde kalan alanda, levazım depolarının önünde yer almaktadır.

Sultan II. Murat zamanında kurulan, Osmanlı tarihinin ilk spor takımları olan Bamyacılar ile Lahanacılar iki cirit takımının adıydı. Sultan I. Mehmet biniciliği geliştirmek amacıyla Amasya ile Merzifon'dan getirttiği binicilerle iki bölük kurdurup bunlardan iki takım oluşturdu. Merzifon'un lahanaları ünlü olduğundan ordan gelenlere Lahanacılar, Amasya'nın da bamyası lezzetli olduğu için ordan gelenlere de Bamyacılar adı verildi.

Lahanacılar ile Bamyacılar padişahın önünde çeşitli gösterilerle cirit karşılaşmaları yaparlardı. Süvari birliklerine verilen bu isimler sonraları unutuldu. Fatih Sultan Mehmet, saraya ait birliklerde Lahanacılar ile Bamyacılar'ın adını yaşattı. Törenlerde saray kapılarında Lahanacılar ile Bamyacılar nöbet beklerdi.

Bu iki takım anısına yapılan ilki 1790 tarihli, ikincisi 1811 tarihli sütunların her biri, dört metre yüksekliğinde olup ilkinin üstünde kenarları oymalı bir tabak içersinde gösterişli bir lahana figürü, ikincisinin tepesindeyse bir bamya figürü yer almaktadır.

Lahana Anıtı, III. Sultan Selim'in tüfekle yaptığı nişan talimi sırasında, 434 adımdan yumurta vurması dolayısıyla dikilmiştir.

Anıt, dört yüzlü bir mermer sütun biçimindedir. III. Selim'in Lahanacıları tutması yüzünden tepesinde bir lahana figürü vardır. Üç yüzü kabartma çiçek bezemeli olan anıtın denize bakan dördüncü yüzünde Hattat Mahmud Esad Yesari'nin yazdığı şair Naşit'in, yapılış tarihini düşürdüğü on sekiz dizelik şiiri yer almaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

III. Sultan Selim, Lahanacılar takımına duyduğu sevgiyi İlhami mahlası ile yazdığı bir şiirinde dile getirmiştir:

"Kış mevsiminde ortaya çıkar lahana
Gerçi biçimce Keykavus'un topuzuna benzer
Can verir insana, çünkü taze gül yaprağı gibidir lahana
Dizilmez yüz bini, bir ipliğe bamya gibi,
Arslandır o, arabayla gezer sanki lahana
Hiçbir zevk ve mutluluk olmazmış onsuz
Olur mu helva söyleyişleri, olmazsa eğer lahana,
Layıktır ona, İlhami, ne türlü övgüler yazsa
Lahnacığım, lahnacığım, lahnacığım, lahana."

Bamya Anıtı, II. Sultan Mahmut'un tüfekle yapılan nişan talimi sırasında, 454 adımdan yumurta vurması üzerine diktirilmiştir. Bamyacıları tutan II. Mahmut, Lahanacılara karşı kazandığı zafer üstüne Lahana Anıtı'nın karşısına Bamya Anıtını diktirmiştir. Bu anıt da, Lahana Anıtı'nın bir benzeridir. Dört yüzlü mermer sütunun üstündeki bamya biçim figür yok olmuştur. Anıtın üç yüzünde ağaç ve çiçek kabartmaları yer almaktadır. Deniz yönündeki dördüncü yüzünde Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'nin yazdığı, yapım tarihinin düşüldüğü, bir yazıt vardır.

Lahana ile bamyayla simgeleşmiş iki karşıt takım bilinci, Haremdeki Şehzadeler Dairesi'nde de kendini gösterir. Buradaki ocağın içindeki duvarda, kalem işi duvar resmi olarak lahana ile bamya motifleri yer almıştır.

Çengelköy karakolunun önündeki Lahana Çeşmesi'nin üstündeki lahana figürü de aynı geleneğin sürdürüldüğünü göstermektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

> Gülhane Parkı

Sultanahmet'ten Sirkeci'ye inen Alemdar Caddesi'nde Zeynep Hatun Camii karşısında bulunmaktadır.

Gülhane Parkı, Topkapı Sarayı, Alay Köşkü ile Sarayburnu arasında geniş bir alanı kaplar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde sarayın dış bahçesiydi. İçinde büyük bir koru ile gül bahçeleri yer alıyordu.

Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk adımı sayılan Tanzimat Fermanı, Sultan Abdülmecit döneminde, 3 Kasım 1939'da Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa tarafından burada okunmuştur. Bu yüzden bu ferman Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da bilinir.

Bahçe, İstanbul şehremini (Belediye Başkanı) operatör Cemil (Topuzlu) Paşa döneminde düzenlenerek 1912 yılında park haline getirilip halka açıldı.

Geniş bir alanı kaplayan parkın girişinde, sağ tarafta, İstanbul'un şehremini ve belediye başkanlarının büstleri yer almaktadır. Parkın ortasından Sarayburnu çıkışına kadar süren iki yanı ağaçlıklı bir yol geçmektedir.

Parkın içinde Aşık Veysel heykeli, Romalılardan kalma Gotlar Sütunu ile Bizanslılardan kalma bir sarnıç bulunmaktadır.

Parkın Sarayburnu bölümünde Atatürk'ün Cumhuriyet'ten sonra dikilen ilk heykeli yer almaktadır.

Tarihe damgasını vurmuş olan Gülhane Parkı'nda Atatürk, 1 Eylül 1928'de halka ilk kez Latin harflerini bir kara tahta başında tanıtmıştır.

Atatürk'ün cenazesi, İstanbul'dan Ankara'ya götürülürken İstanbul'daki son tören Gülhane Parkı'nın Sarayburnu bölümünde 19 Kasım 1938'de yapıldı. 12 general tarafından top arabasından indirilen tabut, Yavuz zırhlısına bindirilmek üzere rıhtımdaki bir dubaya yanaşan Zafer destroyerine konuldu.

Park, 2003 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce yenilendi.

25 Mayıs 2008'de de Gülhane Parkı içindeki Has Ahırlar Bina'sında İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi açıldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> *Alay Köşkü*

Gülhane Parkı girişinin solunda, Topkapı Sarayı'nı çeviren Sur-ı Sultani'nin devamı olan surun köşe kulesi üstünde yer almaktadır.

Padişahların geçit alaylarını seyretmeleri için yaptırılmış bir köşktür. Padişahın İstanbul halkını buradan izlediği gibi, halkın da padişahı selamlama fırsatı bulmalarından dolayı köşke "Selam Köşkü" de denir.

Alay Köşkü'nün olduğu yerde XVI. yüzyılda ahşap bir köşk bulunuyordu. Köşkün bugünkü yapısının pencere kemerlerinde siyah taş üzerinde altın yaldızlı madeni harflerle Hattat Keçecizade İzzet Molla tarafından yazılan manzum kitabenin tarih düşürülme dizesinin, ebced hesabıyla verdiği sonuca göre yapının 1819-1820 yıllarında inşa edildiği ortaya çıkmaktadır. Köşkü yaptıran Sultan II. Mahmut'tur.

Alay Köşkü, Dolmabahçe'nin yapımından sonra padişahların orada kalmaya başlamalarıyla Dolmabahçe Sarayı'nın yol kenarında bulunan Pembe Köşk'üne görevini devretmiştir. Alay Köşkü de yakınlarında bulunan Telgrafhane'ye verilmiştir. Telgrafhane, buradan taşınınca bir süre boş kalmıştır. Cumhuriyet'ten sonra da dönem dönem değişik işler için kullanılan köşk, 1938'de Topkapı Sarayı Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.

Köşk, 1960 yılında esaslı bir onarımdan geçirilerek bazı bölümleri kaldırılmıştır.

Ampir üslubunda yapılmış olan köşkün, üstleri kabartma süslü yedi cephesi vardır. Ahşap olarak inşa edilen köşkün dış cephesi mermer kaplıdır. Köşkün üstü 12 dilimli bir kulah ile onun altındaki bir kubbe ile örtülüdür. Bu örtü, geniş ve dışarıya çıkıntılı saçaklarıyla yapıyla birleşir.

Köşkün en üst bölümünde sağda üç büyük ve bir küçük oda, soldaysa iki yan oda vardır. Taht salonunun sağında biri surlara açılan iki oda, önünde Gülhane Parkı'na bir rampa ile ulaşılan genişçe bir sofa ile antre yer almaktadır. Taht salonu, dışarı çıkıntılı taş konsollar üstüne oturtulmuştur. İkinci katta iki oda vardır. En alt kat ise bodrumdur.

Köşkün Gülhane Parkı'na bakan on dört penceresi ile iki kanatlı iki kapısı bulunmaktadır. Köşkün pencereleri demir parmaklıklarla süslüdür.

Yapıyı örten kubbenin içiyle sofanın tavanı kalem işi süslemelerle bezenmiştir. Alay Köşkü'nde Topkapı Sarayı'na ait bir koleksiyon bulunmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Gotlar Sütunu

Gülhane Parkı'nın içinde Sarayburnu bölümünde, Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı önündeki tepede yer almaktadır. Gotlar Sütunu'nun ne zaman ve kim için dikildiği bilinmemektedir. Bizans tarihçilerinden Nikoforos Giegoras kentin kurucusu Byzans'ın heykelinden söz eder. Sütunun kaidesindeki Latince yazıt bu tarihçiyi yalanlamaktadır. Yazıtta "Mağlup olan Gotlardan dolayı bu sütun dikildi" yazılıdır. Prof. Dr. Semavi Eyice de yazıtın Latince olduğunu belirttikten sonra sütunun Romalı imparatorlardan birinin Gotlar'a karşı kazandığı zaferin ardından dikildiğini söylemektedir. Sonraki yıllarda anıtın üzerine Byzans'ın heykelinin konulma olasılığı olduğu gibi, halkın zamanla gerçek kimliğini unuttuğu bir heykeli, Byzans'ın heykeli sanması da düşünülebilir.

"Got Kıran" olarak anılan Roma İmparatoru II. Cladius'un (268-270) Gotlar'a karşı Sırbistan'ın Niş kenti yakınında kazandığı zaferin anısına dikildiği sanılabilirse de II. Cladius İstanbul'a hiç gelmediği gibi, kentle de hiçbir bağlantısı olmamıştır.

Onun adına dikilmediği düşünülen bu sütun, Prof. Dr. Semavi Eyice'ye göre, Gotlara karşı savaşan I. Theodosius'a (379-395) aittir. Yazıttaki harf biçimlerinin de I. Constantinus (324-337) dönemiyle bağlantılı olabileceğini kaydetmektedir.

IV. yüzyılda yapıldığı varsayılan sütun, üç basamaklı bir kaidenin üstünde yekpare gövdelidir. Korint üslubunda bir başlığı olan sütun, 15 metre yüksekliğindedir. Başlığın üstünde bir kartal figürüne ait olduğu sanılan izler de vardır.

Kaidenin üstünde de bazı kabartmalar olduğu, bir taşçı kalemiyle kazındığı izlerinden anlaşılmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> *Gülhane Parkı Sarnıcı*

Gülhane Parkı içinde, Sarayburnu'na giden ana yolun üstünde bulunmaktadır.

Gülhane Parkı'nın 1913 yılında düzenlenmesi sırasında, burada bulunan kimi antik kalıntılar, dikkat çekmişti. Dönemin Müze-i Hümayun'undan alınan izinle K. Wulzinger ile E. Unger bunları araştırarak bir makale ile tanıttılar.

O yıllarda ortaya çıkarılan sarnıç, 18x12 metre ölçüsünde dikdörtgen planlıdır. Hangi yapıya ait olduğu, ne amaçla kullanıldığı bilinmemekle birlikte vaktiyle burada bulunan bir kuruluşun suyunu sağladığı sanılıyor.

Sarnıcın yapı tekniğinin, Justinianus'tan daha önceki bir döneme ait olduğu düşünüldüğünden V. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Sarnıç, dörder sütunlu üç dizi ile dört bölüme ayrılmıştır. Duvarları tuğla, sütunları mermerdir. Üstü, alttaki sütunların taşıdığı kemerler üstüne oturan küçük kubbelerle örtülüdür.

Sağlam bir durumda olan sarnıç, günümüzde akvaryum olarak kullanılmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> *Sarayburnu Atatürk Heykeli*

Gülhane Parkı'nın deniz yönündeki giriş kapısının bulunduğu alanda, Sarayburnu'nda yer almaktadır. Bu heykel, Cumhuriyet döneminin İstanbul'da yapılan ilk Atatürk Anıtı'dır.

Heykel, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak için Samsun'a gitmek üzere Bandırma vapuruna bindiği yerde yapılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk, İstanbul'a ilk gelişinde burada karaya ayak basmıştır. Harf devrimini de halka burada tanıtmıştır.

Sarayburnu'ndaki Atatürk heykeli, Avusturyalı heykeltıraş Krippel tarafından yapılmıştır. Heykel, sanatçının Viyana'daki atölyesinde yapılıp dökümü Viyana'da Birleşik Maden İşletmelerinde döküldükten sonra parçalar halinde Türkiye'ye getirildi. Krippel'in denetiminde yerine oturtuldu. Yapımına 1925 yılında başlanan heykelin açılışı 3 Ekim 1926'da yapılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Zeynep Sultan Camii

Sultanahmet'ten Sirkeci'ye inen yolda, Alemdar Caddesi üstünde, Gülhane Parkı'nın karşısında bulunmaktadır.

Zeynep Sultan Camii'ni Sultan III. Ahmet'in (1703-1730) kızı Zeynep (Asime) Sultan 1769 yılında yaptırmıştır. Mimarı Laleli ve Ayazma Camii'nin de mimarı olan Mehmet Tahir Ağa'dır. Cami'nin yapı topluluğu içinde sibyan mektebi, sebil ile çeşme de yer almaktaydı. Çeşmeyle sebil atlı tramvayların geçebilmesi için yolun genişletilmesi sırasında kaldırılmıştır. Bugün onların yerinde Sirkeci'deki I. Abdülhamit Kabrine ait çeşme ve sebil bulunmaktadır. 1920'de 4. Vakıf Han'ın yapılması sırasında kabirbaşka yere nakledilmiş olduğundan, yine Mehmet Tahir Ağa'nın eseri olan çeşmesi ve sebili bu camiye konulmuştur

Cami, barok üslupta bir yapıdır. Mimar Mehmet Tahir Ağa, bu camiden 6 yıl önce, 1763'te yaptığı Laleli Camii'nde barok üslubun tüm özelliklerini uygulamasına karşılık bunda barokla klasik üslubu kaynaştırmayı denemiştir.

Zeynep Sultan Camii, sibyan mektebi, medrese, hizmetli evleriyle hazirenin de bulunduğu bir avlu içindedir. Kuzeydoğudan ve güneybatıdan girilen cami avlusunun kapısı üstünde, sonradan yazılmış bir kitabede, kurucusunun adı ile besmele yazısı yer almaktadır.

Caminin içine, dört porfir (renkli mermer) sütunlu, sivri kemerli, üstü beş kubbeyle örtülü son cemaat yerinden girilmektedir. Caminin ana mekânı kare planlıdır. Güney duvarında dikdörtgen biçimi çıkıntı yapan bölüm, mihraba aittir. 12.20 metre çapındaki kubbe trompların (köşeleme tonozların) taşıdığı bir kasnak üstüne oturmaktadır. Kubbenin ağırlığını trompların desteğiyle duvarlar taşımaktadır. Altı ince mermer sütunun taşıdığı, ahşap kadınlar mahfili, girişin üstündedir, solunda da hünkar mahfili bulunmaktadır. Caminin içi, kubbe kasnağındaki yuvarlak alçı pencerelerle duvarlarındaki dikdörtgen pencereler tarafından aydınlatılmaktadır. Caminin içi, zengin kalem işleriyle bezelidir. Bunlarda klasik üslubun ögelerine yer verilmiştir.

Minare, caminin batısında yer almaktadır. Alt bölümü kesme taştan olan minarenin gövdesi tuğladan yapılmıştır. Minare tek şerefelidir.

Minarenin tuğla gövdesi yapılırken iç merdivenlerin uçları dışardan görülecek biçimde bırakılmıştır. Bunlar, tuğla örgü içinde beyaz renkleriyle helozoni bir süs yaratmaktadır. Minarenin şerefesindeki demir korkuluklar bitkisel bezemelidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Caminin batısında 1967 yılında yenilenen hizmetli evlerinin yanında sibyan mektebi, onun önünde de hazire bulunmaktadır. 1970'de yanan medreseyle sibyan mektebi, 1983'te Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarılarak Anıtları Koruma Derneği'ne verilmiştir.

Caminin haziresinde Zeynep Sultan'ın, eşi Melek Mehmet Paşa'nın mezarları dışında Alemdar Mustafa Paşa'nın da mezarı yer alır. Alemdar Mustafa Paşa'nın yeniçeri ayaklanması sırasında ölümünden sonra isyancılarca bir kuyuya atılan cesedi, 100 yıl sonra, II. Meşrutiyette buraya gömülmüştür. Zeynep Sultan'ın kabriyse yol genişletilmesinde yıkılmış, kemikleri 1950 yılına kadar caminin bodrumunda beklemiş, 1950 yılında camiin haziresine gömülmüştür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Acem Ağa Mescidi

Sultanahmet'ten Sirkeci'ye inen Alemdar Caddesi'nin üstünde, Yerebatan Sarayı'nın çıkış kapısı geçildikten sonra Dershane görevi yapan bir konak yer almaktadır. Dershane, vaktiyle, Suriyeli bir tüccar ailesi olan Abud ailesinin konutuydu. Bu konutun yanıbaşında yıkık bir duvar kalıntısı göze çarpmaktadır. Mescit, işte burada bulunmaktaydı.

Bu duvar kalıntısı, mescite dönüşmeden önce, Ayasofya'dan da eski olan Panayia Khalkopreteia Kilisesi'ne aitti. Kilise, Meryem Ana adına İmparatoriçe Puekheria tarafından 450-457 tarihinde yaptırılmıştır. Bir dönem, patrikhane kilisesi olarak da kullanılmıştı.

Meryem Ana'ya ait bir kuşağın kutsal emanet olarak saklandığı kilisede İmparatorların katıldığı büyük yortular kutlanmaktaydı.

Kilise, 1204 Latin işgali sırasında büyük bir soyguna uğradı. Fetihten sonraki dönem de 1484'te yarı yıkık bir durumdayken Fatih'in arpa emini olan Lala Hayrettin tarafından onarılarak 1485'te camiye çevrildi. Daha sonra Acemi Ağalarından Ahmet Ağa tarafından onartıldı. XVIII. yüzyıl sonralında geçirdiği bir yangından sonra iyice harap hale geldi.

Günümüze yıkık bir duvar kalıntısı olarak ulaşan Acem Ağa Mescidi'nin kilise döneminden ayakta kalmış olan apsis bölümü, bitişiğindeki turistik bir otelin ikinci katından bakıldığında ayırt edilebilir. Kilisenin duvarları fresklerle süslü ana yapısının kalıntıları ise bugün, konut ve işyeri olan betonarme yapıların altındadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Cafer Ağa Medresesi

Sultanahmet'te, Sirkeci'ye inen Alemdar Caddesi üstünde bulunmaktadır.

Kanuni Sultan dönemi (1529-1566) Babüssade ağalarından Cafer Ağa tarafından 1554-1557 yıllarında yaptırılmaya başlanmıştır. 1554-1557 yıllarında yaptırılmaya başlanmıştır. Mimar Sinan'ın eseri olan medrese, Cafer Ağa'nın 1557'de ölmesi üzerine kardeşi Gazanfer Ağa tarafından 1559'da tamamlattırılmıştır.

Cafer Ağa Medresesi, arsasının eğiminden dolayı Alemdar Caddesi boyunca, altında dükkanları olan bir bodrum katın üstüne yapılmıştır. Ayrıca yol üstündeki dört hücrenin üst kat ile bağlantısı vardır. Medresenin caddeye açılan birer kapısı ile alt ve üst penceresi ve ocağı bulunan üstleri basık beşik tonozlarla örtülü alt kat odaları bulunmaktadır.

Medrese, düzgün kesme küfeki taşındandır. Arka cephelerdeyse kaba yontma taş tekniği kullanılmış, cadde üstündeki ön cephe yönündeki duvarlar, bir taş üç tuğla dizisiyle işlenmiştir.

Medresenin asıl girişi Soğukkuyu Sokağı'nın Soğukkuyu Çıkmazı'ndadır. Buradaki basık kemerli bir kapıdan dikdörtgen planlı avluya girilir. Bu avlunun çevresinde 15 medrese odası ile bir dershane vardır. Medrese odaları aynı ölçülerde olmayıp doğu yönündekiler kareye yakın, batıdakiler dikdörtgen planlıdır. Üstleri tonoz ya da kubbe ile örtülü olan bu odalar, dikdörtgen pencerelerle revaklara açılır. Dış cepheye yönelik pencerelerin üstünde ikinci sıra pencereler bulunmaktadır. Her odada ayrı birer ocakla nişler vardır.

Medresenin uzun ekseninde kuzey-güney doğrultusunda avluya giriş, arsasının konumundan dolayı, odaların doğu kanadı arasındadır. Bu yüzden de doğu yönündeki odaların sayısı azaltılmış, burada kolları birbirinden farklı U plan düzeyi oluşmuştur. Dershane U planının açık ucu üstünde ayrı bir yapıdır. Ön kısmında saçaklı bir sundurma bulunmaktadır. Dershane 6x6 metre ölçüsünde kare planlıdır. Üstü kasnaksız bir kubbe ile örtülüdür. Dershane altlı üstlü ikişer pencereyle aydınlatılmaktadır.

Giriş cephesine biri kapı üstünde, öteki ikisi yanlarda olmak üzere üç kitabe yerleştirilmiştir. Bunlardan 1560 tarihli olanında Yerebatan Sarnıcı'ndaki suyun bu medreseye bağlanmasına padişahın izin verdiği belirtilmiştir. Öteki iki kitabe ise, medresenin kandillerine zeytinyağı alınması ve hayırseverlerin bağışlarıyla ilgilidir.

Medrese avlusunun ortasında bir kuyu ile mermer bir su haznesi vardır. Cafer Ağa Medresesi, değişik dönemlerde onarılmış, son olarak da, 1989 yılında Türk Kültürüne Hizmet Vakfı tarafından elden geçirilerek Kültür Merkezi adıyla geleneksel Türk el sanatlarının üretildiği, öğretildiği ve satıldığı bir turistik merkeze dönüştürülmüştür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> Çocuk Mahkemeleri

Gülhane Parkı'nın karşısındadır.

XIX. yüzyılda Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi olarak yapılan bina iki katlıdır. Üst katın cumba çıkıntısını tutan 6 sütunun oturduğu mermer zeminden bir basamaklık bir yükseltiyle giriş katının kapısına ulaşılır. Kapının iki yanında sivri kemer çerçeveli beşer pencere uzanır. İkinci katın pencereleri de alt katların hizasında ve sayısındadır. Cumbanın ön cephesinde iki yanında giriş kapısının yanındaki pencerelerin hizasındaki ikişer pencere arasında çerçeveli tuğralı bir arma vardır. Cumba çıkıntısının iki yanında da birer pencereyer alır.

Bina bir süre Adli Tıp, 1980'li yıllarda Devlet Güvenlik Mahkemesi olarak kullanıldı. Şu anda İstanbul Çocuk Mahkemeleri binası olarak kullanılmakta, binada ikisi Çocuk Ağır Ceza olmak üzere 8 çocuk mahkemesi bulunmaktadır.

> Bab-ı Âli

Sultanahmet'ten Sirkeci'ye inen Alemdar Caddesi üstünde, Alay Köşkü'nün tam karşısında yer almaktadır.

Bab-ı Âli, basitleştirilmiş biçimiyle Babıali, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Sadrazamlık binasına ya da daha geniş anlamıyla Osmanlı hükümetine verilen addır. "Yüksek Kapı" ya da "Ulu Kapı" anlamına gelir.

Bab-ı Âli'nin girişi, barok saçakla örtülü, çeşmeli bir zafer takı düzenindedir. Bu görkemli kapı, sadrazam ve hükümette odaklanan yürütmenin sembolik ifadesini taşır. Saray'ın gücünü temsil eden iki katlı Alay Köşkü'nden daha alçak olmasıyla da, hiyerarşiyi mimaride de yaşatan tarihsel bir yapıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

> İstanbul Valiliği Binası (Bab-ı Âli)

Cağaloğlu'ndan Sirkeciye inen Ankara Caddesi üstünde bulunmaktadır.

Bab-ı Âli, "Yüksek Kapı", "Ulu Kapı" anlamına gelse de aslında Sadrazam konağını belirtir. Daha sonra sadrazam konağı anlamına "Paşa Kapısı" ya da "Bab-ı Asafi" denmeye başlanmıştır.

Osmanlı Devleti büyüdükçe sadrazamların yetkileriyle sorumlulukları da arttı. Bu yüzden Sadrazamlar, saraya yakın olmaları bakımından Sultanahmet ile Cağaloğlu'nda yaptırdıkları konaklarda oturuyorlardı.

Naima tarihinde, Sultan I. İbrahim döneminde Sadrazam olan Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın şimdiki Bab-ı Âli'nin yerinde bir sarayının olduğu, burada da kimi memurların bulunduğu kayıtlıdır. Asıl 1756 yılında Sultan III. Osman tarafından burada yaptırılan Sadrazamlık konağı, resmi nitelikteki ilk Sadrazamlık makamı binası, Osmanlı Devleti'ndeki ilk kamu kuruluşudur. Bina, çeşitli dönemlerde birçok yangın geçirdi. Her seferinde yeniden yapıldı. 1808 yılında Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında çıkan ayaklanma sonucunda binadaki patlama yüzünden yanıp kül oldu.

Yeniden yaptırılan binaya dönemin padişahı Mahmud-ı Adli (Adaletli, adil Mahmut) diye bilinen II. Mahmut'tan dolayı Bab-ı Adl (adalet kapısı) ya da Bab-ı Adli denmiş, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Bab-ı Âli'ye dönüşmüştür.

1839'daki yangına kadar bina hep ahşap olarak yapılmıştı. 1844'te bina ilk kez, Stefan Kalfa tarafından kagir olarak yapıldı. Ayrıca o tarihten sonra bina sadrazamın konutu olmaktan çıkarılarak tamamen bir devlet dairesi durumuna getirildi. Stefan kalfanın yaptığı bina, daha sonra yangınlarla onarımlar sonucunda değişikliklere uğradıysa da günümüze kadar ulaşan binanın esasını oluşturmaktadır.

Stefan Kalfa'nın yaptığı yeni Bab-ı Âli, eskilerinden kat döşemeleri dışında, kagir oluşuyla ayrılmaktadır. Üzerinde çeşitli değişikliklerle yı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kımlar olmuşsa da ana hatlarını halen korumaktadır. Eski mekân düzeni bugün yalnızca Vilâyet konağı olarak kullanılan eski Sadaret Dairesi tarafından korunabilmiştir.

Özgün yapı, birbirlerine kuzeybatı-güney doğu doğrultusunda bağlı, geniş sofalar çevresinde dizili odalardan oluşuyordu. Yaklaşık 220 metre uzunluğundaki bu bölümlerin iki ucunda alçak, ortadaysa yüksek bir bölüm yer almaktaydı. Alçak bölümler kuzeybatıda Sadaret, güneydoğu da Hariciye Nezareti, ikisi arasındaysa Şura-yı Devlet daireleri olarak yerleşmişti.

1844'te yapılan yeni Bab-ı Âli'nin yeri işleviyle birlikte değişti. Topkapı Sarayı önemini yitirip yalnız onama makamı olarak kalınca Alay Köşkü'ne bakan kapı da işlevini yitirdi. Yerini Ankara Caddesi'ne bakan Hariciye'nin bulunduğu güney kapısı önem kazandı. Çünkü artık Osmanlı Devleti'nin işleyişini sürdüren hükümetin adı Bab-ı Âli'dir. Buranın önem kazanması ile birlikte, haberin yakınında olmayı yeğleyen gazeteler de bu çevreye yerleşti. Bu yüzden basınımız da uzun yıllar, Bab-ı Âli olarak anıldı.

Bina, birçok yangından arta kalmasının yanı sıra bir de baskına sahne olmuştur. Bab-ı Âli Baskını olarak tarihe geçen bu olay şöyle gelişmiştir: 23 Ocak 1913'te, Balkan Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanacağının belli olduğu günlerde Bulgar Orduları, Edirne ve Çatalca önlerine dayandıkları sırada bir baskın düzenlendi. İttihat ve Terakki Fırkası'nın önde gelen adlarından Binbaşı Enver, yanında görev yaptığı Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın makamını fırkanın silâhşörlerinden Yakup Cemil ve arkadaşlarıyla birlikte bastı. Nazım Paşa baskın sırasında öldürüldü. Daha sonra Sadrazam Kâmil Paşa'nın makamını basarak sadrazamı silâh zoruyla istifaya zorladılar. Bu olay, İttihat ve Terakki'nin yönetime el koymasına giden yolu açmış oldu.

Bab-ı Âli alanı içinde yer alan ana yapı dışında, sonraki yıllarda iki önemli yapı daha gerçekleştirildi. İlki, İsviçreli İtalyan mimar Gaspare Fossati'nin tasarlayıp yaptığı Hazine-i Evrak Nezareti'nin kullanmış olduğu arşiv binasıdır. Duvarları kagir olan yapının kat döşemeleri, merdiven, kapı ve pencere kanatları demirdendir, İstanbul Tersane'sinde üretilmiş olan bina, Türkiye'deki ender palladyen (taş kaplama) tasarımlarından biri olarak dikkat çekicidir.

İkincisi, yaklaşık 1910'da Ankara Caddesi yönünde konumlanan I. Ulusal Mimarlık Akımı çizgisinde yapılan binadır. Bu da arşivin kullandığı küçük bir yapıdır.

Cumhuriyet'ten itibaren eski Sadaret Dairesi, Vilayet Konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapının üstündeki neo klasik bezemeler kaldırılarak yalın bir biçimde sıvanmıştır.

Vilayet binası, 1980'lerin sonlarıyla 1997 yılında yeniden eski görünümüne kavuşturulmak üzere bir dizi yenilemeden geçirilmiştir.

> Nallı Mescit

Cağaloğlu'nda, İstanbul Valiliği'nin bahçesinde, Ankara Caddesi'nin üstünde yer almaktadır.

Cami, İmam Ali Mescidi, Bab-ı Âli Mescidi ya da Vilayet Camii olarak da bilinir. "Nallı Mescit" adı, minaresinin kaidesinde bulunan, bugün var olmayan 3-4 tane nal şeklinde süslemeden kaynaklanır.

Akşemseddin'in akrabası olan İmam Ali Efendi tarafından Fatih döneminde (1451-1481) yaptırılmıştır. Fatih döneminin yapısı günümüze ulaşmadığı için içi ve dışı önemli ölçülerde değişikliğe uğramıştır. İki ayrı kapısında bulunan 1866 ve 1902 tarihli yazıtlar, değişikliklerin bu yıllarda yapıldığını göstermektedir. Yapı, ayrıca 1968 ve 1993'te Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yeniden onarılmıştır.

Fatih dönemi yapısının kare planlı, tek kubbeli, son cemaat yeri olan küçük bir yapı olduğu söylenebilir. XIX. yüzyılın sonlarındaki değişiklikte iç mekânın kuzeydeki bir parçası duvarla kesilerek son cemaat yeri yapılmıştır. Yapının tamamı içten 8.50x8.50 metre boyutunda kare planlıdır. Mekânın üstünü örten kubbe 1 metreye yakın kalınlıktaki dört duvara üstten oturtulmuştur.

Mihrap, ince uzun formlu basit bir niş halindedir. İki yanında yivli sütuncuklar vardır. Ahşap olan minberle vaaz kürsüsü, beyaz üstüne altın yaldızlı kabartma bitki motifleriyle bezelidir. 12 basamaklı ahşap korkulukları olan bir merdivenle hünkâr mahfiline çıkılır.

Yapının içi çok sayıda pencere ile aydınlatılmıştır. Altta dört büyük mahfil hizasında sekiz, kasnakta dört küçük pencere bulunmaktadır. Orta sıradaki pencereler, renkli vitraylıdır. Bu sıradaki pencerelerden kuzey duvarında iki, doğu duvarında da mahfile yakın bir pencere örülerek kapatılmıştır. Yapı içindeki kalem işi süslemelerde siyah, beyaz, sarı ve kiremit rengi egemendir.

Mescidin üç kapısı vardır. Ana kapı, yapının kuzey cephesinde, cadde tarafındadır. Kapıya, altı kollu yıldızlarla gelişen geometrik geçmeli ajurlu bir korkuluğu olan beş basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Bu kapının üstünde Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyla 1866 tarihli yazıt vardır. Batı cephesinde yer alan pencereden bozma kapının üstünde de 1902 tarihli yazıt bulunmaktadır. Bu yazıt İsmail Hakkı Efendi'ye aittir. Doğu yönünde yer alan yine pencereden bozma üçüncü kapı, özel olarak hünkâr mahfiline açılır. 1968 onarımında yapılan abdest muslukları, bu kapının yanında sıralanmaktadır.

Kesme taştan yapılmış tek şerefeli minaresi mescidin kuzeydoğu kö-

şesinde ana kapının sağında yer alır. Klâsik formda olan minare, şerefesine sonradan eklenen cumba ile arabesk bir havaya bürünmüştür. Arabesk özelliklere sahip bu tür ayrıntılar, kubbe eteğinde, saçak bordüründe, minarenin külâhı ile kubbenin âleminde de görülmektedir.

Mescidi yaptıran Ali Efendi'nin mezarı, mescidin yakınında bulunan Cevat Paşa Kitaplığı'nın arka bölümündedir.

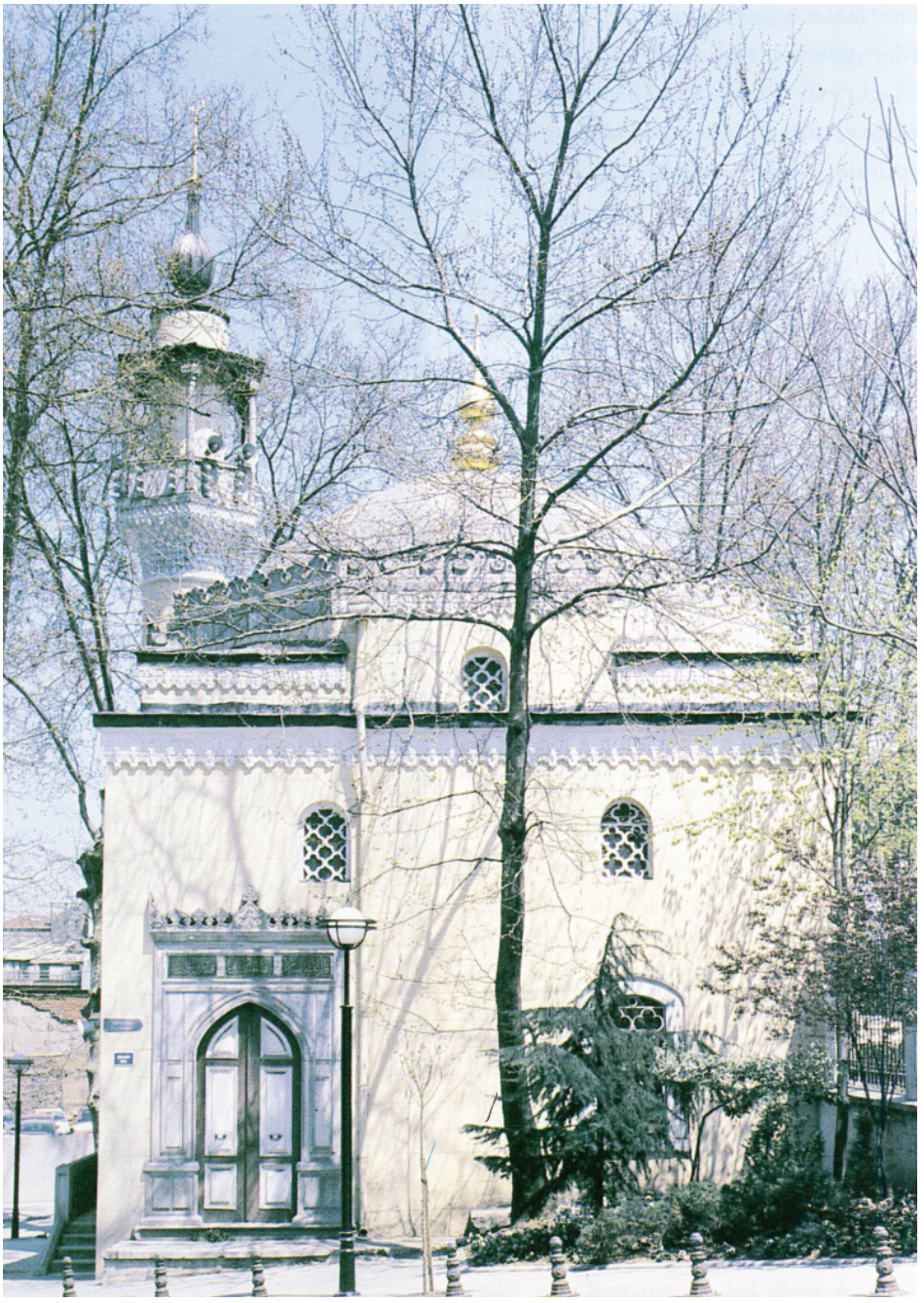

Eminönü Anıt Yapıları >

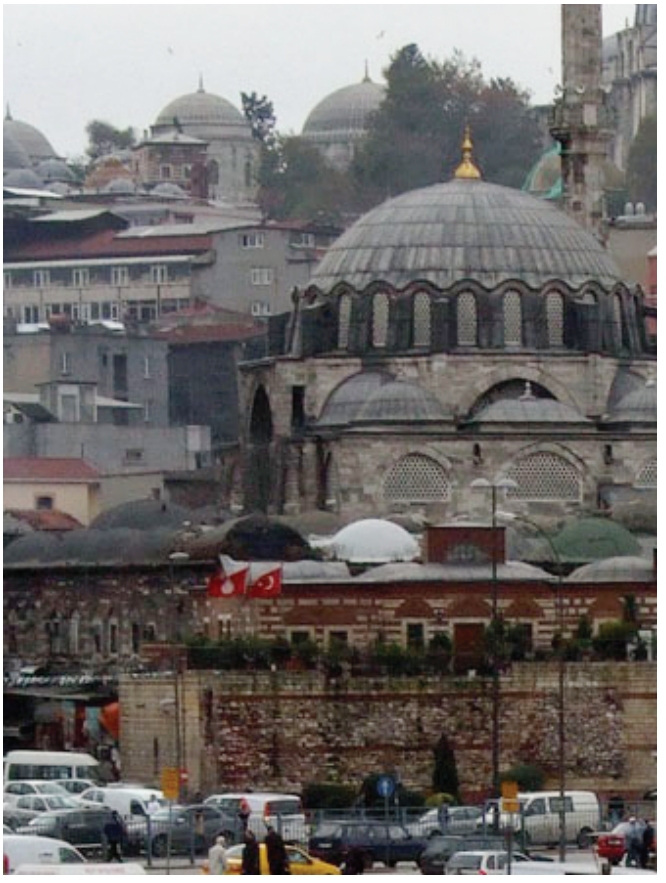

> *Ahi Çelebi Camii*

Eminönü'nde Haliç kıyısında, Zindan Han'ın batısında, Tarih Vakfı Yapı Topluluğu içinde yer almaktadır.

Caminin yapılış kitabesi olmadığı için söylentilere dayanılarak kapısının üstüne 1500 tarihi konulmuştur.

Camiyi yaptıran Ahi Çelebi Mehmed bin Tabib Kemal Ahi Can Tebrizi'dir. Vakfiye kayıtlarında da camiyi yaptıranın adı, "Merhum Ahi Çelebi bin Kemalü'l Tabib" olarak geçmektedir. Fatih, II. Beyazıt, Yavuz Selim ile Kanuni dönemlerinde yaşamıştır. Önceden Candaroğulları'nın hizmetindeyken daha sonra İstanbul'a gelerek Mahmutpaşa'da bir dükkanda tabiplik yapmıştır. Böbrek ve mesane taşları üstüne yazdığı bir kitabıyla tıpla ilgili kimi eserlerinin olduğu bilinmektedir.

Ahi Çelebi Camii, Kanlıfırın Mescidi ya da Yemişçiler Camii adlarıyla da anılmaktadır. Haliç kıyısındaki Yemiş iskelesine yakın olduğu için bu iskelede çıkan yangınlarda iki kez yanmıştır. İlki 1539, ikincisiyse 1653'tedir. İkinci yangının ardından cami, Mimar Sinan tarafından onarıldığı için Tezkiretü'l Embiye'de onun eserleri arasında adı geçer. 1894 depreminde de büyük bir zarar gördüğünden yeniden onarılmıştır.

Ahi Çelebi Camii, İstanbul'un en eski camilerinden biridir. Uzun yıllar harap bir durumda kalan caminin mimari yönden pek fazla bir özelliği bulunmamaktadır.

2000'li yıllarda esaslı bir onarım geçirerek yenilenmiştir.

Ahi Çelebi Camii, Evliya Çelebi'nin ünlü seyahat rüyasını gördüğü cami olması bakımından İstanbul folkloru içinde önemli bir yeri vardır.

Evliya Çelebi, bu rüya öyküsünü Seyahatname'sinde şöyle anlatmaktadır:

"Tanrı'nın hikmeti, seyahat nedeniyle birçok yeri görmüş olan gerçekten önemsiz ve zavallı, her zaman kusuru çok dünya gezgini, insanoğlunun yoldaşı, yalansız Evliya derviş oğlu Mehmet Zılli, her zamanki gibi ilahi dualar, Hak yolunu gösteren Kur'an'ın güzel sureleri, yüce Kur'an'ın ayetlerinin bereketiyle hasta gönlümle gözlerime Tanrı'dan yardım isteyip doğum yerimiz olan İstanbul'daki evimizin bir köşesin-

de, yuvarlak yastığa yaslanıp dilek uykusuna yatmıştım. 1041 yılı Muharrem ayının onuncu gecesi (20 Ağustos 1630) uyku ile uyanıklık arasında iken kendimi Yemiş İskelesi yakınındaki helal para ile yapılan, duası kabul edilen eski bir cami olan Ahi Çelebi Camii'nde gördüm. O anda caminin kapısı açıldı. Nurlu caminin içi baştan başa silahlı askerlerle nurlu bir cemaatle dopdoluydu. Sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra salavatı şerife okuyarak duaya başladılar. Bense minber dibinde oturup bu aydınlık ve güzel yüzlü cemaati hayran hayran seyrediyordum. Hemen yanımda oturan cana bakıp:

-Sultanım! Siz kimsiniz? Yüce adınızı bize bağışlar mısınız? Dedim.

O da:

-Aşere-i mübeşşereden[1] okçuların başı Sa'd Vakkas'ım deyince mübarek elinden öptüm.

-Ya sultanım, bu sağ tarafta nura bürünmüş sevimli cemaat kimlerdir?

-Onlar bütün peygamberlerin ruhlarıdır; geri saftakiler bütün evliyaların ruhlarıyla Tanrı dostu, temiz kişilerin ruhlarıdır. Bunlar da Peygamberin sahabeleriyle yakınları Kerbela şehitlerindendir. Mihrabın sağındakiler Hazret-i Ebubekir, Hazret-i Ömer'dir. Mihrabın solundakiler Hazret-i Osman ile Hazret-i Ali'dir. Mihrabın önündeki Veyselkarani'dir. Caminin solunda duvar dibinde duran esmer kişiyse senin pirin peygamber efendimizin müezzini Bilâl-i Habeşi'dir. Bu ayakta durup cemaati saf saf düzene koyan kısa boylu adam Amr-ı Ayyar'dır. İşte bu kızıl renkli elbiseler giymiş, sancakla gelen askerler Hazret-i Hamza ile bütün şehitlerin ruhlarıdır, diyerek caminin içinde bulunanları bana birer birer gösterdi. Onların hangisine gözüm değdiyse elimi göğsüme koyup göz aşinalığıyla taze can buldum.

-Ya sultanım, bu cemaatin bu camide toplanmalarının sebebi nedir? Diye sordum.

-Azak taraflarında Müslüman ordularından Tatar askerleri sıkıntıya düşmüşlerdir. Hazret-i Peygamberin himayesinde olan bizler, İstanbul'a gelip buradan Tatar Hanı'na yardıma gideriz. Şimdi Peygamber Hazretleri de imam Hasan, imam Hüseyin, on iki imamla bizden başka aşere-i mübeşşere ile gelecek, sabah namazının sünnetini kılıp sana kamet getir diye işaret edecekler. Sen de yüksek sesle kamet getirip selamdan sonra Ayete'l-Kürsî'yi okuyacaksın. Bilâl, "Süphanallah" diyecek, sen "Elhamdülillah", Bilâl, "Allahü ekber" diyecek, sen "Amin, amin" de. Biz bütün cemaat hep birden tevhid ederiz[2]. Ardından sen, "ce salli âlâ cemi-il embiya-i velmürselin velhamdülillâhi-ilâlemin" diyerek kalk. Peygamber Hazretleri mihrapta otururken hemen mübarek elini öpüp "Şefaat ya Resulallah!" diyerek istekte bulun,

1 Peygamberin yakını, ilk cennete girecek diye müjdelenen on kişi.
2 Tanrının birliğini tasdik ederiz.

diye Sa'd Vakkas, yanımda oturup hepsini öğretti.

Caminin kapısında bir ışığın apaçık parıldadığını gördüm. Cami nur içindeyken nur üstüne nurla doldu. Bütün sahabelerin, peygamberlerin, evliyaların ruhları ayağa kalkıp hazır durdular. Peygamber Hazretleri yeşil sancağı dibinde, yüzünde örtüsüyle, elinde asası, belinde kılıcıyla sağında İmam Hasan, solunda da İmam Hüseyin'le görününce mübarek sağ ayağını "Bismillah" diyerek camiye koyup mübarek yüzündeki örtüyü açtı.

-Esselamü aleyk ya ümmetim[1], diye seslendiler.

Orada hazır bulunanlarsa:

-Ve aleyküm selam ya Resulallah ve yaseyiddül ümem[2], diye selam aldılar.

Peygamber Hazretleri, hemen mihraba geçip iki rekat sabah namazının sünnetini kılıp bitirince beni bir korku sardı, gövdem de bir titremeyle sarsıldı. Hazretin görünüşüne baştan aşağı baktım. Hilye-i Hakani[3]'de yazıldığı gibiydi. Yüzündeki örtü al şaldandı. Mübarek sarığı on iki kolanlı beyaz şaşidendi. Mübarek hırkası sarıya yakın deve yünündendi. Boynunda sarı renkli sof şalı vardı. Mübarek ayaklarındaki çizmeler de sarıydı. Mübarek başındaki sarığına da bir misvak[4] sokuluydu.

Selam verdikten sonra bana bakıp mübarek sağ elleriyle şerefli dizine vurarak:

-Kamet[5] getir, dediler.

Ben de hemen Sa'd Vakkas'ın öğrettiği gibi segâh makamında "Allahüm me salli alâ seyidinâ Muhammedin ve âlâ âli-i Muhammedin ve sellim aleyh" diye kamet edip tekbir getirdim. Peygamber de segâh makamında hazin bir sesle Fatiha'yı, arkasından ek sure olarak da "Ve vehebna li Davude…" aşrini[6] okuyarak bütün cemaate imamlık etti. Selam verildikten sonra ben, Ayete'l Kürsî'yi okudum. Sonra Bilâl "Süphanallah", ben "Elhamdülillah", Bilâl "Allahü ekber" deyip Bilâl'le sıralı müezzinlik yaptık. Duanın ardından öyle bir sultani tevhid okundu ki Tanrı aşkıyla sarhoş olup kendimden geçerken uyanık gibiydim. Rüyanın sonunda Sa'd Vakkas'ın öğrettiği gibi görevimi tamamladım. Peygamber Hazretleri mihrapta yanık bir sesle uzzal makamında bir Yâsin, üç İzâcâe suresiyle Euzü surelerini tamamen okudu. Bilâl,"Fatiha" deyip Peygamber Hazretleri mihrapta ayakta dururken Sa'd Vakkas hazretleri beni elimden tutup peygamberin huzuruna götürerek:

1 "Ey ümmetim sana selam olsun!"
2 "Ey Tanrı'nın elçisi ve ey milletlerin efendisi, size selam olsun!"
3 XVI.-XVII. yüzyıl şairlerinden Hakani Mehmet Bey'in peygamberimizi anlatan manzum eseri.
4 Ağaçtan yapılan bir çeşit diş fırçası.
5 Namazların Tanrı buyruğu olan farzına başlamak için okunan iç ezanı
6 Kur'an'ın cüz adı verilen parçalarının onda biri.

-Sadık âşıklarından, seni özleyen ümmetinden Evliya kulun şefaatini diler, dedi.

Bana da: -Mübarek ellerinden öp, deyince birden ağlamaklı oldum. Mübarek eline küstahça dudaklarımı değdirirken görkemli görünüşünden şaşırıp

-Şefaat Ya Resulallah! diyeceğim yerde.

-Seyahat Ya Resulallah! demişim. Peygamber hazretleri gülümseyip:

-Allah sıhhat ve selametle şefaatimi, seyahatle ziyareti kolay kılsın! diyerek sözünü Fatiha ile tamamladı. Bütün sahabeler Fatiha'yı tekrarladılar. Ben, bütün orada bulunanların mübarek ellerini öperek hayır dualarını alıyordum. Kiminin mübarek eli, misk gibi, kiminin amber, kiminin gül, kiminin sümbül, kiminin fesleğen, kiminin safran, kimin menekşe, kimininki de karanfil kokuyordu. Ama özellikle Peygamber Hazretleri'nin kokusu safran ve kırmızı gül gibiydi. Sağ elini öptüğümde, sanki pamuk gibi kemiksiz bir etti. Ötekilerin mübarek elleri ise ayva gibi kokuyordu. Hazret-i Ebubekir'in eli kavun kokusu, Hazret-i Hüseyin'inki beyaz gül gibiydi. Allah onlardan razı olsun. Orada hazır bulunanların hepsinin ellerini öptükten sonra Peygamber Hazretleri yine "Fatiha!" deyince bütün sahabeler yüksek sesle Fatiha'yı yinelediler. Peygamber Hazretleri, mihraptan: "Selam olsun sizlere ey kardeşler!" deyip camiden çıkınca bütün sahabeler bana çeşitli hayır dua ile sağlık dileklerinde bulunup camiden çıkıp gittiler. O sırada Sa'd Hazretleri belinden okluğunu çıkarıp belime taktı. Tekbir getirdikten sonra:

-Yürü! Ok ve yay ile savaş. Tanrı seni koruyup esirgesin. Sana müjde olsun, bu toplulukta ne kadar ruhlarla görüşüp mübarek ellerini öptünse onların hepsini ziyaret etmen nasip olsun, böylece dünya gezgini ve tanınmış bir adam olacaksın. Ama dolaştığın ülkeler, kaleleri, şehirleri, acayip ve garip eserleri, her diyarın güzel işlerini, yiyecekleriyle içeceklerini, topraklarının enlem ve boylamlarını yazıp güzel bir eser ortaya koy, benim de silahımla iş görüp dünya ve ahiret oğlum ol. Hak yolunu elden bırakma, iç huzursuzluğundan uzak kal, ekmekle tuzun hakkını gözet, sadık dost ol, yaramazlarla dost olma, iyilerden iyilik öğren! diye öğüt verip alnımdan öperek Âhi Çelebi Camii'nden çıkıp gitti. Ben, şaşkın bir halde tatlı uykumdan uyandım."

> Yavuzer Sinan Camii

Unkapanı'ndan Eminönü'ne giderken cadde üstünde bulunmaktadır.

Cami, Fetih'ten hemen sonra 1455 yılında yapılmış en eski camilerdendir. Hatta en eskisidir denebilir. Camiyi yaptıran Yavuzer Sinan, Fatih'in sancak beylerindendir. Sağrıcılar Camii olarak da bilinir. Kaynaklarda Evliya Çelebi'nin bu caminin vakıf yöneticisi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Yavuzer Sinan, Evliya Çelebi'nin büyük dedesidir. Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde bu konuyu şöyle dile getirmektedir: "O asırda büyük dedemiz Yavuzer Bey, Fatih'in sancakbeyliği hizmetinde olup İstanbul fethinde dedemiz birlikte bulunup Unkapanı'nın iç yüzünde Sağrıcılar Camii zemininde olan yapıları dedemiz ganimet malları ile alıp fetihten sonra bir cami ve 100 dükkân yaptırıp camiine vakfetmiştir. Bu hakirin İstanbul içinde doğduğu evimizi gaza (savaş) malından dedemiz yapıp otururlar. Yaptığı camiin, dükkân ve evlerin beratları Fatih'in tuğrasıyla ve hüccet-i şeriyelerin imzaları Emir Buhari imzasıyla imzalanmış olup hâlâ soyundan olmamız cihetiyle anılan mütevellilik (vakıf yöneticiliği) elimizde olup istediğimiz gibi mutasarrıfız (kullanım hakkına sahibiz).

Cami, 1862, 1905, 1960 yıllarında önemli onarımlar geçirerek günümüze ulaşmıştır. Caminin bulunduğu yer Yavuz mahallesi olarak anılmaktadır. Daha önce bu mahalle Yavuzer Sinan adıyla biliniyordu. Caminin kurucusu Yavuzer Sinan, mihrap arkasındaki aralıkta en solda yatmaktadır. Mezar taşında 725 gibi yanlış bir tarihle kendisinde söz eden yazılar yer almaktadır. Kagir bir yapı olan caminin bir büyük bir de küçük kubbesi bulunmaktadır. E.H. Ayverdi, cami hakkında şu bilgileri vermektedir: "Mescidin 8.20 metrelik kubbesi, sekiz köşe kaideye oturur. Müstevi (düzlem) köşelerin alt uçları kesik olup yarım huniye benzer bir şekilde nihayet bulur. Üstü ise sarkıtlıdır. 'Huni'nin üstünde bir sıra yaprak, sonra 2, 3 ve 4 olmak üzere dört sıra sarkıt, en üstte iki kademeli kıvrım vardır. Bu köşelerin arası birbirine bakan çift bademler ve ortalarındaki takozlarla yapılan devamlı bir kuşak ile bağlıdır." Caminin iç alanı 100 metrekare kadardır. Mihrap basit bir çukurluktan oluşmuştur. Minber ile kürsü ahşaptır. Duvarlar pencere hizasına kadar fayans kaplı, üst yanı badanalıdır. Ahşap bir balkonuyla dış bölümde bir şadırvanı bulunmaktadır. Tek şerefeli minaresi tuğladan yapılmıştır. Son onarımı sırasında kubbe eteğine, aslına uygun olarak, ortası düz iki sıra silme yapılmıştır. Camiye soldaki kapıdan girilmektedir. Yavuzer Sinan Camiinin kurucusu Fatih'in sancakbeylerinden Sinan Çelebi'yle ilgili ilginç bir söylence vardır. Öykü şöyledir: Anlatıldığına göre Sinan Çelebi, o zamanlar Unkapanı kalesinin muhafızıymış. Akşam oldu mu, İstanbul surlarının bütün kapıları kapanır, sabaha kadar da açılmazmış Bir gün Fatih, kılık değiştirerek sur dışına çıkmış. Kale dışında, surların çevresinde uzun bir süre dolaşmış, derken akşam olup hava kararmış. Kale kapıları da, her zaman olduğu gibi, kapanıvermiş. Fatih, kente dönmek üzere Unkapanı'na geldiğinde doğal olarak kale kapılarını kapalı bulmuş. Kapıya yaklaşıp o sırada nöbet tutmakta olan Sinan Çelebi'ye seslenmiş: -Yiğidim geciktim ama aç şu kapıyı da şehre gireyim. Çelebi, kapıdakinin kim olduğunu ne bilsin. -Olmaz aslanım, demiş, padişahımızın emri var, kapılar sabah oluncaya dek açılamaz. Yeni bir ferman olmadıkça da açmam. Fatih yalvarıp yakarmış, bir kese altın vermeye bile kalkmış ama para etmemiş. Padişah bakmış ki Sinan Çelebi, Nuh diyor, peygamber demiyor. Ne yapsın? Divitini çıkarmış, kalemini yontmuş, bir kağıda: "Kulum Sinan Çelebiye, Sabrı tükendi Muhammed Han'ın/Aç kapıyı girsin Sultanın" diye yazarak altına tuğrasını çekmiş. Sinan Çelebi'ye: -Al işte istediğin ferman, diyerek yazdığı kağıdı uzatmış. Sinan Çelebi, kâğıdı okuduktan sonra yaptığı hatayı anlamış ama yine de renk vermeden

-Ferman padişahımındır! diyerek demir kapılara yüklenip iki kanadını birden ardına kadar açmış. Fatih, içeri girdikten sonra Sinan Çelebi'ye gülümseyerek:

-Aferin yiğidim, sen ne yavuz er imişsin meğer, der gönlünü alır.

Bu yüzden, o gün bugündür, Sinan Çelebi'nin adı, Yavuzer Sinan olur.

> Bekri Mustafa Türbesi

Eminönü'nde, Zindan Han'ın yanında, Tarih Vakfı Yapı Topluluğu içinde bulunmaktadır.

Küçük bir kümbeti andıran türbe beyaz badanalı, derme çatma, buna karşılık çelik bir kapısı olan iki yanında iki fener bulunan bir yapıdır. Kapısının iki yanında iki mermer levha vardır. Levhaların birinde "Şeyh Abdürraif Şamadani Hazretleri", ötekindeyse "Bekri Mustafa Hazretleri" yazıları kazılıdır. Küçük türbede, simle ayet işli, yeşil kadife örtülü iki sanduka bulunmaktadır. Öndeki sandukanın kavuğu gösterişli bir şeyh kavuğu olduğunu belli etmektedir. Arkadaki sandukanın başındaki serpuş Bektaşi başlığını andırmaktadır. O sandukanın yanında kırık bir mezar taşı da vardır.

"Ayyaşların piri" sayılan, kimine göre de "içki içmesini bilenlerin piri" olan Bekri Mustafa'nın mezarı kayıtlarına göre, gerçekten Eminönü'ndeymiş. Eskiden burada meyhaneler varmış, mezarda mey-

hanelerin arasındaymış. Zaten söylentiye göre, IV. Murat, içki ve tütün yasağına uymadığı için sürekli çatıştığı ama sohbetlerinden, nüktelerinden de pek hoşlandığı Bekri Mustafa'nın ölümüne üzüldüğünden anısına, kendisini ilk tanıdığı yer olan meyhanelerin bulunduğu Yemiş İskelesi yakınında bir türbe yaptırmış. Bu söylentiyi doğrularcasına 1980'li yıllarda, Bedrettin Dalan'ın Belediye Başkanlığı döneminde, Balıkpazarı'nda meyhanelerin bulunduğu yerde yapılan bir düzenleme sırasında, meyhanelerin arasında bir mezar taşı bulundu. Üstünde "Bekri Mustafa Baba" yazısı okunmaktaydı. Balıkpazarı esnafının isteği üzerine, Bekri Mustafa'nın sandukasıyla mezar taşı, kendi türbesinin yıkılması üzerine Tarih Vakfı'nın bulunduğu yapı topluluğun girişine konulan Seyyid Baba Cafer Hazretleri'nin evlatlarından, İstanbul'un fethinde savaşmış olan Şeyh Abdürraif Şamadani Hazretleri'nin sandukasının yanına yerleştirildi. Bu bilgilerle çelişen kimi görüşler de vardır: Halkbilimcilerimizden Sabri Koz, Eminönü Balıkpazarı'ndaki 1318/1902 tarihli bir mezar taşında "Bekri Mustafa Baba" yazılı olduğunu, ayyaşlarca buraya saygı gösterildiğini yazar. Aynı araştırmacıya göre Edirnekapı Mezarlığı'nda da 1235/1820 tarihli bir başka Bekri Mustafa taşı daha vardır. Bu taş, Bekri Mustafa'yı yeniçeri ocağından olarak tanıtır. Gerçekte Bekri Mustafa IV. Murat devrinde (1623-1640) yaşamış olduğuna göre, bu taşlar onunla ilgili olmamalı. Üstelik bizim Bekri Mustafa'nın adaşı ve hemen hemen çağdaşı bir de paşa var. Bekri Mustafa Paşa (1619-1690), Viyana Seferi'ne katılmış, şimdi Malkara'da gömülü bir vezir. Söylendiğine göre içkiyle arası gayet iyiymiş ve durum ne olursa olsun, içmekten caymazmış. Bekri Mustafa iyi bir aileden gelme, okumuş yazmış, küçük yaşlarda hafız olmuş biridir. XVII. yüzyılda İstanbul'da yaşamış, iyi bir hafız olmasına karşılık içkiye düşkünlüğü ve nükteleriyle ünlüdür. Renkli öykülerle dolu olan yaşamı, özellikle içki yüzünden IV. Murat ile olan çatışmaları, sohbetleri, dostlukları çok kısa sürmüş olan Bekri Mustafa, 41 yaşındayken hastalanıp iki üç gün içinde yaşamını yitirmiştir. Cenazesi, vasiyeti üzerine Balıkpazarı meyhanelerinin civarında bulunan mezarlığı gönülmüş. Sonradan bu mezarlık kaldırılıp yerine dükkânlarla çarşı yapılmıştır. Bekri Mustafa'nın mezarı 1970'li yıllarda Yemiş'teki Kasımpaşa Sokağı'nda bulunmaktaydı. 1903 yılında, çevredeki esnafın aralarında topladığı para ile onartılan bu mezarın başına bir de taş dikilmiştir. 1980'li yıllarda çevre düzenlemesi sırasında bulunan, üstünde "Bekri Mustafa Baba" yazısı olan taş, bu olsa gerek. Jak Deleon, "Balat ve Çevresi" adlı kitabında Bekri Mustafa hakkında şunları söylemektedir:

"Akşamcılar, Bekri Baba derlermiş, kendi aralarında para toplayıp mezarı çiçeklendirirlermiş. Yemiş İskelesine Midilli ve Sakızdan mastika şarabı getiren denizciler Bekri Baba'nın başında mum yakarak yolculuklarının fırtınasız geçmesi için dua ederlermiş. Hatta denir ki, birçok kadın kocalarını rakı illetinden kurtarması için Bekri Baba'nın mezarına adak adarlarmış."

> Zindan Han ve Baba Cafer Türbesi

Rüstem Paşa Camii'nin karşısında bulunmaktadır.

Büyük bir yapı olan Zindan Han, Bizans döneminden kalmadır. Sekiz katlı bu yapı, bugün turistlere yönelik ticari amaçla kullanılmaktadır. Bu bölgede tek sur kalıntısı olan bir kuleye bitişiktir. Kule, Baba Cafer Kulesi diye bilinir. Bizans döneminde, daha sonra da Osmanlı döneminde hapishane olarak kullanılan bu kule dolayısıyla burası, bugün de Zindankapı olarak anılmaktadır. Asıl adı Seyyit Cafer olan, halk arasında da Baba Cafer olarak bilinen Seyyit Cafer'in türbesi Zindan Han'da bulunmaktadır. Seyyit Cafer'in yaşamı konusunda kesin bir bilgi yoktur.

Kimi kayıtlar, Bağdat doğumlu olduğunu ve İmam Hüseyin soyundan geldiğini, Sıddıkiye Tarikatı'na bağlı bulunduğunu yazar.

Baba Cafer, Abbasi Halifelerinden Harun Reşit (789-809) döneminde Baba Maksut ile birlikte İstanbul'a Müslümanlarla Bizanslıların arasını bulmak için elçi olarak gönderilmiştir. İstanbul'da o dönemde Bizanslıların egemenliği altında olan Kocamustafapaşa'da bir Müslüman mahallesi bulunuyordu. Baba Cafer, yanındaki heyetle birlikte Müslümanlarla Bizanslıların arasını bulmak için gelmiştir. Baba Cafer, Kocamustafapaşa'da birçok Müslüman'ın öldürülüp gömülmelerine izin verilmediğini görünce Bizans İmparator I. Nikoforos'un huzuruna çıkarak şikâyette bulundu. İmparator, Baba Cafer'in söylediklerine pek kulak asmayınca sinirlenen Cafer, "Allaha inanan böyle bir gaddarlık yapmaz" deyince imparator kızmış ve kendisini hemen zindana attırmıştır. Baba Maksut, daha yumuşak davranarak İmparatoru Müslümanların gömülmesine razı etmiştir.

Baba Cafer zindanda ölene kadar kalmıştır. Ölümü üstüne türlü söylentiler vardır. Kimine göre imparator tarafından zehirletilmiş, kimilerine göre Bizanslı askerlerce öldürülmüş, bir başka söylentiye göre de kendi eceliyle ölmüştür. İmparator zindandan sağ olarak çıkamayan Baba Cafer'in ölüsünü de zindana gömdürmüştür. Baba Cafer'in zindancısının da Müslüman olup Ali adını aldığını öğrenince onu da öldürtüp Baba Cafer'in yanına gömdürmüştür.

Baba Cafer, zindandayken birçok keramet göstermiştir. Bunlardan biri, Bizans İmparatoru Nikoforos'un emriyle Baba Cafer'i zincire vuran zindancı, bir süre sonra ortada zincir mincir olmadığını görür. Yeniden zincire vurduğunda da zincirin gene yok olduğu fark edince şaşırır kalır. Baba Cafer'e saygıyla karışık bir sevgi duymaya başlar.

Zindan içinde bulunan Baba Cafer'in türbesi, dikdörtgen planlı, tahta zeminli olup üstü beşik tonozla örtülüdür. Türbenin içine Zindan Han'dan dar bir demir kapıdan girilmektedir. Zindan Han'ın 1990 yılındaki yenilenmesi sırasında bu demir kapı kapatılmıştır. Türbenin içinde bir su kuyusu bulunmaktadır. Aydınlatılması, beş küçük mazgal deliği ile sağlanmıştır. Sultan II. Mahmut döneminde türbe onarttırılarak bunu belirten kitabelerden biri demir kapının arkasına, öteki de türbe kapısının üstüne konulmuştur. Bugün türbeye sokak yönündeki kapıdan girilmektedir.

Türbenin içinde Baba Cafer ile Zindancı Ali'nin sandukaları yan yana bulunmaktadır.

Eskiden kadınlar, yaramazlık yapan çocuklarının uslanması için onları buraya getirip büyük tespihlerin içinden geçirirlerdi.

Türbe, günümüzde Kültür Bakanlığı Türbeler Müdürlüğü'nün yönetiminde olup ziyarete açıktır.

> Rüstem Paşa Camii Külliyesi

Eminönü'nde Mısır Çarşısı yakınında, Hasırcılar Çarşısı içindedir.

Camiyi yaptıran Rüstem Paşa'nın ilginç bir öyküsü vardır.

Rüstem Paşa Enderun'dan yetişmiş, çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1539 yılında Diyarbakır valisi iken Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan kızı Mihrimah Sultan ile evlenmesi sözkonusu olunca, cüzamlı olduğu dedikodusu yayılmış. Bunun üstüne Kanuni hekimbaşından cüzam hastalığının belirtilerinin ne olduğunu sormuş. Hekimbaşı:

-Cüzzamlının üstünde bit bulunmaz sultanım! diye cevap vermiş

Bu cevabı alan Kanuni, hekimlerinden Mehmed Ağa'yı Diyarbakır'a göndererek Rüstem Paşa'nın durumunu kontrol etmesini istemiş.

Mehmed Ağa, gider gitmez Paşa'nın çamaşırlarını muayene ettirmiş, bunların arasında bir bit bulununca bu müjdeli haber hemen Saray'a bildirilmiş.

Durumu öğrenen Kanuni, kızını Rüstem Paşa'yla evlendirdiği gibi, Hadım Süleyman Paşa'nın yerine de sadrazam yapmıştır.

Rüstem Paşa'nın yıldızının parlamasının ensesinde bir bitin bulunmasıyla gerçekleşmesi dedikodusu yayılıncadönemin şairlerinden biri, şu ikiliği üretmiş:

"Olucak bir kişinin bahtı kavi, talii yâr

Kehlesi dahi mahallinde anın işine yarar"

(Bir kişinin kaderi güçlü talihi kendisine yâr olunca, yerinde biti bile onun işine yarar)

Tarihçiler de bu bit olayını, kehle-i ikbal (iktidar biti) olarak nitelemiştir.

Cami Sadrazam Rüstem Paşa tarafından 1561'de Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye biçiminde olan yapı, yanlardan basamaklarla çıkılan bir cami ve 16 dükkânın yanı sıra üç katlı hanlar, çifte hamam, kervansaray, mahkeme binaları ile bodrumdan oluşmaktadır.

Sinan, camiyi çarşının ortasında çukurda, binaların arasında kalmaması, Haliç'e egemen bir konumda olması için çarşı ve bodrum tonozları üzerinde 6 metre yükseklikte yapmıştır.

Caminin yerinin ilk anda göze çarpmayışının, Süleymaniye Camii'ne göre konumunun o caminin dizi dibinde gibi oluşunun, Rüstem Paşa'nın Kanuni'ye bağlılığını göstermek için seçildiğini söyleyen yorumcular vardır. Bu şiirsel yorumu Rüstem Paşa'nın çıkarcılığına ve paragözlüğüne, masraftan kaçınmasına bağlayanlar da.

Konumu gereği avlusuz bir yapı olarak gerçekleştirilen camiyi, Prof. Dr. Oktay Aslanapa şöyle tanımlıyor:

"Baklava başlıklar üzerine sivri kemerlerle saçakvari geniş bir sundurma, yan cephelerin yarısına kadar uzanarak camiyi kavrar. Yan kapılar da bu kısımlardan açılmaktadır. Buradan beş kubbeli son cemaat yerine geçilir. Üsküdar'da Mihrimah Sultan (İskele) Camii'ne benzer bir durum olup, bir dış revak avlunun yerini almış, yalnız burada şadırvan olmadığından avlu dış duvarı üzerine musluklar sıralanmıştır.

Yatık dikdörtgen planlı camide 15 metre çapındaki kubbe, iki yanda sekizgen biçiminde ikişer büyük paye, giriş ve mihrap duvarında ikişer duvar payesi olarak sekiz dayanak üzerine kemerlerin meydana getirdiği sekizgene oturmaktadır. Köşelerdeki birer eksedra (çeyrek kubbe), orta mekâna kubbenin yuvarlağına uygun bir görünüş sağlar. Yanlara doğru mekânı genişleten üçer bölüm ortada tekne tonoz yanlarda aynalı çapraz tonoz olarak kubbeyi desteklemektedir. Yan neflerin küçük tonozları çok alçak kaldığından kubbe başlıbaşına yükselerek çevredeki diğer çok kubbeli yapılara hâkim olmuş, takviye kuleleri de konulmayıp buna karşılık kasnak etrafında sekiz payanda kemeri yer almıştır. (…) Kubbenin üzerine oturduğu sekizgen, dıştan çok yüksek bir tamburla belirtilmiştir. Son cemaat yerinin batı köşesinde yükselen tek şerefeli minare çok tamir görmüştür."

Yuvarlak kemerli pencereler, caminin içini bol ve uyumlu bir ışıkla aydınlatır. Ortadaki iç kapı ile yanlardaki ikişer bölüm mahfil olarak düzenlenmiştir. Yan mahfillerden basık yay kemerli küçük kapılarla müezzin mahfillerine girilmektedir. Bunlar iki yanda üçer sütun üstüne basık sivri kemerlerle oturmakta yan duvarlardan bir çıkma biçiminde yükselmektedir. Ahşap olan tavan geometrik biçimlerle renkli kalem işleriyle süslüdür.

Mermer minber, kafesli korkulukları, yanlarda renkli taş kakmalı daire madalyonları ile yalın ama ince bir işçiliğe sahiptir.

Rüstem Paşa Camisi'nin ilginç özelliklerinden biri, son cemaat yerinden başlayarak baştan başa çinilerle kaplı oluşudur. Bu yüzden bir çini müzesini andırmaktadır. Prof. Dr. Walter B. Denny, caminin içini kaplayan türlü desenlerdeki renk renk çini panoları, bir yarışma sergisine benzetir:

"Rüstem Paşa Camii'nin inşasına kadar Türk sanatında, bu yapıda mevcut desen çeşidinin teşhir edildiği hiçbir süsleme programı yoktur. Gerçekten de Rüstem Paşa Camii çinileri, saray atölyelerinden usta bir ressamın nezareti altında çalışan çeşitli desinatörler arasındaki bir rekabet ve yarışmayı canlandırır."

Oktay Aslanapa'nın camiyi kaplayan çinilerin renk ve desenlerini açıklamasıysa şöyle:

"Dıştan sade ve süslemesiz görünen Rüstem Paşa Camii'nin asıl zenginliği son cemaat yerinden başlayarak iç mekânda gittikçe artan çini süslemelerde kendini belli eder. Bu ölçüde ve zenginlikte çini süsleme Türk mimarisinde yalnız bu camide görülür. Örtü sistemine kadar bütün duvarlar mihrap, mahfiller, payeler, kemer dolguları, kubbe geçişleri hep çini kaplamalıdır. Buna rağmen çini kaplamalar, mimari hatları ezmeden ve mimari değerleri değiştirmeden sadece sihirli, mistik bir atmosfer yaratma yolunda kullanılmıştır. Bunun için girinti ve çıkıntılar asgariye indirilerek çinilere uygun sadeleştirilmiş yüzeyler hazırlanmıştır. Bununla beraber pencerelerin sayıları ve ölçülerinde büyük bir

gelişme de sağlandığından içini kaplayan çinilerden önce dış revakların avluya açılan revakları arasına daire biçiminde çini madalyonlarla lacivert zemine beyaz celi harflerle Allah, Muhammed ve ilk halifelerin adları yazılmıştır. Bunlardan üçü orijinal aslından, diğerleri sökülmüş ve yerlerine sonradan yenileri yapılmıştır. Son cemaat yeri beş kubbeyi taşıyan kemerlerin üstüne kadar tamamı ile çini kaplamalıdır. (…) Kapının solunda bahar açmış erik çiçekli pano, bulutlu mavi bir zemin üzerine, hemen hemen çinilerde görülen bütün çiçeklerle zenginleştirilmiş bir cennet bahçesini andırır. Birbirine gelen çiçekli dallar, altta büyük harfleri andıran kordelavari iri uzun yapraklarla bağlanmış, bunların da içi sümbül dalları ile dolgulanmıştır. Altta iki yana uzanan iri lalelerin içi de çintemani (kaplan çizgisi-pars beneği) motifleri ile süslenmiştir. Kapının sağ tarafında, üslüplanmış nar çiçekleri ve saz denilen hançer yapraklardan ince dallarla birbirine bağlanan kompozisyonda kare çinilerin ortasına sonradan Kâbe tasvirli bir çini yerleştirilmiştir."

Camide en göze çarpan, mihrabı boydan boya kaplayan çinilerdir:

"Altı kenarlı bir niş dekorunu meydana getiren bu çinilerde çift kulplu ve ayaklı altı dekoratif vazodan çıkan sivri oval, dilimli bir madalyon ve tepesinde bir palmet ana motif olup madalyonun içi bahar açmış erik dalları ile doldurulmuştur. Vazoların içi de rumi ve palmetlerle süslenmiştir. Yan yana sıralanan bu altı ana motif dışında kalan boşluklar, çok temiz beyaz zemin üzerine rumi, palmet, lotus, hatayi ve stilize nar çiçekleri ile doldurulmuştur. Yalnız, mihrap nişinde kullanılan bu vazo motifi, benzerlerinin en kalitelisidir."

Süslenerek dekoratif hale getirilen lale motiflerinin yanı sıra, en çok çeşitli motiflerdeki karanfiller göze çarpmaktadır. Bunları sümbül, nar çiçeği, şakayık, gül, kiraz çiçekleri gibi doğalcı anlayışla çizilmiş motifler izlemektedir.

"Sağ nefte, pencerenin yanındaki panoda, çok ince spiral dallar üzerinde zarif nar çiçekleri, şakayık, rozet ve mine çiçekleri ile küçük yapraklar, büyük çiçeklerle iç içe dairelerden gruplar halinde bir araya getirilmiştir. Mavi, mercan kırmızısı ve firuze renkler, çok temiz beyaz zeminde pırıldamaktadır. Bu kompozisyon Lotto halılarını hatırlatan bir halı veya kumaş desenini andırır. Yine sağ nefte kapının solunda söveler arasındaki dar panoda aşağıdan yukarı dalgalı kıvrımlar halinde yükselen ve paralel uzanan koyu mavi renkte kalınca iki dalın yanlarından çıkan uzun hançer (saz) yaprakların bir tarafında yarım nar çiçeği, diğer tarafında kırmızı bahar açmış kiraz dalı ile değişik bir kompozisyon görülüyor. Yaprak saplarının dibinden iki tarafa menekşeler sarkmıştır. İri hançer (saz) yapraklar açık mavi, tersine kıvrılan kısımlar firuze renklidir."

Bu arada yinelenen örneklerin baklava şeması ile birbirlerine birleştirildiği yalın örneklerin de yer aldığı camide, yazı az kullanılmıştır.

> Rüstem Paşa Hanı (Büyük Çukur Han)

Eminönü'nde Rüstem Paşa Camii Külliyesi'ne ait olan han, Mahkeme Sokağı ile Unkapanı Caddesi arasındadır. Tasarısı Mimar Sinan'a ait olan bu han da camiyle birlikte 1561 tarihinde yapılmıştır.

33x29 ölçüsünde dikdörtgen planlı olan yapı, 11x8 metre ölçüsündeki bir avlunun çevresinde üç katlı olarak inşa edilmiştir.

Yapının iki ayrı cephesinde iki girişi vardır. Mahkeme Sokağı yönündeki ana giriş, taştan basık yuvarlak kemerlidir. Üstü beşik tonoz ile örtülü bir koridoru vardır. Bodrum kata ise Unkapanı Caddesi yönünden girilmektedir. Bodrum kattaki revaklar, kare biçimindeki payeler üstünde tuğla işli yuvarlak kemerlidir. Zeminle birinci katın kemerleriyse üç açıklık halinde sivri kemerlidir. Ocak nişlerinin bulunduğu odalara revağın altındaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Bütün cephelerde, her iki kattaki pencereler, dikdörtgen taş silmeleriyle cepheyi hareketlendirir.

> Rüstem Paşa Hanı (Küçük Çukur Hanı)

Eminönü'nde Mahkeme Sokağı'nda Rüstem Paşa Camii Külliyesi'nden olan Büyük Çukur Han'ın karşı köşesinde bulunmaktadır.

Kitabesi olmayan bu hanın, 1561 tarihli Rüstem Paşa Vakfiyesi'nde adı geçmektedir. Yapısı ve malzemesi, Büyük Çukur Hanı'nın yapı malzemesiyle benzerlik gösterdiğinden, aynı tarihte yapıldığı söylenebilir. 26x24 metre boyutunda dikdörtgen planlı olan han, 8x6 metrelik dikdörtgen bir avlu çevresinde iki katlı olarak yapılmıştır. İki katlı avlu, sivri kemerli bir revak ile çevrilidir. Birinci kattaki odalar birer kapı ile ikinci kattakilerikişer pencereyle bir kapıdan revaka açılırlar. Hana Mahkeme Sokağı'na bakan taş kemerli bir kapıdan girilmektedir. Han, zamanla kullananlarca birçok değişikliğe uğratılmıştır. Hanın üst örtüsünün tonoz olduğu anlaşılmaktadır.

> *Yeni Cami Külliyesi*

Eminönü Meydanı'nda, Galata Köprüsü karşısında, İstanbul limanına bakan yerde bulunmaktadır.

Yeni Valide Sultan Külliyesi olarak da bilinen Yeni Cami'nin yapımına, 1597 yılı Ağustos'unda, III. Murat'ın eşi, III. Mehmet'in de an-

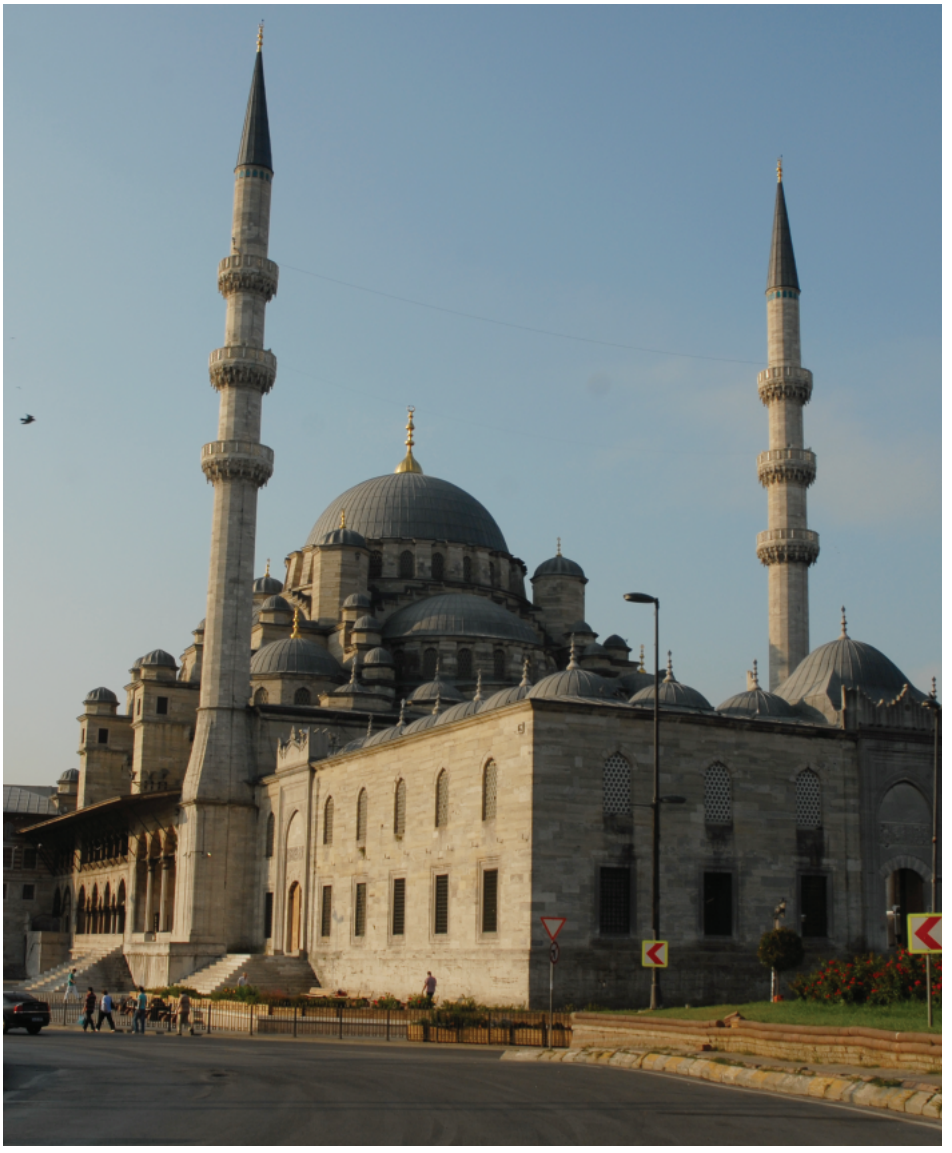

nesi olan Safiye Sultan'ın emriyle Mimar Davut Ağa başlamıştır. İnşaat çalışmalarına tanık olan tarihçi Mustafa Efendi, cami arsasının deniz kıyısında bulunması dolayısıyla gece, gündüz tulumbalarla su çekildiğini yazar.

Nitekim Mimar Davut Ağa, temel çukurlarındaki bu su birikintisini bütünüyle ortadan kaldırmak için buraya büyük kazıklar çaktırarak bunların başlarını kurşun kuşaklarla birleştirmiş, yapının temel taşlarını da bu tabanlara yerleştirmiştir.

Mimar Davut Ağa'nın 1598 yılında İstanbul'da çıkan bir veba salgınında ölmesinin ardından yapının mimarlığına Dalgıç (Dalkılıç) Ahmet Çavuş getirilmiştir. Yapım 1603'e kadar sürdürüldü. Bu sırada III. Mehmet'in ölümüyle Valide Safiye Sultan'ın Eski Saray'a taşınması dolayısıyla yapı tamamlanamadı.

Birinci kat pencerelerine kadar tamamlanmış olan Yeni Cami, 1660 yılında, Yahudi mahallesinin ortasında yarı yıkık ve 57 yıldır kendi başına bırakılmış durumdaydı. Bu sıralarda çıkan büyük bir yangından da etkilendi.

O sırada IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Sultan'a Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa, yangından zarar gören Cerrah Mehmet Paşa Camii'nin onarılmasını önermişti. Buna karşılık Saray Mimarı Mustafa Efendi, Mehmet Paşa Camii yerine, Eminönü'nde yarım kalan eski Valide Camii'ni tamamlattırmasının daha sevap olacağını belirterek şöyle dedi:

-Böyle bir caminin, bir alay Yahudi mahallesi içinde mezbelelikte harap yatması din ve devlete layık değildir. Yarısı yapılıp binası, aşağı pencereleri bitmiştir. Tamamlanmasına çalışılsa devri kıyamete değin hayır duaya nail olup bağışlanır.

Hatice Turhan Sultan, bu sözler karşısında mimarın önerisini kabul etti. Mimar Mustafa Efendi de, Mimar Davut Ağa'nın planlarına göre, duvarlarından bir sıra taş sökerek, yeniden caminin inşaatına başladı. Binayı saran Yahudi evleri buradan kaldırıldı, sahiplerine Hasköy'de yeni evler verildi. Oraya göçenler, hayat boyu vergi ödemekten bağışık tutuldu. Eminönü'nde bulunan sinagogları, yasal olarak, satılamadığı için, cami tarafından kiralandı.

1663'te bitirilen kentin klasik üsluptaki son büyük külliyesi, cami, hünkâr kasrı, darülkurra, sibyan mektebi, arasta (Çarşı), sebil, çeşme ve türbeden oluşuyordu. Bunlardan dış avlu duvarlarıyla birlikte darülkurra ile sibyan mektebi ortadan kalkmıştır. Günümüze kadar ulaşan öteki yapılar 1940-1943 arasında onarılmıştır. Son onarım, hünkâr mahfelinin düzenlenmesiyle birlikte, 2010'da yapılmıştır.

Cami, basamaklı bir taban üstüne oturtulmuştur. Ana mekân, ortada büyük, yanlarda yarım, köşelerde küçük kubbelerle örtülüdür. Doğusuyla batısında iki katlı yan galeriler bulunmaktadır. Mihrap ve min-

ber ak mermerdendir. Mihrabın solunda bulunan iki pencere arasındaki mermer yüzeye 47 değerli ve renkli taştan oluşan bir mozaik tablo işlenmiştir. Yapının içi 17. yüzyıl çinileriyle kaplıdır. Kubbe ve kemerler kalem işleriyle süslenmiştir. Vaiz kürsüsü geometrik kafesli, sedef kakma işlemelidir.

Camide, cam bir dolap içinde caminin fildişinden yapılmış bir maketi bulunmaktadır.

İç avlu kubbeli revaklıdır. Ortasında mermerden sekiz köşeli kuvveli bir şadırvan vardır. Son cemaat yeri yedi kubbelidir. İki yanında üç şerefeli, firuze renkli çinilerle süslü minareler bulunmaktadır.

Hünkâr kasrı, caminin güney köşesindedir. Bizans döneminden kalma ilk İstanbul iç surlarının kalıntılarından birine dayanmaktadır.Bu sur düzeninin üzerindeki "Bahçe Kapısı" da, caminin hemen yanındaki bölgeye adını vermiştir. İlk yapım özelliğini koruyan bu kasır, caminin güney ucundaki kemerin üstüne oturtulmuştur. L biçiminde olan bu yapı, klasik Türk evinin bütün özelliklerini taşır. İstanbul'u en güzel görebilecek biçimde konumlanmıştır. Üç odası bir salonu bulunmaktadır. Çinili ocakları, duvarlarını kaplayan çini panoları, vitraylı pencereleri, ağaç işçiliği, sedef ve bağa kakmalı kapılarıyla küçük bir sarayı andırmaktadır. 1948 yılına kadar depo olarak kullanılmıştır. 1948 ile 1966 yıllarında yenilendikten sonra 1967 yılında müze olarak açıldıysa da kısa bir süre sonra kapanmıştır. Yeniden depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ardından kiraya da verilen yapıya 2002 yılında giren hırsızlar, XVI. Ve XVII. yüzyıla ait en güzel çini panolarının kimilerini sökerek götürmüşlerdir.

Hatice Turhan Sultan'ın türbesi, caminin güneybatı köşesiyle Mısır Çarşısı'nın kuzeybatı kolu arasında bulunmaktadır.

Kare planlı, kesme taştan kubbeli bir yapı olan türbenin abanoz ağacından olan kapısı, fil dişi ve sedef kakmalıdır. İçi çini ve kalem işleriyle bezelidir. Burada Hatice Sultan'dan başka Sultan IV. Mehmet, Sultan II. Mustafa, Sultan III. Ahmet, Sultan III. Osman ve Sultan I. Mahmut gömülüdür. Ayrıca birçok şehzadeyle sultanların sandukaları da burada bulunmaktadır. Bu türbeye sonradan iki türbe daha eklenmiştir. Burada Sultan Abdülmecid ile Sultan II. Abdülhamit'in şehzadeleri, sultanları ile birlikte Sultan V. Murat yatmaktadır. Türbelerin bahçesindeki mezarlıkta ise kimi sultanlarla hasekilerin mezarları vardır.

Hatice Turhan Sultan'ın türbesinin yanına III. Ahmet'in yaptırdığı bir kütüphane bulunmaktadır. Bu kütüphanenin kitapları, günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

Sebil, bugün müze olan eski İş Bankası Merkez binasının sol tarafında bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı, içten kubbeli, duvarları kafesli olan yapı, 1663'te çeşmeyle birlikte yapılmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra yanmış, ardından orijinal biçimiyle yenilenmiştir.

> Mısır Çarşısı

Eminönü'nde Yeni Cami'nin güneybatı yönünde yer almaktadır. Yeni Cami Külliyesi'nin arastası olarak yapılan Mısır Çarşısı, külliye arastalarının en büyüğüdür.

Mısır Çarşısı'nın bulunduğu yerde, Cenevizlilerle Venediklilerin üstü kapalı eski bir çarşısı bulunuyordu. Hatice Turhan Sultan 1660'ta külliyesinin arastasını bu alanda inşa ettirdi.

Yapıldığı sırada Yeni Cami'nin dış avlusunu bir yandan L harfi biçiminde sarıyordu. 1941 yılında bu avlu caddeye çevrilince çarşı caddeyle camiden ayrıldı.

Kesme taş ve tuğladan yapılan yapının yan mekânları, kubbe ve tonozla örtülüdür. Dört ana kapısı olan yapının ön yüzü iki katlıdır.

Bu yüzün üst katında geleneksel yemekleriyle ünlü olan Pandeli lokantası bulunmaktadır.

Başlangıçta bütünüyle baharat ve ilaçlık otların daha çok toptan satışına ayrılmış olan Mısır Çarşısı, bodrumlarıyla birlikte, 86 dükkândan oluşur. Eskiden dükkânlar arkada bir yapım yeri ve önde satış yapılan peykelerden oluşuyormuş

Mısır Çarşısı adı, çarşıda satılan malların Kahire'den, doğudan getirilen baharatın Mısır üstünden geliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

L biçimindeki çarşının iç bölümünde L'nin iki ayağının birleştiği yerde Lonca (eski esnaf birliği) vaizinin kürsüsü bulunmaktadır.

Çarşı, 1689, 1940'taki yangınlarda zarar gördükten sonra 1943 ile 1955 yıllarında yenilenmiştir.

Günümüzde baharatçı, kuru yemişçi, kimyasal madde satıcıları kadar çeyiz, giyim, besin maddeleri satan dükkânlarıyla tanınır.

Bina çepeçevre alış veriş dükkânlarıyla çevrilidir.

Binanın dışında L'nin iki çatalı arasında kentin en önemli çiçek ve bitki tohumu satılan çiçek pazarı bulunmakta, başta kuş cinsi olmak üzere çeşitli evcil hayvanlar satılmaktadır. Batıya bakan Tahmis (kahve satıcısı) Sokağı olarak bilinen yüzünde peynircilerle sebze ve meyve dükkânları ile iki dükkân kalsa da kentin, başlıca balık pazarlarından biri bulunmaktadır. Güney yüzündeyse zücaciye dükkânlarıyla kuru kahveciler bir de şekerciler yer almaktadır.

> *Galata Köprüsü*

Eminönü ile Karaköy arasında İstanbul yakası ile Beyoğlu yakasını bağlamaktadır.

Haliç üstünde köprü kurulması tasarısının çok eskiye gittiği, Leonardo da Vinci'nin II. Beyazıd'a bir mektup yazıp proje çizdiği bilinir.

Mektupta şöyle denilmektedir:

"Acizleri efendimizin Galata'dan İstanbul'a bir köprü kurdurmak için teşebbüse geçtiklerini işittim. Lakin bu işe ehil bir kimse bulamadıklarını öğrendim. Bu işten anlayan kulunuz arzularınızı gerçekleştirebilir. Köprü, yüksek bir kemer üzerine kurulacaktır. Fakat bu kadar yüksek kemerli bir köprü üzerinden kimsenin geçmek cesaretini gösteremeyeceğini düşündüğüm için kenarlarını tahta parmaklıklarla örteceğim. Kemeri, o kadaryüksek tasarlamamın sebebi, altından yelkenlilerin rahatça geçebilmeleri içindir."

Mektup Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde 6184 numaraya, Proje İnstut de France (Paris) Leonardo da Vinci el yazmalarına (Manusc-

ript) L66r'e kayıtlıdır.

Köprünün gerçekleşmesine dönemin ulemaları olanak vermez. İsmail İşmen, "İnsanlar ve Köprüler"de zaten "çatal biçimli iki kenar ayağı olan geniş bir kemerle Haliç'i bir aşamada geçmeyi" amaçlayan bu, "da Vinci köprüsü"nün o dönemin malzeme ve tekniğiyle değil, ancak XX. yüzyıl malzeme ve tekniğiyle gerçekleşebileceğini Prof. Stussi'nin "Büyük Açıklıklı Köprüler" adlı eserine dayanarak savunur. Da Vinci'nin rakibi Michelangelo da İstanbul'a köprü yapmak için gelmek ister. Onu da dönemin Papa'sı II. Jules engeller. Dünyanın en ünlü kişilerinin İstanbul'a köprü yapmak için çırpındıkları yıllarda, ve sonrasında Türk Mimarlarına özellikle Sinan'a böyle bir öneride bulunulmamış olması ilginçtir.

Galata Köprüsü, 1845 yılında II. Mahmut'un eşlerinden Sultan Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Valde Sultan'ın çabasıyla yaptırıldı. 500 metre uzunluğundaki bu köprü eski Gümrük önü (bugünkü Eminönü) ile Galata (Karaköy) arasında, demirden yapıldı. Eski köprünün yerine geçecek sağlam bir köprü olması amacıyla yapılan bu köprü dubalar üstüne oturuyordu. Halkın üç gün üç gece para-

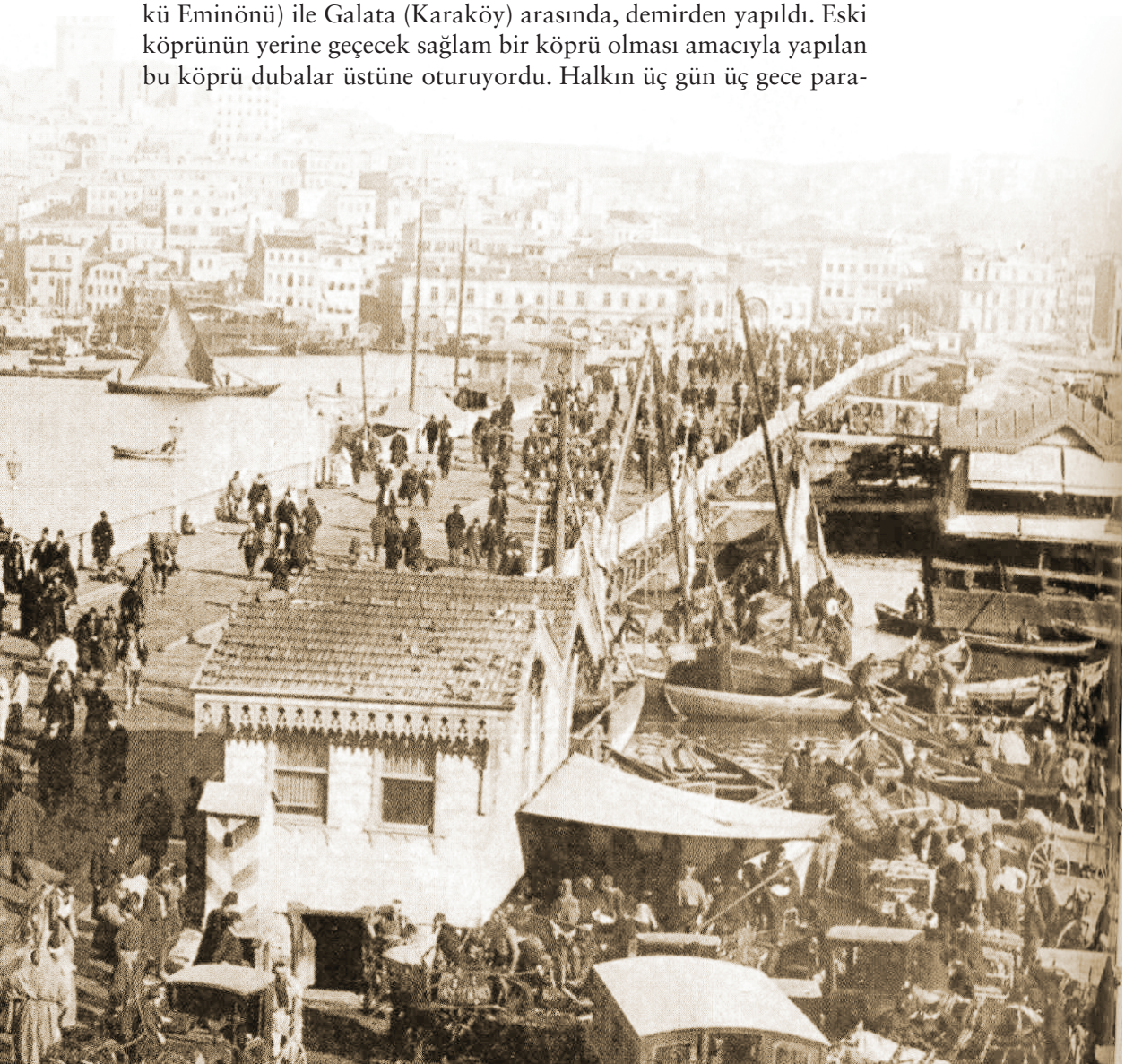

sız geçtiği bu yeni köprü "cisr-i cedid" de Tersane'de yapılmıştı. Yeni köprüden geçiş ücreti, yayalardan 5, yüklü hamallardan 10, atlardan 20, yük taşıyan atlardan 40 para, arabaların boşu 2,5, yüklüsü 5 kuruş, koyun, kuzu ve keçi sürülerinden hayvan başına 3 paraydı.

Köprünün Karaköy tarafında yapılan "giriş takı" üzerine dönemin şairlerinden Şinasi'nin düşürdüğü tarihin yazılı olduğu bir kitabe yer alıyordu:

"Cisr-i âli yaptı Şah Abdülmecid'i Cem-haşem

Yaptı Han Abdülmecid-i yem himem cisr-i cedid"

"Büyük köprü Şah Abdülmecid'e (efsanevi İran hükümdarı) Cem'i hizmetkâr etti. Deniz kadar himmetli olan Abdülmecid Han yeni köprü yaptı" anlamına gelen bu dizeler, divan edebiyatının mübalağa ve söz sanatlarının uyumu içindedir. Ebced hesabıyla da 1261 tarihini vermektedir. III. Napolyon'un İstanbul'a gelişi dolayısıyla 1863'te Sultan Abdülaziz tarafından "daha geniş ve gösterişli" tahta bir köprüyle değiştirilen Köprü, 1875'te maden olarak yenilendi (Bu yeni köprünün boyu 480 metre, eni 14 metreydi) 1912'de 462 metre uzunluğunda 25 metre genişliğindeki yeni bir maden köprü, bu köprünün yerini aldı. (Eski köprü, Unkapanı köprüsü sökülerek, yerine monte edildi 1936'ya kadar, orada hizmet verdi.) Çeşitli tarihlerde onarım gören bu köprü, İstanbullunun en çok benimsediği, 1980'lerde yanıp değiştirilmesi gündeme gelince pek çok yazar ve şairin hakkında yazı yazdığı köprüdür. 1990'larda daha yeni bir köprüyle değiştirilince onarılarak Balat-Hasköy arasında Haliç üstünde üçüncü bir köprü olarak bir süre görev yaptı. Daha sonra bazı sanat etkinlikleri için kullanılmaya başlandı. Bugünkü köprü, bir öncekinin birkaç metre kuzeyinde STFA Şirketi'nce kuruldu. 1994 Aralık'ında tamamlanan bu köprü, ötekiler gibi, Eminönü ile Karaköy'ü birbirine bağlıyor. Tasarımının GAMB (Göncer Ayalp Engineering Company) tarafından yapılan yeni köprü, 490 metre uzunluğunda ve 80 metrelik bölümü açılabilen baskül köprüdür.

42 metre genişliğindeki köprünün her iki yöne doğru 3 şeritli yolu ile birer yaya yolu bulunmaktadır. Üstünden tramvay geçirildiğinde ortasındaki iki şerit tramvay yoluna ayrılmıştır. Bu köprü Norwich'deki Trowse Köprüsü ve ABD'deki birkaç köprüyle birlikte, dünyada üstünden tramvay geçen ender baskül köprülerinden biridir.

Galata Köprüsü, 25 Kasım 1845-31 Mayıs 1930 tarihleri arasında halkın para ödeyerek geçtiği bir köprü olarak yaşadı.

Köprü başlarına konan para toplayıcıların (tahsildarlar) para toplayışları, kimi zaman komik, kimi zaman trajik olaylara da yol açıyordu. Ahmet Rasim, geçiş parası toplayan görevliyle tartışan sarhoşları şöyle anlatır:

"Aman bir kavga var. Yine mi köprücüler! Nasılsa bu sefer hakları var. O! O! İş büyüdü! Başı yazmalı mavi gömlekli saltalı biri bağırıyor.

Sarhoş herifin gözleri şaşı şaşı bakıyor; galiba yeni kekeme olmuş. Pepe gibi laf ediyor. Yayık yayık.

-Veymeyeceğim bakayım! Ne yapacaksın? diyor. Anladım, bıyıkları tükürük donanmış sarhoş.

Köprücü de farkında: yakasından tutmuş hem süzüyor, hem de:

-Yarım şişe az içeydin… diye söyleniyor.

Bir hovarda daha! Bunun da gözleri şaşı, boynu bükük üfürüyor, tükürüyor. Fakat bu paralı soyu;

-Boz! Diye bir İngiliz lirası çıkarmış direniyor.

-Olmaz.

-Olmaz mı? Ben de geçerim

-Olmaz.

-Ne yapacağız, belaya mı gireceğiz?" (Şehir Mektupları)

İsmail İsmen "İnsanlar ve Köprüler" adlı kitabının İstanbul'a ayırdığı bölümünde; Boğaz Köprüsü tasarısının XIX. yüzyıl sonlarında yapılmaya başlandığından söz eder, Londra'da yayınlanan "Şark ve Garb" gazetesinin sahibi Lübnanlı Nesib Abdullah Sebil, Saray Mütercimi Şefik El Müeyyet Bey'e yazdığı bir mektupta, "Asya ile Avrupa'yı birleştirecek Boğaziçi'nde bir köprü yapılması için bazı kimselerin çalıştıkları havadisi yayıldı. Bu köprünün kaça mal olacağı Zat-ı Şahane'ye arz edilmiş, bu doğru mudur?" diye sormaktadır. İsmen, bu konuda ilk projenin 1900'de yapıldığını, 19 Kasım 1900 (26 Receb 1318/6 Teşrinisani 1316)'da Boğaziçi Demiryolu Kumpanyası'nın bu konudaki teklifinin, Hariciye Nezareti'nce tercüme edilerek II. Abdülhamid'e arz olunmak üzere gönderildiğini yazıyor. F. Arnodin adındaki bir Fransız mühendisin hazırladığı projeye göre, Boğaz'a Sarayburnu-Üsküdar, Rumelihisarı-Anadoluhisarı arasında iki köprü yapılacak, bunlardan ikincisinden tren yolu geçecekti. Bu tren yolu köprüsü Hamidiye adını taşıyacaktı. Bu projede, Boğaziçi köprü projesinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan önce de varolduğuna dair notlar vardır. Ama ne bu proje, ne de aynı yıllarda Amerikalı mühendisler Frederik Strom, Frank T. Lindman ve A. Hilliker'in Sarayburnu-Salacak Tünel-i Bahri (Su altı tüneli) projesi ciddiye alınıp hayata geçirildi.

Haliç üstündeki köprülerin ulaşımla ilgili olmayan bir iki özelliğini daha eklememiz gerekli: Galata Köprüsü'nün yaya bölümüyle dubalar arasında kalan kısmı (kimi yazarlara göre duba içleri) yersiz yurtsuzları barındırmış, köprüaltı ve burada yaşayan çocuklarla ilgili bir roman (Köprüaltı Çocukları, Kemalettin Tuğcu) ve bir çok filme konu olmuştur.

Hem Unkapanı, hem de Galata Köprüsü gecenin belli saatlerinde büyük gemilerin geçişi için açılırdı. Bu yaya ve araba trafiğini önler, genç İstanbullulara eve dönememe mazereti olurdu. Köprülerin bu özelliği, siyasal yürüyüşleri engellemek için de kullanılmıştır.

> Büyük Valide Hanı

Eminönü Mahmutpaşa'da Çakmakçılar yokuşu ile Fincancılar yokuşu arasında Büyük Yeni Han'ın karşısında bulunmaktadır.

İstanbul'un en büyük hanlarından biri olan bu yapıyı, I. Ahmet'in (1603-1617) eşi, IV Murat (1623-1640) ile Sultan İbrahim'in (1640-1648) annesi Kösem Sultan, Üsküdar da yine kendisinin yaptırdığı Çinili Külliyesi'ne akar olması için 1651'de inşa ettirmiştir.

Evliya Çelebi bu hanı, Seyahatname'sinde şöyle anlatmıştır:

"Uzunçarşı'da Gazi Murad Han ve İbrahim Han annesi Valide Kösem Sultan Hanı. Bu han önce Cerrah Mehmed Paşa'nın sarayı idi. Zamanın geçmesi ile yıkılınca merhum Valide, altlı üstlü 300 sağlam hane inşa etmiştir ki, hâlâ İstanbul şehri içinde Mahmud Paşa Hanı ve bu handan başka büyük han yoktur. Bir hanesinde dört köşe bir Cihannüma kulesi var göklere baş çekmiştir. Develiği ve ahırı 1000 at ve katır alır. Ortasında cami var."

Hanın 1926'da çöken "Han-ı sagir" (küçük han) bölümünün avlusunda kuzey-doğu yönünde 12x12 metre boyutunda bir kule bulunmaktaydı. "Cihannüma" denilen içi dilimli kubbesi olan bu kule Cerrah Paşa Sarayı'nın kalıntısıdır. Bizans yapı karakterindeki bu kule, Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği Cerrah Paşa Sarayı'na da üzerine bina edildiği bir Bizans yapısından kalmadır. "Eirene Kulesi" adındaki bu kulenin bugün yalnız alt bölümü ayaktadır.

İstanbul Camileri konusunda önemli bir kaynak olan Hüseyin Ayvansarayi'nin "Hadikatü'l Cevami" adlı eserinde hanın avlusundaki küçük camiden sözedilmektedir: "İstanbul'da Valide Hanı olarak tanınmış olan bu hanın içinde yine Sultanın yaptırdığı bir cami vardır"

Han'da bugün de var olan cami, eskisinin yerine yeniden yapılmıştır.

Bir söylentiye göre, Kösem Sultan, servetini bu hanın bir odasında saklamaktaydı. 1648'de tahttan indirilen Deli İbrahim'in yerine 7 yaşındaki oğlu IV. Mehmet padişah oldu. Böylece Kösem Sultan'ın yerini yeni Valide Sultan Hatice Turhan Sultan'a bırakması gerekiyordu. Ama o, yerini gelinine bırakmak istemiyordu. Hatice Turhan Sultan da oğlu yerine, bu kez torunu adına yönetimi sürdüren Kösem'i iktidardan uzaklaştırıp ülkenin kötü gidişine son vermek istiyordu. Hırsızlıklar, rüşvetler, adam kayırmalar almış yürümüştü. Ticaret, devlete yakın kişilerin elindeydi. Hiçbir denetime bağlı olmayan bu insanlar, halkı sömürüyordu. Kösem'in de başını çektiği bu takım, servetini artırdıkça halk yoksullaşıyordu.

Bu yüzden, Hatice Turhan Sultan, Başlala Uzun Süleyman Ağa ile anlaşarak 3 Ağustos 1651 gecesi, Kösem Sultan'ı odasında kıstıran Başlala ile adamlarına bir perde kordonuyla boğdurttu. Kösemin ortadan kaldırılmasıyla bu servet de yağmalanıp gitmiştir derler. Naima Tarihi'nde de Valide Sultanın bu servetinden sözedilmektedir: "… ol handa yirmi sandık filorisi (Florin Altını) bulundu, anı dahi mirîye (devlet hazinesine) aldılar."

Üç avlusu olan han, 98x168 metrelik bir alanı kaplamaktadır. Büyük ve Küçük olarak iki bölümden oluşan hanın planı, bulunduğu bir düzende değildir. "Han-ı Kebir" denilen Büyük Han'ın esas girişi, eğimli olan Çakmakçılar Yokuşu'ndadır. Düzenli kesme taştan yapılma bu girişin üstünde konsollara oturtulmuş yedi tane üç kademeli çıkma vardır. Bu cepheyi üstten bir taş saçak silmesi dolaşır. Girişten basık kemerli, beşik tonozlu bir geçitle üçgen biçimindeki avluya ve kare planlı bir mekâna, oradan revakların çevrelediği 63x66 metre boyutundaki büyük avluya çıkılır. Avluyu çevreleyen yuvarlak kemerli revakların gerisinde bulunan odalar yuvarlak taş kemerli kapılar ile avluya açılırlar. İkinci kattakilerin kapılarının yanında dikdörtgen biçimli, taş söveli pencereleri vardır. Dış cephede de pencere dizileri görülmekteyse de bunlar günümüze ulaşana dek bozulup karakteristiklerini yitirmişlerdir. Avlunun her iki yönünden önceleri yukarı katlara taş merdivenlerle çıkılıyor olsa da, günümüzde bu merdivenler değiştirilmiştir. Revakların arkasındaki yola bakan cephede bir sıra sivri kemerli dükkân bulunmaktadır.

Fincancılar Yokuşu'na bakan "Han-ı sagir" olarak adlandırılan Küçük Han'ın, düzenli bir dikdörtgen planı vardır. 21 Mart 1926'da yıkılan bu bölüm, 15x56 metre boyutunda revaklarla çevrelenmiş bir avludur. Revakların gerisinde sivri kemerli kapılarla revaklara açılan odalar vardır. Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği ahırlar, buradaki avlunun bodrumunda olmalıdır. Hayvanların barındıkları bölümle oturma mekânlarının, bu handaki gibi, birbirinden ayrılması, Türk Han mimarisinde ilk kez denenmiştir.

Çakmakçılar Caddesi'ne bakan, üçgen avlusu olan üçüncü bölüm,

oldukça küçüktür. Bu avludan Büyük Han'la avlusuna açılan bir geçit vardır. Yola bakan taraftaki girişin solunda, revakın altındaki bir merdivenle üst kata çıkılır. Bu üçgen biçimindeki avlunun zeminle üst kat mekânları, yolun eğimine uymak zorunluluğundan kare ya da dikdörtgen biçimindedir. Zemin kattaki mekânların yola bakan bölümünde bir sıra dükkân yer almıştır.

Murat Belge, "İstanbul Gezi Rehberi" adlı kitabında hanın ilginç bir yönünden söz etmektedir:

"Valide Han'ın öteden beri İstanbul'a yerleşmiş ya da geçici olarak burada bulunan İranlılarla ilişkisi vardır. Toplam 210 odasında çalışan esnafın içinden birçoğu İranlıydı (hâlâ da var İranlılar). Şii inancının kutsal ayı Muharrem burada kutlanırdı (bu ayinler insanların kendilerine acı vermesi üstüne kurulu olduğundan buna "kutlamak" demek ne derece doğru olur, bilmiyorum). Şii olmayanlar da gelip bu ayinleri seyredebilirlerdi.

Bu handa bir Ermeni, 1567'de, Osmanlı toplumundaki ilk Ermeni matbaasını kurmuştu (İlk Yahudi matbaası 1494'te, yani Sefardim Yahudilerin İspanya'dan gelişinden çok az sonra, ilk Rum matbaası 1624'te, ilk Türk matbaası da 1728'de kuruldu; bu sonuncusu bir süre sonra yıkılıp yeniden açıldı). Valide Hanı'nda matbaa geleneği daha sonra İranlılarca sürdürüldü. Osmanlı dini yetkilileri kutsal kitapların ve en başta Kuran'ın matbaada basılmasının doğru olacağına bir türlü karar verememişlerdi; harflerin sayfaya basılması tekniğini, bir çeşit hakaret gibi görüyorlardı. Öte yandan, bu gibi dini gerekçelerin gerisinde, matbaanın çok sayıda hattatı işsiz bırakacağı kaygısı olduğunu da düşünmek gerekir. İranlılar buradaki matbaalarında, yasadışı bir faaliyet olarak, Kuran basıp sattılar. Daha sonra bu faaliyet, her çeşitten popüler kitapların kaçak baskılarıyla devam etti. Asıl yayıncılar bunu önlemek için kitaplara mühür basıp altına "mühürsüzler sahtedir" yazmaya başlayınca, Valide Hanın kaçakçıları da aynı şeyi yaptılar. Dolayısıyla bu han, bugün de devam eden yayıncılık korsanlığının merkeziydi."

Büyük Valide Han'ın birinci ve ikinci avlusunda, toplam 153, üçünü avlusunda da 57 olmak üzere toplam 210 odası vardır. Kösem Sultan'ın ölümünden sonra hanın büyük bir bölümü hazineye devredildi. Cumhuriyet'ten sonra da bir kısım odalar, Vakıflar'a geçti. Vakıflar Başmüdürlüğü 1940'lı yıllarda bu odaların bir bölümünü sattı.

Hanın mal sahiplerinin çokluğu,mülkiyetin veraset yoluyla yıllar boyu elden ele geçmesi ve bölünmesi dolayısıyla 126 kadar hissedarı olmuştur. Han, uzun yıllar bekâr odaları biçiminde kullanılmıştır. 19 Ağustos 1906'da bir bölümü çöken hanın 1931'de Valilikçe ikâmetgâh olarak kullanılmasına son verilmiştir.

Şimdi, geçmişinde de olduğu gibi, sayılı ticaret hanlarından biridir.

> Büyük Yeni Han

Eminönü, Mahmutpaşa'da Çakmakçılar Yokuşu, Sandalyeciler ile Çarkçılar sokakları arasında, Büyük Valide Hanı'nın ana girişinin karşısındaki sokağın sol yanında bulunmaktadır.

Han, 1764'de III. Mustafa tarafından Mimar Mehmet Tahir Ağa'ya yaptırılmıştır. Avlu duvarında bugün yalnızca çerçevesi kalmış olan kitabesinin ne olduğu bilinmemektedir.

Hanın planı düzgün olmayan bir dikdörtgen biçimindedir. Üç katlı yapının biri 42 metre, öteki 25 metre uzunluğunda iki avlusu vardır. Avlulara üç ayrı. yerden girilmektedir. Avlular, birbirlerine kemerli ve beşik tonozlu geçitlerle bağlanmıştır. Her kat, üç yönden yuvarlak kemerli revaklarla çevrilidir. Zemin ve birinci katlarda 58'er, ikinci katta da 57 odası bulunur. Dış tarafta da 40 dükkân vardır.

Çakmakçılar Yokuşu'ndaki cephede yer alan giriş, hanın ana girişidir. Çok hareketli olan bu cephede yokuşun eğiminden dolayı zemin kat üstünden başlayan, cephe boyunca süren beş çıkma yapılmıştır. İkinci katta bu çıkmalar konsollarla daha da genişletilerek cephede daha bir hareketlilik sağlanmıştır. Cephedeki pencereler, dikdörtgen taş sövelerin üstünde sağır sivri kemerlerle dekore edilmiştir. Sandalyeciler Sokağı'na bakan uzun cephenin üst yanında bir kuş eviyle "Maşallah" yazısı vardır.

Çakmakçılar yönündeki köşesinde bir çıkma bulunur, buradan sonrasında, sokak boyunca bütün cephe düzdür. Buradaki odalar, dükkânların arkasında olduğundan pencereleri avluya açıktır. Daha sonra bu dükkânlar, arkadaki odalarla birleştirilmiştir.

Çarkçılar Sokağı'ndaki cephe, yol eğimli olmadığından düzdür. Bu cephe Çakmakçılar ile birleşirken, yükseklik farkından ötürü, iki kata iner.

Hanın bütün cephe mimarisinde küfeki taşı arasında iki sıra tuğla hatıl kullanılmıştır. Her iki avludaki revakların üstü beşik ve çapraz tonozla örtülüdür. Odalar ise çapraz tonozla örtülmüştür.

Büyük Yeni Han yapıldığında, içinde sarraf dükkânlarının yer aldığı bilinmektedir. Ticaret sicil kayıtlarına göre, Emekli Sandığı'na bağlı, memurlara borç veren, bugün var olmayan bir kuruluş olan Emniyet Sandığı da burada açılmıştır. Sarrafların buradan ayrılmalarının ardından I. Dünya Savaşı'ndan sonraki işgal yıllarında bir süre işgal kuvvetlerinin karargâhı olarak da kullanılmıştır.

Yakın döneme kadar dokuma tezgâhlarının çoğunlukta olduğu bir kumaş üretim yeriydi. Günümüzde tezgâhların çoğu handan ayrılmış, yerini başka ticari işlere bırakmıştır.

> Küçük Yeni Han

Büyük Yeni Han'ın bulunduğu sokağın sağ köşesinde yer almaktadır.

Yeni Han'ın açık avlusu yoktur. İçindeki dükkânların yenileştirilmesi hanın eski yapısının örtülmesine neden olmuştur.

Hanın camisi ilginç bir yapıdır. Camiye üst katta bulunan bir merdivenle çıkılmaktadır. Murat Belge'ye göre: "Tuğla duvarlarıyla bir Bizans kilisesini de andırır bu cami ama tabii bununla hiçbir ilgisi yoktur. Bulunduğu caddeden ötürü Çakmakçılar Camii, altındaki çeşmeden ötürü de Saka Çeşmesi Camii adlarıyla bilinir."

Hanla birlikte camiyi de yaptıran Sultan III. Mustafa'dır. Mimarı da Büyük Yeni Han'ın mimarı olan Mehmet Tahir Ağa'dır. Yapım yılı da Büyük Yeni Han'ın yapıldığı 1764 yılıdır.

> Dördüncü Vakıf Han

Eminönü'nde, Hamidiye Caddesi üstünde yer almaktadır.

IV. Vakıf Han, Milli Mimarlık akımının baş temsilcilerinden Mimar Kemalettin Bey'in önde gelen yapılarındandır. I. Abdülhamit'in Külliyesi'nin imaretinin yerine, Külliye'nin tam karşısında yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde modernleşen yaşama uygun iş yeri gereksinimini karşılamak amacıyla kurulmuştur. 1911'den 1926 yılına kadar yapımı süren bina, benzerleri içinde en güzel olanıdır. I. Dünya Savaşı nedeniyle yarım kalan bina, İstanbul'un işgali sırasında, dışı tamamlanmış, ama içinin eksikleriyle Fransızlarca "Caserne Victor" adıyla karargâh yapılmıştır.

IV. Vakıf Han'ın Hamidiye Caddesi'ne bakan girişinin bulunduğu ön cephesi, 78,70 metre genişliğinde 27,21 metre yüksekliğindedir. Batı yönünde komşu binalara kısmen bitişik olarak yapılan binanın en geniş yerindeki derinliği 32,43 metredir. İç avlusu, 35,32 metre uzunluğunda, 5,20 metre genişliğindedir.

Dış cepheler batı, güney ve doğu yönlerinde kesme taş ile mermer kaplamalıdır. Kuzey cephesi ise sade ve bir biçimde tuğla duvar üstü-

ne sıvalı olarak bırakılmıştır. Çatı, Marsilya kiremidiyle kaplıdır. Hanın mimari yapısı çelik iskelet sisteminde olup bodrumla birlikte yedi katlıdır.

Köşelerde çatı düzeyinde inşa edilen üzerleri kubbeli iki oda, bu bölümün kule görünümü kazanmasını sağlamıştır.

Zemin katta ikişer katlı 24 dükkâna yer verilmiştir. Han olarak kullanıldığında üst katlarda bürolar yer alıyordu.

Zemin katta simetrik yerleşimli iki giriş, U biçimli bir pasajın iki ucuna açılmaktadır. Bu pasajın dirseklerinde yer alan merdiven ile asansörler üst katlara bağlantı sağlamaktadır.

IV. Vakıf Han, yüksek tavanlı odaları, koşu pistini andıran upuzun koridorları, kesme taşlarla süslü sütunları, taş oyma balkonları, duvar süsleri, merdiven sahanlıkları, estetik pencereleriyle ayrı bir güzellik sergiler.

IV. Vakıf Han'ın üst katlarından Haliç'in Boğaz'a açılan bölümü, Beyazıt Kulesi ile cami siluetleri görülür. Üst katlar, Boğaz havası almak isteyenlere bu olanağı sağlar.

IV. Vakıf Hanı'nın kubbeli kulelerine gelince hem Sirkeci'nin dar sokaklarında hem de İstanbul'un siluetinde görkemli bir görsellik oluşturmaktadır.

IV. Vakıf Han, yapılışından 2006 yılına kadar büro işleriyle ilgili özelliğini başarıyla sürdürdü. Bugünse otel olarak görevini sürdürüyor.

> Sultan I. Abdülhamit Türbesi

Eminönü'nde Hamidiye Caddesi'nde, IV. Vakıf Han'ın karşısında bulunmaktadır.

Sultan I. Abdülhamit'in 1776-1777 yılında yaptırdığı imaretin bir bölümünü oluşturmaktadır. I. Abdülhamit, buraya bir cami yaptırmak niyetindeydi. Semtin en kalabalık yerinde bulunan Yeni Cami gibi büyük bir caminin yanına bir imaret yapılmasını daha uygun gördü. İmaretin yanına medrese, sebil, çeşme, kütüphane ekleterek bir külliye haline getirtti. İmaretin mimarı Beylerbeyi Camii'nin de mimarı olan Mehmet Tahir Ağa'dır.

Meşrutiyet döneminde Evkaf Nazırı Hayri Efendi, imareti yıktırarak yalnızca türbeyi bırakmıştır. İmaretin sebili ile çeşmesi, Gülhane Parkı karşısındaki Zeynep Sultan Camii'ne taşınıp, eklenmiştir.

İmaretin bir bölümünü oluşturan Sultan I. Abdülhamit'in türbesinin yerinde eskiden bir Bizans manastırı bulunuyordu. Abdülhamit döneminde arsa halinde bulunan bu yere, padişah bir yapı topluluğu yaptırmıştı.

Mermer işçiliği açısından olağanüstü güzel olan bu türbe, barok üsluptadır. XIX. yüzyılda ünlü tarihçi Hammer bu türbeden sözederken

şöyle demiştir: "Bu türbe güzel ve asil bir biçimde inşa edilmiştir. Her ne kadar Kanuni Sultan Süleyman'ın güzel türbesini geçmese de binanın tazeliği ve yeniliği görülmeye değer".

Sultan I. Abdülhamit'in türbesi köşeleri yuvarlatılmış kare planlıdır, tümüyle mermerdir. Önünde avlusu bulunan türbenin dış avlu kapı üstüne sülüs yazı ile Kuran'dan bir ayet yazılıdır. Bu avludan üç gözlü bir revakla türbeye girilir. Türbenin giriş kapısı üstünde de Hattat Mehmet Emin'in yazmış olduğu iki ayet yer almaktadır.

Dıştan iki katlı görünümü veren türbenin katları, birbirinden düz kornişli bir silme ile ayrılmıştır. Türbenin üstü kubbe ile örtülü olup 26 pencere ile aydınlatılmıştır. İçi kalem işleriyle bezelidir. Kuzey duvarının ortasına Peygamberin ayak izi olan mermer bir levha yerleştirilmiştir. Pencerelerle dolapların üstlerinden türbeyi çepeçevre kuşatan bir yazı kuşağı vardır. Mermer üstüne sülüs yazı ile yazılmış olan bu kuşakta Kuran'ın Mülk suresi yer almıştır. Kubbeyi taşıyan pandantiflerin içlerindeki madalyonlarda İsm-i Celâl (Ulu Allah'ın adı) İsm-i Nebi (Peygamberin adı), Cehar-ı Yâr-ı Güzin (4 Halifenin adı) ile Hüseneyn (Hasan, Hüseyin'in) adları yazılıdır. Kubbe içindeki yuvarlak madalyonda da, dört kez tekrarlanan bir yazı yer almaktadır.

Türbede Sultan I. Abdülhamit'ten başka oğlu Sultan IV. Mustafa (1807-1808) ile şehzadeler ve hanım sultanlar gömülüdür.

> Sansaryan Han

Mimar Kemaleddin Caddesi'nde şu anda otel olarak kullanılan 4. Vakıf Han'ın hemen yanındadır.

Sansaryan Han'ın mimarı, Bulgar Kilisesi'ni de projelendiren Hovsep Aznavor'dur. Sütunlu pencereleri 1895 tarihlidir. 4 katlı binanın cephesinde iki yanında geniş 4'er pencerenin yer aldığı giriş bulunur. Üstalt katlarda alt katın pencereleriyle aynı hizada, aynı sayıdadaha dar pencereler , giriş kapısı hizasında da dar üç pencere yer alır. İkinci kat pencereleri iki yanda yer alanlarının önünde balkon benzeri çıkmalar üstlerindeyse üçgen alınlıklar vardır. Binanın kitabesi üçüncü katla dördüncü kat arasında ve üçgen biçiminde bir alınlık üstündedir. Her katta ayrı biçimde yer alan silmelerle cephe hareketlendirilmiştir.

Giriş katında yer alan avlu her katın katların balkon biçimindeki açıklıklarından görülecek biçimde tasarlanmıştır.

Bina ordunun başındaki en yetkili kumandanın (Serasker) bulunduğu yönetim binası Bâb-ı Seraskeri (Serasker Kapısı) olarak inşa edildi. Binanın, Bekirağa Bölüğü diye isimlendirilen bölümü hapishane olarak kullanılmıştır. Daha sonraları ise Emniyet müdürlüğünce kullanılan bina 1940'lardan başlayan dönemde pek çok siyasi tutuklunun anılarında ve dönem romanlarında yer alır. Şimdi hukuk, aile ve iş mahkemelerinin yer aldığı bir adliye olarak hizmet vermektedir.

> *Büyük Postane*

Sirkeci'de, Büyük Postane Caddesi üstündedir. Mısır Çarşısı ile Yeni Cami'nin yakınındadır.

PTT'nin ana merkezi olan Sirkeci Postanesi, yalnız İstanbul'un değil, Türkiye'nin en büyük postanesidir. Büyük Postane olarak da bilinir.

Büyük Postane'nin, Posta ve Telgraf Nezareti binası olarak hizmet vermek üzere, yapımına 1905 yılında başlanmıştır. 1909 yılında inşaatı biten binanın mimarı, Vedat Tek'tir. Binanın yapımında Vedat Tek ile birlikte Mimar Muzaffer Bey de çalışmıştır. Bina, I. Ulusal Mimarlık akımının ilk örneklerindendir. Giriş kapısının üstünde eski yazıyla çini işlemeli olarak "Posta Telgraf Nezareti" yazılıdır.

Dört katlı olan binanın girişi basamaklarla yükseltilmiş, ön cephesinin her iki köşesi öne çıkarılıp yükseltilerek üstleri kubbe ile örtülmüştür. Binanın ortasında, üç kat yüksekliğinde dikdörtgen bir mekân ile onu çevreleyen odalar bulunmaktadır.

Bina, 1927-1936 yılları arasında İstanbul Radyoevi olarak hizmet vermiştir. Günümüzde İstanbul PTT Başmüdürlüğü olarak hizmet etmekte, giriş katında tam teşekküllü bir postane şubesi yer almaktadır.

İçinde ayrıca ülkenin iletişim ve telekomünikasyon tarihini sergileyen bir PTT Müzesi de bulunmaktadır.

Müze posta, telgraf, telefon ve pul olmak üzere dört bölümde oluşuyor. Müzede Osmanlı döneminden kalma bir savaş tablosu dikkat çekmektedir. Tablo, 1855 yılında Türklerin de aralarında bulunduğu müttefik askerlerinin, Kırım Savaşı'nda kazandıkları zaferin ardından Sivastopol'a girişlerini canlandırıyor. Tablonun burada bulunmasının nedeni, Osmanlı döneminde çekilen ilk telgrafla ilişkili olması. İstanbul-Edirne, İstanbul-Şumnu telgraf hattının tamamlanmasıyla ilk telgraf Şumnu'dan İstanbul'a gönderilmişti. Kırım Savaşı'yla ilgili olan telgrafta: "Müttefik askerleri Sivastopol'a girmişlerdir" yazılıydı.

Bu bölümün bir üst katında, Manastırlı Hamdi Bey'in Odası bulunuyor.

Manastırlı Hamdi Bey, 16 Mart 1920 sabahı, İstanbul işgal edilirken bu acı olayı Ankara'ya Mustafa Kemal'e bildiren telgrafçıdır. Harbiye Nezareti'nin işgalini, Şehzadebaşı Karakolu baskınını, İstanbul'un uğradığı işgal felaketini dakikası, dakikasına Ankara'ya ulaştırmıştır. Postaneyi işgale gelen düşman askerlerini taşıyan kamyonlar, Büyük Postane önünde durduğu anda bile Hamdi Bey, telgraf başında haber vermeyi sürdürmüştür. İlk düşman askeri, içeri girip Hamdi Beyi susturana kadar maniple tıkırtısını kesmez. Odada kara haberin geçildiği aygıtla Hamdi Bey'in masasıyla sandalyesi olduğu gibi duruyor. Duvarda da Hamdi Bey'in gülümseyen fotoğrafı yer alıyor.

Bir de bir ilk pul var. 13 Ocak 1863'te, Posta Nazırı Agâh Efendi tarafından bastırılan ilk Türk pulu. İnce sigara kâğıdı üstüne Darphane'de basılmış.

İlk telefonlar, otomatik olmadığından santral aracılığıyla konuşulabiliyordu. Telefon şirketinin Fransızlara ait olması nedeniyle genç kızlar santral olarak çalışabilmek için Fransızca ya da Rumca bilmek zorundaydı.1913 yılında bu durum Osmanlı Müdafaai Hukuku Nisvan Cemiyeti (Osmanlı Kadın Haklarını savunma) adlı örgütlenmenin ve bu örgütlenmenin dergisinin (Kadın Dünyası) öncülüğüyle protesto edildi. Bedra Osman Hanım ve arkadaşları yabancı dil zorunluğu olmadan bu şirkette çalışma hakkını kazandılar. Bu kadınlar arasında ilerde sahneye çıkan ilk Türk kadını sanını da alacak olan Bedia (Muvahhit) Hanım da vardı.

> Sirkeci Garı

Adını aldığı Sirkeci Meydanı'nda yer almaktadır.

Sirkeci Garı, Haydarpaşa Garı ile birlikte İstanbul'un iki ana tren istasyonundan biri olup İstanbul'un Avrupa'ya açılan kapısıdır.

Berlin Üniversitesi'nden Doğu mimarisiyle ilgili araştırmalar yapmak için İstanbul'a gelen Alman mimar A. Jasmund, Sultan II. Abdülhamit'in güvenini kazanarak saraya danışman mimar olmuştu. Tasarımını yaptığı Sirkeci Garı'nın temeli, 11 Şubat 1888'de büyük bir törenle atıldı. Garın yapımına başlandığı yerde 1872 yılında geçici olarak yapılmış bir gar bulunuyordu. Bugün bu bina, Sirkeci Garı'nın karşısındaki otoparkın içindedir; son yıllara kadar polis karakolu, daha sonra da inzibat karakolu olarak kullanıldıktan sonra boşaltılmış.

A. Jasmund'un Doğu ile Batı'nın birleştiği bir noktada olması dolayısıyla oryantalist bir üslup içinde bölgesel ve ulusal biçimlere yer vererek gerçekleştirdiği Sirkeci Gar'ı 3 Kasım 1890'da görkemli bir törenle hizmete açıldı. Açılışı mimarla birlikte II. Abdülhamit adına Müşir Ahmet Paşa yaptı.

A. Jasmund'un tasarladığı üslubu yansıtmak için cephelerde tuğla bantlar kullanıldı. Sivri kemerli pencereleri, ortadaki Selçuklu dönemi taş kapılarını anımsatan giriş kapısıyla da düşüncesini gerçekleştirdi. Vitraylar bu üslubu tamamlayan ögelerdi. Yapının kaidesi granit, cephesi mermer ve Marsilya'dan Arden'den getirilmiş taşlarla yapıldı. Bekleme salonlarına, Avusturya'dan getirilmiş büyük çini sobalar

kondu. Bina, çeşitli yerlere yerleştirilen 300 hava gazı feneriyle aydınlatıldı. Garın ön cephesinde iki saat kulesi bulunmaktadır. Yan cephesindeyse garın hizmete girdiği tarih, hem Rumi takvime, hem de Miladi takvime göre yazılıdır.

Sirkeci Garı, yapıldığı dönemde çok daha görkemliydi. Deniz, binanın eteklerine kadar geliyor ve denize taraçalar halinde iniliyordu.

Garın içindeki büyük lokanta binanın saat kulelerinin bulunduğu cephesindedir. Lokantaya ve bekleme salonlarına uzun mermer merdivenlerle giriliyor.(Bu mekanların garın içinden de girişleri bulunmaktadır). Gar Lokantası, 1950'li ve 1960'lı yıllarda tanınmış yazarlarla gazetecilerin uğrak yeriydi.

Garın ön cephesindeki büyük kapısı üstünde bugün bulunmayan ama yerinin olduğu tuğra ile Muhtar Efendi tarafından düzenlenmiş bir dörtlük yer alıyordu. Dörtlükte şunlar yazılıydı:

"Ulu Hakan himmet ederek buyruk verdi. Demiryolu için bu gönül çeken istasyonu yaptırdı. Tarihi ilân için çıktı özel bir tren, Sultan Hamit yaptırdı bu istasyonu süslü ve gönül çeken."

Garın çevresi geçen zaman içinde büyük bir gelişme gösterdi. İstanbul'un oteller ve eğlence yerleri merkezi haline geldi. Açılan büyük lokantaların yanı sıra garın arkasında geniş bir bira bahçesi ve açık hava lokantası bulunuyordu.

Sirkeci Garı'nın ayrı bir özelliği de 1883-1977 yılları arasında Paris-İstanbul seferi yapan Orient Express (Şark Ekspresi) adlı özel bir trenin olmasıydı. Orient Express, en lüks uzun yol treniydi. Tarihsel özelliği de olan bu ekspres adeta efsaneleşmiştir. Bu yönüyle romanlara, filmlere konu olmuştur. Yazar, siyaset adamı olan birçok ünlü yolcuyu taşımıştır.

Görkemli görünüşünden çok bir şey yitirmeyen Sirkeci Gar'ının, ulaşımdaki gelişmeler nedeniyle, artık önemi azaldı. Ama tarihsel geçmişiyle göz dolduruyor. Ayrıca, Avrupa'daki tren hatlarının Türkiye bağlantısı olarakişlevi sürüyor. Sirkeci-Halkalı banliyö trenlerine istasyonluk görevini sürdürerek dehareketliliğine devam ediyor.

Gar'da küçük bir Demiryolları Müzesi de var. Bu müzeyi, Mustafa Balel, "İstanbul Mektupları/Avrupa Yakası" kitabında şöyle tanımlıyor:

"Bu küçük müze birkaç yıl önce, galiba 2005'te (ah, evet, notlarımda 23 Eylül 2005 diye geçiyor) açılmış. Bekleme salonunun hemen bir böğrüne sığınmış. Çeşitli demiryolu objeleri ve fotoğraflarından oluşan müze Türkiye'de demiryolu ulaşımının yüz elli yıllık süre içinde geçirdiği aşamaları ortaya koyuyor. (…)

Ayrıca ünlü Şarkı Ekspresi'nin anıları da vagon restoranda konukların kullandığı çatal, bıçak ve yemek takımlarıyla yaşıyor. Masalar üzerine kurulu iki minyatür tren, ziyaretçileri çocukluklarına götürüyor."

> Sepetçiler Kasrı

Eminönü'nde, Sarayburnu'nun kıyı kesiminde yer almaktadır.

Sepetçiler Kasrı, Topkapı Sarayı'nın, Sarayburnu'ndaki iki kıyı köşkünden biridir.

Sepetçiler Kasrı, Bizans İmparatoru II. Thedosius döneminde yapılan surların üstüne bina edilmiştir. Kasrın yapımına III. Murat (1574-1595) döneminde Sadrazam Sinan Paşa tarafından 1591'de başlanmış, Ferhat Paşa'nın sadrazamlığının ilk yılında da bitirilmiştir. Mimarı Davut Ağa'dır. Kasrın yapımında mimar Dalgıç Ahmet Çavuş ile Nakkaşbaşı Lütfi Ağa'nın da yardımları olmuştur.

Yapı gereçleri çeşitli yörelerden özel olarak getirilen yapıda kullanılan kırmızı mermer Darıca ile Rusçuk'tan, çinileri İznik'ten, demir aksamla çivilerse Samakoy ile Selanik'ten gelmedir.

Yapıldığı dönemde Topkapı Sarayı sınırları içinde kalan yapı, padişahlara ait kayıkların bağlandığı bir yerdi. Ayrıca donanmanın sefere çıkışıyla seferden dönüşünü padişahlar, buradan izlemişlerdir.

Sepetçiler Kasrı, kesme taştan kare planlı, üstü kubbeli, dört köşesi eyvanlı bir yapıdır. Kubbesi ahşap olup çatı içine gizlenmiştir. Üstü kubbeli olan kare mekândan çıkmalarla dışa taşan eyvanlı bölümler, yarım kare planlıdır. Bu mekânın önünde üç bölümlü, ortası kubbeli, iki yanı tonozlu bir giriş kısmına yer verilmiştir.

Kasrın kapı kemeri üstündeki kitabeye göre: Sultan İbrahim (1640-

1658) döneminde 1643'te yeniden yaptırılmış, Sultan I. Mahmut (1730-1754) döneminde 1739'da da yenilenmiştir. Bunun ardından XIX. yüzyıl ortalarında ise bir onarım daha görmüştür. Bütün bu onarımlarla yenilemeler, yapının mimari konumunu değiştirmemiştir.

Sepetçi adı konusundaki bir söylentiye göre: Edirne Sarayı'nda bu tür yükseltilmiş yapılara sepetçi ya da sultani denirmiş. Bir başka söylentiye göreyse: Sultan İbrahim kasrın arkasında bulunan sepetçi esnafını korumuş, eski kasrı yeniden yaptırmaya kalkışınca da onların yardımını görmüştür. Kasrın yapımından sonra da çevresindeki sepetçiler çalışmalarını sürdürmüştür. Köşkün çevresinde sepetçilerin yer almasından dolayı kasra sepetçiler adı verilmiştir.

Kasır, I. Dünya Savaşı sırasında, askerî ecza deposu olarak kullanılmıştır. 1955'te sahil yolunun açılışı sırasında istimlâk edilmesi sözkonusu olmuşsa da tarihsel özelliğinden ötürü vazgeçilmiştir. Uzun süre kendi haline bırakılan yapı, 1980'de Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yenilenmiştir. 1990 yılında da Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünce onartılmıştır. Son olarak 1998 yılında Eminönü Hizmet Vakfı'nca yenilenmiştir.

Sepetçiler Kasrı, 1980'de yapılan yenilemeden sonra Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Uluslararası Basın Merkezi olarak kullanılmıştır.

Günümüzde, rıhtım üstündeki mekânında restoran, bar gibi alanlarda hizmet vermektedir.

> Arpacılar Camii

Eminönü, Bahçekapı'da cadde üstündedir.

Fetih dönemi camilerindendir.

Fetih döneminde bu mescidin yerinde San Markus Kilisesi vardı. Banisi Mehmet Geylani'dir. Cami girişindeki günümüz kitabesinde "Şeyh Geylani Mescidi Ve Türbesi, Arpacılar Camii (Hicri-857Miladi-1453)" yazmaktadır.

Mescit sırasıyla: Şeyh Mehmed Geylani Mescidi, Bursa Mescidi Tekkesi ve Arpacılar Camii adlarıyla anılmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Eminönü ve civarını şehrin fethi onuruna Fetih ordusunda Bahçekapı Kumandanlığı yapmış "Şeyhi Kamil'im" diye saygı gösterdiği Mehmed Geylani'ye bağışlamıştır. O da sahibi bulunduğu bu alana camii yaptırmıştır. Hayrat kayıtlarında türbenin 1453'te yapıldığı belirtildiğine göre cami de İstanbul'un fethedildiği yıl olan 1453'te yapılmıştır.

Caminin kurucusu Mehmed Geylani ve kardeşi Ali Geylani mescidin ilk giriş kapısının bitişiğinde kendi adlarını taşıyan bağımsız türbelerinde gömülüdürler. Arpacılar adı geçen yüzyılın ikinci yarısı başlarına kadar şehrin arpacı dükkanlarının bu yol üzerinde bulunmasından kalmıştır.

Cami, çeşitli dönemlerde büyük yangınlarda harap olup yeniden yapılmıştır. Bugünkü biçimi II. Mahmut tarafından yaptırılan ahşap ve iki katlı biçimi korumaktadır. Caddeye açılan kapının üstünde Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'nin talik hattı ile Şair Rasih'in bir onarım tarih kitabesi bulunmaktadır. Kitabede, padişahın övgüsünden sonra, burada gömülmüş bulunan ve Fatih'le birlikte gelerek İstanbul kuşatmasına katılan İki şeyhefendinin yaptıkları caminin harap olduğu ve Sultan Mahmud tarafından yeniden yaptırıldığı yazılıdır. Şairi Rasih Efendi olan bu kitabenin tarih mısrası şudur: "Yaptı bu vâlâ camii emr eyleyüp Mahmûd Hân".

Arpacılar Camii H. 1246 (M. 1830-31) yılında, eski ve orijinal özelliğini koruyan hiç bir iz bırakılmamacasına bütünüyle yenilenmiştir. Duvarları bağdadî ahşap olan mescidin tavanında nefis ve büyük bir beyzi göbek vardır. Camiin üstü ahşap çatılıdır. E. Hakkı Ayverdi camiin tamiri konusunda şunları yazmaktadır. "Ampir mihrabın etrafında ampir defne yapraklan dizisine bakınca 'acaba tamiri Napolyon mu emretmişti?' suali akla gelmektedir. O derecede Napolyon'un tacından mimarisine kadar kullanılan motiflere benzemektedir. Hariçten çok yüksek pencereler görülmese, bir konak denilebilecek alınlıklı (fronton) bina bellidir. Alttaki büyük pencere Şeyh Mehmet Geylanî ve Ali Geylani Efendilerin türbesidir." Daha sonra cemaatin de katkılarıyla onarımlar geçiren ve minaresiz olan mescidin caddeye bakan cephesinde cumba şeklinde bir ezan yeri vardır. Bir ara ortadan kaldırılmış olan bu kısım daha sonra yeniden eklenmiştir.

> Hidayet Camii

Eminönü'nde Yalıköşkü caddesi ile Birlik sokağın kesiştiği noktadadır. Güney (Yalıköşkü cad.) ve Kuzeyden (Birlik sok.) açılan iki kapı ile avlusuna girilmektedir.

1813 yılında II. Mahmut tarafından, denize yakın bir yerde yaptırılan ahşap caminin harap olması üzerine II. Abdülhamit, 1887 yılında Vallaury'e bugünkü kargir binayı yaptırmıştır. Buna ilişkin yazıt, camiye giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır. Güneyden (Yalıköşkü cad.) girilen avlu kapısının üzerinde Yesarizade Mustafa İzzet hattı ile yazılı kitabe bulunmaktadır. Kapı önyüz kemeri mermer söveli olup her iki tarafında süslemeler bulunmaktadır.

İbadet alanına (harime) yapının doğusunda yer alan taş merdivenle ulaşılır. Yapının kesme taş doğu ve batı cepheleri, genel görünümüyle Oryantalist biçemin etkisindedir

500 metrekare üzerine inşa edilen camii aslında iki katlı olarak gözükmektedir. Yerden yüksekliği 8-10 m kadar olan camii ana bölümüne Yalıköşkü caddesinden girildiğinde karşıya gelen bir merdivenle çıkılmaktadır. 25 basamak çıkılınca bir düzlüğe/sahanlığa ulaşılmaktadır. Bu sahanlığın sağında yer alan, pabucu abartılı bir şekilde kalınminare düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup tek şerefelidir. Sonra 90 cm lik bir açıyla sağda yer alan 15 basamaklı bir merdivenle 'Teras'a ulaşılmaktadır. Buradan camii giriş kapısının üstüne uzanan bir sahanlık bulunmaktadır. Bu bölümden sonra dikdörtgen planlı ve düz çatılı son cemaat yerigelmektedir. Son bölümse 'ana ibadet mekanı'dır.

Camii kareye yakın planlı olup düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Yapıya cümle kapısından girildiğinde son cemaat yeri ile karşılaşılmaktadır. Üst kata bu bölümden çıkılmaktadır. Üst kata çıkışın simetriğindeimam odası bulunmaktadır. Ana mekan kare planlıdır. Doğu ve batı yönlerinde açılan birer büyük pencereyle kubbede yer alan 21 adet pencereden ışık almaktadır. Güneydoğu ve güneybatı cephelerinde mekanı genişleten, içleri kalem işi süslemelerle bezenmiş, büyük 'niş'ler bulunur. Dört sütunla desteklenen mahfilin korkulukları bitkisel formla bezeli ahşaptır. Mihrap yanlardan silindirik mermer silmelerle çevrelenmiştir. Silmelerin iç sırasında bitkisel bezemeli bir bordür, mihrabı sınırlandırmaktadır. Beyaza bürünmüş mihrap nişi yarım daire formunda olup altı katlı kavsarası (yarım kubbeye benzeyen üst bölümü) bulunmaktadır. Kavsara katları küçük yıldızlanmış mukarnaslarla süslenmiştir. Mihrabın kenarlarına yaşmağın altına kadar yükselen Firuze renkli sütunçeler yerleştirilmiştir. Minber caminin güneybatı köşesinde olup mermerdir. Vaaz kürsüsü ahşaptır. Gerçek ve sağır pencerelerin soğan ve atnalı biçimli kemerleri mimarının XIX. yy oryantalizm etkisinde olduğunun göstergesidir. Uzun süre işyeri olarak kullanılan alt katlar 1992 yılından itibaren camiye katılmıştır.

Camiin yapılışıyla ilgili iki rivayet vardır. Birinci söylentiye göre caminin yerinde kayıkhaneler ve bekar odaları vardı. Burada bazı olumsuzlukların olduğu padişaha iletilince, padişahın buyruğunca, Başyazıcı (sonra Sekbanbaşı sonra yeniçeri ağası olan) Mehmet efendi, belirtilen yeri basarak kayıkhanelerle bekar odalarını yıktırdı. Onların yerine II. Mahmut tarafından H. 229 (M. 1813) yılında ahşap bir cami yaptırılmış, adı da ayyaş denizcilerin doğru yolu bulmaları (hidayete ermeleri) dileğiyle Hidayet Camii konulmuştur.

İkinci rivayet caminin bugün bulunduğu yerin büyük şehrin batakhane mekanı olanve halk ağzında "Melek girmez sokağı" diye anılan yer olduğudur. Veba salgını sırasında burada nasıl bir hayat yaşandığı iyice göze batmıştı. Her gün 850-900 kişinin öldüğü 1812'deki veba salgınından sonra Padişah II. Mahmud şehirdeki bütün bekar odalarıyla birlikte bu sokaktaki yapıları yıktırmış bu sokağa bir cami yaptırarak, adını "Hidayet (doğru yol) Camii" koymuştu.

Birbirine benzeyen bu iki rivayetin hangisi doğru olursa olsun H. 1229 senesi şaban ayının ilk cumasında II. Mahmut camiye berat vermek üzere Haliç'in doğu kıyısında Meyyit İskelesinden padişahlara özgü sandala binerek gümrük önüne çıkmış ve (alaturka) saat 8'e yakın Hidayet Camii'nde Cuma namazını kılarak camiyi hizmete açmıştı.

Kumkapı-Yenikapı-Samatya-Yedikule Anıt Yapıları >

> *Surp Asvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesi*

İstanbul'un Kumkapı semtinde Şarapnel Sokağı'nda Patrikhanenin tam karşısındadır. İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin kilisesidir. "Patrikhane Kilisesi" yahut "Patriklik Katedrali" olarak da bilinir. İçinde bir de okul bulunmaktadır.

Yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

İstanbul'un fethinden sonra şehre getirilen Ermeni toplumuna verilen birkaç eski kiliseden birisi olan Surp Asvadzadzin Kilisesi'nin yapım tarihi net olarak bilinmemektedir. Dr. Johannes Mordmann'ın bu kilisenin yerinde Bizans döneminde "Acecius ve Metrophanes" ile "Khrysantos ve Euphemia" kiliselerinin bulunduğu iddiasından Pars Tuğlacı, İstanbul Ermeni Kiliseleri adlı incelemesinde söz eder. Bugün kilise mahzeninde bulunan ve Aziz Thedoros'a adanmış ayazma ve bu ayazmaya ait olduğu sanılan Aziz Thedorosile Hz. Meryem ve çocuk İsa ikonası da bu kilisenin bir dönem Ortodoks kilisesi olduğunun kanıtıdır. Çünkü Gregoryen inancında ayazma ve ayazma kutsallığı yoktur.

Mayıs 1645'de çıkan büyük bir yangında harap olan kilise, Divrikli Rahip Boğos'un ve bölgedeki kadınların çabaları ile tekrar inşa edildi. Ermenilerin burada kurduğu ve daha çok dinsel kitap basan basımevi ise burasının bir Ermeni kültür merkezi olmasını sağladı.

1718 senesinde yaşanan yangınlar sonucu harap hale gelen kilise (yangında patriklik binası da hasar görmüştü) bu kez Kudüs Patriği ve İstanbul Patriği'nin ortak çabası ile onarılmış, saray mimarlarından Melidion Araboğlu ve Sarkis Kalfa yönetiminde yürütülen çalışmalar ile yetmiş gün gibi çok kısa bir zamanda tamamlanıp 1719'da ibadete açılması sağlanmıştır.

Kilisenin takdis töreni esnasında merkezi kilise, Meryem Ana'nın göğe alınışının anısına "Surp Asdvadzadzin" adını aldı, yanında bulunan kiliselerden kuzeydeki "Surp Sarkis" (halk arasında dış kilise olarak bilinirdi), güneydeki ise "Surp Hagop" diye adlandırıldı.

1762 yılında çıkan büyük bir yangında önemli ölçüde hasar gören Kilise, bu kez Koca Ragıp Paşa ile Patrik II. Hagop'un ortak çabaları ile onarıldı. Kilise avlusunda bulunan Kudüs Patriklik Vekalethanesi de bu yangında harap olunca bugünkü patrikhane binasının yanında yeni bir bina inşa edildi, bu bina bugün polis lojmanı olarak kullanılmaktadır.

Patrik II. Hagop yangından oluşacak hasarlara karşı bir önlem olarak ana kilisenin kuzeyinde yer alan Surp Sarkis Kilisesi içinde Surp Nigoğayos sunağını ve yangın duvarını inşa ettirmiştir. 1767'de duvar yıktırılarak, kiliseye bir su havuzu yaptırılıp bununla bağlantılı olarak bir tulumbacı grubu kuruldu.

Kilise 1819'da kilise büyük bir onarım geçirir, bir yıl süren bu onarımın ardından da takdis töreni ile açılır. Takdis sırasında kuzeydeki kilise "Surp Khaç", güneydeki ise Vortvots Vorodman (Gök Gürlemesinin Oğulları) diye adlandırıldı. Bugün bunlardan Surp Khaç "Kazaz Artin Amira" adıyla yemek ve tören salonu olarak kullanılıyor, Vortvots Vorodmanise kullanılmamaktadır.

Bu onarımdan altı yıl sonra bütün bir bölgeyi saran 1826 Hocapaşa yangınıyla kilise harap olur. Bu kez Padişah II. Mahmud'un danışmanı ve yakın dostu olan Harutyun Amira Bezciyan'ın sayesinde 1828 tarihinde onarımı tamamlanır.

Bu onarım esnasında yapıya üç büyük, üç küçük kilise ve şapellerin yanında, fakir çocuklar için dershane, ilahi öğrenimi görenler için iki sınıf, yangına karşı havuz ve tulumbacılar için de bir oda yapılmıştır (Bugün havuz ve tulumbacı odası mevcut değildir. Bu binaların yerinde Eknayan ve Tavşanciyan kardeşler tarafından inşa edilen okul binası bulunuyor).

Bu tarihten sonra kilise 1847'de bir onarım daha geçirir ve bu onarım esnasında da katedralin olduğu kısmın ana girişine saatli bir çan kulesi eklenir. Kilise bu onarımdan sonra biri 1902'de diğeri de 1985'te iki önemli onarım daha geçirerek günümüze gelmiştir.

Surp Asdvadzadzin Kilisesi doğu-batı yönüne yerleştirilmiş tipik bir bazilikadır. Ermeni kiliselerinde rastlanmayan vaiz ve incil okuma kürsüsü (ambon) kuzey duvarının merkezindedir.

Bir tonozla örtülü basit bir kilise olan Surp Harutyun Şapeli de bazilik planda yapılmıştır. Kuzeybatı köşesinde Harutyun Amira Bezciyan'ın lahit-mezarı ve Erol Sarrafyan'ın yaptığı bronz büstü yer alır. Mezarın hemen yanından inen merdivenlerle Surp Teodoros Ayazması'na inilir.

> *Kumkapı Surp Harutyun Kilisesi*

Kumkapı'da Çakmaktaşı Sokağı'nda bulunmaktadır.

Kumkapı surlarından bir bölümü kilisenin içinde, aslına uygun biçimde restore edilmiş olarak yer almaktadır.

Kilise, doğu-batı doğrultusunda Yunan haçı planında inşa edilmişse de haçın güneydeki koluna doğu yönünde eklenen hazine odası, rahip hazırlanma odası gibi alanlar simetriyi bozmaktadır. Doğu yönündeki tekli absid dışa doğru çıkıntı yapmaktadır.

P. Tuğlacı'nın yazdığına göre Kumkapı-Ahırkapı arasına yerleştirilen ve balıkçılık ve kayıkçılıkla geçinen Ermeniler için ilk kez "Papazlar Menzili ve Vaftiz Odası" adıyla 1832 tarihli fermanla ahşap bir şapel inşa edildi. Daha sonra Kazaz Artin'in (Haruytun Amira Bezciyan) aldığı bir fermanla bu şapel genişletilerek bir kilise durumuna getirildi ve yanına yoksul balıkçı çocukları için bir okul yapıldı. Darphane görevlilerinden olan Kazaz Artin'in ölümünden sonra, Darphane-i Amire'deki Ermeni Ustalar aralarında topladıkları elli bin kuruş ve aldıkları 18 Ocak 1855 tarihli bir fermanla kiliseyi yeniden inşa ettirdiler. Kilise 14 Aralık 1855'de ibadete açıldı. Kilisenin çan kulesi 1907'de onarım gördü.

Surp Harutyun Kilisesi'ne doğu cephesi merkezindeki kapıdan girilir. Bu kapının açıldığı geçişin ulaştığı kavit üç neflidir, üzerinde galeri (vernedun) yer alır. Galeri, adyan denilen ibadet alanında yarım yuvarlak biçiminde yer alır. Bu alana ilk girişin kuzeyindeki merdivenle ulaşılır.

> Hagia Kyriake Kilisesi

Kumkapı'da, kuzeyden Çadırcı Camii Sokağı, güneyden Kadırga Limanı Caddesi, doğudan Gedikpaşa Caddesi arasında bulunmaktadır.

Halk arasında "Merdivenli Kilise" diye de anılır. Kilise, yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun içindedir. Çadırcı Camii Sokağı yönünde avluya çıkan merdivenler vardır.

Avlunun içinde yönetim birimleri, kilise görevlisinin konutu bulunmaktadır. Hagias Basileus Ayazması, güneybatı yönünde kilisenin altındadır. Ayazmaya merdivenle inilmektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, kilise mimarisine getirilen kubbe yasağı, çan çalma dolayısıyla çan kulesi yasağı benzeri kısıtlamaların kalkmasından sonra doğan yeni üsluplu kiliselerdendir. Bugünkü binanın mimarı Yedikuleli Periklifo Tiadis'tir. Kitabesi olmayan kilisenin yapım tarihi ve mimarını Z. Karaca, Papaz Meletios Sakkulidis'ten öğrenmiştir.

Dikdörtgen planlı kilisenin doğusunda üç cepheli apsis, kuzey ve güney cephelerinde kare kesitli çan kuleleri dışa çıkıntı yapar. Batı cephesinde yer alan kapıya altı basamaklı merdivenle çıkılır. Kiliseye ad olan merdivenler bunlardır.

Binanın merkezini geniş bir kubbe örter. Bu kubbe ve çan kulelerinin kubbecikleri, bütün çatı gibi çinko levhayla örtülüdür.

Kesme taşla inşa edilen kilise, batıdaki ön cephede silmeler, plasterler, kabartmalar ve pencereleri bölen, kapıları sınırlayan mermer sütuncuklarla, pencere kemerlerindeki dekoratif tuğla örmelerle gösterişli bir kimlik kazanmıştır. Bu cephede, merkezdeki pencereleri taştan asma kabartması çevreler. Öteki cephelerde de rozetler yer alır. Tüm cepheler üçgen alınlıklarla sonlanır. Binayı saçak altından tuğla diş motifi dolanır.

Kiliseye ait ilk kayıt, Rus Çarı İvan Vasiliyeviç'in para yardımında bulunmak için İstanbul'daki Ortodoks kiliselerini saptama görevi verdiği Rus din adamı Tryphon Karabeinikov'un1583 tarihli listesindedir.

Hagia Kyriake Kilisesi, çeşitli kayıtlara göre 1645, 1659/1660, 1865 yıllarında yanmıştır. Çeşitli tarihlerde onarım geçiren kilise, Kumkapı din görevlilerinden Papaz M. Sakkulidis'in Zafer Karaca'ya söylediğine göre, 1894 yılında depremde yıkılmış ve 1895 yılında Karamanlılar Cemaati tarafından bugünkü yerinde inşasına başlanmıştır. Kilisenin tamamlanıp ibadete açılışı 1901 yılındadır.

Kilise alanı, doğuda içte yarım yuvarlak apsis, batıda kuzey-güney doğrultusunda narteks ile düzenlenerek, ibadete ayrılan naos bölümüne kare biçimi kazandıracak biçimde düzenlenmiştir. Narteksin kuzey ve güneyi, çan kulelerinin altında geçiş mekânı olarak planlanmıştır. Narteks üzerinde yer alan galeri, kuzey ve güney köşelerde merkezi mekâna sütunlar hizasına kadar uzanır. Orta nefte ve köşelerde iç bü-

keydir. Galeriye, kuzey ve güneydeki geçiş mekânlarındaki merdivenlerle ulaşılır.

İbadete ayrılan alanda porfir benzeri yeşil boyalı, stilize kombosit başlıklı ve yuvarlak mermer altlıklı toplam sekiz sütun yer alır. Merkezi alanı yüksek kasnaklı kubbe; apsisleri içte yarım kubbe; merkezi mekânın doğusunda, zeminden üç basamak yüksek bemayı (mihrap) apsisler hizasındaki beşik tonozlar; galeriyi ortada beşik tonoz, yanlarda düz tavan, narteks üstünü düz tavan örter.

Kubbe kasnağında on iki, apsiste üçü orta bölümde olmak üzere peş pencere vardır. Bu pencerelerde kilisenin öteki pencerelerinde olduğu gibi, renkli cam kullanılmıştır.

Kubbede Pantokrator İsa, apsiste Blakherna Meryemi sütunları bağlayan kemerler üstündeki madalyonlarda İncil yazarları tasvirleri yer alır. Galeri korkuluğundaki çerçevelerle kuzey ve güney duvarlarında konusunu Yeni Ahit'ten (İncil), nartekste Eski Ahit'ten (Tevrat) alan resimler vardır.

Naosun doğusunda yer alan ikona panosu (ikonostasis) porfir parçacıklarıyla renklendirilmiş beyaz mermerdendir.Bütün ikonalar 1967 tarihlidir.

> *Panagia Kilisesi*

Kumkapı'da, doğudan Müsteşar Sokağı'nın, batıdan Gerdanlık Sokağı'nın, kuzeyden Samsa Sokağı'nın çevrelediği alanda bulunmaktadır. Panagia Elpida Kilisesi olarak da anılır.

Kilise, yüksek duvarlı bir avlunun ortasındadır. Avlunun içinde yönetim birimleri, konutlar ve eski bir okul binası vardır. Kilisenin altındaki Hagios Georgios Ayazması'na, binanın güneydoğusundaki merdivenlerden inilir.

Kilise, gezginlerin ve incelemecilerin listelerinde ayinlerini yöneten ünlü patrikler, ilginç ve eski ikonalarıyla avlusundaki kalıntılar yüzünden yer alır. Ancak son yapımıyla ve böyle bir yeniden yapıma neden olan yıkımla ilgili bir kayıt yoktur.

Hiçbir kitabesi bulunmayan kilisenin, kubbesi, çan kuleleri, cephelerde pencere düzenlemelerine uyum gösteren yarım yuvarlak alınlıklar, özellikle batı cephesine kabartma bitkisel motifler, silme ve plasterlerle kazandırılan çekicilikyapının kilise mimarisindeki kısıtlamaların kalktığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiğini düşündürebilir.

Kilise sert granit kesme taşla yapılmıştır. Batıda narteks hizasında, pencere eşik ve alınlıklarında yumuşak sarı taş kullanılmıştır. Yapı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğuda üçlü apsis her biri üçer cepheli üç çıkıntı yapar. Yapının batısında, üstte kuzey ve güney köşelerde baldaken tipinde çan kuleleri vardır.

Kilisenin tavan biçimi dışa aynen yansır: Ortada büyük kubbe, yanlarda ve köşelerde tonozlar. Bu kubbe ve tonozlar çinko levhalarla örtülüdür.

Ortadaki bölümü daha derin olan apsisin orta bölümünde üç, yan bölümlerinde birer pencere bulunur. Ayrıca orta ve kuzeydeki yan apsiste üçer, güneydeki apsiste iki niş vardır.

Merkezi mekânı, "Tanrı" tasvirinin boyandığı büyük kubbe örter. Bu kubbe dört sütun üzerinde pantantiflerle geçilen kasnağa oturur. Bu pantantiflere "Kerubim"ler (baş ve kanattan oluşan melek resmi), kubbe kasnağındaki on iki pencerenin aralarında havari tasvirleri yer alır.

Mermer ikonostasis, yeşil, pembe ve beyaz sütuncuklar, yuvarlak kemerli ve dörtgen çerçeveler, bitkisel motifler ve yüksek kabartmalarla göz alıcıdır. İkonalar zemine yağlıboyayla yapılmıştır. Alınlıkta Son Akşam Yemeği, üst çerçevelerde Kutsal Kitap'tan Bayram Sahneleri, altta yuvarlak kemerli büyük çerçevelerde "Koimesis" (Ölüm, 1904 tarihli), Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Hz. İsa, İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) tasvirleri yer alır.

Kilisenin tüm pencerelerinde renkli camlarla bitkisel motifler ve haçlar oluşturulmuştur.

> Esma Sultan Meydan Çeşmesi ve Namazgâhı

Kadırga Meydanı'ndadır. Aynı adı taşıyan meydan çeşmesiyle namazgâhtan oluşmuştur. Namazgâhı, fevkâni (yüksek) namazgâh türündendir.

III. Ahmet'in kızı Esma Sultan tarafından 1781'de kocası Muhsinzade Mehmet Paşa'nın ruhu için yaptırılmıştır.

Esma Sultan Meydan Çeşmesi'nin haznesi kare tabanlıdır. Hazne gövdesi, köşelerdeki nişlerle bir çokgen prizma görüntüsü kazanır. Yontma taştan yapılan çeşme dört cephelidir. Musluklar için düzenlenen Doğu ve batı cepheleriyle köşeler, kemerlerle biçimlenen, derinliği az nişler biçimindedir. Niş içleri yaprak motifleriyle bezelidir. Çeşmenin yalak ve kurnaları mermerdir.

Doğu ve batı cephelerdeki çeşmelerin üzerinde yapım tarihini (1196/1781) veren, çeşmeyi yaptıranı, adına yapılan kişiyi öven, onlar için Tanrıdan bağış dileyen, 6 beyitlik manzum iki ayrı kitabe bulunur. Kitabelerin yazarı, dönemin şairlerinden Tevfik Efendi, hattatı ise Mehmet Şevki Efendi'dir. Mehmet Şevki Efendi'nin imzası doğu cephesindeki kitabede, Tevfik Efendi'nin adı da, tarih düşülen son beyitlerde yer alır.

Batı cephesindeki kitabede namazgâh ve çeşmeyi yaptıran Esma Sultan'ın ve çeşmenin adına yapıldığı eşi Muhsinzade Mehmet Paşa yanında, birlikte, dönemin padişahı, Esma Sultan'ın kardeşi I. Abdülhamid de anılır (4. beyt) Bu dizeler çeşmenin namazgâh işlevini de vurgulayan bölüm Reşat Ekrem Koçu'nun İstanbl Ansiklopedisi'nde Erdem Yücel' in imzasıyla yer alır:

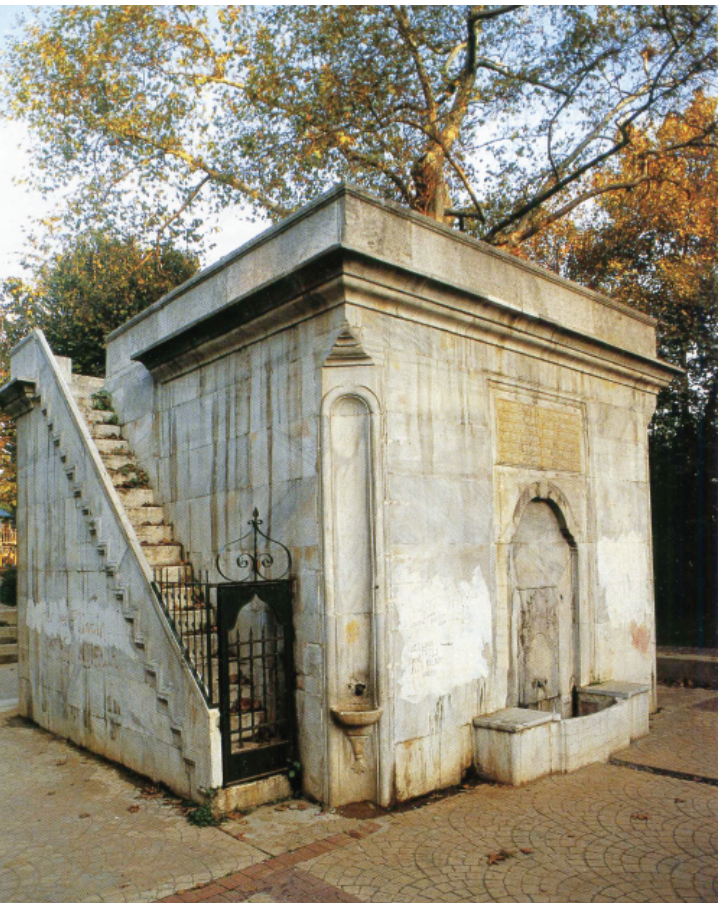

"Gelen abdest alub çıksın musallada dua itsün

İde ömrün füzun Abdülhamid Hanın hemen Mevla"

Haznenin üzerinde yer alan namazgâha, kuzey cephesindeki 20 basamaklık taş merdivenle çıkılır. Bu merdivenin başlangıcında, bugün demir bir kapı vardır. Namazgâhı taş bir korkuluk çevreler.

> Hagios Georgios Kilisesi

Samatya'da kuzeyden A. Nafiz Gürman Caddesi'yle güneyden Büyük Kuleli Caddesi arasında bulunmaktadır. Selvili Kilise diye de anılır.

Kilise, A. Nafiz Gürman Caddesi'nin düzeyinden yaklaşık iki metre aşağıdaki bir avlunun içindedir. Avluyu güneyinde bahçe duvarı, doğusunda barakalar, batısında konutlar çevrelemiştir.

Kilise, avlunun kuzeyine, doğu-batı doğrultusunda kare planlı olarak yapılmıştır. Güneydoğu köşesinden Metamorfosis Ayazması ile bitişiktir.

Yapı kaba yontma taş, tuğla ve köşelerde kesme taşkarışımıyla, kare planda inşa edilmiştir. Binanın dışı ve içi sıvalıdır. Cephelerinde yer yer daha önceki dönemlerde mezar taşı, lahit gibi başka amaçlar için yapılmış yapılardan alınan taşlara rastlanır. Pencere kemerlerinde tuğla, bina girişlerinin eşik ve çerçevelerinde mermer kullanılmıştır.

Binayı örten iki yüzlü kırma çatı ortada düzleşir. Çatının ortasında doğuya daha yakın konumda sekizgen prizma bir kasnağa oturmuş bir kubbe görülür. Samatya Hagios Georgios Kilisesi, kubbeli bazilikaların İstanbul'daki tek örneğidir.

Kubbe kasnağının her yüzünde renkli camlı bir pencere yer alır. Kubbenin dış çatısı sekizgen piramittir. Kubbe saçağının altını iki düz

çıkıntı arasında bir dışbükey kabartmanın yer aldığı "silme" diye adlandırılan mimari süs dolanır.

Kimi incelemecilere göre bu kilise İstanbul'da Hıristiyanlar'ın ibadetine açık bulunan en eski kilisedir. Tarihinin altıncı yüzyıla uzandığını savunan kaynaklar vardır. Zafer Karaca'nın İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri adlı incelemesinde kitabesinin İonna Kuçuradis tarafından yapılmış çevirisi yer alır:

"Daha önceleri Bizans'ta selvilikte, ünlü Georgios'un Kilisesi vardı. Eskileri sevenler için, bir zamanlar yerinin nerede olduğunu bilmemek üzücüydü. Patrikler'in patriği Konstantinos, bu kilisenin o kilise olduğunu, şu eski, pek güzel kubbeye ve eskiden yanmış selviliğe dayanarak, isabetli bir şekilde kanıtladı. O, ilk heyecanla ve bol bol yardımlarla, onu şu anda gördüğün güzellikte yeniledi. Ey zafer çağrısını tanık olarak getiren sen, yukardan Patriği de, Hıristiyanlar'ı da, bu kitabeyi yazanı ve onunla birlikte bu ustalık eserini yapanı da, Mimar Nikolaos Nikitadis'i de düşüncedeki canavarlardan koru! Mayıs 1834"

Bu kitabenin altındaki ek kitabedeki yazı selvi biçiminde düzenlenmiştir:

"Vasilos Athanasiadis'in bağışıyla yenilendi. Bu Kitabeyi de Samatya'daki kilise için 1966'da kazıdı."

Batıdaki giriş üzerindeki dikdörtgen gri mermer kitabenin kuzey yanında, kilisenin adına adandığı Hagios Georgios (Aya Yorgi), güney yanında İsa'nın görünüş değiştirmesi (Metamorphosis) tasviri vardır.

Kilisenin cemaatin ibadetine ayrılan alanı kare kesitli taş direklerle neflere ayrılır. Naostaki paye sayısı dörttür. Bunlardan kuzeybatıdakinin üzerinde kiliseye adını veren azizin kabartması bulunan taş ikona dikkati çeker. Hagios Georgios, bu ikonada serviler arasında, geleneksel biçimde, at üstünde, mızrakla ejder öldürürken tasvir edilmiştir.

Kubbede "Pantokrator İsa" tasviri yer alır. "Hakim-i Mutlak" anlamına gelen ve daha önce Zeus için kullanılan "pantokrator" sıfatı, Hıristiyan, özellikle Bizans sanatında, apsis ve kubbelerdeki yarım boy Hz. İsa betimlemelerine ad olmuştur.

Kilisenin galerisi yoktur. Beton dış dehliz (narteks) bölümünün de sonradan eklendiği sanılmaktadır.

İkonostasis bitkisel motifler oyulmuş ahşaptır.Büyük çerçeveler içinde Metamorphosis, Hagia Aikatarine, Hagios Georgios, Hz. Meryem ile Çocuk İsa, Hz. İsa, İonnes Prodromos, Hagios Nikolaos ikonaları yer alır. Bu ikonalardan H. Aikaterine ile H. Nikolaos'u betimleyenler 1964, ötekiler 1963 tarihinde yapılmıştır.

Kilise 21 Ağustos 1782'de Cibali'den başlayarak Yedikule'ye kadar yayılan, İstanbul'un yarıdan fazlasını etkileyen yangında Samatya'daki altı Rum kilisesiyle birlikte zarar görmüştür. Hagios Georgios'taki pek çok Bizans dönemi ikonası yangında zarar görmüş ya da yok olmuştur.

> Hristos Analepsis Kilisesi

Samatya'da Kocamustafapaşa tren istasyonunun arkasındaki doğudan Büyükkule Sokağı ile batıdan Akıncı Sokağı'nın arasında bulunmaktadır.

Hristos Analepsis Kilisesi eski İstanbul ve Galata bölgesinde işlevini sürdüren kiliselerden, İsa'ya ithaf edilmiş olan tek yapıdır. Analepsis "İsa'nın göğe yükselişi" anlamına gelir.

Hristos Analepsis Kilisesi, yüksek duvarlarla çevrili üçgen bir avlunun güneybatısındadır. Duvarın batı kenarı kilisenin kuzeybatı ve güney batı köşelerine bitişiktir

Doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen planda inşa edilen kilisede kaba yontma taş, kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Cephelerde devşirme malzeme denilen başka çağ ve binalardan alınmış taşlar görülür.

Binayı saçak altından dolanan içbükey silme tuğladır. Kilisenin tek, derin yarım yuvarlak apsisi dışta beş cepheli bir çıkıntı yapar. Binanın çatısı, iki yüzlü kırma çatı, apsisin çatısı yarım koniktir. Apsis çatısının avlu duvarına bağlanmasıyla oluşan mekânda, kiliseyle aynı adı taşıyan ayazma bulunur.

Kilisenin baldaken tipteki çan kulesi, avlunun kuzeydoğusundaki kilise görevlisinin konut çatısına yerleştirilmiştir. Yönetim birimleri avlunun kuzeyindedir.

Kaynaklarda Hristos Analepsis Kilisesi'den ilk kez 1566'da söz edilmektedir. 1782'de yandıysa da bir süre sonra onarıldığı, 1791 yılında kayıtlarda yer alışından anlaşılmaktadır. Kitabesine göre 1832'de Mimar Konstantinos tarafından yeniden yapılmıştır.

Kilisenin narteksi sonradan eklenmiştir.

Kuzey ve güneydeki iki giriş naosa açılır. Naos ahşap taşıyıcılarla üç nefe bölünmüştür. Her sırada altı tane olan taşıyıcılar kare kesitli, köşe ve yüzeyleri dış bükey süsleme çıkıntılarıyla bezeli ve iyon tipi kartonpiyer başlıklıdır. Yan nefler orta neften yüksektir.

Kilisenin ahşap olan tavanı orta nefte tekne tonoz, yan neflerde düzdür. Orta nefin tavan madalyonunda Pantokrator İsa resmi yer alır. Taşıyıcılar hizasındaki madalyonlara Havariler resmedilmiştir. Derin apsisin ekseninde kare bir pencere ve yarım yuvarlak nişler yer alır. Apsis ve bemayı ibadet alanı naos'tan ayıran ahşap ikonostasiste yer alan ikonalardan "Göğe Yükseliş" (analepsis) kabartma gümüş kaplıdır.

> *Hagios Konstantinos ve Hagia Helene Kilisesi*

Samatya ile Yedikule arasında kuzeyden İmrahor İlyas Bey Caddesi, batıdan Kilise Sokağı, güneyden Feridun Kılıç Sokağının çevrelediği alanda bulunmaktadır. Karamanlılar Kilisesi de denir.

Kilise, duvarla çevrili bir avlunun ortasındadır. Avlu duvarlarının İmrahor İlyas Bey Caddesi yönündekinin dışında kalanlar yüksektir.

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı kilisenin apsisi, doğuda dokuz cepheli bir çıkıntı yapar. Binanın güney cephesine bir ek yapı, kuzey cephesine bir duvar kalıntısı bitişiktir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı ek yapının doğusu toplantı salonu, batısı narteks e geçiş bölümüdür. Binanın inşasında kaba yontma taş, köşelerde kesme taş, pencere eşik ve kemerlerinde taş örme, pencerelerde renkli cam kullanılmıştır. Bina sıvalıdır. Cephelerde başka dönemlerden kalma değişik amaçla yapılmış taş levha vb. görülür. Kapı girişleri mermerle çerçevelenmiştir. Batı cephe eksenindeki giriş kemerindeki mermer kırmızı-beyazdır.

Kiliseyi iki yüzlü kırma çatı, apsis çıkıntısını yarım konik çatı örter.

Kilisenin çan kulesi, avlunun kuzeyindedir. Taştan inşa edilmiş kule, üç kademeli, baldaken tipindedir. Kulenin ilk kademesi, dikdörtgen sütun biçimli yüksek kabartmaların bezediği dört payeden oluşur. Dört küçük sütun üstünde duruyor sanısı veren ikinci sıradaki sütunlar yuvarlak bir kemerle birleştirilmiştir. İkinci kademedeion başlıklı ikişer kabartma sütuncuğun arasında bir haç kabartması yer alır. Üçüncü bölüm silmelerin taş örme sanısı uyandırdığı dört taş direk arasında ion başlıklı dört sütundan oluşur. Sütunların başlıkları iki yandaki kabartmaların başlıklarıyla yuvarlak kemerlerle birleşir. İki kemer arasında yuvarlak bir açıklık vardır. Kuleyi bir kubbecik örter. Kubbenin üstünde maden bir haç vardır.

Zafer Karaca, İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri adlı incelemesinde IV. yüzyıl imparatoru I. Konstantin ve annesine adanan bu kilisede adı geçen imparatorun sağ kol ve parmak kalıntılarının (rölik) saklandığını saptamış incelemeciler olduğunu yazar. Bu kutsal emanetler 21 Mayıs'ta ayin için çıkarılıyormuş.

İstanbul'un fethinden sonra, Anadolu'dan gelen göç gruplarından Karamanlılar'ın bu semte yerleştirildiği, Türkçe konuşan ve Yunan alfabesi kullanan bu cemaate buradaki yıkık kilisenin yeniden inşa etmeleri izniyle verildiği bilinmektedir. Kilise bu tarihten sonra her anıldığında adına Karamanlılar'ın adı eklenecektir.

Kilisenin 7 kitabesi vardır. Bu kitabelere göre kilise 1805, 1833 ve 1963 tarihlerinde onarım görmüş ya da yeniden inşa edilmiştir. 1805 tarihli kitabede "Altımermer Taşçılar Loncası" (ustaları, kalfaları öğrencileri/çırakları), 1833 tarihli kitabede "bir zamanlar adı Gregios olan sayın Fatios" ve Mimar Konstantinos anılmakta ve övülmektedir.

Bağışçıların adının yer aldığı 1805 tarihli bir başka kitabeye kilisenin adandığı Aziz Konstantinos ve Azize Helene'in bir haçın iki yanında duran figürleri oyma-kabartma biçiminde işlenmiştir.

1963 tarihli iki kitabeden birinde kilisenin "külden yine bu yepyeni yapı ortaya çıktı" cümlesi yeniden yapımın bir yangın sonrası gerçekleşmesine, diğerinde "kara günler geldi caniler kenti yaktı" cümlesi yangının kasıtlı oluşuna işaret etmekte olunduğu sanısını vermektedir. Ancak, "Kara günler"den söz eden kitabede Studios ve İoannes adlarının yer alması, bu kitabenin bütünüyle güncel olmadığını kanıtlamaktadır.

Samatya ile Yedikule arasında 461'de kurulan Studios Manastırı (Uykusuzlar Manastırı) dokunulmazlığı olan bir manastırdı. Bu manastırın Hagios İoannes Prodromos'a adanan bir kilisesi de vardı. (Fetihten sonra İmrahor Camii'ne dönüştürülmüştür). 1042'deki halk ayaklanmasından kaçan İmparator V. Mihael'in bu manastıra sığındığı, ama halkın manastırın dokunulmazlığına uymadığı bilinir. Kitabe semtin ve semtteki eski kiliselerin tarihini hatırlatmak için bu ayaklanmayı ya da bu manastırla ilgili olayları anımsatmakta olan eski bir metinden alıntı yapmış olabilir.

Kitabe metninin yapısı, başka kitabelerden kopyalanan bir metne Hagios Konstantin ve Hagia Helene Kilisesi'nin ilk yapım kitabesiyleson yeniden yapım metninin (bağışçılarıyla tarihi) eklendiği sanısı vermektedir.

Narteksin güneyindeki girişin batı yanındaki kitabenin tam metnini, yer aldığı Zafer Karaca'nın, İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri incelemesinden alıntılıyoruz. Çeviri İoana Kuçuradis'in:

"Bizans topraklarından evreni aydınlatan Studios'un orada inzivaya çekilmesine borçlu ününü.

Yakından bakıldığında ışık selleri fışkırtıyor./Sırlara ermekle düşünceni arındır./Studios bu güzel kiliseyi İsa'ya büyük hizmeti olan İoannes (Hz. Yahya) için yaptırdı./Hemen ardından konsül asasını alarak yaptıklarının karşılığını aldı.

Kara gün geldi caniler kenti yaktı. Buz gibi bulanık sis, söndürdü ayın parlak ışığını. Kentler kentinin saygın sultanları Konstantin ve Helene için Tanrı'nın armağanı olarak inşa edildi. Sonsuza dek hatırlatsın diye ünlerini. Ey İsa yüzyılların fırtınalarında koru onu, yangınlardan, alevlerden uzak tut. Kale cemaati Adamantidis, Hurmuziadis, Siskopulos, Üç Yergios, Nikol, Arapoğlu, Aleks, Krassopulos, Rall Aslanides ve Hrist. Zafiroğlu, Stephan Vuduroğlu ile Leon Panayiotidis'in katkılarıyla ve saygıdeğer rahip İoann, Nevridis'in dualarıyla Yirminci yüzyılın Altmış üçüncü yılında yapıldı ve ona Karamanlı dendi. Samatya'daki bu kilise mezara konanın aydınlatanlar arasında dillere destan ışığı."

Çan kulesi, kaidesindeki kitabeye göre II. Abdülhamid döneminde, 11 Mayıs 1903'te yapılmıştır.

Zafer Karaca, kilisenin kuzey cephesinin batısında, duvara gömülü 4 santimetre çapında silindir biçiminde bir madeni parça bulunduğundan sözetmektedir. Yazar, yuvarlak yüzüne 1496 tarihi kazılmış ("ters ve düz olarak iki kez") bu silindirin kilise yetkililerince kilisenin yapım tarihine kanıt gösterildiğini söylemektedir. Yazar bu tarihi doğrulayacak başka veri olmadığını da kaydetmektedir.

Hagios Konstantinos ve Hagia Helene Kilisesi'nin ibadet alanı kirişle birbirine bağlanan, sekizgen mermer altlıklara oturan altışarlı iki sütun dizisiyle üç nefe bölünmüştür. Sütunlar, ahşap üzerine alçı kaplama ve dalgalı mermer benzeri yeşil boyalıdır.

Yan nefler orta neften birer basamak yüksektir. Apsis, doğuda, orta nef hizasında ve tektir. Apsisin kubbe merkezinde bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin kuzey yanında yağlı boyayla "Hz. Meryem ve Çocuk İsa", güney yanında "Pantokrator İsa" tasvirleri vardır.

Kilisenin tavan örtüsü, orta nefte basık tonoz, yanlarda ve narteksteki düz betondur. Orta nef tavanı boyama haç ve yıldız motifleriyle, kirişler ve pencere kemerleri geometrik motiflerle bezelidir. Kirişlerde sütunlar hizasındaki madalyonlarda Havari tasvirleri yer alır.

Kilisenin giriş bölümü olan narteksine batı ve kuzey cephelerindeki yuvarlak kemerli kapılardan girilir. Buradan ibadet alanına nefler hizasındaki üç girişle ulaşılır. Narteksin güneyinde ve ibadet alanının güneybatısındaki yuvarlak kemerli birer giriş güneydeki toplantı salonuna açılır. İkona panosunda yer alan ikonalardan Hagios Demetrios 1964 tarihlidir.

> İmrahor İlyas Bey Camii

Samatya ile Yedikule arasında bulunmaktadır. Yıkıktır. Bulunduğu semte adını vermiştir.

Bizans döneminde burada bir kilise ile manastır bulunuyordu. Doğu Konsülü Studios tarafından 463'te İoannes Podromos adına yaptırılan bu manastır, o dönemde Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Yengi kazanan imparatorlar Yedikule'deki Altın Kapı'dan kente girerek dua etmek için bu kiliseye uğrarlardı. Latinlerin kenti ele geçirişinde kilise ile manastır yağmalanmış, 1293'te onarılarak eski haline getirilmiştir.

İstanbul'un alınmasından sonraysa II. Bayezit döneminde İmrahor İlyas Bey tarafından kilise, cami ve zaviyeye çevrilmiştir. Yapı, dinsel önemini Osmanlı döneminde de korumuştur. 1894'te depremden zarar görmüş, 1910'da çatısı çökünce kendi haline bırakılmıştır.

Yapı Hıristiyanlığın ilk dönem bazilikalarının tipik bir örneğidir. Ana mekân iki sütun dizisiyle üç nefe ayrılır. Kuzey duvarı sağlam olan narteks, 4 metre mermer sütunlu revakla açılır. Orta nefin doğu kenarında birkaç basamakla inilen bir hücre vardır. Bu hücrede azizlerin kutsal kalıntıları bulunmaktadır.

Manastırla ilgili günümüze gelen bir yapı yoktur. Caminin yakınında bulunan 24 sütunlu sarnıçla, sarnıcın bitişiğindeki ayazmanın manastırın yapılarından olduğu sanılmaktadır.

> St. Jean Studion (İmrahor Camii) Sarnıcı

İmrahor'da İmrahor İlyas Bey Camii'nin arkasında bulunmaktadır.

Doğu Konsülü Studios tarafından 463'te yaptırılan kiliseyle manastırın yapılarındandır. Sarnıç, buradaki din adamlarının gereksinimini karşılaması amacıyla yapılmıştır.

Sarnıç, 26x19 metre ölçütlerindedir. İçersinde birbirlerinden dörder metrelik aralıklarla 24 sütun bulunmaktadır. Granit sütunların ortalama çapları yarım metreyi aşmaktadır. Birbirleriyle pek uyumlu olmayan sütun başlıkları üstüne oturan kemer ayakları, sarnıcın üstünü örten küçük kubbelerin dayandığı pandantiflere oturmaktadır.

Beden duvarlarının yapı malzemesi tuğladır. Duvarlar üstünde sıralanan ve sarnıcı çok iyi aydınlatan pencereler, dekoratif tuğla kemerler ile çerçeveler içersine alınarak daha güzel bir duruma getirilmiştir.

Günümüzde sarnıç, temiz ve bakımlı bir durumdadır. Özel kişiler tarafından imalathane olarak kullanılmaktadır.

> Surp Kevork Kilisesi

Samatya'da Marmara Caddesi'nde bulunmaktadır. İstanbul'daki "İkinci en eski Ermeni Kilisesi'dir (ilki Galata'daki Surp Kirikor Lusoviriç). 180 yıl patrikane olarak hizmet vermiştir.

Samatya Surp Kevork Kilisesi, İstanbul'un fethinden sonra, Fatih Sultan Mehmet'in Samatya'ya yerleştirilen Ermeni cemaatine patrikhane kilisesi olarak hediye ettiği bir Bizans Kilisesidir. Türklerin "Sulu Manastır" olarak adlandırdığı bu kilisenin, Ayasofya'dan sonra İstanbul'un en görkemli kilisesi olduğu söylenir.

Bu kilisenin yaşadığı önemli olayların başlıcaları arasında kitap yazımları yer almaktadır. 1543 yılında Patrik Asdvadzadzur bu manastırda bir elyazması kopya ettirdi. 1544 yılında da Zakarya Kınuni "Vark Ağesantrin" adlı kitabını burada yazdı.

Duvarlı bir avlu içindeki kilise, batı-doğu doğrultusunda, doğudaki çıkıntılarıyla, bir Yunan haç planında kesme taştan inşa edilmiştir.

(Bu çıkıntılardan merkezden kuzeydeki vaftizhane, güneydeki dinsel koronun soyunma odası görevini görmektedir.) Kilisenin ana girişi batı cephesinin merkezindedir. Kuzey ve güney cephelerinin merkezden batıya yakın yanlarındaki merdivenli girişler galeriye (vernadun) açılır. Doğudaki çıkıntılı bölümlerde de birer giriş bulunur.

Dinsel motiflerle bezeli anakapının iki yanındaki kare kesitli plasterler cephede çıkıntı yaparak çan kulesiyle, batı cephesinin iki yanındaki ikişer plaster kuleciklerle sonlanır. Çan kulesinin ve bu kulecik-

lerin çatısı piramit biçimindedir ve üstlerinde haç bulunur. Kapının iki yanında birer, üstünde üç pencere vardır. Bu pencereleri çevreleyen silmeler kapıdaki sütun görünümünü yineleyerek, yalın bir görünüşü olan kilisenin cephesini hareketlendirir. Çan kulesinin dört yanındaki birer pencere yuvarlak kemerlidir. Pencerenin üst bölümünü bölen çerçevenin üstünde madeni haç bulunur. Bu pencerelerin alınlıklarının iki yanında yuvarlak pencereler yer alır. Kapı yanlarındaki pencereleri tam, üst kattaki pencereleri yarım madeni parmaklıklar korur.

1031'de İmparator II. Romanos Arkirios'un yaptırdığı bu kilise, yanındaki manastırla birlikte "Theotokos", "Panaia Perivleptos" adlarıyla anılıyordu. İstanbul'un Latinler tarafından işgali (1204) sırasında yağmalanıp harap olan kilise Mihail XVII. Paleologos (1261-1282) döneminde yeniden inşa edilmiştir. Bizans imparatorlarının mezarlarının bulunduğu, manastırında tahtan indirilmiş imparatorların ve yetkileri alınmış din büyüklerinin dünyadan uzak yaşamak zorunda bırakıldığı bu binanın söylenceleri arasındadır.

Kilisenin Ermenilere verildikten sonra Surp Asdvadzadzin adıyla anıldığını Pars Tuğlacı, Çarkhapan Surp Asvadzadzin Kilisesi'ne ait bir muhtıra kitabından saptamıştır. Ortodoks Rumlar için önem taşıyan bu binanın Ermenilere verilişi pek çok dövüşmeye varan çekişmeye neden oldu. Halk bu kiliseyi bu yüzden "Kanlı Kilise" diye adlandırdı. Ermeni cemaatine ait olduğu Kanuni Süleyman tarafından da onaylanan kilise 1641'de Rum cemaati tarafından geri alınmışsa da 1643'te yeniden Ermeni cemaatine verilmiştir. XIX. yüzyıl Patriklerinden Konstantinos bu olayda, Sultan İbrahim'in Ermeni asıllı gözdesi Şivekar Sultan'ın etkisi olduğunu iddia eder.

Patrikhane görevi yapan kilise, 1660'da yangından hasar görünce, III. Ahmet'in onarım fermanıyla, Patrik Ohannes Golod tarafından Hassa mimarı Kayserili Arapoğlu Melidon Kalfa'ya üç kilise olarak inşa ettirildi: Surp Yerrortutyun, Surp Kevork ve Surp Asdvadzadzin Kiliseleri. 1782'de yanıp, 1804'te yeniden inşa edilen, 1832 ve 1843'te onarım gören binanın bugünkü biçimindeki yapımı 1866 yılındaki, Samatya yangınından sonradır. Bu yangında kilise kayıtları da yok olmuştur.

1895'te yangından, 1894'te depremden zarar gören kilise çeşitli onarımlar geçirdi. I. Dünya Savaşı sürecinde, karargah, okulları savaş esirlerine ve göçmenlere barınak işlevlerini yüklenen kilise binasının tarihçesi 1935 yılında kilisenin 500. yıldönümü dolayısıyla yayımlandı.

Surp Kevork Kilisesi'nin batı cephesindeki girişi dış dehlize (kavit) açılır. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı kavit üç nefe bölünmüştür. Sağ ve soldaki neflerde galeriye (vernadun) çıkış merdivenleri yer alır. Orta nefte iki sütunun sınırladığı ve ana ibadet mekânına (adyan) açılan bir giriş bulunur. Galeri bu sütunların hizasından başlayarak mekâna yarım yuvarlak bir çıkıntı yapar.

Ana ibadet mekânı kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güney duvarlarında üçer pencere bulunur. Pencereler, silmelerle çevrelenmiş, aralarında yer alan süsleme kabartmaları, bezemeli kuşaklarla absiddeki üç mermer sunakla uyum sağlanmıştır. Mekânı örten beşik tonoz ve absidin yarım kubbesi silmelerle dilimlenmiş, dilimlerin arası renklendirilerek yalın ve ağırbaşlı bir bezeme elde edilmiştir.

İbadet mekânı doğuda ahşap korkuluk sonlandırır. İbadet mekânı adyanı sonlandıran korkuluğun arkasında "din adamları ve koro yeri" (tas) yer alır.

Tasın doğusunda altarın ve absidin bulunduğu pem yer alır. Absidin kuzeyinde hazine odasına, güneyinde rahiplerin hazırlanma odasına açılan geçitler vardır. Hazine odası vaftizhaneye, rahiplerin hazırlanma odası da koro hazırlık odasına geçitle bağlıdır. Vaftizhane ve koro hazırlık odasının hem koro yerinden hem de dışardan girişleri de vardır.

Binanın geçirdiği yangınlar da, ünlü fresk ve mozaiklerin yok olması ve binanın ilk yapım özelliklerini yitirmesi bakımından önemlidir. Polonyalı Simeon'a göre, "kilisenin arkasındaki (…) taşla yapılmış dar ve uzun dehlizin (…) duvarında ortada İsa sağında İmparator Konstantinus (Hagios Konstantinos), solunda da İmparatoriçe Elene (Hagia Helene) ile çocukları olmak üzere 218 kilise büyüğünün tasvirleri vardı."

Kilise ve yanındaki manastırın Türkler tarafından "Sulu Manastır" olarak adlandırılması da binanın yapım özelliklerinden biri yüzündendir. Yangınlar ve yıkımlar yüzünden kaybolan bu özelliği İnciciyan, İstanbul Tarihi adlı eserinde şöyle açıklar:

"Surp Yerrotutyun bölümünün (Kanuni Döneminden sonra büyütülen kilise Surp Kevork, Surp Asvadzadzin, Surp Yerrotutyun adları verilen üç kilise durumuna gelmişti) kuzey köşesinde tuzlu su ile dolu bir ayazma vardır. Birçok kademeli bir merdivenle inilen bu ayazmanın ağzında Yuvakim ve Anna adına bir ayin masası düzenlenmiş olmasından burasının vaktiyle manastır için yapılmış bir sarnıç olduğu açıkça anlaşılır. Bu sarnıca ait yeraltı suyolunun ağzı halen kapanmış keşiş odalarının altında görülmektedir. Bu sarnıç veya ayazmadan dolayı Türkler kiliseye "Sulu Manastır" adını vermişlerdir."

Kilise ile ilgili söylencelerden biri, Bizans döneminde var olan manastırın yapımı ve o dönemdeki adıyla ilgili bir söylentidir. İnciciyan bu söylentinin Conidos tarafından yazıldığını kaydeder:

"Aziz İmparatoriçe Helen (Hagia Helene) bu kiliseye ayrıca bir saray ile ihtiyarlara mahsus bir ev yaptırmıştır. Bu binalardan manastıra 'Kastria' adı verilmiştir çünkü Helen, Kudüs'te İsa'nın haçını bulduktan sonra, İstanbul'a geldiğinde Samatya Kapısı'ndan girmiş ve Kudüs'te haçın gömülü bulunduğu topraktaki çiçekleri, Rumcada 'saksı' demek olan 'kastrialar' içine dikmiş ve manastıra koymuştu."

> Altımermer Surp Hagop Kilisesi

Samatya'da Altımermer semtinde, Kırımlı Aziz Sokağı'nda bulunmaktadır. Surp Hagop Kılkhatir Kilisesi olarak da bilinmektedir.

Duvarla çevrili bir avlunun içinde, doğu batı doğrultusunda Yunan haçı planında kesme taştan yapılmıştır. Avluda şimdi kapalı olan bir okul da vardır.

Kilisenin batı cephesi merkezinde ana giriş kapısı bulunur. Bu kapının iki yanındaki plasterler yukarıda yuvarlak bir kemer oluştururlar. Bu plasterlere paralel olarak köşelere yakın ikili plasterler, kemer oluşturarak yan duvar plasteriyle (güneye yakın olanlar güney cephenin köşedeki plasterleriyle, kuzeye yakın olanlar kuzey cephenin plasterleriyle) birleşip kuleciklerle sonlanır. Batı cephesinde sütunları taklit eden bu plasterler, üç yerde silmelerle kesilerek sütun başlıkları oluşur. Yunan haçının güney ve kuzey ucundaki mekânların batı cephelerinde birer giriş daha bulunur.

Kuzeydekinin ana gövdeyle birleştiği yerdeki giriş vaftizhaneye, güneydekinin gövdeyle birleştiği yerdeki giriş koro hazırlanma odasına açılır.

Bu mekânların batı cephelerindeki silmeler de yarım yuvarlak alınlıklar oluşturur. Bu alınlıkların ana bina yönlerinde yarım kanat biçiminde çıkıntılar binayla bitişir. Dış köşelerde ikili kulecikler bulunur.

Bu kilisenin yerinde XIX. yüzyıldan önce de aynı adda bir kilisenin bulunduğu sanılmaktadır. 1839'da harap olan çatısı onarılmış, 1858'de alınan izinle ahşap olarak yeniden inşa edilmiştir. Bugünkü biçimiyle kagir olarak inşası 1892, ibadete açılması 28 Aralık 1899'dadır.

Batı cephesindeki giriş kapısından, kilisenin ana giriş mekânı üç nefli kavite ulaşılır.

Galeri (vernadun) bölümü kavitin üzerindedir. Galerinin merdivenleri, giriş mekânındadır. İbadet alanı adyan, kareye yakın dikdörtgen plandadır. Haç biçimindeki planın kanatlarının başladığı yerde, yarım yuvarlak çıkıntı yaparak Koro ve din adamlarına ayrılmış bölüm olan "tas"ı adyandan ayıran parmaklıklarla son bulur.

Vaftizhaneye ve koro hazırlanma odasına geçişler "tas"tadır. Hazine odası absidin kuzey yanında ve absidle bağlantılıdır.

> *Surp Hohannes Avdearaniç Kilisesi*

Narlıkapı'da, Sahil Yolu üstünde bulunmaktadır.

Doğu-batı doğrultusunda güney kenarı kuzey kenarından daha uzun bir dikdörtgen biçiminde kesme taştan inşa edilmiştir. Doğu kenarının güneye yakın bölümünde absid yarım yuvarlak çıkıntı yapar. Kilisenin güney cephesindeki girişi (sahil yoluna bakan cephe) merdivenlidir ve kavite açılır. Batı cephesinin merkezinden kuzeye yakın yanında ve kavitin kuzey duvarında küçük birer giriş daha vardır. Batı cephesinin daha içerlek bölümündeki giriş şapele açılan toplantı salonunun girişidir. Kilisenin çan kulesi madeni çubuklardan yapılmıştır ve kilisenin kuzeyinde yer alır.

İlk kez 1749-51 yıllarında inşa edilen kilise, deniz kenarında, bir set üzerindeydi. Dalgaların duvarına çarptığı söylenen kilisenin alt katı, 1749 yılından itibaren ruh ve sinir hastaları için hastane olarak kullanılıyordu. Kazaz Artin'in önerisiyle hastanenin ibadethaneden ayrılması kararlaştırılıp, hastalar için Surp Pırgiç Hastanesi tasarlanmıştır. Kilisenin hastane bölümü iptal edilip, kısmen kagir kısmen ahşap olarak, yeniden inşa yılı 1807'dir. 1835'te onarım gören kilise 1955 yılında sahil yolunun yapımıyla denizden uzaklaşmıştır. 1964 yılında Y. Mimar Yetvart Şahbaz tarafından yeniden inşaya yakın biçimde onarılmış, temel ve duvarların yapımında eski mezar taşları kullanılmıştır.

Kilisenin üç girişi olan kaviti kare planlıdır ve doğu duvarından ibadet alanına uzanır. Galeri bölümü, ibadet alanının ilk dayanakları üzerinde yer alır. Duvarları birbirine kemerlerle bağlanan kolonlar biçimindeki ibadet alanının pencereleri bu kemerler arasında yer alır ve alanı aydınlatır. Koro ve din adamlarına ayrılan tas bölümünün paravanı ibadet alanına (adyan) yarım yuvarlak çıkıntı yapar. İki yandan üçer basamakla çıkılan pem derin bir yarım yuvarlak absidle sonlanır. Absidin önünde sunak yer alır. Hazine odası absidin kuzeyindedir.

Şapel, kilise ana mekânının kuzey duvarına bitişiktir. Boyu üçüncü pencereden abside uzanan çizgi uzunluğunda, eni ana kilisenin eninden daha dardır. İbadet alanına yarım yuvarlak bir çıkıntı yapan galerisi, dikdörtgen bir absidi ve üçlü sunağı bulunur.

> *Surp Pırgiç Kilisesi*

Yedikule'de aynı adı taşıyan hastanenin bahçesinde bulunmaktadır.

Kilise, doğu batı doğrultusunda, Yunan haçı planında taştan yapılmıştır. Kiliseye batı cephesi merkezindeki üç basamaklı, yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının üstünde üç bölümlü kemerli bir pencere, onun üstünde de çatıya oturan taştan çan kulesi yer almaktadır.

Doğuda absid yarım yuvarlak çıkıntı yapar. Haçın kanatlarından kuzeydekinde vaftizhane, güneydekinde koro hazırlanma odası yer alır.

Her iki mekânın da batı cephesinde birer girişi vardır. Absidin kuzeyindeki hazine odası, absid yuvarlağının bu bölümünü içine alarak vaftizhaneye bağlanır.

Binanın güney cephesinin merkezden batıya yakın yanında galeriye çıkan merdiven bulunmaktadır.

Kilise, hastanedeki hastalar için ilk kez 1832 yılında, Kazaz Artin tarafından, Hassa mimarı Garabed Balyan'a ahşap olarak yaptırılmıştır. Zamanla harap olan kilisenin, kagir olarak inşası, 1898 yılındadır. Akatan ve Garabed Tahtaburunyan'ın genç yaşta ölen kardeşleri Tiokine'nin anısında mimar Kevork Aslanyan'a yaptırdıkları bu bina da XX. yüzyıl başlarında (1906) Kirkor Melidosyan Kalfa tarafından onarılmıştır. Binanın son onarımı, galeri katının ve bu kata ulaşan merdivenin eklenmesi 1966 yılında Mimar Yetvart Şahbaz'ca yapılmıştır.

Ana giriş kapısından kilisenin tek nefli kavitine girilir. Galeri bu bölümün üzerine oturarak ibadet alanına yarım yuvarlak bir çıkıntı yapar. İbadet alanı, kavit alanı kadardır. Beşik tonoz örtülü adyanı haç kabartmalı bir demir korkuluk koro ve din adamları bölümünden (tas) ayırır. Bu bölümün kuzeyinde vaftizhaneye, güneyinde koro odasına giriş bulunur. İki yandan basamaklarla çıkılan pem yarım yuvarlak absidle sonlanır. Absidin merkezinde siyah cilalı tahtadan sunak (altar/horon) bulunur. Sunağın arkasında, absidin kuzeyindeki hazine odası girişi yer alır. Pem bölümünün iki yanında iki küçük niş vardır. Sunakla aynı malzemeden yapılmış despot koltuğunun arkalığındaki kabartma ve oymalar altın yaldızlıdır. Hazreti İsa'ya adanmış bu kilisede yağlı boya aziz tasvirleri yer asılıdır.

> Hacıevhaddin Camii

Yedikule'de Hacıevhaddin Caddesi'nde bulunmaktadır.

Cami, 1575'te dönemin Başdebbağı Hacı Evhaddin tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Caminin kurucusu Hacı Evhaddin mihrabın önünde gömülüdür. Kapı kitabesinden anlaşıldığına göre Sultan Abdülmecit camiyi esaslı bir biçimde onartmıştır.

1920'de geçirdiği yangında harap olan cami, uzun yıllar dört duvar olarak kalmış, daha sonra 1936, 1943, 1956 yıllarında yeniden onarılmıştır. Ancak çatı ve son cemaat yeri aslına uygun duruma getirilmemiştir. Caminin üstü kurşun kaplıyken sonradan çatıyla örtülmüştür. Pencere üstlerindeki çiniler de, cami boş kaldığı sürede çalınmıştır.

Caminin avlusuna Abdülmecit'in tuğrasının bulunduğu kitabeli mermer taç kapıdan girilmektedir.

Cami, dikdörtgen planlı, kesme taştan tuğla kuşaklı bir yapıdır.

Son cemaat yeriyle çatısı ahşaptır. Minaresi, kesme taştan ve tek şerefelidir. İnce sütunlar biçiminde kabartmalarla bezelidir. Caminin minberiyle kürsüsü ahşap, mihrabı alçıdandır. Kadınlar ve müezzin mahfili vardır. Cami batı cephesindeki mutfak ile tevhidhane yıkık durumdadır. Onarılmış olan tekke binası Kuran Kursu olarak kullanılmaktadır.

Üç adet kuyusundan biri kullanılabilir durumdadır. Sonradan yapılma şadırvanı demir parmaklıkla çevrili olup üstü çifte kırma çatı ile örtülüdür.

Bakırköy Anıt Yapıları >

> *Fil Damı*

Merter'den Sahil Yolu'na çıkan ana yolun üstünde, Osmaniye Veliefendi'de bulunmaktadır. Veliefendi Hipodromu'nun kuzeyindedir.

Hebdomon adıyla da bilinen Fil Damı İstanbul'un dört açık sarnıcından sur dışında olanıdır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte V.-VI. yüzyıllarda yapıldığı sanılmaktadır. Bu sarnıç, Bakırköy'deki Magnaura ile Jucundianae Saraylarıyla Veliefendi Hipodromu ve Çırpıcı çayırının bulunduğu yerdeki Campes kışlasının suyunu sağlıyordu.

Hebdomon Sarnıcı, 127x76 metre boyutunda, dikdörtgen planlı bir yapıdır. Derinliği 11 metre olan sarnıcın duvarları kuzey-güney yönlerinde 4 metre, doğu-batı yönlerindeyse 7 metredir. Duvarlar, genel olarak aşağıdan yukarıya 7 sıra taş, 7 sıra tuğla kuşak biçiminde oluşturulmuştur. Kuşaklar, 2 sıra kaba yontma taş ve 5 sıra tuğlayla örülüdür. Duvarların kalınlığı nişlerle birlikte 7 metredir.

Sarnıcın Fil Damı adını almasının nedeni tam olarak bilinmiyorsa da, Bizans'ın son dönemleriyle, fetih sonrasında orduyla saraya ait fillerin barınağı olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir.

Bizans açık sarnıçlarının günümüze ulaşan en sağlam örneklerindedir.

Bir süre, öteki açık sarnıçlar gibi, bostan olarak kullanılmışsa da bugün temizlenip yenilenerek konser, gösteri gibi kimi kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır.

> Zuhurat Baba Türbesi

Bakırköy'de Zuhurat Baba semtindedir.

Türbe, mahalle içinde, parmaklıkla çevrili mermer bir mezarla yanı başındaki bir çeşmeden oluşmaktadır. Çeşme, eski özgün görüntüsünü kaybetmiş olmakla birlikte 1872 tarihini taşıyan Sultan II. Mahmut'un tuğrasının bulunduğu çeşmenin eski başlığıyla 1904 yılında Sultan II. Abdülhamit döneminde konmuş bir kitabe yeni yapının üstüne eklenmiştir.

Zuhurat Baba'nın mezarının başında, kimliğini belirten yeni yazı bir mermer kitabe bulunmaktadır.

Zuhurat Baba'nın türbesi dışında Bakırköy ilçe merkezinde bir de heykeli yer almaktadır. Mermer bir kaide üstündeki bu bronz heykel, yaralı bir askere su içiren Zuhurat Baba figüründen oluşmaktadır.

Zuhurat Baba'nın türbesi, İstanbul'un en eski mezarlarından biridir, baş ucundaki kitabede, "O da 29 Mayıs 1453'te İstanbul'un alınışına katıldı. Harbederek şehit oldu. Yol arkadaşları dağıttığı suyun membaı (kaynağı) olan buraya kendisini gömdüler." yazılıdır.

Derler ki İstanbul'u fethetme hazırlıkları içindeki Fatih'in ordusu, ordugâhlarını bugünkü Ataköy'ün bulunduğu yerde kurmuştu. Yorgun askerler, akşam karavanalarını yerlerken yanlarına üstübaşı pek düzgün olmayan yoksul bir adam, daha doğrusu derviş kılıklı biri yaklaşır. Askerler, yoksul dervişle aşlarıyla ekmeklerini paylaşarak doyururlar. Komutanları, nur yüzlü bu yaşlı ve yoksul adamın kimin nesi olduğunu askerlerine sorar.

Askerler, kim olduğunu, nereden geldiğini bilmediklerini, birdenbire zuhur ettiği (ortaya çıktığı) için de kendisine Zuhurat Baba dediklerini söylerler.

Fatih'in ordularının surların çevresinde konuşlandığını haber alan Bizanslılar, surların dışındaki bütün su kaynaklarıyla kuyulara zehir atar. Susuzluk orduda büyük bir sıkıntıya neden olur.

İşte o zaman sırtında su kırbası, elindeki tasla Zuhurat Baba belirir, askerlere su dağıtmaya başlar. Ordunun susuzluğunu giderir.

Bunu gören Fatih Sultan Mehmet, Zuhurat Baba'yı yanına çağırtır. Huzura çıkan Zuhurat Baba:

"Siz hiç düşünmeyin devletlim,"der. "Benim değil bir orduya, yüzlerce orduya yetecek kadar suyum var."

Bunun üstüne Fatih Sultan Mehmet, gönül rahatlığıyla kuşatmayı başlatır.

Zuhurat Baba da, askerleri, bugün mezarının bulunduğu yerdeki kuyunun başına götürür suyun kaynağını gösterir.

Derler ki, askerlerle birlikte, Zuhurat Baba da, kuşatma boyunca,

hem kuyudan su çekmeyi, hem de çektiği suyu dağıtmayı sürdürür.

Derler ki, kuşatmanın son günü Fatih'in ordusu, surları aşıp İstanbul'u ele geçirirken o, kuyunun başında askerlere su yetiştirmek için var gücüyle çalışmaktadır. Bu yorgunluğa yaşlı yüreği dayanamayan Zuhurat Baba, o gün, kuyunun başında su çekerken ölür. Askerler de, onu, hemen oracığa, bir savaş şehidi olarak gömerler.

> *Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Kilisesi*

Bakırköy, Ebuzziya Caddesi'nde yol üstünde bulunmaktadır.

Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Ermeni Kilisesi, kiliseyle ek yapı duvarının çevrelediği avlunun içindedir.

Avluya mermer çan kulesinin altındaki demir kapıdan girilmektedir. Kilise doğu-batı doğrultusunda Yunan haçı planında yapılmıştır. Kilisenin cadde yönündeki doğu cephesinde dört penceresi vardır. Bu pencerelerden ikisi cephenin merkezindedir. Cephenin merkezindeki dikdörtgen pencerelerden daha küçük ve kareye yakın olanı apsisdedir, daha büyük ve tam dikdörtgen bu pencerenin üstündedir. Bu pencerelerin ikisi arasında biri kuzey, öteki güneye yakın, yarım elips biçimli iki pencere yer alır. Duvarın sıva renginden farklı renkte olan bu pencereler bir haçın uç noktalarını işaretlemektedir.

Kilisenin ana girişi, kilisenin batı cephesi merkezindeki kapıdandır. Haçın kuzey kanadında yer alan vaftizhanenin girişi, bu kanadın batı cephesinde merkezden güneye yakın konumdadır. Çan kulesiyle kulenin altındaki avlu girişi kilisenin kuzey kanadına bitişiktir.

Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Kilisesi, Baruthane'ye bağlı Zeytinburnu demir fabrikasında çalışan Ermeni işçilerin isteği üstüne Barutçubaşı Ohannes Dadyan (1758-1868) Bey tarafından yaptırılmıştır.

Kilise, önce 1831'de Rum Cemaatinin bağışladığı eski ahşap bir manastırın arsasına Surp Sarkisadıyla ahşap olarak yapılmıştır. Daha sonra bugünkü kagir binaya çevrilerek Surp Asdvadzadzin adını almıştır. Kilisenin bugünkü binasının ibadete açılış tarihi, çan kulesinin kapısı üstünde yer alan kitabeye göre 7 Nisan 1844'tür.

Barutçubaşı olan babası Dad Arakel Amira Bey'in izinden giden Ohannes Dadyan Bey, Sultan II. Mahmut'la Sultan Abdülmecid dönemlerinde görevde bulunmuştur.

Ohannes Dadyan Bey, kilisenin bitişiğindeki kendi adını taşıyan Dadyan Okulu'nu da yaptırmıştır. Bakırköy'deki Rum Hagios Georgioskilisesinin arsası, Ohannes Dadyan Bey'in bağışıdır.

Kilisenin avlusunda orada, gömülü olan Ohannes Dadyan Bey adına yapılmış anıtsal bir mezar taşı bulunmaktadır. Avluda ayrıca Dadyan ailesinin Osmanlı'nın hizmetinde çalışmış cemaat ileri gelenlerinin de mezarları yer almaktadır.

> *Çarşı Camii*

Bakırköy'de, Hüsreviye Sokağı'nda yer almaktadır.

Çarşı Camii, kimi kaynaklara göre 1650-1655 yılları arasında Kocamustafapaşa'lı Derviş Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bir başka kaynaktaysa 1601-1602 yıllarında Şaban Ağa adlı bir hayırsever ce yaptırıldığı söylenmektedir.

Yapılan ilk cami, ahşap olduğundan 1875 ya da 1878 yılında çıkan bir yangında yanmıştır. 1880 yılında onarılan cami, Sultan Abdülaziz tarafından kagir olarak yeniden yapılmıştır. Bugüne ulaşan bu yapıdır.

Dikdörtgen planlı olan cami, iki katlıdır. Alt katı dükkân olarak yapılmıştır. Yuvarlak çerçeveli uzun pencereli caminin üstü çatıyla kaplıdır. İlk yapılışından günümüze kadar ulaşan minaresinin külahı üst üste geçmiş iki koniden oluşmaktadır. Alem yerinde üç topuz yer almaktadır. Külahla şerefenin alt bölümü yaprak biçimi kabartmalarla bezelidir.

Caminin yanında yer alan çeşmenin de cami ile aynı zamanda yaptırıldığı çeşmenin kitabesinden anlaşılmaktadır. Tarih düşürülen kitabeyi şair Baha yazmıştır. Kitabede şöyle denmektedir:

Bin on salindeeyleyüp himmet Şaban Ağa merhum
Bu mevkide bina itmişdi ala cami ü çeşme
(Bin on yılında himmet edip Şaban Ağa merhum
Burada güzel bir çeşmeyle cami yapmıştı)
Miruri dehr ile çıkmıştı tarzı dilnişinden
Karini inhidam olmuştu rana cami ü çeşme
(Zamanın geçmesiyle gönül açıcı biçimini yitirmişti
Yıkılmaya yüz tutmuştu güzel camiyle çeşme)
Bihamdilillah kılındı sayei şahanede tecdid
Bu nev tarihi bihin üzere bala cami ü çeşme
(Şükürler olsun padişahın yardımıyla yenilendi
Bu yeni seçkin zamana göre bu yüksek camiyle çeşme)
Binayi devleti şahi zamanın payidar olsun
Olundukça cihanda böyle ihya cami ü çeşme
(Zamanın padişahının devlet binası ayakta kalsın
Cihanda böyle camiyle çeşme yenilendikçe)
Baha tarihi tamınla ibadullaha kıl tebşir
Yapıldı defai sanide vala cami ü çeşme
(Baha, tam tarihiyle herkese müjdele
İkinci defa yapıldığını yüksek camiyle çeşmenin)
1292

> *Baruthane*

Bakırköy'de Ataköy 4. kısımla sahil bölümünde yer almaktadır.

Makrıköy Baruthanesi adıyla bilinen Bakırköy Baruthanesi, 1699 yılında İskender Çelebi Bağları denen yerde (bugünkü Ataköy'le Florya arası) kurularak 1726 yılına kadar çalışmıştır. O yıl meydana gelen büyük bir patlama sonucunda yanarak kullanılamaz hale gelmiştir.

III. Selim döneminde nazırlardan Mehmet Şerif Efendi'nin girişimiyle Makrıköy Baruthanesi yenilenerek Fransızlara yaptırılan binalarla yeni bir yapı topluluğu oluşturulmuştur. Kuruluşun başına Barutçubaşı Dad Arakel (Dadyan) getirilmiştir. Dad Arakel'den sonra bu görevi oğullarıyla torunları sürdürmüştür. Bunların arasında Simon Amira Dadyan, Bakırköy'deki Surp Astvazadzin kilisesiyle Dadyan okulunun kurucusu Ohannes Bey, Bogos Dadyan sayılabilir.

Bakırköy Baruthanesi 1950'li yılların başlarına kadar varlığını korumuştur. Daha sonra bu alan Emlak Kredi Bankası'na devredilerek Ataköy yapılanması oluşturulmuştur.

1940 yılında yayınlanan "Askeri Fabrikalar Tarihçesi" adlı kitaba göre Türkiye'deki ilk dumansız barut üretimini 1890 yılında Makrıköy Baruthanesi'nde Erkamharp Ferik'i (Kolordu Komutanı Kurmay) Cin İzzet Paşa gerçekleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'un işgalinin ardından Bakırköy'e yerleşen Fransız askerleri, Baruthaneyi de işgal ederek barut üretimini durdurmuşlardır.

İşgal karşısında Baruthane'de çalışan birçok memurla işçi işlerini bırakmış, fabrikada 40-50 kişi kadar çalışan kalmıştır. O dönemde fabrika müdürü olan Binbaşı Doktor Mühendis Kimyager Azmi Bey, fabrikanın boş kalmasını önlemek amacıyla barut preslerinde ma-

karna, kimyahanede kibrit, ispirtohanede kolonya üretimini sağlamıştır. Bakırköy'ün elektrikle aydınlatılabilmesi için de elde bulunan putrellerden demir direkler yapılarak Bakırköy sokaklarına dikilmiş, öte yandan Çarkhane'deki kara barut üretiminde kullanılan makineler çalıştırılarak elektrik üretilip az da olsa Bakırköy aydınlatılabilmiştir.

Bakırköy Baruthanesi'nden günümüze ulaşan yapılar arasında Eski Baruthane rıhtımındaki Hünkar Köşkü yer alır. Bugün Ataköy sahil bölümünde bulunan köşk, kare planlı, iki katlı mermer kule görünümündedir. Alt katında iki yöne açılıp bir geçit oluşturan kapıları vardır. Üst kat alt kata göre daha küçük boyutta pencereleri olan bir oda görünümündedir. En üstte bir bayrak direği yer almaktadır. Sultan II. Mahmut'un yaptırdığı köşkün kapısı üstünde tuğrası bulunmaktadır.

Ataköy 4. kısımda yer alan bugün Yunus Emre Kültür Merkezi olarak kullanılan yapı, Baruthane'nin günümüze sağlam olarak ulaşabilen binalarındandır. Duvarları taş ve tuğlayla örülü olan yapı dikdörtgen planlıdır. Duvarların üst bölümünde yuvarlak kemerli dikdörtgen pencereler yer almıştır. Üstü kırma çatıyla örtülüdür.

Aynı çevrede bulunan İspirtohane binası da, özgünlüğünü günümüzde de koruyabilen bir yapıdır.

Baruthane'den günümüze kalan bir yapı da, dikdörtgen planlı su kulesidir.

> *Büyükçekmece Köprüsü*

Büyükçekmece'de, İstanbul-Edirne karayolunun kenarında bulunmaktadır. Köprü, eskiden Büyükçekmece ile Mimar Sinan köyü arasındaki bağlantıyı sağlamaktaydı. Aynı zamanda da, Büyükçekmece Gölü ile Marmara Denizi arasında bir geçit niteliğindeydi.

Köprünün olduğu yerde Bizans döneminde de bir köprünün bulunduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Köprünün yapımına Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Zigetvar Seferine çıkarken başlandı. Sultan II. Selim döneminde (1566-1574) bir yıl içinde bitirildi. Köprünün mimarı, kaynakların belirttiğine göre, Mimar Sinan'dır.

Osmanlı döneminde, bu tür köprüler, şehre girişlerin denetiminin yapıldığı yerlerdi. Anadolu yakasında Bostancı Köprüsü'nün bulunduğu yerde bir de Bostancı Ocağı bulunuyordu. Buradaki görevliler, Anadolu'dan İstanbul'a gelenleri denetler, işsiz güçsüz ya da şüpheli kişilerin kente girmelerini engellerdi. Büyükçekmece'deki Bostancı Ocağı da Rumeli'den İstanbul'a gelenleri denetler, kente girip giremeyeceklerine karar verirdi.

Mimar Sinan köprünün yapımında yüzlerce marangozla taş yontucuları çalıştırdı. Önce gölün suyu tulumbalarla çekildi. Ardından te-

meller açılarak iki üç insan boyunda kazıklar dikildi, aralarına kurşun akıtılarak kazıklar birleştirildi.

Büyükçekmece Köprüsü 635.57 metre uzunluğunda, 7.17 metre genişliğindedir. Dört ayrı köprünün birleştirilmesinden oluşmuştur. Köprünün çevresine geniş rıhtımlar yapılmıştır. İniş çıkışlı olan köprünün Büyükçekmece yönündeki ilk iki bölümü yedişer, üçüncüsü beş, dördüncüsü de dokuz gözlüdür. Köprü gözlerinin yükseklikleri birbirine eşit değildir. Orta gözler, hepsinden yüksektir, öteki gözlerse köprünün iniş çıkışlarına göre ayarlanmıştır. Köprüyü oluşturan bölümlerin birleştikleri yerlere, sulardan zarar gelmemesi için, "selyaran"lar yapılmıştır.

Köprünün yapımında 35.000-40.000 metreküp taş kullanılmıştır. Taşlar birbirlerine eritilmiş kurşunlarla bağlanmıştır.

Büyükçekmece Köprüsü'nün mimari açıdan bir yönü de taş konsollar üstüne oturtulan kitabeli balkon köşkleridir. Bu balkonlar, Osmanlı köprülerinde çokça kullanılan dinlenme ya da sohbet yerleridir.

Büyükçekmece Köprüsü'nün dördüncü bölümündeki bu köşklerde karşılıklı iki kitabe vardır. Yazısı Derviş Mehmet'e ait olan birinci kitabenin dört beyitlik manzum metnini Şair Hüdai kaleme almıştır. Kitabede şöyle denilmektedir:

"Hazret-i Sultan Süleyman kim ana
Şâhirâh ola Sırat-ı müstakim
(Hazreti Sultan Süleyman ki ona
Sırat köprüsü güzel bir yol olsun)
Başladı bu hayrı olmadan temam

Kıldı azm-ı sâ-yı cennetün naim
(Başladı bu hayra tamam olmadan
Cenneti alânın yolunu tuttu)
Geldi anı zıll-i Hak Sultan Selim
Etti tekmil oldu bir cisr-i azim
(Geldi Hakkın gölgesi Sultan Selim
Onu tamamladı büyük bir köprü yaptı)
Dedi tarihin Hüdâyi ol zaman
Yaptı âb üzre cisr-i şeh selâm
(Hüdayi tarihini söyledi o zaman
Suyun üstüne rahatlık köprüsünün şahını yaptı)

Altında: "Ketebehu Derviş Muhammed" (Yazan Derviş Muhammed) yazısı vardır.

Bu kitabenin sağındaki küfeki taşından olan babanın üstünde 0.33x0.47 metre ölçütündeki mermer bir levhada Kelime-i Şahadet, solundaki babanın üstünde de Mimar Sinan'ın "Abdullah oğlu Yusuf" biçimindeki imzası bulunuyordu. Bunlardan Mimar Sinan'ın imzası 1961-1962 yıllarında yerinden sökülerek götürüldü, nereye götürüldüğübilinmediği için de bulunamadı. 1970 yılında köprü onarılırken Sinan'ın imzasının bir benzeri yazılarak yerine kondu. Köprünün karşı yönündeki köşkte de, 2.36x0.83 metre ölçütünde, Hattat Derviş Mehmet'in yazısıyla köprünün Sultan II. Selim döneminde tamamlandığını belirten Arapça bir kitabe bulunmaktadır.

Arapça kitabede yaklaşık olarak şöyle deniyor:

"Tanrı onu ve bizzat çalışanları bağışlasın. Bu güzel köprünün ve değerli geçidin temelini Yüce Tanrı'nın hoşnutluğu için Selim Han'ın oğlu, Sultan oğlu Sultan, Sultan Süleyman attı (Yarabbi onu sırat ve günahla sevabı tartan terazinin tehlikesinden koru). Bunun ardından Tanrının rahmetine kavuşmuş, günahsız olarak alçak dünyadan rahmet katına ve cennete ulaştı. Sonra en büyük Sultan, Ulu Hakan Arap ve Acem'in hükümdarlarının efendisi, dünya ile ahirette Tanrı'nın gölgesi ve Sultan Osman'ın oğlu Sultan Orhan'ın oğlu Sultan Murad'ın oğlu Sultan Bayezid'in oğlu Sultan Selim'in oğlu Sultan Süleyman'ın oğlu Sultan oğlu Sultan Selim kendisinin tahta çıkışında ve 975 senesinde o köprüyü tamamladı. Zamanın sonuna kadar devletini sonsuz kılsın, saltanatını daim etsin. Tanrı, Kuran'ın hürmetine, ikisinin hayratlarını kabul etsin."

Büyükçekmece Köprüsü, İstanbul-Edirne karayolu üstünde yeni bir köprünün yapılmış olmasından dolayı, bugün kullanılmamaktadır.

Köprü, bir kenarda da bırakılsa, yapısal güzelliği ve görkemli görünümüyle, zamanı aşarak, tarihsel kimliğini sergilemeyi sürdürmektedir.

Galata, Karaköy Anıt Yapıları >

> Saliha Sultan Çeşmesi

Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camii'nin yan tarafında Azapkapı Caddesi girişinde bulunmaktadır.

Saliha Sultan'ın XVII. yüzyılda yaptırdığı gösterişli bir sebille meydan çeşmesi, barok üsluptadır.

Semte "Çeşme Meydanı" olarak adını veren bu çeşmenin ilginç bir öyküsü vardır.

Murat Belge, "İstanbul Gezi Rehberi" adlı kitabında bu öyküyü şöyle aktarıyor:

"Saliha Sultan buralarda yaşayan fakir bir ailenin kızıymış. Burada küçük bir çeşmeden eve götürecek suyu doldururken testisini kırmış. Ağlamaya başlamış. O sırada arabasıyla oradan geçen saraylı bir hanım manzarayı görünce acımış, çocuğa testiyi yenilemek için para vermek istemiş. Çocuk 'Ben testiye ağlamıyorum. Bir testiyi kırmadan su dolduramadım, bu beceriksizliğime ağlıyorum' demiş. Cevaptan hoşlanan hanım onu saraya aldırtmış ve bu küçük kız büyüyünce I. Mahmut'un annesi Saliha Sultan olmuş. Çocukluğunu hatırlayarak o noktaya bu çeşmeyi yaptırmış.

Çeşmenin bir başka ilginç yanı da var. Reşat Ekrem Koçu'ya göre çeşmenin çizimi de Saliha Sultan'a aitmiş. Koçu, Sultan'ın çeşmeyi hamile bir kadına benzetmeye çalıştığını da belirtiyor."

> Yanıkkapı

Azapkapı Çeşmesi'nin karşısındaki Şifa Hamamı'nın yanından girip yukarı doğru yürüdüğünde sağda yer almaktadır.

Yanıkkapı, Galata surlarından geriye kalan tek kalıntıdır. Kapı,bu bölgenin birbirinden surla ayrılmış mahallelerinden birine açılan kapılarından biridir. Dışa açılmaz.

Kapının üstünde ortada Cenova'nın Aziz George haçı, iki yanında De Medura ve Doria ailelerinin armaları kabartma olarak yer alır.

XVI. yüzyılın büyük amirallerinden, Osmanlıyla da savaşmış olan Andre Doria, kapıda arması olan Doria ailesinden gelmektedir.

> *Arap Camii*

Karaköy'de, Tersane Caddesi'nde Galata Mahkemesi Sokağı'ndadır. Arap Camii, bir söylentiye göre, İstanbul'u kuşatan Arap orduları tarafından 716-717 yıllarında yapılmıştır. Ancak bu iddia bir söylentiden fazla bir değer taşımaz. Çünkü Arapların kenti kuşatma altında tuttukları sürede kâgir bir cami yaptırdıkları bilinmemektedir. Buna karşılık İstanbul'a gelen Müslümanlar için cami yapımına izin verilmişse de

bunun surların içinde olmayıp surların dışında yaptırıldığı bilinir. Bu da Bizanslılarla yapılan anlaşmalar ya da bozuşmalar karşısında caminin yıkılması ya da yeniden yapılması gibi aşamalardan geçmiştir. Hele Arap ordularının kuşatmayı kaldırıp çekildikten sonra kalıcı bir cami bırakmış olacakları düşünülemez.

Arap Camii'nin bulunduğu yerde daha önce bir Bizans kilisesinin olduğu tahmin edilmektedir. Bazı duvar kalıntılarından bu varsayım doğrulanabilir. Arap Camii, bu Bizans kalıntıları üstüne XIII. yüzyılda Latinler tarafından kilise olarak yapılmıştır. Bu sırada Galata, Cenevizlilerin yönetimi altında olduğundan, kilise San Paolo'ya adanmıştır. Latinlerin yönetimi sırasında, 1233 yıllarında Dominikenler, San Paolo Kilisesi'nin yanına kendi tarikatlarının manastırını kurmuşlardır. Çeşitli belgelerde bu manastırın varlığı görülmektedir. Ayrıca Arap Camii'nin döşemesi altında bulunan mezar yazıtları, 1325'ten itibaren buraya Cenevizlilerin gömüldüklerini göstermektedir. Kilisenin bitişiğindeki Meryem ile Nikola'ya adanmış iki şapel, Ceneviz ileri gelenlerinin mezar şapelleriydi. XIV. yüzyıldan başlayarak kilise, Dominikenlerin yönetimine geçtiğinden tarikatlarının başı olan azizin adını vererek San Domenico'nun adıyla San Paolo adını birlikte kullanmışlardır. Papa XII. Gregorius, 1407'de kilisenin onarımına destek vermiştir. Türk kaynaklarında Mesa Domeniko olarak adlandırılan kilise, Fatih İstanbul'u aldıktan sonra 1475 yıllarında Galata Camii adıyla camiye dönüştürülmüştür. 1492'de zorunlu göç nedeniyle İspanya'dan gelen Araplar'ın bu caminin çevresine yerleşmesiyle Arap Camii olarak anılmaya başlamıştır.

Arap Camii, III. Mehmet döneminde (1595-1603), bir onarım görmüş, 1731'deki Galata yangınının ardından da 1734'te, I. Mahmut'un (1730-1754) annesi Saliha Sultan tarafından büyük ölçüde yenilenerek bir de şadırvan eklenmiştir. Bu onarım sırasında Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Hacı Emin Efendi'nin binanın tarihçesini anlatan manzum bir yazıtı taşa işlenerek mihrabın sağındaki duvara yerleştirilmiştir. Yazıtta caminin kurucusu Mesleme Bin Abdülmelik (ölm. 738?) olarak belirtilmektedir.

Arap Camii'nin geçirdiği büyük onarımlardan biri, 1868'de II. Mahmut'un kızı Adile Sultan'la kocası Mehmet Ali Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu onarımda avlunun altına bir sarnıç ile bugünkü şadırvan yapılmıştır.

Balkan Harbi öncesinde, binanın çatısı açılarak caminin yeniden onarımına girişilmiş, 1913'te süren onarım çalışmalarında binada kimi değişiklikler yapılmıştır. Döşemenin altından yazıtlı armalı lahitler çıkarılarak Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılmıştır. Ayrıca binanın doğu bölümünde Bizans dönemine ait resimli fresklere de rastlanmıştır. Giritli Hasan Bey yönetiminde yapılan bu onarımda avlu tarafındaki cephe ileriye alınarak Arap mimarisi biçiminde yeni bir son cemaat

yeri eklenmiştir. Mahfiller, ahşap direkler üstünde yeniden yapılmıştır. Mihrabın yanında bulunan hücrenin "Mesleme'nin Çilehanesi"ne dönüştürülmesi, hünkâr mahfilinin kaldırılması, merdivenin bulunduğu yere, birinin gördüğü rüyaya uyularak "Mesleme'nin yattığı yer" diye Arap Baba mezarının yapılması yakın tarihlere dayanır.

Kilisenin çan kulesi olan değişik biçimdeki minare son yıllarda ufak bir onarım görmüştür. Bu minarenin Şam'daki Emeviyye (Umeyye) Camisi'nin minarelerine benzemesi, caminin Araplarca inşa edildiği söylencesini güçlendirici bir öğe olarak gösterilmektedir.

Arap Camii, dikdörtgen planlı gotik bir yapıdır. Minareye yakın duvarda gotik kemerli bir iki pencerenin izlerine rastlanır. Dominiken kiliselerinin kuleleri biçimindeki kare kesitli minarenin altından gotik sivri kemerli bir dehlizle avluya geçilmektedir. Kulenin üçüz pencereleri örülüp mazgal biçimine dönüştürülmüştür. Caminin içinde, mihrap bölümünde gotik mimarinin en belirgin özelliğini yansıtan kaburgalı tonozlar görülür. Mihrap ve hünkâr mahfili ile yan kapılar, barok özelliklere sahiptir. Bu da, bu bölümlerin 1734-1735'te Saliha Sultan'ın yaptırdığı onarıma ait olduğunu göstermektedir.

> *Galata Bedesteni*

Karaköy'de Tersane Caddesi üstündedir.

İstanbul'un en eski yapılarından biri olan Galata Bedesteni, Fatih Bedesteni ya da Çarşısı olarak da bilinir. Fatih evkafından gösterilmesine karşılık Fatih Vakfiyeleri'nde kaydı bulunmamaktadır.

Dokuz kubbeli olan yapı, dört paye üstünde kare planlıdır. Klasik Osmanlı mimarisine uygun yapıda olmakla birlikte yapılan onarımlarla değişiklikler, özgün mimarisini yitirmesine neden olmuştur.

Doğrudan duvardan çıkan, konsollarla taşınan galerileri ilginç bir görünüm sunmaktadır.

Zamana çok iyi dayanmış olmasına karşılık, içinin bugünkü durumu, tarihi konusunda pek fazla bir fikir vermez.

> *Kurşunlu Han*

Karaköy'de Haliç kıyısına yakın Tersane Caddesinde bulunmaktadır.

Kurşunlu Han, bir Ceneviz tapınağı olan Saint Michel Kilisesi'nin kalıntıları üstüne, Sadrazam Rüstem Paşa tarafından 1561 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

65x35 metre ölçütündeki dikdörtgen planlı olan han, sivri kemerli bir revakın çevrelediği avlunun çevresindeki iki kattaki odalardan oluşmaktadır. Zemin kattaki payelerle taşların arasındaki sıvalar ve tuğla düzenlemeleri Saint Michel Kilisesi kalıntılarıdır. Üst kısımdaki destek ve taşıyıcılarsa XVI. yüzyıl Osmanlı Mimarisi düzenindedir.Avlunun ortasında dört kollu olarak düzenlenmiş iki katı birbirine bağlayan merdivenler vardır. Binanın girişi, dar cephede açılan sivri kemerli bir kapıdır. Alt katlarla üst katlardaki odalar beşik tonoz, revaksa kubbe ile örtülüdür. Odaların pencereleri dikdörtgen taş sövelidir. Avlunun üst kısmını çeviren tuğladan kirpi saçağın çok azı günümüze ulaşabilmiştir.

Hanın girişi yanındaki Roma döneminden kaldığı sanılan bir sütun başlığı, bugün çeşme yalağı olarak kullanılmaktadır.

> *Saksı Han*

Karaköy'de Perşembe Pazarı, Bekar ve Zencefil Sokaklarının çevrelediği alanda bulunmaktadır.

Hanın kitabesi bulunmadığından mimarıyla yaptıranı bilinmemektedir. Daha önce yerinde bir Ceneviz yapısı olduğu alt bölümündeki duvar harcıyla tuğla ve taş işçiliğinden anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde mahkeme olarak kullanıldığı belirtilen bu yapı, planı bakımından bir han mimari yapısı göstermez.

Kesme taş ile tuğladan yapılmış olan iki katlı yapının avlusu da yoktur. Ayrıca birbirine açılan odalarla sofaları da binanın han olarak yapılmadığını göstermektedir. Perşembe Pazarı Sokağı'nın köşesindeki dikdörtgen planlı, üstü beşik tonozlu, işlevi tam anlaşılmayan yapının hapishane olabileceği öne sürülmektedir.

Yapı, bugünkü haliyle XVIII. yüzyılla ilgilidir. Odaların üstleri tonozla örtülüdür, aralarında geniş sofalar bulunmaktadır. Üst kata çıkışı, alt kattaki koridorun sonundaki taş merdivenler sağlamaktadır. Yuvarlak kemerli giriş kapısının üstündeki iki sıra konsolların taşıdığı çıkma cepheyi hareketli hale sokmaktadır. Üst kattaki pencerelerin sivri kemerleri cephenin görünümüne ayrı bir hareketlilik katar. Üç sıra testere dişli tuğla bir saçak cepheyi çatı altından çevirmektedir.

> Zülfaris Sinagogu

Karaköy Meydanı'nda Perçemli Sokağın köşesindedir.

Zülfaris Osmanlıca kökenli bir tamlama olan"Zülfü Arus"un bozulmuş biçimidir. Perçemli Sokak'ın eski adı olan bu sözcük grubu "yeni gelin perçemi" anlamına gelmektedir.

Hahambaşılık kayıtlarında "Kal Kadoş Galata" adıyla geçen yapının varlığı 1671'li yıllara uzanır. Bugünkü bina 1890'da Kamondo ailesince onarıldı. Ehal (kutsal kitabın saklandığı dolap) çevresindeki korkulukları da Samuel Malki yaptırdı. 1904'te Galata Musevi Cemaati Başkanı Jak Leon, iç ve dış yapısını yeniledi. Bu tarihte 16 kişilik koronun okuduğu ilahilerle görkemli bir tören yapılarak yeniden ibadete açıldı.

1968'de yeniden önemli bir onarımdan geçirilen sinagog, cemaatin azlığı dolayısıyla yalnız Cumartesi günleri ibadete açıldı. Bir süre sonra da geçici olarak kapatıldı.

2001'de Kamhi'lerin maddi, manevi yardımları, Naim Güleryüz'ün öneri ve tasarımlarıyla 500. Yıl Vakfı'nca 500 Yıl Kutlama Programı (Yahudilerin İspanya'dan Türkiye'ye göçünün 500. yılı) çerçevesinde "500 Yıllık Huzurlu Yaşam Müzesi" olarak düzenlenip hizmet vermeye başladı.

Müzenin bahçesinde bulunan Heykeltıraş Nadia Arditti'nin "Yükselen Ateş" adlı anıtı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale ile Gelibolu'da şehit olan Türk-Yahudi askerlerin anısına dikilmiştir.

Zülfaris Sinagogu'nun tarihindeki önemli olaylar arasında, 1856 yılında, Kırım Savaşı'nda ölen Musevi askerler için yapılan, devlet adamlarının da katıldığı anma töreniyle 2. Meşrutiyetin ilanından sonra, 24 Ocak 1909'da yapılan ilk hahambaşı seçimi sayılabilir.

> *Saint Benoit Kilisesi ve Manastırı*

Karaköy'de Kemeraltı Caddesi'nde Saint Benoit Fransız Lisesi'nin de yapı topluluğu içindedir.

Kuzey-güney yönünde tonoz ve kubbelerle örtülü, uzunlamasına dikdörtgen üç mekandan oluşmuştur. Kubbe kasnaklarında dinsel kişileri gösteren renkli camlardan yapılmış resimler vardır.

Kilisenin kapısında binanın yapım tarihini 1427 olarak gösteren bir yazı varsa da Özcan Eroğlu, araştırmacı Dalleggio d'Alesio'ya dayanarak bunun bir restorasyon tarihi olacağını, binanın yerinde daha önce bir Bizans manastırı bulunduğunu iddia eder. Bu iddiasını da Bizans kilisesi tipindeki yapı ile XV. yy tipindeki çan kulesinin üslup çatışmacıyla pekiştirir. Eroğlu, d'Alesio'ya dayanarak binanın özellikle çan kulesinin Suriçi Galata'dan günümüze kalmış en eski bina olduğunu da savunur. Eroğlu'na göre bugünkü Saint Benoit'in yerinde XIII. yüzyılda bir sarnıç vardı. Bir yüzyıl sonra bu sarnıcın üzerine, (bugünkü Saint Benoit'in yerinde) Santa Maira Della Citerna adlı bir kilise yapılmıştı.

İstanbul'un fethinden yaklaşık iki yüzyıl önce yapılmış olan bu binaların yaptırıcıları Cenevizlilerdi. Binalar Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransa'ya verilmiştir. Bu devletin korumasındaki Cizvit misyonerler de 8 Kasım 1583'te İstanbul'a gelişlerinden bir kaç gün sonra bu binaya yerleştirilmişlerdir. Misyonerlerin kurduğu Saint Benoit Lisesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul'da kurulan ilk Fransız eğitim kurumudur.

Cizvit tarikatının kaldırılması üzerine bina topluluğu 1783'te Lazaristlere geçmiştir. Bugünkü bina topluluğundaki binaların çoğunun Lazaristlerce yapıldığı bilinmektedir. XVIII. yüzyılda yapılan restorasyon sırasında kilisenin içine Saint Anna adına bir şapel yapılmışsa da XIX. yüzyıldaki yangından sonra bu binadan iz kalmamıştır.

Binada, XVII. yüzyılda buraya yerleştirilen Macar özgürlük savaşçısı II. Roezi Frençve annesinin mezarları bulunur.

> Andrea Hanı

Karaköy'de Kemeraltı Caddesi üstünde bulunmaktadır.

XIX yüzyıl sonlarında Rusya'dan Kudüs ile Aynaroz'a giden Ortodoks hacıların İstanbul'da konaklamaları için yapılmıştır.

Aynaroz'da bulunan Andrea Manastırı'na bağlıdır. Adını da ondan almaktadır. Ekim Devrimi'ne kadar hacıların konaklama yeri olan bina, devrimden sonra, Sovyet Rusya'dan göçen Beyaz Rusların barınağı olmuştur.

Cumhuriyet sonrasında Aynaroz'a bağlı kalan bina, 1950'li yıllarda, Demokrat Parti döneminde bir süre sahipsiz kaldıktan sonra yardımsever bir derneğin yönetimine bırakıldı.

Hanın içinde bulunan Ayia Andrea Kilisesi, giriş katı kesme taştan, üst katları tuğla olan, cephesinde neoklasik öğelerin yer aldığı bir yapıdır. Bölgede bulunan dört "teras" kiliseden biridir. Bunların hepsi Rus Ortodoks hacılarına hizmet vermekteydi. Bunlardan yalnız Ayia Panteleimon Kilisesi günümüzde de ibadete açık olanıdır.

> Yeraltı Camii

Karaköy'de Galata rıhtımına çıkan ara sokakta bulunmaktadır.

Yeraltı Camii Kurşunlu Mahzen Camii olarak da bilinir. Burası, gemilerin Haliç'e girişini önlemek için, Bizans döneminde Galata'dan Sirkeci'ye uzatılan zincirin bir ucunun bağlandığı kuledir. Eski kaynaklarda Galata Hisarı (Kastellion ton Galateu) olarak geçer.

Bir kale ya da hisar konumunda olan kule, yaygın olan kanıya göre,

Haliç'e giriş çıkışları kontrol etmek üzere İmparator II. Tiberios (578-582) tarafından yaptırılmıştır. Çevresine koruyucu bir de duvar çekilmiştir. 1420'li yıllardan kopyaları günümüze ulaşan İstanbul'u gösteren eski bir planda, burası arsenal (silâhhane) anlamına gelen Dorsena olarak belirtilmiştir.

İstanbul'un alınışından sonra da silah ya da cephane deposu olarak kullanılmıştır. Kayıtlarda padişah malı anlamına Mahzen-i Sultan olarak geçer. Bir halk söylencesine göre, İstanbul'un Emevi kumandanı Mesleme bin Abdülmelik (ölümü 738-742) döneminde, Araplarca kuşatılması sırasında şehit düşen Vahab bin Hüseyin ile Sufyan bin Ubayna buraya gömülmüştür. 672-677 arasındaki kuşatma kaldırılıp ordular geri dönerken şehitler, gizli bir türbeye gömülerek kapılarının kilitleri eritilmiş kurşunla kapatılmıştır. Buna dayanarak Evliya Çelebi'nin hisarın Araplarca yapıldığı konusunda verdiği bilgiler yanıltıcı olmaktadır.

XVII. yüzyılda bir Nakşibendi şeyhinin rüyasında gördüğünü ileri sürerek şehitlerin yerini bulduğunu söylemesi, burasını kutsal bir yer haline getirmiştir. IV. Murat (1623-1640) bu mezarların yanında bir cami yaptırmayı tasarlamışsa da bu tasarısını gerçekleştirememiştir. Kurşunlu Mahzen adıyla depo ve ambar olarak kullanılan Bizans'tan kalma bu hisarın bodrum katı, ancak XVIII. yüzyılın ortalarında camiye dönüştürülebilmiştir. Köse adıyla tanınan Sadrazam Mustafa Bahir Paşa, 1752-1756 tarihleri arasında burasını camiye çevirmiştir. Yeraltı Camii'nin üstünde Kurşunlu Köşk denilen bir köşkün bulunduğu 1776'da Mühendis Kauffer'in çizdiği ve sonradan yayınlanmış olan bir planda gösterilmiş, gravürlerde de bu köşkün görüntüsü yer almıştır.

Yeraltı Camii, yerin altında olmayıp zeminle aynı doğrultuda bulunan bir yapıdır. Yalnız üstünde büyük bir yapı yer aldığından yerin altındaymış görünümü vermektedir. Yeraltı Camii, muntazam dikdörtgen biçiminde bir plan üstüne kurulmuştur. Çevresi çeşitli yapılarla kaplandığından dış mimarisi konusunda bir belirginlik yoktur. Burada bir cami bulunduğunu belirten minaresi ile iki yönden Kemankeş Caddesi ile Karantina Çıkmazı'na bakan kapıları vardır. Gün ışığını, yalnızca Kemankeş Caddesi tarafındaki birkaç pencereden alır. Geri kalan bölümleri bir dehliz görünümündedir.

Cami mekânı, kare kesitli 54 paye ile bölünmüştür. Bunların üstlerini çapraz tonozlar örter. Yeraltı Camii, İstanbul'un cami mimarisi bakımından çok değişik ve alışılmadık bir örneğini oluşturur. Arap şehitlerine ait olduklarına inanılan mezarlar caminin içinde yer almaktadır. J. Gonwald, Galata konusunda yazdığı bir incelemesinde, yüzyılın başlarında, Yeraltı Camii'nin yanında büyük tonozların bulunduğunu söyleyerek yanı başındaki Kemankeş Camii'nin altında da çok kalın, içinde sütun gövdeleriyle daha başka mimari kalıntıların kullanıldığı bir duvarla karşılaştığını belirtir.

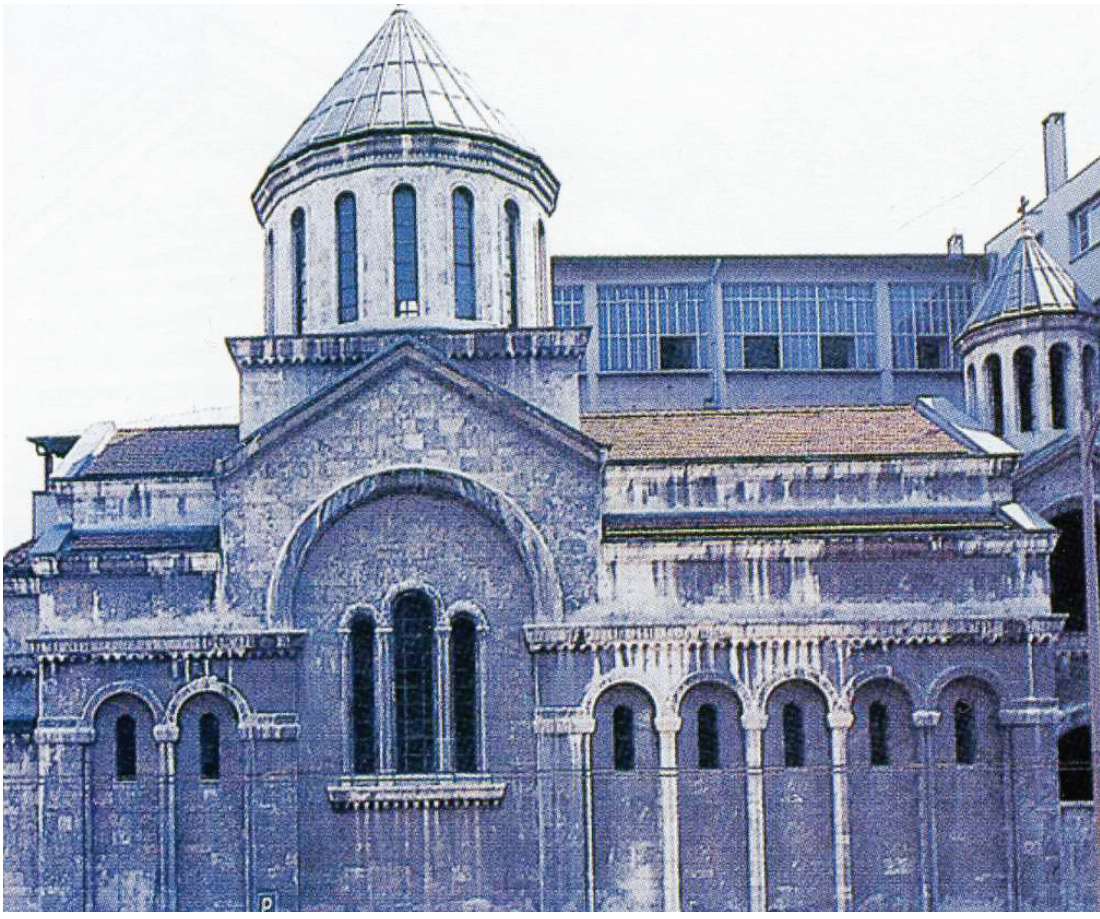

> *Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi*

Karaköy'de Kemeraltı Caddesindedir. Girişi, bu caddedeki Sakızcılar Sokağı'ndadır.

Kilise, İstanbul'un bilinen en eski Ermeni kilisesidir. Bugünkü binanın temelleri 8 Nisan 1962 tarihinde atılmış, 15 Mayıs 1966 tarihinde Patrik Şinork Kalutsyan tarafından ibadete açılmıştır. Mimarı, Bedros Zobyan'dır. Cumhuriyet döneminde yapılan ender kiliselerdendir.

Doğu batı doğrultusunda, doğu kenarı yamuk bir dikdörtgen planında kesme taştan inşa edilmiştir. Girişe, batı cephesindeki iki katlı, kubbeli ve gatoğige denilen konik örtülü (külah örtü) çan kulesinin ayakları altında yer alan kuzey, güney, batı yöndeki dörder basamaklı sahanlıktan ulaşılır. Bu ana giriş, kareye yakın bir dikdörtgen plandaki kavit denilen ana giriş mekânına açılır.

Kilisenin güneyinde merdivenle çıkılan bir avlu vardır. Kilisenin güney duvarı merkezden doğuya yakın konumda bir çıkıntı yapar. Bu çıkıntıda yer alan koro hazırlanma odasının dış kapısı bu avluya açılır.

Kilisenin güney ve kuzey cephelerinde batıya yakın bölümde beş,

doğuya yakın bölümde iki pencere yer alır. Merkezdeki tek pencere üç bölümlüdür. Merkezdeki pencere dışındakiler küçüktür. Taş silmelerle oluşturulmuş uzun kemerlerle çevrelenirler. Bu kemerler üzüm salkımları ve asma yapraklarla bezelidir. Saçak altını dolanan silme üçlü pencere üzerinde yükselerek yuvarlak bir alınlık oluşturur. Bu alınlık üzerinde ana çatıyı kesen ikinci çatının yüksek üçgen duvarı ikinci bir alınlık gibi yer alır. Binayı iki yönlü çifte kırma çatı örter.

Doğu batı doğrultusundaki çatı iki kademelidir. Kuzey-güney doğrultusundaki çatı, doğu batı doğrultusundaki çatının ikinci katı hizasından başlar. Çatıların kesişme noktasında sekiz kenarlı bir tambur üstündeki 16 kenarlı ve pencereli bir kasnağa oturmuş kubbe yer alır. Kubbenin örtüsü de külah örtüdür.

Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin bulunduğu yerde XIV. yüzyılda bir başka Ermeni kilisesinin bulunduğu, 1360 tarihli bir elyazmasından anlaşılmaktadır. Keşiş Asdvadzadzur, dilbilgisiyle ilgili bu yazmada kiliseden Surp Cercis (Sarkis) adıyla söz etmektedir. Kilisenin daha sonraki yapım tarihi konusunda araştırmacılar anlaşamamaktadırlar. Kefe'den gelen Goms (ya da Gomas) adlı kişinin Galata'da yaptırdığı Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi'nin ve Aved adlı demirci ustasının yaptırdığı Surp Haç Şapeli'nin yapım tarihinin 1391 olduğunu 1769 tarihli bir yazmaya dayanarak iddia edenler yanında, bu tarihin arsasının alınış tarihi olduğunu savunanlar da vardır. Bugün kilisenin bodrum katındaki Surp Amenapırgıç Şapeli'nin duvarına yerleştirilmiş Aziz Bakire Meryem ve Hz. İsa Tasviri işlenmiş 1431 tarihli kitabeli taş levha (Kolofon) ve aynı tarihi taşıyan bir haçkar (mezartaşı) da, kilisenin yapım tarihinin 1431 olduğunu savunanları destekler.

Kilise XVII yüzyıl kayıtlarında, Patrik Kayserili Krikor'un, dönemin önde gelen Ermenilerinden Şahin Çelebi'nin girişimi ve Bayram Paşa'nın izniyle kilise duvarlarından birinin altına gömülüşüyle yer alır. Gezgin Polonyalı Simeon ve Antoine Gailand seyahatnamelerinde kilisenin yapısı hakkında bilgi verirler. Bu kayıtlara göre o dönemin kilisesi üç bölümden oluşmaktadır.

Kilise 10 Temmuz 1731 'de Galata yangınında harap olunca Patrik Bitlisli IX. Hovhannes Golod, Sadrazam Ali Paşa'nın yardımıyla I. Mahmut'tan 15 Aralık 1732 tarihli onarım iznini aldı. Hassa mimarı Kayserili Sarkis Kalfa'nın yürüttüğü onarım üç ayda bitti. Onarım giderleri saray bezirganbaşısı ve İngiliz Elçiliği çevirmeni Eğinli Seğpos (ya da Seğpesdros), Amira Yerevanentz ve Patrik Bitlisli Hovhannes Golod tarafından karşılandı. İç duvarlarının ressam Yesayi tarafından resimlendiğini kaydeden kaynaklar vardır. Surp Krikor Lusavoriç yortusunun tarihi olan 10 Mart'ta (1733) Patrik Golot tarafından kutsanarak ibadete açılan kilise 7 Şubat 1771'deki büyük yangında yeniden hasar gördü. Surp Haç ve Surp Garabed şapelleri bütünüyle kül oldu. Ancak anlaşmazlıklar nedeniyle onarım 28 yıl sonra gerçekleşebildi.

12 Eylül 1799'de başlayan onarımı Minas Kalfa üstlendi Kilise kısa sürede olağanüstü biçimde onarılarak 13 Kasım 1799'da Patrik Taniel'ce ibadete açıldı 1834'te de onarım geçiren binanın biçimi 1888'de değiştirildi. Merkez Kilise ile Surp Haç ve Surp Garabed Şapelleri aralarındaki duvarlar kaldırılarak cephe geriye çekildi. Böylece üç nefli bir ibadet alanı kazanan kilise, Karaköy'ü Tophane'ye bağlayan Kemeraltı Caddesi'nin genişletilmesi sırasında istimlak alanı içinde kaldı. 1958 yılında önce bir bölümü sonra tümü yıkıldı. Pars Tuğlacı, İstanbul'daki Ermeni Kiliseleri adlı çalışmasında,Varağşag Seropyan da, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi"de bu yıkım ve yeniden yapımları anlatırlar. Bu yıkımdan sonra bugünkü kilisenin temelleri 1962'de atılmıştır.

Kilisenin ana kapısından ulaşılan ana giriş mekânı (kavit), kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Galeri katı (vernadun) kemerle bağlanmış dört kolona oturur ve ibadet alanına dikdörtgen çıkıntı yapar. Kavitin kuzey ve güneyinde merdivenler vardır. Bu merdivenlerden güneyindekiyle bodrum kattaki Surp Amenapırgiç Şapeli'ne inilir. Bu merdiven hem bodruma inişi hem galeri kata çıkışı sağlayacak biçimde düzenlenmiştir.

Ana girişte en büyüğü Hz. Meryem ve çocuk İsa'yı betimleyen dört aziz resmi vardır. İbadet alanı (adyan), dört köşedeki çeyrek kolonlar, kuzey ve güney duvarlarındaki ikişer yarım kolon ve pencerelerle simetrinin egemen olduğu bir alandır. Ana kolonların kemerleri ve pantantifler üzerine kubbe oturur. Kubbe sekizgen tamburun on altı köşeli kasnağa dönüşmesi ve yarım yuvarlak kubbeyle sonuçlanmasıyla bir hareketlilik taşır. Kubbenin uç noktası yerden 23 metre yüksekliktedir.

Din adamları ve koro bölümü olan "tas", adyandan oymalarla bezeli ahşap bir korkulukla ayrılır. Tasın iki duvarında Ermeni harflerinin mucidi Aziz rahip Mesrop Maştotz'un ve Başpatrik Sahag Bartev'in büyük boydaki tasvirleri yer alır.

Adyandan bir basamak daha yüksek olan tas, zeminden yaklaşık bir metre yüksek olan pem bölümüyle sonlanır. Pemin önü bütünüyle eski kiliseden çıkarılmış haçkarlar (mezartaşları) ile kaplanmıştır. Bunların merkezinde "tüm dünya Ermenileri Başpatriği I. Vazken"in armağan ettiği bir haçkar yer alır. Kuzey ve güneyden basamaklarla çıkılan pemin merkezinde ana absid ve sunak (horon) yer alır.

Absidin doğusundaki kapı hazine odası geçidine, merkezin güney ve kuzeyindeki kapılar birer basamaklı sahanlıklara açılır. Bu sahanlıklardan kuzeydeki vaftizhanenin, güneydeki ise Surp Isdepanos'a (Aziz Stepanos) adanmış bir şapelciğin kapılarına açılır. Bu kapıların üzerine Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini ve dirilişini tasvir eden büyük boy resimler yerleştirilmiştir. Vaftizhanenin duvarları yerden bir metre yüksekliğe kadar çini ile kaplıdır. Kütahya'da yapılmış bu çiniler yıkılan eski kiliseden çıkarılmıştır.Yarım daire biçimindeki absidin

çevresi boyunca yine yarım yuvarlak biçimli altı niş yapılmıştır. Bu nişlerden yalnızca ikisi 2'si ayin malzemelerini taşıma amaçlıdır. Geri kalan dördü süsleme için yapılmıştır.

Kilisenin bodrum katı Surp Amenopırgiç'e (Aziz Kurtarıcı: İsa Mesih) ithaf edilmiş bir ayrı kilise olarak düzenlenmiştir. Duvarlarının büyük bölümü eski kiliseden çıkartılan mavi desenli beyaz Kütahya çini levhalar, haçkarlar ve taş kabartma tasvirlerle (kolofon) kaplanmış bu alan çan kulesinden başlar. Çan kulesinin altında Patrik Bitlisli Hovhannes Golod'un lahdi yer alır. Bu lahdin yanına Patrik Krikor'un kemikleri de gömülmüştür. Merdivenlerin sonlandığı bölüm ana giriş, bodrumun merkezi adyan sayılır. Bu bölümün güneyindeki küçük sunak ve resim istimlakler sırasında yıkılan Surp Isdepanos Kilisesi'nden alınmıştır. Ana ibadet bölümünü sunaklardan iki kolon ayırır. Merkezdeki çevresi kırmızı tuğlayla örülmüş ana sunak Surp Amenapırgiç'e adanmıştır. Bu sunağın kuzeyindeki sunak Hz. İsa'nın ilk öğrencilerinden, Ermenilere Hıristiyanlığı ilk vaaz eden Surp Tateos'a (Aziz Taday), güneydeki ise Surp Partoğomeos'a ithaf edilmiştir.

Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi, karakteristik Ermeni kilisesi mimarisine uygunluğuyla önemlidir. Ayrıca bu kilise, özellikle bodrum bölümü, süslemede kullanılan öğelerle, 1431'den günümüze uzanan taş oymacılığı, çini ve resim örneklerini sergileyen bir Ermeni dinsel sanatları müzesi niteliği taşır.

> *Yüksek Kaldırım*

Günümüzde tarihi yarımada İstanbul yakasıyla Beyoğlu yakasını birbirine bağlayan Şişhane yolunun büyük bir bölümü eskiden mezarlıktı. Bu yüzden iki yaka arasındaki gidiş gelişler daha çok Galata'daki Yüksek Kaldırım üstünden sağlanıyordu.

Yüksek Kaldırım, Kuledibi'nden çeşitli yönlere açılan yolların en eski, en büyük ve en işlek olanlarındandır. 1956 yılına kadar basamaklar halinde olan bu dik yokuş, kentin liman kimliğiyle Beyoğlu'nun Avrupalı kimliğinden yoğrulmuştur.

Cenevizlilik Levanten kültür içinde erirken Bizans döneminden kalma Musevi kimliği giderek öne çıktı. Galata'nın liman kimliğinin yanında bir finans ve bankacılık merkezi haline gelmesiyle Musevi varlığı bölgede daha ağır basar duruma geldi. Cumhuriyet sonrasında da süren bu olgu, Musevilerin İsrail'e göçmeleriyle değişti.

Cadde uzun yıllar güvenlikten yoksun, yetersiz sosyal hizmetler yüzünden harap bir halde kaldı. Sinemalar, taverna benzeri birçok eğlence yeri ortadan kalktı.

Günümüze yalnızca bir Genelev sokağı, çoğu yıkılmaya yüz tutmuş Levanten evleriyle kimi yapılar kaldı.

> Aşkenaz Sinagogu

Galata'da Yüksek Kaldırım'da bulunmaktadır.

Sinagog, Avusturya kökenli Eskenazlar tarafından Mimar Gabriel Tedeschi'ye yaptırılmıştır.Avusturya Musevilerinden Herman Goldenberg, sinagogun yapımında büyük maddi katkılarda bulunmuştur. İstanbul'daki üç Eskenaz sinagogundan biridir.

23 Eylül 1900'de bir Pazar günü Hazzan Valdovski'nin okuduğu dualar ve Adolf Rosenthal'in Türkçe Almanca konuşması ile açılmıştır. Sefer Tora'lar (kutsal metinler), Ehal'e yerleştirilirken, Musevi geleneğinde olmayan, Avrupa usulünde şampanyalar patlatılmıştır. Törene katılanlar arasında dönemin Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Baron de Kaleci de yer almıştır.

Yapı, Avrupa tarzı bir dış cepheye sahiptir. Dış cephede ikinci kat, adeta bir Avrupa kilisesinin cephesini andırır. Bu cephe, ortada büyük, iki yanda daha küçük kemerlidir. Bu kemerlerin altlarında dikdörtgen, üstlerinde gülbezek pencereler vardır. Bunların üstünde de Doğu Avrupa stilinde kubbeler bulunmaktadır.

El işi olarak abanoz ağacından Pagoda biçiminde yapılmış olan Ehal ile Teva'yı Carl Carlmann, 1904'te ölen karısı adına yontucu Fogel'e yaptırmıştır.

400 kişi alabilen sinagogun iki yandaki balkonlarında kadınlar mahfeli dairesel biçimdedir. Yalnızca ön cephesinde oturma yerleri vardır. Orta mekanın üstünü örten kubbenin kasnağındaki pencerelerden içeriye ışık girmektedir.

^ Fotoğraf İzzet Keribar

> Bankalar Caddesi

Karaköy'ü Şişhane'ye bağlayan büyük caddedir.

XIX. yüzyılın başından başlayarak bu bölge sarraflarla bankerlerin, gittikçe çoğalarak bir araya geldiği bir yer oldu. XX. yüzyıldaysa cadde, bir finans ve ticaret merkezi halini aldı. İstanbul'un ticaret hayatının ünlü adlarının yanı sıra önceleri yabancı, Cumhuriyet sonrasındaysa yerli bankaların merkez binalarının yer aldığı adına uygun bir cadde halini aldı. Uluslararası sigorta şirketlerinin temsilcilikleriyle büyük ithalat şirketlerinin büroları da buradaydı. İstanbul'un ilk ticaret borsası da burada açıldı.

Günümüzde eski finans kurumlarının pek çoğu buradaki çalışmalarını durdurdu. Yerlerini daha çok elektrik ve aydınlatma gereçleri satan dükkanlara bıraktı.

> Osmanlı Bankası

Bankalar Caddesi üstünde yer almaktadır.

Dönemin ünlü mimarlarından Alexandre Vallaury'nin imzasını taşıyan bina, 1892 yılında faaliyete geçti.

Binanın ön cephesi, neoklasik ve neorönesans yapım özellikleri göstermektedir. Arka cephesindeyse oryantalist çizgiler yer almıştır.

Bina, Osmanlı Tütün Rejisi'nin merkezi olduğu gibi aynı zamanda Osmanlı Bankası'nın yönetim yeriydi.

Binanın yan cephelerinde Osmanlı konut mimarisinde rastlanan saçaklar gibi benzer geleneksel öğelerden çokça yararlanılmış.

Kütlesel bir özelliğe sahip olan binanın her iki cephesinde Doğulu ve Batılı öğelerin kullanılışı kitabelerin yazımından da bellidir. Kitabelerden birinde Latince, ötekindeyse Arapça bir özdeyiş yer almaktadır.

Bina, günümüzde Osmanlı Bankası Arşiv Araştırma Merkezi ve Müzesi olarak hizmet vermektedir.

> *Kamondo Merdivenleri*

Banker Sokağı ile Bankalar Caddesi'ni birbirine bağlar.

Özgün bir tasarım olan bu merdivenler geç Barok üsluptadır. Bir heykel tadında olağanüstü bir güzelliği olan bu merdivenler, işlevi dışında görselliğiyle de göz kamaştırıcıdır.

Merdivenleri, XVIII. yüzyıl sonlarında İstanbul'a gelen İspanyol ve Portekiz kökenli Musevi bir aile olan Kamondolardan Avram Kamondo 1850'li yıllarda yaptırmıştır. O zamanlar Banker Sokağı da Rue Kamondo (Kamondo caddesi) olarak bilinmekteydi.

İstanbul doğumlu olan Avram Kamondo'nun babası Ortaköy cemaatinin yöneticilerindendi. Avram ile kardeşi dönemin en büyük finans şirketlerinden birinin sahipleriydi. Aile Kırım Savaşı sırasında Osmanlıları para olarak destekledi.

Avram Kamondo, yıllarca Musevi yobazlığı ile savaşan bir aydındı. Sonunda yorulup Paris'e yerleşti. Şirketini de kapattı. Öldükten sonra, isteği üzerine, İstanbul'da Hasköy Mezarlığı'na gömüldü. Anıtmezarı saldırıya uğradı.

Avram Kamondo, Osmanlı İmparatorluğu'nda mülk edinme hakkı olan ilk yabancı uyruklu kişiydi. 1873 yılında ölümü üstüne bütün bankerler, kepenklerini indirdi, Galata, Karaköy esnafı da o gün yas ilan ederek dükkanlarını açmadı.

> Schneider Tempel Kültür Merkezi

Galata'da Bankalar Caddesi'nde Felek Sokağıyla Banker sokağı arasındadır.

Eskiden Tofre Begadim/ Terziler Sinagogu olarak hizmet veriyordu. Bitişik nizamda, iki yapı arasında bulunan sinagogun ön cephesi Felek Sokağı'na, arka cephesi Banker Sokağı'na bakmaktadır. Ana giriş Felek Sokağı üzerindedir.

Doğu Avrupa'daki toplu katliamlardan kaçan Museviler Osmanlı İmparatorluğu'na sığındılar. Bu Museviler Eskenaz adıyla anılırlar. Tofre Begadim, bu grubun arasında yaygın olan terzilerin öncülüğüyle kurulmuş bir sinagog olduğu için Terziler Sinagogu adıyla da anılır.

XIX. yüzyılın sonlarında, Galata semtinde yaşayan Aşkenaz cemaatin ibadethane gereksinimi için dönemin padişahı II. Abdülhamit'e başvurulmuştur. 1893 yılında bir fermanla sinagog inşaatına izin verilmiş; Musevi cemaatinin bağışları ve Osmanlı Bankası'ndan krediyle inşa edilen sinagog 8 Eylül 1894'te ibadete açılmıştır.

Cemaatini genellikle esnaf ve sanatkârların oluşturduğu sinagog 1940'lı yıllara kadar kullanıldı. Cemaatin yerleşim ve çalışma yerlerini değiştirmesi yüzünden, az sayıdaki cemaat için, Yüksekkaldırım'daki Avusturya Sinagogu'yla ortak ayin düzenlenmesi kararıyla 1964 yılında sinagog kapatıldı.

Kurucularının vâris bırakmadan ölmesi nedeniyle Vakıflar Genel Müdürlüğüyle mahkemelik olan sinagog yönetimi sonunda davayı kazandı. Yüksekkaldırım Aşkenaz Sinagogu Vakfı'nın girişimleriyle Terziler Sinagogu, 1985 yılında kapsamlı bir onarım geçirdi. Küçük sinagog, iç yapısı aynen korunarak modern bir sanat merkezi haline getirilerek 1998 yılında ise Galata Etkinlikleri kapsamında sanat galerisi olarak kullanılmaya başlandı

Yapıya üç mesleği simgeleyen üç basamakla, yüksekçe bir taç kapı-

dan girilir. Yapının dış cephelerinde Eklektik mimari özellikleri görülür. Yapı dikdörtgen plandadır. Dar ve yukarı doğru yükselen mimarisi ve kubbesi ile dikkati çeker. Girişteki küçük bir sofada görevli ve solda bölümde "kadınlar bölümü" merdivenleri yer alır. İbadet bölümüne yeniden merdivenle çıkılır.

Eşkenaz Cemaatinde Bemadenilen dua okuma kürsüsü ve Sefer Tora'nın korunduğu kutsal dolap (Ehal Akodes), yuvarlak penceredeki altı köşeli yıldızın altında yer alıyordu. Bugün bu kutsal dolap kaldırılmıştır, duvardaki yerinde köşeleri renkli bir Davut yıldızı vardır. Erkeklere özgü ibadet yeri üç yönlüydü, iki katlı kadınlar balkonu sinagogu U biçiminde dolanır. Bugün ibadet alanındaki tüm oturma yerleri boşaltılmıştır. Felek Sokağında binanın arka cephesinin üst bölümü ikişer ikişer kemerle bağlanan 6 sütunçenin içinde ortada üç kenarlarda birer kemerli pencere, kemer üstlerinde içinde Davut yıldızının yer aldığı yuvarlak pencerelerle dikkati çeker. Çatının iki yanında tonoz biçiminde kubbeler yer alır.

> Saint Pierre ve Saint Paul Kilisesi

Galata kulesinin hemen sağından inen Galata Kulesi Sokağı'nın üstünde 44 numarada bulunmaktadır.

San Pietro ve Paolo Kilisesi ya da Sen Piyer ve Sen Pol Kilisesi adlarıyla da anılır. Kilisenin avlusuna iki kanatlı ve kitabeli olan gösterişsiz bir kapıdan girilmektedir.

Dıştan gösterişsiz bir yapı olan kilisenin içi göz kamaştırıcıdır. Mimarı Ayasofya'nın da restorasyonunu yapan Mimar Gaspare Fossati'dir.

İstanbul'a 1233'te gelen Dominiken rahipleri Ceneviz bölgesi olan Galata'ya yerleşerek San Paolo Kilisesi'nin yanına bir manastır kurmuşlardı. San Paolo Kilisesi Dominikenlerin yönetimine geçince Sean Domenico adıyla anılmaya başladı. Bu kilise 1475'te Endülüs'ten göçe zorlanan Araplara Arap Camisi adıyla verildi. Dominikenler bu yapının yakınındaki San Pietro Manastırı'na taşındılar. Bu taşınmayla St. Pierre adını alan yapı 1603'e kadar kullanıldı. 1603-1604'te yerine daha işlevsel bir bina yapıldıysa da bu bina 1660'ta yandı. Kilisenin yemekhane olarak kullanılan ek yapısı kiliseye dönüştürüldü.

Venedik elçilerinin korumasındayken 1705'te Fransa elçisinin korumasına geçerek Saint Pierre ve Paul Kilisesi olarak anılmaya başlayan yapı 1731'de bir yangın daha geçirdi. 1732'de beş altarlı, kısmen ahşap kısmen taş bir kilise olarak yenilendi. Bir süre sonra yıpranan bina, yerine yenisi yapılması için, 1841'de yıkıldı. Mimar Gaspare Fossati'nin neoklasik üslupta tasarlayıp gerçekleştirdiği yapı, 1843'te bitirildi.

Galata Kulesi Sokak No 44'teki kapının açıldığı avlu, doğusundaki merdivenlerle manastır bahçesine bağlanır. Avluda sokak cephesini oluşturan ve arka cephesinden kiliseye bağlanan iki katlı bir yapı var-

dır. Avluda kiliseye paralel bir başka yapı da avlunun duvarını oluşturur. Bu iki yapı bugün yönetim binası olarak kullanılan eski İtalyan ilkokuludur.

Dikdörtgen plandaki kilisenin nartekse açılan giriş kapısının sağında heykeltraş Cenovalı Drago tarafından yapılmış renkli mermerden bir kapı bulunur. Kapı Dominiken tarikatının arması, küçük melek başları ve çiçeklerle bezelidir. Kapının üst ucuna Papanın işareti ve tacı işlenmiştir.

Kilisenin güneyindeki kare biçimli nartekste biri doğu avlusuna diğeri güneydeki binadan geçerek sokağa açılan iki kapı bulunur. Kilisenin doğu avlusuna açılan bir kapısı da ibadet alanındadır. Narteksin açıldığı tek nefli ibadet alanının batı duvarında kapının tam üstünde iki balkon bulunur.

Bu balkonlardan birincisinde Camillo Bianci'nin eseri olan org bulunur. İkinci balkon, ayinleri izlemeye ayrılmıştır. Eskiden İtalyan ilkokulu öğrencileri buradan ayini izlermiş. Giriş kapısının bir yanında Hz. İsa'yı haçta gösteren tahta bir heykel ile onun karşısında mermerden altıgen bir kupa biçiminde oyulmuş bir vaftiz kurnası bulunur.

Kuzey ve güney duvarlarına paralel, kemerlerle birleştirilmiş Corinzie tipi sütunların yer aldığı ibadet alanındaki bu düzenleme dikkati büyük altara (mihrap, sunak) çekmektedir. Bu bölümün arkasındaki duvar Cenevizlilerden kalan Galata suru kalıntıları ile yapılmıştır. Bu duvarın üzerinde Dominiken Serafino Guidotti'nin yaptığı Aziz (Saint/Sen) Paul ve Piyer'in karşılaşmasını gösteren bir tablo yer alır. Bölüm 8 metre çapında bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin hemen altında Hz. Meryem'in resmi vardır. Kubbeyi tutan dört kolonda dört Dominiken papa olan: Aziz Pius V., Mutlu İnnocentus V., Benediktus XIII. ve Mutlu Benediktus XI.'in figürleri yer alır. Sunak Carraralı Giovanni Isola tarafından yapılmıştır. Kabartmalar üzerinde Ahit Sandığı ile Hz. İsa'nın çektiği acıları sembolize eden figürler bulunur. Sunağın ortasında mermer bir kuddas dolabı ve onun üzerinde de kutsal ekmeğin konacağı küçük bir taht bulunur. Bu tahtın üzerindeki altı minyatür sütun küçük bir kubbeyle sonlanır. Bu dolap ve tahtta Tanrı sevgisi, adalet gibi kutsal duyguları simgeleyen melek figürleri vardır.

Kilisede büyük sunağın dışında dört küçük sunak daha vardır. Bu sunaklarda sırasıyla Aziz Dominik'in ölümünü anlatan bir çalışma (Guidotti), Aziz Vincestus Ferreri'yi gösteren bir tablo (Giovanni İsola), 1856 yılında Geneva'dan Galata'ya gönderilmiş tahtadan oyma, çok renkli Meryem Ana heykeli, ve Odighitria (Yol gösteren Meryem) ikonası bulunur. Kırımdan gelen ve 1731 yılındaki yangından kurtarılan bu ikona sonradan adı bilinmeyen bir kuyumcu tarafından gümüşle kaplanmıştır. Gümüş kaplamada Hazreti Meryem'in mantosu altında korunan Dominiken rahipleri ve bu tarikattan kişileri gösteren figürler yer almaktadır.

> Sen Piyer Hanı

Galata'da Bankalar Caddesi'ne paralel olarak uzanan Eski Banka Sokağı'nda bulunmaktadır.

Han, 1768-1784 yılları arasında İstanbul'daki Fransız elçisi Kont de Saint Priest tarafından Fransız tüccarlarının konaklaması ve bankacılık hizmetlerinin buradan yönetilmesi için yaptırılmıştır.

Beş ayrı bölümden oluşan bu hanın tüccarlarının mallarını depolamaları için yaptırılan iki binası ile bunlara bitişik olan banka ile lojmanı 1771'de, Eski Banka Sokağı ile Galata Kulesi'nin kesiştiği yerdeki yapı 1772'de, Bankalar Caddesi'ne dönen köşedeki yapı da 1775'te yapılmıştır. Bu binaların hepsi kesme taştan kagir yapılardır. Çok sade olan ön cephelerde yuvarlak kemerli pencereleri vardır. Bu cephelere Saint Priest'e ait iki tane kontluk arması ile Fransız Krallığına ait devlet arması mermer üstüne kabartma olarak işlenmiştir.

1863'te Osmanlı Bankası'nın kuruluşunda ilk yönetim yeri bu handır. Bu sırada binanın içinde ve dışında kimi değişiklikler yapılarak tuğla duvarlı üçüncü bir kat eklenmiştir. Bu kata çıkan merdivenler, aşağı katlarınki gibi mermer olmayıp ahşaptır.

Osmanlı Bankası, buradan ayrıldıktan sonra banka yönetimine ait odalar, büro olarak kiraya verildi. Daha sonra "Constantinople Barosu" ve İtalyan Ticaret Odası" olarak da kullanıldı. Günümüzdeyse bir takım atölye ve imalathanelerce kullanılmaktadır. Bu yüzden oldukça bakımsız ve haraptır.

Hanın girişindeki mermer bir levhada ünlü Fransız şairi Andre Chenier'in burada doğduğu belirtilmektedir. Aslında şairin doğduğu ev, hanın yapımından önceki büyük Galata yangınında yanmıştır. Bu evha aynı yerde yapılan bu hana anısal olarak konmuş olmalıdır.

> *Bereket Han*

Galata'da Bankalar Caddesi'yle Galata Kulesi Sokağı ve Kart Çınar Caddesi'nin arasındaki alanın ucundadır.

Cenevizliler döneminde, 1304'te yapılan Cenova Sarayı (Palazzo del Comune)'nın yerine yapılmıştır. Saray, 1315'te yanmış, 1316'da gotik üslupta yeniden inşa edilmiştir. Fatih sonrasında da Ceneviz cemaatinin yönetim merkezliğini sürdürmüştür. Hanın arka yüzündeki duvarlarda saraya ait duvar izleri görülmektedir. XIX. yüzyılda orijinal biçimi bozularak Francini Hanı adıyla han olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1880'de bugünkü Bankalar Caddesi'nden tramvay yolu geçirilirken hanın ön bölümü yıkılmıştır. Yeniden düzenlendikten sonra Bereket Han adını almıştır.

Avlusu olmayan bir iş hanı olarak inşa edilmiş olan bu yapı, beş katlıdır. Bankalar Caddesi'ne açılan alt katta iki mağaza, üst katda birbirine içinden bağlantılı bir koridor üzerine dizili odalar mevcuttur.

> *Kal de Los Frankos (İtalyan) Sinagogu*

Galata, Kuledibi'nde Şahsuvar Sokağı'nda bulunmaktadır.

1862'de İtalyan Musevileri ilk olarak Karaköy'deki Zülfü Arus (Perçemli) Sokağı'ndaki bir binayı satın alıp Sinagog olarak kullanmaya başladı. Bu bina yıkılınca Bitpazarı'ndaki bir binayı kiraladılar. Burası küçük ve cemaate uzak olduğundan kısa bir süre sonra ayrılındı. Küçük Hendek Sokağı'ndaki bir bina kiralandı. Kendi yerlerine sahip olmak isteyen cemaat, yönetimin girişimiyle Şahsuvar Sokağı'nda bir arsa satın alarak, büyük güçlüklerle izin alındıktan sonra yeni bir sinagogun yapımına başladı. Sinagog, 1886'da ibadete açıldı.

İtalyan Sinagogu'nda uzun yıllar, Cumartesi günleri Meftirim Korosu konserler verdi. O yüzden bu sinagog bir tür konservatuara dönüştü. Cuma akşamları verilen vaazlar ve konferansların felsefi niteliği yüzünden mabet İstanbul Musevilerine Kültür merkezliği yaptı.

İtalyan Sinagogu'nun iç ve dış mimarisi eklektik yapıdadır. İçteki geniş pencereler klasik sinagog formuyla uyumlu değildir. Ehalin bulunduğu yerde mermer iki sağır sütuna oturan yuvarlak kemerle üstündeki sivri sağır kemer ve içindeki süslemeleri Osmanlı mimarisinin etkisindedir. Ehalin tam üstünde vitraylı bir gül pencere vardır. Oturma sıraları ehalin iki yanına teker sıra olarak konulmuştur. Kadınlar Mahfilinin bulunduğu balkonu korint başlıklı sütunlar taşımaktadır.

1980'de onarımdan geçirilen sinagog ibadete açıktır.

> Galata Kulesi

Galata'da kendi adını verdiği sokağın başında, İstanbul Limanı'na bakan bir tepenin üstündedir.

Galata Kulesi, kentin neresinden bakılırsa bakılsın, ikizi olan Beyazıt Kulesi gibi kendini gösterir. Kuleden bakılınca da kentin dört bir yanıyla İstanbul Limanı, Haliç, kentin iki yakasını birbirine bağlayan köprüler, her yandaki camilerle Boğaz ayaklarınızın altında gibidir. Yani İs-

tanbul kuleyi, kule de İstanbul'u çağlar boyu seyredip durmaktadır.

İstanbul anıtlarının en eskilerinden olan Galata Kulesi, 56 metre yüksekliğindedir. Kapısı kulenin güney yönündedir. Demirden olan bu kapıya on basamaklık bir merdivenle çıkılır. Kulenin tepesine çıkan merdivenler 146 basamaktır. Bu 146 basamak arasında beş sahanlık yer alır.

Kuleyi ilk yaptıran Doğu Roma İmparatorlarından Anastasius Dilozus diye bilinir. Bu imparatorun kuleyi 507 yılında fener kulesi olarak yaptırdığı söylenir.

Ama Galata Kulesi'nin asıl sahiplerinin Cenevizliler olduğunu söylerler. 1216 yılında İtalya'dan buraya göç eden Cenevizliler, 1348 yılında bu kuleyi yaptırdılar. Kule, Galata surlarına ek olarak yapıldı. Eski surlara duvarlarla bağlanan kulenin çevresindeki hendek, 1349'da derinleştirildi. Cenevizliler bu kuleyi bir gözetleme yeri olarak kullanıyordu. Limana girip çıkan gemileri, özellikle düşman gemilerini, daha uzaktayken, kuleden bakıp görebiliyorlardı.

Galata'nın gelişmesiyle kule, 1445-1446 yılında yeniden sağlamlaştırılarak yükseltildi. Bu sırada Fatih Sultan Mehmet'in babası II. Murat'la ilişkide olan Cenevizliler, bu konuda padişahtan yardım aldılar. Kulenin yanı başına yaptıkları daha küçük bir kuleye Murat Bey adını koyacaklarını padişaha söylediler.

Eskiden tepesinde bir haç olan sivri bir külahla örtülü Galata Kulesinin bir adı da İsa Kulesi *(Cristea Turris)*'dir.

II. Beyazıt dönemindeki bir deprem sırasında zarar gören kule, 1510'da Mimar Hayrettin tarafından onarıldı. Ayrıca çıkan yangınlardan sonra iki kez onarılan kulenin külahı, 1875 yılında, şiddetli bir fırtınada uçtu. Külahsız kalan kule, güzel görünümünü yitirdi. 1875'de yapılan onarımla kulenin dış görünümü tamamen değişti. 1959-1960 arasında içi onarılan kule, İstanbul Belediyesi'nin 1964'de aldığı bir kararla 1833-1875 dönemindeki görünümüne sadık kalınarak yenilendi. 1967'ye kadar süren onarım sonucunda bugünkü biçimini aldı.

Galata Kulesi birbirinden farklı çeşitli işler için kullanılmıştır. Kulenin bir zamanlar da Kasımpaşa'daki tersanelerde çalıştırılan savaş tutsaklarına barınaklık ettiği, XVI. yüzyılda, Kanuni döneminde zindan olarak kullanıldığı da III. Murat döneminde bir müneccimin kuleyi rasathane yaptığını söyleyenler de var. 1717'de gece yarısını kös vurularak haber vermek için,yine XVIII. yüzyılda İstanbul yangınları izleyecek gözcülerin yerleştirilmesinde görevlendirildi. Kule, XIX. yüzyıl ve sonrasında Deniz Kuvvetleri'nin yönetiminde işaret kulesi olarak kullanıldı. Gemilerle ve gerekli yerlerle haberleşmeler buradan yönetiliyordu. Son yıllara kadar da itfaiye örgütüne hizmet etti.

Fatih'in İstanbul'u alırken gemilerini karaya çıkardığı yer, Tophane kıyılarıydı. İşte bu kıyılardan yürütülen gemiler, Galata Kulesi'nin arkasından geçilerek Kasımpaşa dolaylarında Haliç'e indirilir.

Bunca olayın tanığı olan, türlü öykülere kaynaklık eden Galata Kulesi için Evliya Çelebi şunları söylüyor: "Kuleden bakıldığında Bursa'daki Keşiş Dağı (Uludağ) apaçık görülür. Dürbünle bakılsa Bursa'nın imaretleri (hanları, hamamları, yapıları) görünürmüş diyorlar."

Kule, günümüzde paralı ziyarete açıktır. 9 katlı kulede asansörle 7. kata kadar çıkılabilmekte, üst katlara merdivenle çıkılmaktadır. Kulede kahve ve lokanta bulunmaktadır.

Galata Kulesi'nin tarihindeki en önemli olaylardan biri, Hezarfen Ahmet Çelebi'nin kollarına kartal kanatlan takarak kulenin tepesinden kendisini boşluğa bırakıp Üsküdar'daki Doğancılar Alanı'na kadar rüzgarın da yardımıyla uçmasıdır. İlk uçan Türk olarak tarihe geçen Hezarfen Ahmet Çelebi, planörcülüğün kurucusu sayılır.

Hezarfen'in öyküsü ilginçtir. Evliya Çelebi de Seyahatname'sinde Hezarfen'in Galata Kulesi'nden uçuşuna dikkat çekmiştir. Öykü IV. Murat dönemiyle ilgilidir. Bu olayı günümüz yazarlarından Adnan Özyalçıner şöyle anlatır:

"IV. Murat, ülkede düzeni sağlamak için çeşitli yasaklar koymuştu. Onun döneminde tütün içmek yasaklanmıştı. Geceleri kimse fenersiz sokağa çıkamazdı. Herkes erken yatıp erken kalkardı. Padişah, bütün bunları denetlemek için, kılık değiştirerek, her gece, İstanbul'u bir baştan bir başa dolaşırdı.

Yine bir gece, padişah, adamlarıyla şehri dolaşmaktan dönüyordu. Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Dumanı tüten bir baca gördüler. Padişah, "Bu saatte bacasından duman tüten bu densiz kimdir?" diye gürledi. "Buyruklarımı hiçe sayan bir asi mi yoksa? Tez getirin şunu!"

Yanındakiler hemen araya girdiler.

"Ulu hakanım, o bacası tüten ev, kulunuz Hezarfen Ahmet Çelebi'nindir."

"Kimdir bu Ahmet Çelebi? Ne marifeti vardır da adı bin marifetliye çıkmıştır?"

"Bilgindir, yüce hakanım. Devlete, millete yararlı bir kişidir. Onun için de ocağı gece gündüz yanar. Türlü ilâç kaynatır orada, madenleri eritir. Eşsiz bir bilgindir."

"Pekâlâ, devlete, millete yararlı bir iş yaptığına göre bacası dilediğince tütebilir. İzin verdim o bilgin kişiye."

Padişahın evinin önünden geçtiği gece yarısı, o, her şeyden habersiz, yepyeni bir konu üstünde çalışıyordu. Bu konu, insanın da, kuşlar gibi gökyüzünde uçabilmesiydi. Bunu gerçekleştirmekti tek amacı şimdi. Bütün çalışmalarını, insanın da uçabilmesi üstüne yoğunlaştırmıştı.

Bir sabah, kollarına bağlı kartal kanatlarıyla kendini Galata Kulesi'nden aşağı bıraktı. İstanbulluların hayretten bir karış açılmış ağızları, şaşkın bakışları karşısında kendini hafif bir lodos rüzgârının itişine bırakarak, kanat çırpa çırpa denizin üstünden süzülerek Üsküdar'a Doğancılar Alanı'na indi.

Padişah IV. Murat da Hezarfen'i Sarayburnu'ndan, Topkapı Sarayı'ndaki köşkünün balkonundan izledi. Gözlerine inanamadı. Çelebi'ye bir kese altın verilmesini buyurdu.

Bu çok başarılı geçen uçuşun sonuçları hiç de öyle olmadı. Çelebi'nin korktuğu başına gelmişti. Önce, Beşiktaş-Üsküdar arasında yolcu taşıyan kayıkçılar homurdanmaya başladılar:

"Padişahımız böyle havadan adam uçurtmaya izin verirse bu Hezarfen herkese kanat takıp ekmeğimizi elimizden alacak! İstemezük!"

Bunu fırsat bilen yobazlarsa, "Tanrının işine karışılmaz," diye yaygarayı bastılar.

Ahmet Çelebi, uçuşunu gerçekleştirdikten sonra padişahın verdiği bir kese altını alarak hemen evine çekilmiş, söylentilere kulaklarını tıkamıştı. Eskisi gibi çalışmalarını sessizce sürdürüyordu.

Ama yobazlar boş durmadılar. Hezarfen'i yeren, kötüleyen dedikodularını bütün şehre yaymakla yetinmediler. Padişahın kulağına da bir şeylerin fısıldanmasını sağladılar. Bunun üzerine sarayın ileri gelenleri padişaha, "Aman devletlim," dediler. "Bu Hezarfen tam bir büyücü. Günün birinde kanatlanıp pencerenize konmasından korkmaz mısınız hiç? Pencereden gelip tacınızı tahtınızı ele geçirmesinden kuşkulanmaz mısınız?"

Padişah, söylenenlere hak verdi. Hezarfen Ahmet Çelebi'nin Cezayir'e sürgün edilmesini ferman buyurdu.

"Kollukçular, Hezarfen'i evinden almaya sabaha karşı geldiler. Evdeki herşeyi yakıp yıktılar. Kartal kanatlarını da tüylerini yolup ateşe attılar. Hezarfen:

"Boşuna uğraşıyorsunuz," dedi. "Yakarak hiçbir şeyi yok edemezsiniz. Çünkü insan beyninin içindeki düşünce yok edilemez."

Sonra usulca gidip bütün gece çalıştığı loş odanın penceresini ör-

ten tahta kepengin iki kanadını da açtı, içeriye aydınlık doldu. Dışarıda pırıl pırıl bir sabah vardı. Kuşlar, daha yeni kanat vurup yuvalarından havalanıyordu. Eliyle uçan kuşları gösterdi. Gözlerinde sevinç ve mutluluk okunuyordu.

"Bakın şunlara! Onlar uçtukça insanın da uçmasını kimse engelleyemez."

Kollukçular, Hezarfen Ahmet Çelebi'yi limanda bekleyen, Cezayir'e hemen kalkacak yelkenliye götürdüklerinde de gözlerindeki sevinç ve mutluluk ışıltısı yok olmamıştı. Masmavi gökyüzünde sürüyle ak martı kanat çırparak, uçup duruyordu. Gemi uzaklaşıncaya kadar gözlerini onlardan alamadı."

> *İngiliz Bahriye Hastahanesi*

Galata'da, Galata Kulesi'nin yakınında bulunmaktadır.

Hastahane, Kırım Savaşı yıllarında savaştan dönen yaralılarla sıklıkla görülen bulaşıcı hastalıklara yakalanan gemicilere hizmet vermek amacıyla kuruldu.

Hastahanenin parasal kaynağı İstanbul Limanı'na demirleyen İngiliz gemicilerinden alınan ek bir vergiyle karşılanıyordu.

Mimarisiyle dikkat çekici bir yapıya sahip olan hastahane, dikey elemanlardan oluşmuştur. Birbirine dik açı yapan kanatların kesiştiği yerde irili ufaklı kulelerin ortasından ince görünümlü bir kule yükselir. Bu kule, kentin neresinden bakılırsa bakılsın, Galata Kulesi'nin hemen altında, onun küçültülmüş bir örneği gibi, kendini gösterir.

Binaya avangard bir görünüm katan bu tasarımı, Perey Adams yapmıştır.

Günümüzde de hizmet vermekte olan İngiliz Bahriye Hastahanesi, Sağlık Bakanlığı'na bağlıdır.

> *Müeyyetzade Camii*

Galata'da Galipdede Caddesi üzerindedir. Müeyyetzade Yazıcı Mehmet Efendi tarafından XVI. yüzyılda yaptırılmıştır. Cami uzun yıllar kapalı kalmış, depo ve atölye olarak kullanıldıktan sonra mahalle sakinleri ve esnafça onartılarak hizmete açılmıştır.

Cami küçüktür: 350 metrekare Yan sokakta ilk biçimiyle kalabilen taş ve tuğla karışık örülmüş duvar caminin klasik dönem örneği olduğunun tanığıdır. Ancak iyi niyetle yapılan onarımların bilgisizliği orijinal yapının yitmesine neden olmuştur. Tek şerefeli minaresi de orijinal yapısını yitirmiştir.

Caminin girişindeki avlu kazılarak altına şadırvan ve tuvaletler eklenmiş, avlunun üstü kapatılarak son cemaat yeri yapılmıştır. Caminin kurucusu olan Müeyyedzade Yazıcı Mehmet Efendi'nin (990/1582) kabri sağ yanından camiye yapışık biçimdedir.

> *Şahkulu Camii*

Galata'da Galipdede Caddesi üzerindedir. XVI. yüzyılda III. Mehmet'in nedimlerinden Mehmet Çelebi tarafından yaptırılmıştır. 1874'de Şeyh Ataullah Efendi yeniletmiştir. Mescidin kapısının üstündeki 1292 (1875) tarihi de yapının büyük Beyoğlu yangınından sonra bu günkü şekliyle yeniden yapıldığını gösterir.

Büyük olasılıkla 1953, 1982, 1992 yıllarında da yapılan onarım ve yenilenmeler yüzünden mimari bakımdan bir özelliği kalmayan olmayan bu küçük yapı etrafını saran binaların arasında kalmıştır. Toplam 240 metrekare arsa üzerine inşa edilen caminin duvarları kagir, çatısı ahşaptır. 1992 yılında yıkılıp yeniden yapılan tek şerefeli minaresi caminin sağındadır.

Yıldız Ramazanoğlu 4-9-2010 tarihli köşesinde bucamiyi şöyle tanımlar: "Şahkulu Camii ise insanı alıp derinliklere salan eski minaresi, küçük ama bakımlı bahçesi, dinlendirici avlusuyla akşam namazı kılmak isteyenleri en güzel şekilde ağırladı. Kadınlara ayrılan yer çok güzel ve huzur vericiydi. Her camide olmaz böyle, caminin bütünlüğünden koparmadan kadınlara yer açmak."

Avlusunda bulunan üzerinde 1184 (1770-1771) tarihi yazılı kabir cami İmamı Şahkulu Mehmet Efendi'ye aittir. Cami bu kişinin adıyla anılır.

> Neve Şalom Sinagogu

Galata, Kuledibi'nde Büyük Hendek Caddesi'nin üstünde bulunmaktadır.

İstanbul'un en yeni tarihli sinagoglarından olan Neve Şalom Sinagogu, 25 Mart 1951'de ibadete açılmıştır. Adı "Barış Vahası" anlamındadır.

Neve Şalom Sinagogu'nun, 15. yüzyılda İspanya'dan göç eden Seferadlar'ın kurduğu Aragon Sinagogu'nun bulunduğu yere kurulduğunu iddia edenler vardır. Sinagogun tasarımı, yapımından yıllar öncesine dayanır. Büyüyen Beyoğlu Musevi Cemaati, yeni ve geniş bir sinagog için arayışlara 1930'larda başlamıştır. Dini bayramları, kiralanan geniş salonları alınan izinlerle, geçici ibadethanelere dönüştürerek kutlayabilen cemaati yatıştırmak için, dönemin cemaat başkanı M. Franko, Birinci Karma Musevi İlkokulu'nu sinagog olarak düzenlettirip, bu yeni salonu 26 Eylül 1938'deki Roş-Aşana'ya (Dinsel Yılbaşı) yetiştirdi. Ancak gerekli izinlerin eksikliği yüzünden, İstanbul Valiliği salonun eski durumuna döndürülmesi kararı verdi, cemaat başkanı da istifa zorunda kaldı. Okul yeniden eğitime başladığında da, tören salonu, zaman zaman ibadete ayrıldı. 1948 yılının Pesah (Fısıh/Hamursuz) Bayramı'nın ilk günü, kurulacak yeni sinagoga düşünülen Neve Şalom adının bu salon için de kullanılması kararı alındı. Bir yıl sonra da, bu salona yapılacak değişim inşaatı için bir kurul oluşturularak, inşaat için izin alındı.

Neve Şalom Sinagogu'nun projesini, İTÜ'den yeni mezun Elio Ventura ve Bernard Motola hazırlamıştır. Kubbe hesaplarını ise Badin yapmıştır. Neve Şalom'un kubbesi görkemli ve güçlü olduğu kadar hafiftir de. Kartonpiyerci Garbis Usta'nın döktüğü bu kubbenin, pencere dü-

zeni, bir açık bir kapalı biçimdedir. Bu düzenleme hava akımını sağlamaktadır.

Sinagogun vitrayları Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde çizilmiş, camları İngiltere'den ithal edilmiştir. Mermer olarak tasarlanan bölümler oniksle gerçekleştirilmiştir. Floresanla aydınlanan sinagogun dekoru, bu ışığın doğrudan gelişini örtecek biçimde düzenlenmiştir. Sinagogun inşaatı 300 bin liraya mal olmuş, ancak inşaat kurulunun verdiği borçla tamamlanabilmiştir. Ancak bütün bu harcamalar sinagoga uygun görünüşü sağlayamamıştı, çünkü sinagogun önündeki bina cephesini kapatıyordu ve ibadethaneye dar bir geçitten girilip çıkılabiliyordu. Sinagogun önünü kapatan bina 1952'de satın alınmışsa da, yıkılma izninin alınabilmesi ve ibadethanenin cephesinin yeniden düzenlenmesi 1960 yılını bulmuştur. Neve Şalom Sinagogu'nun 1953'te yapılmış çağdaş bir ses düzeneği vardır.

Neve Şalom Sinagogu, 6 Eylül 1986'da yabancı uyruklu teröristlerin bombalı saldırısına uğramıştır. Cumartesi gününe rastlatılan bu saldırı, ibadet etmekte olan 23 Musevi'nin ölümüne, sinagogda da yıkımlara yol açmıştır.

Neve Şalom Sinagogu, kurşun ve bomba izlerini taşıyan iki köşe dışında onarılarak 20 Mayıs 1987 tarihinde ibadete açıldı. Duvardaki kurşun ve bomba izleri sarı çerçeve içine alındı. Bugün, saldırıda ölenlerin adlarını taşıyan bir plaketle saldırı anını (9.17) gösteren bir saat, ibadethanenin iç girişindedir.

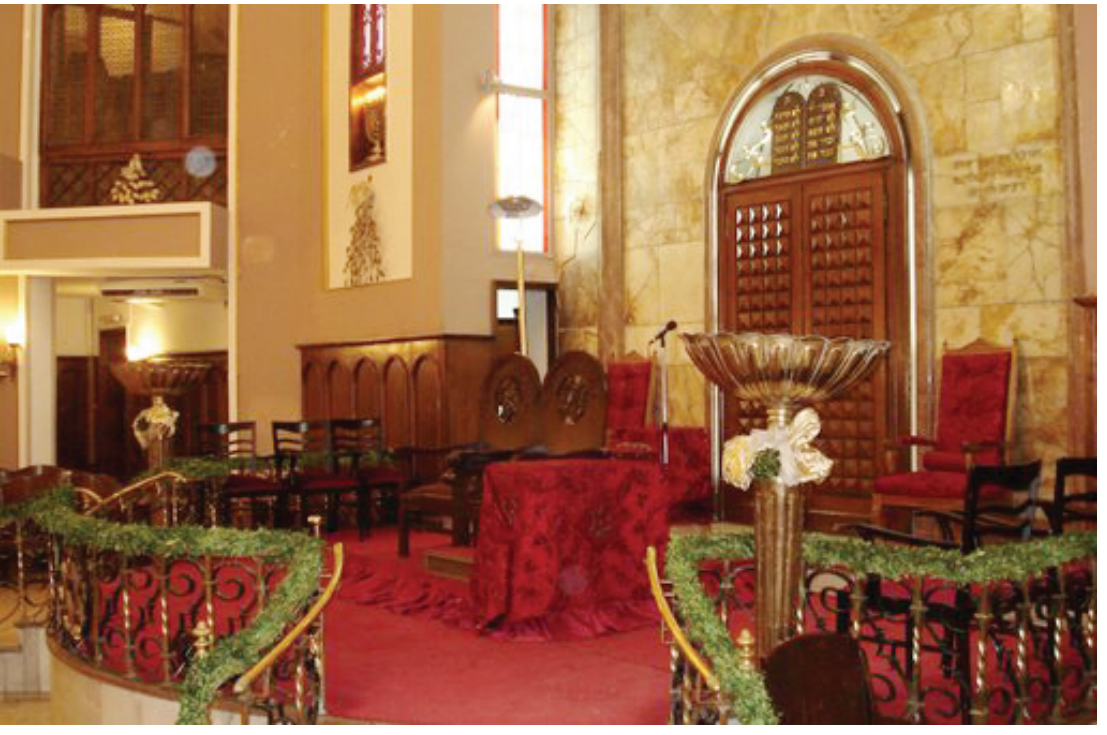

> *Galata Mevlevihanesi*

Tünel'de Galip Dede Caddesi'nin başında bulunmaktadır.

İstanbul'un en eski en büyük Mevlevihanelerinden olan Galata Mevlevihanesi'nin kurucusu Semai Mehmet Dede'dir. 1491 yılında II. Beyazıt'ın vezirlerinden İskender Paşa'nın av çiftliğinin olduğu yerde kuruldu.

XVI. yüzyılda bir süre Halveti tekkesi olarak kullanılan Mevlevihane, daha sonra Mevlevilere geri verildi. 1765 yangınında bütünüyle yandıktan sonra yeniden yapıldı. Günümüze gelinceye kadar birçok onarımdan geçerek değişikliğe uğradı. 1924 yılında kapsamlı bir biçimde yenilendi. Tekke ve zaviyelerin kapatılması yasası sonucunda 1925 yılında Divan Edebiyatı Müzesi'ne dönüştürüldü.

Mevlevihane'nin girişinin sağında 1649'da Hasan Ağa'nın yaptırdığı bir çeşme vardır. Sivri kemerli bir niş (girinti) içindeki çeşmenin üstünde yaptıranın adıyla yapılış tarihini dile getiren bir kitabe vardır. Şairi Nisari'dir. Bu kitabenin üstünde Padişah Abdülmecit'in çeşmeyi 1851/52'deki onarımıyla ilgili bir başka manzum kitabe ve oval bir çelenk içinde Abdülaziz'in tuğrası yer alır. Çeşmenin aynasında hem kitabe, hem baklava motifleri vardır.

Mevlevihane'nin girişindeki kapı, 1819'da Halet Efendi tarafından yaptırıldı. Avlu kapısı, mermerden yuvarlak kemerlidir. Kemer, iç içe üç kademelidir. Üstünde, ortasında II. Mahmut'un tuğrasının bulunduğu bir kitabe vardır. En üstte de bir alem bulunmaktadır. Giriş kapısının üstündeki kitabede yer alan tarih düşürme şiiri, Şair Lebib'e, yazısı da Yesarizade Mustafa Efendi'ye aittir. Bu yazıt, II. Mahmut'un Mevlevihane'yi onarımını, şiirle övüp kendisini yücelterek yaptırana teşekkür sunmaktadır.

Avluya, koridorumsu bir alandan geçilerek girilmektedir. Bu alanın sağında iki katlı mermer kaplı bir yapı yer alır. Alt kat, muvakkithane ve sebildir, üst kat ise yazmaların yer aldığı kütüphanedir.

Girişin solunda, Hadikatülervah (Ruhlar Bahçesi) olarak adlandırılan türbe bulunmaktadır. Burada Galata Mevlevihanesi'nin Galip Dede adıyla şeyhliğini yapmış olan Divan şairi Şeyh Galip, Humbaracı Ahmet Paşa (Kont Bonneval), Nayi Osman Dede, şair Halet Efendi, İbrahim Mütefferika gibi ünlü kişiler yatmaktadır.

İki yapı arasındaki bu dar geçitten geniş bir avluya ulaşılır. Avlu-

nun sonunda semahane yer alır. Bu bölüm, Galata Mevlevihanesi Külliyesi'nin merkezini oluşturmaktadır. 1970'li yıllarda yenilenmiş olan bu bölümde, kimi kişisel eşyalarla yazmalar bulunmaktadır. Belli sürelerde düzenlenen sema ayinleri de burada yapılmaktadır.

Mevlevihane'nin mimari yapısı, bize XVIII. yüzyıl Türk sanatında, özellikle mimarisindeki Avrupaetkilerini yansıtır. Bu Türk barok ve rokoko tarzı, Mevlevihane'nin bütün yapılarına yansımıştır.

Mevlevihane'nin binalarının bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Kalan bölümler, semahane, dedelerin odaları olan hücreler, Şeyh dairesi, III. Selim'in yaptırdığı Hünkar mahfili, kadınlara ayrılan Bacılar kısmıdır.

Bağımsız bölümlerden günümüze ulaşanlar: su dağıtılan sebil, türbeler, şadırvan, çamaşırhanedir.

Çamaşırhane dikdörtgen biçiminde küçük bir yapıdır. Üstü tonozla örtülüdür. Avluya bakan doğu duvarının ortasında dikdörtgen biçimindeki girişi, yanlarda sepet kulpu kemerli birer penceresi vardır. Kuzeybatı köşesindeki ocağın yanında raf olarak kullanılabilecek bir takım nişler (girintiler) sıralanmaktadır.

Mezarlığın duvarındaki basık kemerli bir kapıdan geçilerek merdivenle bugün içi su dolu olan çilehaneye inilir. Kemerin üstünde, Şeyh Galip'in olduğu anlaşılan ve bu çilehanenin özellikle İsmail Rasûhi Dede tarafından kullanıldığını ima eden iki dizelik bir kitabe vardır. Bu kitabenin hattatı Derviş Selim Recai'dir. Buranın Bizans döneminde Mevlevihane'nin yerinde bulunan bir manastırın ayazması olduğu sanılmaktadır.

Sarnıçla üstündeki platformda yer alan şadırvanı, Adile Sultan 1847'de yaptırmıştır. Şadırvan, sekizgen prizma çevresinde sıralanan sekiz adet yuvarlak sütundan oluşmuştur. Şadırvanın çatısı kurşun kaplı olup ahşaptır. Sekizgen piramit şeklindedir ve sütunların üstüne oturmaktadır. Tepesine ahşap bir sikke alem olarak konmuştur.

Sarnıç, yüzeyi dalgalı şerit kabartmalarla bezeli, silindir biçiminde bir kuyu bileziğiyle donatılmıştır. Sarnıcın, oval bir madalyon içinde bulunan Abdülmecit tuğrası ile taçlandırılmış; içinden çiçeklerin fışkırdığı bereket boynuzlarıyla "Sultan Mahmud Güneşi" diye anılan ışın demetleriyle kuşatılmış bir kitabesi vardır. Bu kitabe, batı yönündeki korkuluk duvarına yaslı olarak durmaktadır.

Şadırvanın arkası ağaçlıklı gül bahçesine açılmaktadır.

Semahane, yüzü gül bahçesine dönük iki katlı ahşap bir yapıdır. Pencereleri oldukça fazladır. Girişi iki basamaklı çıkılan, genişçe mermer döşeli bir yolla belirtilmiştir. Yolun başında iki adet mermer sikke vardır. Biraz ilerde de bir kuyu bulunur. İçinde hâlâ su vardır.

Mevlevihane'nin günümüze ulaşan en iyi yapısı semahanedir. Eğimli bir arazi üstüne kurulduğundan önden iki, arkadan da üç katlıdır. Bol

pencereli olmasına karşılık içerisinin loş, dinlendirici bir havası vardır.

Sema meydanı, ortası cilalı, düz yüzey döşeme ile kaplı olup çevresi diz boyu parmaklıklarla ayrılmış, on dört ahşap sütunun çevirdiği sekizgen bir alandır. Ahşaba dallar, yapraklar ve rozetlerin kabartma olarak işlendiği parmaklık, izleyicileri sema edenlerden ayırmak içindir. Semahanenin üst katlarındaysa XVIII. ve XIX. yüzyıl Türk süslemeciliğinin en güzel örnekleri görülmektedir.

Semahanenin yan tarafı Şeyh dairesidir. Bu bölümde Konya Makam Çelebisi için ayrılan oda ile Hünkar mahfili bulunmaktadır.

Girişin tam üstü mutrıbların, yani ayin müzisyenlerinin yeridir. Sol kanatta, yabancı konukların ayini izlediği yer olan "bacılar kısmı" bulunmaktadır.

Semahane, aynı zamanda, hat sanatını yansıtan levha ve süslemelerle bezelidir. Mevlevihanelerde mihrabın karşısına "Ya Hazret-i Mevlana" yazılı bir levha asmak gelenektendir.

> *Tünel*

Galata ve Karaköy arasında yeraltı bağlantı sağlayan raylı sistem.

Eugene Henry Gavand adlı Fransız mühendis, hazırladığı tasarıyı önce kendi hükümeti olan Fransızlara sundu. Kabul edilmeyince İngilizlere başvurdu. Aralarında yaptıkları pazarlıkta anlaşınca tasarı kabul edildi.

Şimdi tasarının zaman, enerji, maliyet açısından ne kadar kazançlı olduğuna Osmanlıları inandırmak kalıyordu.

Gavand'ın 1868'de Osmanlılara yaptığı başvurusu kabul görmedi. Bunun üzerine Gavand, başvurusundan yedi ay sonra Abdülaziz'le görüşme izni alabildi. Aradan birkaç ay geçtikten sonra tasarı onaylandı.

Hemen işe başlandı. Tünelin açılması sırasında yeraltından çıkarılan toprak, Tepebaşı yamaçlarına döküldü. Derin olan bu vadide gözle görünür bir düzleşme meydana geldi.

Hareketi sağlayacak olan buhar makineleri Creusot şirketi, vagonlar da Davit Deouche şirketinden sağlandı. Uzunca bir süreç sonucunda Tünel, 1875 yılının başında çalışmaya başladı. Tünel, 1939 yılında İETT'nin yönetimine geçti. Dünyanın üçüncü en kısa "metro"su olan Tünel'den ilk dönemde İstanbullular korktular. Binmeye çekindiler. Bu arada, vagonları çeken kayışın kopması nedeniyle bir takım kazalar meydana geldi. Bir İstasyon şefinin ölümü dışında başka bir can kaybı yaşanmadı ama kazalar birçok kişinin yaralanmasına yol açtı. Ardından Tünel'e yavaş, yavaş alışıldı.

Alışılana kadar da edebiyatımızda yansımasını buldu.Tünel kazalarından birini Zeyyat Selimoğlu "Yeni Defterden Eski Deftere" adlı kitabında anlatır. Hüseyin Rahmi Gürpınar ile Sait Faik'in birer kitabı-

na (Tünelden İlk Çıkış ve Tüneldeki Çocuk) ad olan Tünel'e belki de İstanbullular Ahmet Rasim'in perukâr (berberi) gibi ürküntüyle bakıyorlardı:

"... Tünele binmedik. Çünkü perukârın dediğine göre annesi ona:

-Yerin dibine giresin! Diye beddua etmiş, o günden beri binmeye korkuyormuş." (Fuhş-i Atik)

Mühendis Gavand'ın hayaliyse başkaydı. İsmail Güzelsoy'un "İstanbul Gezi Rehberi" adlı kitabında açıkladığına göre o şöyle düşünüyordu:

"Eugene Henry Gavand, Yüksekkaldırım'ı soluk soluğa tırmanan insanlara baktı dikkatle. Kimse onun, oradan geçenleri saymakta olduğunu anlamadı ama o, bir günde tam 40 bin kişinin bu sarp yokuşu kullandığını tespit etti."

Gavand'ın hayali gerçekleşti. Tünel, 225 yıldır çalışmasını sürdürüyor. Bugün teknik açıdan artan gücüyle Gavand'ın düşündüğünden daha fazlasını Karaköy'den Beyoğlu'na, Beyoğlu'ndan Karaköy'e taşıyarak kent trafiğinin yükünü azaltıyor. Hem de kazasız, belasız.

> Altıncı Daire

Altıncı Daire, yani Beyoğlu Belediye binası, Tünel'de Şişhane yokuşunun başında bulunmaktadır.

1855 yılında kentin yeni bir düzene kavuşturulması için bir plan yapıldı. İstanbul, Bizans döneminde olduğu gibi, on dört bölgeye ayrıldı. Bunlardan altıncısı Beyoğlu-Galata bölgesiydi.

Altıncı Daire adı, Paris'in en önemli bölgelerinden Sixieme Arrandissement (Altıncı Bölge) adıyla bilinen belediyenin adından gelmedir.

Sade aydınlık bir yapı olan binanın cephesine neoklasik, simetrik ve anıtsal bir tasarım egemendir. Geniş kat silmeleri, saçak silmeleriyle köşe pilasterleri (sütun kabartmaları) Beyoğlu mimarisinin tipik örneklerindendir. Altıncı Daire, Beyoğlu Belediye binası, bugün de Belediye binası olarak konumunu sürdürüyor.

Bina, Edouard Blacque Bey'in ilk görevi döneminde (1879-1883) inşa edildi. Yenilenmeler de kimi değişikliklere uğramışsa da mimarı Giovanni Battista Barborini'nin tasarladığı haliyle anıtsal görünümünü koruyor.

Altıncı Daire, Türkiye'nin ilk belediye binası olması bakımından da anıtsal bir özelliğe sahiptir.

Bina, 60'larda Beyoğlu Kaymakamlığı olarak hizmet verdi. 1984'te onarılarak Beyoğlu Belediye binası olarak yeniden eski haline kavuştu.

Beyoğlu Yakası Anıt Yapıları >

1848-1849 yıllarında çıkarılan bir nizamname ile bölge sınırları içindeki yapıların kagir olarak yapılması zorunlu tutuldu. Yapılar arasında da yangın duvarlarının bulunması gerekli görülüyordu. Böylece Beyoğlu'nda tarihsel adıyla Pera'da yeni malzeme kullanımı başladı, profesyonel mimarların çağdaş yapıları yükseldi. Bu durumda avlulu, geniş cepheli yapıların yerini, taştan, sıvalı kagir yapılardan oluşan dar mekanlar üstüne kurulu, çok katlı apartmanlar aldı.

Yeni yapılan bu binaların ön yüzlerinde tarihselci denilen dikkat çekici süslemeler vardı. Binalarda taş ve metal konsollara oturtulmuş cumbalar, pilastırlar (duvar çıkıntıları), çiçek biçimli ya da geometrik bezemeler yer alıyordu. Bu, Beyoğlu'nun kendine özgü bir mimari tarzı edindiğini gösteriyordu. XIX. yüzyılın moda akımları yakından izlendiği gibi özgün örnekler de ortaya konuyordu. Bölge, çağın öne çıkan büyük mimarlarının gösteri alanı gibiydi.

Artnouveau'nun en güzel örnekleri, neoklasik süslemenin benzersiz görüntüleri İstiklâl caddesi boyunca sıralanıyordu. Cadde, büyük oteller, konsolosluklar, okullar ve işhanlarından oluşan bir mimari eserler sergisi durumu kazanmıştı adeta.

> Doğan Apartmanı

Tünel'de Serdar-ı Ekrem Sokağı'nda bulunmaktadır.

Burada daha önce bulunan Mehmet Paşa Konağı 1864 yılında Prusya elçiliğine verildi. Önce konağın yerinde Alman Sarayı'nın yapımı için bir tasarım yapılmıştı. Sonradan sarayın daha geniş bir alanda yapılması kararlaştırılınca konak arsasının kullanılmasından cayıldı. Konak da boş olarak kaldı.

Bu sıralarda II. Abdülhamit, Kayzer Wilhelm'e Trabya'daki yazlık konağını yapması için bir arsa armağan etti. Kayzer de karşılık olarak bugünkü Doğan Apartmanı'nın bulunduğu arsayı verdi. Burada hemen bir bina yapımına girişildi. 1895 yılında bina bitirildi. Binanın mimarının Sarkis Balyan olduğu söyleniyorsa da tam olarak kanıtlanamamıştır.

Yapı doğu-batı eksenli olarak bir iç avluyu kuşatan üç kanattan oluşmaktadır. Yaklaşık 1400 metre karelik bir alanı kaplamaktadır. Apartmanın ana girişi bulunduğu sokağa bakan batı cephesinin ortasındadır.

Fransız tarzı balkonları, vurgulu kilit taşları, kat kornişleri, pilastırlarıyla hantallığına karşılık hoş bir görünümü vardır. Apartman, 6 katlı 49 dairelidir.

Binanın ilk sahibi, Belçikalı Helbig ailesiydi. Bu yüzden Helbig Apartmanları olarak anılırdı. Sonrasında Nahit Bey Apartmanları ile Cité Yazıcı haline geldi. Burayı Musevi fabrikatör Buton alınca adı da Buton oldu. İpotek karşılığında Victoria Sigortaya geçtiğinde de Victoria Han adını aldı. Son olarak 1942 yılında Yapı Kredi Bankası kurucusu Kâzım Taşkent'e satıldı. Taşkent de binaya 1939'da İsviçre'de ölen oğlu Doğan'ın adını verdi. Daha sonra daireler teker teker satılarak içinde yaşayanlarıyla ayrı bir mahalleyi andıran bugünkü Doğan Apartmanı oluştu.

> Kamondo Hanı

Tünel'de Serdar-ı Ekrem Sokağı üstünde bulunmaktadır.

XIX. yüzyıl sonlarında Banker Avram Kamondo'nun yaptırdığı bu bina, neoklasik üsluptadır.

Dört katlı olan binanın giriş katında dükkânlar yer almaktadır. Binanın girişinin dışındaki kapılar dükkânlarındır. Bu katın bütün girişleri kemerlidir. Ana girişin üstündeki günümüze kadar ulaşan konsollardan burada ahşap bir saçağın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bina'nın simetrik bir planı vardır. İkinci ve üçüncü kattaki ahşap cumbalar, binaya alışılmadık bir üslup özelliği verir. Cephe simetri ekseninin iki yanında bulunan bu cumbalar, pencere seviyesine kadar yükselir. Cumbaların pencere eteklerindeki panolar baklava motiflidir. Cumbalarla süsleme ögeleri yapıda Osmanlı mimarisinin kimi karakteristik özelliklerinden yararlanıldığını gösterir.

Üçüncü ve dördüncü katlar boyunca simetrik olarak yerleştirilmiş ahşap cumbalar da bu katları kendi içinde bütünlemiştir.

Yapı, bir çekme kat ile sonlandırılmıştır.

> Kırım Kilisesi / Anglikan Kilisesi

Beyoğlu'nda Galip Dede Caddesi'ni kesen Serdarı Ekrem Sokağı'ndadır. Günümüzde Sri Lankalı Anglikan cemaatince kullanılmaktadır.

Duvarla çevrili bir bahçe içindedir. Mimarisi neogotik üsluptadır. Kırım Savaşı (1853-1856) anısına yapılmıştır. Kilisenin mimarı Londra Adliye Sarayının da mimarı olan G.E. Street'tir.

Sultan Abdülmecit bugün kilisenin bulunduğu alanı bir kilise yaptırılması için Kırım Savaşı'nda Osmanlıların müttefiki olan İngilizlere armağan etti. Bu alanda eski bir Rum mezarlığı bulunuyordu. Temelini 19 Ekim 1858'de Lord Stratford Canning'in attığı kilisenin tüm taş malzemesi Malta'dan getirilmiş veyapımı yaklaşık 10 yıl sürmüştür.

Kilisenin güzel ve büyük bir orgu vardır.

Kilise 1970'te cemaati azaldığı için ibadete kapatıldı. Uzun süre kapalı ve bakımsız kalan kilise harap oldu. İstanbul'a sığınan Srilankalı mülteciler, Anglikan Şapeli'nin rahibi Ian Sherwood'un önderliğinde 1991' de kiliseyi onararak ibadete açtılar.

> Sankt George Külliyesi

Sankt George yapı topluluğu, Beyoğlu'nda Galata'da Bereketzade Medresesi Sokağı'nda bulunmaktadır.

Yapı topluluğu Sankt George Avusturya Lisesi, Sankt George (Sen Jorj) Hastanesi ve kilisesinden oluşur.

> *Sankt George Avusturya Lisesi*

Okul, Katolik Lazaristler tarafından kurularak 1882'de öğretime başladı.

Mütareke döneminde Fransız işgalcilerinin kapattığı okul, 1919'dan Cumhuriyet'in ilk yılına kadar öğretimine ara verdi. Naziler Avusturya'yı ele geçirince okul Sankt George Alman Lisesi adını aldı. 1958'de buraya bir kız okulu eklendi. Şimdi karma eğitim vermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel okul statüsünde olan okulun mezunlarına Türk lise diplomasının yanında Avusturya lise diploması da verilmektedir.

Sankt George (Sen Jorj) Hastanesi

Hastane, ilk çalışmasına XIX. yüzyıl başlarında iki rahibe tarafından Galata'daki küçük bir kulübede gönüllü sağlık ocağı olarak başlamıştır. Hastane haline gelişi, Tanzimat döneminde, birkaç doktorun katılımıyla Taksim'de ahşap bir binaya yerleşmesiyle başlar. Bu dönemde Avusturya Gemiciler Hastahanesi olarak hizmet vermiştir. 1854'te günümüzdeki yerindeki bir manastır binasına taşındı. Bu yapı, 1914'te yıkılarak Avusturya Lisesi'nin de kullandığı modern bina yapıldı.

Sankt George Kilisesi

Kilisenin tarihi, kaynaklara göre XIV. yüzyıla dayanıyor. V. İoannes Paleilogos ile Cenevizlilerin vardıkları anlaşma soncunda kilise Cenevizlilerin elinde kaldı. Osmanlı döneminde ibadete açık durumdayken, XVI. yüzyılda kimi özel törenler dışında kapalı kaldı. XVII. yüzyılda Osmanlılarla Fransızlar arasındaki yakın ilişkiler sonucunda Fransisken'lerin eline geçti.

Kilise, 1660 Galata yangını sırasında yandı. Yerine 1675'te yeni bir kilise yapıldı. Bina, XVIII. yüzyıl başlarında askerlerin tedavisi için Fransızlara kiralandı. 1853'te Boşnak Fransisken rahiplerine satıldı. Kilise, bu dönemde baştan aşağı yenilendi.

Kiliseyle manastırın kimi birimleri, Avusturya'ya kiraya verilmişti. Kiracılar çıkınca gelirlerini kaybeden Boşnak Fransiskenler, binayı Lazaristlere sattı. Onlar da 1908'de Avusturya Lazarist Kilisesi olarak binayı yenilediler. Bugün de kullanımı sürüyor.

> *Pera Palas*

Tepebaşında, Meşrutiyet Caddesi'nde bulunmaktadır.

Tanzimat sonrası Avrupa'yla olan ilişkilerin sıklaşması nedeniyle İstanbul'a gidip gelen tüccarlarla politikacıların, bu arada, İstanbul-Paris arasında turistik tren seferlerine katılan Orient Express'in (Şark Ekspresi) seçkin yolcularının doğru dürüst konaklayabilecekleri, Avrupai anlamda, büyük bir otel yoktu.

Bu boşluğu doldurmak amacıyla 1881 yılında Pera Palas'ın yapımına başlandı. 1892'deyse yapımı tamamlandı. İşletmecisi çokuluslu Campagne İnternationale des Grand Hôtels firmasıydı. Tasarımını dönemin ünlü mimarlarından Alexandre Vallaury yaptı. Otelin açılışında Sultan II. Abdülhamit'in de bulunduğu söylenir.

Pera Palas, Osmanlı döneminde İstanbul'daki ilk beş yıldızlı oteldir. Otel, bu özelliğini 1955 yılında Hilton Oteli açılınca kadar korumuştur.

Günümüze kadar ulaşan Pera Palas, bir otelden çok modernizmin anıtlaşmış simgesi gibidir. Konuk ettiği dünya çapındaki ünlüleriyle, Agahta Christie'ninki gibi gizemli öyküleme, siyasal entrikaların çevrildiği odalarıyla, lobisinde çeşitli ulusların casusların fink atışıyla, Mustafa Kemal'in odasından Haliç üstünden İstanbul'u seyrederken aldığı kesin kararlarıyla söylencelere, masallara, öykülere kaynaklık etmiştir.

Pera Palas, cumhuriyet öncesinde karnavalların, baloların vazgeçilmez mekanıydı. Bu konumu cumhuriyet sonrasında da aynı hızla sürüp gitti.

Mütareke yıllarında, bir süre de işgal kuvvetlerinin karargâhı olarak kullanıldı.

Bir şehir efsanesine göre Mersinli Rum vatandaşlarımızdan Petros Bodasaki bir gün Pera Palas'a kalmaya gelir. Adamın kılık kıyafetini beğenmeyen kapıcı, içeri girmesini engeller. Bunun üstüne Bodaski 1915 yılında parasını bastırıp oteli satın alır. Bodaski sonuçta otelden pek bir hayır görmemiştir derler.

İşin aslı, öyküdeki gibi değildir elbet. Otelin devredilişindeki asıl neden, I. Dünya Savaşı yıllarında otelin işletmecisinin Fransız kökenli olmasıydı. Savaşta birbirinin düşmanı olan Osmanlılarla Fransızların

arasındaki sürtüşme, otelin işletilmesini olanaksız hale getirdi. Bu yüzden Bodaski'yle bir anlaşma yapıldı. Üstelik öyküde söylendiği gibi satılmadı, sadece işletmeciliği verildi. Bodaski'nin oğlu Anastasiadis, oteli yönetmeyi beceremedi, Maliye'ye borç taktı ardından da oteli bırakıp çekti gitti. Bunun üstüne otele maliye el koydu.

Devredilecek işletmeci arandı. Otel işletmeciliğiyse uzmanlık isteyen bir işti.

Sonunda, Mustafa Kemal Atatürk'ün Suriye'den tanıdığı arkadaşı Misbah Muhayyeş, Ferit Kemal ile 1928'de Pera Palas'ı satın alıp işletmeye başladı. Başarıcı bir işletmeci olmasına karşılık 1949'da mirasçısı olmayan Muhayyeş'in ölümüyle otel, Darrüşşafaka, Darülaceze ve Verem Savaş Derneği'ne kaldı. Vakıf adına Muhayyeş'in yeğeni Ferit Muhayyeş tarafından bir süre işletildi.

Otel, 1978'de Hasan Süzer'e satıldı. Bu dönemde cephe yenilenmesi yapıldıktan sonra 112 olan oda sayısı 145'e çıkarıldı.

İlk elektrikli asansörün çalıştığı bina olan Pera Palas, zamanla yıprandı, yeniden bakıma alınarak tarihsel kimliğiyle birlikte işlevini sürdürmesine olanak sağlanıyor.

Bina, ikisi bodrum olmak üzere dokuz kattan oluşuyor. Binanın cephesi, hacminin ağırlığını dengeleyecek ritmik neoklasik çizgilerle hareketlendirilmiştir. Otelin merkezinde büyük bir balo salonu vardır. Buradaki süslemelerin çizgileri oryantal özellikler gösterir. Öteki mekânlarda artnouveau süslemeler de vardır.

Binanın özellikle tarihsel asansörüne bir artnouveau şaheseri olarak bakılabilir.

Agathe Christie'nin kaldığı 411 numaralı oda, hâlâ gizemini korumaktadır. Sırf bu odada kalmak için İstanbul'a gelenler vardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün kaldığı 101 numaralı oda, küçük bir Atatürk Müzesi olarak düzenlenmiştir.

Pera Palas, bütünüyle de bir müze otel olmayı sürdürmektedir.

> Casa d'Italia (İstanbul İtalyan Kültür Merkezi)

Meşrutiyet Caddesindedir.

İtalya ile Türkiye arasında kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla faaliyette bulunmaktadır. 1951 yılından itibaren Casa d'Italia adıyla bilinen, Pera'daki tarihi binadadır.

Casa d'Italia binası 25 ekim 1823 yılından itibaren Sardenya Krallığı'nın Konsolosluğu olarak hizmet vermeye başlamıştı. İtalya'nın birleşmesinden sonra mimar Alessandro Bresci tarafından elden geçirilen binanın onarımları 1865 yılında tamamlanmıştır. Bugünkü görünüm ve durumuna yaklaşık bir biçim alışı bu onarım sonrasıdır. Venedik Sarayı'nın Sforza Kontu'nun eline geçmesi ile Büyükelçilik buraya taşınmıştır. Bina 1919 yılına dek İtalya Büyükelçiliği olarak hizmet vermiştir. 1927 yılında İtalyan Kolonisi'nin kullanımına verilen bina 1951 yılından itibaren İtalyan Kültür Merkezi'nin binası haline gelmiştir.

Casa d'Italia binası İtalyan Ticaret Odası ve Circolo Roma yani Roma Kulübünü de bünyesinde barındırmaktadır.

1930 ve 1932 yılları arasındaki yapılan değişikliklerle binanın dış yüzeyi ve giriş merdivenleri onarılmıştır. İç avlunun üzeri kapatılmış, günümüzdeki tiyatro binasına dönüştürülmüştür.

Salon, art-deco stilini korumakta300 kişilik kapasitesi ve olağanüstü ses düzeni ile kentimizin en güzel özel tiyatrolarından birisi olmayı sürdürmektedir.

> İsveç Konsolosluğu

Tünel'de İstiklâl Caddesi'nin başındadır. İsveç Sarayı olarak anılır.

Osmanlı İmparatorluğu'na gelen ilk İsveç elçisi Gustav Celsing, bu araziyi bir İngiliz'den satın aldı. 1757'de buraya bir şapelle bir elçilik binası yaptırdı. İsveç elçisinin İstanbul'a geliş nedeni Protestan tutsakların kurtarmalıklarını ödemek içindi. Çünkü Katolik kilisesi, yalnızca Katolik tutsaklarla ilgileniyordu. Bu yüzden İsveç, Protestan tutsaklar için ek bir vergi koydu.

Yapılan ilk bina, 1818 yılında, Paskalya yortusu sırasında yandı. Osmanlılarla İsveçlilerin ilişkileri o dönemde zayıf olduğundan yeni bir bina gerekli görülmedi.

1858'de George Sibbern, burayı yeniden yapılandırmayı düşündü. Önce Protestan şapelini ibadete açtı. Ardından yeni bir elçilik binasının yapımı için girişimde bulundu. O sırada İsveç'le Norveç birleştiğinden elçilik de bu yeni devletin elçiliği olacaktı.

Böylece bugünkü bina, 1870 yılında Domenico Pulgher tarafından yapıldı. Binaya 1954 yılında bir çatı katı eklendi. Bina Boğaz ile tarihi yarımada manzarasından çok fazla yararlanmadığı söylenir.

Binaya genişçe bir bahçeden geçilerek varılır. Bahçenin kapısı, iç bükey planlı bir kale görünümündedir. İki yanında yuvarlak kemerli iki penceresiyle ortasında yuvarlak kemerli kapısı vardır.

Bahçe düzeni, Skâne denilen İsveç'in güney bölgesindeki köşk bahçelerinin örneğidir.

> Narmanlı Yurdu

Tünel'de İstiklâl Caddesi'nin başında yer almaktadır.

Narmanlı Hanı olarak da bilinen Narmanlı Yurdu, Fossati Kardeşlerin 1837'de İstanbul'a gelişlerinde gerçekleştirdikleri ilk yapıdır. Bina, hem Rus Elçiliği hem de hapishane olarak kullanılmaktaydı. Daha sonra burada ticaret büroları gibi bürolar da açıldı.

Ekim Devrimi sonrası Rusya'dan kaçanlar, özellikle Beyaz Ruslar burada konakladı. I. Dünya Savaşı sonlarından sonraki yıllarda boş kalan binayı 1933'te Sıtkı ve Avni Narmanlı kardeşler satın aldı. Ticaret adamı olan Narmanlılar, birçok parlak öneriyi geri çevirip hanı bir kültür evi haline getirdiler.

Bu dönemde handa gazete büroları, heykel ve resim atölyeleri, kitabevleri bulunuyordu. Şair, ressam Bedri Rahmi Eyüboğlu, yazar Ahmet Hamdi Tanpınar, heykeltıraş Dr. Karol, ressam Aliye Berger gibi ünlü sanatçılar, uzun yıllar burada yaşayarak eserlerini ürettiler.

Narmanlı'da, bir zamanlar, ünlü Antoine Visconti'nin konfeksiyon mağazası da bulunuyordu.

Neorönesans üslubunda inşa edilmişolan Narmanlı'nın girişi yuvarlak kemerli bir kapıyla kapı üstüne açılmış üç dikdörtgen pencereden oluşur.

İki katlı olan bina bir kervansaray planına sahiptir. Odalar, geniş bir avlunun çevresinde sıralanmaktadır. Bina dıştan bir kale gibi kitlesel bir görünüm sunar. Yapıya bu görünümü üst katı taşıyan iri fil ayakları vermektedir. Bu ayaklardan ikisi hemen girişin iki yanında yer almaktadır.

Bir ara Narmanlı'nın satın alınıp kat çıkılarak bir rezidans haline getirilmesi tasarlandıysa da bu tasarı onaylanmadı.

Bugün, içindeki son kitap satıcısı sahaf da dahil bütün kiracıları taşındı. Han artık yalnızca bir noterle sokak kedilerine bakan yalnız bir kadına kalmış durumda.

> Botter Apartmanı

Tünel'de İstiklâl Caddesi üstündedir.

Apartmanın adı, II. Abdülhamit'in terzilerinden Hollandalı J. Botter'den gelmektedir.

Bina, tanınmış bir modacı olan Botter için hem konut, hem modaevi ve atölye olarak 1900 yılında saray mimarı İtalyan Raimond D'Aramco tarafından yapıldı.

Apartman, İstanbul'un en tanınmış artnouveau örneklerinden olduğu gibi R. D'Aramco'nun en önemli yapıtlarındandır.

Zemin ile birinci kat, J. Botter'in atölyesi, üst katlar konutudur. Bir oğlu ve üç kızıyla Botterler İstanbul'un tanınmış zengin ailelerindendi.

Botter Apartmanı, İstiklâl Caddesi'ndeki yapıların tipik bir örneğidir. Dar cepheli, derin bir parselin üstüne inşa edilmiştir. Bodrum katın üstü iki kat atölye, üç kat ve bir çekme katı ile terası konut olan apartman, toplam yedi katlıdır. Apartman dönemin yapı tekniğinden yarar-

lanılarak yapılmıştır. Dökme demir iskeletli olan yapının dolgu duvarları tuğla, cephesi ise taştır.

Apartmanın girişi yandadır. Artnouveau mimarlığının özelliği olan eliptik planlı bir holüyle eğrisel çizgili merdivenleri ve sahanlıkları vardır. Artnouveau desenli merdiven korkulukları, vitraylı pencereleri, daire kapıları ile tipik, özenli bir düzenlemesi vardır. Artnouveau desenli, iki kapılı asansör kabini de bu şıklığı tamamlar.

Binanın özgün bölümlerinden biri zeminiyle ara kattır. Zemin katın caddeye bakan bölümünde Botter Moda Evi'nin satış ve sergileme salonları bulunmaktaydı. Bu salonlara karşılıklı yerleştirilmiş bir çift eğrisel konumlu merdivenle bağlanan ve defileler için kullanılan daire planlı bir asma kat vardı. Duvarları ayna ve kumaş kaplı, aydınlığa açılan pencereleri renkli vitraylarla bezeliydi. Bu mekan 1960'ta bir banka şubesi için dönüştürülürken bütün bu güzellikler yok edildi.

Birinci katın öndeki iki salonu Botter'in çalışma ve müşteri kabul salonlarıydı. Aydınlıkla arka cepheye bakan odalar, atölye olarak kullanılıyordu.

Botter Apartmanı'nın normal kat planları, uzun bir koridorla birbirine bağlanan önde iki salonu ile arkada üç yatak odasından oluşmaktadır. Bu plana ayrıntılı bir servis düzeni de eklidir.

Yandaki konut girişiyle mağaza dolayısıyla bu katta asimetrik olan cephe, birinci kattan başlayarak simetrik hale gelir. Mağaza ile konut girişinin üstünde yüksek dallarla yayılan güllerden oluşan çiçeksi bir bezeme bulunmaktadır.

Birinci katta J. Botter'in çalışma ve kabul salonlarının açıldığı cephe boyunca eliptik planlı bir balkon yer almaktadır. Balkonun artnouveau üslubunda çiçeksi bir korkuluğu vardır. Demirden eğrisel bağlantı ögelerine tutturulmuş çiçek birimli lambalar, bu apartmana özgü bir D'Aramco yaratımıdır.

Modevi'nin olduğu dönemde bu lâmbaların sürekli yandığı hiç sönmediği söylenmektedir.

Döneminde yakınındaki Cafe Lebon ve Markiz'le birlikte elit bir çekim merkezi oluşturduğu söylenebilir. O yıllarda içeriden çıkmış gibi Botter Apartmanın önünde gezinmenin bile moda olduğundan kimi yazarlarımız anılarında sözetmiştir.

Botter Apartmanı'nın Botter'lerin elinden ne zaman çıktığı bilinmiyor. Sahip değiştirerek günümüze ulaşan yapı, bugün en üst kat ile yazar Ferit Edgü'nün kullanımındaki ikinci kat dışında, her katı ayrı bir ticari kuruluşun yerleştiği bir işhanına dönüştürülmüş durumda.

Birinci derecede korunması gerekli bir kültürel yapı konumunda olan Botter Apartmanı bakımsız bir durumdadır. Bu haliyle özelliklerini her gün biraz daha yitirmektedir

> *Santa Maria Kilisesi*

Beyoğlu'nda, Galatasaray'dan Tünel'e uzanan yolda sol koldadır. St. Mary Draperis Kilisesidiye de adlandırılır.

Caddeden merdivenlerle inilen bir avlu içindedir. Avlu caddeden demir bir parmaklıkla ayrılır. Avlunun kuzey ve güneyi kiliseye ait bina cephelerinin oluşturduğu duvarla çevrilidir.

Kuzeyden güneye uzanan bir dikdörtgen planda inşa edilen kilisenin giriş kapısı doğu cephesinde yer alır. Kilise gri taş bloklarla yapılmıştır. Giriş kapısı biryapının minyatürünü andıran biçimdebeyaz mermerle çerçevelenmiştir. İki yeşilimsi gri mermer sütuncuğun üstüne oturan yuvarlak kemeri üçgen bir çatı çevreler. Üçgen çatının üstünde mermer bir haç bulunur.

Haçın üst bölümünde silmelerle çevrelenmiş, altın varaklı bir zemin üstünde Hz. Meryem'i bulutlar üstünde gösteren bir duvar resmi yer alır.

Kapının iki yanında yuvarlak kemerli iki pencere vardır. Bu pencerelerin üstünde yer alan pencerelerse çerçeveleri bakımından farklıdır. Sağdaki pencerenin iç bölümlenmesinin içine bir saat yerleştirilmiştir. Silmenin oluşturduğu yarım yuvarlak çerçevenin saatin hizasına gelen yerinde bir küçük yarım yuvarlak silme bulunur.

İkinci sıra pencerelerin hizasında yer alan ve üstü yağmura karşı küçük çatılı kapı kilisenin galeri katına açılır. Bu kapıya ulaşılan merdiven duvarla korunarak cepheden ayrılmıştır.

Üst katta gösterişsiz, panjurlu küçük dikdörtgen pencereler sıralanır. Kilisenin çan kulesi çatıda güney cepheye yakın konumdadır.

Kilisenin ilk kuruluşunun tarihi İstanbul'un fethinden önceye uzanmaktadır. Fransiskenlerin bugünkü Sirkeci yakınındaki San Antonio'ya adanmış kiliseleri fetih sırasında yıkıldı. Fransiskenler, Clara Bertola Draperis, Galata'da, Mumhane yakınındaki evini küçük bir kilise yapılması için bağışlayana kadar şehrin değişik yerlerindeki kiliselerde ibadet etti. Yapılan kilisede, Hz. Meryem'in tahta üstüne yapılmış değerli bir resmi bulunmaktaydı. 1660 yılında kilise yandığında bu resim Drasperis Ailesince kurtarılarak korundu.

Fransiskenler yeni kiliselerini 1678'de Pera diye adlandırılan Beyoğlu'nda kurdular. Ancak yeni kilise de iki yangın ve bir deprem geçirdi. Bugünkü binanın yapım tarihi 1789'dur. Yangın ve yıkımlardan mucizevi biçimde kurtulan Hz. Meryem resmi kilisenin altarındadır.

Kilisenin arka bahçesinde İspanyol Katolikleri için yapılan Terre Sainte Kilisesi bulunur. Bu kilisenin girişi Postacılar Sokaktadır.

> *Rus Konsolosluğu*

Tünel yakınında İstiklâl Caddesi üstündedir. Rus Sarayı olarak da anılır.

Konsolosluk, şimdiki yerine taşınmadan önce Narmanlı Yurdu'nda hizmet veriyordu. Bugünkü yerindeyse o zamanlar, küçük bir kulübenin olduğu söyleniyordu.

Edirne Antlaşması sonrasında Osmanlılar karşısında güçlü duruma geçen Ruslar, bu güçlerini simgeleştirmek amacıyla saray görünümündeki bugünkü konsolosluklarını yapmak için girişimde bulundular.

İş, Rusya'da önemli projeler gerçekleştiren İsviçre asıllı Fossati kardeşlere düştü. Fossatiler, İstanbul'a çağrıldı. Arsa üstündeki incelemelerden sonra binanın tasarımı yapılarak 1837 yılında temeli atıldı. Mimarlar, yetenekli bir iç mimar olan Antonio Fornaki adlı enişteleri de yanlarına aldılar. Gaspare Fossati, kayınpederini de projeye katmıştı. Fornaki, Fossatilerin mimaride uyguladıkları neorönesans ve ampir tasarımını iç mekânlara yansıtmıştır. İç süslemelerde Rus klasisizminin izleri de belirgin bir biçimde görülmektedir.

Geniş bir araziyi kaplayan bina, 1845 yılında tamamlandı. Tarihi yarımadanın karşısına görkemli yapısıyla dikildi.

Bir söylenceye göre, Çariçe II. Katerina Rusya'dan gemiler dolusu toprak göndererek konsolosluğun yapılacağı alanı doldurtmuş. Böylece elçiliğin de Rus toprakları üstünde yükselmesini sağlamış.

XVII. yüzyılın sonunda İstanbul'a atanan Rus elçisi, Piotr Aleksiyeviç Tolstoy'du. Ünlü Rus romancısı Lev Tolstoy'un büyük dedesi.

> Hollanda Konsolosluğu

Tünel yakınında İstiklâl Caddesi üstündedir.

Aynı yerde bulunan eski elçilik binası ahşaptı. Yandıktan sonra, 1748 yılından bu yana kendi mülkiyetlerinde olan bu araziye Hollanda Hükümeti, 1854'te Rus Elçilik binasını da yapmış olan Fossati kardeşlere bugünkü yeni binayı yaptırdı.

Bina, buradaki birçok anıtsal yapı gibi, arazinin eğimli oluşu nedeniyle, ön cepheden iki katlı, Boğaz'a bakan yönündense üç katlıdır.

Giriş, yuvarlak kemerli bir kapıyla küçük bir avluya açılır. Giriş kapısının her iki yanında nöbetçi odaları bulunmaktadır.

Yapı, neorönesans üslubundadır. Caddeye bakan ön cephesinde yuvarlak kemerli pencereler arasında pilastırlar vardır. Bu düzenleme cepheyi zenginleştirdiği gibi üst kat kemer aynaları da ilgi çekici görünüm sunar.

Son dönemlerde esaslı bir yenilemeden geçen konsolosluğun Postacılar Sokağı'na açılan Dutch Chapel'i (Hollanda Kilisesi) vardır. 1711 yılından kalmış olan bu şapel, 1857 yılından beri Union Church tarafından yönetiliyor. Şapel'in alt katındaki Pazar okulunun bir zamanlar hapishane olarak kullanıldığı söyleniyor.

> Markiz Pastanesi

Tünel'in yakınında, İstiklâl Caddesi üstündeki Şark Aynalı Pasajı'nın girişinde bulunmaktadır.

Lebon Pastanesi'nin sahibi Mösyö Lebon'un ölümü üstüne Tokatlıyan Oteli'nin yönetmenlerinden Avedis Orhanyan Çakır, 1940'ta burayı devraldı. Pastanesine Paris'teki Marquise de Seviqne çikolatasının adındaki Markiz'i ad olarak verdi.

Pastane döneminin aydınlarınca sevilen bir mekan olarak ayrıcalıklı bir buluşma yeri olarak kullanıldı.

Pastane servisini yaptığı içecek ve pastaların yanı sıra dekorasyonuyla da benzerlerinden ayrılan incelikli bir yerdi. Servis kristal bardak ve zarif porselen takımlar içinde yapılırdı.

Pastanenin iç dekorasyonunun en önemli parçaları, üç yarım daire kemerle birbirinden ayrılan duvarda mevsimlerin birer zarif kadınla simgelendiği fayans panolardı. Ressam J. A. Arnaux'nun 1905 yılında yaptığı bu panolar, Lebon döneminden kalmaydı. Panoları üreten Boulanger-chisy fabrikası I. Dünya Savaşı sırasında yıkılınca panolar antika değeri kazandı. Mevsimleri simgeleyen bu panolardan ikisi eksiktir. Kış panosu, getirilirken kırılmıştı. Yaz panosununsa bir aynanın altında olduğu söylenir.

1970'te pastane bir oto yedek parçacısının eline geçti. Bunun üstüne yazar Haldun Taner'in girişimiyle kimi aydınların çabaları sonucunda 1977'de Anıtlar Yüksek Kurulu, dekorasyonunun korunması konusunda karar aldı. 1979'da da, asıl işlevinin bağlayıcılığı neden gösterilerek, oto yedek parçacısı olamayacağı kararı verildi.

Bina Richmond tarafından satın alınarak yenilendi. 2003 sonunda da Robert's Coffee adıyla yeniden, eskisi gibi, hizmet vermeye başladı.

> *Surp Yerrotutyun (Üçhoron) Kilisesi*

Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'ne bağlanan Sahne Sokak'tadır.

İstanbul'un en büyük Ermeni kiliselerindendir. Yönetim binası, Naregyan Salonu ve Tokatlıyan Han'dan oluşan binalar topluluğunun merkezindeki kilise binasının alanı 1042 metrekaredir. Buna bahçelerin alanı dahil değildir. 1836-38 arasında inşa edilen bugünkü bina, Hassa Mimarı Garabed Balyan, Hovhannes Serveryan ve Hamamcıbaşı Minas Ağa'nın (Ördek Minas) eseridir.

Kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planda "yığma yapı" tekniğinde inşa edilmiştir. Anakilisenin girişi batı cephesinin eksenindedir. Batı cephesinin kuzeyindeki ek binanın çatısında madeni çubuklardan yapılmış, binaya yapımından çok sonra eklenmiş çankulesi yer alır. Bu binanın batı cephesindeki giriş, koroya ayrılmış galeri katıyla morg olarak kullanılan bodrum katın merdivenine, güneydeki ek binanın batı cephesindeki giriş ise Surp Minas'a adanan Şapel'e açılır.

Doğu cephedeki ek binaların batı cephelerinde de kapılar bulunur. Kuzeydeki ek binanın kapısı vaftizhane olarak kullanılan Surp Dzmunt (Kutsal Doğuş) Şapeli'ne, güneydeki binanın kapısıysa Surp Krikor Lusavoriç Şapeli'ne açılır.

Kilisenin dışı "Dorik" üsluptadır. Batı cephesinin köşelerinde ve kapının iki yanındaki kabartmalarla binaya kesme taştan yapılmış süsü verilmiştir. Batı cephesinde yer alan dört pencerenin çerçevelerinde de benzer bir süsleme görülür. Batı cephesi ortasından bölen silme kuşağın üstünde kemerli bir yarım daire pencere bulunur. Bu pencerenin demir kafesi ortasında "Kutsal Ruhu "(Ruh-ül Kudüs) simgeleyen bir güvercin motifi vardır.

Demirden yapılmış ana giriş kapısı siyah, kapı kanatlarındaki defne yaprakları ve kurdele biçimindeki kabartmalar sarı boyalıdır. Her iki kanadın merkezinde el biçiminde tokmak vardır.

Kilise bahçesi istimlâk edilen Pera mezarlığının mezar taşlarıyla döşelidir. Taşların yüzündeki yazılar, aşınarak silinmiştir. Bahçede, Surp Dzmunt Vaftizhane Şapeli çıkışında Başpatrik Çulfalı IV. Hagapos'un, (başpatrikliği 1655-1680) istimlak edilen Pera Mezarlığından nakledilmiş mezarı, Surp Krikor Lusavoriç Şapeli çıkışında da Patrik İstanbullu I. Iknadios Kakmacıyan'm (patrikliği 31 Temmuz-12 Ağustos 1869) lahdi yer alır.

Osmanlı öncesi dönemi İstanbul'unda daha çok bir mezarlık semti olan Beyoğlu (Pera)'nda yer alan bu kilise ile ilgili ilk kayıtlar, bu bölgede Ermeni cemaatin sayısının kalabalıklaştığı XVI. yüzyıldadır. Bir yangınla harap olan binanın yerine XIX. yüzyıl başında Surp Eçmiazdin Okulu yapıldı. Padişahın izniyle kiliseye çevrilen okul 1807 ya da 1808'de Pentakoste Yortusu'nda Trakya Bölgesi ruhani lideri Başepiskopos Aliksan tarafından "Amenasurp Yerrotutyun" (En Kutsal Üçlü) adıyla takdis edilerek ibadete açıldı.

> Odakule

İstiklâl Caddesi'yle Kanuni Esasi Caddesi arasındaki alanda yer almaktadır.

Odakule'nin olduğu yerde, daha önce, Fransız Devrimi'nden kaçan Alleon ailesinin konağı vardı. Konak, 1870'te Bartoli kardeşlere satıldı. Bir süre sonra buraya Bon Marche denilen günümüzdeki marketlerin benzeri, çeşitli malların satıldığı bölümlerden oluşan bir mağaza açıldı. Paris'teki benzerlerini aratmayan bu mağaza 1926 yılında satılığa çıkarıldı. Mağazayı Karlman ailesi satın aldı.

İş dünyasının önde gelen adlarından olan Karlmanlar, mağazanın adını Karlman Pasajı yaptılar. Giriş katında ünlü işletmecilerden Mikhail Mikhailoviç, üç salonu kapsayan Turquoise adlı büyük bir lokanta-bar açtı. Varyete ve müzikal gösterileriyle burası Beyoğlu'nun en seçkin yerlerinden biri oldu. 1942 yılındaki Varlık Vergisi dolayısıyla Karlmanlar burayı bıraktı.

Bina bir süre, Osmanlı Bankası'nın deposu oldu. 1970'lerde Ziraat Bankası, Karlman Pasajı'nı yıktırarak yerine bugünkü Odakule'yi yaptırdı.

Odakule, 1976 yılında Mimar Kaya Tecimen ile Ali Taner tarafından tamamlandı. Bodrumlarıyla birlikte 23 kat olan bina, başarılı modernist bir uygulamadır. 1991'de çıkan bir yangında zarar gördüyse de özgün mimarisine dokunulmadan onarıldı.

Odakule, İstanbul Sanayi Odası, Alman Kültür Merkezi gibi ticari ve kültürel kurumlarca kullanılmaktadır.

> Elhamra Hanı

1831 yangınından sonra Guistiniani Bartelemy tarafından yeniden yapılan bina, 1860-1868 arasında Palais de Cristal (Billur Saray) adıyla içinde bulunan içkili eğlence yerlerinin yanı sıra, tiyatro gösterilerinin de yapıldığı bir merkez olarak hizmet verdi.

1920 yılında Arapzade Said Bey tarafından satın alındı. Yenilemeden geçirildi. Ondan sonrası biraz karışık. Kimileri, hanın 1920'lerin başında Said Bey zamanında yıkıldığını yerine yeniden bir benzerinin yapıldığını iddia ederken kimileri de burada çoktandır bulunan Kyrakidis'in yaptırdığı binanın yalnızca cephesinin yenilendiğinde ısrarlıdır. Bunlara karşılık Vedat Tek'in önceki yapıyı yenilemeyip bütünüyle yıkarak bugünkü binayı yaptığına dair kimi kanıtlar bulunmaktadır.

Elhamra Hanı'nın içinde bulunan Elhamra Sineması Cumhuriyet'le yaşıttır. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Kyrakidis'in mimarlığını yaptığı bu sinema günün filmlerini gösteren caddenin öteki sinemalarından daha çok önemsenirdi. Örneğin ilk sesli Türk filmi ile ilk kez bir Türk kadın aktrisinin oynadığı "Bir Millet Uyanıyor" filmlerinin ilk gösterimleri bu sinemada yapılmıştı.

1936'da Cevat Adapazarlı Elhamra Hanı'nı, satın alınca sinemanın adı da Sakarya olarak değiştirildi. Kısa sürede han, birkaç kez el değiştirdikten sonra sinema, 1944 yılında yeniden Elhamra adını aldı. Ama II. Dünya Savaşı'nın ve yoksulluğun getirdiği bezginlik içinde eski günlerinin parlaklığına ulaşamadı.

Sinema, 1958'de tiyatroya dönüştürüldü. 1970 yılına kadar burada birçok operetle çeşitli tiyatro oyunları sahnelendi. 1976'da yeniden sinemaya dönüştü. 1980'lerde yandıktan sonra onarılarak seks filmlerinin gösterildiği bir sinema haline geldi. Eski özelliklerini bütünüyle yitirdi. Yakın zamanda yeniden elden geçirilerek eski görüntüsüne kavuştu. Bina, mukarnaslı sütunları, yıldızları, sivri kemerleriyle arabesk bir görünüm sunar. Binanın cephesi, ulusal mimarlık akımını yansıtır. Burada Doğusal elemanlarla yer yer Mağribi elemanlar iç içe geçer. Özellikle sivri kemerli ve farklı boylardaki dizi balkonlar, geometrik bezemelerle işlenmiş korkuluklar cepheye bir dinamiklik kazandırır. Elhamra Hanında farklı ögeler birbirleriyle kaynaştırılarak yapıya Doğulu bir hava kazandırılmıştır. Beyoğlu bölgesinde Doğulu üslubu taşıyan tek yapı olması nedeniyle sıcak ve içtenlikli bir havası vardır.

> *Saint Antoine Kilisesi*

Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi üzerindedir. Galatasaray'dan Tünel'e yürüdüğünde sol yandaki iki büyük kiliseden biridir.

İtalyan rahiplerin yönetimindeki Saint Antoine'ın İtalyanca adı San Antonio'dur. Popüler ve cemaatikalabalık kiliselerden olan Saint Antoine'a Müslüman aydınlar da kimi ayinleri ve konserleri izlemek üzere gitmektedir.

Kilise, cadde üzerindeki apartmanların arasındaki kemerli kapılardan geçilen bir avlu içindedir. Kilise ve kiliseyeait olan apartmanların mimarı İstanbul doğumlu Guilo Mongeri'dir (1875-1953).

Saint Antonio'nun tarihi 1272'de bugünkü Karaköy, Perşembe Pazarı alanına yapılan Fransisken Kilise ve Manastırına dayanır. Ahşap olan bu binalar 1699'da yanmış, dönemin padişahı II. Mustafa siyasal nedenlerden dolayı yeniden inşasına izin vermemiştir. Yanan kilisenin yerine II. Mustafa'nın yaptırdığı ahşap Yeni Cami de 1960 öncesi imar faaliyetleri sırasında yıktırılmıştır.

Katolikler 1724 yılında Galata'daki ahşap San Antonio di Padova Kilisesi'nde ibadete başlamışlarsa da bir süre sonra bu bina da yanmıştır. 1762 yılında Fransa elçiliği arazisindeki Saint Lois Kilisesi'nin yakınına yapılan bina da yola taştığı için yıktırılmış, bugünkü kilisenin temeli 1906'da Concordia Tiyatrosu'nun yerine atılmıştır.

Binanın tasarımını Guillo Mongeri, mühendislik projelerini Edoardo de Nari hazırlamıştır. Binanın yardımcı mimarı Arif Hikmet Koyunoğlu'dur. Binayı dönemin ünlü inşaat şirketlerinden Guglielmo Semprini inşa etmiş, parasal sorunlardan dolayı bina 1912'de bitirilebilmiştir.

Kilise 'Lombardia gotiği' üslubundadır. Kuzey İtalya'nın tarihsel formlarının da kullanıldığı bu neogotik üslubun yaratıcısı kilisenin tasarımcısı Mongeri'nin hocalarından Comillo Boito'dur.

Kilise doğuya doğru eğimli bir alanda doğu-batı doğrultusunda Latin haçı planında yapılmıştır. Betonarme olan kilisenin dış cephesi tuğla kaplıdır. İbadet alanı üç nefli olan binanın batıdaki cephesi ortadaki nef hizasında dikdörtgen biçiminde çıkıntılıdır. Bu çıkıntıda plasterlerin kilise binasını küçük ölçekte taklit ederek çevrelediği ana kapı yer alır.

Ana kapının üstünde gül bezek bir pencere vardır. Bu düzenleme batı cephesinin iki içerlek yan cephesinde de yinelenir. Dikdörtgen giriş kapılarının hemen üstündeki yuvarlak kemer aynalarında zemini altın yaldızlı mozaik betimlemeler yer alır. Üçgen biçimde sonlanan cephelerin iki yanında baldakenler yer alır. Saçak silmesinin altında mavi çinilerle renklendirilmiş sivri kemerli niş sıralarından oluşan geniş bir bordur vardır. Yapıldığı alandaki eğimden dolayı 56 metreye ulaşan doğu cephesinde ana apsis beş cepheli çokgen bir çıkıntı yapar. Çan kulesi güneydeki apsisin üzerindedir.

Kilisenin güneyinde yapıya paralel iki katlı bir manastır yapısı yer alır. Kilisenin ibadet alanına (naos) Kilisenin ön kapılarının açıldığı küçük bir öngirişteki (narteks) kapılardan geçilir. Naos deste sütun tipinde oluşturulan altışar ayakla üç nefe ayrılmıştır. Orta nef yan neflerden daha geniştir. Orta nef ve apsisin sonlandığı kutsal alan (transept) yan neflerden daha yüksektir. Orta nefle transeptin kesiştiği merkezi mekânı belirleyen dört ayak diğerlerinden daha büyük kesitlidir. Duvarlarda, nefleri bölen ve kilisenin taşıyıcı sistemini oluşturan ayakları karşılayan gömme ayaklar bulunur. Tüm ayaklar birbirlerine dikdörtgen modüller oluşturacak biçimde sivri kemerlerle bağlıdır. Ve tüm ayaklar iri yaprak motifleriyle bezeli başlıklarla sonlanır (Kaynak: Cengiz Can) Örtü sistemi kaburgalı çapraz tonozdur. Doğuda transeptle sınırlanan üç apsis ibadet alanı olan naostan dört basamak yüksektir. Altarın üzerinde tahtadan oyma çarmıhtaki İsa ve tahta üzerine altın varaklı San Antonio heykeli italyan heykeltraş Luigi Bresciani'nin eseridir. Yan apsislerin doğu duvarında vaftiz ve Son Akşam Yemeği'ni betimleyen mozayik panolar vardır.

Saint Antonio Kilisesi'nin doğudaki eğimle oluşan bodrum katı ikinci bir kilise biçiminde düzenlenmiştir. Keldanilerin ibadet ettiği bu kiliseye avlunun kuzeyindeki merdivenlerle çıkılan avludan girilir.

> Mısır Apartmanı

Galatasaray'da İstiklâl Caddesi üstündedir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mısırlı Abbas Halim Paşa tarafından Ermeni kökenli ünlü mimar Hovsep Aznavur'a yaptırıldı. Paşa'nın kendi konağı olarak yaptırdığı bu yapı, onun ölümünden sonra varislerince apartman çevrildi. Altı katlı olarak tasarlanan yapıya iki kat daha eklendi.

Altı dükkan olan binada, bir zamanlar, Lazzaro Franco'nun mefruşat mağazası bulunuyordu.

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy, yaşamının son yıllarını binanın bir dairesinde geçirmişti.

Bina, cephe mimarisi açısından artnouveau, modernist, arabesk özellikler taşır. Bütün bu ögelerin uyumlu birleşiminden oluşan eklektik ama dengeli bir yapısı vardır.

Günümüzde, ticari şirketlerle derneklerin bulunduğu bir işhanı görünümündedir.

> Aznavur Pasajı

Galatasaray'da, İstiklâl Caddesi'nin üstündedir.

Burada, daha önce Café Commerce adlı ünlü bir yapı bulunuyordu. Kahve, 1893 yılında yıkılarak yerine bu pasaj yapıldı. Mimarı, Mısır Apartmanı'nın da mimarı olan Hovsep Aznavur'dur.

Pasaj, 1993 yılında özgün yapısı korunarak yenilendi. Binanın cephesinin orta bölümündeki çıkıntı binanın ön yüzüne hareketlilik kazandırmıştır.

Binanın önyüzündeki süs çıkıntılarbölgenin binalarında sık sık rastlandığı gibi yer yer gelişerek üst bölümü balkon halini almıştır. Cephe artnouveau süslemelerle bezenmiştir.

Pasajın girişiyle alt katlarında etnik giysilerle hediyelik eşya satıcıları bulunmaktadır. Gençlere yönelik eski giysi ve dergi, tütsü benzeri etnik ürünler de burada yer almaktadır.

Üst katlar, büro, işyerleri ve kimi dernek yönetim merkezlerince kullanılmaktadır.

> *Hacopulo Pasajı*

Galatasaray'da İstiklâl Caddesi'ndedir.

1871 tarihinde yapılan Hacopulo Pasajı, sahibinin adıyla (Kiryako John Hacopulos) anılır. Adı değiştirilerek Danışman Pasajı yapıldıysa da bu ad resmi ilişkiler dışında kullanılmaz. Beyoğlu'nda asli işlevini sürdüren ender pasajlardandır. Pasaj, Meşrutiyet Caddesiyle İstiklâl Caddesi'ni birbirine bağlar. Açıldığı üçüncü kapı Panayia İsodon Kilisesi'nin avlusudur.

Kurulduğu dönemde olduğu gibi iplikçiler, düğmeciler, tuhafiyeciler eski özelliklerini korurken çantacı, kitapçı, ikinci el elbise satıcısı, terzi, artık pek önemi kalmayan kadın şapkacısı, gelinlikçi, ressam, kahvehane, lokanta gibi dükkânlar da pasajda yer almaktadır.

Burada bir dönem, Ahmet Mithat Efendi'nin matbaası bulunmaktaydı. Namık Kemal İbret gazetesini burada çıkarmıştır. Pasaj, ayrıca Jön Türkler'in buluşma yeriydi.

Pasaj'da Selle Adam'ın ünlü bir müzik mağazasıyla Kalenos'un lokantası bulunuyordu. Müzik mağazası aynı zamanda oda müziği dinletilerinin yapıldığı, ünlü müzikçilerin ders verdiği bir yerdi.

Pasaj, dörder katlı üç binanın birleşmesinden oluşmuştur. İki caddeyi birbirine bağlaması dışında, ortasında, binaların çevrelediği geniş bir avlu oluşmuştur. Günümüzde bu avlu pasajdaki kahvehanenin açık hava bölümü görevini gördüğü gibi, avlu içindeki banklarda gelip geçenler dinlenebilmektedir.

Yapı, neorönesans üslubunda sade çizgilerle tasarlanmıştır. İstiklâl Caddesi'ne bakan cephe süslemelerinde neoklasik ögeler öne çıkar. Meşrutiyet Caddesi'ne bakan cephesiyse iyice yıpranmış durumdadır.

Bir dönem konut olarak kullanılmış olan pasajın üst katları, günümüzde kimi dükkânlarca atölye ya da depo olarak kullanılmaktadır.

> *Venedik Sarayı*

Beyoğlu'nda, Tophane'ye inen yolda, Tomtom Sokağı'nda bulunmaktadır.

İstanbul'un fethinden sonra da Osmanlılarla Venedik ile Ceneviz'in deniz taşımacılığı ve ticari ilişkiler açısından bağlantıları kesilmedi. O yüzden "Bailo" denen Venedik elçileri, XVI. yüzyıla kadar ya Eminönü'ndeki Yahudi mahallelerinde ya da Çemberlitaş'taki Elçi Hanı'nda kalırlardı.

1628 yılında, öteki Batılı devletler gibi Venedikliler de Pera'ya çıkarak burada bir saray yaptırdılar.

Osmanlı tarihinde daimi elçi bulundurma imtiyazını ilk kez elde eden Venedik hükümetidir. 1454'ten başlayarak bir yıllığına atanan elçilerin görev süresi 1503'te üç yıla çıkarıldı.

Saray yapma izni ise, Fransa ile İngiltere'nin Beyoğlu sırtlarında daimi temsilcilik hakkı elde etmelerinden sonra verildi.

Venediklilerin 1628 yılında yaptıkları ilk yapı konusunda pekbilgi yoktur. İkinci konut, Vighne di Pera'da (Pera Bağları) kiralanan bir evdi. Daha sonra Salvago ailesinin bugünkü sarayın yerindeki ahşap konağının kiralandığı biliniyor. 1764'da konak satın alındı.

Birkaç yıl sonra da binada geniş kapsamlı bir yenileme ve genişletme yapıldı. 1782'de Polonyalı bir rahip olan Jean Chrysostome Orlovsky'nin denetiminde yapı bir kez daha elden geçirilerek cephe mimarisi başta olmak üzere genel mimari karakteri de yeniden biçimlendirildi.

Onarımların yanı sıra yapıya bir şapel, arşiv odası, hapishane gibi ekler yapıldı.

1797 yılında Napolyon'un, yapılan bir anlaşmayla Venedik'i ele geçirmesinden sonra saraya Fransızlar el koydu. 1815 yılında imzalanan Viyana Antlaşması'yla Venedik Avusturya'ya devredildi. O zaman da saraya Avusturya elçisi yerleşti.

Saray'da, 1908'de mimari karakteristiğinde bir değişim yapılmadan iki yenileme daha yapıldı.

XIX. yüzyılın sonunda İtalyan Birliği kurulunca sarayın asıl sahiplerine verilmesi gerekirken Avusturya bunu yapmadı. I. Dünya Savaşı sonucunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ortadan kalkınca İtalyanlar, bir yüzyıldan daha uzun bir süre,ayrı kaldıkları saraylarına kavuştular.

1918'de İtalyan Deniz Kuvvetleri binayı işgal edip buraya yerleşti.

Neoklasik üsluptaki saray, 1936'ya kadar İtalyan Büyükelçiliği'nin İstanbul konutu olarak kullanıldı.

Bir söylenceye göre Giacomo Casanova (Kazanova) 1744'te burada kalmış.

> Fransız Sarayı

Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nden Tophane'ye inişte Nur-u Ziya Sokağı'nda bulunmaktadır.

Marmara ile Boğaza bakan binanın yeri, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransızlara armağan olarak verilmiştir. Saray, 1581 yılında, Fransız elçisi Savary de Breves'in görevli olduğu dönemde yaptırıldı. Saraya Osmanlı Fransız ilişkilerinin bir simgesi olarak bakılıyordu. Saray, 1630'da elçi Gournay de Marceville döneminde yeniden yapıldı. Böylece Beyoğlu sırtları, o dönemdeki adıyla Pera, diplomatik bir kimlik kazanmış olacak, ardından başka elçilik sarayları da burada yer almaya başlayacaktı.

Yapı, 1721 yılında Fransa'dan getirilen mimar Vigne de Vigny tarafından orta ölçekli bir saray biçiminde yeniden elden geçti. 1767 Beyoğlu yangınıyla zarara uğrayan saray, caddenin biraz daha gerisinde, 1774'te yeniden yapıldı. Napolyon döneminde Venedik'in alınmasıyla Fransızlar Venedik sarayına taşındı. Fransa, 1815'te Venedik'i Avusturya karşısında kaybedince sarayı Avusturyalılara bırakıp yeniden kendi sarayına geçti.

1831'deki Beyoğlu yangını sırasında sarayın bütünüyle yanıp yıkılması sonucunda büyükelçilik, İstiklal Caddesi'nin Taksim yönünde bulunan bugünkü konsolosluk binasına taşındı.

Bugünkü sarayın temeli, Fransız mimar Pierre Leonard Laurecisque'nin tasarımı çerçevesinde 1839 yılında atıldı. Sarayın kilise ile mahkeme bölümleri 1844, elçilik bölümü de 1847'de tamamlandı.

Yeni tasarımda ana girişin yeri değiştirildi. Saray; hapishane, kilise, okul, bahçe, tercümanlar dairesi, ahır gibi bölümleriyle küçük bir saray kompleksi oluşturmaktadır. Binada yangına karşı dayanıklı olan malta taşı kullanılmıştır.

Bahçede bulunan elçilik şapeli St. Luis de sarayın öteki bölümleri gibi 1831 yangınında harap olmuştu. 1858 yılında yeniden yapılarak ibadete açıldı. Bu kilise İstanbul'un en eski Latin Kilisesi diye bilinir. İlk yapım tarihi 1581'lere dayanır.

> İngiliz Konsolosluğu

Galatasaray'da Meşrutiyet Caddesi ile Tarlabaşı Caddesi'nin arasında geniş bir alanı kapsayan arazi üstündedir.

Konsolosluk binası, dört bir yanı üstleri demir parmaklıklı yüksek taş duvarlarla çevrili bir bahçenin içindedir.

Sık ağaçlıklı geniş bahçesi, dikdörtgen planlı üç katlı, dikdörtgen pencereli büyük yapısıyla İngiliz Sarayı diye de bilinir.

Eskiden Britanya Büyükelçiliği'nin binasının bulunduğu arazi XIX. yüzyılın öncesinde Fransızlar tarafından kullanılıyordu. Büyük bir yangın sonunda buradan ayrılan Fransızlar, kendi saraylarına, Fransız Sarayı'na taşınınca III. Selim, burasını 1801'de İngilizlere verdi. İngilizlerin yaptırdığı bina, The Pera House (Pera Evi) adıyla 1803 yılında hizmete girdi.

1831 yangınında yapı, yerle bir olunca, ilk yapının yerine, dönemin önemli mimarlarından Sir Charles Barry'nin tasarladığı, W. J. Smith'in yaptığı bazı değişikliklerin uygulandığı günümüze ulaşan bina yapıldı. Yapım 1844'te tamamlandı.

"Büyük Kıyamet" denilen 1870 yangınından zarar görerek bir kez daha onarılıp yenilendi.

İtalyan Rönesansı tarzındaki yapı, 2000' li yıllarda, bomba yüklü bir kamyonun saldırısıyla hasara uğradı.

Çevre duvarlarıyla birlikte güvenliği artırıcı bir onarım daha yapıldı. Meşrutiyet Caddesi'nde bulunan ana giriş kapısı, Tarlabaşı Caddesi'nde Tepebaşı yönüne alındı.

Konsolosluğun bahçesinde bir de şapel bulunmaktadır. Anglikan Şapeli, Saint Helene Şapeli olarak da bilinir. Kiliseye, konsolosluk bahçesi dışında, Meşrutiyet Caddesi üstünde bulunan kapıdan da girilebilir.

Windsor üslubunda olan şapel, 1692-1697 yılları arasında İngiltere Büyük Elçisi Lord Paget zamanında yaptırılmıştır. O tarihe kadar İstanbul'da yaşayan Anglikanların kilisesi yoktu. 5 Haziran 1870'teki Beyoğlu yangınında o zaman İngiliz Sarayı adıyla anılan başkonsoloslukla yanan kilise, 1873'te onarıldı.

Gözden uzak bir kilisecik olan Anglikan Şapeli, Sait Faik'in 1950 tarihli Mahalle Kahvesi adlı kitabındaki Bir Bahçe adlı öyküsünde şöyle anlatılır:

"(...) Gözümü açar açmaz, karşı pencereden gözlerime öyle güzel, bakımsız gibi bir koruluk ilişti ki hayretler içinde kaldım. Önümde büyükağaçlar, hışırtılar içinde sessiz küçük yollar, değişik değişik ağaçların, değişik değişik renkte yaprakları, kırmızıdan, çürük renginden sarıya, yemyeşile, koyu açık yeşile hatta beyaza kadar dönen bir kuru yaprak mahşeri sabahın hafif sessizliğinde bir bahçe vardı. Harikulade bir bahçe! Latif bir koruluk. Artık rüzgar da yoktu. İnsanın içini hem üzen, hem de açan bir sessizliğin göbeğindeki bahçe insana alabildiğine uzaklara, deniz kenarlarına, yahut da sabah mahmurluğu içinde genç kızların uyukladığı bir kız mektebine kadar gidiyor hissini veriyordu.

Hep önüme bakarmışım herhalde ki, sağıma bakınca bir kilise gördüm. Kapısında milyonlarca yaprak hafif hafif kaynaşıyor. Mihverleri etrafında dönüp kilisenin üç dört ayak merdivenine tırmanıyorlardı. Kilisenin yanında alt katlarının pencereleri demir kanatlı, sis içinde kunt bir bina, bir karton satıh halinde yükseliyordu. Şimdi birden bu manzaranın gözümün önünde silineceğini, bu hayallerin püf deyince sönen mumlar gibi söneceklerini, yahut da müthiş bir rüzgar çıkıp, bahçenin içindeki sisi önüne katarken ağaçları, yaprakları, kiliseyi, şatoyu da beraber alıp hızlı hızlı kaçacağını sandım.

Az sonra rüzgar çıktı ama düşündüklerim olmadı. Bahçe, binalar durdu. Ağaçlar sallandı. Sis yalnız başına çekilip gitmeye başladı. (...) Birden bire bir tramvay çanının sesini duydum. Demek bu garip bahçenin ötesinde bildiğim İstanbul yolları, bildiğim, her gün gördüğüm insanlar vardı. (...) Silkindim. Sanki mumlar söndü, bahçe önümde durduğu halde uzaklaştı. O zaman anladım ki, ben Beyoğlu'nda "....." Otelindeyim. Bu bahçe de İngiliz Sefarethanesi'nin bahçesidir."

> Galatasaray Lisesi

Galatasaray yöresi, II. Beyazıt döneminde Müslümanların yerleşimine açılan ilk alanlardan biridir. Burada sarayın iç oğlanlarını eğiten bir ocak kuruldu. Burası, 1868 yılından başlayarak Fransızca-Türkçe eğitime yönelik bir lise oldu. Okulun kurulmasında Abdülaziz döneminin sadrazamlarından Ali Paşa, Fuat Paşalarla birlikte Fransız elçisi Bouree'nin çabalarıyla katkıları olmuştur.

Laik eğitim verecek olan bir okulun açılması, Tanzimat'la birlikte Batılılaşma hamlesi içindeki Osmanlı İmparatorluğunun da gereksinimiydi. Batılılaşma hamlesini yürütecek kadrolar ancak bu yolla yetişebilirdi. Mekteb-i Sultani Galatasaray Sultanisi adlarıyla da bilinen Galatasaray Lisesi'nin (Galatasaray İdadisi) açılışının asıl nedeni buydu.

Okul, kurulduğu dönemde laik eğitim verişi dolayısıyla din adamlarının tepkisinin de uluslararası politik etkilerle tepkilerin de odağıydı. Bu yüzden bir süreliğine Gülhane Mekteb-i Tıbbiye binasına taşındıysa da birkaç yıl sonra kendi binasına döndü.

XX. yüzyıl başlarında Tevfik Fikret gibi tanınmış kişilerin ders verdiği popüler bir okul oldu. 1907 yılında atlattığı bir yangında ahşap binaları, arşivi ve kütüphanesi yandı. Cumhuriyet yıllarında yeni bir statüye kavuşturulan okul, 1967 yılından sonra kızları da kabul etmeye başladı. Bu arada kapatıldı. 1975'te yeniden eğitime başladı. Günümüzde Anadolu Lisesi statüsündedir.

Bugünkü bina, 1907'deki yangın sonrasında, 1908 yılında onarılan kagir bir yapıdır. Geniş bir bahçe içinde yer alan yapı, üç katlı, yuvarlak kemerli dikdörtgen pencerelidir. Bina, u harfi oluşturan üç bölümden oluşmaktadır. Çatısı, kiremitle örtülü kırma çatıdır.

Giriş kapısı orta bölümde yer alır. Kapıyla kapı üstündeki pencerelerin kenarlarındaki silmeler yükselerek çatıda bayrak direğinin olduğu bir alınlık oluşturur. Alınlığın üstündeki tuğra, yerinden söküldüğü sı-

rada kayboldu. Yerine, Zeyyad Ebüzziya özgün eserin kopyasını çıkardı. Bu kopya, kaybolan tuğranın yerine kondu.

Binanın bahçesine açılan ana girişi, iki yanda dörder mermer sütunlu anıtsal ayaklara tutturulmuş demir parmaklıklı, üstü işlemeli iki kanatlı bir kapıdır. Üstünde yarım daire biçiminde bir alınlık yer almaktadır. Bu alınlıktan güneş ışınlarını andıran oklar fışkırmıştır.

Okula giriş, demir parmaklıklarla çevrili bahçenin yan tarafından sağlanmaktadır.

> Galatasaray Hamamı

Galatasaray'da, Galatasaray Lisesi'nin yan tarafındaki sokaktadır.

Hamam, III. Ahmet döneminde, Galatasaray Ocağı'nda eğitim gören içoğlanları için 1715 yılında yaptırıldı. 1965 yılında esaslı bir onarım gördü. Bu onarım sırasında özgün mimarisini tamamen yitirdi. Gene de klasik Osmanlı hamamı şemasına uygun bir biçimde yeni baştan tasarlandı. Hamamın Galatasaray Lisesi avlusuna açılan kapısı da bu onarım sırasında kapatıldı. Böylece hamamın okulla bağlantısı kesilip müstakil bir bina haline getirildi.

Hamam, günümüzde de çalışmasını sürdürmektedir.

Hamamın gece alemlerinden dönenlerin yıkanıp kendine gelebilmeleri için, eskiden, sabahın erken saatlerinde açık bulundurulduğu söylenmektedir.

> Galatasaray Postanesi

Galatasaray'da, İstiklal Caddesi üstünde, Galatasaray Lisesi'nin tam karşısında bulunmaktadır.

Bina, Ermeni işadamı Theodor Sıvacıyan tarafından 1875 yılında yaptırıldı. Girişi Apalonotos'un ecza laboratuarıydı. 1907 yılında Posta Telgraf Nazırı Hüseyin Hasip Paşa, binayı satın alarak posta-telgraf merkezi yaptı.

Binanın ikinci katında İngiliz, üçüncü katında da Alman Radyo şirketleri yayın yapıyordu. 1943-1944 yıllarında da İstanbul Radyosu yayınını buradan yapmıştı.

Üç kez yangından zarar gören bina 1982 yılında da kapsamlı bir onarımdan geçerek posta hizmetine açıldı.

Üç katlı olan bina eklektik bir yapıya sahiptir. Binada neoklasik öğeler baskındır. Cephe süslemesi çelenk bezemeli konsollar aracılığı ile sağlanmıştır.

Kapsamlı bir yenilemeden geçirilen bina, Galatasaray Müzesi olarak düzenlenmektedir.

> Avrupa Pasajı

Galatasaray'da, İstiklal Caddesi'ne açılan iki sokağın arasında bulunmaktadır.

Pasajın olduğu yerde, eskiden Naum Tiyatrosu ile Jardin de Fleurs (Çiçek Bahçesi) Oteli yer alıyordu. İstanbul'daki ilk sirk gösterileri, Louis Soullier tarafından 1856 yılında burada düzenlendi. Tiyatronun sahibi Naum Duhani'nin 1868'deki ölümünün ardından 1870'teki yangında burası yerle bir oldu.

Yanan binaların yerine, Ermeni tüccarlardan Onnik Düz, bugünkü pasajı yaptırdı. Mimar Pulgher'in tasarladığı uzun bir koridoru andıran pasajın üstü camla kaplıdır. İçi mimari inceliklerle bezeli olan yapı gözü okşayıcı bir perspektife sahiptir. Pasaj, 56 metre uzunluğunda, 22 dükkandan oluşmaktadır. Her dükkanın bir personel odasıyla bodrumu, bir de mutfağı bulunur.

Pasajın dükkanları arasındaki aynalardan dolayı İstanbullular buraya Aynalı Pasaj da derler.

Neoklasik üslubun öne çıktığı yapıda yangına dayanıklı olan Malta taşı kullanılmıştır. Döşemesi Trieste taşındandır. Tavanının camla örtülmüş oluşu, ışık, gölge ilişkisi açısından, perspektifinin de etkisiyle, olağanüstü güzel bir görünüm sunar.

1929 yılında Hazine'ye devredilen pasaj, 1989'da yeni sahibi tarafından, özgün yapısı bozulmadan yenilendi.

Pasajda, bugün, daha çok hediyelik eşya ile antika ağırlıklı ürünler satılmaktadır.

> Çiçek Pasajı

Galatasaray'da, İstiklal Caddesi'yle Sahne Sokağı'nın bulunduğu köşede yer almaktadır.

Pasaj, 1870'teki Beyoğlu yangınında yok olan Naum Tiyatrosu'nun arsası üstüne banker Hristaki Zografos Efendi tarafından, dönemin ünlü mimarı Cleathy Zagno'ya, yeni tip bir çarşı binası olarak Cite de Pera adıyla yaptırıldı. Yapımına 1874'te başlanan bina, 1876'da tamamlandı.

Ana girişi İstiklal Caddesi'nde olduğu, ikinci kapısı, Balık Pazarı'nın bulunduğu Sahne Sokağı'na açıldığı için pasaj niteliği kazanan bina, toplam 24 dükkan ve 18 daireden oluşmaktadır.

Bir zamanların ünlü alış veriş dükkanlarıyla restoranları burada bulunuyordu. Vallaury ailesinin ünlü pastanesi, Nakumara'nın Japon oyuncakları mağazası, Pandelis'in çiçekçisi, Panayot Yorgiadis'in antika dükkanı, Köleyan Kuaförü, Boyacıyan Kunduracısı, Acemyan Tütüncüsü, Teodoradis Eczanesi, Yorgo'nun Meyhanesi, Hristo'nun Kafesi, Maison Parret'nin yerine açılan Degüstasyon Lokantasıbudükkanların en önemlileri arasında sayılabilir.

Adı Cite de Pera olan pasaj başlangıçta sahibinin adıyla Hristaki Pasajı diye anılırdı. 1908 yılında II. Abdülhamit'in sadrazamı Küçük Sait paşa burasını satın alınca adı Sait Paşa Geçidi oldu. Bir süre sonra

Çiçek Üretim ve Satış Kooperatifi'nin buraya taşınması ve çiçek mezatlarının (toptan satışının) burada yapılması sonucunda adı kendiliğinden Çiçek Pasajı'na dönüştü.

Pasajın adının nedenini İsmail Güzelsoy, İstanbul'un Gezi Rehberi adlı kitabında duygusal bir öyküye dayandırarak anlatıyor:

"Uzun bir süre, Ekim Devrimi sonrasında Rusya'dan kaçan Beyaz Rus kızların bu bölgede çiçek sattığı bilinir. Galatasaray Lisesi'nin önünde gelip geçenlere çiçek satan bu kızcağızlar, kendilerini rahatsız eden Fransız ve İngiliz askerlerinin tacizinden korunmak için topluca Çiçek Pasajı'na sığınırlardı. Genelde bir erkek akrabalarının garson ya da aşçı olarak çalıştığı bu pasaj, kızlar için güvenli bir sığınaktı haliyle. Pasaj adını bu tatsız süreçten almış. Yani iddia edildiği gibi çiçek mezatlarından dolayı değil."

1930'lu yıllarda cadde üstündeki ünlü Degüstasyon Lokantası, pasaj içine bakan kapalı kapılarını yazları açarak oraya masalar koyup pasajda meyhane ve birahane dönemini başlattı. Bu iş ilgi görünce cadde ile sokağın kesiştiği köşede önce Vallaury'nin Pastanesi'nde, ardından Mastoraki'nin tuhafiye dükkanında Nektar Birahanesi açıldı. Böylece bugüne uzanan süreç başlamış oldu.

1950'lerde çiçekçiler, yandaki sokağa geçince yeni yeni meyhanelerle birahaneler açıldı. Böylece Çiçek Pasajı, bugünkü kimliğine bürünmüş oldu. Üst kat daireleri de pansiyon olarak kiraya veriliyordu.

Geniş bir alan üstüne oturmuş olan yapının ana gereci taştır. Bina, girişle birlikte üç katlıdır. İstiklal Caddesi üstündeki ana girişi, Sahne Sokağı'ndaki öteki girişe bağlayan ve birbirini kesen iki koridordan oluşan geçidin üstü tonoz örtülü olup her iki yanında dükkanlar sıralanmaktadır. Yapının ön yüzünde gösterişli bir cephe mimarisi göze çarpar. Süslemenin yoğunluğu, kullanılan heykellerin büyüklüğüyle Beyoğlu'nun en süslü binalarındandır. Cephede kullanılan kadın biçiminde sütunlarla (karyetid) en üst katın orta bölümüne yerleştirilen saate eklenmiş olan insan başı, binanın en ilgi çekici yönünü oluşturur. Cephede pencerelerde kullanılan bozulmuş korint başlıkları, meyve salkımları ile pencere alınlıklarındaki yapraklar, birlikte düşünülerek, bir uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

Ana girişi yuvarlak kemerli bir taç kapı süslemektedir. İki yanında iki büyük heykelin yer aldığı kapının üstündeki alınlıkta bir saat, üstünde de bir insan başı bulunmaktadır. İki kanatlı olan kapısı demir parmaklıklı, üstü de işlemelidir.

1978 Mayıs'ında bakımsızlıktan çöken binayı, pasajı kurtarmak için kurulan derneğin aracılığıyla, Belediye, 1988'de onartarak yeniledi.

Böylece eski kimliğine kavuşan bina, son olarak, çatısı ile cephesi yenilenip ışıklandırılması elden geçirilerek, 2005'te yeniden hizmet vermeye başladı.

> *Halep Pasajı*

Galatasaray'da İstiklal Caddesi üstünde bulunmaktadır.

Bina, Hacar ailesince 1885 yılında yaptırıldı. Yaptıranlar Halepli olduklarından bu isimle anılır. İki yanında dükkan dizileri bulunmaktadır. Kimilerinin üstü tonozla örtülüdür.

Pasajın arkasında, ahşap olarak inşa edilmiş olan bölümde eskiden en büyük sirk tiyatrolarından Cirque de Pera vardı. Burada sirk gösterileriyle tiyatro gösterileri yapılırdı. Bir dönemin ünlü tiyatrosu Verdi de buradaydı.

1904 yangınından sonra Rum mimar Campanaki buranın alt bölümünü yeniden tiyatro olarak biçimlendirdi. Adı da Varyete oldu. Bu dönemde Türk kumpanyaları da oyun sergilediler. 1920'lerde binayı Süreyya İlmen satın alınca tiyatronun adı Fransız Tiyatrosu oldu. 1942 yılından sonra da Ses Sinemasıve Ses Tiyatrosu'na dönüştü. Bu dönemde tiyatro operetler oynadığı için Ses Opereti olarak da anılırdı. 1963'te yapılan yenileştirmenin sonucunda Dormen Tiyatrosu'na dönüştürüldü. 1972 yılında burada bir sinema kuruldu.

1984 yılında cephesi korunarak Halep Pasajı, işhanı halinde yeniden yapılandırıldı. 1989'da Ferhan Şensoy'un tiyatroyu yenilemesiyle Ortaoyuncular Sahnesi oldu. Alt katta da Beyoğlu Sineması açıldı.

Binanın cephesinin özgünlüğü korunmakla birlikte neorönesans üslubundaki beşinci kat sonradan eklendi.

Pasajı bitişiğinde Yunanistan Konsolosluğu bulunmaktadır. Bu bina Elia Kazan'ın kuzenleri olan Şişmanoğlu ailesine aittir. Onlar bu binayı Yunanistan'a bağışladılar. Bina, I. Dünya Savaşı yıllarında, Amerikan Haberler Ajansı olarak kullanılmıştır.

> *Anadolu Pasajı*

Galatasaray'da İstiklal Caddesi üstünde bulunmaktadır.

İki girişinden biri İstiklal Caddesi'ne, öteki Alyon Sokağı'na açılan pasaj, Eğribozlu lakaplı II. Abdülhamit'in başmabeyinciliği ile vezirliğini yapmış olan Ragıp Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Paşanın Beyoğlu'nda iki pasajı daha vardır. Biri Rumeli, öteki Afrika Pasajı'dır. Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altındaki iki kıtaya gönderme yapmak için bu adların verildiği söylenir. Afrika Pasajı, günümüzde özgünlüğünü yitirdiğinden Büyük Parmakkapı ile Küçük Parmakkapı arasında geçiş sağlayan dar bir sokağa dönüştüyse de küçük konut tipinin yöredeki ilk uygulamalarından biriydi.

Dar bir parsel üstüne kurulmuş olan pasaj, bütünüyle taş bir yapıdır. Eskiden pasajda, lüks mefruşat ve manifatura mağazaları bulunuyordu. Ünlü Belfast gömlekçisiyle Lazaro Franko'nun dükkanı da buradaydı. Dönemin aydınlarının uğrak yerlerinden olan ve Niko Valavenes'in işlettiği Şark Kahvesi ya da özgün adıyla Brasserie de L'Orient de bu pasajdaydı. Aynı yerde ünlü Hacı Salih Lokantası da bulunuyordu.

Günümüzde yapılan irili ufaklı değişiklikler dolayısıyla yapının iç mimarisinin özgün dokusunda önemli aksaklıklar oluşmuştur.

Binanın cephesindeki süs çıkıntılar (projeksiyon) beşinci katta bir balkona dönüşür. Neoklasik çizgilerin yer aldığı binanın cephesi, incelikli sütunçelerle bezelidir.

> Atlas Pasajı

Bina, 1870'teki büyük Beyoğlu yangınından sonra Ermeni sarraf Agop Köceyan tarafından 1877'de kışlık konak olarak yaptırıldı. Yangın sonrasında dayanıklı malzemeden yapılma ilk konaklardan biri olduğu söylenir. Zemin katında atlar için ahırlar yapılmıştı. Nitekim bir süre sonra burada atlarla gösteri yapan bir sirk yer aldı.

Bina, 1948 yılında büyük bir onarım geçirerek bir eğlence merkezine dönüştürüldü. Pasajda dönemin en büyük sinemalarından olan Atlas Sineması, Kulis Bar ve Muhsin Ertuğrul'un kurduğu Küçük Sahne Tiyatrosu bulunuyordu. İlk dönemde, spagetti western filmleriyle işe başlayan sinema 1950'lerde Türk filmlerine de yer verdi. 1970'lerde bina Cevher Özden (Banker Kastelli) tarafından satın alındı. Kısa bir süre sonra Kastelli iflas edince, bina bir dönem kapalı kaldı. 1985'te Hazine'ye devredildi. 1989 yılında film yapımcısı Türker İnanoğlu'nun eline geçti. Pasajda 44 dükkan bulunmaktadır.

Sinema bölümünde yapılan değişiklik ve yenilemeden sonra, 500, 130 ve 85 kişilik üç salon oluşturuldu. Amfi tiyatro düzenindeki büyük salonun perdesi, her noktadan rahatlıkla izlenebilecek bir nitelik taşıyor.

Binada Kulis Bar artık yok. Küçük Sahnedeyse Sadri Alışık Tiyatrosu yer alıyor.

Pasajın ön tarafı dört katlı, arka blokta ise üç kat bulunuyor. Konak bölümü tarihsel özelliğini korumakta olup Kültür Bakanlığı'nın yönetimindedir.

İki kapılı pasajın arka kapısı Aşağı Çeşme Sokağı'na açılmaktadır.

> *Tokatlıyan Oteli*

Galatasaray'da, İstiklal Caddesi üstündedir.

Binanın yapıldığı arsa, daha önce bir Ermeni Kilise Vakfı'nındı. Kilise, gelir getirmesi amacıyla buraya bir tiyatro binası yaptıysa da bina birkaç yıl sonra yandı. Mıgırdıç Tokatlıyan'a 60 yıl süreli işletme hakkı karşılığı otel yapma izni verildi.

Otel, ünlü Ermeni mimar Hovsep Aznavur tarafından tasarlanarak 1897 yılında açıldı. Otelin yanı sıra kahvesi, pastahanesi, lokantasıyla ünlendi. Tokatlıyan ailesi, Sandal Bedesteni dolayında Ermeni yemekleri sunan bir lokanta işletiyordu. Mıgırdıç Tokatlıyan ünlü Splandit Palas'ın da sahibiydi..

160 odası olan otelin dekorasyonu ile iç donanımı, görülmeye değer bir güzellikteydi. Servis takımlarının tümü Avrupa'dan getirilmişti. Bir dönemin seçkinleriyle aydınlarının Avrupa özlemini giderdikleri bir yer olan Tokatlıyan tesisleri, 50'li yıllara kadar yaşamını sürdürdü.

Otel, 50'li yıllarda bir Karadenizli varlıklı birince satın alındı. Mıgırdıç Tokatlıyan Fransa'ya, Nice'e göç etti.

Günümüzde Tokatlıyan binası, sıradan bir işhanı olarak yaşamını sürdürüyor.

> Alkazar Pasajı

Pasaj, 1880 yılında ünlü Alleon ailesi tarafından yaptırılmıştır. Bir banker ailesi olan Alleon Kardeşler, hayatlarının son yıllarını Fransa'da geçirmelerine karşılık Feriköy Katolik Mezarlığı'na gömülmeyi istemişlerdir.

Pasajdaki sinema 1923 yılından başlayarak Safvet ile Naci adlı iki ortak tarafından Cine Electra adıyla işletilmeye başladı. 1925 yılındaysa içinde bulunduğu pasajın adını aldı.

Dar cephede incelikli yuvarlak kemerli bir kapının iki yanında birer kadın sütun bulunmaktadır. Kemerli kapı iki kat boyunca yükselmektedir. Kapının yüksekliği cepheyi olduğundan da dar göstermekte, bu da yapının inceliğini arttırmaktadır.

Kapıdan asma tavanlarla (kaset) işlenmiş bir hole girilir. Sinema, holün sonundadır. 70'li yıllarda seks filmleri gösteren bir sinema haline gelen salonla birlikte Alkazar Pasajı da mezbele haline gelmişti.

Pasaj, 90'lı yıllarda yazar Onat Kutlar'ın girişimiyle yenilenerek salonu, önemli filmlerin gösterildiği bir sinema haline geldi.

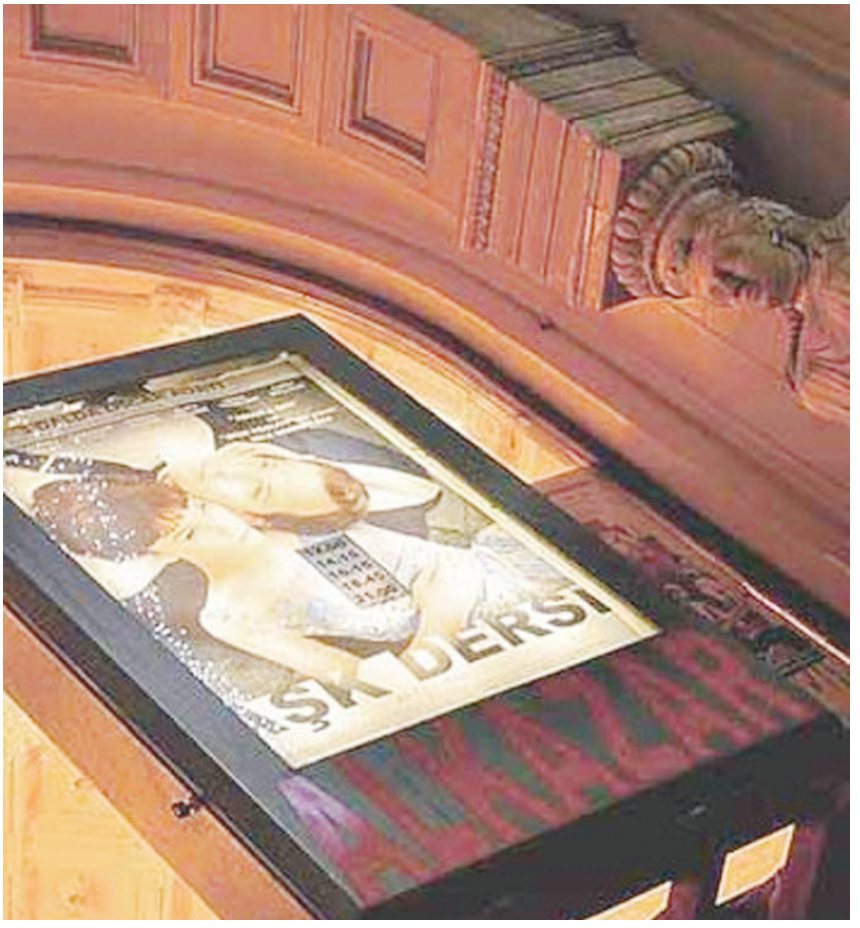

> Ağa Camii

Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi üstündedir. Batıdan Sakız Ağacı Caddesi, kuzeyden Maliyeci Sokağı ile çevrilidir.

Cami, 1594'te Galatasaray Ağası Şeyhülharem Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1834 yılında II. Mahmut, camiyi onartmıştır. 1938'de Evkaf İdaresi'nce son kez onarılırken çinileri de değiştirilmiştir. Doğu yönünden Rumeli Han'la bitişik olan caminin çevresi duvarlarla kuşatılmıştır.

Maliyeci Sokağı'ndaki ana kapıdan avluya girilir. Bütünüyle kesme taştan yapılan caminin tüm kenarları taraklı mozaikle çerçevelenmiştir.

Cami üstte yer alan sivri kemerli, Türk çiçek desenli renkli cam pencerelere ek olarakalttaki dikdörtgen kesitli, demir parmaklıklı iki sıra pencereyle aydınlatılmıştır. Yapıyı saçak hizasından çeviren palmiye dal kuşağının paralelinde bir üçgenler kuşağı vardır. Dışarı doğru çokgen biçiminde çıkma yapan mihrabın arkasındaki mezarlıkta caminin kurucusu gömülüdür.

Caminin kuzey batısında yer alan minarenin dikdörtgen kesitli kaidesinden petek kısmına prizmatik üçgenlerle geçilmektedir. Silindir

gövdeli olan minarenin şerefesinin korkuluğu kesme taştandır. Tepesini, ahşap üstüne kurşun kaplı bir külah örtmektedir.

Dört basamakla çıkılan kagir son cemaat yerinden bir kapıyla asıl mekana geçilmektedir. Girişteki mahfilin altında kalan iki bölüm sağ ve solda ahşap korkuluklarla ayrılmıştır. İç mekan, mahfilin altında kalan girişe göre biraz daha yüksektir. İki basık paye, bir merdivenle çıkılan yüksekteki mahfili taşır. Payelerle mahfilin birleştiği yeri çatma tavanlı konsollar desteklemektedir. Mahfilin altı kalem işiyle bezelidir.

Ana mekan enine dikdörtgen biçiminde olup iki paye ile üçe ayrılmıştır. Payeler zeminden belirli bir yüksekliğe kadar on iki köşeli yıldızlardan oluşan geometrik süslemeyle kaplıdır. Tavan, klasik üslupta kalem işiyle bezelidir. Mahfil üstünden başlayan siyah üstüne altın yaldızlı yazı kuşağı ana mekanı iki koldan mihrabın tepeliğine kadar kuşatır (Bu yazılar Halil Özyazıcı'ya aittir). Duvarlar, zeminden pencerelerin ortasına kadar mavi-yeşil fayans kaplıdır. Caminin içi klasik desenli Kütahya çinileriyle, pencerelerse kalem işleriyle süslüdür.

Avluda, aralarında ajurlu mermer şebekelerle içbükey çeşme aynaları olan, sivri kemerli sütunların oluşturduğu çokgen planlı bir şadırvan vardır. Çatısının dört köşesinde kuşlar için dört suluk bulunur. Şadırvan Mimar Sinan'a aittir. Bugün yerinde olmayan ama Mimar Sinan'ın tezkirelerinde adı geçen Kasımpaşa'daki Sinan Paşa Camii'nden getirilmiştir.

Avluda ayrıca Eyüp'teki Otlukbayır Tekkesi'nden getirilmiş fıskiyeli bir havuz bulunuyordu.

Sennur Sezer "Kasımpaşa" adlı kitabında fıskiyeli havuzu şöyle anlatmış: "Tek parça mermerden olup iki katlı kubbeler, oymalı şebekeler ile süslenmiş su üstünde yüzen bir camiyi andıran fıskiye, herhalde şadırvanla su dilinde söyleşiyordu."

Fıskiyeli mermer havuz bugün yok. Gene Sennur Sezer'in tanıklığından öğrendiğimize göre: "Çok eskiden Vakıflarca götürülmüş."

Yapının Maliyeci Sokağı'ndaki ana girişi, caminin avlusundan İstiklal Caddesi'ndeki girişe bağlanmaktadır.

> *Rumeli Han*

Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi üstünde, Ağa Camii'nin sırasında bulunmaktadır.

II. Abdülhamit'in başmabeyincisi, sonradan da veziri olan Ragıp Paşa'nın Beyoğlu'nda yaptırdığı üç yapıdan biridir.

Bina, girişi dışında beş kattan oluşmuştur. Simetrik, anıtsal bir yapısı vardır. Neoklasik bir görünümü olan binanın İstiklal Caddesi'ndeki girişi, barok ağırlıklı, eklektik bir özellik gösterir. Bir pasaj işlevi gören binanın ana kapısının bağlandığı Sakızağacı Caddesi'ne Maliyeci Sokağı'ndan açılan bir kapısı daha vardır.

Birinci katın kemerli pencereleriyle sonraki katlardaki üçgen alınlıklar, cephede hareketlilik sağlamaktadır. İç tasarımı, daha sade ve işlevseldir. Aynalı tonozlarla örtülü koridorların arasında gömme sütuncuklar bulunur.

Hanın altında, Ağa Camii'nin duvarına bitişik olarak Rebul Ezcahanesi bulunmaktadır. Rebul Eczahanesi 1895'te kurulmuş olan Parizyen Eczahanesi'nin (Pharmacie Parisienne) devamı sayılmaktadır.

> *Adam Mickiewicz Müzesi*

Dolapdereyle Tarlabaşı arasında, Kalyoncu Kulluk Cad. Tatlı Badem Sokağındadır. Polonyalı şair Adam Mickiewicz'in (24 Aralık 1798, Nowogródek, Beyaz Rusya- 26 Kasım 1855, İstanbul) öldüğü evdir.

Polonya'nın önemli şairlerinden olan Mickiewicz, çok genç yaşta şiirleriyle tanındı. Aynı yaşlarda ülkesinin işgalden kurtulması için okul arkadaşlarıyla örgüt kurdu. 1830 ayaklanmasından sonra yurdundan kaçtığı zaman 32 yaşındaydı. Paris'te yaşamaya ve yeni kurulmuş olan Slav Edebiyatı Kürsüsünde ders

vermeye başladı. Osmanlı Devleti'ne sığınan Polonyalıların durumunu incelemek onların Türkiye'deki yerlerini güçlendirmek gayesiyle 1855 yılında İstanbul'a geldi. Aynı yıl yaptığı siyasal çalışmaları sonuçlandıramadan bir kolera salgınında öldü.Mumyalamak için çıkartılan iç organları binanın bodrumuna gömüldü. O zamanki usule göre, tahnit edilen cesedi, Fransa'nın Türkiye'deki elçiliği vasıtasıyla Paris'e gönderildi. Paris'teki Madlen Kilisesi'nde yapılan törenden sonra, toprağa verildi. 1890 yılında da Paris'teki mezarı açılarak, kemikleri Polonya'ya gönderilerek Krakow'da bulunan Wawel Kraliyet Şatosu Kilisesi'nin mezarlığına gömüldü.

Ölmüş olduğu binada Adam Mickiewicz Müzesi'ni kurma düşüncesi şairin ölümünün 100. yıldönümünde, yani 1955 yılında gerçekleştirilmiştir. Şairin 150. ölüm yılı olan 2005 yılında müze-ev Kültür ve Turizm Bakanlığınca yeniden onarılmıştır.

Üç katlı olan müzenin ilk salonunda A. Mickiewicz'in hayatı ile ilgili bilgi ve belgeler, ikinci salonunda Polonya özgürlük mücadelesi ve üçüncü salonunda ise şairin İstanbul'da bulunduğu yıllara ait belge, gravür ve fotoğraflar yer alır. Binanın bodrum katında ise şairin sembolik bir mezarı vardır.

Binanın cephesindeki levha üzerinde Lehçe-Fransızca şöyle yazmaktadır:

"Napamiatke postawiony tendom natem miejscu cdzie 28 İstopada 1855 poku umarl Adam Miskiewicz / En Cette Place Mourir Le 26 Novembre 1855 Adam Mickiewicz Poete Polonais" (Polonyalı Şair Adam Miskiewicz'in 26 Kasım 1855 Tarihinde Öldüğü Yer)

Müze, Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü`ne bağlıdır.

> Avedaranagan (Evangelist)
Surp Amenasurp Yerrotutyun Kilisesi

Aynalıçeşme'de Gümüşküpe sokaktadır. Bir adı da Üçhoron Kilisesi'dir.

Doğu-batı doğrultusunda bir avlu içine, dikdörtgen planda, gotik üslupta inşa edilmiştir.

Binanın ön tasarımını mimar İsdepan Izmirliyan'ındır. 1846 yılında ahşap olarak inşa edilen kilise daha sonra yandığından, 20 Mart 1861 tarihinde verilen izinle kagir olarak bugünkü biçimde inşa edildi.

İki katlı binanın üst katı kiliseye, alt katı kilise görevlilerinin barınmasına ayrılmıştır.

Kilisenin gösterişli çan kulesinin altındaki girişi ibadethaneye açılır. Yapının öteki girişleri görevlilere ayrılmıştır.

Binanın camları vitraydır. Kilisenin tek iç süslemesini de bu vitraylar oluşturur. Absidde ahşap bir haç bulunur.

> Alman Protestan Kilisesi

Beyoğlu'nda Aynalıçeşme Emin Camii Sokak'tadır.

Almanca konuşan Protestanların İstanbul'daki tek kilisesidir. 1843'te lise ve hastane olarak tasarlanarak inşa edilmiştir. Bu yüzden dış görünüşünün önemli bir özelliği yoktur.

Yapının büyük bölümü yönetim odalarına ve kilise görevlilerine ayrılmıştır.

Kiliseye ayrılan bölüme toplantı odası olarak da kullanılan bir salondan geçilir. Kilisenin ibadete ayrılan bölümü bir büro kadar yalındır. Bölümün doğusunda din adamının konuşma yaptığı, kutsal bölüm (transept) yer alır.

Kutsal bölüm yarım yuvarlak bir kubbeyle örtülüdür ve merkezinde büyük tahta bir haç bulunmaktadır. Kutsal bölümle ibadet alanının arasında, salonun kuzeyinde, vaazlar için kullanılan ve Ortodoks Rum kiliselerindeki ambonları hatırlatan, yuvarlak birkürsü vardır. Bu kürsü tahta bir sütuna oturur.

> Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Ermeni-Süryani Kilisesi

Beyoğlu, Tarlabaşı, Karakurum Sokağı'ndadır.

Süryani cemaatinin İstanbul'daki en önemli ibadet binasıdır. Süryani kiliseleri de, Ermeni kiliseleri gibi Doğu Ortodoks kilise grubuna bağlıdır.

Yapı doğu-batı doğrultusunda bazilika tipinde inşa edilmiştir. Cephesi Mardin'den getirilmiş krem rengi taşla kaplıdır. Batıdaki cephe asma yaprağı ve üzüm salkımı, ana kapı kemerleri gül motifleriyle bezelidir. Bu cephede kemerli pencereler bulunur. Kilisenin alınlığında haç ve melek motifleri yer alır. Bu girişin hizasındaki Süryani tipindeki çan kulesi de Mardin taşından yapılmıştır. Kilisenin tüm taş işçiliği ve bezemelerini İstanbul'daki Mardinli ustalar yapmıştır. Kilisenin kuzeyinde ve güneyindeki ikişer giriş ana ibadet mekânına açılır.

Kilise, kuzeyinde ve güneyindeki iki binayla bir "külliye" (yapı top-

luluğu) biçiminde tasarlanmıştır. Kuzeydeki bina kiliseye bitişiktir ve kiliseyle arasında bir geçit vardır. Bu bina vaftizhane olarak kullanılmaktadır. Kilisenin güneyinde yer alan binaysa kilise yönetim kurulu toplantılarına ayrılmıştır.

Süryani kiliseleri, öteki Doğu Ortodoks kiliseleri (Gürcü, Kıpti, Habeş, Kalde, Alan) gibi, uzun süre Ermeni Patrikliği'nin otoritesi altında kalmış, yetkilerini ve resmi onaylarını Ermeni Kilisesi'nden almıştır.

Surp Asdvadzadzin (Meryemana) Ermeni-Süryani Kilisesi'nin tarihi konusunda iki cemaatin kaynaklarında anlatımları farklıdır. Süryani Kadim Kilisesi tarihine göre, kilisenin arsası 1844 yılında Süryani Patriği II. İlyas'ın İstanbul vekili Metropolit Kirillos Yakup tarafından satın alınmış, Metropolit buraya bir kilise ve metropolitlerin oturması için bir bina yaptırmıştır.

Ermeni kaynakları ise burada 1650-1780 arasında bir kilise bulunduğunu yazar. Ermeni Patriği II. Madteos'un buyruğu ve desteğiyle Metropolit Yakup 1846'da Ermeni çocuklarının da eğitim gördüğü bir Süryani okulu ve yayın için basımevi kurmuştur. Kilisenin inşasına başlayan da Metropolit Yakup'un yardımcısı Şemmas İşo'(ya da Işa)dur.

Kilise 1863'te, giderleri İzmirli İsdepan Ağa Bilezikçiyan tarafından karşılanarak, yeniden inşa edilir. Kilisenin mimarı Hasköylü Serope Kalfa'dır. Kilisenin yeniden yapımı için gerekli fermanı Ermeni patriği almış, Metropolit Yardımcısı Şemmas İşo da yazılı bir anlaşma ile kilisenin mülkiyetini Ermeni cemaatine bırakmıştır.

Bu anlaşmaya göre kilisede her iki cemaat de eşit biçimde ayin yapabilecektir. Bu yeniden inşa 6 Eylül 1863'te bitmiş, kilise 8 Eylül'de "takdis ve meshedilerek" ibadete açılmıştır. Yönetimde bir de Süryani asıllı üye bulunmaktadır.

Kitabesine göre kilise 1870 "Büyük Beyoğlu Yangını"nda harap olduktan sonra, 1878'de büyük bir onarım geçirmiştir. Kilise, 1961'de yıkıldıktan sonra, Süryaniler tarafından yaptırılmıştır. Kilisenin temellerini Süryani Patriği İknadios III. Yakup atmış, yapı1964'de ibadete açılmıştır.

Kuzey ve güney yönlerindeki ikişer girişin açıldığı ibadet alanının duvarlarında yağlıboyayla yapılmış aziz resimleri vardır. Alan doğuda dairesel geniş basamaklarla çıkılan absid bölümüyle sonlanır.

Kuzey ve güneyden iki ayrı girişi bulunan absidin önünde, ortada Kutsal Kitap'ın konduğu sehpa, arkada merkezde yarım dairesel niş içinde Mardin taşından sunak bulunur.

Absidin iki yanında episkopos ve din adamları için sandalyeler yer alır. Absid bölümü bir geçitle vaftizhane olarak kullanılan yan binaya açılır.

İbadet alanının doğu ve batı duvarlarında pencereler ve duvara bitişik toplam 14 kolon vardır. Batı duvarındaki iki kolon U biçimindeki

galeri katını taşır. Kolon başlıkları burmalardan sarkan çelenklerle bezelidir ve Mardin taşındandır.

Galeri katının üzerindeki katta müdüriyet, sekreterlik, bürolar, bekleme odası ve kabul salonu yer alır. Bu katın üstündeki çatı katı ise metropolitlik konutu olarak kullanılmaktadır.

Yanındaki binalarla bir kompleks oluşturan binanın bodrum katı, tören salonuna ve büyük mutfağa ayrılmıştır. Tören salonunun iki yanından merdivenlerle ibadet alanının bulunduğu zemin kata çıkılır.

> Hagios Konstantinos ve Hagia Helena Kilisesi

Beyoğlu, Tarlabaşı'nda batıdan Kalyoncu Kulluğu Caddesi ile kuzeyden Kemerbostanı Sokağı'nın çevrelediği alanda bulunmaktadır.

Kilise yüksek duvarların çevrelediği bir avlunun içindedir. Binanın yapımına 25 Mart 1856'da başlandığı ve 9 Nisan 1861'de, Patrik II. Iohakim'in ibadete açtığı bilgileri, kilisenin 1891 tarihli kitabesinde yer almaktadır.

Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı kilise, kesme taştan inşa edilmiştir ve avlunun ortasındadır. Bina içte ve dışta sıvalıdır. Doğuda üç bölümlü apsis, kuzey ve güneyde batıya yakın köşelerde çan kuleleri çıkıntı yapar. Bu çıkıntıların ekseninde yuvarlak kemerli, dikdörtgen birer giriş yer alır. Batı cephesinde nartekse açılan üçlü kapı görülür.

Doğu ve batıda yarım yuvarlak alınlıklarla sonlanan cephelerde iyon başlıklı sütunları taklit eden pilastrlar, bunları bağlayan kör kemerler, kilisenin iç düzenini dışa yansıtır. Kilisenin cepheleri, bu süsleme öğeleri, alınlık üzerindeki saat kaleciği, alınlıklardaki ve cephelerdeki pencere düzeni ile hareket ve albeni kazanmıştır. Batıdaki üçtü girişin cam bölümünde üstte daire içinde, altta maden bölümde beyaz Yunan haçları görülür.

Kilisenin giriş sahanlığı (narteks) iyon tipi sütunlarla avludan ayrılır ve kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Nartekste, naosa açılan, ortadaki yuvarlak kemerli, yandakiler dikdörtgen üç kapı yer alır.

Narteks üzerinde yer alan galeri, yan nefler üzerinde uzanan "U" biçimindedir.

İbadete ayrılan bölüm, naos, üç neftidir ve dört haç paye ile merkezileştirilmiştir. Merkezi alan kuzey ve güneyde dışa çıkıntılıdır. Merkezi alanı pandantiflerle geçilen, sekiz pencereli kasnağa oturan kubbe, yanlardaki çıkıntıları basık tonoz, orta nefi takviye kemerleri ile bölümlenen beşik tonoz örter.

Kuzey ve güney duvarlardaki altta büyük, üstte küçük pencere sıralaması,alt pencereler hizasındaki apsiste de kesintiye uğramaz. İkona panosuyla vaaz kürsüsü ve despot koltuğu, oyma kabartma bitkisel-geometrik motiflerle bezeli mermerdir.

> *Taksim Ticaret Meslek Lisesi*

Taksim Büyükparmakkapı Sokak'tadır.

Bina Padişah II.Abdülhamid' indeğer verdiği kişilerden,Maruni asıllı Nafia Nazırı NecipMelhame Paşa tarafından kişisel konutolarak yapılmıştır.

II. Meşrutiyetten sonra Osmanlı topraklarından ayrılan Paşanın konağı tütün deposu daha sonra iş hanı ve Danimarka Sefareti binası olarak kullanılmıştır.

1932 Yılında Özel İdare tarafından satın alınarak sınıf bölümlenmesi yapılmış1933 yılında ilkokul olarak açılmıştır. 26. İlkokul ve 45. İlkokul isimlerini alan bu ilkokullar bir zaman sonra İstiklal ve Taksim İlkokulu adlarını almıştır.

1961 yılında ise bu iki okul birleştirilerek ve Taksim İlkokulu adını almıştır. Öğrencilerin çokluğu nedeniyle binaya ek olarak 5 katlı bir bina daha eklenmiştir.

7/09/1993 yılında büyük bina tadilata girmiş tadilat bitince de Taksim Ticaret Meslek Lisesi olarak hizmete açılmıştır. Bitişiğindeki ek yapılan küçük bina ise halen Taksim İlköğretim Okulu olarak hizmet verir.

Taksim Ticaret Meslek Lisesi'nin kat yüksekliği yaklaşık 6 metredir. Bütün idare odalarında şömine vardır. Ödenek yetersizliği nedeniyle bakımsızdır.

> *Fransız Konsolosluğu*

Taksim'de, İstiklal Caddesi üstünde bulunmaktadır.

1817'de Marsilya Ticaret Odası tarafından veba hastahanesi (Hospital des Francais de Pera) olarak yaptırıldı.1831'deki Beyoğlu yangınında Fransız Sarayı yandıktan sonra konsolosluk buraya taşınmak zorunda kaldı. Bina, çeşitli onarımlardan geçtikten sonra 1898'de taş malzemeyle yeniden yapılıp bugünkü halini aldı.

I. Dünya Savaşı yıllarında Kızılhaç merkezi olarak kullanılan yapı 1920'de Fransız Elçiliği haline getirildi.

Bina, günümüzde Fransız konsolosluğu olarak kullanıldığı gibi, 1975'ten bu yana da Fransız Kültür Merkezi olarak çalışmaktadır.

> Surp Hovhan Vosgeperan Kilisesi

Taksim meydanı yakınında, İstanbul Fransız Konsolosluğu arkasındadır. Ermeni Katolik Cemaati Kilisesi'dir. Konstantinopolis Patriği Surp Hovhan Vosgeperan'ın adına vakfedilmiştir.

1830 tarihinde İstanbul Ermeni Katolik Cemaati'nin resmen tanınmasından sonra, cemaat üyeleri oturdukları mahallelerde geçici bir süre için küçük mabetler inşa ettiler. 1832 yılın başlangıcında, şimdiki Surp Hovhan Vosgeperan kilisesinin yerinde, 52 odalı bir yurt-hastane inşa edilmiş, binada yaşayanların dini gereksinmeleri için orada küçük bir mabet yapılmış Surp Hovhan Vosgeperan adına vakfedilmişti. Küçük kilise halka yetmeyince 600-700 kişinin ibadet edebileceği ahşap bir kilise inşa edildi.

1839'da hastane servisi Surp Agop Hastanesiyle birleşmek üzere Elmadağı'na taşındı. 7 nisan 1860'da dönemin Ruhani Reisi Eyalet Başepiskoposu Andon Hasun kilisenin ilk temel taşını takdis edip "Allah'a sadık milletimizin unutulmaz hatırası için" yazılı bir papirüsle birlikte yerleştirdi.

Kilisenin yapılışı için görev ve sorumluluğun verildiği mimar Garabet Tülbentciyan 15 Ekim 1861'de ölünce görevi kardeşi, Mimar-Mühendis Andon Tülbentciyan devraldı. Garabet Tülbetciyan kilisenin bahçesinde gömülü.

Kilise 1863 yılının 2 şubat günü kutsandı. Eyalet Başepiskoposu Monsenyör Andon Hasun, ilk ayini yönetti.

Kilise küçük bir avlunun içindedir. Kilisenin önünde boydan boya uzanan altı basamaklı mermer bir merdiven bulunur. Kilisenin ön cephesinde üçgiriş kapısı vardır. Yüksekliği 29 m, uzunluğu 31,18 m. ve en geniş kısmı 16,81 m. olan kilise birçok üslupların karışımını sergiler. Yan kısımlarda daha çok Korent üslubu egemendir. Tavandaki sekizgen büyük kubbe ise, Roma sanatından izler taşısa da Ermeni mimarisinden esinlenmiştir.

Kubbenin üst bölümünde azizlerin (Aziz Silvestır, Aziz Basil, Aziz Krikor Lusavoriç, Aziz Siril) alt bölümündeyse dört İncil yazarının freskleri yer alır.

Kilisede beş sunak vardır. Baştaki sunak Aziz Hovhan Vosgeperan adına vakfedilmiş olup, üstte azizin Bizans Kilisesinin kullandığı merasim giysileriyle görüldüğü bir tablo yer alıyor. Diğer dört küçük sunakta İsa Mesih'in haça çıkarılışına, haçtan indirilişine, Aziz Krikor Lusavoriç'le Papa Silvestrin karşılaşmalarına, Münzevi Aziz Antuan'a ithaf edilmişlerdir. Bu tabloların ressamlarının kimlikleri belli değildir.

Ayinlere ayrılan bölümün sağında vaftizhane, solunda ise geniş bir rahiplerin ayine hazırlanma yeri (sakristi) yer alır.

Oldukça yüksek olan çan kulesinde, ahenkli sesli üç çan bulunur.

> Taksim Maksemi

Beyoğlu`nda İstiklal Caddesi ile Taksim Caddesi`nin kesiştiği köşededir.

Maksem, suların toplanıp, kullanılacağı mekanlara (evlere, hamamlara, çeşmelere) taksim edildiği yani paylaştırıldığı su deposudur. Semt de adını bu dağıtım olayından almış, suların dağıtım işlevi, "taksim" gelişmekte olan yörenin adı olarak kalmıştır.

İstanbul yeni yapılanmalar arttıkça su sıkıntısı çekmeye hazır bir kenttir. III. Ahmed döneminde (1703-1730) Boğaziçi kıyısında artan yerleşimin getirdiği su sorununa çözüm getirmek amacıyla başlatılan çalışmalar Patrona Halil Ayaklanması ile yarım kaldı. 1730'da tahta geçen I. Mahmut bu bayındırlık faaliyetlerini sürdürerek 1731`de Taksim Suyu Tesisleri'ni tamamladı. Belgrat Ormanı Bentleri ve Bahçeköy'deki derelerden gelen sular içi sırlı künklerden geçirilerek burada toplanıp dağıtıldı.

Tesisler sonraki ekler ve düzeltmelerle de son şeklini 1839`da aldı.

Maksem, meydanın sağ tarafında kesme küfeki taşından yapılmış, sivri külahlı, sekizgen bir binadır. Giriş kapısı üzerinde yer alan üç beyitlik ta`lik kitabenin son iki satırı ebced hesabıyla yapının tarihi olan Hicri 1145'i (1732) verir. Hafif yuvarlak kemerli bu kapının bulunduğu cephe, birinci kat seviyesine kadar, kapının sağında kitabesiz olarak bulunan I. Mahmud Çeşmesi`nin yer aldığı cephe gibi beyaz mermerle kaplanmıştır. Yine kapının yer aldığı cephede, kapı üzerinde yay kemerli bir pencere ve bu pencerenin iki yanında minik konsollar üzerine oturmuş iki adet kuş köşkü yer alır.

Maksemin cephesinde iki çeşme vardır. İki çeşmesi de I. Mahmut dönemindendir. Kayıtlara göre Maksemle aynı yıl içinde 25 çeşme yapılmıştır. Maksem kapısının sağında kalan cephedeki I. Mahmud Çeşmesi, dönemin çeşme stilindedir. Boş bırakılmış kitabeliğin altından başlayan çeşme aynalığının üst kısmı istridye kabuğu formuyla ve hemen bu bezemenin bittiği noktadan itibaren ise bir sıra palmiye dalı dizisi, bir sıra da mukarnasla cephe hareketlendirilmiştir.

Maksemin Taksim Caddesi`ne bakan yanında yine mermer cepheli, sivri alınlık içindeki kitabesinde "Herşeye su ile hayat verdik" ayetin bulunduğu bir çeşme daha yer alır.

Maksemin yanında boydan boya uzanan duvar, ek su deposunun duvarıdır. Burası, depoya gelen suyun her hangi bir nedenle sebepten dolayı kesilmesi halinde kullanılmak amacıyla yapılmıştır.

Sekizgen taş bina, içerden iki katlıdır. İki katlı binanın iç mekânı da sekizgendir. Girişte sol tarafta üç basamakla çıkılan sofanın sol ucu duvar içerisine girmiştir ve beyaz mermerle kaplıdır. Girişe göre sağ tarafta bütün duvar boyunca yaklaşık yarım metre genişliğinde bir sedir vardır. Taban beyaz mermer kaplıdır. Maksemin duvarları ve kubbesi klasik Türk nakışları ile süslenmiştir. Debi (suyun akış hızı) ölçme sandığının arkası mermer plakalarla kaplıdır. Çörten (kısa oluk) üzerindeki mermerde XVIII. yy süslemeleri biçemi görülür. Üzerindeki tek satırlık tarih kitabesi bize yine Hicri 1145 tarihini verir. Maksemin içerisinde de iki kitabe vardır. Çörtenin girişe göre sağ tarafındaki kitabe, Topuzlu Bendinin duvarlarını yükselterek suyun miktarının artmasını sağlayan Cezayirli Hasan Paşa'nındır. Çörtenin öte tarafındaki kitabe maksemin katmanlarını arttırarak suyun akış hızını yükselten Sadrazam Yusuf Paşa'ya aittir.

Maksemin mimarı bilinmemekte.

Büyük Şehir Belediyesi'nin yönetimindeki Maksem, 2009 yılında onarılarak bir sergileme alanına dönüştürüldü."Taksim Cumhuriyet Sanat Galerisi" adıyla 20 Aralık 2009'dan beriuluslararası bir sergi alanı olarak hizmet veriyor.

> Hagias Trias Kilisesi

Taksim'de batısında Meşelik Sokağı'nın, kuzeyinde İstiklal Caddesi'nin Taksim Alanı'na bağlandığı, doğusundan Sıraselviler Caddesi'nin çevrelediği alanda bulunmaktadır.

Ayia Triadi Kilisesi olarak da bilinen yapı, demir parmaklıklarla çevrili geniş bir bahçenin içindedir.

Kilisenin İstiklal Caddesi ve Sıraselviler Caddesi'ne bakan kilise vakfına ait dükkanları sıralanır.

Bu dükkanlardan biri, Taksim Alanı'na bakan köşede yer alan iki katlı, üst katı teras olan Eptalofos Kanvesiydi. Sait Faik bu kahve/gazinoyu "Alemdağ'da Var Bir Yılan" adlı kitabında Eftalikus'un Kahvesi öyküsüyle edebiyata mal etmiştir. Bugün bu köşede bir fast-food dükkanı bulunmaktadır.

Kilisenin ana girişi, Meşelik Sokağı'ndadır. Sıraselviler Caddesi'nde de merdivenli ikinci bir girişi vardır.

Hagias Trias Kilisesi, Bizans mimarisi ile modern mimarinin uyumlu bir karışımıyla düzenlenmiştir. Kagir olarak inşa edilen binanın batı ve doğu cepheleri gül bezekli yuvarlak pencereli yarım yuvarlak alınlıkla sonlanır. Haç plandaki yapıyı, merkezde bir kubbe, yanlarda tonozlar örter. Kubbe, on iki pencereli yüksek bir kasnağa oturur. Kubbenin güneyinde, doğu ve batı cephelere yakın konumda iki çan kulesi yer alır. Kulelerin kubbecikleri balkon korkuluğu benzeri sütuncuk dizisiyle çevrilidir.

Kilisenin yerinde daha önce ahşap bir kilise olan Hagios Georgios Kilisesi'nin bulunduğu, bugünkü bahçenin de mezarlık olduğu, çeşitli kaynaklardaki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bugünkü bina, kitabesine göre 14 Eylül 1880'de inşa edilmiştir, mimarı Vasilaki İonnidi'dir. Narteks, bahçeden camekânlı bir cepheyle ayrılır. Buradan ibadet alanına (naos) üç giriş bulunur. Naos dörder sütun ve bu sütunları bağlayan kemerlerle neflere bölünmüş, dört taşıyıcı ve taşıyıcıyı bağlayan kemerlerle merkezi alan sağlanmıştır.

Galeri naosun kuzeyinde yer alır. Galeri korkulukları Hz. İsa'nın hayatından sahneler, kubbeyi taşıyan kemerlerle narteks tavanı bitkisel ve geometrik motiflerle bezelidir.

Binanın zemini mermerdir. Apsise üç basamak mermer merdivenle çıkılır. Naosun doğusundaki kabartma motiflerle bezeli mermer ikonostasisde çerçeveleri dört sütuncuk böler. Ambon da aynı teknikle mermerden inşa edilmiştir. Despot koltuğundaysa mermerle oniks birlikte kullanılmıştır.

> *Taksim Cumhuriyet Anıtı*

Taksim'de, Taksim Alanı'nın ortasında yer almaktadır.

1925 yılında İstanbul Milletvekili Hakkı Şinasi Paşa'nın başkanlığında bir komisyon kurularak Cumhuriyeti simgelemek amacıyla bir anıt yaptırılması kararlaştırıldı. Anıtın yapılması için İtalyan heykelci Pietro Canonica ile bağlantı kurularak bu anıt ısmarlandı. Anıtın Taksim'e dikilmesi söz konusu olunca öncelikli bir meydan ve çevre düzenlemesi yapıldı. Meydan istimlak edilerek tarihsel Taksim kışlası da yıkıma uğradı.

Alanın çevre düzenlemesiyle anıtın kaidesini Saint Antoine Kilisesi'nin mimarlarından Guilio Mongeri yaptı.

İtalyan heykelci Canonica'nın yaptığı anıt, İstanbul'a gemiyle getirilerek 23 günde yerine monte edildikten sonra 8 Ağustos 1928'de törenle açıldı.

Anıt yuvarlak bir adanın ortasında yer alıp iki yana bombeli ve dört köşelidir. Çevresi 17 metre olan anıtın kapladığı yer, 60 metrekaredir. Kemerli taş kaide üstündeki anıt, 11 metre yüksekliğindedir. Kaidesindeki pembe mermer Trentino'dan, yeşili ise Torino kenti yakınındaki Suza bölgesindendir. Anıtın bir yüzü kurtuluş savaşını, öteki yüzünü de Cumhuriyet sonrası Türkiye'sini simgesel öğeler aracılığıyla anlatır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nce (Güzel Sanatlar Akademisi) düzenlenen bir proje yarışması kazanan, sonucunda Canonica'ya asistan olma hakkını elde eden Sabiha Ziya (Bengütaş) hanım, heykelciye modellik etti. Anıtın bir yüzünde peçeli, geleneksel bir kadın, öteki yüzünde modern bir kadın büstü olarak yer aldı.Canonica'ya aynı okuldan asistanlık yapan ikinci kişi sonradan ünlü bir heykelci olan Hadi Bora'ydı. Anıtın kaidesini yapan ünlü mimar Mongeri, kemer bölümlerini de gerçekleştirmiştir.

Dört cepheli, dikdörtgen bir kütlenin her yüzü, sivri kemerli, niş benzeri derinlikler halinde oyulmuştur. Her cephede grup heykellerden oluşan figürlerin tümü, Cumhuriyetin kuruluş süreciyle sonrasını işaretlemektedir. Anıtın Taksim Sıraselviler yönüne bakan yüzünde,

Atatürk sivil giyimli olarak İsmet İnönü, Fevzi Çakmak ile o dönem Türkiye'sinde Cumhuriyetin kuruluşuna yardımları olan yabancı devlet adamları, askerler ve halkla birlikte yer almaktadır. Harbiye'ye yönelik yüzündeyse 30 Ağustos Zaferi canlandırılmıştır. Burada Mustafa Kemal Kocatepe'de askerler ve halkla birlikte gösterilmiştir. Mustafa Kemal'in buradaki heykeli, Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında Ethem Hamdi'nin çektiği fotoğraftan yararlanılarak canlandırılmıştır. Anıtın dar yüzünde elinde bayrak tutan birer asker heykeline, önlerindeki madalyonlarda da iki kadın portresine yer verilmiştir. Kaidesi bir havuz biçiminde tasarlanmış olan anıtın bu yüzlerinde askerlerin ayakları altında mermer yalakları olan çeşme taşları görülmektedir. Başlangıçta bu yalaklarla meydan çeşmesi düzenlemesi düşünülmüşse de sonradan buradan su akıtılmasından vazgeçilmiştir.

Anıt, günümüzde, resmi kurumların ulusal günlerle bayramlarda tören yaptığı, sivil toplum kuruluşlarının saygı duruşunda bulunduğu bir merkezdir.

Ayrıca anıtın çevresinin çiçekli yemyeşil alanı bir gezinti yeri gibidir. Çevresinde halkın hayranlıkla heykeli seyrettiği, sevgililerin buluştuğu, kimi zaman da demokratik gösterilerin, yürüyüşlerin yapıldığı kutlu bir yerdir.

Eskiden, taşradan İstanbul'a gelenler, Beyoğlu'na kaçamak ya da ilk olarak çıkan kenar mahalle delikanlıları anıtın önünde hatıra fotoğrafı çektirirdi. O yıllarda şipşakçı denen fotoğrafçılar vardı. Resmi anında çekip birkaç saat ya da bir gün sonra verirlerdi. Bugün de anıtın önünde hatıra fotoğrafı çektirenler var. Ama onlar, fotoğraflarını kendileri çekiyor artık. Ya dijital makineleri ya da cep telefonlarıyla, kendi kendilerine gelin güvey oluyorlar.

> Atatürk Kültür Merkezi

Taksim Alanı'nda, Gümüşsuyu'na inen caddenin başında yer almaktadır.

İstanbul'un öteden beri, kültür başkentliğine yakışır, Cumhuriyetin batılılaşma ilkeleriyle bağdaşan bir Opera Sarayı'na gereksinimi olduğu biliniyordu.

Bu konuda ilk adımı, dönemin İstanbul Belediye Başkanı Lütfi Kırdar attı. Bir opera binası projesinin hazırlanmasına karar verildi. Başlangıçta biri kapalı, öteki açık hava konser salonu yapılması düşünülüyordu. Bu konuda Fransız mimar Auguste Parret'nin danışmanlığı altında bir proje seçimi yarışması açıldı. Uluslararası yarışma sonuçlansa da kazanan eserlerin, II. Dünya Savaşı dolayısıyla, uygulanma olanağı bulunamadı.

Savaşın ardından mimar Feridun Kip ile mimar Rüknettin Güney'in hazırladığı, kazananlarınkinden daha mütevazı proje onaylanarak binanın temeli atıldı. Bu bina Parret döneminin modernist özellikleri korunarak tasarlandı. Binanın cephesinde, farklı bölümlere ulaşacak yedi kapı olacak, caddeden yüksekte yer alacak olan bu kapılara merdivenlerle çıkılacaktı. Giriş bölümünün fuaye olarak planlandığı binada, konser salonlarıyla tiyatro salonları yer alacaktı.

Savaş sonrasının ekonomik yetersizliği dolayısıyla temeli atılmış ana çizgileri belirlenmiş binanın yapımını gerçekleştiremeyen belediye, 1953'te yarım kalan bu işi Bayındırlık Bakanlığı'na devretti.

1956'da Mühendis Hayati Tabanlıoğlu projeyi yeniden ele aldı. Binanın anıtsallığından çok modernliğiyle kültürel amaca hizmet edecek olmasına önem verildi.

Atatürk Kültür Merkezi, 1969 yılında bitirildi. Açılışı, Çeşmebaşı balesinin galasıyla yapıldı. İlk tasarıma göre daha da gösterişsiz bir biçimde gerçekleştirilen yapı, yapıldığı dönemde, yine de dünyanın dördüncü büyük kültür merkezi sayılıyordu.

1970 yılında Arthur Miller'in "Cadı Kazanı" adlı oyunu oynanırken çıkan bir yangında yapının bir bölümüyle büyük salon zarar gördü. Aynı günlerde başka salonda oynanan "IV. Murat" oyunu için müzeden emanet olarak alınmış olan kimi giysilerle eşyaları da yandı.

Bina, onarıldıktan sonra, 1987 yılında Atatürk Kültür Merkezi adıyla yeniden açıldı.

Merkez, dikdörtgen hacimlerden oluşan bir mimari yapıya sahiptir. Yapıldığı dönemin modernist ve işlevselci akımının önemli örneklerinden sayılır. Bu yüzden anıtsal özellikleri ön plana çıkmaz. Sadelikle konfor, bir anlamda rahatlık AKM'nin en önemli özelliklerindendir.

Cephedeki yükseldikçe daralan metal elemanlar, perspektif etkiyi artırarak hareketliliği sağladığı gibi, binanın cephesine vuran sert gün ışığını yumuşatmaya da yarar.

AKM, 1300 kişilik ana salonu, 500 kişilik konser salonu, 240 kişilik sinema salonlarıyla, Oda Tiyatrosu'na ayrılan bölümüyle İstanbul'daki birçok müzik, opera, tiyatro gösterilerine olanak sağlamış, bu konudaki festivallere ev sahipliği yapmış, kongre ve konferanslara yer vermiş, ayrıca plastik sanatlar sergilerine salonlarını açmış bir kültür merkezidir.

> Alman Konsolosluğu

Taksim, Gümüşsuyu'nda, Dolmabahçe'ye inen caddenin üstünde yer almaktadır.

1865 yılında İstanbul'a elçi olarak gönderilen Kont St. Simon, Galata'da şimdiki Doğan Apartmanı'nın bulunduğu yerdeki Mahmut Paşa Konağı'nda kalıyordu. Oturduğu binayı beğenmeyen elçi, durumu Berlin'e bildirdi.

1870 yılında yeni bir elçilik binasının yapımı için mimar Hubbert Göbbels tarafından bir proje geliştirildi. Yeni elçi Von Radowitz, projenin uygulanacağı ara sokaktaki arsayı beğenmedi. Yeni bir arsa aranmaya başlandı. Düşünülen büyüklükteki yapı için cadde üstünde arsa bulmak güçtü. Bulunsa da manzarası güzel olan yerler çoktan kapatılmıştı.

Sonuçta, bugünkü konsolosluğun yer aldığı arsada karar kılınarak, ara sokaktaki arsa için yapılmış olan proje, burada aynen uygulandı. O sırada mimar Göbbels'in ölmesiyle işi mimar Albert Kortum ele aldı. 1877 yılında Alman Sarayı olarak da bilinen binanın yapımı tamamlandı.

Yapıda, neoklasik ve neorönesans etkilerinin öne çıktığı cephe mimarisinde Prusya geleneğinin izleri de görülür. Hantal ve avlusuz yapısının görünümünden çok iç mimarisinde kullanılan ampir mobilya, abajur ve döşemeleriyle "saray" sıfatını elde etmiş görünmektedir. Konsolosluk binasına iki kez el konulmuş, bu sırada da dekorasyonunun büyükçe bir bölümü kayıplara karışmış, bir bölümüyse zarar görmüştür.

Bir dönem binanın çatısının köşelerinde kartal heykelleri vardı, bu yüzden halk binaya "Kuşlu Saray" adını takmıştı.

1920'lerle 1980'lerde bina kapsamlı yenilemelerden geçirilirken üstündeki kartal heykelleri de kaldırıldı.

> *Taşkışla*

Taksim'de Dolmabahçe sırtlarının üstünde, Dolmabahçe'den Taksim'e çıkan yolun köşesinde bulunmaktadır.

Taşkışla, 1846-1852 yılları arasında İngiliz mimar Williams James Smith ile yardımcısı Osmanlı kalfa İstefan tarafından yapılmıştır.

Yapı, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Askeri Tıbbiye) hastahanesi olarak tasarlanmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşı'nda Fransız askerlerinin tedavisinde hastahane olarak kullanıldı. Savaşın ardından uzun bir süre boş kalan kışla, 1860'ta onarılarak Dolmabahçe Sarayı'nın muhafızlarının kışlası oldu. 31 Mart olaylarında Taşkışla'da kalan Avcı Taburu ile Hareket Ordusu'nun birlikleri arasındaki çarpışma burada gerçekleşti.

Cumhuriyetin ilanıyla Taşkışla, Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. 1943-1950 yılları arasında ikinci bir onarım yapıldıktan sonra, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ile Mimarlık-İnşaat Fakültesi'ne bırakıldı. 1983'te Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca korumaya alındı.

1980 yılında İTÜ'nün kent içindeki yerleşkeleri, Maslak'taki Ayazağa'ya taşınınca Taşkışla'nın da boşaltılması istendi. Dönemin yöneticilerince otel olması amacıyla 49 yıllığına bir yapı firmasına kiralandı. Bunun üstüne bazı öğretim üyeleri, İdare Mahkemesi'ne kararın kaldırılması için dava açtı. Mahkeme, önce yürütmeyi durdurma kararı alıp 1989 yılında tüm idari işlemleri yürürlükten kaldırarak Taşkışla'yı İTÜ'nün kullanımına verdi. 1999 Gölcük depreminden zarar gören yapı, üçüncü bir onarımdan geçirildi.

Bina, dikdörtgen planlı, ortası avlulu, bir bodrum iki tam kattan oluşmaktadır. Köşelerindeki bölümler, hem cepheden dışarıya taşırılmış, hem de üç katlı yapılıp çatıdan daha yukarıya yükseltilmiştir.

Bina cephelerinde katlar, yatay silmelerle, pencerelerse birer çift gömme ayakla ayrılmıştır. İkinci kat pencereleri üçgen alınlıklarla daha belirgin kılınmıştır. Yapıya, batı yönüne bakan bina cephesinin ortasında yer alan Antik Yunan taklidi 8 adet sütunun taşıdığı ana kapıdan girilmektedir.

Her iki katta da aynı plan şeması uygulanmıştır. Bina, bütün yapıyı dolanan koridorlarla bunlara açılan büyük mekanlardan oluşur. Batıyla doğudaki uzun kollarda koridor ortadadır; kuzeyle güneydeki kollardaysa koridorun bir yanı iç avluya bakmaktadır.

Taşkışla, günümüzde, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık fakültesi olarak hizmet vermektedir.

> *Saint Esprit Kilisesi (Notre Dame de Sion)*

Harbiye Cumhuriyet Caddesi'ndeki Notre Dame de Sion Kız Lisesi'nin avlusundadır.

Kilise ve lisenin bu ortak avlusunda Papa XV. Bonua'nın 1921'de heykeltraş Quattrini tarafından yapılan anıt heykeli bulunur.

Bina doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen plandadır. Çan kulesi Papa Ronçelli Sokak'tadır.

Dıştan sıvalı olan kilise beşik çatıyla örtülüdür. Binanın yapıldığı alanın eğimi, binaya batı yönünde bodrum katlar kazandırmıştır. Kilisenin girişinin bulunduğu cephesi okulun avlusuna bakar. Girişin bulunduğu avluya, lise binasının Cumhuriyet Caddesi'nden girilen bodrum katından ulaşılır.

Binanın batı cephesindeki ana giriş dışında iki yan giriş daha vardır. Bu girişler kuzey ve güney ibadet bölümlerine açılır. Papa Ronçelli Sokağı'nda da merdivenle güney ibadet alanına açılan bir girişi bulunur. Binanın güney cephesine bitişik olan geçit binasında galeriye açılan merdivenler yer alır.

Saint Esprit Kilisesi ve ek binaları 1844-45'te Papa'nın İstanbul'daki temsilcisi Hillereau tarafından İtalyan mimar Guiseppe Fossati'ye ısmarlanmıştır. 1846 yılında inşa edilen binalar, daha önce mezarlık ve tarım alanı olarak kullanılan Harbiye'deki ilk yapılanma örneklerindendir.

Papaz semineri açmak için tasarlanan bugünkü lise binası, 1856 yılında Notre Dame de Sion rahibelerine devredildi; bina sonradan aynı adı taşıyan liseye dönüştü.

1865 yılındaki depremden hasar gören binayı Katolik Rum mimar Pietro Vitalis onarmaya başlamış, ancakmimar depremi izleyen kolera salgınından korkup inşaattan ayrılınca onarımı İtalyan ustalar Napoleone Biondi ile oğlu Stefano tamamlamıştır.

31 Aralık 1865 gecesi ibadete açılan binanın barok üsluptaki ön cephesi ve yan geçitler 1913 yılında, dönemin padişahı V. Mehmed'in de katkılarıyla Guiseppe Michelini tarafından yapılmıştır.

Kilisenin iç dekorasyonu 1991'de restore edilmiştir.

Kilisenin doğudaki giriş cephesi barok üsluptadır ve üç nefli kilisenin orta nefini kapsar. Cephe yatayve dikey kabartmalarla6 panoya ayrılmıştır. Üçü alt katta üçü üst katta olan bu panolar eğri kanatlı yüksek alınlıkla taçlanır. Alt kattaki panoların merkezinde ana giriş yer alır. Bu girişin iki yanında üçgen alınlıklı dikdörtgen çerçeveler içinde kemerli nişler vardır. Üst kattaki panoların merkezindeki panoda İncil'den bir sahne betimlenmiştir. İki yandaki panolarda ise çelenk biçimli bezemeler yer alır. Bu cephenin iki yanında yan neflerle bu neflerin girişleri yer alır.

Kilisenin ibadet alanı (naos) daire kesitli, İyonik başlıklı sekizer sütunla üç nefe ayrılmıştır. Naosun doğusunda girişin üzerinde başlayan galeri sütunlara oturarak yan nefler üzerinde devam eder. Kilisenin zengin bezemeli bir altarı vardır. Birisi apsis içinde olan pencereler dikdörtgen formlu vitraylarla bezelidir.

Kilisenin çan kulesi neorönesans üslubundadır. Üst iki katında yarım yuvarlak kemerli pencereler vardır. Alınlığı üçgendir. Cephesinde bir saat bulunur.

Kilisenin bodrum katlarında yemekhane, görevlilerin odaları, bodrumun altındaki kattaysa kilise yönetimindeki önemli kişilerle kilise görevlilerinin mezarları vardır.

Saint Esprit Kilisesi başlangıçta Vatikan'a bağlıydı. 20 Ocak 1876'da katedral statüsü kazanan kilise 8 Ekim 1989'da İtalyan Don Bosco Salezyan rahiplerinin yönetimine verildi.

> *Harbiye Atatürk Anıtı*

Harbiye'de, eski Harp Okulu'nun bahçesinde bulunmaktadır.

Harbiye'deki eski Harp Okulu, 1936 yılında Ankara'ya taşınınca, Yedek Subay Okulu, bir süre bugünkü Askeri Müze'nin bir bölümü olan bu binaya taşınmıştı. Binanın bahçesinde yer alan Atatürk Heykeli de 1937 yılında Yedek Subay Öğrencilerince kendi aralarında topladıkları parayla Heykelci Hadi Bora'ya (1906-1971) yaptırıldı.

Yapıldığı dönemde okulun önünde giriş kapısının yanında bulunan anıt, Caddenin genişletilmesi sırasında 30 Ağustos 1960'ta yerinden kaldırılarak bahçe içine alınmıştır.

Bu heykelde Atatürk, mareşal üniforması içinde "Ordular ilk hedefinin Akdeniz'dir, ileri!" komutunu verirken gösterilmiştir. Sol elinde, beli hizasında dürbünü, sağ eli ile de ileriyi gösteren bir biçimde durmaktadır. Anıtın üstünde herhangi bir yazı yoktur.

Anıt, günümüzde, ilk tasarlanan yapısından farklıdır. Heykel yapıldığında, Atatürk, Komutu sol eliyle vermekte, sağ bacağı da denge öğesi olarak önde gösterilmekteydi. Komutlar, sağ elle verildiğinden bu tasarım değiştirilmiştir.

> *Maçka Silahhanesi*

Maçka'da Maçka Caddesi üstündedir.

Bina Sultan Abdülaziz tarafından mimar Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. Yapımına 1873 yılında başlanan bina 1875'te tamamlanarak Pertevniyal Valide Sultan tarafından açılmıştır.

Bina neoklasik mimarinin en önemli örneklerinden biridir. Abdülaziz döneminin eserleri arasında da en nitelikli mimari eserlerden biri sayılır.

Tümüyle kagir gereçten yapılan bina, çelik aksam üzerine oturtulmuştur. İçine girildiğinde sağlı sollu iki avlu çevresinde simetrik olarak biçimlendirilmiştir. Cephe üstü taş kaplamadır.

Üç katlı olan silahhane binası, Osmanlı döneminin son yıllarında Jandarma Komutanlığı'na verilmiştir. Cumhuriyetten sonra ise Nakliye, Topçu, İstihkam ve Jandarma Okulu olarak hizmet görmüştür. 1956'da Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş, bir süre Teknik Okul olarak kullanıldıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'nin yönetimine bırakılmıştır.

Silahhane binasının hemen yanında, Maçka mezarlığının karşı köşesinde yer alan, günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı İşletme Fakültesi olan bina, silahhanenin yönetim binası (Karakolhane)

olarak 1861-1862 yılları arasında Simon ile Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. Bu bina 1930'lu yılların sonuna kadar Maçka Jandarma Karakolu görevini yapmıştır.

Tarihi binaları tamamlayıcı olarak yapılan dershane bloklarının bulunduğu ek bina, 1970'li yılların başında hizmete girmiştir.

Binanın geniş arazisi üstünde, günümüzde, İTÜ Maçka Yerleşkesi, İTÜ Devlet Konservatuarı, İTÜ İşletme Fakültesi ile Üniversitenin sosyal tesisleri bulunmaktadır.

Tarihi silahhane binasının geniş salonları, tınısı ve ses geçirmezliği dolayısıyla daha çok konserler ve konferanslar için kullanılmaktadır.

İstanbul'un işgal yıllarında, Silahhaneden silah kaçırılarak Anadolu'da çarpışan Mustafa Kemal ordularına gönderilmesinin ilginç bir öyküsü vardır. Kurtuluşçulara, Milli Müdafaa Teşkilatı aracılığı ile silah gönderen Cemal Öğüt Hoca'dır. Kızı Hikmet Öğüt'ün anlattığına göre öykü şöyledir:

Maçka Silahhanesi, o zamanlar işgal kuvvetlerinin sıkı kontrolü altındaydı. Bu yüzden silahhaneye girmek hemen hemen olanaksız gibiydi. Ama Cemal Hoca bir kez kafasına koymuştu: Oradaki silahlar mutlaka alınacak, Anadolu'daki Kurtuluşçulara gönderilecekti. İşgalcilerin kuş uçurtmadıkları bu binadan silahlar, nasıl kaçırılacaktı? Cemal Hoca, önce kocaman bir tabut hazırlattı, çevresine de beş-on kişiyi cemaat olarak aldı. Güya, cemaatten birinin Maçka Silahhanesi'nde askerlik yapan oğlu ölmüştü. Onu, oradan alıp gömeceklerdi. Cenaze sahibi rolündeki adamcağızın eline mendile sarılı acı bir soğan vermişlerdi. Adam, mendili ikide bir yüzüne gözüne sürüp iki göz iki çeşme ağlıyordu.

Tabutun önünde kallavi sarığı, kapkara cübbesiyle Hoca efendi, arkasında ağlayıp duran cenaze sahibi, en arkada da tabutu taşıyanlar vardı. Bunlar, durumları dolayısıyla, kapıdaki nöbetçileri kuşkulandırmadan kışladan içeri girdiler.

İçeriye girer girmez cemaat, Kendi üstleriyle kocaman tabutu ağzına kadar silahla doldurdu. Ağır tabutu yüklenen cemaat, geldiklerinden daha üzgün, daha yorgun bir biçimde kışlanın kapısından çıktı gitti...

Kışlaya zayıf giren Hoca efendi, cübbesinin altına gizlediği silahlarla şişman bir adam olarak çıkmıştı. Ötekilerin de durumu aynıydı. Ama bunu nöbetçiler fark etmediler bile. Çünkü onlar, cemaatin ağlamaklı yüzlerine bakmışlardı yalnızca.

Tabut, aynı cemaatin eşliğinde, Feriköy Mezarlığına götürüldü. Silahlar, ölü niyetine, gömüldü. Hava karardığında Ayazağa'dan Mandacı Fehmi ile adamları gelerek mezardan silahları çıkardılar. Alıp Sarıyer taraflarındaki ıssız bir sahile götürdüler. Buraya getirilen öteki silahlarla birlikte bunlar da takalara yüklenerek Karadeniz'deki İnebolu iskelesinden Anadolu'da çarpışan Kurtuluşçulara ulaştırıldı.

> II. Abdülhamit Çeşmesi

Maçka'da, Maçka Caddesi'nde Silahtarhane'nin (bugünkü İTÜ Yerleşkesi) karşısındadır.

II. Abdülhamit tarafından 1901'de İtalyan mimar Raimondo d'Aranco'ya yaptırıldı. 1957 yılında yol genişletme çalışmaları sırasında asıl yeri olan Tophane'deki Nusretiye Camii'nin önünden sökülerek bugünkü yerine monte edildi. II. Abdülhamit Çeşmesi'nin konulduğu yer, bugün Demokrasi Parkı olarak bilinen yamaçlar, bir zamanlar II. Abdülhamit'in arazisiydi ve kiraya verilerek bostan olarak kullanılıyordu.

Çeşme, tamamı mermer, dört yüzlü, ufak boyutlu bir meydan çeşmesidir. Çeşmenin cephelerinden ikisi dar, ikisi geniştir. Üstünde kagir, kenarları dilimli, iki kademeli, kurşun kaplı geniş bir saçak vardır. Süsleme öğeleri barok üslubun özelliklerini yansıtır.

Çeşmenin XX. yüzyıl başlarında kullanılmayan barok üslupta oluşunun nedeni, önüne yerleştirileceği Nusretiye Camii'yle uyum sağlaması içindir.

> Bezmiâlem Valide Sultan Namazgâhı

Maçka'da, Beşiktaş'a inen Spor Caddesi üstündeki Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi'nin arkasındadır.

Namazgâh, kesme taştan inşa edilmiş yaklaşık bir metre yükseklikteki platformun üstünde yer alır.

Çevresi demir parmaklıkla çevrilidir. 328,5 metrekarelik alanı ağaçlar gölgeler. Mihrap taşı mermerdir. Ön yüzünde bir vazodan çıkan kenger yaprakları ve mihrap ayeti bulunur. Yapraklar taşın üstünde toplanarak bir demet ya da hotoz denen kadın başlığı biçimini alır. Taşın arka yüzünde Valide Sultan tarafından 1255/1839 yılında yaptırıldığı ile ilgili kitabe yer alır.

Namazgâhın yapılış tarihi ile meydan çeşmesinin yapılış tarihi aynıdır. Bu da, namazgâhların geleneği olan, çeşme-namazgâh ikilemesinin buradaki varlığını kanıtlamaktadır.

> İnönü Anıtı

Maçka'da Taşlık Parkı'nda İsmet İnönü'nün evinin önünde bulunmaktadır.

Heykel, Alman heykelci R. Belling'e 1940 yılında ısmarlandı. Bugün Taksim Gezisi olan yer, İnönü Gezisi'ydi. Ismarlanan heykel İnönü Gezisi'nin Taksim alanına bakan yüzüne yerleştirilmek için yapılmıştı. Anıtın kaidesi 1943-1944 yılları arasında tamamlandı.

Anıtın kaidesiyle çevre düzenlemesini Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim Üyelerinden Feridun Akozan ile Mimar Mehmet Ali Handan yaptı. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle R. Belling'in heykeli yerine konulamadı. Kaidesi uzun yıllar bomboş kaldı. Heykelin parçaları Mecidiyeköy'deki Tekel Likör Fabrikası'nın bahçesiyle Edirnekapı'daki Belediye atölyelerinde bekledi. 1982'de alınan bir kararla heykel bugünkü yerine dikildi.

Anıt, 7,5 metre yüksekliğindeki taş bir kaidenin üstünde 5 metre yüksekliğinde, bronz bir at üstündeki İnönü'nün heykeliyle kaidenin önünde bulunan 3 metre yüksekliğindeki genç bir erkek figüründen oluşmuştur. Kaidenin önünde bir elinde defne dalı, ötekinde meşale tutan genç erkek figürü barışı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni ifade etmektedir. Taş kaidenin bir yüzüne Mustafa Kemal Atatürk'ün II. İnönü Zaferi'ni kutlayan telgrafının metni işlenmiştir.

II. İnönü Zaferi'ni kutlayan telgraf şöyle bitmektedir: "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs (tersine dönen) talihini de yendiniz. 1 Nisan 1921"

Kaidenin öteki yüzündeyse İnönü'ye "İstanbul şehrinin sevgi, saygı ve minnet duygularını" ileten bir kitabe yer almaktadır.

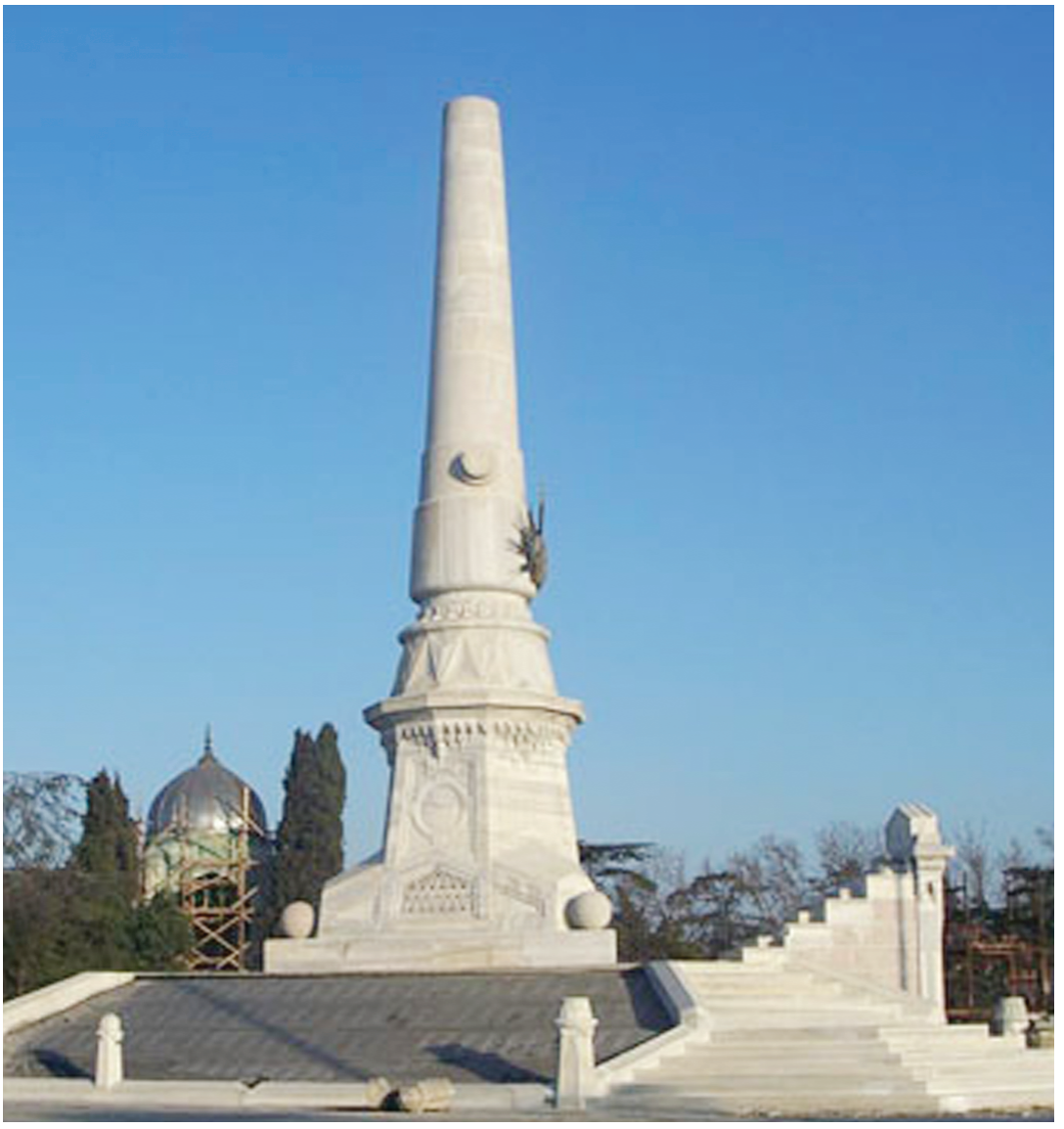

> Abide-i Hürriyet Anıtı

Şişli'de çevre yolu ile Şişli-Kağıthane Caddeleri arasındaki alanda bulunmaktadır. Abide-i Hürriyet Anıtı'nın yapımına, 31 Mart Vakası'ndaki ayaklanmada yaşamını yitirenler adına, 1909 yılında başlanmış, 23 Temmuz 1911'de tamamlanarak açılışı yapılmıştır.

Günümüzde çevre yoluyla viyadüklerin yükseltilmesinden sonra

Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde bulunan anıt, tepe ve çevresiyle birlikte eski konumunu, kısmen de olsa, yitirmiştir. Anıtın yer aldığı tepede, İstanbul'un kuşatılması sırasında, Fatih Sultan Mehmet'in otağının kurulduğu söylenir.

Anıtın tasarımını neoklasik dönemin mimarlarından Mimar Muzaffer yapmıştır. Anıtın proje yarışmasına dönemin tanınmış mimarlarından Kemalettin Bey, Vedat Tek, A. Vallaoury, Konstantin Kiryakidi de katılmış, aralarından Muzaffer Bey'in projesi birinci gelmiştir.

Anıt üçgenler ve geometrik kurgular düzenindedir. Biçim olarak üçgenin, ona bağlantılı olarak da altıgenin kullanılması ile tasarım, geometrik bir örgüye büründürülmüştür. Buradaki eşkenar üçgenlerin her kenarı, geometrik olarak anıta çepeçevre eşdeğer bir perspektif kazandırmıştır.

Anıt, köşeleri tıraşlı bir eşkenar üçgen platonun üstündedir. Buradaki tıraşlanmış köşelerden üç yöne yönelik geniş merdivenlerle üçgen biçimindeki zemine ulaşılmaktadır. Bu zeminin girişinde küçük bir taç kapı vardır. Bu kapının üstünde "Makber-i Şuheda-i Hürriyet" (Hürriyet Şehitlerinin Mezarı) yazılı bir kitabe bulunmaktadır. Anıtın zemininin altında bir mahzen bölümü vardır.

Anıtın yapımında çeşitli taş gereç kullanılmıştır. Üçgen biçiminde olan anıtın tabanının köşelerine büyük pembe renkli cilalı taştan birer küre konulmuştur. Bu kürelerin etkisiyle üçgen alandan altıgen alana geçilmektedir. Üçgenin kenarlarının ortasında da alt bölümdeki mahzene açılan pencereler vardır.

Anıtın gövdesi, aşağıdan yukarıya doğru daralan altıgen kesitlidir. Bu gövdenin birer yüzü boş bırakılarak üç yüzeyine 31 Mart Şehitlerinin isimleri altıgen mühürlerin içerisine işlenmiştir.

Gövdenin ön yüzünde Sultan V. Mehmet Reşat'ın tuğrası, ötekilerinde de "Tarih-i İstirdâd-ı Meşrutiyet 12 Temmuz 1325." (Meşrutiyet'in Geri Alınma Tarihi) yazısını içeren kitabeler yerleştirilmiştir. Altıgen gövdede yuvarlak bir daire oluşturularak buradan prizmatik üçgen geçiş şeridinden yararlanılarak daha da dar bir halkaya ulaşılmaktadır. Bu gövdenin üstüne süngülü tüfekler, kılıçlar, cankurtaran simidi, bayrak, askeri figürler döküm olarak yerleştirilmiştir.

Anıtın on sekiz basamakla inilen üçgen planlı mahzeni oldukça yüksek olup buraya üç büyük taşıyıcı ayak yerleştirilmiştir. Buradaki üçgenin köşeleriyle taş örgülü ayakların üstüne de birer kitabe şeridi konmuştur. Ayrıca üçgenin güneydoğu köşesinde mermer bir mihrap vardır. Mahzenin üstü, rumi desenli, renkli camlı bir vitray kubbeyle örtülüdür. Ortasına büyük bir avize yerleştirilmiştir.

Anıtın çevresi, geniş bir parmaklıkla çevrilidir. Burada Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın türbesi ile Mithat Paşa ve Talat Paşa'nın mezarları vardır. Son yıllarda Enver Paşa'nın kemikleri de buraya getirilmiştir.

Anıt ve çevresi, bir park biçiminde düzenlenmiştir.

> *Türk Ortodoks Patrikhanesi (Bağımsız Türk Patrikhanesi)*

Tophane ile Karaköy arasında, Ali Paşa Değirmeni Sokak'tadır.

Yüksek duvarlı bir avlu içindedir. Avluyu Kara Ali Kaptan Sokak, Akçe Sokak, Galata Mumhane Caddesi çevreler. Avlunun giriş kapısı Ali Paşa Değirmeni Sokak'tadır.

Dikdörtgen sütun biçimli plasterlere oturmuş üçgen alınlıklı avlu kapısında "Bağımsız Türk Patrikhanesi, İstanbul Baş Episkoposluğu, Anadolu Kilisesi, Kuruluş Tarihi 21.9.1922" yazıtı yer alır. Üçgen alınlığın üzerinde taş bir haç vardır.

Mermer döşeli avlunun güneyinde Başpiskoposluğun yönetim binalarıyla kilise görevlisinin konutu bulunur. Avluda Panagia Kafatiani Kilisesi de bulunur.

Türk Ortodoks Patrikliğinin Geçmişi

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Kurtuluş Savaşı sırasında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Yunanistan yandaşı politikasına karşı çıkan Keskin Metropoliti Pavli (sonradan Papa I. Eftim) tarafından kuruldu.

I. Eftim, (Pavli Erenerol, doğumu 1884 Akdağ Mağdeni-ölümü İstanbul 1960) 30 Kasım 1921'de Anadolu'daki 72 ruhani lideri Kayseri'de toplayarak, ayrı bir patriklik oluşturma kararı aldı. 21 Eylül 1922'de bu patrikliğin merkezi olarak Kayseri'yi ilan etti. Patriklik sonradan İstanbul'a geldi.

Papa I. Eftim'i afaroz eden Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Türk Ortodoks Patrikhanesi'ni hiçbir zaman tanımadı.

Türk Ortodokslar ayinlerini Türkçe yapar ve ibadetlerin herkesin anadilinde yapılmasını savunurlar. Geçmişte Anadolu'da Türkçe konuşan, ancak Yunan harfleriyle yazan Ortodokslar yaşamıştır. Bu halk Karamanlılar diye anılırlar. Karamanlılar'm Türk asıllı olduklarını savunan Türk Ortodokslarının sayısı, diğer Hıristiyan gruplara göre çok azdır.

Türk Ortodoks Patrik-hanesi'nin simgesi beyaz zemin üzerine kırmızı haçtır.

> *Galata Panagia Kafatiani Kilisesi*

Tophane ile Karaköy arasında, Ali Paşa Değirmeni Sokak'tadır.

Türk Ortodoks Patrikhanesi ile aynı avludadır. Bu patrikhaneye bağlıdır.

Avlunun kuzeydoğusundadır. Avlu duvarı, kilise binasıyla kuzeybatı ve güneydoğu köşelerinde birleşir. Kilisenin kuzey cephesini binaya bitişik dükkânlar kapatır.

Güneydoğu köşesindeki binanın üzerinde kare kesitli ve baldeken tipi çan kulesi yer alır.

Kilise doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planda taş inşa edilmiştir. Doğu cephesinde apsis yarım yuvarlak çıkıntı yapar. Apsisi yarım konik, binayı kırma çatı örter. Bütünüyle sıvalı binayı saçak altından biri düz biri dışbükey iki silme dolanır.

Panagia Kafatiani Kilisesi, 1475 yılında Kaffa'dan (Kefe) gelen Rumlarca yapıldığı incelemecilerce kaydedilmiştir. Kilisenin kuzey nefinde korunan ünlü Hodogetria Meryem (Siyah Meryem) ikonasının da Kaffa'dan getirildiği söylenir.

Kilise çeşitli tarihlerde onarım görmüştür. Kilisenin girişinden ibadet alanına açılan kapının üstündeki kitabeye göre "güçlü padişah Abdülmecid zamanında, IV. Anthimos'un Patrikliği sırasında" 1840'ta temelden yenilenmiş, "11 Ağustos 1840'ta ibadete açılmış"tır. Binanın son yenilenme tarihi 1992'dir.

Kilisenin L planlı giriş sahanlığından (narteks) ibadet alanına açılan batıda ve güneyde iki girişi vardır. Batıdaki giriş mermer çerçeveli ve onarım kitabelidir. Giriş batı ve güneyinde kare altlıklı sütunlar ve bunları bağlayan yuvarlak kemerlerleavludan ayrılır.

İbadet alanı ahşap üzerine alçı kaplamalı ve dalgalı mermer benzeri boyalı sütunlarla üç nefe ayrılmıştır. Yan nefler orta neften yüksektir. Doğu duvarda sütunlar hizasında yarım yuvarlak pilastarlar görülür. Orta ve kuzey nef yarım yuvarlak apsisle sonlanır. Güney nefin doğu bölümü kapatılarak küçük özel bir mekân oluşturulmuştur.

Kilisenin tavanı ahşap üzerine alçı kaplamadır. Basık tonoz örtülü orta nef takviye kemerleri ile dilimlenir. Tonozun ortasında Pantokrator İsa, kemerler arasındaki madalyonlarda Havari tasvirleri bulunur. Yan neflerin ve narteksin tavanı düzdür.

Üç nefi de kapsayan ahşap ikonostasis, oyma ve kabartma motiflerle süslü ve altın varakla kaplıdır. Üstteki küçük çerçevelerde İncil'den bayram görüntüleri yer alır. Alttaki büyük çerçevelerde aziz ikonaları yanında Hz. Meryemin Ölümü, Hz. Meryem ve çocuk İsa, Hz. İsa, Hz. Meryem, Hz. İsa'nın doğumu tasvirleri vardır.

İncil sehpaları sedef kakmalıdır.

> Mimar Sinan Üniversitesi Ek Binası (Tophane-i Âmire Binası)

Tophane'de yamaç set üzerindedir. Eski Tophâne-i Âmire binasıdır. Günümüzde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin kullanımında, çok amaçlı sergi holü olarak kullanılmaktadır.

Günümüze semte adını veren, askeri sanayi işlevli bir grup binadan iki top döküm binası ile yapımı 1851 yılına tarihlenen ve "Tophane Kasrı"(Nusretiye Kasrı) olarak bilinen yapı kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nde top, döküm ocakları adı verilen yerlerde imal edilirdi. Top imal edilen binalaryüksek duvarlı, kubbeli, kâgir ve çok sayıda bacası olan yerlerdi. Bu mekanlarda top dökümü için zemine açılmış büyük çukurlar, erimiş madenin taşınması için kullanılan künkler ve döküm esnasında çıkabilecek yangın tehlikesine karşı su sarnıçları da bulunuyordu. Tophâne-i Âmire binasında top dökümünde oluşan büyük alevlerin çıkarabileceği yangınları engellemek amacıyla bal dolu fıçıların hazır tutulduğu bilinmektedir.

Fetihten önce "Metopon" olarak adlandırılan, semt Fatih Sultan Mehmet tarafından top döküm tesislerinin kurulmasıyla "Tophane" adını almıştır. Evliya Çelebi II. Bayezit'ın Tophane binası yakınına birtakım binalar daha yaparak topçuların ve dökümcü ustalarının yerleşimini sağladığını yazar. Bir top döküm binası ve topçular kışlası inşası ile başlayan yapılaşma, daha sonraki dönemlerde yeni yapıların eklenmesiyle gittikçe büyümüştür.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezit'in inşa ettirdiği Tophâne–i Âmire müştemilâtına ait bütün binalar yıkılarak, yerlerine yeni ve daha büyük bir Tophane binası yapılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptığı bu yapı 1742 yılında geniş çaplı bir onarım geçirmiş, 1743 tarihinde tamamen yıkılmış ve bugünkü haliyle yeniden yapılmıştır. Kâgir Tophane III. Ahmet'in buyruğuyla Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. III. Selim döneminde başlatılan yenileşme hareketlerinin etkisiyle Tophane semtinde top döküm tesislerine ek olarak Topçu ve Top Arabacıları Kışlaları inşa edilmiştir.

1843 yılında Ohannes ve Boghos Dadian tarafından kurulan Zeytinburnu Demir Fabrikası'nın (Grande Fabrique) çalışmaya başlamasıyla top ve diğer silahlar bu fabrikada dökülmeye başlanmıştır. 1850 yılında fabrikanın tam kapasite ile çalışmaya başlaması ile birlikte, Tophâne–i Âmire'deki top dökümü yavaş yavaş azaltılmış ve top dökümünün yanı sıra birçok döküm işleri de Zeytinburnu Demir Fabrikası'nda yapılmaya başlanmıştır.

"Top Döküm Binaları" uzun yıllar Milli Savunma Bakanlığı'nın kullanımında kalmıştır. Yapılar topluluğu 1992 yılında, Mimar Sinan Üniversitesi ve Askeri Müze yetkilileri arasında düzenlenen bir protokol ile Mimar Sinan Üniversitesi'ne devredilmiştir.

> Mustafa Ağa Camii (Karabaş Tekkesi)

Tophane'de Karabaş Parkı içindedir. Eski bir tekkedir. Babüssaade Ağası Karabaş Mustafa Bin Korkut Bey tarafından XVI. yüzyılda yaptırılmış, çeşitli zamanlarda onarılmıştır.

295 metrekarelik arsa üzerine inşa edilen caminin duvarları taş ve tuğladır. Kare bir planda olup, çatısı ahşaptır. Tek şerefeli minaresi tuğladan olup, külah tamirler sırasında taştan yapılmıştır.

Yapı grubundan Zaviye (Kadiri Tekkesi), mektep ve namazgâh günümüze ulaşamamıştır. Haziresinde Karabaş Mustafa Korkut ve Kılıç Ali Paşa Camii Hat eserlerinin sahibi Demirci Kul Yusuf yatmaktadır. Mezarlığın etrafı taş duvarla çevrilidir.

Cami 1960-62 yıllarında restorasyondan geçmiştir.

> Kılıç Ali Paşa Camii Külliyesi

Tophane Meydanı'ndadır. Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a 1581 yılında yaptırılmıştır. Kılıç Ali Paşa Külliyesi; cami, türbe, sebil, medrese ve hamamdan meydana gelmektedir.

Külliye o zaman Tophane'nin koy olan bölümü doldurularak deniz kıyısına inşa edilmiştir. Bugün denizin daha fazla doldurulmasıyla denizden uzaklaşmıştır.

Külliyenin ana öğesi olan cami, Mimar Sinan'ın ustalık dönemi eseridir ve Ayasofya mimari estetiğinin gelişmiş bir örneğidir. Bunu Sinan'ın Ayasofya'nın mimarlarına bir saygı selamı sayanlar vardır.

Cami bir avluyla çevrelenmiştir. Avlu 1956 yılında gerçekleştirilen yol çalışmalarında avlu duvarı geri çekilerek özgün biçimini yitirmiştir. Caminin son cemaat yerini üç yönden saran kurşun kaplamalı sundurma ile oluşan bu bölümün tavan örtüsünün üstünde beş kubbe yer alır.

Dikdörtgen plandaki cami ana mekânının 12.70 m çapındaki kubbe örtüsü, pencereli bir kasnağa oturtulmuş ve kubbe ağırlığı dört payeye bindirilmiştir. Cami XVI. yüzyıl işçiliği olan İznik çinileri ile bezelidir. 24'ü kubbe kasnağında olmak üzere toplam 147 pencere caminin aydınlatılmasını sağlar. Caminin aydınlatılmasında kullanılan XVI. yüzyıla ait bir gemici feneri 1948 yılında Deniz Müzesi'ne devredilmiştir. Tek şerefeli cami minaresi ise 19 yy.da gerçekleştirilen onarımda yenilenmiş ve minarede barok süslemeler kullanılmıştır.

Kılıç Ali Paşa'nın türbesi Kılıç Ali Paşa Camii'nin denize bakan cephesindedir. Sekizgen plan üzerine kesme taştan inşa edilmiştir. Deniz tarafında bulunan bir diğer yapı; 18 hücreden oluşan kare planlı medrese de deniz tarafındadır.

Hamam ise caminin sağ tarafındadır. Avlu duvarının üzerindeki

sebillerin de külliyeye dâhil olduğu düşünülmektedir. Caminin arkasında yer alan hazirede denizcilere mezar taşları bulunur.

Kılıç Ali Paşa (1500-1587) İtalyan asıllıdır. Adı Luka Galani'dir.Papaz olmak için Napoli'ye giden bir gemiye biner. Gemi Cezayirli korsanlarca esir alınınca, önce forsa olarak kürek çeker sonra Müslümanlığı seçerek özgür kalır. Korsan olur, Uluç Ali adını alır. (UluçArap olmayan korsanların lakabıdır). Turgut Reisle çalışır. Osmanlı donanmasında görevlendirilir. Zekası ve cesaretiyle kaptanlığa kadar yükselir. Osmanlı donanmasının yenilgisiyle son bulan İnebahtı savaşı sırasında Uluç Ali Paşa düşmanın sol kanadını bozmuş ve Malta şövalyelerinin kaptan gemisini ele geçirmiştir. Savaşın ardından yarısı kendi filosundan, öbür yarısı ise dönüş yolunda doğu Akdeniz limanlarından topladığı Osmanlı kadırgalarından oluşan 80 gemiyle İstanbul'a vardı. Uluç Ali Paşaya kaptan-ı deryalık görevi verildi ve II. Selim Uluçsanını Kılıç olarak değiştirdi. Bugün doğduğu La Castella kasabasında bir heykeli vardır.

Kişiliği ve caminin denizin üstüne yapılışı, Ayasofya'ya benzerliği çeşitli söylencelere yol açmıştır. Kılıç Ali Paşa'nın çocuğu olmaz. Adını yaşatmak için bir külliye yaptırmak ister ancak yetkililer bir türlü ona yer göstermezler. Padişah III. Murat'a başvurduğunda o da şakayla "Paşa sen denizcisin ne işin var karayla?" demiş. O da denizi doldurtarak başlatmış külliyesinin inşaatına.

Bir başka söylenceye göre Kılıç Ali Paşa Ayasofya'ya hayranmış ve Mimar Sinan'a hep Ayasofya'yı övüp "bana böyle bir cami yapsana" dermiş. Sinan da "Hele paranı biriktir, bu iş çok para ister" diye geçiştirirmiş. Bir gün paşa Sinan'a gelip "Usta sen de kocadın, ben de seksenime vardım işte param burada, yap artık şu camiyi" demiş. Sinan paranın gerekenin beşte biri kadar olduğunu görmüş, ama Kılıç Ali Paşa'yı kırmamak için camiyi Ayasofya'nın beşte biri ölçüsünde yapmış.

İlginç bir söylence de bu caminin inşasında çalışan savaş esirleri arasında Miguel de Cervantes Saavedra adının da olduğudur. Don Kişot yazarının Osmanlılara karşı savaştığı İnebahtı'da ve esir düştüğü gerçektir. Kılıç Ali'nin de bu savaşta bulunduğu da. İspanyollarla savaştığı da. Ama bu söylencenin gerçekliği henüz kanıtlanmamıştır.

Asıl ilginç söylentiyi Ekşi Sözlük yazarlarından biri aktarmıştır: Babasından dinlendiğine göre, bir zamanlar Kılıç Ali Paşa Camii'nde cuma günleri işitme engelliler için özel hutbe veriliyormuş. Bu söylenti doğruysa, Tophane yüzünden işitme engelli olmuş kişiler yüzünden böyle bir uygulama yapıldığı düşünülebilir.

> *Tophane Meydan Çeşmesi*

Tophane'de Kılıç Ali Paşa ve Nusretiye Camileri arasında kalan meydandadır. I. Mahmut tarafından 1732 yılında yaptırılmıştır. Çeşme devrin sermimarı Mehmet Ağa gözetiminde görev alan çok sayıda sanatkarca yapılmıştır. Yapımına 76 bin kuruş 84 akçe harcanmıştır. Türkiye'nin 3. büyük meydan çeşmesidir. Çeşmenin yapılışıyla Taksim Suyu Sistemi faaliyete girmiştir ve padişah Taksim'den suyu kendi eliyle salıvermiştir.

Dört yüzünde birer çeşmesi vardır. 1837 yılında ilk kez büyük bir onarım görmüş, çeşme üst örtüsü tamamen değişmiş, teras çatı yapılmıştır. Bu onarımdan önce köşelerinde de küçük çeşmecikler olduğu bilinmektedir. Bu küçük çeşmeciklerin muslukları ve tekne taşları sonradan kaldırılarak yerlerine çiçek desenli mermer panolar konmuştur.

Çeşmenin dört yüzü de mimari ayrıntı açısından aynıdır. Dört yüzündeki çeşmelerin her birinin iki yanında yemiş ve meyve figürleri ile süslenmiş kabartma mermer panolar vardır. Bunların çevresinde de son derece karmaşık işlenmiş dal, yaprak, ve çiçek figürleri içeren panolar bulunmaktadır. Çeşmelerin ayna taşları da çiçek, yemiş, meyve ve yaprak motifleri ile süslenmiştir. Her çeşmenin iki yanında minberleri andıran nişler vardır. Bu nişler yorulanların oturması için de kullanılabilir.

Çeşmenin haznesini üst kısımdan çevreleyen ve kırk mısralık olan tarih kasidesi Nahifi Süleyman Efendi'ye aittir. Haznenin köşelerinde yer alan ve her köşede 4 mısra olmak üzere toplam 16 mısra olan tarih kasidesi Şair Rahmi Mustafa Efendi'ye aittir. Ayrıca her cephede olmak üzere 16 mısralık bir tarih kasidesi daha vardır ve Hanif İbrahim Efendi'ye aittir.

1956-1957 yılında İstanbul Sular İdaresince restore edilen çeşmenin saçakları ve çatısı Melling'in gravürleri esas alınarak yeniden yapılmıştır. Taksim Suyu Tesislerinden su almakta olan çeşme 1957 yılında doğrudan Terkos sistemine bağlanmış ve haznesi devre dışı bırakılmıştır. 1956-1957 yıllarında ise, kentsel dönüşüm müdahaleleri kapsamında restore edilmiştir. Bu restorasyonda tarihi gravürlere sadık kalınarak saçak ve kubbe yeniden yapılmıştır.

Çeşme 50 yıl sonra 2006 yılında Saka Su tarafından restore edildi. Bu restorasyonunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden 3 kişi, Taç Vakfı'ndan 28 kişi, İski'den 4 kişi, Vakıflar İl Müdürlüğünden 3 kişi başta olmak üzere toplam 65 kişi görev aldı. 19 ay süren bu yeniden yapım sürecinde 15 mimar ve 4 hat sanatı ustası görev aldı 19 ayda tamamlanan restorasyonda 740 m² kurşun, 40 m² 23 ayar altın varak ve 20 adet aydınlatma armatürü kullanıldı.

> Tophane Kasrı (Nusretiye Kasrı)

Tophane Meydanı'nda, Tophane Çeşmesi ile Nusretiye Camii arasındadır. Asıl işlevi ve ilişkisi Tophane ile ilişkiliyse de yanındaki cami yüzünden Nusretiye Kasrı diye de anılır.

Sultan Abdülmecit'in saltanat döneminde (1839-1861) Tophane müşiri (Mareşali, baş yöneticisi) Halil Paşa tarafından İngiliz mimar William James Smith'e inşa ettirilmiştir. Yapımı 1852 yılında tamamlanan kasır, padişahların Tophane'deki askeri tesisleri ziyaretlerinde dinlenip, ağırlanmaları ve İstanbul'u deniz yoluyla ziyarete gelen yabancı devlet adamlarının karşılanması için kullanılmıştır.

1867'de yanan yapı Tophane Müşiriyyet Dairesi (Tophane Yönetim Binası) olarak yeniden yapıldı.

Denize paralel, dikdörtgen planlı ve iki katlı bir yapıdır. Küçük olan kasrın dış yüzeyindeki süslemeler, ikinci katındaki barok üsluptaki çıkma, çıkmanın oturduğu dört köşe sütunlar (konsollar) göz alıcıdır. İç mekanlarda kalem işi tavan süslemeleri ve mermer şömineleri en dikkat çekici özellikleri arasındadır.

Tophane Kasrı'nda önemli tarihsel olaylar dayaşanmıştır: Rus Çarının kardeşi Grandük Konstantin'in Sultan Abdülmecit tarafından buradaka bul edilmiş, Osmanlı-Yunan savaşına son veren Osmanlı-Yunan savaşına son veren 1897 Uluslararası Konferansı burada toplanmıştır. Mütarekede İngiliz deniz kuvvetleri tarafından işgal edilen kasır, Lozan Antlaşması sonrası Uluslararası Boğazlar Komisyonu tarafından kullanılmıştır.

Tophane Kasrıbir süre Harp Malulü ve Gaziler Yurdu olarak kullanıldı. Şimdi Mimar Sinan Üniversitesi bünyesindedir.

> *Nusretiye Camii*

Tophane Meydanı'ndadır. Burada XVIII. yüzyılın sonlarında Sultan III. Selim'in yaptırdığı Tophane-i Amire Arabacılar Kışlası'nın Camii vardı. Ahşap cami, 1823'teki Firuzağa yangınında yanınca Sultan II. Mahmut tarafından Krikor Balyan'a kagir olarak yeniden yaptırılmıştır. Binanın yapımı üç yıl sürmüştür.

8 Nisan 1826'da camiyi açmak için II. Mahmut Tophane'ye deniz yoluyla geldi. Padişah'ın atının ayağına Hint ve İran şalları serilmişti. Padişah açılış için minarelerin arasına gerilmiş mahyayı kubbenin örttüğünü fark edince caminin minarelerinin düzeltilmesi buyruğunu verdi. Minareler alt şereflere kadar yıkılarak yeniden yapımda üst şerefeler daha yükseğe yerleştirildi.

Minarelerin bu yeniden yapımında Hacı Mıgırdiç Çarkyan ikinci kalfa ve resimcibaşı olarak çalıştı.

Caminin ibadete açılışından sonra padişah, Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırdığı için camiye "zafer" anlamında Nusretiye adını vermiştir.

Barok üslubundaki Nusretiye Camii kesme taş ve mermerden yapılmıştır. Cami 7.50X7.50 metrekare planlıdır. Cadde üstündeki küçük bir avludan revak şeklindeki üç kubbeli son cemaat yerine iki yanlı mermer merdivenle çıkılır. Cami girişinin doğu ve batı kısımlarında çıkıntı yapan iki katlı hünkar kasrı, yuvarlak kemerli sütunların üzerine oturmaktadır. Hünkar kasrına son cemaat yerinin sağıyla solundan yer alan odalardan girilir. Caminin dış yan revaklarından da girişi vardır. Sultan girişi ise denize bakan güney cephededir. Burada Mustafa Rakım'ın hattıyla yazılmış yazıtın yer aldığı, yay biçimindeki saçakla korunan dalgalı dilimli bir kapı vardır. Duvarları gri, kırmızı, mavi yeşil, sarı renkli geometrik ve bitki motifleriyle bezelidir. Tavanlarında-

manzara resimleri yer alır. Kafesi altın yaldızlı pirinç dökmedir.

İbadet mekanına 2.10 m genişlikte barok bir kapıdan girilir.Kapının üstündeki yazı Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'ye aittir. Caminin kapısında bulunan kitabe "Toptan Tophane'yi âbâd (mamur, bayındır) kıldı Pâdişah" dizesiyle başlayıp "İzzet ol Beyt-i Hüdâ'nın söyledim târîhini/ Câmi-i Mahmûd Han oldu mu'taf-ı müminîn" (Onurlanarak söyledim Allah'ın evinin tarihini / Mahmut Han'ın camii müminlerin tavaf ettiği yer oldu) dizesiyle biter.

Nusretiye'nin kubbesinin yerden yüksekliği 33 metre, çapı 7.5 metredir. İç mekan kalem işleriyle süslenmiş, kubbedeki altın varaklı ahşap kabartma ile oldukça gösterişli bir yapıya kavuşmuştur. Mermer mihrap ve minber dantel gibi işlenmiştir. Cami içerisindeki hatlar ise Osmanlı'nın en değerli hattatları tarafından yazılmıştır: Mustafa Rakım Efendi ve Şakir Efendi.

İçten daire biçiminde olan mihrap bir kiliseapsisi gibi dıştan çıkıntı yaptığından üstü yarım kubbe ile örtülüdür. Bu kubbenin de ortasında ana kubbedeki bezeme küçük ölçekte yinelenir.

İnceliğiyle dikkat çeken, yüzeyi oluklu ikişer şerefeli iki minaresi hünkar kasrının iki yanından yükselir

1901 yılında, caminin önüne yapılmış olan Sultan İkinci Abdülhamit Çeşmesi, cumhuriyet döneminde Maçka'ya götürülmüştür.

Caminin sol yanındaki taş avluda şadırvan, muvakkithane vesebil bulunur. Sebil ve muvakkithane 1956'da yol çalışması sırasında caddenin karşısında kaldığı için sökülerek bugünkü yerine taşınmıştır.

> *Nusretiye Saat Kulesi*

Nusretiye Camii'nin deniz tarafındadır.

Sultan Abdülmecit tarafından inşa ettirilen neoklasik yapısıyla çoğu saat kulesinden farklı mimari yapıya sahiptir. Kulenin mimarının Balyan ailesi olduğu ve Nusretiye Camisi ile birlikte yapıldığı sanılıyor. Sultan Abdülmecit'in tuğrası üzerindeki kitabede Hicri 1264 tarihini (Miladi 1848-49) tarihi bulunuyor. Bu yüzden uzmanlara göre Nusretiye Saat Kulesi ''İstanbul'un ayakta kalan ilk saat kulesi". Kule büyük olasılıkladeniz kenarına yapılmış vedenizin doldurulmasıyla içeride kalmış.

Giriş kapısında Abdülmecit'in tuğrasını taşıyan Nusretiye Saat Kulesi üç katlı. Kare kenarının uzunluğu 4.35 metre olan kulenin yüksekliği 15 metre. birinci ve ikinci katlarının köşelerinde sütunlar, üçüncü katta ise kabartmalar bulunmaktadır. Saat kadranlarının bulunduğu dördüncü katta, kabartma ve mimari elemanlarla süslemeler yapılmıştır. Kulenin bu katının dört cephesinde deeskiden saatler varmış. Bugün yalnızca kadranları kalmış.

Doç. Dr. Hakkı Acun'a göre kulenin yuvarlak saat kadranının bulunduğu katının kenarlarındaki koç başına benzer spiralli bölümlerin (volütlü konsollar) üzerinde birer top güllesi bulunmakta ve bunlar Tophane'yi simgelemektedir.

> *Cihangir Camii*

Pürtelaş mahallesinde, Cihangir yokuşundadır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın genç yaşta ölen oğlu Şehzade Cihangir için yapılmıştır. Bu ad semtin adı olmuştur. İlk kez 1559'da Kanuni tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştı. Sonra cami deprem ve yangınlarda defalarca yıkılıp yapılmış, en son 1889'da II. Abdülhamid tarafından yeniden yaptırılmıştır.

Bugünkü cami dikdörtgen planda, eğimli arazide kurulmuştur. 2000 m2 toplam arsa üzeri inşa edilen cami alanı 500 m^2'dir. İstinat duvarlı avlunun iki kapısı vardır. Tek kubbeli ve kare planlıdır. 14 m çaplı kubbenin 4 kemerinin köşeleri kulelidir. Kemer duvarları geniş yelpaze pencerelerle kaplıdır ve üst taraflar süslemelidir. Kubbe ve pandantifler kurşun kaplıdır. Mimarı bilinmemektedir.

Son cemaat yerinin iki kesiminde iki minaresi vardır. 1978 yılında soldaki minare yıkılarak Vakıflar tarafından mimari özelliğine göre uygun olarak yeniden yapılmıştır.

Caminin çeşmesi duvara bitişiktir. Hazirede tekke şeyhi Hasan Cihangiri yatmaktadır. Doğu duvarında bir sarnıç ve kuzey duvarında bir mermer levha üzerinde kabartma işi bulunmaktadır.

Yapıldığı yıllarda eskiden bir Pagan tapınağı ya da bir Bizans manastırının bulunduğu Fındıklı yamaçlarında, kıyıdan başlayan koruluklar içinde tek minareli, küçük bir camiydi. 22 yaşında ölen engelli Şehzade Cihangir'in anısına yapılan bu caminin bulunduğu yer Ayvansarayi'nin yazdığına göre Şehzadenin saraydan her gün gördüğü, bir çardaktan doyumsuz manzarasını seyrettiği bir yerdi.

Özgün biçimi hakkında pek bilgi yoktur. Kırma ahşap çatılı ve tek minareli olduğu, 1580 tarihli bir çizimden anlaşılmaktadır.

Fındıklı'dan dik merdivenle çıkılan camiyi Evliya Çelebi "cihannüma" (dünyayı gören, manzaralı) olarak nitelemektedir. Vakfiyesine göre yanında bir de Subyan Mektebi bulunuyordu. Altmış yıl sonra da bir Halveti tekkesi kurulmuştur. Beş kez büyük yangınlar geçirdikten sonra, mahalle, Cami ve Tekke de defalarca onarılmış yeniden yapılmıştır

Adnan Özyalçıner, bir öyküsünde camiin yerini Şehzade Cihangir'in Sinan'dan "Ustam ben yıllarca yürüyemedim süründüm, camimi öyle bir yere yap ki gelenler de sürünerek çıksınlar" diye istediğini yazar.

> Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Fındıklı'da, Meclisi Mebusan Caddesi üzerindedir.

İlk yapımı saray olduğu için kayıtlarda "Çifte Saraylar" biçiminde yer alır. Sultan Abdülmecit (1839–1861) tarafından kızları Cemile ve Münire Sultanlar için Garabet Amira Balyan'a yaptırılmıştır. Sarayların yapımına 1856 yılında başlanmış, 1859 yılında tamamlanmıştır.

Çifte Saraylar olarak isimlendirilen bu saraylardan Cemile Sultan'a ait olan Molla Çelebi Camisi'ne yakın olanıdır. Nusretiye Camisine yakın olan da Münire Sultan'ındır.

Mahmut Celaleddin Paşa ile evlenen Cemile Sultan, sarayın düğün tarihine kadar tamamlanamaması yüzünden saraya ancak evliliğinin altıncı ayında taşınabilmişti.

Cemile Sultan'ın 1915'te ölümünden sonra saraya Nazime Sultan'la eşi Dervişzâde Ahmet Paşa yerleşmiştir.

19 Ocak 1910'da Çırağan Sarayı'nın yanması üzerine Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan 1913–1920 yıllarında çalışmalarını bu sarayda sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilanından sonra saray 1926'da Sanayii Nefise adını taşıyan Güzel Sanatlar Akademisi'ne devredilmiştir.

Bina 1 Nisan 1948'de yandığında kütüphanesindeki değerli kitaplar, ders malzemeleri ve tablolar da yok oldu. Saray Y. Mimar Sedat Hakkı Eldem'in hazırladığı proje doğrultusunda yeniden yapılmış ve 23 Nisan 1953'te Güzel Sanatlar Akademisi burada öğrenimine başlamıştır.

Kurum 1969 yılında 1172 sayılı Devlet Güzel Sanatlar Akademileri Kanunu'nun kabul edilmesiyle, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi; 4 Kasım 1981 tarihinde kabul edilen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 20 Kasım 1982'de çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile de Mimar Sinan Üniversitesi adını aldı.

Çifte Saraylar'ın öteki bölümünü oluşturan sarayda Sultan Abdülmecid'in kızı Münire Sultan yaşadı. Onun 1862'de ölümünden sonra Abdülaziz'in kızlarından Saliha Sultan, ardından II. Mahmut'un kızı Adile Sultan burada yaşadılar. Adile Sultan'ın 1899'da ölümüyle saray Sultan Abdülaziz'in damadı Ahmet Zülküf Paşa'ya devroldu.

Cumhuriyet döneminde bir süre III. Kolordu Komutanlığı karargâhı, 194-1952 yıllarında İstanbul Edebiyat Fakültesi 1953-1970 arasında Atatürk Kız Lisesi olarak kullanıldı.

Bina Mimar Sinan Üniversitesi'ne devredilmiş ve Y. Mimar Sedat Hakkı Eldem'in projesi ile yeniden yapılmıştır. Mimar Sinan Üniversitesi'nin burada eğitimine başlama tarihi 21 Kasım 1975'tir.

Çifte Saraylar'ın her ikisi de denize paralel olarak inşa edilmiştir. Plan düzenlemesi iç mekânda da aynen uygulanmıştır. Birbirlerine simetrik olan eksenlerin ortada kesiştiği alanda büyük ve denize paralel dikdörtgen planlı bir sofaya yer verilir. Bu sofa ikişer direkle yan sofalara açılmıştır. Sarayın odaları deniz ve karaya yönelik cephelere peş peşe sıralanmıştır.

Pencerelerin üzerine yer yer üçgen alınlıklar, kat silmeleri ve geniş saçaklar eklenmiştir. Bezemelerde ve mimari yapıda ampir üslubu egemendir.

> *Molla Çelebi Camii*

Fındıklıda, Meclisi Mebusan Caddesi üzerindedir. Deniz kenarındadır Fındıklı Camii olarak da bilinir.

Kadı Molla Mehmet Çelebi (Mehmed Vusuli Efendi) tarafından 1589'da Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Yaptırıldığında şu anda mevcut olmayan hamam ve sıbyan mektebi ile küçük bir külliye görümündeydi. XVIII yüzyılda Tuğracı Ömer Ağa tarafından tamir edilmiştir. Son tamirat 1958 yılında yapılmıştır.

Cami kesme küfeki taşından yapılmıştır. Son cemaat yeri altı sütun ve beş kubbelidir. Kubbesi altıgen bir destek sistemine oturur. Binanın köşesine doğru birer adet dört köşeli sütun daha bulunmaktadır. Eteğinde on pencere bulunan büyük kubbeyi sağ ve solda ikişer mihrap tarafında bir adet olmak üzere beş yarım kubbe destekler. Camiyi otuz dört pencere aydınlatır.

Tek şerefeli ince bir minaresi vardır.

Koca Yusuf Paşa tarafından cami önünde 1786 yılında yaptırılmış olan sebil 1958 yılında karşıya taşınıp monte edilmiştir.

> Koca Yusuf Paşa Çeşme ve Sebili

Kabataş'ta set duvarı önündedir. Bugün kahvehane olarak kullanılmaktadır: Sebil Kafe.

"Koca" lakabıyla anılan Yusuf Paşa'nın günümüz başbakanlığına denk bir görev olan birinci sadarete getirilişinin ertesi yılı Hicri 1201'de (1786) inşa ettirdiği, sebilli bir çeşmedir.

Bu çeşme Fındıklı'da Molla Çelebi Camii önüne yapılmıştı. 1957 yılında, cadde genişletilirken sökülerek Kabataş'ın bu set duvarına nakledilmiştir.

Yarım daire planlı sebil bütünüyle mermerden yapılmıştır. Ortada bir çeşmesi bulunan sebil, iki yanından ince sütunlarla ayrılmış üçer kanattan oluşur. (Bilindiği gibi sebilleri çeşmelerden ayıran özellik, içerisinde su, yerine göre şerbet dağıtan bir görevlinin de olmasıdır.)

Geniş saçaklı bir çatı, ışınsal çubuklarla bezenerek zenginleştirilmiş. İç mekanın ortasına, sekiz köşeli bir kasnağa oturtulup, yükseldikçe sivrileşen bir kubbe konulmuş.

Çeşme/sebil XVIII. yüzyıl sonu üslubuna uygun olarak kabartma bezemeli. Çeşmenin zarif aynası, "S" ve "C" kıvrımlı çizgiler arasına yerleştirilmiş istiridye kabuğu görüntüleriyle zenginleştirilmiştir. İstiridye kabuğu bezemeleri çeşmenin iki yanındaki altı kanadın pencere üstlerinde de tekrarlanmış. Sebil pencerelerindeki zarif demir şebekeler yalnızca iki kanatta bırakılmış. Öteki demirler sökülerek işlevsel pencereler takılmış. Sebilin giriş kapısı, en sağdaki kanada konulmuş.

Sebilin kitabesi dönemin padişahı I. Abdülhamit'i övüyor. Sonra Yusuf Paşa'nın padişaha bağlılığını anlatıp hayratını dua dileğiyle yaptırdığını söylüyor.

> Hadika

Kabataş iskelesini geçince sahilde yer alan yazılı taş levhadır. Sultan Abdülmecit tarafından, Kabataş'a kurulan limanın yapılış anısına 1851 yılında dikilmiştir.

Hadika, saray bostan ve bahçeleri için kullanılan bir deyimdir. Sultan Abdülmecid, fırtınalı havalarda kayıkların sahile yanaşabilmeleri için buraya bir liman inşa ettirmiş, inşaat hatırası olarak da bir yüzü denize bir yüzü küçük limana bakan "Hadika Taşı"nı diktirmişti. Sütunun iki tarafındaki tarih kitabelerinde limanın inşasından sağlanan faydalar sayılmakta ve Abdülmecid'e edilen dualar yer almaktadır:

"Bu limanı o cevherriz ihsan edince icat
Kabataş oldu gevher pare-i emniyet derya
Reha buldukça tenaddan zevrakçeler bunda
O şahı rüzgarın fitnesinden saklasın rüzgar"
(Bu limanıocevher saçan (padişah) bağışlayınca, icat edince
Kabataş denizin güvenliğinin mücevher parçası oldu
Kurtuldukça parçalanmaktan kayıkçıklar burda
O şahı zamanın fitnesinden saklasın rüzgar)

Kitabeyi yazan şair Ziver, tarih dizesinde de limanı över: "Kabataş oldu bu liman ile bak cay-ı emniyet (güvenli yer)"

Bu güzel, kesme taşlardan yapılmış limancık, 1951 yılından sonra şekil değiştirmiş, daha sonra da bir bölümüne araba vapuru iskeleleri yapılmıştır. Bugün görülen kayık barınağı o eski limandan kalan parçadır.

Çatlayan ve yazıları silinmeye başlayan liman abidesi "Hadika" ise (1987-1988 yıllarında) T.B.M.M. Başkanlığı'nca onarılmıştır.

> Silahtar Yahya Efendi Çeşmesi

Kabataş'ta, Koca Yusuf Paşa çeşme/sebilinin biraz ilerisindedir.

Yanına konan mermer levhaya göre: "Çeşmeyi yaptıran Sultan I. Abdülhamid'in Silahtarı Hafız Yahya Efendi Enderun'dan yetişip miftah ağası, hazine kethüdası ve 1201 (1785) tarihinde silahtar olmuştur. Yahya Efendi silahtar olduktan iki sene sonra çeşmeyi yaptırmıştır."

Beş yüzlü, anıtsal görünümdeki, mermer Silahtar Yahya Efendi Çeşmesi set üzerinde iken sökülmüş, uzunca bir zaman sonra 1993'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi/Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) tarafından duvarın altına nakledilmiştir.

> *Emin Ağa Sebili, Çeşmesi ve Mezarlığı*

Dolmabahçe Camii'nin karşı köşesindedir.

Sultan I. Mahmud dönemi Sipahiler Ağası Mehmet Emin, çeşmeyi 1154 (1741)'de inşa ettirmiştir. Bitişiğindeki sebil ile mektebi, oğlu Tersane Emini Hüseyin Ağa 1756'da inşa ettirmiştir. Eser, sebilhane, çeşme, dükkan, mektep ve hazireden oluşan küçük bir külliyeyken, günümüze sadece sebil, çeşme ve haziresi ulaşmıştır.

Sebil dört yüzlü olup üzerindeki kubbe pencere kenarlarındaki ince dört sütuna dayanmaktadır. Pencere şebekeleri bronzdur. Kapısı sebilin yanında olup, sağ tarafındaki çeşme ile simetri oluşturmaktadır. Sol tarafta şadırvanı, sağında da, ortada geniş olmak üzere bronz şebekeli pencere ile bir haziresi (küçük mezarlık) bulunmaktadır.

Sebilin cephesi üzerine "celi" yazıyla yer alan kitabede "Sahib-i hayrat Mehmet Ağa'nın iyiliklerinin karşılığını görmesi, Peygamber hürmeti için" dilenmektedir. Hazirenin üzerinde ise 4 halifenin isimleri yazılıdır.

Hazire sütunçelerinin altına kuşlar için küçük, mermer suluk ve yalaklar yerleştirilmiştir.

1937 yılında onarılan yapı grubu tamir edilen manzume, 1957'de Dolmabahçe meydanının tanzimi ve yol çalışmaları esnasında yıkılmış; öteki bölümleri bütünüyle ortadan kaldırılırken yalnızca sebilhane/çeşme ve hazire yeniden inşa edilmiştir. 1964'de ise sökülerek yeri değiştirilmiştir. Hazirede Mehmet Emin Ağa ve oğullarının, devrinin mezar taşı üsluplarını yansıtan mezarları vardır.

> *Dolmabahçe Camii*

Kabataş'ta, Dolmabahçe Sarayı'nın güney kısmında, deniz kıyısındadır.

Asıl adı Bezmialem Valide Sultan Camii'dir. Ancak konumu nedeniyle Dolmabahçe Sarayı bütünü içinde düşünülüp birlikte anılır. Yapımına Sultan Abdülmecit'in annesi Bezmialem Valide Sultan tarafından 1270 (1852) tarihinde başlanmış, Valide Sultan'ın 1853'te ölümü üzerine Sultan Abdülmecit tarafından tamamlatılmış, 23 Mart 1855'te bir cuma selamlığıyla töreniyle ibadete açılmıştır. Camiin tasarımı Garabet Balyan'ındır.

Üç bölümlü bir plan üzerine taş ve mermerden inşa edilmiş olan caminin cephesini, boylu boyunca iki yandan da iki katlı hünkar kasrı kaplamaktadır. Kasrın iki yanındaki merdivenlerle üst katlara çıkılır.

Camiye içerlek kapalı bir son cemaat yerinden girilir. Kare planlı ana mekanı dört kemer üstüne oturtulan bir kubbe örter. Hünkar bölümü ise, dikdörtgen planlı prizmatik ve daha alçak bir kitledir. Bu iki kitle, caminin kuzey cephesi yönünde bitiştirilirler. Cami ve hünkar bölümleri, işlevlerine de bağlı olarak ayrı ayrı tasarlanmış ve sonra birleştirilmiş gibidir. Bu yapıdaki geometri egemen tasarım, ampir üslubunun veya yeni klasikçiliğin XIX. yüzyılın ortasındaki son fakat en bütüncül örneklerindendir. Mihrap, vaiz kürsüsü ve minberi kırmızı somakidendir.

Tek şerefeli, gövdeleri yivli iki adet ince minaresi vardır.

1948-1961 yılları arasında Deniz Müzesi olarak kullanılan Dolmabahçe Camii, müzenin yeni binasına taşınmasıyla 1966 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır.

> Dolmabahçe Saat Kulesi

Dolmabahçe Sarayı'nın girişinde deniz kenarında yer alır.

II. Abdülhamit'in emriyle 1890 yılında yapımına başlanıp 1895'te tamamlandı Dolmabahçe Sarayı'nın inşasından sonra Hassa mimarı Kirkor Amira Balyan'ın oğlu, mimar/heykeltraş Bali Balyan tarafından, Sultan II. Abdülhamid'in isteğiyle 1890-1894 yılları arasında inşa edilmiştir. Neobarok ve Ampir üslubun çizgilerini taşır. Yükseldikçe daralan bir şekilde düzenlendi.

Kule, her kenarı 12 metre olan kare mermer bir kaide üzerinde, 27 metre yüksekliğinde, gittikçe daralan ve kenarları sütunceli 4 kat halindedir. Her katı ayrı dekorasyonda olan kulede, barok, neoklasik ve ampir üsluplarının karışımı görülür; 27 metre yüksekliğinde ve 4 katlı olan kulenin üst kısmına 94 basamaklı spiral bir merdivenle çıkılır. Merdiven sahanlıklarında mozaiklerle oluşturulmuş geometrik şekiller yer alır.

Kulenin her kenarında altışar basamaklı merdivenlerle köşelerde iki katlı birer fıskiye vardır.

Kulenin en alt katının üç cephesinde iki yanında çifte sütunlar olan pencereler diğerinde de iki yanı sütunlu bir kapı vardır. Her cephede kemer kavislerinin içinde barometre bulunur. Barometrelerde, hava durumları şöyle yazılmıştır: "Fırtına- Rüzgar, Yağmur- Mütehavvil (değişken, kararsız anlamında) - Eyi Hava – Sabit Hava."

7,40x7,40 m boyutlarındakibirinci katın cepheleri sütunlar yanındabezemeli alınlıklarlasüslüdür. Pencereler yuvarlak kemerlidir. Saat kulesinin deniz ve kara tarafındaki cephelerinde de Sultan II. Abdülhamit'in tuğrası bulunur.

İkinci kat 6,00x5,00 m boyutlarındadır, dört köşe sütun kabartmaları ve pencerelerin dört köşe çerçeveleri bu kata birinci kata göre daha yalın bir hava verir. 1882 yılında II. Abdülhamit tarafından terazi ve silah eklenerek tamamlanmış birer Osmanlı Arması, deniz ve kara tarafındaki ikinci kat alınlıkların ortasına mermere oyularak yerleştirildi. Üçüncü kat parmaklıklı balkonludur.

Kuledeki saatler Fransa'dan getirtildiler. Saatçibaşı John Meyer, Paul Garnier markalı saatleri dördüncü kat alınlıklarına, makinaları da üçüncü kata yerleştirdi. Deniz tarafındaki saat ayrı, diğer üç taraftaki saatler aynı anda kuruluyorlardı. 1979 yılında, saatler kısmen elektronik sisteme çevrildiler.

Dolmabahçe Saat Kulesi İstanbul'un önünde en çok fotoğraf çektirilen, filmlerde sıkça görülen simgesel eserlerindendir.

> Dolmabahçe Sarayı

Karaköy'den Sarıyer'e uzanan sahil şeridinin Kabataş ile Beşiktaş arasında kalan bölümündedir. Sarayın cephesi, İstanbul Boğazı'nın Avrupa kıyısında 600 metre boyunca uzanmaktadır

Bugünkü Dolmabahçe Sarayı, Sultan Abdülmecit tarafından babasının eskimiş kasırlarını yıktırarak, 1844-1855 yılları arasında Hassa Mimarı Garabet Amira ve oğlu Nigoğos Balyan'a yaptırılmıştır. Yrd. Doç. Dr. Selman Can, sarayın tasarımının son başmimar Seyid Abdülhalim Efendi olduğunu, Balyanların uygulamacı olduklarını iddia eder. Kanıt olarak da o tarihte Nigoğos Balyan'ın 16 yaşında olduğunu gösterir.

Dolmabahçe Sarayı'nın bugün bulunduğu alan, bundan yaklaşık dört yüzyıl öncesine kadar bir koydu. Zamanla bataklığa dönüşen koy XVII. yüzyılda doldurulmaya başlandı. Oluşan alan padişahların dinlenme ve eğlenceleri için düzenlenen bir "hasbahçe"ye dönüştürüldü. Bu bahçede çeşitli dönemlerde yapılan köşkler ve kasırlar topluluğu, uzun süre Beşiktaş Sahil sarayı adıyla anıldı. Bu alandaki kasırların en ünlüsü "Çinili Köşk"tü.

Dolmabahçe Sarayı'nın açılış töreni Ruslar'la yapılan Paris Antlaşması (30 Mart 1856)'dan sonra olmuştur. 7 Şevval 1272 (11 Haziran 1856) tarihli Ceride-i Havadis adlı gazetede, sarayın 7 Haziran 1856'da resmen açıldığı haberi verilmiştir.

5.000.000 altına mal olan Dolmabahçe Sarayı'nda Sultan Abdülmecit sadece altı ay yaşayabilmiştir.

Ekonomiyi tam bir iflas hâlinde devralan Sultan Abdülaziz devrinde sarayda 5320 kişinin hizmet veriyordu ve yıllık masraf 2.000.000 sterlini bulmaktaydı. Abdülaziz'in son dönemlerinde, dile gelen usulsüzlükler yanında, ordu ödeneğinden seksen bin altın talep etmesi tahttan indirilmesine sebep olmuştur.

30 Mayıs 1876'da V. Murat, bu sarayda yapılan ikinci bir biat töreniyle tahta çıktı. Taht, padişahın geçirdiği iddia edilen ruhsal bunalımlar yüzünden kısa sürede II. Abdülhamit'e kaldı. Ne var ki suikastten sürekli kuşkulanan padişah sarayda yalnızca 236 gün kalmış, Dolmabahçe Sarayı'nda oturmaktan vazgeçerek, Yıldız Sarayı'na taşınmıştır. Büyük masraflarla inşa ettirilen saray, onun tahtta bulunduğu 33 yıl boyuncayalnızca her yıl iki kez Büyük Muayede Salonu'nda düzenlenen bayram törenlerinde kullanılmıştır.

V. Mehmet Reşat döneminde sarayın kadrosu azaltılmış, sarayda çok az davet verilmiştir: 9 Mart 1910'da 90 kişiye verilen bir ziyafet, aynı yılın 23 Mart'ında Sırp Kralı Petro'nun bir hafta süren ziyaret törenleri, Veliaht Max'ın ziyareti ve Avusturya imparatoru Karl ile İmparatoriçe Zita'nın şerefine düzenlenen ziyafet. Yaşlı padişahın ölümü Dolmabahçe Sarayı'nda değil Yıldız Sarayı'nda olmuştur. VI. Mehmet unvanıyla tahta çıkan Vahdettin, Yıldız'da oturmayı tercih etmiş, ancak vatanı Dolmabahçe Sarayı'ndan terk etmişti.

TBMM reisi Gazi Mustafa Kemal tarafından imzalanmış telgrafla halife ilân edilen Abdülmecid Efendi, TBMM'den gelen heyeti Dolmabahçe'nin Mabeyn Dairesi Salonu'nun üst katında kabul etti. 1924 yılında Hilafetin kaldırılmasıyla Abdülmecit Efendi maiyetiyle birlikte Dolmabahçe Sarayı'nı terk etti.

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde saray, hem yabancı konukların burada ağırlanmalarıyla hem kültür ve sanat bakımından

önem kazanmıştır: İran Şahı Pehlevi, Irak Kralı Faysal, Ürdün Kralı Abdullah, Afgan Kralı Amanullah, özel ziyaret için gelen İngiliz Kralı Edward ve Yugoslav Kralı Aleksandr, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda ağırlanmışlardır. 1930 yılında Turing kurumlarının dünya kuruluşu Alliance Internationale de Tourisme'nin Avrupa toplantısı Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenerek, sarayın turizme ilk açılışı sağlanmıştır. 27 Eylül 1932'de Muayede Salonu'nda Birinci Türk Tarih Kongresi açılmış, 1934'te de Birinci ve İkinci Türk Dil Kurultayları da Dolmabahçe Sarayı'nda toplanmıştır.

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün İstanbul'a geldiğinde konut olarak kullandığı sarayda yaşanan en önemli olay, 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün sarayın 71 numaralı odasında ölümüdür. Naaşı saygı geçiti için Muayede Salonu'nda kurulan katafalka konmuştu.

Saray, Cumhurbaşkanlığı sırasında İsmet İnönü tarafından da İstanbul'a gelişleri yanında çok partili dönemde de Türkiye'ye gelen Alman Cumhurbaşkanı Gronchi, Irak Kralı Faysal, Endonezya Başbakanı Sukarno, Fransa Başbakanı General de Gaulle'ü ağırlamakta kullanılmıştır.

1952 yılında Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde hayata gözlerini yumduğu yatağı, 25 Haziran 1979'da Dolmabahçe Sarayı ziyarete açılmıştır. Bu ziyaretizinleri ara sıra çeşitli nedenlerle kesintiye uğramışsa dasaray 1984 yılından beri müze olarak hizmet vermektedir.

Saray'ın değerli eşyalarının sergilendiği "Değerli Eşyalar Sergi Salonu", Milli Saraylar Yıldız Porselenleri Koleksiyonu'ndan örneklerin yer aldığı "İç Hazine Sergi Binası", genellikle Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu'nun bölüm bölüm ve uzun süreli sergiler biçiminde izleyicilere sunulduğu "Sanat Galerisi", bu galerinin alt katında sarayın çeşitli objeleri ve mimari süslemelerinden alınmış kuş motiflerinin fotoğraflarından oluşan sürekli serginin bulunduğu tarihsel koridor, Mabeyn Bölümü'ndeki Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Dolmabahçe Sarayı'nın başlıca sergileme birimlerini oluşturmaktadır.

Saat Kulesi, Mefruşat Dairesi, Kuşluk, Harem ve Veliahd Dairesi bahçelerinde ziyaretçilere yönelik kafeterya hizmetleri veren bölümler ve hediyelik eşya satış reyonları bulunmaktadır.

Muayede Salonu ve bahçeler ise ulusal ve uluslararası yemekli davet ve ağırlamalara ayrılmış, yeni düzenlemelerle saray, müze içinde müze birimlerine, sanat ve kültür etkinliklerine kavuşturulmuştur.

Mimari Özellikleri

Dolmabahçe Sarayı 110.000 m^2'yi aşan bir alan üstüne kurulmuş ve ana yapısı dışında on altı ayrı bölümden oluşmuştur. Bunlar saray ahırlarından değirmenlere, eczanelerden mutfaklara, kuşluklara, camhane, dökümhane, tatlıhane gibi işliklere uzanan bir dizi içinde, çeşitli amaçlara ayrılmış yapılardır. Bu yapılara Sultan II. Abdülhamit Döneminde

(1876-1909) Saat Kulesi ve Veliaht Dairesi arka bahçesindeki Hareket Köşkleri eklenmiştir.

Saray, ek binalarıyla birlikte, deniz doldurulup üzerine 35-40 cm çapında, 40-45 cm çapraz aralıklarla, meşe kazıklar çakılarak ve üzerine horasan harçlı özel bir zemin (döşek) yerleştirilerek kagir olarak inşa edilmiştir. Yıktırılan eski sarayların temel döşekleri de onarılarak kullanılmıştır. Sarayın temel ve dış duvarları, masif taştan, bölme duvarları harman tuğlasından, döşeme, tavan ve çatılar ahşap olarak yapılmıştır. Beden duvarlarında takviye amacıyla demir gergiler kullanılmıştır.

Sarayın yapımında Marmara Adaları'ndan çıkarılan maviye benzer renkteki mermer kullanılmış, iç duvarlar tuğla, döşemeler ahşaptır. İç süslemede su mermeri, billur, somaki gibi değerli taşlarla çalışmalar yapılmıştır.

Sarayın ana yapısı; Mabeyn-i Hümâyûn (Selâmlık), Muayede Salonu (Tören Salonu) ve Harem-i Hümâyûn adlarını taşıyan üç bölümden oluşur. Mabeyn-i Hümâyûn; devletin yönetim işleri, Harem-i Hümâyûn; padişah ve ailesinin özel yaşamı, bu iki bölümün arasında yer alan Muayede Salonu ise; padişahın devlet ileri gelenleriyle bayramlaşması ve kimi önemli devlet törenleri için ayrılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı bodrumla birlikte üç katlıdır. Planı büyük bir orta yapıyla iki kanattan oluşur. Sarayın mimarisinde Batılı etkilerin Osmanlı ustalarca yorumlanışı ağır basar. Saray gerek kuruluş gerekse oda ve salon ilişkileri açısından geleneksel Türk evi plan tipinin çok büyük boyutlarda uygulandığı bir yapı bütünüdür.

Saraya, 1910-12 yıllarında elektrik ve kalorifer sistemi eklenmiştir. 45.000 m^2'lik kullanılır döşeme alanı, 285 odası, 46 salonu, 6 hamamı ve 68 tuvaleti vardır. Döşemelerin ince işçilikli parkelerinin üstünde, önce sarayın dokuma evinde, sonra da Hereke'de dokunmuş 4454 m^2 halı serilidir.

Padişahın devlet işlerini yürüttüğü Mabeyn; işlevi ve görkemiyle Dolmabahçe Sarayı'nın en önemli bölümüdür. Girişte karşılaşılan Medhal Salon, üst katla bağlantıyı sağlayan Kristal Merdiven, elçilerin ağırlandığı Süfera Salonu ve padişahın huzuruna çıktıkları Kırmızı Oda; imparatorluğun tarihsel görkemini vurgulayacak biçimde süslenmiş ve döşenmiştir. Üst katta yer alan Zülvecheyn Salonu; padişahın Mabeyn'de kendine özel olarak ayrılmış dairesine bir tür geçiş mekanı oluşturmaktadır. Bu özel dairede, padişah için mermerleri Mısır'dan getirilmiş görkemli bir hamam, çalışabileceği oda ve salonlar bulunmaktadır.

Harem ve Mabeyn bölümleri arasında yer alan Muayede Salonu; Dolmabahçe Sarayı'nın en yüksek ve en görkemli parçasıdır. Dünyadaki saraylar içerisinde en büyük balo salonudur. 2000 m^2'yi aşan ala-

nı, 56 sütunu, yüksekliği 36 metreyi bulan kubbesi ve bu kubbeye bağlı yaklaşık 4,5 tonluk İngiliz yapımı avizesiyle bu salon, sarayın diğer bölümlerinden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır. Salon, bodrumdaki tesislerden elde edilen sıcak havanın sütun diplerinden içeri verilmesiyle ısıtılmakta, böylelikle soğuk mevsimlere rastlayan törenler daha sıcak bir atmosferde yapılabilmekteydi. Geleneksel bayramlaşma töreni günlerinde, Topkapı Sarayı'nda bulunan altın taht bu salona getirilerek kurulur ve padişah bu tahtta devlet ileri gelenleriyle bayramlaşırdı. Galeriler ise elçilik görevlilerine, Saray Orkestrası'na, konuklara ayrılmıştı.

Dolmabahçe Sarayı, Avrupa sarayları örnek alınarak yapılmış bir saray olmasına karşılık, işlevsel kuruluşu ve iç mekan yapısında "Harem" ayrı bir bölüm olarak yer alır. Ancak Topkapı Sarayı'nın tersine, bu bölüm saraydan ayrı tutulmuş bir yapı ya da yapılar topluluğu değil, aynı yapı bütünlüğü içine yerleştirilmiş özel bir yaşama birimidir.

Dolmabahçe Sarayı'nın yaklaşık üçte ikisini oluşturan Harem Bölümü'ne, Mabeyn ve Muayede Salonu'ndan geleneksel ayrımı vurgulayan demir ve ahşap kapılarla kesilmiş koridorlarla geçilir. Bu bölümde Boğaziçi'nin yansımalarıyla aydınlanan salonlar, sofalar boyunca padişahların, padişah eşlerinin, çeşitli görevleri olan kadınların, şehzade ve sultanların yatak odaları, çalışma ve dinlenme odaları sıralanmaktadır. Valide Sultan Dairesi, Mavi ve Pembe Salonlar, Abdülmecid, Abdülaziz ve Reşad tarafından kullanılan odalar, Cariyeler Bölümü, Kadınefendi odaları, Atatürk'ün çalışma ve yatak odası, sayısız değerli eşya, halı, levha, vazo, avize, tablo gibi sanat yapıtları Harem'in ilginç ve etkileyici parçalarını oluşturmaktadır Saray Haremi'nin dış tarafında ise, Saray Tiyatrosu, Istabl-ı Âmire, Hamlacılar, Attiye-i Senniye Anbarları, Kuşhane Mutfağı, Eczahane, Pastahane, Tatlıhane, Fırınlar, Un fabrikası, Bayıldım Köşkleri bulunmaktaydı.

Sarayın kuzey eklenti bölümü şehzadelere tahsis edilmiştir. Girişi Beşiktaş semtinde olan yapı, günümüzde Resim ve Heykel Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Sarayın döşemelik ve perdelik kumaşların tümü yerli olup, sarayın dokumahanelerinde üretilmiştir. Sarayda büyük bir kısmı Hereke fabrikalarındaki tezgahlarda imal edilmiş 141 halı ve 115 seccade bulunur. Bohemya, Bakara ve Beykoz avizelerinin toplam sayısı 36'dır. Ayaklı şamdanların, bazı şöminelerin, billur merdiven korkuluklarının ve bütün aynaların malzemesi kristaldir. Sarayda ayrıca 581 tane kristal ve gümüşten yapılmış şamdan, 46'sı Yıldız porseleni, 59'u Çin, 29'u Fransız Sevr, 26'sı Japonya, geri kalanı da çeşitli Avrupa ülkelerinin porseleni olmak üzere toplam 280 vazo bulunur. Sarayın 158 saatinin her birinin ayrı özelliği vardır.

Sarayda aralarında saray baş ressamı Zonaro'nun 19, Abdülaziz döneminde İstanbul'a gelen Ayvazovsky'nin 28 tablosunun da bulunduğu yaklaşık 600 tablo sergilenmektedir.

Dolmabahçe Sarayı deniz tarafından görünüşü Batılı, yüksek duvarlarla çevrili ve ayrı ayrı birimlerden oluşan bahçe tarafı Doğulu görünümdedir. Sarayın deniz tarafındaki rıhtımın yanı sıra kara tarafında da birisi çok süslü iki abidevi kapısı vardır. Sarayı bakımlı ve güzel bir bahçe çevreler.

Dolmabahçe Sarayı'nın kara tarafındaki aşılması güç duvarların Beşiktaş Sarayı zamanında yaptırıldığı sanılmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı'nın süslü ve heybetli görünümlü kapıları sarayla bütünlük sağlar. Cadde üstündeki ana kapı Hazine Kapısı'dır. Bugün idare binası olarak kullanılan Hazine-i Hassa ile Mefruşat Dairesi arasındadır. Kapının taçlandırılmış üst tarafında bulunan oval madalyonda I. Abdülmecit'in tuğrası ve bunun altında da Şair Ziver'in 1855/1856 tarihli kitabesi yer alır. Kitabenin hattatı Kazasker Mustafa Efendi'dir.

Üzerinde Abdülmecit'in tuğrasının bulunduğu Saltanat Kapısı, koridorlu iki yüksek duvar arasında bulunur. Bir yanı Bayıldım bahçesine, diğer yanı da Hasbahçe'ye bakan kapının demirden yapılmış iki kanadı, kapının girişinin her iki yanında da birer sütun vardır.

Koltuk, Kuşluk, Valide ve Harem Kapıları da sarayın kara tarafında özenle yapılmış kapılardır. Dolmabahçe Sarayı'nın deniz tarafına bakan cephesinde taçlı, demir kanatlı, madalyonlu, bitki motifleriyle süslü, birbirlerine dilimli parmaklıklarla bağlanmış beş yalı kapısı vardır.

Beşiktaş Anıt Yapıları >

> Akaretler Sıra Evleri

Beşiktaş'ta yapı grubunun ad verdiği Akaretler semtindedir.

138 konut biriminden oluşan bu sıra evleri Sultan Abdülaziz 1874 yılında mimar Sarkis Balyan yaptırmıştır. Dolmabahçe Sarayı Akaretleri adını taşıyan bu sıra evlerin adındaki "akaret" sözcüğü gelir getirmesi amacıyla yapıldığının kanıtıdır. Kayıtlara göreyse binalar saray çalışanları için lojman olarak yaptırılmış (sarayda o dönemde beş bini aşkın kişi çalışıyordu). Sonraki yıllarda devletin yüksek rütbeli askerleri ve aileleri de belirli bir ücret mukabilinde bu evlerden yararlanmaya başlamış.

O dönemde "Sultan Abdülhamid Han-ı Sani (II. Abdülhamit) Hazretleri Vakfı"na ait olan Akaretler Sıra Evleri, ülkemizdeki "anıtsal ölçüde yapılmış saray destekli ilk toplu konut" örneğidir. Evler caddenin iki yanına, kademeli olarak ve bitişik nizamda yapıldı.

Bu evlerin mülkiyeti günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait. Bir holdingin yap işlet devret modeliyle kiralanmış, dış cepheler orijinallerine sadık kalınarak sağlamlaştırılmış, iç mekanlar da taşıyıcı sistem bozulmaksızın fonksiyonuna uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.

Yeni düzenlemede yapı topluluğu farklı büyüklükte 56 rezidans, toplam 11 bin metrekare 34 mağaza, 6 kafe-restoran ve bir otelden oluşmakta.

Günümüzde 36 numaralı ev, Atatürk Müzesi olarak düzenlendi. Çünkü bu ev Atatürk'ün İstanbul'da kiraladığı ilk evdir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1912-1919 yılları arasında sık kaldığı, annesi Zübeyde Hanım, kız kardeşi Makbule Atadan ile manevi oğlu Abdurrahim Tunçak'ın kiracı olarak oturdukları ev 3 katlı, 540 metrekare kullanım alanına sahip. Müzede Atatürk'e ait eşyaların yanı sıra dönemin tarihi eserleri de sergilenecek. Ayrıca çeşitli video gösterileri, belgeseller ve filmlerle Balkan Savaşları, göç ve Milli Mücadele temaları anlatılacak. Mustafa Kemal için bu ev dil bilimci Ferdinand Saussureile tanıştığı ev olarak önemliydi. Bu tanışma ve onunla yaptığı söyleşiler Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ile ilgili tasarılarında büyük rol oynamıştır.

> Şairler Parkı

Akaretler'den Maçka'ya çıkan yokuştaki Akaret evlerinin hemen bitiminde yer alır.

Parkın karşısında Beşiktaş Kulübü bulunduğundan, parkın kapısında Süleyman Seba'nın heykeliyle karşılaşılır. Parktaki heykellerin çoğu yaşamını Beşiktaş'ta sürdürmüş şairlerindir: Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, Necati Cumalı, Özdemir Asaf, Cahit Sıtkı Tarancı, Melih Cevdet Anday, Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat. Banklardan birinde yine Beşiktaş'ta yaşamış ve ölmüş Neyzen Tevfik oturmuş ney çalarken betimlenmiştir. Gürdal Duyar'ın yaptığı grup heykelinde de aynı şairlerin yanında Şair Nigar Hanım yer alır. Tek tek şairlerin heykellerinin heykeltraşları Gürdal Duyar, Yunus Tonkuş ve Namık Denizhan'dır.

> Ihlamur Kasrı

Beşiktaş ve Nişantaşı arasındaki vadide yer alan kasır.

Sultan Abdülmecit tarafından Niğogos Balyan'a "Merasim Köşkü" ile "Maiyet Köşkü" olarak adlandırılan iki kasır yaptırılmıştır. Bunlardan Merasim Köşkü, asıl Ihlamur Kasrı'dır. Yüksek bir su basman üzerine tek kattan oluşan dikdörtgen planlı köşk, kesme taştan inşa edilmiştir.

Merasim Köşkü'nün biraz ilerisinde bulunan Maiyet Köşkü daha sade bir yapıdır. İki katlı yapıda, giriş cephesinde iki kollu bir merdiven bulunmaktadır. Girişin ortasında bir hol, merdivenler ile köşelerde 4 oda yer almaktadır.

Batısında Teşvikiye-Nişantaşı sırtları, doğuda Balmumcu-Yıldız sırtları, kuzeyde Gayrettepe-Mecidiyeköy yamaçları arasında kalan vadi bir gezi yeriydi ve "Ihlamuraltı Mesiresi" olarak anılırdı. Kısaca Ihlamur da denen vadinin kuzeyi çiçek bahçelerinden dolayı Fulya Deresi diye adlandırılırdı. Bugün kasır Ihlamur, semt de Fulya adıyla anılıyor.

> *Barbaros Anıtı*

Beşiktaş'ta, Barbaros Türbesi'nin önündeki alandadır.

Anıt, Cumhuriyet dönemi meydan anıtları arasında, konusu Atatürk olmayan en büyük heykellerden biridir. Anıtın tümü 11,50 metredir. Barbaros Heykelini Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim Üyelerinden Heykeltıraş Hadi Bara ile Zühtü Müridoğlu yapmışlardır. Bronz dökülen kısmı 6 ton 900 kilodur. Bronz işlerini Yusuf Akpınar ve Ali Haydar Seymen yapmıştır. 1941–1943 yılları arasında hazırlanan heykel 1944 yılında da yerine konulmuştur.

Meydanın düzenlenmesi ve heykelin yerinin saptanması, şehircilik uzmanı H. Prost tarafından yapılmıştır.

Anıt birkaç basamaklı mermer bir platform üzerinde, on metre yüksekliğinde kademeli küfeki taşından kaide üzerine üç bronz figürden oluşur. Kaidenin ön kısmı gemi pruvası ve güvertesini simgeleyecek biçimde iki buçuk metre yüksekliğinde bir platformdur. Burada Barbaros, iki leventin önünde ve ortasında yer almaktadır. Sağdaki levendin elinde silah vardır. Soldaki ise, sağ elindeki kılıçla ileri doğru atılacak gibi durmaktadır. Figürlerin arasında, en ortada yer alan sancak, figürleri birbirine bağlayıcı bir ögedir. Heykelin boyutları normal bir insan boyundan 1/3 daha büyük ölçüdedir. Arkalarında sivri bir köşe ile sonuçlanan soyut bir kütle bulunmaktadır.

Barbaros'un portresi Nigari'nin minyatüründen yola çıkılarak Barbaros ve leventlerin kıyafetleriyse Topkapı Sarayı'ndaki örnekler incelenerek gerçekleştirilmiştir.

Kaidenin sol yanında Barbaros'un Kanuni'ye takdimi, sağ yanında ise Preveze Deniz Zaferi kabartma olarak işlenmiştir:

Heykelin arkasında, bir dal motifi ve "1944" tarihinin altında, Yahya Kemal Beyatlı'nın "Süleymaniye'de Bir Bayram Sabahı" isimli şiirinden dizeler yer alır:

"Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor
Adalardan mı? Tunus'tan mı, Cezayir'den mi?
Hür ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor
O mübarek gemiler hangi seferden geliyor?"

> *Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi*

Beşiktaş Meydanı'nda Barbaros Anıtı'nın karşısındadır. 1541'de Mimar Sinan yapmıştır. Sekiz köşeli, önü revaklı, kubbeli, yalın bir yapıdır. Yapının içi renkli bezemelidir. Üstteki alçı pencereler vitraylıdır. Bahçesindeki 25 gömütte yakınları gömülüdür.

> Beşiktaş İskelesi

Beşiktaş'ta, deniz kıyısındadır.

Boğazdaki taşımacılık çok uzun süre kayıklarla sağlanmıştır. Yolcu taşımacılığındaki ilk anonim şirket 1850'de kurulan Şirket-i Hayriye'dir. Şirketin vapurları ilk kez 1853 yılında seferlerine başladı ve 1944'te ulaştırma bakanlığına devredildi. Beşiktaş'ta da ilk iskele Şirket-i Hayriye tarafından yaptırıldı.

Kurulan ilk iskele

Beşiktaş'taki ilk iskele Hayrettinönü denilen mevkiiye 1851 yılında ahşap olarak inşa edildi. 1884 yılında yıkılarak bu kez görevli memurun gözetiminde yeniden ahşap olarak yapılan iskelede 1898- 1908 yılları arasında denize doğru uzatılma, vapurların yanaşmasında iskele binasının sallanmasını engellemek için iki yana payandalar koyma, iskelenin deniz tarafının doldurulması biçiminde onarım ve değiştirmeler yapıldı. Bu değiştirmeler yarar sağlamayınca yine 1908 yılında mimar Öjiye'ye rıhtım inşa ettirildi.

Şirket-i Hayriye 1913 yılında bugünkü 2 katlı iskeleyi Mimar Ali Talat Bey'e yaptırdı. Beşiktaş iskelesinin tarihsel özelliklerinin korunarak restoresi 1987 yılındadır.

Mimari özellikleri

Yapı iki katlı ve yığmadır.

İskelenin mimarı Ali Talat Bey Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu'nun uygulayıcılarındandır. Beşiktaş İskelesi dışında da iskele binaları yapmıştır. Beşiktaş İskelesi'nin hem genel biçimlenişi hem de cephelerinde

kullanılmış olan sivri kemerleri, iç ve dış cephelerdeki bezemeleri dönemin mimarlık anlayışını yansıtmaktadır.

Zemin katı birinci kata bağlayan merdivenin içinde bulunduğu kule, giriş cephesinin sağında estetik nedenlerle tekrarlanmaktadır.

İç mekanda, tavan kenarlarındaki alçı mukarnas sıraların, duvarlarda ise kalem işi bezemelerin bulunur. Binanın dış cephesinde taş kabaralar, pencere kemeri içlerinde ve bantlar halinde çini panolar yer almaktadır. Binanın giriş cephesinde yer alan sivri kemerin üstündeki çini panoda kufi hatla Beşiktaş İskelesi yazısı, iki yanındaki çini panolar üzerinde de Arap rakamlarıyla binanın yapım tarihi yer almaktadır.

Binanın deniz cephesinin iki yanındaki kuleler ise ilk yapılışta birer kubbe ile sona eriyordu. 1970'lerin sonunda yapılan restorasyondan sonra bu kubbeler yıkılmış, kuleler kırma çatı ile örtülmüştür.

Yapının iç bölümlenmesinde de onarım ve yenilemelerde köklü değişiklikler yapılmıştır. 1941'de, deniz cephesine dik konumdaki üç bölümden oluşan zemin kattaki bekleme salonunda sivri kemerli revaklı bölüm kapatılmıştır. 1948'de bölmelerin kaldırılmasıyla salon tek mekana dönüştürülmüştür.

Geniş teraslı üst kat ilk yapıldığı yıllardan 1950'lere kadar düğün salonu olarak kullanılmıştır. 1979'da üst kat kısmen camlı bölmelerle kapatılarak binaya bugünkü görünümü verilmiştir.

Bugün zemin katta turnikeler ve bekleme salonu, üst katta emekli denizcilik işletmesi çalışanları lokali bulunmaktadır.

İskele binasının yola bakan cephesinin dışında, iki yanda simetrik olarak yerleştirilmiş ikişer katlı iki bina yer almaktadır. Banka şubesi ve kahvehane olarak yapılan iskele binasından daha sonra yapılan bu binalar günümüzde iskeleye uygun işlevler yüklenmiştir.

> Beşiktaş Cami-i Kebiri (Sinan Paşa Camii Külliyesi)

Beşiktaş Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş Caddesinin birleştiği köşede, Beşiktaş Parkının karşısında yer alır. "Beşiktaş Camii", "Sinan Paşa-î Atik" olarak da bilinmektedir. Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın gemilerin hareket ettikleri alanın karşısında inşa ettirdiği bu külliye, cami, medrese ve günümüze ulaşamayan çifte hamamla, yapı topluluğuna sonradan eklenen sıbyan mektebinden oluşmaktaydı.

Kitabesine göre, cami 1555'de Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın ölümünden sonra kardeşi veziriazam Rüstem Paşa tarafından tamamlanmıştır.

Mimar Sinan'ın eserlerindendir. Dikdörtgen planlı, kırmızı tuğla ve kesme taştan yapılmış olan cami, kubbeli ve tek minarelidir.

Mimar Sinan hemen bütün kaptan-ı deryalar için yaptığı camilerdedaha önceki bir camiin ya da camisinin planını yineler. Sinan Paşa Camii de Edirne'deki Üç Şerefeli Camii planı kimi değişikliklerle yinelenir.

Kayıtlara göre, Sinan Paşa Camii, toplam alanı 1475 metrekare, cami iç alanı 575 metrekare olan; "Mahfili Hümayun'u, Medrese-i Aliyesi haricinde fevkani mektebi ve medresesi, meydanında (avlusu) yekpare mermerden dört köşe şadırvanı bulunan" bir külliyedir.

Sinan Paşa Medresesi, yönü kıble tarafına dönük "U" şeklindedir ve cami avlusunun etrafını sarmaktadır. On dört sütunun tuttuğu saçağın arkasında on iki medrese odası bulunur. Medrese 1970-1972 yılında gerçekleştirilen onarımlar nedeniyle özgünlüğünü kaybetmiştir. Caminin son cemaat yeri revaklarıyla birlikte revakları doğramayla kapatılmıştır. Bu onarımda caminin iç bezemesi de değiştirilmiştir.

İki kapılı avlunun ortasında yekpare som beyaz mermerden yapılmışbir şadırvan ve dört beyaz sütun üstünde bu şadırvanı örten zarif saçağı bulunmaktadır. Şadırvanın dört yanına "Kız Memi" takma adıyla tanınan Reis'ül-Küttab Mehmet Sıhri Efendi'nin manzum kitabesi hakedilmiştir. Kitabede Sinan Paşa malını hayır için dağıttığı (sebil ettiği) için övülmekte ve " 'Sihriya'hatıf dedi tarihini / Çeşme-i ab-ı hayat-ı sebil" dizeleriyle tarih düşülmektedir.

Avlu ile harim (iç mekan, ibadet yeri) arasında enlemesine dikdörtgen şeklinde üstü ahşap örtülü bir son cemaat yeri vardır. Caminin son cemaat yerini sekiz mermer sütunun yükselttiği dik bir saçak örter. Bu bölüm 1749 da iç mekâna eklenerek yapının özgünlüğü değiştirilmiştir. Son cemaat yerine kapının iki tarafında altlı üstlü dörder pencere açılmıştır. Buradan açılan bir kapı ile harime girilir.

Cümle kapısı üzerindeki kitabede, Sinan Paşa'nın caminin tamamlanmasından önce öldüğünü belirten satırlar yer alır ("Bena Hazel-Camie'ş şerif El-merhum Sinan Paşa. Selase ve Sittin ve Tis-a Mie fi Şehr'i Muharremin harem" 963)

Caminin ortasında on iki pencereli bir kubbe yükselir. Sağ ve solun-

daki İkişer sağır kubbe, ana kubbeye kanatlık yapar. Ana kubbe, ortada köşeli ince iki fil ayağına ve kapı tarafındaki dört kalın yığma sütundan ikisi üzerine oturtulmuştur. Beş kemerli orta kubbe ile yan kubbelerin arasındaki küçük aralarla ikişer mini mini kubbe yapılmıştır.

Kıble duvarında dördü yuvarlak olmak üzere yirmi bir, sağ ve sol duvarlarda on ikişerden yirmi dört, kapı tarafında da dokuz pencere vardır. Pencerelere renkli camlarla işlenmiş alçı çerçeveler geçirilmiştir. Camide hiç çini kullanılmamıştır. Cami içi tamamen kalem işi ile süslenmiştir. Caminin toplam altmış altı penceresi bulunmaktadır.

Sinan Paşa Câmii'nin kıble duvarının doğu tarafına bitişik olarak yapılmış, inşa tarihi belli olmayan ve kayıtlarla eski fotoğraflarda yer alan hünkâr mahfili 1936–37 de Vakıflar İdaresi tarafından yaptırılan onarımda yıktırılmıştır.

Minare şerefesinin altında istalaktitler ve şerefe korkuluğunda zarif kabartmalar görülür. Minarenin, şerefe üstünde kalan ve1999 Marmara Depremi'nden sonra çatlaklar oluşan bölümü, yeniden yapılmıştır.

Caminin doğusunda ve batısında iki ayrı hazire bulunmaktadır.

Külliyenin çifte hamamı ise, Hayrettin İskele'sinden Dolmabahçe Caddesi'ne uzanan yoldaydı. Tophane-Beşiktaş yolu genişletilirken 1957 de yıktırılmıştır.

Caminin tamamlanmasından iki yıl önce 1553 de ölen ve Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Câmii'nin kıble tarafındaki haziresinin girişine, ayrı, demir parmaklıklı bir türbeye gömülen Sinan Paşa Kanun-i Sultan Süleyman döneminin en tanınmış Kaptan-ı Deryalarındandı.

Camilerin dökümü bulunan Hadika-ı Cevami'ye göre caminin avlusunda bulunan mektep Hicri 1051 tarihinde (Miladi 1641-42) Kösem Sultan tarafından yaptırılmıştır.

> Beşiktaş Panagia (Genesis) Kilisesi

Beşiktaş'ta Çırağan Caddesi üzerindedir.

"Cihannüma Panayia Kilisesi" ve"Meryem Ana Cihannüma Rum Ortodoks Kilisesi" diye de tanınır. Panaia Meryem Ana demektir, "genesis" ise doğum anlamına gelir.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır.

Caddeyle dik bir merdivenle bağlanan, küçük bir avludadır. Avlu duvar ve yapılarla çevrilidir. Kilise avlunun kuzeyinde, doğu-batı doğrultusunda, kuzeyden güneye daralan yamuk planda inşa edilmiştir. Doğu cephesi caddeye açıktır Dışta sıvalı olan binayı iki yüzlü kırma çatı örter. Doğu cephede tek pencereli apsis yarım yuvarlak çıkıntı yapar. Bu çıkıntıyıyarım konik çatı örter.

Hagios Kharalampos'a adanmış kiliseye bitişik inşa edilen şapel ("parekklesion") ve Hagia Paraskevi Ayazması'nın giriş mekanının dikdörtgen çıkıntısı güney cephenin batısındadır. Bu çıkıntının hizasındaki bir düz silme, galerinin yerini dışa yansıtır.

Beşiktaş Panagia (Genesis) Kilisesinin tarihinin Bizans dönemine dayandığı görüşü yaygındır. Bugünkü yapı, kitabesine göre, 21 ocak 1830 tarihinde ibadete açılmıştır. Hz. Meryem'in doğumuna adanmıştır. Bu kiliseye Patrikhane Listesi'nde de yer alan "cihannüma/tüm dünyayı gösteren, /üst katta, manzaralı" sanının veriliş nedeni bilinmiyor.

Kiliseye sonradan eklenmiş, dikdörtgen planlı güneyde dışa çıkıntı yapan bölümdeki dikdörtgen kapıdan girilir. Bölümün doğusu Hagios Kharalampos'a adanmış parekklesion, batısı Hagia Paraskevi Ayazması olarak düzenlenmiştir. Parekklesion ile ayazma arasında, naosa (ibadet alanı) geçiş koridoru bulunur. Naosa, koridorun sonunda yer alan, dışkapıyla aynı hizadaki yuvarlak kemerli girişten geçilir.

Naos, kare kesitli altı taşıyıcı ile iki nefe ayrılmıştır: batısı duvar, doğusu içte yarım yuvarlak apsis ile sınırlanan orta nef, tepe noktası batıda bulunan dik açılı üçgen planlı kuzey yan nef.

Naosun güney duvarında, taşıyıcılar hizasında, taşıyıcıları taklit eden plasterler görülür. Plasterlerin üzerindeki madalyonlarda Hava-

ri tasvirleri yer alır. Kuzey duvarı eğiktir ve orta nefin kuzeybatı köşesine bitişir.

Galeri yan köşelerdeki üçgen biçimi çıkıntılarla son taşıyıcılar hizasına kadar uzanır. Korkuluklarında konusunu İncil'den alan resimler vardır. Galeriye güneybatıdaki bölümde yer alan merdivenle çıkılır.

Kilise alanını ahşap tavan örter, bu tavan orta nefte basık tonoz apsiste yarım kubbe biçimindedir. Apsisin kubbesinde Hz. Meryem tasviri vardır. Kilisenin öteki bütün bölümlerini örten tavan düzdür.

İkona panosu (ikonostasis beyaz boyalı tahtadandır. Delik işi tekniğinde motifler, silmeler, bezeme kuşakları, bezemeli panolar, değişik renkte aplike motiflerle göz alıcıdır. Üste küçük çerçevelerde Kutsal Kitaptan sahneler, alttaki büyük çerçevelerde Hz. Meryem'in doğumu, Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Hz. İsa, İoannes Prodromos ikonaları yer alır.

Vaaz kürsüsü ambon ikonostasisle benzer biçimde yapılmıştır. Üstüne Hz. İsa ve İncil yazarları resmedilmiştir.

> Yıldız Sarayı

Beşiktaş'ta, adını taşıdığı koruluk parkın içindedir.

Türk Osmanlı Saray mimarisinin en son örneğini teşkil eden yapı gruplarındandır. Tek bir yapı halinde değil, Marmara denizi sahilinden başlayarak kuzeybatıya doğru yükselerek tüm yamacı kaplayan bir bahçe ve koruluk içine yerleşmiş yapılar ve parklar bütünüdür. Saray karmaşık bir yapıya sahip olup yönetim yapıları Büyük Mabeyn, Şale Köşkü, Malta Köşkü, Çadır Köşkü, Yıldız Tiyatro ve Opera Evi, Yıldız Saray Müzesi ve İmparatorluk Porselen Üretimevi'ni kapsar.

Sarayın bulunduğu "Hazine-i Hassa"ya kayıtlı bu arazi Kanuni Sultan Süleyman Döneminden beri padişahların av alanıydı. I. Ahmed döneminde (1603-1617) hasbahçeler (padişah bahçeleri) arasına katılan "Civan Kapucıbaşı Bahçesi", "Kazancıoğlu Bahçesi" adındaki bahçe ve korulukların Yıldız Sarayı arazisini de kapsadığı sanılmaktadır.

Bu araziye ilk kasrı yaptıran da Sultan I. Ahmet'tir. Sultan IV. Murat da (1617-1640) avlanmaya geldiği zaman bu kasırda istirahat ediyordu. Bölgeye değişik zamanlarda, gereksinim oldukça yapılar eklenmiş, döneminin özenle yapılmış yapıları arasında sayılabilecek olan bu yerler, burayı bir yaşam alanı haline getirmiştir.

XVIII. yüzyıl sonunda, Sultan III. Selim (1789-1807) validesi Mihrişah Sultan için buraya başka bir kasır yaptırmış ve bu kasra "Yıldız" adı verilmiştir. Sultan Selim sarayın iç bahçesine Rokoko stilinde bir de çeşme yaptırmıştır.

Sultan III. Selim'den sonra tahta çıkan Sultan II. Mahmut da (1808-1839) Yıldız bahçesinde düzenlenen ok atışlarını ve güreş oyunlarını seyretmek için buraya sık sık gelirdi. 1834-1835 yıllarında burada bir köşk yaptırarak çevresini de düzenletmişti. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldıran Sultan II. Mahmut "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla yeni kurulan ordunun Yıldız bahçesinde yaptırdığı talimleri buradan denetlerdi. Sultan Abdülmecit (1839-1861) kendinden önce yapılmış köşkleri yıktırarak bu köşkleri yıktırarak, 1842 yılında daha

güzel bir uslupta olan "Kasr-ı Dilküşa" isimli köşkü annesi Bezm-i Alem Sultan için yaptırmıştır.

Genellikle yaz aylarında Yıldız Köşkü'ne oturmaya gelen Sultan Abdülaziz (1861-1876) ise, Balyan ailesi mimarlarına Büyük Mabeyn Köşkü'nü inşa ettirmiştir. Daha sonra da, "dış bahçe" denilen bölüme Malta ve Çadır köşklerini, asıl saray kısmına ise Çit Kasrı'nı ekletmiştir. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra Sultan V. Murat (1876), 92 gün süren saltanat günlerinde Yıldız Sarayı'nda oturmuştur.

II. Abdülhamid'in 1876'da ikitahtan indirme olayına sahne olan Dolmabahçe Sarayı'nı duygusal nedenlerle terkederek 7 Nisan 1877'de Yıldız'a çekildiği iddia edilir. Sultan Abdülhamit Han döneminde Yıldız siyasi yönetimin ana odağı haline gelmiş, hükümet biriminin bulunduğu siyasi yaşamın asıl eksenini oluşturan Bab-ı Ali'yi gölgede bırakmıştır.

1882'de Mithat Paşa ve Mahmut Celaleddin Paşa'nın idamına karar veren saray mahkemesi de Yıldız Sarayı'nda kurulmuştu.

Bu tarihten sonra Yıldız Sarayı Abdülhamit karşıtı basında bir korku merkezi olarak tanıtılırken "yıldız" sözcüğünün Osmanlı basınında kullanımı da, siyasi çağrışımları olabileceği gerekçesiyle, sansür idaresi tarafından engellenmiştir

Asıl yapılaşmasına II. Abdülhamit döneminde başlayan saraya bu dönem de Yıldız Sarayı Hümayunu adı verilmiştir. Bu dönemde yöredeki arazi de alınmış, şimdi Yıldız Parkı denilen, dış bahçe genişletilmiş ve büyük ölçüde imar çalışmalarına da girişilmiştir.

Bu durumuyla saray, bahçeleriyle beraber 80 dönümlük bir araziye yayılmıştır.

Sarayda, sultanlar ve şehzadeler tarafından ikametgâh olarak kullanılan ve resmi görevlilere tahsis olunan köşklerden başka, tiyatro, müze, kitaplık, eczane, hayvanat bahçesi, mescit, hamam, tamirhane, maran gozhane, demirhane, kilithane gibi çeşitli binaları da kapsıyordu.

Sarayın hemen dışında Birinci Ordu'ya bağlı hassa tümeninin askerleri bulunmaktaydı.

Sultan Abdülhamit'in 1909 yılında 31 Mart Vakası'ndan sonra tahttan indirilmesi üzerine saray bir halk kalabalığı tarafından yağmalanmıştı. Bu yağmalama eylemi sırasında, Abdülhamit'e bildiri vermiş ya dapolis ajanı olarak çalışmış olan kişilerin kendilerine ait belgeleri arayarak yok etmeye çalıştıkları daanlatılır.

Sultan II. Abdülhamid'den sonra yerine geçen, Sultan Mehmet Reşat (1909-1918), Hususi Daire denilen köşkün "Dört Mevsim Salonunda" ameliyat edilmiştir.

3 Temmuz 1918'de ölümünden sonra, Sultan VI. Mehmet Vahidettin (1918-1922) padişah olmuştur. Daha çok Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet eden, Sultan Vahidettin zaman zaman Yıldız Sarayı'nı da kullanmıştır.

> Yıldız Sarayı Müzesi

Uzun süre Harp Akademileri binası olarak kullanılan Yıldız Sarayı, 1978 yılında, Kültür Bakanlığı'na devredilmiş ve daha sonra Yıldız Sarayı Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. Saray'da ilk müzeleştirme çalışmaları 1994 yılında gerçekleştirilebilmiştir. 6 Ocak 1994 tarihinde Saray Tiyatrosu ve yeniden düzenlenen Sahne Sanatları Müzesi, 8 Nisan 1994'de ise Yıldız Sarayı Müzesi ziyarete açılmıştır.

Sarayın ihtiyacı olan mobilyalar Sultan II. Abdülhamid'in emri ile yaptırılmış marangozhane binasında bulunmaktadır. Marangozluğa meraklı olan ve kendi yaptığı bir çok el oyması eserle tanınan Sultan II. Abdülhamid marangozhaneye özel bir önem veriyordu.

Müzede sergilenen eserler genellikle saraya aittir. Sergilemede Sultan II. Abdülhamid'in kişisel eşyaları, kendisine armağan edilen eser niteliğindeki objeler yanında ahşap eserlere ve Yıldız Porselen Fabrikası ürünlerine de yer verilmiştir.

> Yıldız Sarayı Tiyatrosu ve Sahne Sanatları Müzesi

Müzeleştirilen ikinci bina, günümüze ulaşabilen tek Saray Tiyatrosu'dur. Sultan II. Abdülhamit tarafından 1889 yılında yaptırılmıştır.

Restorasyon çalışmaları tamamlanan bu yapı, bitişiğinde bulunan Gedikli Cariyeler binasıyla birlikte Tiyatro ve Sahne Sanatları Müzesi olarak düzenlenerek ziyarete açılmıştır. Tiyatro Müzesi'nin bir bölümünde de kullanıldığı devre ait orijinal kostümlerin sergilendiği bir seksiyon oluşturulmuştur.

Sahne Sanatları Müzesi'nde ise, geleneksel ve batı etkisinde gelişen tiyatro tarihine ait ve arşiv değeri taşıyan belgelerle ünlü sanatçıların bazı kişisel eşyaları sergilenmektedir.

> Yıldız Porselen Üretimevi

Yıldız Sarayı yapı topluluğu içindedir.

Yapı, Orta Çağ şatolarını andıran bir görünümdeydi.

1895 yılında açılan üretimevi Avrupa biçimi porselen gereksinimini karşılamak için üretim yapıyordu. Kaseler, vazolar ve tabaklar üretildi. Bunlarda daha çok Boğaz manzarası resmediliyordu.

> *Yıldız Parkı*

Yıldız Sarayıyla Çırağan Caddesi arasında Çırağan Sarayı'nın karşısındadır İçinde Malta köşkü ve Çadır Köşkü adı altında iki tane köşk vardır.

Kazancıoğlu Bahçesi adını taşıyan topraklar padişah IV. Murat tarafından satın alınarak kızı Kaya Sultan'a hediye edildi. Lale Devri döneminde çırağan alemleri sırasında çeşitli eğlencelere mekan olmuştur.

1925'te bir İtalyan işletmeciye verilen ve bir casino olarak kullanılan Şale Köşkü, Atatürk'ün müdahalesiyle bu işletmeciden alınmıştır.

Yıldız Parkı 1930'larda üçe bölünerek; tepe kısmındaki yapılar Harp Akademisi'ne ayrıldı (1978'de Kültür Bakanlığı'na bırakıldı), kuzey yönünde yer alan Şale Köşkü TBMM'ne, deniz tarafındaki koruluk ve içindeki Çadır ve Malta Köşkleri ise İstanbul Belediyesi'ne verildi. Önce Çırağan Sarayı'nın arka bahçesi, sonra da 1877'den itibaren genişletilmesine geçilen Yıldız Sarayı'nın dış koruluğu olan yeşil alan, 1940'tan sonra Yıldız Parkı olarak adlandırıldı.

1960'lı ve 1970'li yıllarda bakımsız bırakılan koruluk tam bir cangıla dönüştü. 1979'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK) ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan bir sözleşmeyle Malta ve Çadır köşklerinin onarımıyla beraber Yıldız Parkı'nın bütün bakımı 15 yıllığına bu kuruluşa bırakıldı. 1994 yılında anlaşmanın yenilenmemesi üzerine kullanım hakkı tekrar İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne geçti.

> *Çadır Köşkü*

Günümüzün Yıldız Parkı içindeki iki tarihi köşkten biridir. Çelik Gülersoy köşkün özelliklerini şöyle sıralar:

"Alçak tavanlı bir zemin kat ile üzerindeki tam tek katta, ortada bir giriş holü ve yanlarda iki odadan oluşan köşk, Çırağan Sarayı'nın 1871'de inşa edilen binası ile beraber, onun arka bahçesinde günü birlik geziler için yapılmış, bu sebeple yatak odası ve banyo tertibatı olmayan bir "seyir köşkü" idi."

Cumhuriyetten sonra kapanan köşk 1940'ta Çırağan Sarayı'nın arka bahçesinin (Yıldız Sarayı'nın ara duvarına kadar) Maliye Bakanlığı'ndan İstanbul Belediyesi'ne devredilerek "Yıldız Parkı" adı ile halka açması ile gündeme gelerek onarıldı. Bir süre işletmecilerce bir süre de Tanzimat Müzesi olarak kullanıldı. 1979'da Yıldız Parkı'nın ıslahı ve içindeki Malta ve Çadır köşklerinin onarımı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından üstlenildi. Müze hemen tahliye edilemediği için, Çadır Köşkü'ne el sürülemedi, sadece çevresi onarılıp önündeki teras çiçek tarhları yapılarak, zemin çimentosu sökülüp traverten taşı kaplanarak ve döküm fenerleri dikilerek, çay bahçesi haline getirildi. Daha sonra yine Turing Kurumu'nun teklifi ile Tanzimat Müzesi

için Gülhane Parkı'nda kurumun bir bina yaptırıp bütün objeleri elden geçirterek oraya nakledilince Çadır Köşkü restore edilerek halka kafe olarak hizmet vermeye başladı.

> Malta Köşkü

Yıldız Parkı içindedir.

Sultan Abdülaziz 1871 yılında Sarkis Balyan "Sedir Köşkü" olarak inşa edilmiştir.

Malta Köşkü, açıldığı panorama sebebiyle Çırağan Sarayı'nın "cihannüma"sı sayılabilir. Tek katlıdır. Köşkün Boğaz'a bakan cephesi üç bölümdür. Ortada bir merkezi mekan ve yanlarda buraya açılan alanlarla öbür eksen üzerinde de çift kollu bir merdiven bulunur. Tavanları av hayvanları, sebze meyve ve çiçek figürleriyle süslenmiştir. Köşkün önünde Yıldız Parkı'nın iki büyük havuzundan biri bulunmaktadır.

1979'da Yıldız Parkı'nın ıslahı ve içindeki Malta ve Çadır köşklerinin onarımı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından üstlenilince Malta Köşkü restore edilip döşenerek, halka açık çay salonu haline getirildi.

> Şale Kasrı

Yıldız Sarayı'nın en görkemli ek yapılarından biridir. Kayıtlarda Merasim Köşkü olarak da geçer. Yapı dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Yemek salonunun tasarımı ve bezemesi Sarkis Balyan'a aittir.

Yıldız Parkı

Çadır Köşkü

Malta Köşkü

Şale Kasrı

> Yıldız Camii

Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı'nın kuzey kesiminde, Yıldız Sarayı yolu üzerindedir.

Yıldız Camii olarak bilinirse de asıl adı Hamidiye Camii'dir.

Cami II. Abdülhamit Yıldız Sarayı'na yerleşmesinden sonra 1884-1886 yılları arasında saray başmimarı Sarkis Balyan'a yaptırmıştır. Planının bizzat Sultan İkinci Abdülhamid tarafından yapıldığı söylenmektedir

Caminin avlusuna avluyu çevreleyen demir parmaklıkların arasındaki kalın demir kapıdan girilir. Camiin sağlı sollu iki yanında beyaz mermer merdivenlerle çıkılan ayrı kapılar ortasında merkezde yüksek bir taç kapı bulunur. Sağ ve solda merdivenle çıkılan bölümlerden sağda elçiler için, tavanı 18 ayar altından yapılmış süslü Süfera odası, soldaysa tavanı yağlıboya tablolu ve çok süslü olan Hünkar mahfili bulunmaktadır. Taç kapının üzerinde zafer takına benzeyen ince bir süsleme bulunur. Süslemenin hemen altındaki mermer zeminde "Besmelei Şerife" ile nefis bir hatla yazılmış bir "Ayeti Kerime" görülür. Camiin cümle kapısının yanındaki pencereler de süslü ve demir kafeslidir.

Taç kapıdan harime/ibadet alanına geçilir.

Cami mimari şeması ve dekoratif öğeleri bakımından Osmanlı'nın mimari çizgisinden uzaktır. Cami dikdörtgen planlıdır ve 21,5x11 metre boyutlarındadır. Duvarlar, önlü arkalı birbirine paraleldir. Bu paralellik yan duvarlarda da görülür. Caminin on altı penceresi vardır. Bunlardan dört tanesi mihrabın sağ ve solunda yer alır. Duvarların zemine yakın olan kısmı çini motifleriyle bezenmiştir.

Caminin içine girildiğinde orta yerde sedir ağacından yapılmış, sağlı sollu dört sütun göze çarpar. Bunlardan ikisi sağda ve solda iki ayrı bölüm halindeki müezzin mahfelinin hemen önünde yer alır. Diğer ikisi ise birkaç metre ileridedir. Rengârenk boyalı ve işlemeli sedir ağacından yapılma ahşap sütunlar, kubbeye doğru ince ahşap kemerlerle birbirlerine bağlanmış, sütun başlıkları baklava biçiminde üçgenlere bölünmüştür.

Küçük ve yüksek kubbe, on altı neogotik penceresi olan çokgen bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Kubbe kasnağında bir de mukarnas dizisi vardır. Kubbenin merkezine sülüs hatla ve altın yaldızla "İhlası Şerife" yazılıdır. Kubbenin bütün bölümleri düz mavi zemin üzerine altın yaldızla yıldız bezemelidir. Bu süsleme kubbeye yıldızlarla dolu bir gerçek bir gökyüzü havası verir. Kubbe merkezinde asılı bulunan muhteşem avize, Alman imparatoru II. Wilhelm'in hediyesidir.

Mihrabın iki yanında, camiin yapımı sırasında Londra'dan getirtilen iki büyük saat yer alır.

Vaaz kürsüsü, 1,40 mt. yüksekliğinde yekpare mermerdendir.

Camiin ön cephe duvarının ortasında yükselen mihrabın solunda, Sultan'ın kendi tuğrasını taşıyan "kabartma bir hattı" bulunmaktadır. Ayrıca kendisinin Kur'an okuduğu "rahle" ile bir başka "hat levhası" ve içinde "Sakalı Şerif" saklanan, "sedef kakmalı çekmece" de II. Abdülhamid'in kendi ürünü olan eserler arasındadır.

Tavanla duvarın birleştiği yerin biraz altından, müezzinler mahfilinin üzerinden başlamak üzere, kûfi yazıyla yazılmış ve duvarları çepeçevre kuşatan "Mülk Suresi" yer alır. Kırk santim genişliğindeki bu kuşak yazısı, camideki diğer hatlarla büyük bir uyum içindedir. Camideki sülüs hatların büyük kısmı hattat Abdülfettah Efendi'ye aittir. Camiye sonradan eklenen hatlar Hafız Osman'ındır. Caminin duvar süslemeleri arasında yer alan "İnna Erselnake" yazılı levha da oldukça dikkat çekicidir. Sarayın mızıka çavuşlarından birine ait olan bu kabartma levha camideki kıymetli eserlerdendir. Camideki değerli eşyalar arasında, sürre alayı ile getirilen Kâbe örtüsünün dörtte biri de vardır.

Camiin yan duvarlarına isabet eden yerin hemen arkasında harem ve selamlık diye ikiye ayrılmış bulunan "hünkâr mahfili" vardır. Hünkâr mahfili de dikdörtgen plandadır. Sultan II. Abdülhamid'in büyük zaman ayırdığı hobilerinden biri marangozluktu. Sultan Mahfilinin harem ve selamlığının camiin içine bakan pencerelerinin sedir ağacından işlenmiş kafeslerini bizzat Sultan II. Abdülhamit yapmıştı.

Sultanların namaz kıldıkları bu yerde, 1,90 m. yüksekliğinde beyaz fayanstan yapılmış, Yıldız Çini Fabrikası imalatı süslü bir soba yer alır. Sobanın üzeri altın yaldız işlemelidir.

Yapının minaresi, mukarnas şerefeli ve minare gövdesi tepeye kadar yivlidir.

> Yıldız Saat Kulesi

Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı'nın kuzey kesiminde, Yıldız Sarayı yolu üzerindedir.

Yıldız Sarayı kompleksine aittir. Yıldız Camii avlusunun güneybatı köşesinde yer alır.

1890 yılında yaptırılmıştır. Osmanlı ve Neo-Gotik karma üslupta 3 katlı ve sekizgen (köşeleri kırık bir kare)bir plandadır. İlk katında 4 yazıt bulunmaktadır. İkinci katta bir termometre ve barometre vardır. En üst katta ise saat odası bulunmaktadır. Sivri ve dilimli bir kubbe ile örtülüdür.

Dekoratif çatının üzerinde bir pusula dairesi bulunmaktadır.

Örtü kısmında yine dilimli kemerli çatı pencereleri bulunur. 1993 yılında onarımdan geçirilmiştir. Saat kulesinin az ilerisinde, duvar dibinde, avlunun batı kenarında, musluklarından Hamidiye Suyu'nun aktığı, kubbeli minik bir çeşme yer alır.

> Yahya Kemal Beyatlı Heykeli

Yıldız'da Barbaros Bulvarı'nda Yahya Kemal parkındadır. Heykeltıraşı Hüseyin Gezer'dir.

Türk edebiyatının ünlü şairi Yahya Kemal Beyatlı'nın (1884–1958) doğumunun 84. yıldönümü nedeni ile 2 Aralık 1968'de, Kadırgalar Caddesi'ndeki Maçka Parkı içerisine dikilen bu anıt, sonradan buraya nakledilmiştir.

Anıt tunçtan yapılmış olup, 1.80 metre yüksekliğindedir. Burada Yahya Kemal Beyatlı oturmuş, sağ dirseğini yana, elini şakağına dayamış, sol eline de bastonunu almış durumda tasvir edilmiştir. Dikkat edildiğinde şairin bir koltuğa dayanır gibi tepelerden oluşmuş bir kitleye dayandığı görülür. Bu düzenleme şairin

"Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul" dizesine göndermedir.

Anıtın üzerinde, değişik yerlere şiirlerinden alınmış dizeler yer alır.

"Cihan Vatandan ibarettir."

"Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul

Görmedim, sevdiğim, gezmediğim hiçbir yer"

"Öyle sinmiş bu vatan semtini milliyetimiz ki

Biziz hem görülen, hem duyulan yalnız biziz"

"Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer"

"İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar"

"Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile

Tahayyülümde vatan kalsın eski haliyle"

"Ölmek kaderde var bize ürküntü vermiyor

Lâkin vatandan ayrılışın ızdırabı zor"

"Yarab bana bir ses yaratan kudreti ver".

> Fatih Heykeli

Yıldız'da Barbaros Bulvarı'nda Yahya Kemal parkındadır. Yahya Kemal Beyatlı heykelinin biraz ilersindedir.

30 Mayıs 2009 yılında dikilmiştir. Kaidesinin üzerinde, ''Fatih Sultan Mehmet"in ismi yazılı olan heykel, heykeltıraş Doç. Dr. Sait Rüstem tarafından 2 ayda yapıldı. Bronzdur.

Fatih bu heykelde at üzerindedir. Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yaptırılan heykelin bir örneği de Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi'ndedir.

Fatih Sultan Mehmet'in ''Ordularına İstanbul'u fetih emrini vermesini" simgeleyen heykelin kaidesi 3 metre yüksekliğinde, toplam yüksekliği ise 6 metredir. Fatih heykeli 2,5 ton ağırlığındadır.

> *Çırağan Sarayı*

Beşiktaş'ta Çırağan Caddesi'nde Beşiktaş'tan Ortaköy'e uzanan alanda deniz kenarındadır.

Günümüzde otel olarak hizmet vermektedir.

Son yapılan Çırağan Sarayı Beşiktaş ile Ortaköy arasında yaklaşıkbir buçuk kilometreyi bulan bir uzunluktaydı. Merasim ve Mabeyn daireleri, Daire-i Hümayun, Harem ve Veliaht Dairesinin oluşturduğu beş bölüm toplam on yapıdan oluşuyordu. Müştemilatı, haremağaları veçalışanları için ayrı bölümleri de düşünülünce Çırağan Sarayı'na dev bir saraylar dizisiydi demek daha doğrudur. Sarayın arkası tarhlar, çiçeklik, turfandalık, meyvelik bostan, kameriyeler, kuşhanelerle geniş bir yeşil alandı.

Çırağan Sarayı'nın bulunduğu alan XVII. yüzyıl başlarında Kazancıoğlu Bahçesi olarak isimlendirilen bir mesire/geziyeriydi. Sultan IV. Murat (1623–1640) tarafından kızı Kaya Sultan'a verilen bu alanda yaz aylarında kullanılmak üzere Kaya Sultan ve eşi Melek Ahmet Paşa bir yalı yaptırmıştır. Sonraki yıllarda Sultan I. Mahmut da bu yalıyı kullanmıştır. Evliya Çelebi bu yalıdan şöyle söz etmektedir: "Vacibü's-seyr(gerekli) bir yalıdır. Bunda (burda) fevkâni (iki katlı) bir şadırvan vardır ki dünyada öyle bir sanatlı fevvâre (fıskıye) görülmemiştir."

Sultan III. Ahmet döneminde (1703–1730), Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından kullanılan bu alanda Çırağan Şenlikleri yapıldığı için de bu yalı Çırağan Yalısı olarak isimlendirilmiştir. (Çırağansözcüğü "kandil, ışık, aydınlık" anlamına gelen "çerağ" sözcüğünden türemiştir. Aydınlatma ve ışıkla yapılan eğlence, kutlama, donanmaanlamına gelir.) İbrahim Paşa'nın Çırağan Yalısı hakkında, 1716-1717 yıllarında İstanbul'da bulunan İngiltere elçisi Edward Wortley Montague'nin eşi Lady Mary Wortley Montague Avrupa'da bulunan dostlarına şunları yazar: "Size burayı anlatmak istiyorum. Saray deniz kenarında bulunabilecek yerlerin en güzelinde. Alana ağaçlık bir tepe hakim... Kapıcı sekiz yüz odadan fazla dedi. Bu kadar olduğuna emin değilim, odaları saymadım... Hamam daireleri kadar zevkimi hiçbir şey okşamadı. Karşılıklı iki hamam var. İkisi de aynı tarzda yapılmış. Kurnalar, çeşmeler, tabanlar hep beyaz mermerden. Tavanlar yaldızlı, duvarlar çini kaplı... Bahçeler de ihtişamca saraylardan geri değil, yeşil kameriyeler, ağaçlar ve havuzlar var. Hepsi garip bir uyum oluşturuyor." Sultan III. Ahmet'in tahttan indirilmesinden sonra yalı bir süre kendi haline terk edilmiştir. Sultan III. Ahmed'in Patrona Halil isyanıyla tahttan indirilmesinden sonra (1730) Fatma Sultan, vefatına kadar Çırağan'da oturmuştur.

1 Temmuz 1731 tarihli deftere göre Damad İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu yalı büyük bir kasır ve ondan bağımsız olarak inşa edilmiş birkaç küçük köşkten oluşmaktaydı. Büyük kasrın içerisinde: Harem Dairesi, yeni ve eski olmak üzere iki hamam, biri denize diğeri bahçeye bakan iki Mabeyn Odası, Hasoda Dairesi, denize bakan Divanhâne Sofası, Sultan Odası, Başkadın Odası, Darüsaâde Odası, Silahtar Ağa Odası, Mehterler Odası, Harem Ağaları Odası, Câmeşûy (çamaşırcı) Usta Odası gibi bölümler bulunmaktaydı.

Bahçe içerisinde Kafesli Köşk, Küçük Başkadın Köşkü, Hünkâr Köşkü ve üç sofalı, şadırvanlı Çerâğan Köşkü yer almaktaydı. Bahçe içerisinde büyük bir kameriye ve limonluk ile birlikte 128 çınar ağacı bulunuyordu. Kayda göre Damad İbrahim Paşa'nın Çırağan'a bitişik "Gülşen-âbâd" isimli bir yalısının daha vardı.

Çırağan Yalısı hakkında bilgi veren diğer bir kaynak, 1740 ve 1741 yıllarında Avusturya Sefareti'nin askeri maiyetinden Gudenus'un anlatımıdır. Gudenus 14 Eylül 1740 günü katıldığı ziyafette yalıyı görmüştür: "Köşkteki altın ve gümüş kakmalı alaca renkler bizce yadırganabilirse de, hiç rahatsız edici değildir. Beyaz mermerlerle döşeli olan zeminin ortasında, yine beyaz mermerden dört köşeli bir su teknesi vardır. Burada camiye benzeyen bir cisimden (fıskiye taşı) 15 pirinç lüleden yukarıya doğru su fışkırmaktadır. Sular teknenin kenarına pirinçten yapılmış çiçeklerden geçerek hoş bir biçimde boşalmaktadır. Teknenin fazla suları, çevresinde fırdolayı yer almış olan pirinç çörtenler aracılığıyla döşemede bulunan bir açık oluğa akmaktadır. Bu oluk bahçe-

de bulunan büyük havuza kadar uzatılmıştır. Balık sırtı şeklinde oyulmuş olan oluk, kabartma balık tasvirleri ile süslenmiştir."

Sultan III. Mustafa 1767'de Çırağan'ı Şeyhülislam İbrahim Efendi'ye vermişse de yapı 1774'te satışa çıkarılır. Sultan III. Selim'in kız kardeşi Beyhan Sultan tarafından alınır.

Yorgi Kalfa Beyhan Sultan'a ait Beşiktaş Çırağan Sarayı yerine bir yalı inşaatına, 1791 yılında başlamış, 1795 tarihinde tamamlamıştır. Şeyh Galip bu nedenle sunduğu kasidelerinde Divan şiirinin abartı sanatlarıyla Çırağan/Çerağan'ı över, kimi zaman dünyanın bir "sahil saray" istiyorsa bu gönül açıcı gül bahçesini (Çırağan'ı) görmesini öğütler:

Eger sâhil-i-serâ görmekse çarhın maksad-ı cânı

Temâşâ eylesin bu dil-nişîn bâg-ı gülistânı

Kimi zaman ışık şenliklerinin incisi sayılacak bu yalının ışık şenlikleri içinde bir yıldız denizi olduğunu, önünde yıldızlardan çakıl taşlarının bulunduğunu çünkü bu görülenin dünyayı şaşırtan Çırağan olduğunu söyler:

Bir çerâgan-ı güher farz et bu sâhil-hâneyi

Ol çerâgan içre bir deryâ-yı ahterdir bu kâh

Pîşgâhında çakıl taşları encümdendir

Gıbta-endâz-ı Çerâgân-ı felek-sâdır bu

Sultan III. Selim çok sevdiği Beyhan Sultan'ı ziyaretleri esnasında yalının güzelliğine Beşiktaş Mevlevihanesi'ne de yakın olmasına hayran olarak Çırağan'ı satın alır. Sadrazam Yusuf Paşa, yalının yerine bir sahil saray yaptırmayı önerirse de ülke sorunları yüzünden padişahça onaylanmaz. Yalnızca bir mabeyn dairesi yaptırılır. Sultan II. Mahmud'un saltanatıyla (1808–1839) birlikte Çırağan'ın daha yoğun olarak kullanılmaya başlar.

Yazlarını burada geçiren II. Mahmud, arka tarafa yeni bir mabeyn dairesi daha inşa ettirir. Her zaman oturulabilecek büyüklükte bir saray yaptırmayı saltanatının sonlarına gerçekleştirir. Çırağan, artık gerek boyutlarıyla ve gerekse işleviyle bir sahilsaray niteliğine bürünecektir.

Mimarlığını Ebniye-i Hassa Müdürü Es-Seyyid Abdülhalim Bey'in yaptığı bu ilk Çırağan Sarayı'nın inşaasına 1834 yılında başlanır. Sarayın arazisi genişletilmek istendiğinden yanında bulunan Hanım Kadın Mescidi, 1775'te Mısır tüccarlarından Eğribozlu Hacı Mehmed Ağa'nın yaptırttığı mektep ve Beşiktaş Mevlevihanesi de yıktırılır.

Bu ilk Çırağan Sahilsarayı'nın en belirgin özelliğini mermer cephe sütunları oluşturur. 1837 yılında Marmara Adası'ndan getirilen sütunların bir bölümü gemilerden indirilirken ikisi Müslüman ve üçü gayrimüslim beş işçi sütunların altında kalarak ölür. Sultanın emri ile işçilerin yetim kalan çocuklarına ve eşlerine tazminat verilir.

İstanbul'da 1836-1839 yıllarında bulunan Helmuth Von Moltke Eski Çırağan Sarayı'nı şöyle anlatmaktadır: "Padişah (...) Boğaz kenarında Çırağan'da ne Avrupa ne de Asya üslubunda olmamakla birlikte bulunduğu şirin çevrede sahiden güzel bir etki yapan yeni bir saray inşa ettirdi. Bu sarayda bir sıra güzel direk üst katı taşımaktadır ve geniş mermer merdivenler ta Boğazın duru sularına kadar iner. Binanın geri kalan kısımları ise ahşaptır. Sadece üzerinden son derece güzel bir manzara görülen düz damı yine mermer levhalarla döşelidir ki bu her halde binaya muazzam bir yük olmaktadır. Her iki yanda kadınların odaları bulunuyor. Oval divan, yani müzakere salonu da pek muhteşemdir."

Sultan Abdülmecid tahta çıktığında, babası II. Mahmud'un yaptırtmaya başladığı Eski Çırağan Sarayı bitmek üzereydi. İnşaası 1841 yılında tamamlanan saray Abdülmecid'in saltanatının ilk on dört yılında en çok kullandığı saraydır.

Abdülmecid'in tahta çıkacak oğullarının hemen hepsibu sarayda doğmuş, (1840'da V. Murad, 1842'de II. Abdülhamid, 1844'de V. Mehmed Reşad.) 25 Eylül 1853'te Rusya ile savaş durumu bu sarayda kabul edilmiş, kızı Fatma Sultan Mustafa Reşid Paşa'nın oğlu Ali Galip Bey ile 7 Ağustos 1854 günü bu sarayda evlenmiştir. Abdülmecid Batı musikisine dayalı ilk saray orkestrası Muzika-ı Hümayun da burada kurmuştu.

Osmanoğullarının bazıları için saray kötü sonuçlara sahne olmuştur, Sultan Abdülaziz, tahtan indirildiğinde burada hayatına kendi elleriyle son vermişti.

Yerine geçen V. Murat akıl sağlığı yüzünden üç ay sonra tahttan indirilmiş, 28 yıl bu sarayın çeşitli bölümlerinde ailesiyle hapis hayatı yaşamış, burada ölmüştür. Ali Suavi'nin V. Murad'ı yeniden tahta çıkarmak için bastığı saray da burasıdır. II. Abdülhamit bu sarayı kullanmayı güvenli bulmamıştır.

Şair ve besteci Leyla Saz (1845-1936) hekim olan babası yüzünden yaşadığı sarayla ilgili ayrıntılar aktarır: Padişahın özel dairesi sarayın

kuzeyinde merasim ve mabeyni hümayun dairelerinden sonradır. Hareme bitişik olan dairenin sofası, resmi günlerde ve saz gecelerinde kullanılır. Bütün odaların açıldığı harem sofası; yaklaşık dört buçuk metre uzunlukta ve on beş metre genişliktedir. Girintili bölümleri gezintiye ayrılmıştır. Valide Sultan'a ikisi bahçeye bakan dört oda ile bir hamamdan, öteki kadınlara ikişer oda ayrılmıştı. "(...) geniş sofaya; tavanından daha küçük boyda ve daha yüksek ikinci tavanın dört tarafındaki birçok pencerelerden de ışık verilmişti, pek aydınlıktı.

Bu sofanın iki ucundan inilen tarafları direkli merdivenlerle orta kata, orta kattan da iki tarafı dört direkli gayet geniş mermer merdivenlerle zemindeki mermerliğe inilirdi. Orta katta sofa yoktu. Deniz ve avlu kapısı yerleri açık bırakılarak merdivenlerin iki tarafından direkler ve parmaklıklarla açık bırakılmış yollara dönülerek odalara girilirdi. O odalar, büyük ve ikinci kalfaların odalarıydı."

Leyla Saz, bahçede kayıkla gezilen hareketli köprülü, suni adalı bir havuz bulunduğunu da yazar. Ancak Batı etkisi görülen bu saraydaki yaşam alaturkadır. Yer yataklarında yatılmakta, çift camlı pencerelerle karşın mangalla zor ısınıldığından duvarlara "zar" denilen astarlı çuha perdeler asılmaktadır.

V. Mehmet Reşat döneminde Çırağan Meclis-i Mebusan'a verildi. Meclis 15 Kasım 1909'da büyük bir törenle açılmış, II. Meşrutiyet'in ilanından ötürü çalışmalarına başlamıştı. Bu sırada sarayın iç bölümleri meclis toplantıları için değiştirilmiştir. Üst katta, denize bakan son derece görkemli salona padişah için bir taht yerleştirilmiştir. Ortadaki salon Ayan Meclisi'ne ayrılmıştır.

Çırağan Sarayı'nı detaylı biçimde inceleyen Y. Mimar Sedat Hakkı Eldem sarayın önemli mimari özelliklerini şöyle vurgulamaktadır: "Bu sarayın yapıldığı devir, Avrupa ve Amerika mimarisinde tam anlamıyla eklektik, yani toparlama ve yakıştırma bir mimarinin egemen olduğu bir zamandır. Çırağan Sarayı'nın mimarları Batı'daki bu akımı benimsemişlerdi. Olağanüstü mimari yetenek ve sanat üstünlükleri, meydana getirdikleri eseri yaşıt Avrupa mimarisi eserlerinden kat kat üstün kılmıştır. (...) Feriye Sarayları, Matbahlar, çeşitli köprüler ve müştemilat ile 10'a yakın ayrı binadan oluşan ve 1.300 m. uzunlukta bir rıhtım cephesini kaplayan Çırağan Sarayı, Boğaziçi kıyılarında görkemli bir mimari ve şehircilik eseri olarak meydana çıkmıştır. Bu büyük ölçüdeki mimari hâkimiyet yanında içeriye ait ayrıntılar da aynı mimari üslubu devam ettirebilmiştir. Sarayın iç ve dış mimarisi arasındaki uyum ve birlik ancak en yüksek düzeydeki bir sanat eserinde bulunabilecek niteliktedir. (...) Çırağan Sarayı'nın en ilginç ve en üstün tarafı planıdır. Bu planın kuvveti Türk ev mimarisi geleneğine bağlı kalmış olmasıdır. (...) Çırağan Sarayı'nda üç sofalı klasik Türk planı büyük ölçüde uygulanarak sıkı bir dikdörtgen içine alınmış ve eski Türk saraylarını anımsatacak pitoresk cumba ve çıkmalardan kaçınılmıştır."

Sarayın ilginç bir ayrıntısı da Çırağan Sarayı'nı arkadaki koruluğa bağlayan köprüdür.

Meclis-i Mebusan ve Ayan'ın Çırağan Sarayı'na taşınmasından iki ay dört gün sonra 6 Ocak 1910'da elektrik kontağından çıkan yangın birkaç saat içerisinde büyümüş, Çırağan Sarayı, Harem ve Ağalar Dairesi dışında bütünüyle yanmıştır.

I. Dünya Savaşı sonunda, İstanbul'un işgal altında bulunduğu dönemde, Çırağan Sarayı harabeleri "Bizo Kışlası" adıyla bir Fransız istihkam kıtası tarafından kullanıldı.

Sarayın "Ek yapıları"na ikincil anlamına gelen Fer'iyye adı veriliyordu. Bunlar şehzadeler, harem, askeri-idari elemanlar tarafından kullanılırdı. Cumhuriyet döneminde sarayın Beşiktaş tarafındaki birinci binası önce bir ilkokula, sonra da İETT'ye tahsis edilmiştir. Bahçedeki bir boşluğa Et Balık Kurumu Soğuk Hava Deposu, kıyıdaki eski harem binasına Beşiktaş Kız Lisesi yapılmıştır. Yaverler Binası Yüksek Denizcilik Okulu'na, kalan bölümler Galatasaray Lisesi ile Beşiktaş Ortaokulu'na, son bina da Kabataş Lisesi'ne verilmiştir. 12 Eylül 1980'den sonra İETT deposu boşaltılmış ve restore edilerek Devlet Konukevi haline getirilmiştir. Sarayın bahçesi uzun süre Türk futbolunda önemli bir yeri olan Şeref Stadı olarak da kullanılmıştır.

1987'de Çırağan Sarayı'nın ana yapısı (Hünkar Dairesi ve Muayede/Bayramlaşma kısmı), modern bir otel haline getirilmek için Alman turizm şirketi Kempinsky İşletmesi'ne tahsis edilmiştir. 1992'den beri de Çırağan Oteli olarak kullanılmaktadır. Şeref Stadı da yeni yapılan otel blokları nedeniyle ortadan kalkmıştır.

Çırağan Sarayı'nın bulunduğu yerdeki Beşiktaş Mevlevihanesi'ne ait olan Mevlevi mezarları saray/otelin bodrum katında kalmıştır. Bir dönemin Çırağan Sarayı'ndan bugüne söylenceler kaldı:

Beşiktaş Mevlevihanesi'nin kurucularının mezarlarının sarayın bodrumunda kalışı halk arasında dedikoduya yol açmıştı. Sultan Abdülaziz'in sarayı ilk ziyaretinde üst kat salonundaki parkede ayağı kayıp düşmesi bile buna yoruldu. Münevver Ayaşlı, Der-i Saadet kitabında Meclis yangınını da buna bağlar: "Mevlevi dergahını yıkan ve evliya mezarlarını mahzene alan sarayda, sahibi padişah oturamamış, önce onu yaptıran, sonra eski bir padişah olan ömür çürütmüş, en sonunda da koca bina tutuşarak, dipteki kabirler temiz havaya ve gün ışığına kavuşmuştu."

Sarayın yanışından günümüze sağlam gelen iki tanık ise iki heykel: Çırağan Sarayı inşa edilirken, Sultan Abdülaziz tarafından İtalya'da Carrara'dan getirtilen mermerlerle yaptırılan ve sarayın bahçesine konan iki aslan heykeli, sarayın yanışından sonra yakınında bulunan Jandarma müfrezesi tarafından koruma altına alınmıştı. Heykeller 17 Temmuz 1911'de alınan bir kararla Dolmabahçe Sarayı bahçesine gönderildi, şimdi de Dolmabahçe Sarayı bahçesindedirler.

> Ortaköy Camii

Ortaköy alanında, vapur iskelesi alanının kuzey ucunda, deniz kenarındadır. Resmi adı Büyük Mecidiye Camii'dir ancak bu ad pek bilinmez.

Cami, Sultan Abdülmecit tarafından Mimar Nigoğos Balyan'a 1855 yılında yaptırılmıştır.

Bu alanda daha önce 1721 yılında yapılmış bir mescit vardı. Bu mescit yıkıldıktan sonra 1749 yılında yenilenmiştir. 1810 tarihli kayıtlarda mescidin adı: Mehmet Kethüda Camii olarak geçer. 1894 yılında zarar gören bugünkü cami de 1862, 1866 ve 1909'da onarıldı. 1960'taysa temel dahil bütün bina demir putrellerle güçlendirildi.

Cami Neo Barok mimari tarzının özelliklerini taşır.

Bütün diğer Sultan camileri gibi Ortaköy Camii'nin de iki bölümü vardır: Harim ve Hünkar kasrı bölümleri. Ortaköy Camii'nde bu iki bölümün ölçüleri birbirine eşittir. Bu başka camilerde pek rastlanmayan bir özelliktir.

Cami bölümü bir kenarı 12,25 metrekare planlı ana mekanla kuzey kesiminde ona açılan bir ara mekandan oluşmuştur. Buradaki ara mekan Osmanlı camilerinin geleneksel son cemaat yerinin ana mekana katılmış biçimidir.

Genelde dışarda olan son cemaat yeri burada hünkar kasrına girişholü görevini üstlenmiş, bu yüzden içeri çekilmiştir.

Caminin kuzey girişinde merdivenle ulaşılan hünkar kasrı iki katlıdır. Doğu ve batı kanatları öne çıkarak girişin önünde U biçimli bir avlu oluşturur. Hünkar Kasrı'nın doğu ve batı kanatlarında bir birine geçişi olan üçer mekan vardır. Hünkar girişi batı cephesindedir. Gösterişli bir merdivenle çıkılan batı kanadının ikinci katı Hünkar Dairesi olarak düzenlenmiştir. Doğu kanadının da kendine ait bir merdiveni vardır. Bu durumda camının ana girişinden üst katlara ulaşma olanağı yoktur. Bu durum güvenlik ve protokol kuralları yüzünden tasarlanmış olmalı.

Cami üzerinde olduğu rıhtımdan iki metre kadar yüksektedir. Geniş ve yüksek pencereler Boğaz'ın değişken ışıklarını caminin içine taşıyacak biçimde düzenlenmiştir. Tek şerefeli iki minaresi vardır.

> Etz Ahayim Sinagogu

Ortaköy Muallim Naci Caddesi deniz tarafında Boğaz Köprüsü'nün sağ ayağının yakınlarındadır. Ortaköy Sinagogu olarak da bilinir.

Etz Ahayim ("Hayat Ağacı") Sinagogu bu bölgeye XVII. yüzyıl ortalarında yerleşen Yahudiler tarafından inşa edilmiş. Yıllar içinde İstanbul'un meşhur yangınlarında birçok kez hasar görmüş ve yenilenmiştir.

1 Ekim 1914 yılındaki Musevilerin büyük oruç gecesi çıkan yangından eski yapıdan sadece Ehal (Tevrat'ın parşömen rulolar üzerine yazılmış suretlerinin bulunduğu dolap) kalmıştır. Bu dolap şimdi bahçededir. Bugün sinagog olarak kullanılan binaeski sinagogun dini okulu olan midraşıdır.

Sinagogun giriş kapısı iki sütunlu alınlıklı ve kemerlidir. Bu kapı 1915 yılında Eliyahu Ben Yizak Kamhi, Sinagogtaki ehalise 1977 yılında Avram Azuz'un anısına kardeşi Viktor Azuz tarafından yaptırılmıştır.

> Ortaköy Hagîos Phokas Kilisesi

Ortaköy'de, Muallim Naci Caddesi'ndedir. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır.

Kilise, üç yanı yüksek duvarlarla çevrili bir avludadır. Avlu duvarları kiliseye batıda birleşir. Avlunun kuzeybatısında demir çubuklardan yapılmış çan kulesi, kuzey ve güneybatıda yönetim birimleriyle görevlilerin konutları bulunur.

Kilise doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen plandadır. Taştan inşa edilmiş bina dıştan sıvalıdır. Doğuda apsis yarım yuvarlak çıkıntı yapar. Apsisi yarım konik, binayı iki yüzlü kırma çatı örter. Saçak altından binayı dolanan iki silme, iki çatı arasında üçgen bir alınlık oluşturur.

Ortaköy semti, Bizans döneminde, kilisenin adandığı Sinop Episkoposu Çilekeş Aziz Fokas (Ayios Fokas)'ınadıyla anılırmış. İmparator I. Basileus'un (IX. yüzyılın ikinci yarısı) burada yaptırdığı bu azize adanmış bir manastır yaptırdığı biliniyor. Bu ad manastırdan kaynaklanmakta olabilir. Zafer Karaca'nın, Bizans Kiliseleriyle ilgili araştırmasında Eremya Çelebi Kömürciyan'ın, Fetihten sonra bu manastırın yerine küçük bir kilise yapıldığı notu yer alır.

Bugünkü kilise binası, kitabelerine göre Sultan Abdülmecid döneminde, 1856'da temelden inşa edilmiş, 1938 yılında süslemeleri yapılmıştır.

Kilisenin ibadet alanı naos yedişer ahşap sütunlu iki sırayla üç nefe ayrılmıştır. Sütunlar ahşap üzerine alçı kaplama ve dalgalı mermer benzeri boyalıdır. Sütun başlıkları kartonpiyerdir. Sütunlar üçgen alınlıkla

birbirine bağlanır. Sütunlar hizasındaki madalyonlarda Havari tasvirleri, naosun batı duvarında İncil'den sahneler vardır.

Ahşap üzerine alçı tavan örtüsü, apsiste yarım kubbe, orta ve yan neflerde basık tonoz biçimindedir. Orta nef madalyonuna Pantokrator İsa resmedilmiştir.

Galeri, naosun batısında, son sütunlar hizasında yer alır. Orta nef hizasında iki katlıdır. Korkuluklarına İncil ve Tevrat'tan sahneler resmedilmiştir.

Sütuncuklarla Antik Çağ tapınağı biçiminde düzenlenen ahşap ikonostasis, ibadet alanının bölümlerini boydan boya kapsar. Orta nef hizasında yan kanatlardan daha yüksektir ve üste yarım yuvarlakla sonlanır. Oyma ve kabartma, yaldız boyalı bitkisel motiflerle bezelidir. Üstteki, içlerinde İncil'den sahnelerin yer aldığı küçük çerçeveler bir friz oluşturur. Yanlarda sütuncuklar ve silmeler, alt ve üstte bezemeli panoların sınırladığı büyük çerçevelerde aziz ve azize ikonaları yanında Hz. Meryem'in Ölümü, Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Hz. İsa, Hz. İsa'nın Doğumu ikonaları vardır. Ambon ve Despot koltuğu da motiflerle bezeli ahşaptır.

> *Hüsrev Kedhüda Hamamı*

Ortaköy'de Dereboyu Caddesi ile Muallim Naci caddesinin kesiştiği yerdedir.

XVI. yüzyıla tarihlenen hamam, Kanuni'nin sadrazamlarından Kara Ahmet Paşa'nın Kethüdası Hüsrev Bey tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. "Tezkiretü'l Mimarin"de "Ortaköy'de Boğazhisarı'nda Hüsrev Kethüda Hamamı" diye kaydedilmiştir. Bu " Tezkiretü'l Ebniye"de

de aynı şekilde tekrarlanmıştır. Hamamın Ortaköy'deki en eski yapı olduğunu iddia edenler vardır.

İnşa tarihi kesin olmamakla birlikte 1565'te Hüsrev Bey'in yaptırdığı Darülkurra ile aynı yılda yapıldığı tahmin ediliyor. Beşik tonoz örtülü su deposu ve külhanı bulunan yapının iki büyük kubbesi sekizgen kasnaklara oturtulmuştur. Yapının etrafını kirpi saçaklar çevirmektedir.

Yakın zamana kadar erkekler ve kadınlar bölümleri hamam olarak faaliyetini sürdüren bu tarihi yapıyı "Prenses Otelleri" satın aldı. Moloz ve tuğla ile inşa edildikten sonra üzeri sıvayla kaplanan hamamın, üzerindeki sıva kazınarak altındaki orijinal taş ve tuğlalar açığa çıkarıldı. Taşların ve tuğlaların harçları sağlamlaştırıldı. Duvar örülerek kapatılan orijinal pencereler açıldı.

Yapı 1990'lı yıllara kadar hamam olarak kullanılmaktaydı. 2001 yılında tamamlanan restorasyonundan sonra günümüzde lokanta ve gece kulübü olarak işletilmektedir. Özgün işlevini yitirmiş olsa da XVI. yüzyıl görünümünü koruyarak bugüne ulaşmış Mimar Sinan hamamlarındandır.

> Esma Sultan Yalısı

Ortaköy'den Kuruçeşme'ye uzanan sahildeki ilk yalıdır.

Sultan Abdülaziz'in kızı Esma Sultan için 1875 yılında Sarkis Balyan'a yaptırılmıştır. 1873 yılında doğan Esma Sultan 16 yaşına geldiğinde Çerkes Mehmet Paşa'yla evlenmiştir. Canlı ve renkli karakteri sayesinde seçkin ve beğenilen bir hanımefendi olmuştur. Esma Sultan'ın İstanbul'da yaşadığı bu görkemli yalı Cumhuriyetten sonra uzun süre boş kaldı..

Bir yangın ve bir deprem atlattı. Sonrasında ise sırasıyla tütün ve kömür deposu olarak kullanıldı. 1975'deki yangından sonra sadece beden duvarları kalan Esma Sultan Yalısı'nın bahçesi konser ve davetler için kullanılmaya başlandı. Yapılan bir restorasyonla dış silueti aynen korunarak iç mekana bütünüyle camdan duvarlar geçirildi ve kapalı bir alan elde edildi. Yalı, bugün çeşitli toplantı, konser, düğün ve partilere ev sahipliği yapıyor.

> Boğaziçi Köprüsü

Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan İstanbul Boğazı üzerinde yer alan iki asma köprüden ilk yapılanı. Kısaca "Birinci Köprü" diye de adlandırılır.

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ve şehir hatları vapurlarıyla birlikte kentin iki yakası arasında ulaşımı sağlar.

Çelikten yapılan asma köprünün uzunluğu 1.560 metre, genişliği 39 metre (3+3 şerit), yüksekliği 165 metre alt açıklığı 64 metredir. "Freeman, Fox and Partners" firmasının tasarımı olan köprünün yapımına 20 Şubat 1970'te başlandı. 1Haziran 1973'te bitirildi. 30 Ekim 1973 tarihinde saat 12.00'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. yıldönümü şerefine devlet töreniyle hizmete sokuldu. Yapımı tamamlandığında Boğaziçi Köprüsü dünyanın en uzun dördüncü asma köprüsüydü. 2010 yılında en uzunlar arasında on altıncılığa düştü.

Avrupa ve Asya kıtalarını ayıran Boğaz'ın üstüne köprü kurma düşü çok eskidir. Bilinen en eski Boğaz köprüsünü M.Ö. 511'de Pers Kralı Darius'un gerçekleştirdi. İskit seferine çıkan 700 bin kişilik Persordusu, gemilerin yan yana getirilmesiyle oluşturulan yüzer köprü ile Trakya'ya (Asyadan Avrupa'ya) geçti.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Boğaz Köprüsüyle ilgili girişim-Sultan II. Abdülhamit dönemindedir. II. Abdülhamit'in hazırlattığı projeye göre, köprü ahşap olacaktı. Kuleleri de bulunan köprünün demiryolu geçecekti. (Boğaz'ın altından tünel projesi de hazırlanmıştı). Gelişen siyasi olaylar köprünün gerçekleştirilmesini engelledi.

Boğaz Köprüsü için Cumhuriyet döneminde de üretilen projeler gerçekleştirilme olanağı bulamamıştır. 1940 yılında Nuri Demirağ'ın girişimiyle Türk mühendisler ve Amerikalı uzmanlar tarafından projelen-

dirilen Boğaz Köprüsütasarısı da yöneticilerce "Boğaza köprü olmaz, yıkılır" gerekçesiyle geri çevirmiştir

1950'li yıllar İstanbul'un hızla gelişmesi Avrupa-Asya arasındaki trafiği arttırdı. Boğaz'a köprü yapılmasının teknik olanaklarını araştıran ve Karayolları İdaresinden, Boğaz'da köprü geçişinin 9 yerden olanaklı olduğu raporunu alan dönemin Başvekili Adnan Menderes 25 Mayıs 1960'da bir İngiliz müşavirlik firmasıyla sözleşme imzaladı. Birkaç gün sonra meydana gelen 27 Mayıs Darbesi dolayısıyla bu proje gerçekleşemedi.

1967'de yeni bir proje hazırlamaları istenen uzman dört mühendislik firmasından en uygun öneriyi veren Freeman Fox and Partners adlı İngiliz firmasıyla 1968'de anlaşma imzalandı. İnşaatı gerçekleştirmek için açılan ihaleyi de Hochtief AG adlı Alman ve Cleveland Bridge and Engineering Company adlı İngiliz firmalarının oluşturduğu konsorsiyum kazandı. Anlaşmaya göre inşaatın maliyeti 21.774.283 ABD Dolarıdır.

Türkiye ulaşım ağının çok önemli bir halkasını oluşturan köprüde, o dönemden bugüne trafik artışı beklenenin çok üstünde gerçekleşti. Köprünün hizmete açıldığı ilk yıl günlük ortalama araç geçişi 32 bindi, 2000'li yıllarda bu sayı yaklaşık altı katı artmış, 180 binlere ulaşmıştır.

Köprü ilk açıldığında karşıdan karşıya yaya geçiş bir liraydı. Asansöre girmeden para ödeniyor, sonra yukarı çıkılıyordu. Boğaziçi Köprüsü 1978'den beri yaya trafiğine kapalıdır.

> Fatih Sultan Mehmet Köprüsü

Kavacık ile Hisarüstü arasında, Asya ile Avrupa'yı bağlayan asma köprü. "İkinci Köprü" diye de anılır.

Köprü Anadolu yakasındaki Kavacık ile, Avrupa yakasındaki Hisarüstü mevkilerini birleştirir. Boğaziçi Köprüsünün beş kilometre kuzeyindedir. Edirne-Ankara arasındaki Trans European Motorway (TEM) in bir parçasıdır Uzunluğu 1.510 metre, orta açıklığı 1.090 metre, genişliği 39.4 metre, denizden yüksekliği 64 metredir. Ayaklar arası açıklık 1.090 metredir.

Köprünün proje hizmetlerini İngiliz Freeman, Fox ve Partners firması ve BOTEK Boğaziçi Teknik Müşavirlik A.Ş. firması, inşaatını ise Türkiye'den STFA, Japon Ishikawajima Harima Heavy Industries Co. Ltd., Mitsubishi Heavy Industries Ltd. ve Nippon Kokan K. K. adlı şirketlerin oluşturduğu konsorsiyum 125 milyon dolar karşılığında gerçekleştirmiştir

4 Ocak 1986 tarihinde başlanılan inşaat 3 Temmuz 1988 tarihinde tamamlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü dünyanın en büyük çelik asma köprüleri içinde 14. sırada yer alır.

Fatih Sultan Mehmet Köprüsü kule temelleri Boğazın iki yakasındaki yamaçlara oturur. Boğaziçi Köprüsü'nden farklı olarak bu köprünün askı kabloları dikey olarak düzenlenmiş, gerektiğinde kolayca değiştirilebilmesi için çiftli tertiplenmiştir.

14x18 metre boyutunda ve ortalama 6 metre yüksekliğindeki kule temelleri proje kotundan 20 metre daha derindedir. Temellerin üzerinde betonarme kaideler yer almaktadır, çelik kuleler bu kaidelerin içine 5 m. kadar gömülmüşlerdir. Köprünün ana bloklarına dayanak oluşturan 102 metre yükseklikteki bu kulelerin düşey olanları birbirlerine ikişer adet yatay kirişle bağlanmıştır. Her birinin içinde bakım hizmetleri için bir asansör yerleştirilmiştir. Çelik kulelerin boyutları tabanda 5x4 metre, tepede 3x4 metredir.

Köprü, 3 Temmuz 1988'de dönemin başbakanı Turgut Özal tarafından hizmete açılmıştır.

Boğazı boydan boya geçen her iki köprü de intihar girişimlerine sahne oldu. 1997 yılında Hürriyet Gazetesi bu sayının 452 olduğunu, köprüden atlayanlardan 8'inin de sağ olarak kurtulduğunu yazmıştı. Bir başka saptamaya göre 2001 yılında iki köprüden de intihar girişiminde bulunan kişi sayısı 146'ydı. Ve bunların 24'ü öldü. 2002 yılında ise köprüden atlayarakhayatını kaybedenlerin sayısı 38'di.

> Kuruçeşme İoannes Prodromos Kilisesi

Kuruçeşme Caddesi üzerindedir.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır.

Doğu ve batı duvarları köşelerine bitişen bir avlu içindedir. Bina T plandadır. Avluyu doğu-batı doğrultusunda ikiye bölecek konumda uzanır. Kuzey ve güney cephelerinin batısında çıkıntılıdır. Kaba yontma taşla inşa edilmiştir. Cephelerde yer yer devşirme malzeme görülür. Duvarlar sıvalıdır.

Yapıyı örten çatıların kesiştiği yerde, dört pencereli silindir biçiminde bir kasnağa oturan kubbe bulunur. Saçak altından üçlü bir silmeyapıyı dolanır.

Kuruçeşme İoannes Prodromos Kilisesi, XVIII. yüzyılda kilise Tarihçi S. Hovanesyan'ın kayıtlarında "Sarrafburnu'nda Ay Yani adlı eski bir kilise" olarak anılır. Kitabesine göre, 1835 yılında yeniden yapılmıştır.

Kilisenin güney cephesinin batısındaki kapı, ibadet alanı naosa açılan tek giriştir. Naos ahşap dikdörtgen kesitli, silmeli taşıyıcılarla üç nefe bölünür. Taşıyıcıların kare kesitli başlıkları, silmelerle oluşturulmuştur. Naosun güney duvarında, taşıyıcılar hizasında taşıyıcıları taklit edenpilasterler (duvara gömülmüş, üç boyutlu sütun) görülür.

Hagios Satirios Ayazması, naosun kuzeybatı köşesindedir.

Naosun tavan örtüsünde bitkisel motiflerle bezeli silmeler, kubbede Pantokrator İsa tasviri vardır.

Ahşap ikona bölümü (ikonostasis) orta nefin doğusundadır. Oyma ve yapıştırma geometrik-bitkisel motiflerle bezelidir. Büyük çerçevelerde Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Hz. İsa, ikonaları yanında kiliseye adını veren İoannes Prodromos (Vaftizci Yahya) ikonası yer alır.

Galeriye ibadet alanının güneybatısındaki merdivenle çıkılır. Merdivenin yan duvarında da sıva üstüne tasvirler görülür.

> Kuruçeşme Hagios Demetrios Kilisesi

Kuruçeşme'de, Kırbaç Sokak ile Alayemini Sokak arasında eğimli bir arazidedir. Girişi Kırbaç Sokaktadır.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır. Aya Dimitri Kilisesi diye de anılır.

Binayı Alayemini Sokak yönünde ve doğudan yüksek duvarlı avlu çevreler. Dikdörtgen planda, kaba yontma taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Cephelerde devşirme malzemeye rastlanır. Dışta sıvalıdır. Doğuda, üçlü apsis dışa dikdörtgen çıkıntı yapar.

Binaya kuzeydoğuda çan kulesi, kuzeyde kilisenin adandığı azize adanmış olan ayazma bitişiktir. Hagios Demetrios Ayazması XVI. yüzyıldan beri kaynaklarda anılır.

Bina ve apsis kırma çatılarla örtülü, pencere kemerleri tuğla ile örülüdür.

Evliya Çelebi'nin Kuruçeşme'yi anlatırken andığı kilise, kitabesine göre 1798'de yeniden yapılmıştır.

Ayazmanın çeşmesi 1820'de yapılıp havuzu 1870'de genişletilmiştir. XVII. yüzyılda Kömürciyan'ın "imparator yapısı" olarak kaydettiği ayazmanın bugünkü kitabesinin İonna Kuçuradi'nin çevirisine göre "çeşmeyi ilk kez yaptıran" olarak anılan "rahmetli hükümdar Skarlatos Kalimakhos" ifadesi yanında 1820 tarihi yer aldığına göre, bir dinsel otorite sahibini anlatıyor olmalı. Kitabede havuzun genişletilmesine katkı sunanlar da"zevk sahibi insanlar" olarak anılır. Rum Ortodoks cemaatinin üniversitesinin ve ruhban okulunun XIX. yüzyıl başında Ortaköy'de kuruluşu, kiliseye önem kazandırmıştır. Ancak bu durum kısa sürmüş, okullar aynı yüzyılın ortasında Heybeliada'ya taşınmıştır.

Kilisenin batı cephesinde, eksendeki dikdörtgen kapı, nartekse açılır. Narteksten, cemaatin önemli kişilerinin mezarları yer alır. Narteksten ibadet alanı naosa üç giriş vardır. Üç nefli naosun nefleri hizasındaki bu girişlerin orta nef hizasındaki yuvarlak kemerli, ötekiler dikdörtgendir. Galeri de narteks üzerinde yer alır. Galerinin yan nefler hizasındaki dikdörtgen çıkıntıları tavana kadar kapalıdır. Orta nef üzerinde yarım yuvarlak çıkıntı açıktır.

Galeriye, ayazma girişinin de yer aldığı, kuzey-batıdaki geçiş alanından girilir.

Ahşap tavanın, orta nef örtü ortasında Pantokrator İsa, üçlü apsisin yarım kubbesinde Hz. Meryem tasvirleri vardır.

Hagios Georgios, Hagios Demetrios, Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Hz. İsa, İoannes Prodromos, Hagios Athanasios ikonalarının yer aldığı ikonostasis ahşaptır. Oyma ve kabartma bitkisel motifler arasında melek ve ekumenik patriklik sembolü çift başlı kartal motifleri vardır.

> Fehime ve Hatice Sultan Yalıları

Ortaköy Kuruçeşme arasında sıralanan yalılardır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmişlerdir.

Fehime Sultan Yalısı olarak bilinen, ancak asıl adı Naime Sultan Yalısı olan yapı Sultan II Abdülhamit tarafından Gazi Osman Paşa'nın oğluyla evlenen kızı Naime Sultan'a, düğün hediyesi olarak verilmişti. V. Murat'ın kızı Fehime Sultan'ın Yalısı daha ileridedir.

Hatice Sultan Yalısı Hatice Sultan'a, amcası II. Abdülhamit tarafından düğün hediyesi olarak verildi.

Yalılar ilk bakışta ikizkadar benziyor sanısını verse de Hatice Sultan Yalısı iki, Naime Sultan Yalısı üç katlıdır. Hatice Sultan yalısının iki yanda kademeli üçer kanadı vardır. Orta kanat çıkıntı yaparak birinci kattaki sütunlara oturur.

Naime Sultan Yalısı'nda ise merkezin yanındaki kanatlar içerlek yan kanatlar merkezle aynı hizadadır.

Her iki yalı daher cephede mimari süs ve oyunları yineleyen küçük saraylardır. Birbirine eklenmiş 3-4 yapı duygusunu verirler.

Naime Sultan Yalısı ve yanındaki Hatice Sultan Yalısı, 28 Temmuz 2006 dan itibaren İl Özel İdaresi tarafından, aslına uygun restore edilmesi koşuluyla,turizm amaçlı kullanılması için kiralandı.

> *Hatice Sultan Yalısı*

Günümüze kadar gelebilen tek prenses yalısıdır. Sultan II. Abdülhamit tarafından, V. Murat'ın 31 yaşında gelin olan en büyük kızı Hatice Sultan'a düğün hediyesi olarak verilmişti.

"Saraydan Sürgüne" adlı kitabın yazarı Kenize Murat'ın annesi Selma Hanım Sultan, Hatice Sultan'ın kızıdır.

Hatice Sultan, 1870 de Sultan V. Murat'ın üçüncü kadın efendisi Şâyân Kadınefendi'den doğdu. İyi bir eğitim alan Hatice Sultan, bütün kardeşlerinden daha güzel olmasına rağmen 31 yaşına geldiği halde evlenememişti. Çünkü padişahın rakibi sayılan V. Murat hayattaydı ve kimse onun kızlarına tâlip olmaya cesaret edemiyordu. Hatice Sultan, amcası Sultan Abdülhamit'e bir mektup yazarak "Sarayın harem ağalarından birisi de olsa evlenmeye razıyım. Zira artık evlenme çağımın geçmekte olduğuna inanıyorum" diye sitem etti.

Sultan kızlarına yaptırdığı çeyizin aynısını Hatice Sultan ve kardeşi Fehime Sultan'a da hazırlattı. Ve Hatice Sultan'ı, paşalık verdiği alaydan yetişme Vâsıf Bey'le kardeşi Fehime Sultanı da Mülkiye mezunu Galip Bey ile evlendirdi. Ne var ki sultanların evlilikleri yürümedi.

Hatice Sultanyalı komşusu Naime Sultan'ın eşiyle mektuplaşırken II. Abdülhamit tarafından bu ilişki öğrenildi. Önce Naime Sultan'ın sonra Hatice Sultan'ın evliliği bozuldu. Naime Sultan padişah buyruğuyla boşandı, eski eşi sürgüne gönderildi. Hatice Sultan da yalıya hapsedildi. Onu da eşi boşadı.

Hatice Sultan'ın bu olayı özellikle, babasının intikamını almak için çıkarttığını söyleyenler de, bu olayın V. Murat'ın ölümüne neden olduğunu söyleyenler de vardır. Hatice Sultan, amcası tahttan indirilince hapisten kurtuldu. Ve yeniden evlendi.

Hanedanın yurt dışına sürgün edilmesinden sonra Hatice Sultan 1938 senesinde Beyrut'ta öldü. Torunu Kenize Murat, annesi Selma Hanım Sultan ve Büyük Annesi Hatice Sultan'ın yaşamlarını "Saray'dan Sürgüne" adlı anılarında anlatmıştır.

Hatice Sultan Yalısı, bir süre yetimhane ve ilkokul olarak kullanıldı. Mülkiyeti İstanbul İl Özel İdaresi'ne devredilen yalı 1972-2006 yılları arasında da Yüzme İhtisas Kulübü olarak hizmet verdi. 2006 yılındayanındaki Naime Sultan Yalısı ile birlikte aslına uygun olarak restore edilme koşuluyla turizm amaçlı olarak kullanılmak üzere kiralandı.

> Naime Sultan Yalısı

1898 de Gazi Osman Paşa'nın oğlu Kemâlettin Bey ile evlenen II. Abdülhamid'in üçüncü kızı Naime Sultan'a babası bu yalıyı armağan etmişti. Evliliği yalı komşusu Hatice Sultan yüzünden bozuldu. Yeniden evlendirildi.

Hanedan, yurt dışına sürgüne gönderilirken Nâime Sultan, yalısını eğitim amaçlı kullanılmak üzere devlete bıraktı. Yalı, bir süre boş kaldı. 1926-1933 yılları arasında Dârü'l-Eytâm (Yetim Yurdu) ve tütün deposu olarak da kullanılan bina 1933'te Gazi Osman Paşa Ortaokulu oldu.

Ortaköy'de yaklaşık 70 sene eğitim verdikten sonra, 2002 yılının temmuz ayında çıkan bir yangında kullanılamaz duruma geldi. İstanbul Kriminal Polis laboratuarı tarafından düzenlenen raporda "okulun benzinle tutuşturulduğu" saptandıysa da suçlularbulunamadı.

Okul bahçesi bir süre otopark olarak kullanıldı. 28 Temmuz 2006 dan itibaren İl Özel İdaresi tarafından, aslına uygun restore edilmesi koşuluyla, turizm amaçlı kullanılması için kiralandı.

> Arnavutköy Taksiarhes Kilisesi

Arnavutköy'de Dere Sokak, Satış Meydanı Sokak ve Abdullah Molla Sokak'ın çevrelediği yüksek duvarlı bir avlunun ortasındadır. Girişi Satış Meydanı Sokak'tandır.

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıdır. Taksiarhis Kilisesidiye de anılır.

Hagia Paraskevi Ayazması kilisenin güneyinde, avludadır.

Bina doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planda, kesme taşla inşa edilmiştir.

Binanın içi ve dışı sıvalıdır. Doğuda üç pencereli apsis dışta yarım yuvarlak çıkıntı yapar. Bu çıkıntıyı yarım kubbe örter. Apsisin iki yanında kemerli, simetrik pencere, üstünde yuvarlak bir pencere yer alır.

Binayı örten çatıların kesişme noktasında, ortada, sekizgen kasnağa oturan, eteği bir sıra pencereli kubbe yer alır. Binayı saçak altından tuğla diş motifi ve onun altındaki düz taş silme dolanır. Kuzey ve güney cephelerindeki üçgen yükseltilerin hizasında bu silme sayısı artarak kademelenir.

Çatının batısında, merkezde, baldaken tipi taş çan kulesi vardır

Baş melekler Mikail ile Cebrail'e adanan kilisenin geçmişi Bizans dönemine uzanmaktadır. Dördüncü yüzyılda Başmelek Mikail adına yapılan kilise, semtin Mikhaelon diye adlandırılmasına yol açmıştı.

Semavi Eyice VI. ve XII. yüzyılda yeniden inşa edilen kilisenin sütunlarının 1452'de Rumelihisarı'nın yapımında kullanıldığını saptamıştır.

Günümüzdeki bina 1899'da Konstantinos Muzurus (Paşa) tarafından yapılmıştır. Muzurus'un mezarı, kilisenin naosunda, güneyde, alttadır. Kilisenin yapım tarihiyle "inananların dayanağı" olan kilisenin dayanıklı olmasını Tanrıdan dileyen duanın yer aldığı kitabesi, kubbe kasnağının eteğinde boyama olarak yer alır.

Kilisenin biri batıda eksende, ikisi kuzey ve güney cephelerde eksenden batıya yakın ve karşılıklı, kemerli üç kapısı vardır. Batı cephesinde üstte üçlü bir pencere ile kapının iki yanında, kapıya simetrik birer pencere yer alır.

Kilise iç mekânı kapalı Yunan haçı planındadır.

İbadet alanı naosun merkezi alanını taşıyıcılara oturan kasnaklı kubbe, köşe mekânları ve galeriyi çapraz tonoz, narteksi ise düz tavan örter. Kubbede Pantokrator İsa, kubbe geçişi pantantiflerde İncil Yazarları, apsis kubbesinde Hz. Meryem tasvirleri vardır.

Naosun doğusundaki ahşap ikonostasis oyma ve kabartma bitkisel motiflerle bezelidir. İkonostasisteki küçük çerçeveler üste iki sıra halindedir. Bu çerçevelerde İncil'den sahneler vardır. Alttaki büyük çerçevelerde aziz ikonaları yanında Yargı Günü (Mahşer), Hz. Meryem'e Müjde (Avengelistria), Hz. Meryemin Ölümü (Koimesis), Taksiarhis (Başmelek Mikail ve Cebrail), Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Hz. İsa, Şefkatli Meryem, Pantokrator İsa ikonaları yer alır.

> *Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi*

Büyükdere'den Sarıyer'e doğru giderken kazıklı yolun hemen bitiminde, sol koldadır. Türkiye'nin ilk özel müzesidir.

Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, iki ayrı yapı içinde yer alır. Bunlardan birincisi, XIX. yüzyıl sonlarında inşa edildiği kabul edilen, üç tam bir çatı katından oluşan, Avrupa halk geleneksel mimarisinden örnek alınmış bir yapıdır. Kagir zemin üzerine ahşap/bağdadi tarzda inşa edilmiştir. Binayı Bedros Azaryan yaptırdığı için, "Azaryan Yalısı" olarak bilinmektedir. İkinci binanınsa Azaryan Yalısı'nın yanında olmaktan başka bir özelliği yoktur.

Binanın dış yüzünde, pencere aralarında yer alan 'X' şeklindeki ahşap süslemeler binayı diğer yalılardan ayırır. Ayrıca bina yüzeyindeki kabaralar yüzünden yalıyı halk "Vidalı Yalı" olarak anar.

Azaryan Yalısı çok geniş bir bahçe içerisindedir. Bahçesi setler halinde olup, ağaçlarla kaplıdır. Bahçesiyle toplam 4.280 metrekare olan Azaryan Yalısı'nın alanı 400 metrekaredir.

Giriş katında, hediyelik eşya dükkanı ve ufak bir çay salonu bulunmaktadır. Bugün kullanılmayan ana girişin tavanı, eski Roma mimarisinden esinlenilmiş kartonpiyer kasetlerle (asma tavan) süslüdür. Katlara ahşap merdivenle çıkılır ve duvarlar mermer taklidi kalem işi boyalıdır.

Giriş katının üzerindeki birinci ve ikinci katların orta ana salonları ve bunlara açılan odalar sergileme mekanları olarak kullanılmaktadır. Çatı katı ise, eser depoları, çalışma odaları ve kitaplığa ayrılmıştır.

Yalı, 1950 yılında Koç ailesince satın alınmış, müzeye dönüştürülmesine karar verilen 1978 yılına kadar da, yazlık olarak kullanılmıştır. 1978-1980 yılları arasında, Sedat Hakkı Eldem'in hazırladığı bir restorasyon projesinin uygulanmasıyla bina müzeye dönüştürülmüş, Vehbi Koç'un eşi Sadberk Koç Koleksiyonu sergilenmek üzere, 14 Ekim 1980 yılında ziyarete açılmıştır.

İkinci yalı Azaryan Yalısı'nın yanındadır. Vehbi Koç Vakfı'nın, 1983 yılında satın alarak Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonlarına kattığı Kocabaş koleksiyonunun sergilenebilmesi için, alındı. XX. yüzyıl başlarında inşa edildiği sanılan, yarı yıkık durumda alınmış, ön cephesi aslına uygun olarak, yeniden inşa edilmiştir. Restorasyon projesi İbrahim Yalçın tarafından hazırlanan müzenin inşaatı iki yıl sürmüştür.

Ön cephesi ahşap kaplı olan bina yangın tehlikesine karşı betonarme olarak inşa edilmiştir. Yan tarafı da ahşap taklidi mermer sıvalıdır.

Önden üç, arkadan zemin dahil dört kat olan binanın giriş katında, çok amaçlı bir salon ve konservasyon laboratuvarı bulunmaktadır.

Ana ve ara katlarda, kronolojik bir sıra içinde, arkeolojik eserler ser-

gilenmektedir. Sergileme alanı toplam 625 metrekaredir. Girişteki salon Afyon beyazı, merdivenler ve sergi salonlarının zemini siyah Adapazarı mermeri ile kaplıdır. Sergi salonları gün ışığına kapatılmış, vitrinler, çağdaş bir aydınlatma ile modern bir müze kimliği kazanmıştır.

Ekim 1988 yılında "Sevgi Gönül Binası" adıyla açılan bu müzede İslam öncesi arkeolojik eserler sergilenmektedir.

Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, çağdaş müze uygulaması nedeniyle 1988 "Europa Nostra" ödülüne layık görülmüştür.

> Valide Paşa Yalısı (Eski Mısır Konsolosluğu)

Bebek'tedir.

"Hıdivâ Sarayı", "Emine Vâlide Paşa Sahilsarayı", "Hıdiv İsmail Paşa Yalısı", "Vâlide Paşa Yalısı", "Mısır Konsolosluğu Sâhil sarayı" olarak da bilinir.

Bebek'teki yalı eskiden Mısır Konsolosluğu'ydu, şimdi oeMısır'a ait.

1902'de İtalyan mimar Raimondo D'Aronco tarafından yapıldığı söylense de Prof. Afife Batur yapının Avusturyalı bir mimara ait olduğunu iddia eder. Bugünkü yalı o alana yapılan üçüncü binadır. İlk yapı Sultan I. Abdülhamid devri şeyhülislâmı Dürrizade Mehmet Ataullah Efendi tarafından yaptırıldı. 1781'de inşâ edilen yalının tarih kıtâsını Surûrî Efendi söyledi:

"Sururi kastedip tebrik ve tarih / Şu beyt-i dilnişini (hoşa giden iki dizeyi) etti inşad (okudu) / Mübarek ola bu sahil sarayı / Atâullah Efendi kıldı bünyad (yaptırdı)."

İkinci bina Sultan II. Mahmut'un sadrazamlarından Rauf Paşa tarafından yaptırılmış ve daha sonra kendisinden yalıyı satın alan, Sultan Abdülaziz'in sadrazamlarından Âlî Paşa tarafından da yenilenmişti. Sultan Abdülaziz zamanında bu yalıda, İngiltere Prensi ve Avusturya İmparatoru da ağırlandı. Âlî Paşa'nın ölümünden sonra mirasçıları yalıyı sattılar. Yalıyı Sultan II. Abdülhamid satın aldı. Sonra da Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın annesi Hıdivâ Emine Vâlide Paşa'ya hediye etti.

Hıdiv, Mısır vâlilerine verilen unvandır. Emine Hanım'a kadın vali anlamında "hidiva" denirdi. "Valide Paşa" unvanını da II. Abdülhamit vermişti. Emine Hanım yalıyı konsolosluk yapılması koşuluyla Mısır Hükümetine armağan etti.

Yalı arazinin eğiminden dolayı denize bakan cephede üç, cadde cephesinde iki katlıdır. Birinci kat cumbalarının arasında loca ve terasların girintileri girer. Deniz cephesi ve yan cepheler çiçek yaprak zincirleri ve bitkisel desenlerden oluşan kuşaklar, şeritler ve taçlardan oluşan zengin bir süsleme düzenine sahiptir.

II. Mahmut Güneşi'nin içinde Yüce Tanrı'nın koruyucu adları yazılıdır: "Yâ Hâfız (saklayan, koruyan),Yâ Emîn (güvenilen)".

"Hıdiv" adı boğazın iki yakasındaki iki yalının adında yer alır. Bu durum bir rivayetle açıklanır, Emine Vâlide Paşa'nın oğlu son Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa, Avustralya'lı bir kadına âşık olur. Ve evlenir. Fakat Vâlide Paşa hazretleri oğluna, o kadınla evli olduğu sürece yalıya ayak basamayacağını söyler. Abbas Hilmi Paşa da Çubuklu semtinde, yine Hıdiv Kasrı diye anılan Boğaz manzaralı, kuleli güzel bir kasır yaptırır.

Uzun süre boş olan konsolosluk binası baştan sona restore ediliyor.

> Bebek Hagios Kharalambos Kilisesi

Bebek'te İnşirah Sokağı'ndadır.

Parmaklıklı, alçak bir duvarla çevrili küçük bir avludadır. Avlunun güneyinde çan kulesiyle yönetim binaları bulunur. Kilise Fener Ortodoks Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır.

Dikdörtgen planlı kilise kaba yontma taş ve kesme taş karışımıyla inşa edilmiştir. Doğu cephesinde dışa yarım yuvarlak çıkıntı yapan apsiste, kesme taş tuğla ile karışık olarak kullanılmıştır. Apsisin çatısı yarım konik, binanın çatısı kırma çatıdır.

Kilisenin tarihinin Bizans dönemine uzandığı kabul edilir. Dünden Bugüne Beşiktaş adlı kitapta İ. Kuçuradi'nin çevirisiyle yer alan kilisenin kitabesi, bugünkü kilisenin ibadete açılma tarihi (21 Nisan 1830) yanında, yapıldığı yerin özelliğini ve adına adandığı azizi açıklar:

"Putlara kurban vermek istemeyen Haralambos, kendini kurban edilecek koyun gibi Tanrıya sundu, İsa'yı seven seçkinler, onun tapınağını Boğaziçi'ndeki Bebek'te eskiden Avarlara ait olan tapınağın yerinde inşa ettiler. Ey parlak ismi kutlu önder, Büyük Ayı'nın damlaları akşam işaretini verirken, günahların karanlığında boğulanları bağışlamasını dile kurtarıcıdan."

Kilisenin batısındaki U planlı narteks, sonradan eklenmiştir. Batısında kilise ile aynı azize adanmış olan ayazma yer alır. Narteksin batı duvarında, eksende üstte ve iki yanda melek figürleri ile çevrelenmiş, büyük boy, boyama haç figürü yer alır.

İbadet alanı olan naosa, batı cephesinin merkezdeki vekuzey ve güneyde yer alan karşılıklı iki kapıdan ulaşılır. Naos, kare kesitli, ahşap taşıyıcılarla neflere bölünmüştür. Bemada, düz bir masa biçiminde sunak (altar) bulunur.

Orta nefi örten tavan basık tonoz, yan neflerin tavanı yarım basık tonoz, apsis içte yarım kubbedir. Orta nefin tonozu, taşıyıcılar hizasında, bezemeli şeritlerle dilimlere ayrılmıştır. Dilimlerde yıldız motiflerinin arasında bitkisel ve geometrik motifler yer alır. Tonozun merkezindeki madalyona Pantakrator İsa resmedilmiştir.

Apsis kubbesi, yaldız boyalı yıldızlarla bezelidir.

Beyaz boyalı ahşap ikona panosu (ikonostasis) üç nefi kapsar. Üst bölümlerdeki silmeler, nefler hizasında üçgen alınlıklar oluşturur. En alt sırada geometrik motiflerle bezeli kare panolar vardır. Alınlıkla kare pano arasında bir üstte küçük çerçevelerde İncilden öyküler yansıtan küçük ikonalar, altta büyük çerçevelerde Hagios Demetrios, On İki Havari, Hagios Kharalampos, Hz. Meryem ve Çocuk İsa, İoannis Prodromos, Hz. Meryem'in Ölümü (Koimesis), Hagios Georgios ikonaları yer alır.

> Hümayun-u Abad Camii (Bebek Camii)

Bebek-Rumelihisarı yolunun deniz kıyısında, Bebek Vapur İskelesi'nin yanındadır.

XVIII. yüzyılın birinci yarısında Hicri 1138 (M. 1726) yılında Boğaziçi'nde Sultan III. Ahmet'in ünlü Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Padişah için yapılan (bugün varolmayan) Hümâyûn-u Âbâd Kasrı yanına yine Padişah III. Ahmet adına yaptırılmıştır.

Hüseyin Ayvansarayi, Hadikatü-l Cevamiadlı çalışmasında caminin "fevkani" yani yüksek veiki katlı olduğunu söylüyor: "Altında mektebi ve minaresinin altında çeşmesi vardır. Minareye çeşme haznesinden çıkılır. Çeşmenin üstünde 1138 tarihi vardır. Karşısındaki tek hamam (Bebek Hamamı) bu caminin vakfı olan yapılardandır. Cami-i Şerif'in yanında Hümayun-u Abad adında bir kasr vardır ki halk ağzında Bebek Köşkü denilir."

Aksarayi'nin verdiği bilgiler arasında caminin ahşap mı kagir mi olduğu yer almıyor. Gördüğü onarımlarla XX. yüzyıl başlarına ulaşan cami Evkaf Nazırı Mustafa Hayri Efendi tarafından yıktırılarak o dönemin Vakıflar Baş Mimarı Mimar Kemalettin Bey'e 1913'te yeniden yaptırılmıştır. Kitâbesi son cemaat yerinin orta kemeri üzerindedir.

Cami, alçak beton duvarlarla çevrili bir avlu içindedir. Avlu kapısından girince karşımıza çıkan çeşme üzerindeki küçük kitabede hicri yapım yılıyla (sene 1138) "Ve minel mâ-i külli şey'in Hay," (Biz yaşayan her şeye suyla hayat verdik) ayeti yer alır.

Hadikatü-l Cevami'de minare altında olduğu söylenen çeşme bu çeşmeyse, ve eğer yeni cami yapılırken yerinden kaldırılmamışsa eski Bebek Camii'nin minaresinin yerinin de bu çeşmenin bulunduğu nokta olduğu, eski caminin denize daha yakın olduğu düşünülebilir.

Bebek Camii, kare planlıdır. Kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. İç bölümü dört duvara oturan yüksek bir kasnağı örten kubbe, payelerin kuşattığı son cemaat yeri revakının üzerini de üç kubbe örter.

Son cemaat yeri örtülerek kapalı bir mekan haline getirilmiştir.

İç bölüme (harim) kemerli bir kapıdan girilir.

Caminin aydınlığını sağlayan, ikisi son cemaat yerine bakan ikisi mihrap duvarında, birer tanesi de yan duvarlarda olmak üzere 6 büyük penceresi vardır. Büyük pencerelerin üstünde, ortadaki uzun, iki yanındaki köşe üst kısımları kemerli 16 pencere yer alır.

İstalaktitli mermer mihrabı kademeli örgü bezemeli (mukarnas kavsaralı) olup, bitkisel motifli kalem işleri ile bezenmiştir.

Minberi ile vaaz kürsüsü ahşaptır.

Ahşap olan kadınlar mahfiline, ahşap parmaklıklarla sınırlanmış olan müezzin mahfilinin doğu tarafından yine ahşap bir merdivenle çıkılır.

Son cemaat yerinin sağ tarafında batı duvarına bitişik olan taş minaresi yüksek kaideli ve çokgen gövdeli olup şerefesinin altı üç sıra kademeli örgü bezemelidir. Minarenin girişi dışarıda, son cemaat yerinin sağ tarafındadır.

Bebek Camii, Mimar Kemalettin Bey'in de öncüsü olduğu "Birinci-Ulusal Mimari Üslubu"nun önemliörneklerindendir.

> *Rumelihisarı*

Sarıyer'de, bulunduğu semte adını veren hisar.

Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinden önce, kuşatmada Boğaz'ın kuzeyinden gelebilecek saldırıları önlemek ve şehre yiyecek getirilmesini engellemek, deniz güvenliğini sağlamak için inşa ettirilmiştir.

Rumelihisarı, 30 dönümlük bir alanı kapsar. Anadoluhisarı'nın karşısında İstanbul Boğazı'nın 600 metrelik en dar ve akıntılı kısmında inşa edilmiştir. 90 gün gibi kısa bir sürede tamamlanan hisarın üç büyük kulesi, dünyanın en büyük kale burçlarına sahiptir.

Rumelihisarı'nın adı Fatih vakfiyelerinde "Kulle-i Cedide" (Yeni Kule); Neşri tarihinde "Yenice Hisar"; Kemalpaşazade, Âşıkpaşazade ve Nişancı tarihlerinde "Boğazkesen Hisarı" olarak anılır.

Hisarın projesi, yapılacak surların, burçların, kapıların yerlerini, aralık ve uzaklıklarını bizzat Sultan II. Mehmet'in saptadığı konular dikkate alınarak Mimar Muslihiddîn Ağa tarafından çizilmişti. 15 Nisan 1452 günü temel atılarak büyük hızla kalenin inşâsına başlandı.

Hisarın yapımda kullanılan keresteler İznik ve Karadeniz Ereğlisi'nden, taşlar ve kireç Anadolu'nun değişik yerlerinden ve devşirme parça taşlar (spoli) çevredeki yıkık Bizans yapılarından alınmıştı. Mimar E. H. Ayverdi'ye göre hisarın yapımında yaklaşık olarak 300 usta, 700-800 işçi, 200 arabacı, kayıkçı, nakliyeci ve "diğer tayfa" (başka iş yapan işçi) çalışmıştır. 60,000 metrekare alanı kapsayan eserin kargir hacmi yaklaşık 57,700 metreküptür.

Sultanın, vezirlerin, paşaların kendilerinin deçalıştığı inşaatta belirli bir sorumluluk dağılımı vardı. İş bölümü ve çalışanların görevleripadişahın kendisi tarafından belirleniyordu. Boğazkesen Hisarı'nın kuzeyindeki burcu yetmiş yaşlarındaki (Osmanlı Devletinin ilk kaptanı deryası) Sarıca/Saruca Paşa, en güneydeki burcu Zağanos Paşa, kıyıdaki burcu da Halil Paşa yaptırıyor (buralardaki kuleler de bu paşaların adlarını taşımaktadır), Sultan da geri kalan ve deniz tarafındaki işlerle uğraşıyordu.

Kalede, kuzeyde, güneyde tepeler üzerinde ve biri de doğuda deniz kenarında olmak üzere, Sarıca Paşa, Halil Paşa ve Zağanos Paşa adlarında üç büyük burç ile çeşitli büyüklükte on üç burç vardır. Zemin katları ile birlikte Sarıca Paşa ve Halil Paşa kuleleri 9 katlı, Zağanos Paşa Kulesi ise 8 katlıdır.

Sarıca Paşa Burcu, 28 m yükseklikte, dış çapı 23.80 ve duvar kalınlığı 7 metredir. Kıyıdaki Halil Paşa Burcu 22 m yükseklikte olup, dış çapı 23.30, duvar kalınlığı 6,5 metredir. Zağanos Paşa Burcu ise 21 m yüksekliğinde, dış çapı 26.70 metredir. Sarıca ve Zağanos burçları yuvarlak. Halil Paşa Burcu ise, 12 köşeli olarak yapılmış, üstleri kurşun ile örtülmüştü. Hisarın inşası 31 Ağustos 1452'de tamamlanmıştır.

Kalenin hendeği yoktur. Burçlar, tek başlarına savunmaya yetecek nitelikte yapılmıştır. Surların kalınlığı saldırılara açık olan batı yönünün hemen her yerinde beş metre, güneyde ise üç ile dört metre arasındadır. Surlar boyunca dışarıya karşı iki metre yükseklikte, seksen santimetre genişlikte mazgalla korunan bir devriye yolu vardır.

Hisarın büyük kuleleri birleştiren çevirme duvarlarının kuzeyden güneye uzunluğu 250 metre, doğudan batıya uzunluğu ise 125 metredir. Dağ Kapısı, Dizdar Kapısı, Hisarpeçe (Hisar-ı Beççe) Kapısı ve Sel Kapısı olmak üzere dört ana kapıyla Mezarlık Kapısı adlı bir tali kapısı vardır. Güneye bakan kulenin yakınında, cephane ve erzak mahzenlerine giden yolların ucunda, iki gizli kapısı da bulunmaktadır. Biri tıkalı iki su mecrası, ikisi kaybolmuş üç çeşmesi vardır. Camiden günümüze yalnızca yıkık minaresi kalmıştır.

Hisar çeşitli adlarla anıldı. Fâtih Sultan Mehmet'in Boğazkesen adını verdiği hisara, Yenihisar, Yenicehisar, Yenikale, Nikhisar (Güzelhisar), Başkesen adları da verildi. Fakat zamanla bulunduğu yerden dolayı söylenen Rumelihisarı adı bütün adları unutturdu.

Kalenin içinde evler, cami, sarnıç, yiyecek cephane ve malzeme depoları yapıldı, ağır toplar, Hisar-ı Beççe'nin mazgallarına yerleştirildi. Kalenin ilk komutanı Firuz Ağanın emrine dört yüz asker verildi. Boğaz'dan geçecek bütün gemiler belirli bir vergi ödeyeceklerdi. Buyruklara uymayanlar Boğaz'ın en dar yerindeki karşılıklı iki kaleden açılacak atışla batırılacaklardı. İlk kez aynı yıl Kasım ayı içinde Karadeniz'den gelen iki Venedik gemisi, izinsiz geçmek istedi. Geminin biri batırıldı. Böylece dünyânın en stratejik boğazının iki yanına hâkim olan Osmanlılar, İstanbul fethinin ilk adımını atmış oldular.

Rumelihisarı, 1509'da Küçük Kıyamet diye anılan Büyük İstanbul Depremi'nde büyük zarar görmüş ancak hemen onarılmıştır. 1746 yılında çıkan yangında ahşap kısmı harap olmuştur. Hisar tekrar III. Selim (1789-1807) döneminde onarılmıştır. Hisarın kulelerini örten ahşap külahlar yıkılınca, kale içi küçük ahşap evlerle dolmuştur.

Hisarın deniz müzesi hâline getirilmesi için 1917'de bir proje hazır-

landı ise de, Birinci Dünyâ Harbinin sonunda bundan vazgeçildi. 1953 yılında cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın talimatı ile üç Türk kadın mimar Cahide Tamer, Selma Emler ve Mualla Eyüboğlu Anhegger hisarın onarımı için gerekli çalışmaları başlatmış, kale içindeki ahşap evler kamulaştırılarak yıkılmış ve restorasyon gerçekleştirilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in Fethin ilk adımı olarak gerçekleştirdiği Rumelihisarı'nın yapımı pek çok öyküye ve söylenceye konu olmuştur.

Kaynaklara göre hisarın yapımına engel olmak isteyen Bizans İmparatoru XI. Konstantin Palaiologos Dragas'ın elçilerine II. Sultan Mehmet Han şu yanıtı verir:

"...Kendi arazim üzerinde gönlüm istediği şeyi yapmama karşı gelmeniz için, elinizde ne hak ve ne de kudret vardır. İki kıyı benimdir. Anadolu kıyısı benimdir. Çünkü halkı, Osmanlılardan meydana gelmektedir. Rumeli kıyısı da benimdir. Çünkü siz savunmasını bilmiyorsunuz. Gidiniz efendinize söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı Padişahı, evvelkilere benzemez!" Fatih Sultan Mehmet'in yaptırttığı kalenin en yaygın söylencesi de şudur:

Fatih, Bizans İmparatoru Konstantin'den bir av köşkü yapmak için toprak ister. İmparator hem otorite gösterisi olarak, hem de alay etmek için bu av köşkünün bir dana derisi kadar yer kaplamasını, ancak bu kadartoprak verebileceğini yanıtını verir. Bunun üzerine II. Mehmet, hemen bir dana kestirip derisini yüzdürür ve deriden sırım yaptırır. Rumelihisarının yapılacağı alanı bu iple çevirir. İmparator inşaata bakmaya geldiğinde şaşırır. Çünkü inşaat arazisi değil bir dana derisi, yüzlerce dana derisini içine alacak kadar büyüktür. Durumu Fatih'e bildirdiğinde Fatih dana derisinden yaptırdığı ipi gösterir ve şöyle der: "Ben bu ipi dana derisinden eğirttim. Bir fazlası varsa yıkalım." İmparator da yanındakiler de çaresiz susar ve hisarın yapımına izin verirler.

Hisarın yapımında çalışan işçilere cesaret vermek, onları teşvik etmek için II. Mehmet de paşalar da sırtlarında taş taşıyor, duvar örüyorlardı. Zağanos Paşanın kan ter içinde çalıştığını gören padişah ona şaka yapmak için omzuna vurarak "Kolay gele Zağanos" dedi. Zağanos Paşa başını bile kaldırmadan "Eyvallah Mehmet" diye yanıtladı onu. Padişah şaşırmıştı "Kuzum" dedi "Ben olduğumu nereden bildin?" Zağonos Paşa güldü "Bana padişah dışında kim öyle hitap edebilir ki".

Rumelihisarı için söylenen yaygın söylentilerden biri de Rumelihisarı'nın Fatih'in Arap harfleriyle imzası olduğudur. Pek çok kişi Boğazdan bakılınca kufi harflerlemim harfi (Mehmed'in baş harfi) ya da Hisarın tepeden görünüşünün Mehmed/Muhammed adının tamamı olduğunu iddia eder.

1856 yılında İstanbul'a gelen Moby Dick yazarı Herman Melville hisarı gördüğünde bu tanımlardan daha anlamlı bir şey söylemiştir: "Kralların antlaşmalarda imzalarını gördüm, pek çok ressamın tablolarına attıkları imzaları da ama bir şehre taşlarla atılan bir imzayı ilk kez görüyorum."

Rumelihisarı bugün müze ve açık hava tiyatrosu olarak kullanılmaktadır. Hisarda sergi salonu bulunmamakta, açık teşhir yapılmaktadır. Toplar, gülleler ve Haliç'i kapattığı söylenen zincirin bir parçasından oluşan eserler, bahçede sergilenmektedir.

> Perili Köşk (Yusuf Ziya Köşkü)

Rumeli Hisarı'ndadır.

Yusuf Ziya Paşa adlı döneminin önemli ithalatçılarından bir tüccar tarafından 1910'lu yıllarda yaptırılmış ancak savaş ve krizlerin getirdiği sıkıntılar yüzünden yarım kalmıştır. Binanın bulunduğu kayalığın taşları kırılarak binada kullanıldığı söylenir. Binayı 1995-2001 arasında Mimar Hakan Kıran yeniden yapmıştır.

Yusuf Ziya Paşa çok güzel bir halk kızına aşık olmuş. Onunla evlenmiş. Fakat kızın çevresinde pek çok genç dolaşıyormuş. Yusuf Ziya Paşa da onu bu binayı yaptırarak eşini çevreden korumaya çalışmış. Kulenin en üstündeki bölüm karısı için yaptırılmış. Binanın içinde tamamlanan tek bölüm olan orasıymış. Bir süre orada yaşamışlar. Binanın kalanı yeniden yapıma kadar hiç kullanılmamış.

Çevre sürekli köşkün güzel sahibesinden söz ediyormuş. Bu söz ediş, yani "Peri gibi güzel kızın olduğu köşk" sözü ağızdan ağıza dolaşırken Perili Köşk'e dönüşmüş. Yine bir söylenceye göre, paşa kızı etraftaki ilgiden uzaklaştırmak için Mısır'a götürmüş. Ancak kendisi orada ölmüş. Mezarı için vasiyetine uyup kulenin en üst katının taşları sökülüp Mısır'a götürülmüş.

Yeniden yapım aşamasında binayı resimlerine göre son kule katını ekleyerek tamamlamışlar.

Bina şimdi büyük bir şirketin yönetim binası.

> Metin Sabancı Baltalimanı
Kemik Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Emirgan, Baltalimanı- Hisar Yolu üzerindedir.

Mustafa Reşit Paşa Yalısı, "Manolyalı Yalı/Bahriyeli Sedat Bey Yalısı" diye de anılır.

Buradaki ilk yalıyı Mustafa Reşit Paşa ahşap olarak yaptırmıştı. Bu yalıda 1838'den 1846 yıllarına kadar İngiltere, Fransa, Rusya ve Belçika ile yapılan ikili ticari ve siyasi anlaşmalar imzalandı.

Mustafa Reşit Paşa bu yalının yanına bir de kagir yalı yaptırdı. Mimar Sarkis ve Karabet Amira Balyan'a yaptırtılan bu yalı, Sultan Abdülmecit'in kızı Fatma Sultan'ın Mustafa Reşit Paşa'nın oğlu ile düğününde yeni evlilere armağan edildi. Sonraki yıllarda bu sahil sarayının çevresine yeni köşkler ve binalar eklendi.

Neo-Klasik üsluptaki bu yalı geniş bir avlu çevresindedir. Bahçesinde havuz ve köşkleri ile deniz hamamları bulunur.

Yalı dikdörtgen planlıdır. İki katlı yapının birinci katının ortasında duvarları aynalarla tabanı mermer kaplanmış dikdörtgen bir sofa bulunmaktadır. Sofa üç yönlü koridorlarla çevrilmiş, çevresine odalar yerleştirilmiştir. Bu katın caddeye bakan cephesidört iri konsolun taşıdığı çıkma ile dışarıya taşırılmıştır.

Yalının zemin katında üst kata çıkan üç merdiven vardır. Bu merdivenlerden biri birinci katın holüne çıkan ana merdiven, ikincisi ana merdivenin sahanlığından havuza inen merdiven, üçüncüsü de servis merdivenidir.

Yalının havuzunun üzeri yakın tarihlerde kapatılmış ve özelliğini yitirmiştir. Bu havuzun üzeri ikinci kat damına kadar yükselen piramidal bir camekânla kapatılmıştır. Günümüzde bu camekânlı bölüm halen mevcuttur.

Yalının rıhtımında açık yüzme havuzu ile kapalı bir deniz hamamı vardı. Bahçesinde bulunan Hünkâr Köşkü ile arkasındaki tepenin yamacındaki hamam önünden geçen yolun genişletilmesi sırasında yıktırılmıştır.

Fatma Sultan'ın 1883 yılında ölümünden sonra yalı kız kardeşi Mediha Sultan'a verilmiştir. Mediha Sultan'ın Damat Ferit Paşa ile evlenmesi üzerine yapıya bir de harem binası eklenmiştir. Bu yalı Cumhuriyetin ilanına kadar Fatma Sultan'ın mülkiyetinde kalmıştır.

Cumhuriyet döneminde bir süre boş kalan yapı önce Balıkçılık Enstitüsü'ne devredilmiştir. Sonra Sağlık Bakanlığına verilerek 1943 yı-

lından başlayarak yalının harem dairesi Baltalimanı Kemik Hastalıkları Hastanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

17 Ağustos 1999 depreminde hasar gören bina 2000 senesinde dönemin Sağlık Bakanı'nın girişimi ve işadamı Sakıp Sabancı'nın katkılarıyla kapsamlı bir biçimde yenilenerek orijinal saray mimarisine kavuşturulmuştur. Hastane toplam 11.159 metre kare açık alan üzerinde kurulu olup 6.000 metre kare kapalı alana sahiptir. Binaya modern ve geniş ek binalar inşa edilmiştir.

> Şerifler Yalısı

Emirgan'da Emirgan-Boyacıköy Yolu ile Safsaf Sokağı arasındadır. Deniz kapısı Boyacıköy Yolu'na, bahçe kapısı da Safsaf sokağına açılır.

Barok üslupta ahşap bağdadi olarak XVIII yüzyıl orasında inşa edilmişti. İslam Ansiklopedisi'nde: "Rumeli Yakasında en eski ve iç süslemeleri bakımından en dikkate değer yalı, Emirgan'da XVIII. yüzyıl sonlarına ait Şerifler Yalısı'dır" notuyla yer alır.

Şerifler Yalısı, IV. Murat'n savaşta tutsak aldıktan sonra dost olduğu Emirgune Oğlu Yusuf Paşa'nın sahil sarayıydı. Semt Emirgune'nin bozulmuş biçimi Emirgan olarak adlandırılır.

Mirgûne sahil sarayının inşasına 1635'den sonraki yıllarda başlanmış, zamanla yapılan tadiller ile bugünkü planını almıştır. Şerifler Yalısı'nın günümüze kalan selâmlık dairesinin, Emirgûne Han sahil sarayının zamanımıza kadar gelebilmiş divanhanesi olduğu iddia edilir. Bu arada yalının önemli bir bölümünün 1784 yılında İstanbul'a gelen ve saray mimarı olan Alman asıllı mimar Antoine-Ignace Melling'in eseri olduğu da söylenir.

Harem ve selâmlık daireleri, yapıldıklarında görkemli bahçeleri içinde ayrı ayrı iki bina halinde deniz kenarındaymış. Bina sürekli sahip değiştirmiş, tam anlamıyla elden ele geçmiş. 1814-15 senelerinde tanzim olunan Bostancıbaşı Defterinde Rumelihisarı İskelesi ile (Emirgan) Mirgünoğlu iskelesi arasında bulunan yalılar listesinde, "63 no.da kayıtlı Feyzi Beyzade Mehmet Beyin Yalısı yerinde Şerifler Yalısının selâmlık dairesi diye bilinen bina" kaydı vardır.

II. Abdülhamit, saltanatının son döneminde Mekke Şerifi Abdiilâh (Abdullah Paşa)'ya armağan etti. Yeni sahibi yalıya İftariye Salonu, bahçeye de Bendegan Dairesi ekletti.

1945 istimlakinde, güney yönünde bulunan Harem Bölümü yıktırıldı. 1971 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı, çok harap ve boş olarak, müze yapmak üzere satın almış, Mustafa Ayaşlıoğlu, Mualla Anhegger, Hüsrev Tayla'ya restore ettirmiştir.

Şerifler Yalısı'nın selâmlık dairesine mermer döşeli, ışıklı bir koridorla geçilir. Koridorun sonuna, harem kısmına geçen, ahşap direkler üzerinde kurulmuş örtülü bir köprü-koridor eklenmiştir.

Sağda arka bahçeye açılan bir camekan kapısı vardır.

Soldaki üç basamaklı mermer merdivenle dikdörtgen bir sofaya çıkılır. Bu sofanın sol tarafında mermer bir çeşme, yanında tuvalet ve bir küçük oda, sağında da yemek odası vardır; gerideyse denize bakan büyük fıskiyeli salon bulunmaktadır.

Yemek odası ile fıskiyeli salonun, sağa düşen şahnişinin (bir odanın dışa doğru çıkma yapan üç yanı pencereli bölümü) arasında da, pencerelerle aynı düzeyde, güzel bir mermer havuz vardır. Bu fıskiyeli salon, mermer döşeli bir göbek etrafında üç geniş şahnişinden oluşur.

Salondan, mermer döşemeli salona geçilir. Bu salonun tavanve duvarlarının oyma tahta süslemesi çok farklıdır. Kapının iç tarafı nakışlı bir yüklük kapağı biçimindedir. Kapandığında, kapı kaybolarak yerineorta yerinde bir ocak, iki yanında da nakışlı iki yüklük bulunan bir duvar çıkar.

1930 sonlarında sahil yolu istimlakinde yalının alt kat cephesi bir duvara dönüştürüldü, yalı set duvarı üstünde kaldı. Harem dairesi ise 1947'den sonra enkazcıya satılarak yıkıldı. Bugüne kalan yalının selâmlık bölümüdür.

Sedad Hakkı Eldem'e göre:

"Yalı köşkü yaklaşık 1782-85 yıllarında, yanındaki Harem Yalısı ile bir bütün olarak inşa edilmiş, ancak yalı 1850-60 senelerinde tamamen değiştirilmiş veya yeniden inşa edilmiş olduğundan, eski külliyeden yalnız yalı köşkü kalmıştır.

Bina 400 seneliktir, fakat çok tamir görmüştür. Duvarları ahşap/bağdadîdir. Yer yer eski boyalar görülmektedir. Yaldızlı oda denilen yan küçük odada, altın ve gümüş yaldız vardır. Salona girişte, sol duvardaki mermer çeşmenin musluğu gümüştü. Cumbanın sol tarafı, yani (cadde), deniz girişi üstü eskiden balkonmuş. Kapı gibi kullanılan pencerelerden bu balkona çıkılırmış."

Yalının tonoz başı yarım yuvarlak kemerle, denizden giriş vardı. Rıhtım üstü tonoz sırtında tümsekli idi.

Bahçe içindeki XX. yüzyıl başına ait Bendegân binası 1972 restorasyonunda yeniden inşa edilmiştir. Şimdi idare binasıdır.

Kültür Bakanlığı tarafından satın alınarak, Topkapı Sarayı Müzesi yönetimine bağlanmıştır.

> Emirgan koruluğu

Emirgan'ın kuzey batısındaki yamaç üzerinde yer alır. Emirgan koruluğu 472.000 metrekaredir.

Bu alan Bizanslar döneminde servi ormanlarıyla kaplıydı. Bu nedenle de Emirgan'a Kyparades (Serviler, servilik) deniliyordu. Bu büyük alana Osmanlılar döneminde el sürülmemiş arazi XVI. yy'da Nişancı Feridun Bey'e verilmiş ve "Feridun Paşa Bahçesi" olarak anılmaya başlamıştır. 1635 yılında Sultan IV. Murat bahçeyi Emirgüneoğlu Tahmasb Kulu Han'a (Yusuf Paşa) vermiş, burası da "Emirgüne Bahçesi", "Mirgün Bahçesi" ve "Mirgün" olarak anılmış, daha sonra da Emirgan'a dönüşmüş, bu ad tüm yörenin ismi olarak kalmıştır.

XIX. yy'ın ikinci yarısında Sultan Abdülaziz (1861-1871) bu araziyi Mısır Hidivi İsmail Paşa'ya vermiştir. İsmail Paşa bu alanda 1871-1878 yılları arasında Sarı Köşk, Pembe Köşk ve Beyaz Köşk isimlerini taşıyan üç köşk yaptırdı.

Koru İsmail Paşa'nın varislerine geçmiş, sonradan İstanbul Belediyesi tarafından satın alınarak 1943 yılında halka açılmıştır.

Emirgan Korusu İstanbul'un en gözde dinlence yeridir. Koru florasının zenginliği, çeşitli çiçek ve gülleri, koruyu terk etmeyen bülbülleri ve 120'den fazla ağaç türü ile ilgi çeker.

Korudaki köşklerden Sarı Köşk 1979, Pembe Köşk 1982 ve Beyaz Köşk 1983 yılında restore edildiler. 1996–1997 yıllarında İstanbul Belediyesi tarafından restore edilerek işletilmek üzere Beltur A.Ş'ye devredildiler.

Emirgan koruluğu içinde ayrıca iki de gölet vardır.

> Sarı Köşk

1871-1878 tarihleri tarafından Hıdiv İsmail Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Dış duvar renginin sarı olmasından dolayı Sarı Köşk olarak adlandırılan köşk dört köşkün içinde ilk sırada yer alır.

Sarı köşk şale üslubunda tasarlanmıştır. Bir sofa etrafında toplanan plan şemasındadır. Yüksek bodrum üzerinde iki katlı olarak yükselen yapının cephesinde üst katta balkon bulunuyor. Balkon beyaz renkli süslü korkuluklara ve saçaklı bir üçgen alınlığa sahip. Köşke giriş ön cephenin doğu tarafındandır.

Alt katın önünde, Boğaza bakan dar şerit, iki set olarak teras haline getirilmiştir. İstinat duvarları, sarı Kandıra taşından örülmüştür. Köşk tekdüze kirli sarı renginden çıkarılıp beyaz sarı karışımı boyanınca, bir kuş yuvası güzelliğini kazanmıştır. Havuzun çevresindeki yola bakan istinat duvarları, granit Gebze taşından ördürülmüştür.

Tavan ve duvar süslemelerini Sarkis Balyan tarafından yapmıştır. İç tavan çiçek motifli yağlı boya figürler, dış cephe ise el oyma sanatının seçkin süslemeleri ile zenginleştirilmiştir.

> Pembe Köşk

İki katlı tipik bir Osmanlı evi görüntüsündedir.

Adına uygun olarak sardunya pembesine boyatılmıştır. Köşke protokol kapısı, ön kapı ve personel kapısı adını alanüç kapıdan girilir. Ön kapı, büyük geniş bir salon ve salona açılan iki odaya açılır. Protokol kapısı girişinde ise gizli bir oda daha vardır.

Birinci katta tuvalet, banyo ve mutfak vardır. Salondan ikinci kata geniş bir merdivenle çıkılır. İkinci katta, bir geniş salon, yedi büyük oda ve iki küçük sandık odası bulunur.

> Beyaz Köşk

Emirgan Korusunun seçkin köşklerindendir. İsmail Paşa tarafından neo klasik üslupta yaptırılmıştır.

> Emirgan Camii

Emirgan'da, Sakıp Sabancı Caddesi ile Doğru Muvakkithane Caddesi'nin kesiştiği köşede, Çınaraltı mevkiinde yer almaktadır. Emirgan Hamid-i Evvel Camii de denilir.

Emirgan Camii, ana kapısı üzerindeki manzum kitabeden edinilen bilgiye göre, 1781 yılında I. Abdülhamit tarafından erken yaşta ölen şehzadelerinden Mehmet ve onun annesi Hümâşah Kadın için yaptırılmıştır. Cami; hamamı, çeşmesi, fırını, değirmeni olan bir külliye olarak inşa edilmişti. Bunlardan bir kısmı günümüze ulaşmadı.

Tarihçi Cevdet Paşa, Emirgan caminin yapılışını H. 1194 (M. 1780) yılı olayları arasında şöyle kaydeder: Mirgünoğlu sahilhanesi civarında bir cami-i şerif binasına irade-i seniye (padişah buyruğu) ile derhal inşaata başlanıp, sekiz ay zarfında tamamlanmıştır. Fırın, hamam, değirmen, dükkanlar ve yollar yapılarak az zaman zarfında mamur (bayındır) olmuştur."

XVII. yüzyıla kadar Feridun Bey Bahçesi diye tanınan semt, IV. Murat'ın Emirgüneoğlu Tahmasb Kulu Han'a, Yusuf Paşa ismi ve vezirlik rütbesiyle birlikte bağışlamasından sonra "Emirgün", "Mirgün", "Emirgan" diye tanınmaya başladı. Bu cami, Emirgüneoğlu'nun yaptırdığı sahilsarayın yerine inşa edilmiştir. Söylendiğine göre Yusuf Paşa'nın IV. Murat için ayırdığıtaht odası caminin yerindeydi.

Bugünkü cami, sol taraftaki avlu kapısı üzerinde Yesarizade Mustafa hattıyla yazılı kitabede de belirtildiği gibi II. Mahmut tarafından eski camiin yerine 1838 yılında yeniden yapılmıştır. Binanın mimarisi de I. Abdülhamid döneminin barok mimari üslubundan çok, II. Mahmut döneminin ampir üslubuna uymaktadır. Avlu içersinde yer alan cami, kare planlı kesme taştan ve ahşap çatısı kiremit kaplı olarak inşa edilmiştir.

Dışarıdan bakıldığında iki katlı olarak görülen yapının güney ve batı cephelerinde arazi eğiminden dolayı depo olarak kullanılan yarım bir bodrum kat vardır. Bu cepheler küçük farklılıklar dışında birbirlerinin eşi olup, çıkıntılı kuşaklar (silme) ve yüzeydeki gömme ayaklarla, sütunçelerle (plastır) hareketlendirilmiştir. Bu ayaklar arasında kalan pencerelerden alt katta olanlar dikdörtgen, üst katta olanlar ise yuvarlak kemerlidir. Kuzeye bakan giriş cephesi daha yalın bir görünümdedir. Burada bulunan üst kat pencereleri de dikdörtgen kemerlidir.

Giriş kapısı cepheden dışarı taşırılmıştır ve mihrap eksenindedir. Bu kapının üzerinde I. Abdülhamit'in yapım kitabesi yer alır. Giriş cephe-

sinin sağ köşesinde, alçak bir kare pabuç üzerinde, silindirik gövdeli, tek şerefeli narin bir minare yükselir. Yabani enginar (akantus) yaprağı ve benzer form ve süsler ile hareket kazandırılan minarenin üslubu XIX. yüzyıl minarelerini anımsatır. Bu dönemde bir yeniden yapım geçirmiş olmalıdır.

Hünkar kasrı iki katlıdır. Caminin doğu cephesine bitişiktir. Camiden bağımsız bir girişi olan kasrın, giriş kapısına, güneyden ve kuzeyden merdivenlerle ulaşılır. Üst katta dışarı doğru çıkma yapan ve altı sütunun taşıdığı mekan Sultanın dinlenme odasıdır. Hünkar kasrı sadece çok kalabalık günlerde ibadete açılır.

Son cemaat yerinin üst katı, camiye doğrudan açılan, iki uçtan merdivenlerle ulaşılan mahfil şeklinde değerlendirilmiştir. Mahfil kısmı "L" şeklinde, üst katda doğu ve kuzey kanatlarla devam etmektedir. Harem kapısının üst kısmı dönem özelliği olarak, kavisli bir balkon şeklinde caminin içine uzanmakta, üzerindeki "Ya Hazret-i Bilâl-i Habeşi" levhası bu balkonun müezzin mahfili olarak kullanıldığını göstermektedir.

Caminin içinde, doğu ve kuzey kanatlarda üstleri yeşil porfir ya da dalgalı mermer tonlarında boyanmış sütunlar, batı ve güney kanatlarda da üst kat pencereleri arasında, yüzeysel sütunlar-duvara gömülü sütunlar biçiminde devam eder. Mahfili taşıyan sütunların başlıkları akantus yapraklı, üst kattakilerinkiyse kompozittir. Hünkar mahfilinde sütunların arasındaki açıklıklara yerleştirilmiş olan, bitkisel bezemeli, yaldızlı üç madeni şebeke, "Sultan Mahmud güneşi" olarak adlandırılan ışınsal motiflerle taçlandırılmıştır. Mahfil korkulukları, yıldız şeklindeki yuvarlak çerçeveli, ajurlu ahşaptır. Kesintisiz olarak alt ve üst kat pencerelerini ayırarak devam eder.

Mihrap, kalem işlemesi stilize çiçek, yaprak ve kıvrık dal motifleriyle zenginleştirilmiştir. Mihrap nişinin ortasında, zincirlerle tutturulmuş bir kandil motifi bulunur.

Minber ve vaaz kürsüsü beyaz boyalı ahşaptır. Üzerine altın yaldızla bitkisel ve geometrik kabartma ve ajur tekniğinde bezemeler yapılmıştır.

Caminin düz, ahşap tavanının ortasında altın yaldızla yapılmış bir göbek bulunmaktadır. II. Mahmud dönemine özgü, kesişme noktasında çift taraflı yıldızların bulunduğu baklava bölümlü madeni kafesler (şebekeler) yapının alt kat pencerelerinde çepeçevre kullanılmıştır.

Günümüzde cami avlusunun kuzeyinde, zaman içersinde pek çok değişiklik geçirmiş binalar, Emirgan karakolu (Çocuk polisi), gasilhane, tuvaletler ve şadırvan bulunmaktadır. Üzerindeki sülüs hatlı iki satırlık manzum kitabe bu şadırvanın, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın haremi Mümtaz Kadınefendinin kalfalarından Rengigül hanım tarafından yaptırıldığını belirtir. Bir zamanlar camiye kayıkla da ulaşılıp, sütunlu bölümde doğrudan camiye çıkıldığı da söylenir.

> Emirgan I. Abdülhamid Han Çeşmesi

Emirgan, cami önündeki meydanda Çınaraltı'ndadır.

I. Abdülhamit tarafından camiyle birlikte H. 1197 (M. 1782) yapılmıştır. Dört yüzlü, sekizgen meydan çeşmesidir. Çeşmeye "Hümaşah Kadın Çeşmesi" denildiği gibi "Şehzade Mehmet Çeşmesi" de denilmektedir. Bu çeşmeden Emirgan semtinin Âşıklar Tepesinde çıkan ve böbrek taşlarını düşürdüğü söylenen İmam Suyu akar.

> Emirgan Camii Muvakkithanesi

Çınaraltında'dır. Camiyle arasından muvakkithanenin adını verdiği cadde geçer.

Cami inşaatından altı yıl sonra, 1844 yılında Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır.

Kesme taştan yamuk planla yapılmıştır. Girişi camiye bakan cephesindedir. Kapı ve pencere sövelerinde kabartma rozetler bulunur. Pencerelerin şebekeleri bir özellik göstermez. Caddeye bakan yüzlerden birinde içte bir çelenk dışta çapraz iki meşalenin alevlerinden oluşan bir çerçeve bulunur. Alevlerin bir ışın demetiyle taşlandığı bu çerçevenin bir zamanlar bir saat için yapılmış olduğunu yazar Server Dayıoğlu. Binanın 1877 tarihli kitabesi A. Sadık Ziver Paşa'nındır. Abdülmecit'in tuğrasının da bulunduğu kitabenin hattı, Mehmet Rıfat'ındır. Kitabede namazı hatırlatmak için saatdakika saniyesinin doğru hesaplanacak bir zaman ayarı binasının deniz kenarına yapılmasını Abdülmecit Han'ın buyurduğu söylenmektedir.

Muvakkithane Cumhuriyet döneminde değişik amaçlar için kullanıldı. Uzun süre Emirgan Spor Kulübü binası olarak işlev gördü, halen büfe olarak kullanılmaktadır.

> Atlı Köşk /Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi

Emirgan'dadır.

Atlı Köşkün bulunduğu yerde Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın sarayı ile ailesinin oturduğu yedi yalı vardı. Sultan II. Abdülhamit tarafından Karadağ Prensi Nikola'ya armağan edilen bu bina 1913 yılına kadar Karadağ Sefarethanesi olarak kullanıldı. 1923 yılında Hidiv İsmail Paşa'nın torunu Mehmet Ali İhsan Bey tarafından İtalyan mimar Edouard De Nari'ye yaptırılan yeni köşk 1951 yılında Hacı Ömer Sabancı tarafından satın alındı.

Hacı Ömer Sabancı aynı yıl Fransız heykeltıraş Louis Doumas'ın 1864 yılında Paris'te yaptığı bronz at heykelini satın alarak köşkün ön bahçesine yerleştirdi. O günden beri bu köşk Atlı Köşk adıyla anılır.

Atlı Köşk'ün arazisi içindeki ikinci at heykeli ise, 1204 yılında 4. Haçlı Seferi sırasında Haçlı kuvvetlerince yağmalanan İstanbul'dan, Sultanahmet Meydanı'ndan götürülerek Venedik'te San Marco kilisesi önüne yerleştirilen 4 attan birisinin kopya dökümüdür. Köşke 1957 yılında gelmiştir.

Hacı Ömer Sabancı'nın 1966'da ölümünden sonra Sakıp Sabancı tarafından sürekli konut olarak kullanılmaya başlanan Atlı Köşk, uzun yıllar Sakıp Sabancı'nın zengin hat ve resim koleksiyonunu barındırmış, 1998 yılında da içindeki koleksiyon ve eşyalar ile müzeye dönüştürülmek üzere Sabancı Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir.

Modern bir galerinin eklenmesiyle 2002 yılında ziyarete açılan Müze'nin sergileme alanları 2005 yılındaki düzenleme ile genişletilmiştir. Atlı Köşk'te, çeşitli konser, konferans ve seminerler sunulmaktadır.

> *Osman Reis Camii*

İstinye ile Yeniköy Yalılar durağı arasındaki tepe üzerindedir.

"Hadikatül Cevami"ye göre Kaptan Derviş / Osman Reis (? – H. 1145) tarafından yaptırılmış. Bu kaynakta "yapıldığı tarih de belli değildir" denilmekteyse de semti anlatan kaynaklar caminin ilk olarak H. 1045(1635-36) tarihinde yaptırıldığını bildirir.

Cami, pek çok onarım geçirdikten sonra 1903'de Ahmet Afif Paşa tarafından bugünkü görünümüyle tekrar inşa ettirildi.

Osman Reis Camii kare planlı, kagir, ahşap örtülüdür. Tek katlıdır. I. Ulusal Mimarlık döneminin başarılı örneklerindendir.

Caminin girişi cadde yönündeki kapıdandır. Binanın girişinde küçük bir hol çıkıntı yapar. Sol tarafındaki parmaklıklı bahçe kapısındanarkadaki bahçesine geçilir.

Yapının dış cephesine sarı ve beyaz renkler egemendir. Çatıyı, kenarları yuvarlatılmış geniş saçaklı bir çatı örter. Minare caminin kuzeybatı köşesinde yapıya bitişik, tek şerefelidir. Şerefe deüç sıralı kademeli örgü bezeme üzerine oturmuştur.

Camiinin mihrap, giriş ve batı cephesinde ikişeradet olmak üzere dokuz adet sivri kemerli penceresi bulunur. Bu durum camiye hoş bir ışık sağlar.

Camii duvarları 29,5x29,5 ebatlarında karelere ayrılarak çini görünümlü kalem işçiliği ile bezenmiştir. Süslemelerde Karadeniz Bölgesinde ahşap camilerde sık rastlanan açık sarı renkli zemin üzerine lacivert, yeşil, kırmızı ve sarının çeşitli tonlarındaki bitkisel motifler, dallara rastlanır.

Tavanlarda Yıldız Sarayı kompleksindeki tavanların bezemesine benzer şekilde gökyüzü teması ile altın yaldızlı yıldız motifleri kullanılmıştır. Bu yıldız bezemeli örtü sisteminin ortasında altın yaldızla yazılmış bir ayet yer alır.

Kapının sağ tarafından bitkisel motifler ile bezenmiş "Ya Hazret-i Bilal-i Habeşi" tabelasının bulunduğu müezzin mahfiline çıkılır.

Ergun Tamur, Prof. Dr. Esra Danacıoğlu Tamur'a dayanarak caminin haziresinde XVII. yüzyıla kadar çıkan mezar taşları olduğunu söyler.

> Avusturya Başkonsolosluğu / Cezayirliyan Yalısı

Yeniköy'de, Köybaşı Caddesi'nde 44 numaradadır.

Saray denilebilecekgörünüş ve büyüklükte olanAvusturya Büyükelçiliği, XIX. yüzyılda İstanbul sarraflarından Mıgırdıç Cezayirliyan'ındı (1806-1861).

Cezayirliyan diğer meslektaşları gibi, o devirdesıkıntıda olan Osmanlı devletinin hazinesine büyük faizlerle borç para veren sarraflardan biriydi. Kendisini Sadrazam Büyük Reşit Paşa'nın koruyuculuğundaydı.Sadrazam Reşit Paşa'nın azlinden sonra Cezayirliyan'ın da durumu sarsıldı. 1859da ani olarak çıkan bir padişah buyruğuylahesaplarının teftişine kadar bütün servetine el konulmuştu. Teftişte devlete büyük borcu olduğu ortaya çıktı. Cezayirliyan Yeniköy'de büyük bir sahilhane inşası başlatmıştı. Bir Fransız mimarının çizdiği planlara göre yapılan bu binanın inşaatında Fransız ameleler ve ustabaşılar çalışmışlardı. Servetine el konurken Cezayirli Yalısı diye anılanve Boğaziçi'nin ilk kagir özel binaları arasında sayılan büyük binaya da el kondu. Cezayirli Yalısı henüz tamamlanmamıştı. M. Cezayirliyan Avrupa seyahatine çıktı, el konan servetini kurtarmak için uğraştı ise de başaramadı.

Sultan II. Abdülhamit Yeniköy'deki araziyi bina ve arsası ile 28 Eylül 1882 tarihli fermanla Avusturya Büyükelçiliği'ne armağan etti.

> Faik Ve Bekir Bey / İkizler Yalısı

Yeniköy'ün iskelesinin hemen yanındadır. İkiz Yalı olarak da anılır.

Sara Sultan tarafından ikiz kızları için Raimondo Daronco'ya 1906 yılında yaptırılmıştır. Yalı el değiştirdikten sonra iki ayrı bölüm olarak iki ayrı kişiye satılmış bu yüzden Faik ve Bekir Bey Yalısı adıyla da anılır olmuştur.

Yalı dikdörtgen planlı ve üç katlıdır. Binanın cephesi tek bir yalı izlenimini verirse de planda birbirine geçilir ikiz yapı durumuyla ilginçtir. Art-Nouva üslubundadır.

Yapının iç mimarisinde simetri egemen olmasına rağmen dış cephesinde simetriden pencere ve balkonlar nedeni ile kaçınılmıştır. Tavan yükseklikleri ilk iki katta 5, üçüncü katta 4 metredir. Yalının dış cephesi, üslubunun gereği olarak çok hareketlidir. Zemin kat kayıkhanedir.

Yapının dış cephesindeki pencereleri ikiz ve üçüz şekillerde birbirlerinden farklı üsluplarda yapılmıştır. Yalının iki köşesi orta bölümlerden daha yüksek olup, kule görünümlüdür.

Caddeden, kagir bir odanın altından sağdaki ve soldaki bölümlerin küçük bahçelerine girilir. Alt kat garajdır. Yalının giriş kapısınaaltı basamaklı mermer bir merdivenin ulaşılır. İkinci kat cumba gibi ileri doğru çıktığından, kapı önü taşlığı balkonumsu bir hal almıştır.

Holler ve antreler ilk yapılışın renkli mozaiğini korurlar. Binanın içinde güne uygun değişiklikler yapılmıştır.

> Panayia Kumariotisa Kilisesi

Yeniköy'de Köybaşı Caddesi 104 numaradadır.

Meryem Ana'ya ithaf edilmiş olan bu kilisenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın XVII. yüzyılda Yeniköy' de varlığından söz ettiği üç Rum kilisesinden biridir. O dönemde yeri günümüzdeki çocuk parkının olduğu Kumara bölgesindeydi.

Gedeon'a göre köyün üç kilisesi de 1772 yılındaki büyük yangın sırasında yanmıştır. İkinci defa inşa edilen kiliseninse 1772'den 1821'e kadar kullanıldığı sanılmaktadır.

1821-1836 yılları arasında bu kiliseden hiç söz edilmeyişi Yunanlıların 1821 Mora İsyanı'na misilleme olarak İstanbul'da yakılıp yıkılan kiliseler arasında olduğunu düşündürür.

Yeniköy'lü Karatheodori Paşa uyguladığı karantina sistemi ile 1836 yılında İstanbul'da patlak veren veba salgınını önledi. Padişah II. Mahmut, Paşa'nın şehre yaptığı bu hizmetin hatırına bugünkü kilisenin yapılmasına izin verdi.

Yeni kilise nedense eski yerine değil bugünkü vapur iskelesine yakın bir noktada harabe olarak duran bir başka kilisenin yerine yapıldı.

Günümüzün kilise binasının batı yönündeki ana giriş kapısının üzerinde duvara gömülü olarak duran, Ayios Pavlos ve Ayios Petros'u birlikte gösteren mermer bir ikona bu kilisenin yerinde eski bir kilise olduğunun tek kanıtıdır. Osmanlı dönemi kaynaklarında Aziz Petros ve Pavlos'a adanmış böyle bir kilise ya daayazmanın kaydına rastlanmaz.

Dış cephe duvarına konulmuş kitabeye göre, kilise 1837 tamamlanmıştır. Bazilika planlı olarak taştan yapılmıştır. Ahşap çatısı kiremit kaplıdır.

İbadet bölümü karşılıklı 6 adet sütunla üç nefeayrılır. Kilisenin doğu yönündeki ikonastasisi, vaiz kürsüsü ve despot tahtı ahşaptır. İkona panosu (ikonastasis) bölümünün sol tarafında Meryem Ana ile Ayios Pavlos ve Ayios Petros İkonları yer alır. İkonastasis'in sağ tarafında Hz. İsa, Vaftizci Yahya, Ayii Kozma ve Damyanos ikonaları bulunur.

İkonastasisin sağ yan duvarla birleştiği yerde, kiliseye adını veren tarihi ve ünlü Panayia Kumariotasi (Kocayemişlerinin Meryem'i) ikonası görülür. İkona gümüş kaplıdır. Çocuk Hz.İsa'yı kucağında tutan Meryem Anayı tasvir eden bu tarihi ikonanın Yeniköy'ün eskiden var olan ünlü kocayemişi ormanında çalıların arasında bulunduğuna inanılır. Bu yüzden halk tarafındanbu ikona "Kocayemişlerinin Meryem'i" olarak adlandırılmıştır. Bu bölümdeki ikinci ikona yine gümüş kaplıdır ve Meryem Ana'nın Ölümü (Koimesis) adını taşır. Meryem Anaya ayrılmış olan bu bölümdeki üçüncü ve son ikona ise Meryem Ana'ya hamile kaldığının melekler tarafından müjdelenmesi (Avengelistria) ikonasıdır. Kilisenin batı yönünde bağımsız bir yapı olarak dikkati çeken ahşap çan kulesi, üç kattan oluşur. Yeniköy'ün en büyük çan kulesidir.

> *Tifaret İsrael Sinagogu*

Yeniköy'de Köybaşı Caddesi ile Çifte Fabrika Caddesi arasındadır.

Küçük bir binadır. Taştan yapılmıştır.

Musevi banker Kamondo ailesi tarafından 1870' li yıllarda yaptırılmıştır. 1957'de restore edilmiştir.

2001 yılında yeniden dekore edilerek.Tifaret İsrael adıyla ibadete açıldı. Bu yeni döşemede Paris Sinagogları örnek alındı.

Yeniköy'de ilk yerleşim yıllarında Musevi nüfus yoktu. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazlık için gelenlerle cemaat durumuna geldiler. Bugün Sinagog cemaati bir arada tutacak ek faaliyetler geliştiriyor, dünyadaki değişik ülkelerden dini parçaları seslendiren "hazan"ları dinletmek benzeri kültürel çalışmalar yapıyor.

> *Ali Kethüda Camii*

Sarıyer'de Yenimahalle Caddesindedir. Sarıyer Merkez Camii diye de anılır.

II. Mustafa döneminde (1695 -1703) sadrazam kethüdası olan Ali Efendi tarafından yaptırılmıştır. Hadikatü'l Cevami'de caminin 1720-1721'de Nevşehirli İbrahim Paşa'nın kethüdası Maktul Mehmet ağa tarafından tamir ettirildiği, bu sırada bir Ermeni minare ustası tarafından bir minare eklendiği yazılıdır.

Mimari özellikleri yapının XIX. yüzyılın ortalarında da yenilendiğini yansıtmaktadır.

İlk inşa edildiğinde deniz kıyısında yer aldığı, kıyının doldurulması sonucu bir ölçüde içeride kaldığı sanılmaktadır. (Kaynaklarda deniz yönünde kayıkhanelerin bulunduğu, küçük bir liman ve balıkçı teknelerinin yanaşabileceği taştan bir iskelenin yapıldığı kayıtlı. İskelenin bir bölümüne de kıyıya tekneler tarafından indirilen balıkların balıkçılara mezatla satılacağı bir yer ilebalıkların halka ilk elden satılacağı, denize nazır satış tezgahları da yapılmış.)

Cami, kıble doğrultusunda dikdörtgen bir plandadır. Kagir duvarlı ve ahşap çatılıdır. Kuzey batı köşesinde minare bulunur. Kesme taştan inşa edilen minare silindir gövdelidir. Geç devir örneklerinin yaygın biçimi olankesme taştan, soğan kubbe biçiminde bir külahla son bulur.

Bir bodrum katı üzerine oturan camii, kapalı bir son cemaat yeri ve harimden (iç bölüm) oluşur. Duvarlar dışarıdan, kesme taş örgüsüne benzer şekilde taraklı mozaikle kaplıdır.

Cümle kapısı kuzeyde, mihrap ekseni üzerindedir. Ana mekan, sekizgen kesitli yedişer ahşap sütunla derinliğine üç nefe ayrılmıştır. Sütunlar mahfili taşırlar. Mahfilin kuzey kanadında, mihrabın karşısına gelen

kısmı yarım daire bir çıkma yapmaktadır. Aşağıdakilerle aynı hizada olan ahşap sütunlar çatıyı destekler.

Üst katta, batı yönündeki pencerelerden beş tanesi kapı olarak kullanılmakta, bu açıklıklardan son yıllarda yapıya eklenen kadınlar bölümüne geçilmektedir. Kuzeydeki ana girişten başka doğu duvarında bir yan giriş bulunmaktadır.

Caminin bütün cephelerinde iki sıra halinde, dikdörtgen açıklıklı ve kesme taş söveli pencereler sıralanır. Gerek pencere söveleri gerekse de aynı özellikleri gösteren cümle kapısı söveleri duvara gömülü ayak (pilastr) şeklinde yontulmuştur. Yalnızca ana girişin üstünde daire şeklinde bir pencere açılmıştır.

Harimin tavanı, boydan boya, ince ve kalın çıtalardan oluşan, sivri uçlarında iç içe geçen baklava şekilleriyle düzenlenmiştir. Bu düzenleme yer yer kare çerçeveler içine alınmış, çiçek süslemeleri ile renklendirilmiştir.

Mihrap beyaz ve siyah mermerle, belirli bir üslup gözetilmeden, yenilenmiştir. Ahşap minberin kapısında ve köşk kısmının sütunlarında II. Mahmut döneminde yaygınlaşan ışın biçimli süslemeler vardır.

Minberin köşk kısmının üzerindeki piramit şeklindeki külah, sekizgen prizma biçiminde bir kasnağa oturur.

Minarenin yapı kitlesi içine gömülü kaidesinin kuzey yüzünde, diğer pencerelerle aynı boyutta üst üste iki sağır pencere vardır.

Caminin kuzey doğu köşesinde, basık bir kitle halinde abdest alınan yerler uzanır.

> Huber Malikhanesi

Tarabya-Yeniköy yolundadır.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde silah yapımcısı Krupp'un Türkiye temsilcisi olan M. Huber tarafından duvarları kârgir, içi ahşap-bağdadî. Art-nouveau üslubunda yaptırılmıştır.

34.046 metre kare bahçe içinde, denizden bakıldığında soldaki merkez bina 619 metre kare, sağdaki bina 252 metrekare ve bahçedeki arkadaki müştemilat binası 70 metre kare olmak üzere toplam 941 metre karedir. "Avrupa tipi malikane" denebilecek büyük yapılardan kalan son örneklerdendir Huber Malikhanesi birbirine eklenen iki binadan oluşan konak, konağın kuzeyinde yine büyük bir özenle yapılan ahır ve arabalık bölümlerinden oluşan Faytonhane, Setüstü Köşkü, Av Köşkü, Sera ile değerli ağaçların oluşturduğu bitki örtüsü ve heykel gruplarının bütünüdür.

1918 tarihli, Şehremaneti'nin (Belediyenin) Boğaziçi haritasında "Mösyö Hofren'in Yalısı" olarak kayıtlı olan bina II. Dünya Savaşı sırasında Fransız rahibelerinin mülkiyetindeydi ve Fransız Sörler Oku-

lu (Notre Dame de Sion) olarak kullanıldığı söylenir. Binayı bir turizm şirketi satın almışsa da yapılacak kökten bir değişikliğe Anıtlar Kurulu inşaat izni vermemiştir. 1985 yılında yapılan onarımlarla Cumhurbaşkanlığı Köşkü olarak kullanılmaya başlandı.

Binanın genel karakteri art-nouveau olmakla birlikte ayrı uluslardan mimarlar nöbetleşe çalışarak yapıları tamamlamışlar gibi Çin, Arap, İran, Osmanlı, İtalyan, Fransız, İngiliz etkileri de görülür. Pencere korkulukları altında, saçaklarda süsleme motifleri, oymalı süsler göze çarpar. Ahşap kepenkler oymalıdır. Güney binasında dam korkuluğunda koç başları, kadın başları, balkonlar, çıkma kuleler, destekler yer alır. Koru yönünde, çatının baca sağ kenarında kabartma Grek başı ile altında Latince "salve" sözcüğü göze çarpar. İtalyanca "selam" anlamına gelen bu sözcük binayı bir İtalyan mimarın yaptığının ipucu sayılabilir.

Birinci sette betondan anıtsal küçük bir çeşmede bir kadın uzanmış, avucundan çocuklara su verir biçimde tasvir edilmiştir.

Boğaz'ın eskileri Huber Malikanesinin, Sultan Abdülaziz'in Fransa ziyaretine karşılık olarak 1869 senesi Ekim ayında İstanbul'a gelen Fransa İmparatoru III. Napoleon'un eşi İmparatoriçe Eugenie'in nedimesi için yaptırıldığını söylerler. Kalender yönünde görülen kagir, üzeri balkonlu çayhane, Cumhurbaşkanlığı yazlığı olarak restore edilirken inşa edilmişti.

Tarihi heykel grupları ile konağın cephe ve çatı restorasyonu ve çevre düzenlemesi 1997 yılında yaptırılmıştır.

> Kalender Kasrı

Tarabya-Yeniköy arasında, Kalender diye anılan yerdedir.

İlk kez XVII. yüzyılda padişahların yalnızca gündüz zaman geçirdikleri, mola verdikleri "biniş kasrı" olarak yapıldığı sanılmaktadır. Kalender adı da burada daha önce var olan Sultanahmet Camii yapım görevlilerinden Kalender Çavuş'un yalısından/bahçesinden kaynaklanır.

Kalender Çavuş'un yalısı bir süre sonra yıkılarak buraya şehrin girişlerini kontrol ile görevli Bostancıbaşı için bir kolluk yapılmıştı. Sultan III. Ahmet için yapılan biniş kasrı da Patrona Halil Ayaklanmasından sonra bir süre boş kalmış, III. Selim ve II. Mahmut döneminde yeniden ilgi görmeye başlamıştır.

Sultan Abdülaziz döneminde yenilenen öteki kasır ve saraylarla birlikte Kalender de K. Pamukçiyan'a göre Agop ve Sarkis Balyan'a yeniden yaptırılmıştır.

Çok uzun süre boş kalan bina bir süre askeri birlikler için kullanılmış, 1967-1969 arasında dış duvarları korunarak iç bölümü orduevi gereklerine göre yenilenmiştir.

Korgeneral Cemal Tural'ın yaptırdığı bir yeniden yapım, Kalender'in tarihinden bir bölümle örtüşür: 1828-29 yılları arasında Türk-Rus savaşı sırasında, askerlere ruhsal destek olması için, Sancak-ı Şerif Rami Kışlası'ndan buraya getirilmişti. Sancağın bu kasırda durduğu sürece bir grup asker sancak önünde özel bir nöbet tutmuş, binanın önünden geçenler sancağa saygı göstermek için bir süre bina önünde duraklamışlardı.

> *Telli Baba Türbesi*

Rumeli Kavağı'nda Telli Tabya'nın üst tarafında, yola yakın yerdedir. Şu andaki türbeyi ünlü piyango bayii Nimet Abla (Hacı Nimet Özden) yaptırmış. Daha çok evlenme dileği ile ziyaret edilen türbenin üzerinde gelin telleri bulunur. Dileği olan tel parçası alır ve dileği olunca da tel getirir.Telli Baba Türbesi'nin yapım tarihi ve burada yatan kişinin kimliği tam olarak bilinmez. Söylenceler de bir birine benzemez. Nezihe Araz'ın Sennur Sezer'e anlattığına göre bu türbe yıllar önce Hristiyan kimlikliydi. Sonradan İslami bir kimlik kazandı. Söylencelerden birisi Nezihe Araz'ı doğrular:

Türk balıkçıya âşık olan bir Rum rahibe kız Rumelikavağı'ndaki manastırdan deniz yolu ile kaçarken, kayığının batması üzerine boğularak ölmüş. Ertesi gün çevre halkı kızın kıyıya vuran cesedini bulur, şimdi ziyaretgah olan yere gömerler. Genç olduğu için de üstüne duvak ve tel koyarlar. Verem hastalığına tutulmuş genç bir kız rüyasında gelinlik giymiş bir kadın görür. Kadın kıza "Herkesin önünden gelip geçtiği açık mezarı düzeltirsen seni iyileştirir, dertlerinden kurtarırım" der. Genç kız mezarı hemen derleyip toplamış ve zamanla iyileşmiş... Ne var ki "telli gelin" diye anılan mezar zamanla "telli Baba" diye anılmaya başlamış. O günden sonra mezar sık sık ziyaret edilir olmuş...

Bu öykü ayazmaların bulunma öykülerine çok benzemektedir

Bir başka öyküye göreyseasıl adı İmam Abdullah Efendi olan Telli Baba, Fatih devrinde orduda tabur imamıyken şehit olmuş. Yıllar önceönce de hastalıklı bir genç kızın onu rüyasında görmesiyle birlikte mezarı ortaya çıkarılmış. O günden sonra iyileşen genç kızın peşinden birçok insan bu türbeyi ziyaret etmeye başlamış.

Başka bir efsaneye göre de; Telli Baba, kılavuzlukla geçinirmiş. Denizin kabardığı bir günbir bakmış ki, fındık kabuğu misali bir kayık içinde genç bir kızla oğlan dalgalarla boğuşuyor. Çok geçmeden kayık devrilmiş. Telli Baba atlamış denize, genç kızı kurtarmış, delikanlıyı bulamamış. Yıllar sonra evlenme çağına gelen genç kız, kurtarıldığı yere geldiğinde adamın öldüğünü öğrenip gözyaşı dökmüş, telli duvağını mezara bırakıp ayrılmış.

Ayrı bir söylencede Telli Baba sarığına taktığı bir tutan gelin telinden dolayı bu adla çağrılır. Adı yine Abdullah'tır. Zengin bir kıza aşık olur. Elbet vermezler. O da bu aşkla Tanrı aşkına ulaşır. Erer. Bu yüzden mezarına giden aşıklar kavuşur. Telli Baba'yla ilgili öykülerden birine göre Telli Baba türbesinin yakınındaki bir tepenin altında bir kışla vardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bölgede bir bağrışma kopar. Sesi duyan askerler kışla binasından dışarı çıkarlar. Bir de bakarlar ki Telli Baba türbesi alev alev yanıyor. Yangını söndürmek için koşuştururlar. Tam bu sırada korkunç bir deprem olur, askerler dönüp kışlalarına baktıklarında kışlanın da yerle bir olduğunu görürler.

Telli Baba onları mutlak bir ölümden kurtarmıştır.

Asya Kıtasının El Uzattığı Yer Anadolu Yakası >

İki kıtanın bir arada olduğu tek şehirdir İstanbul. Bir gövdenin iki yarısı gibidir Asya'yla Avrupa. İstanbul kendini hep surlara kapatsa da Anadolu yakası olmadan yarımdır. Eksik kalır.

> *Kız Kulesi*

İstanbul Limanı ağzındaki Sarayburnu ile Harem ve Salacak kıyısı arasında, Boğaz'ın girişindeki bir kayalığın üstündedir. Yüksekliği 18 metredir.

İstanbul'un simgelerinden birisurlar, camilerin kubbeleriyle minareleriyse, öteki de Kız Kulesi'dir.

Kız Kulesinin tarihi, M.Ö. 411'e dayanır. Atina Sparta savaşı sırasında Bizans Sparta'yla birlikti. Sparta Atinalılara yenilince Bizans da yenik sayıldı. Atina, Boğaz'ın giriş çıkışını kontrol altına almak için bugünkü Kız Kulesi'nin bulunduğu kayalıkla Sarayburnu arasına zincir gererek bir gümrük noktası kurdu.

Makedonya Kralı Philippos, Bizans'a saldırı düzenlemeye kalkışınca Atina, General Hares'in komutasında buraya 40 gemilik bir donanma gönderdi. Karısı Bous'u yanında getiren Hares, kadın Hrispolis'de (Üsküdar) hastalanıp ölünce, onun anısına kayalığın üstüne bir sunakla anıt-mezar yaptırdı. Anıt, mermer bir kaidenin üstündeki sütunda bronz ya da altın olduğu söylenen bir dana heykeli yer alıyordu. Heykelin kaidesinde şöyle bir yazıt vardı.

"İnakhos'un ineğinin heykeli değilim, adını benden alamaz.
Karşıdaki Bosphoros denizi, bu ineği sürdü Pharosa kadar
Yetkin Hera'nın öfkesi. Ama ben Keklops'un soyundanım.
Ölümüme kadar Hares'in eşiydim, onu izliyordum.
Kuşkusuz, Philoppos'un gemilerine karşı
Düve denildi bana, şimdiyse Hares'in eşi
İki anakaranın her ikisinde oturuyorum şimdi."

Bu kayalık mitolojide de söylence konusu olmuştur. Tanrı Okeamos'un oğlu Argos Kralı İnakhos'un kızı İo, bir ineğin üstünde ya da inek kılığına girip, karnında Zeus'un çocuğu Epaphos'u taşıyarak yolculuğa Kuzguncuk'ta başlayıp Grekçe'de öküz anlamına gelen Damialis adlı bu kayalıkta dinlenir. Ardından karşı kıyıdaki Bizans'a geçer. Bu söylenceye dayanılarak bu kayalık, Damialis ya da "küçük kale" anlamında Arkla olarak anılır.

Mitolojik bir başka söylence de Hero ile Leandros'la ilgilidir. Üsküdar sırtlarındaki Artemis tapınağının rahibelerinden Hero, karşı kıyıda oturan Leandros ile tapınakta yapılan bir törende tanıştıktan sonra birbirlerine aşık oldular.

İkinci kez, ancak bir yıl sonraki törende buluşabileceklerdi. Onlarsa birbirlerinden ayrılmak istemiyorlardı. O zaman Leandros, geceleri denizden yüzerek geleceğini söyledi. Hero, tapınakta yakacağı ışıkla ona yol gösterecekti. Denizin durgun olduğu yaz günlerinde iki sevgili, aylı, yıldızlı, çiçek kokulu geceler boyu buluşup görüştüler.

Kış geldiğinde fırtına çıkmış, deniz dalgalanmıştı. Leandros'u ne dalgalar, ne de fırtına durdurabiliyordu. O, her gece, dalgaların arasına karışıp Hero'nun yaktığı ışığa doğru yüzerek sevgilisiyle buluşuyordu.

Bir gece, azgın fırtına ışığı söndürdü. Dalgaların arasındaki Leandros da denizin tam ortasında hem karanlıkla, hem dalgalarla boğuşmaktan gücünü yitirerek çırpına çırpına boğulup gitti. Bu durumu öğrenen Hero da ertesi sabah kendini tapınağın kulesinden attı.

Zamanla Leandros'un boğulduğu yerde bir kayalık oluştu. Denizin ortasındaki bu kulenin de, o kayalığın üstüne Leandros'un anısına, dikildiğini söylerler. Onun için kimi Avrupalı gezginlerle tüccarlar bu kuleye Tour de Leandros (Leandros Kulesi) demişlerdir.

Gerçekte bu olayın geçtiği yer, Abidos ile Sestos'tur. Yani Gelibolu ile Çanakkale'dir. Mitolojiye göre Artemis tapınağı Sestos'tadır. Leandros da Abidos'lu bir delikanlıdır. Bu yüzden bu söylence, Çanakkale'yle ilgilidir. Ama kimi Batılı yazarlar bu söylenceyi, Kız Kulesi'ne adapte etmişlerdir.

Bir başka öykü, Bizans döneminde geçmektedir. Bizans imparatorlarından birinin uzun süre çocuğu olmamıştı. Tacını tahtını bırakacağı kimsesi yoktu. Sonunda bir kızı oldu. İmparator buna çok sevindi. Kızının doğduğu günü bayram ilân etti. Gittikçe büyüyen prenses, her yıl, biraz daha serpilip güzelleşiyordu.

Ne var ki, Delf bilicileri, imparatora, kızının on sekiz yaşına gelince bir yılan tarafından sokulup öleceğini bildirirler. İmparator da, kızını yılanlardan korumak amacıyla, sarayının karşısında, denizin ortasındaki kayalığın üstüne bir kule yaptırarak onu oraya yerleştirdi. Yılanlar, denizin ortasındaki bu taş yapıya nasılsa ulaşamazlardı.

Böyle böyle yıllar geçti. Kızı on sekizine basmak üzereydi. On sekizine gelince imparatoriçeliği ilân edilecekti. O günlerde köylülerden biri, saraya bir sepet üzüm armağan getirdi. Üzümleri yalnız başına yemeyi imparatorun içi götürmedi.

Üzüm sepetini, hiç dokunmadan, kuleye, kızına gönderdi.

Prenses, getirilen üzümlere bayıldı. Üzüm sepetini getiren muhafız gider gitmez, sepetin içinden iri bir salkım seçip aldı. O sırada üzüm salkımları arasına gizlenmiş olan boz bir yılan, süzülerek prensesin boynuna dolandı. Prenses, bağırıp çağırdıysa da duyan olmadı. Yılan, prensesi

ince, uzun, ak boynundan ısırıp zehrini boşalttıktan sonra süzülüp gitti.

Ertesi gün, prensesi, kulede ölü buldular. Boynunda yılanın diş izleri duruyordu. Yılan çok arandıysa da bulunamadı.

İmparator, kızı için pirinç bir tabut yaptırdı. Toprağa gömülürse yılanlara yem olacaktı. Onun için mumyalayıp bu tabuta kapattı. Tabutu da Ayasofya'nın yüksek duvarlarından birinin üstüne yerleştirmelerini buyurdu.

Böylece kızının hiç değilse ölüsü yılanlardan korunmuş olacaktı. Ama uzun yıllar sonra yüksek duvarın üstündeki pirinç tabutta bir yılanın girip çıkabileceği büyüklükte iki deliğin belirdiğini söylerler. Pirinç tabutu delen yılanın aynı boz yılan olduğu da anlatılır.

Günümüzde kapının üstündeki bu pirinçten ya da demirden kutunun işlevinin ne olduğu bilinmiyor. Tabut olamayacağı da bir insanın sığabileceği büyüklükte olmamasından bellidir.

Ayasofya'nın eski müdürlerinden Erdem Yücel, bu demir kutunun eski yapının kapı sövesi olduğunu ileri sürmektedir.

Öykü, gerçek olmayıp bir yakıştırma da olsa, kuleye adını vermiştir. Kule, o gün bu gündür Kız Kulesi diye anılmaktadır.

Kız Kulesi'nin bir de Doğu mitolojisinde Battal Gazi'ye yakıştırılan bir söylencesi vardır.

Battal Gazi, Kız Kulesi önündeki kıyıya yerleşip yedi yıl orada kalarak bağ bahçe yetiştirmişti.

Evliya Çelebi bu bağlara "Battal Bağları, Al Bahadır Bağları, Gazi Köyü Bağları" dendiğini yazar. Battal Gazi, yedi yılda Üsküdar'la Kadıköyü'nü imar ettikten sonra Şam'a gitmişti.

Evliya Çelebi, bundan sonrasını şöyle anlatıyor:

"Kanatorsa isimli kral, Kadıköyü'nde sağlam bir kale yaptırmış, Üsküdar'ın kara tarafına ve Çamlıca'ya kadar bir hendek açtırmış, çeşitli yerlere karakolhaneler inşa ettirip buraların korunması için 40 bin asker koymuştu.

Bu tedbirlerden sonra Battal Gazi'nin korkusuyla, deniz üstündeki kayaya büyük bir kule yaptırıp Üsküdar tekfurunun kızını birçok kıymetli eşya ile beraber o kaleye yerleştirmişti.

Battal Gazi Şam fethini bitirmiş, Üsküdar'ın tahkim olduğunu duymuş ve maiyetine 700 serdengeçti alıp Üsküdar'ı basmış ve kayık ile Kız Kulesi'ne geçerek kralın kızını ve hazinesini ele geçirip karaya çıkartmış ve Üsküdar bahçesi yerinde iki rekat namaz kılıp 'İlahi bu mahalli Mehmet Efendi'ye müyesser et ki mamur ve abadan olsun' (Tanrım buraları Mehmet Efendiye nasip et ki bayındır olsun) diye dua etmişti."

Ardından atına atlayıp kızla birlikte çekip gitti. "Atı alan Üsküdar'ı geçti" deyiminin bu söylenceden kaynaklandığını söylerler.

Kayalığa ilk kule, I. Manuel Komnenos (1143-1180) döneminde dikildi. Komnenos, Marmara'ya bakan yazlık sarayını yaptırdığında şeh-

rin savunmasına yardım için iki de kule yaptırdı. Biri Mangana Manastırı yakınında, Topkapı Sarayı kıyısında, öteki Kız Kulesi'nin bulunduğu yerde, Damialis olarak bilinen bu yer, kuleye yapıldıktan sonra Arcla (kale) diye anılmaya başladı. Komnenos, Mangana'daki kule ile Kız Kulesi'ndekinin arasına zincir gerdirip savaş gemilerinin geçişini önlemiştir. Ayrıca gümrük vergisi ödemekten kaçınan ticaret gemilerini de denetimi altına almıştır.

Kimi tarihçiler, bu kulenin 100 adım uzunluğunda bir yer altı yolu ile sahile bağlı olduğunu, bu yoldaki bir tatlı su kanalıyla kuledeki sarnıcın doldurulduğunu yazmaktadırlar. Ayrıca kule ile kara arasında dalgakıranlık yapan bir de duvar vardı. Bu duvar daha sonra yıkıldı. İnciciyan XIX. yüzyılın başlarında, deniz durgun olduğu zamanlarda duvarın kalıntılarının suyun altında görüldüğünü yazmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u kuşattığında Bizanslılara yardım için gelen Venedik donanması burada üslenmişti. Fatih İstanbul'u aldıktan sonra buradaki küçük kaleyi yıktırdı, yerine taştan, çevresi mazgallarla çevrili bir kalecik yaptırdı. Dönemin tarihçilerinden Tursun Bey, Kız Kulesi'nden şöyle söz etmiştir:

"İstanbul limanı ağzına mukabil, Anadolu yakasında, deniz içinde döküntü taş arasında bir muhkem kal'a yaptırdı ve topları vaz eyledi ki, atıldıkça liman içinde gemi durmaz."

Kule, 1510 depreminde büyük bir zarar gördü. Yavuz Sultan Selim, kuleyi onarttırdı. Bu tarihten sonra kule, kale olarak değil, bir deniz feneri olarak hizmet vermeye başladı. Ayrıca fırtınalı günlerde burası küçük tekneler için bir barınak gibiydi. Kuledeki toplar da artık korunma için değil, törenlerde selamlama için atılıyordu. Kanunî Sul-

tan Süleyman'ın ölümünden sonra tahta geçmek için İstanbul'a gelen şehzade Selim (II. Selim) Üsküdar'dan geçerken Kız Kulesi'nden atılan toplarla selamlanmıştı. Bundan sonra, uzun süre, tahta geçen padişahlar için bu tür selâmlama âdet oldu.

1520'lerde yapılan yerli minyatür ve yabancıların yaptığı bir desenlerde burası, üstünde sivri bir külahı olan, duvarlarında da çepeçevre pencere açıklıkları bulunan bir kale olarak gösterilmektedir. XVII. yüzyılın başlarındaysa Fransız rahibi J. Grelot'un yaptığı İstanbul panoraması gravüründe Kız Kulesi, dört köşedir. Aynı yüzyılın ortalarında Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Kız Kulesi'nden şöyle söz etmiştir:

"…kulenin karadan bir ok menzili mesafede, dört köşe ve seksen zira[1] yüksekliğinde, iki yüz adım hacminde ve iki tarafa nazır demir kapısı vardır. İçinde dizdarlarıyla 100 adet muhafız neferi, sahilde 40 pare balyemez toplarıyla mükemmel bir cephaneliği vardır."

1719'da deniz feneri olarak kullanılan kulede yağ kandilinin rüzgârın etkisiyle çevreyi tutuşturmasından çıkan yangında iç kısmı tamamen ahşap olan kule yandı. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından taştan yeniden yaptırıldı. Yapım sırasında kulenin en üst katına çatısı sütunlara oturan bir camlı köşk eklendi, çevresi de duvarla çevrildi. 1734'de dönemin mimarlarından Kayserili Mehmet Ağa tarafından, yapılan kimi eklerle onarıldı.

Kız Kulesi de, İstanbul'daki öteki kuleler gibi sürgün, hapis, idam gibi cezalara sahne olmuştur. I. Mahmut (1730-1754) Kızlarağası Beşir

Ağa'nın başını Kız Kulesi'nde kestirdikten sonra Topkapı Sarayı önündeki "Cellat Taşı"na koydurtarak teşhir ettirmiştir. Sultan III. Osman da 1755'te sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa'ya sinirlenmiş ve "…ben istesem hamalı bile sadrazam yaparım" deyince paşa, "Hünkarım yaparsınız elbet, ama ona Hamal Ali Paşa derler" diye cevap vermiş. Bunun üstüne padişah paşayı, Kız Kulesi'ne hapsetmiştir. Padişahın annesi Şehsuvar kadının araya girmesiyle paşa hem sürgüne gönderilmekten hem de kellesini vermekten kurtulmuştur.

1836-1837 yıllarında İstanbul'da baş gösteren veba salgınında kule, karantina olarak kullanıldı. 1832'de II. Mahmut'un buyruğu ile büyük bir onarım geçiren kulenin giriş kapısı üstüne padişahın tuğrası ile hattat Rakım'ın yazdığı onarım yazıtı yerleştirildi. 1857'deki onarımda kuleye deniz feneri yerleştirildi, fener 1920'de otomatik ışık yayan bir türle değiştirildi. 1943'de yeni bir onarım geçiren kulenin çevresine büyük kayalar konarak denize kayması önlendi. Bu arada kulenin oturduğu kayalığın çevresindeki rıhtımda bulunan ambarlarla gaz depoları kaldırıldı. Yapının dış duvarları korunarak içi betonarme olarak yenilendi.

1959'dan itibaren bir süre Deniz Kuvvetlerine bağlı radar üssü olarak hizmet verdi. 1965'te "Deniz Kuvvetleri Tesisi Mayın Gözetleme ve Radar istasyonu" olan yapının zemin katına mutfak, ısı santralı, jeneratör odası, üst katlara da operasyon odası, radyo-link santrali, alıcı-verici odası ve film odası gibi bölümler eklendi. Kule bölümündeki katlarda personelin yatakhaneleriyle çalışma odaları bulunuyordu. Çatıyla kulenin terasına radarlar yerleştirilmişti.

1982'den sonra Deniz Kuvvetleri'nden Türkiye Denizcilik işletmesine devredildi. Bir süre, Deniz Yolları'nın gemilerdeki farelerle zararlıları öldürmekte kullandığı siyanüre depoluk yaptı. 1990'da zehir, kuleden boşaltıldı. 1992'de Hazine'ye bırakıldı.

Bu tarihten sonra kulenin hangi amaçla kullanılacağı konusunda bir takım projeler yapıldı. 2000 yılında Kız Kulesi, yeniden büyük bir onarıma alındı. Aslına uygun biçimde yenilendi. Bu onarım sırasında, zemin katta daha önce bilinmeyen Sarayburnu'na bakan cephesinde 45 derece, Boğaziçi'ne bakan yönünde ise dik açılı mazgal delikleri ortaya çıktı. Mazgalların bu durumu, hem gün ışığının içeri girmesini sağlamak, hem de top atışlarını kolaylaştırmak içindir.

Bu yenilemede sonradan eklenen kimi bölümler kaldırıldı, dört köşe kule demir kasnaklarla takviye edildi.

Yenilemenin ardından "Hamoğlu Turizm" şirketine kiralanan kule, halkın hizmetine açıldı. Restoran olarak kullanılan zemin kattan ahşap merdivenlerle üst katlara çıkılmaktadır. Kulede hediyelik eşyaların satıldığı yerin çevresini dolanan balkon bölümü, çay salonu olarak kullanılmaktadır.

1 Metrenin kabulünden önce kullanılan uzunluk ölçülerindendir. 75 cm ile 90 cm arasında değişen biçimleri vardır.

Haydarpaşa-Kadıköy Anıt Yapıları >

> Haydarpaşa İskelesi

Haydarpaşa'da, Haydarpaşa Garı'nın önünde bulunmaktadır.

İskele, Asya ile Avrupa'yı, deniz yoluyla, birbirine bağlayan önemli bir noktadır. Neoklasik üslupta olan iskeleyi, bu üslubun öncü mimarlarından Vedat Tek yapmıştır. Dikdörtgen planlı bir yapıya sahip olan iskelenin önüne sekizgen bir gişe yerleştirilmiştir. İskelenin ana yapısından dışarıya taşan gişenin yanındaki girişlerden ortadaki bekleme salonuna girilir.

Bekleme salonu, üç salondan oluşmuştur. İki tarafındaki uzun dikdörtgen salonlar vapurdan inen yolculara ayrılmıştır. Orta salon vapura binecek olan yolcular içindir. Böylece gelen giden yolcuların akışı sağlanmış olmaktadır. Orta salonun giriş kapısı üstünde birinci mevki yazısı vardır. Bu da yolcuların bir zamanlar, yolculuk yapacakları mevkiye göre biniş yerlerinin ikiye ayrıldığını göstermektedir.

İskelenin dış cephesi, tek renkliden çok renkliye uzanan çinilerin yanı sıra neoklasik dönemin özelliğini yansıtan taş işçiliğiyle bezelidir. İskelenin Kütahya'da üretilen çinilerini Mehmet Emin Bey yapmıştır. Bunu belirten bir yazıt, iskelenin deniz yönündeki kapının üstüne yerleştirilmiştir. Yazıt, 1915 tarihlidir.

İskelenin kapılarının üstü, pencere kemerler, kemer aynaları ve alınlıklarla burada ortaya çıkan üçgen boşluklar çinilerle kaplıdır. Sır altı tekniğiyle yapılan bu çiniler kare, üçgen ve dikdörtgen biçimindedir. Çiniler kirli sarı, turkuvaz, beyaz, mor lacivert, kırmızı renklerdedir.

Ön cephedeki gişenin üstüne şakayık, lale ve benzeri çiçeklerle yapraklardan ve Rumilerden oluşturulmuş bir zeminin ortasına "Maşallah" yazısı ile onun iki yanına iki çıpa ile ay-yıldız motifleri yerleştirilmiştir. Ayrıca gişenin iki yanında servi ile bezeli panolar vardır. Bu servilerin altları karanfil ve lalelerle daha da zengin bir görünüme ulaştırılmıştır. Bu çinilerin üstünde de Kütahya'da yapıldıklarını belirten Kütahya sözcüğü bulunmaktadır. İskelenin çini ve taş işçiliğinin yanı sıra pencere ve kapı vitrayları da oldukça ilginçtir. İskelenin orta salonunun deniz yönündeki kapısı üstünde, çini levhaya eski yazıyla işlenmiş "Haydarpaşa" yazısı yer almaktadır.

> Haydarpaşa Garı

Haydarpaşa'da, Haydarpaşa vapur iskelesinin arkasında yer almaktadır.

İstanbul'un Anadolu'yla Ortadoğu'ya açılan ilk kapısıdır. İstanbul-Bağdat Demiryolu hattının başlangıç istasyonu olarak inşa edilmiştir. Devlet Demiryolları'nın ana istasyonudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İstanbul-Bağdat seferlerinin yanında İstanbul-Şam-Medine seferleri, Hicaz Demiryolu Seferleri adıyla buradan yapılmıştır.

Haydarpaşa Garı'nın yapımına, II. Abdülhamit (1842-1918) döneminde, 1906 yılında başlandı. 19 Ağustos 1908'de tamamlanarak hizmete girdi.

Binanın bulunduğu alana, Selimiye Kışlası'nın yapımında büyük emeği geçmiş olan III. Selim'in paşalarından Haydar Paşa'nın adı verildiğinden gar da bu adla anılır oldu.

Otto Ritter ve Helmuth Cuno adlı iki Alman mimar, garın plan ve projesini yaptıkları gibi, binanın yapım işini de üstlendiler. Binanın yapımında Alman ustalarının yanı sıra İtalyan taş ustaları birlikte çalıştı.

Gar binası, başlangıçta iki bin beş yüz yirmi beş metrekarelik bir alana kuruldu. Bugünkü kapalı bölümleriyle birilikte üç bin sekiz yüz otuz altı metrekarelik bir alana yayıldı.

Neoklasik Alman mimarisi üslubundaki bina, her biri 21 metre uzunluğunda, suya karşı izole edilmiş 1700 kazık üzerine oturtulmuştur. Garın temelinde Hereke'den getirilen pembe granit kullanıldı. Binanın dış yüzü ise, sert hava koşullarına dayanıklı, ama işlenmesi çok kolay olan, Lefke'den getirilen taşlarla bezendi.

I. Dünya Savaşı sırasında gar binasının deposunda bulunan cephanelerle 1917'de yapılan bir sabotaj sonucu çıkan yangında binanın büyük bir bölümü zarar görmüştür. Yeniden onarılan bina bugünkü şeklini almıştır. 1976'da aslına uygun olarak yeniden geniş çapta onarılmıştır. 1979'da Haydarpaşa açıklarında bir gemiyle çarpışan İndependandte adlı petrol tankerinin patlayarak günlerce yanışından etkilenen binanın O. Linneman tarafından yapılan kurşun vitrayları, sıcaktan eriyerek zarar görmüştür. 1983'ün sonunda dört dış cephesiyle ön cephesindeki iki kulesi yenilenmiştir.

Ayrıca garın önüne bir mendirek yapılarak Anadolu'dan gelecek ya da Anadolu'ya gidecek vagonların ticari eşyalarını boşaltmaları için tesisler yapılmıştır.

Haydarpaşa Garı, bir çok öyküyle şiire konu olmuştur.

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Kınalıada'nın doğusundaki çıkıntının kesilerek taşlarının Haydarpaşa'nın temeline konulduğunu yazar. Bu yüzden de, kırmızı toprağı olan, Kınalı'nın o yanının hâlâ kanadığını söyler.

Nazım Hikmet, "Memleketimden İnsan Manzaraları" kitabında Haydarpaşa Garı'nı şu dizelerle betimlemiştir:

"Haydarpaşa garında
1941 baharında
saat on beş
Merdivenlerin üstünde güneş
yorgunluk
ve telaş."
(…)
"Merdivenleri çıkan heybenin
kırmızı, mavi, siyahtı nakışları
Halı-heybeler
ata, katıra, yaylıya binerlerdi eskiden,
şimdi şimendifere biniyorlar"
(…)
"Haydarpaşa koyunda
martılar inip kalkıyor
denizde leşlerin üstünde.

İmrenilir şey değil
martıların hayatı.

Garın saati
üçü beş geçiyor

Siloların orada
buğday yüklüyorlar
İtalyan bandıralı bir şilebe."

Bu betimlemelerin her biri, kitaptaki ayrı öykülere bir giriştir.

> Kadıköy İskelesi

Kadıköy'de Rıhtım Caddesi'nde eski Kadıköy Şehremaneti (Belediyesi) binasının karşısında yer almaktadır.

Bugün eski iskele olarak bilinen bu iskelenin onarımı sırasında ortaya çıkan yazıtında 1926 yılında yapıldığı yazılıdır. Mimarının kim olduğu kesinlik kazanmamıştır.

Neoklasik üsluptaki iskele, iki katlı olup ön yüzü dikdörtgen biçiminde bir çıkıntı yapmaktadır. Üstü kırma çatıyla örtülüdür. İskelenin birinci katı üç bölümlüdür. Beşiktaş yolcuları ve Ada yolcuları için iki ayrı dikdörtgen planlı salonu vardır. Her iki salonun ön ve arka yüzlerinde girişle çıkışı sağlayan ikişer kapı bulunmaktadır. Bu katta memurlarla işçilere ayrılmış beş oda vardır. İskelenin kapalı mekanının iki yanında inen yolcular için düzenlenmiş revaklı iki çıkış yeri bulunmaktadır.

İkinci kat, denize bakan, ama birbirleriyle bağlantısı olmayan balkonlarla çevrelenmiştir. Bu balkonlara açılan büyük bir salon ve yanında da iki küçük salonla dört oda yer almaktadır. Büyük salon, dört ayakla desteklenmiş, çevresine de odalar yerleştirilmiştir. İç bezemesinde kartonpiyer kullanılmış, birinci katla ikinci katın duvarları ile tavanlar arasındaki geçişler, çiçek motiflerinden oluşan bir bordürle bezenmiştir.

İskelenin ön yüzünde ortada bulunan üçlü kemer dizisinin üstleri tek bir çini pano ile bezelidir. Panoya içte turkuvaz, dışta lacivert kalın bir şerit kuşatır. Beyaz zeminli panoda turkuvaz, mavi ve lacivert renkli Rumiler, kıvrık dallar, kırmızı-beyaz renklerde karanfiller, yabani enginar yaprakları ve çiçek bezemesine yer verilmiştir.

İskele 1959'da onarılmış, ardından 1984-86 arasında ikinci bir onarım yapılmıştır. Onarımlar sırasında iskele, kimi değişikliklere uğramaktadır.

İskele, günümüzde de kullanılmaktadır. Üst katı lokal olarak hizmet vermektedir.

> *İskele Camii*

Kadıköy'de, İskele yakınında Kadıköy çarşısının girişinde bulunmaktadır.

Cami, 1761'de III. Mustafa tarafından yaptırılmıştır. Camiyi, 1859'da Abdülmecit onartmıştır. 1975 yılında bir onarım daha geçiren cami, taştan, tek kubbeli, küçük bir yapıdır. Kapısında Abdülmecit'in tuğrasının olduğu 1859 tarihli bir yazıt vardır. Tek şerefeli olan minaresi, kesme taştandır.

> Osman Ağa Camii

Kadıköy'de çarşı içinde, Söğütlüçeşme Caddesi üstünde yer almaktadır.

Cami, Fatih Sultan Mehmet dönemine (1451-1481) ait Kadıköy'e adını veren Kadı Mehmet Efendi'nin yaptırdığı, Osmanlı'nın buradaki ilk önemli yapısı olan mescidin yerine 1612 yılında yapılmıştır.

Kurucusu, I. Ahmet döneminin (1603-1617) Bâbüssaâde ağası olan Osman Ağa'dır. Kendisi, Mekke ve Medine ahalisine gönderilen armağanlar arasında yer alan kendi icadı bir buhardan dolayısıyla Buhuri Osman Ağa olarak da bilinir.

Kare planlı olan caminin kagir olan duvarları, üç dizi tuğla, bir dizi taştan oluşmuştur. Sağda bulunan tek şerefeli minaresi tuğladandır. Çatısıyla son cemaat yerinin sütunları ahşaptır. Önünde 1612 tarihli çeşmesi vardır.

Cami, zaman içinde harap olunca, 1811 yılında II. Mahmut tarafından yenilenmiştir. 1878'de Kadıköy'de çıkan yangın sonucunda yanınca yerine aynı yıl içinde bugünkü cami yapılmıştır.

Caminin bahçesinde bulunan çınar ağacı, 1880 yılında caminin imamı Mehmet Asım Efendi tarafından dikilmiştir.

> Ayia Eufemia Kilisesi

Kadıköy'de çarşı meydanında bulunmaktadır.

Rum Ortodoks'lara ait olan kilise Halkedonlu (Kadıköylü) Azize Eufemia'ya adanmıştı. Kadıköylü varlıklı bir ailenin kızı olan Eufemia, Hristiyanların izlendiği bir dönemde, inancı yüzünden 303 yılında öldürülmüştür. Daha sonra ailesi, onun ölüsünü Halkedon dışındaki bir mezara gömmüştür. Hristiyanlık, Bizans'ta, I. Costantinus (324-337) döneminde tanınınca mezarının bulunduğu yere ailesi küçük bir anıt

mezar yaptırdı. 451'de toplanan Ökümenlik Konsil'de Eufemia, Ortodoksların koruyucusu ilân edilerek ölüm tarihi olan 16 Eylül Yortu günü kabul edildi.

Eski kaynaklar, bu azize adına, İstanbul'da bugün var olmayan 4 kilise olduğundan söz eder. Bunların en önemlisi Sultanahmet'te Hipodrom yakınındakidir. Azize'nin kutsal emanetlerinin de bulunduğu bu kilisedeki emanetler, İkonoklast (ikona kırma) döneminde imparatorun buyruğuyla buradan kaldırılmıştır. Daha sonra İmparatoriçe Eirene kutsal emanetleri törenle kiliseye geri getirmiştir. Öteki kiliselerin Olibreu (Şehzadebaşı), Petrion (Cibali yöresi), Petra'da (Edirnekapı yöresi) olduğu söylenir.

Kadıköy çarşı meydanındaki kilisenin Ayia Eufemia kilisesinin bulunduğu yerle bir ilgisi yoktur. Burada, Bizans döneminde Ayia Basis Manastırı bulunuyordu. Daha sonra Ayia Eufemia Metropolitik Manastırı olarak kullanıldı. Bu bina zamanla harap olup yıkıldı.

Bugünkü kilise, 1694'te Kadıköy Metropoliti Gabriel tarafından yeniden yaptırıldı. 1830'da Kadıköy Metropoliti II. Zaharias Rusya'dan aldığı mali destekle kiliseyi büyüttü.

Zamanla bakımsız kalan bina, 1993'te Metropolit III. Iokem'in mali katkısıyla yenilenerek 1 Nisan 1993'te yeniden ibadete açıldı.

Kilise, kapalı Yunan Haçı planlıdır. Ortasında yüksek kasnaklı bir kubbesi vardır. İkona panosu kabartmalarla bezenmiş ahşaptır. İçersinde gümüş kaplı ikonalar bulunmaktadır.

Kilisenin sağında taştan yapılmış bir çan kulesi yer almaktadır.

> Surp Takavor Kilisesi

Kadıköy'de, Kadıköy Çarşısı, Osmanağa mahallesi, Muvakkithane Caddesi'ndedir.

Kilise, Ermeni Gregoryen'lere aittir.

Kiliseden ilk kez Sarkis Hovannesyan "Başkent İstanbul'un Topoğrafyası" adlı kitabında söz etmiştir. Yazara göre, burada "Surp Advadzadzin" adında ayrıca içinde Surp Takvor'a adanmış küçük bir şapelin olduğu yıkılmak üzere olan bir kilise vardı. Bina, Patrik Abraham döneminde, Harutyan Amira Nordukyan'ın maddi yardımlarıyla onarılarak 4 Temmuz 1814'te ibadete açılmıştır. Ağustos 1855'teki bir yangında yanınca bina, Erzurumlu Murat Garabetyan'ın katkılarıyla mimar Mıgırdıç Kalfa'nın projesi çerçevesinde yeniden yapılmıştır. Aziz/Ermiş Kral anlamına gelen "Surp Takavor" adıyla 1858'de ibadete açılmıştır.

Bu onarımda kilisenin avlusuna Hamazasbyan Muradyan adıyla bir de okul eklenmiştir. 1862'de ölen Murat Garabetyan kilisenin avlusunda gömülüdür. Bir süre sonra ölen eşi de aynı yere gömülmüştür. Mezarlarının mermer lahitleri girişin sağında ve solunda yer alır. 1936'da yeni bir onarımdan geçirilen binaya maddi yardımı Divriği'nin Kesme köyünden Hovannes ve eşi Mariam Noradukyan yapmıştır. 1978'dey-

se Herman Türkmen dış camekânları yenilemiştir. Bu yenileme sırasında kilise kapısıyla çan kulesi arasındaki alan kapatılarak cemaate yer açılmıştır.

Bina mimarisi, klasik Ermeni mimarisini yansıtmaz. Kilise kapalı haç planında yapılmıştır. Orta mekanın üstünü yüksek kasnaklı bir kubbe örtmektedir. Haçın öteki kolları kiremit çatıyla kaplıdır.

Oldukça sade olan dış görünüşüne karşılık, giriş cephesi, kesme taşla kaplanmıştır. Bu cephede yarım yuvarlak kemerli ikiz pencereler bulunmaktadır. Gotik mimari üslubunda yapılmış olan çan kulesi, yapının kubbesinden sonra, mimari açıdan dikkat çeken öğesidir.

İstanbul'da itfaiye teşkilatının olmadığı dönemde, tıpkı semtlerde olduğu gibi, bu kilise de kendisine ait bir tulumbacı takımı kurmuştur. Bunların ahşap olan koğuşu Güneşlibahçe Sokağı'na bakıyordu. Tulumbacılık tarihe karışınca koğuş yıkılarak kagir iki katlı bir dükkâna dönüştürüldü.

> *Hemdat İsrael Sinagogu*

Kadıköy'de Yeldeğirmeni, İzzettin Sokağı'ndadır.

Beylerbeyi sırtlarındaki Dağhamam Sinagogu'nun yanması üzerine bölgedeki Museviler yeni bir bina arayışına giriştiler. II. Abdülhamit'in 14 Ocak 1896'daki fermanıyla sinagog yapımına izin çıktı. Kısa süredearsa bulundu ama Rumlar da bu arsayı kilise alanı olarak almak istiyorlardı.

İki cemaat arasında bu yüzden çekişme başlar. İş büyür, kavgaya, ardından dövüşmeye varır. Durumu, göz doktoru Elias Paşa'dan öğrenen padişah, olayları askeri gücüyle bastırır, sinagogun yapımını da koruma altına alır.

Sade bir mimariye sahip olan yapıya giriş, iki yandan, korkuluklu ve mermer basamaklı merdivenlerle yapılmaktadır. İki katlı cephe pencereleri alt katta dikdörtgen, üst katta ise ikizli yuvarlak kemerlidir. Cephe, üçgen bir alınlıkla tamamlanır.

Çatısının altında, geleneksel sinagog mimarisinde kullanılan, dışardan görülmeyen, üstü çatı ile kaplanan kubbe vardır.

Sinagog, 3 Eylül 1899'da "Roş Aşena" bayramında açılmış, İsrailoğullarının şükranı (hamdı) anlamına gelen adı, dönemin padişahı II. Abdülhamit'e duyulan borçluluk duygusu yüzünden konmuştur.

Yıldız Sarayı'nın kuyumcubaşı, Hahambaşılık Meclisi üyelerinden olan Aron de Leon'un oğlu Jak de Leon sinagoga dönemin 100 altın değerindeki bugün de sinagogun merkez holünde asılı bulunan avizeyi armağan etmiştir. Ehal'in (kutsal metinlerin durduğu dolap) mermer merdivenlerini İsak Roza yaptırmıştır. Sinagog'un ilk Hahamı Menahem Farhi'dir.
Hemdat İsrael Sinagogu'nda her yıl, ağaç dikme ve meyve bayramı olan Tu Bişvat da kutlanmaktadır.

Selimiye, Üsküdar Anıt Yapıları >

> Selimiye Kışlası

Üsküdar'da Harem sırtları üstünde bulunmaktadır.

Semte adını veren kışlanın yerinde daha önce Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Kavak Sarayı'yla geniş bahçesi yer alıyordu. Buraya bir kışla yapılması için ilk adımı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa atmıştır. Paşa'nın bu çabası, Patrona Halil ayaklanması yüzünden gerçekleştirilemedi.

III. Selim, Nizam-ı Cedid Ordusu'nun askerlerini Levent Çiftliği'nde üstlendirmişti. Kısa bir süre sonra bu alan yeni orduya dar geldi. O zaman, padişah, yeni bir kışla yapımına karar verdi. Kışlayı, Harem sırtlarındaki geniş arazi üstüne, 1794-99 yılları arasında kesme taştan bir kaide üstünde ahşap olarak inşa ettirdi.

III. Selim'in yaptırdığı kışla, 1807'deki Yeniçeri ayaklanması sırasında yandı. III. Selim'in yenileştirme hareketinin sürdürücüsü olan ve onun yerine geçen II. Mahmut, yanan kışlanın yerine mimar Kirkor Balyan'a 1827-29 yıllarında kagir bir kışla yaptırdı. Sultan Abdülmecit döneminde iki kez yenilenen kışlanın dört köşesine yedişer katlı birer kule eklendi. Bina, 1843 yılında günümüzdeki görünümünü aldı.

Kışla, Kırım Savaşı sırasında (1853-56) hastane olarak kullanıldı. Modern hemşireliğin kurucusu sayılan İngiliz hemşiresi Florance Nightingale 1854'te kışlaya gelerek yaralı askerlerin tedavisine katıldı. "Lambalı Kadın" olarak da anılan Florance Nightingale ile beraberindeki hemşirelerin kaldığı yer, müze yapıldı. Bugün kulelerden biri, Florance Nightingale Müzesi olarak kullanılmaktadır. Kışla I. Dünya Savaşı yıllarında yeniden orduya verildi.

Cumhuriyet'ten sonra 1959-63 arasında askeri ortaokul yapıldı. 1963'te onarılarak Birinci Ordu Karargâhı haline getirildi. 1970'le 1980'li yıllardaki sıkıyönetim dönemlerinde kışlada askeri mahkemeler görev yaptı. Aynı zamanda tutukevi olarak da kullanıldı. Günümüzde Birinci Ordu Karargâhıdır.

Selimiye Kışlası, 200x267 metre ölçütünde, dikdörtgen şeklinde, ortasında büyük bir avlusu olan bir yapıdır. Denize doğru eğilimli bir sırt üstünde kurulduğundan, her yöndeki bodrum katı sayısı değişiktir. Bodrum katlarının üstünde üç kat yer almaktadır. Dört köşesinde bulunan kuleleri yedişer katlıdır.

Büyüklüğü ile ünlü olan Selimiye Kışlası için bir söylenti bile çıkarılmıştır. Baba oğul aynı kışlada askerlik yaptıkları süre içinde, teskere alana kadar, birbirleriyle karşılamamışlardır.

> Selimiye Camii

Selimiye'de Selimiye Kışla Sokağı, Şerif Kuyusu Sokağı, Selimiye Camii Sokağı ile Çeşme-i Kebir Sokağı'nın çevrelediği geniş alanda yer almaktadır.

III. Selim'in yaptırdığı camiinin inşasına 1801'de başlanarak 1805'te bitirilmiştir.

Selimiye Camii külliyesi mektep, muvakkithane, çeşme ile sebilden oluşmaktadır. Caminin yanı sıra Selimiye adıyla anılan kadife ve kumaş yapımevleri ile bir hamam da yaptırılmıştır. Hatta bu son yapılar için Galatasaray'ın fazla olan arazileri satılarak parası yapımlara katkı olması için camiye verilmiştir.

Cami, barok üslupta, kare planlı, tek kubbeli, iki minarelidir.

Son cemaat yerinden camiye girilen cümle kapısı üstündeki kitabede şu dizelerle tarih düşürülmüştür:

"Üsküdar'ı kıldı ihya çünkü hüsn ü himmeti (Üsküdar'ı yeniledi bu güzel bağışı)

Bir mücessem (cisimleşmiş) nurdur bu mabed-i Sultan Selim"

Giriş kapısının tokmakları, döneminden kalma tunç tokmaklardır. Üstleri işlemelidir. Birinde "Lâilâheillâllah", ötekinde "Muhammedin Resulullah" yazılıdır.

Üç ulu çınarın gölgesinde büyük bir avlu içindeki cami, bol pencereli, kemerler üstünde yükselen kubbesi, köşelerdeki zarif ağırlık kuleleriyle göz alıcı bir görünüme sahiptir. İçi, dış yapısı kadar gösterişli değilse de, çok sayıdaki pencereleri yüzünden aydınlık ve ferahtır. Mihrap, minber, vaiz kürsüsü som mermerdir. Pencere söveleriyle içleri de mermerdendir. Alt pencerelerin üstünden camiyi çepçevre dolaşan mermer kuşak üstüne ayetler kazınmıştır. Yeşil zemin üstündeki altın yaldızlı bu kabartma yazı camiye ayrı bir güzellik vermektedir. Bu kuşağın üstündeki duvarlarla kubbeye dönemin yaldızlı ve renkli nakışları işlenmiştir.

Mirat-i İstanbul adlı kitaptaki bilgiye göre: "Cami bittikten sonra minareleri kalın olduğundan dış tarafından tıraşlanarak inceltilmiş ve o sırada esen şiddetli bir lodos rüzgârından 1822'de minarelerden biri yarısından diğeri de dibinden kırılmış, bu yüzden camide de bazı yerler sakatlanmıştı. Sonra minareler yeni baştan tamir edilip yapılmıştı."

Cami, 1954-59 yıllarında da esaslı bir onarım görmüştür.

Caminin yanında sibyan mektebi, hizmetli odaları ile Hünkar Mahfili yer almaktadır.

Hünkâr Mahfili camiye girildiğinde sağdadır. Yaldızlı kafesler kısmen korunmuştur. Kadınlar bölümü de kafeslidir. Müezzin mahfilinin altında, camiye girilen kemerli bölüm üstünde döneminin özgün bir tahta işçiliği vardır. Kemeri bir çerçeve olarak kuşatan bu tahta oyma, toplanmış bir perdeyi andırır. Nefti üstüme altın yaldızla süslenmiş

oyma perdenin nakışları, püsküllleri, katları ustalıkla işlenmiştir. Avlu içindeki caminin kendisini çevreleyen dört sokağa da açılan ayrı avlu kapıları bulunmaktadır.

Tak biçiminde olan bu kapıların biri hariç, öteki üçünün iç ve dış alınlarına ayetler yazılmıştır. Şerif Kuyusu Sokağı'na açılan avlu kapısının yalnız dış yüzünde âyet vardır. Bu kapıdan avluya girildiğinde, sağ tarafında abdest muslukları olduğu görülür. Bunun ön bölümü muvakkithanedir. Muvakkithanenin sol tarafında caminin şadırvanı bulunmaktadır. Günümüzde kullanılmayan bu şadırvan dikdörtgen tekne biçimindedir. Üstünü kalın bir kapağın örttüğü bu teknenin dört yüzünde 12 musluk yeri vardır.

Caminin ana kapısı, Selimiye Camii Sokağı'na açılır. Yerinin eğimi yüzünden iki yanı, zemini ile korkulukları kesme taştan bir rampa yoluyla avlu kapısına ulaşılmaktadır. Kapının iki yüzünde de ayetler yazılıdır. Tak biçimindeki bu büyük ve yüksek kapının üstü kurşun kaplıdır. Tepesinde de bir alem vardır. Ana kapının iki yanında da caminin mezarlığı yer almaktadır. Bu sokağa bakan avlu duvarına hacet pencereleri açılmıştır. Selimiye Kışlası Sokağı ile Şerif Kuyusu Sokağı'nın birleştiği yerde, bugün, imam evi ve kütüphane olarak kullanılan sibyan mektebi vardır. Yüksek olan bu yapının üst bölümü ahşaptır.

> *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi*

Haydarpaşa'da, Tıbbiye Caddesi üstünde bulunmaktadır.

Görkemli yapısıyla Selimiye Kışlası'ndan sonra göze çarpan Haydarpaşa sırtlarındaki bu yapının inşaatına II. Abdülhamit döneminde 11 Şubat 1895 tarihinde başlanmıştır. II. Abdülhamit döneminin ünlü mimarlarından Alexandre Vallabury ile Raimondo D'Aronco'ya yaptırdığı bina, 1900 yılında tamamlanmıştır. Ayrıca 1901 yılında tıbbiye binasının karşısına yaklaşık 100 metre uzaklıktaki klinik pavyonlarının yapımına başlanmıştır.

Bina, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane adı altında tıp fakültesi olarak II. Abdülhamit'in doğum günü olan 6 Kasım 1903 Cuma günü törenle açılarak eğitime başlamıştır.

Bu okul sayesinde, o zamana kadar, adeta göçebe bir biçimde eğitim veren, oradan oraya taşınan tıp okulları, tek binada eğitim veren modern bir yerleşke yapısı içinde toplanmıştır.

Binanın Türkiye'nin modern tıp eğitiminin tarihi içinde önemli bir yeri vardır. Ulusal Kurtuluş Savaşımız ve yakın dönemin tıp tarihindeki önemli olaylara tanıklık etmiştir.

Bina, daha önceden yapılmış olan Haydarpaşa Askeri Hastanesi ile Selimiye Kışlası arasında yaklaşık 80.000 metrekarelik bir arsa üstüne yapılmıştır. Ortasında 140x80 metre boyutunda dikdörtgen bir avlu yer almaktadır. Bu orta avlu dört kenarı boyunca koridorlarla çevrilidir. Avlunun güney, batı ve kuzey kenarlarında sınıflar yer almakta,

öteki birimler, yapının dış yüzeyine bakacak biçimde sıralanmaktadır.

İnşaat alanı yaklaşık 24.000 metrekare olan okulun duvarlarında Hereke ile Bilecik'ten getirilen renkli granitler kullanılmıştır. Harçlar için gereken su kireci Marsilya'dan, binanın metal bölümleri Belçika'dan, metal çerçeveli pencereleri de Viyana'dan gelmiştir.

Okulun ortasındaki avlu, öğrenciler için bahçe olarak tasarlanmış, gerekli bitkilerle ağaçlar Fransa'dan sağlanmıştır.

1909 yılında askeri ve sivil tıbbiyeler, Haydarpaşa'daki tıbbiye binasında bir araya getirilerek Haydarpaşa Tıp Fakültesi adını aldı. Fakülte reisi, yani dekan olarak Cemil Paşa (Topuzlu) seçildi.

Fakülte, I. Dünya Savaşı'nda sıkıntılı dönemler geçirdi. 1913 yılında eğitime ara verilerek 1914 yılında Yedek Askeri Hastane olarak hizmet verdi, 1916 yılında, yeniden öğretime başlandı. 191 yılında okul İngiliz İşgal Kuvvetleri'nin denetimine girdi. Eğitim sırasında, büyük zorluklar ve baskılarla karşılaştı.

1933 yılındaki Üniversite Reformu sırasında fakülte, Avrupa yakasına taşındı. Bina da Milli Eğitim Bakanlığına bırakılarak Haydarpaşa Lisesi'nin kullanımına geçti. Bina, Haydarpaşa Lisesi olarak, 1983 yılına kadar, 50 yıl hizmet verdi. 1983'te Marmara Üniversitesi'ne devredildi.

Fakültenin klinik bölümleri, bugün de Haydarpaşa Numune Hastanesi olarak hizmet vermektedir.

Günümüzde, Tıp Fakültesi de dahil olmak üzere, halen Marmara Üniversitesinin Haydarpaşa yerleşkesindeki eğitim kurumlarına ev sahipliği yapmaktadır.

> *Rum Mehmet Paşa Camii*

Üsküdar'da Şemsipaşa sırtlarında bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet dönemi sadrazamlarından Rum Mehmet Paşa tarafından 1471'de yaptırılmıştır. Kapısının üstündeki Arapça kitabede yapılış tarihi hicri tarih olarak yer almıştır.

Caminin yapım biçimiyle süslemeleri konusunda Hakkı Ayverdi, "Fatih Devri Mimarisi" adlı eserinde şunları yazmıştır:

"Bütün motifler, bütün süsleme ve inşaat umumiyetle Türk'tür. Denebilir ki Bizans ricalinden (ileri gelenlerinden) birisi olan, hatta Paleologlara mensubiyetirivayet edilen (Paleolardan olduğu söylenen) Rum Mehmet Paşa, 1469'da sadaretten azlinden sonra dinini ispat etmek ve yeniden göze girmek niyeti ile bu camiye başlatmış fakat gene mensup olduğu muhiti bırakamayıp mimarisini yaşatmak arzusunu yenemeyerek Rum ustalar kullanmış ve onlar da eski alışkanlık sevkiyle altı taş olarak işlenen binanın üstünde ve kemerlerde tuğla kullanmışlar, kornişi büküp yuvarlak kasnak işlemişlerdir.

Bu bina, Fatih devrinde yapılanlar içinde Bizans'tan kısmen etkilenmiş (...) yegâne camidir."

Tek kubbeli olan caminin mihrabının üstü yarım kubbe ile örtülüdür. Yanlarda ikişer tane ocaklı odası vardır. Önündeki son cemaat yeri, revaklı olup üstü beş kubbe ile örtülüdür. Tek minaresi, öteki camilerinkinden kısadır.

Mihrabı, sade bir çerçeve içinde kum saatli ve sarkıtlı olarak alçıdan yapılmıştır. Minberi ahşaptır. Mahfillerdeki tahta işçiliğiyle tavan süslemeleri yapıldığı dönemden kalmadır.

Rum Mehmet Paşa Camii'nin ek yapılarından medrese ile hamam yıkılmıştır. Caminin mihrap tarafındaki köşede bulunan sekiz köşeli türbede Rum Mehmet Paşa yatmaktadır. Caminin mezarlığında kızı ile torununun da mezarları bulunmaktadır.

> Ayazma Camii

Üsküdar'da Salacak ile Şemsipaşa semtleri arasında, Kızkulesi'nin karşısındaki Marmara'ya bakan tepenin üstündedir.

Cami, III. Mustafa tarafından 1760-1761 yıllarında annesi Mihrişah Emine Sultan ile kardeşi Şehzade Süleyman'ın adlarına yaptırılmıştır. Mimarı Mehmet Tahir Ağadır. Yapılış tarihinin kayıtlı olduğu kapının üstündeki kitabedeki tarih düşüren dizeleri Sadrazam Ragıp Mehmet Paşa, yazısını Şeyhülislâm ve hattat Veliyüddin Efendi yazmıştır.

Topkapı Sarayı'ndaki arşive göre, caminin yerinde daha önce Ayazma Sarayı ile Ayazma Bahçesi bulunuyordu. Bir başka arşiv belgesinde ise 1740'lı yıllarda sarayın iyi durumda bulunduğu, onarılıp İran elçisinin kullanımına verildiği yazıyor.

Camiye gelir olarak bir hamamla birçok dükkân ve han yaptırılmıştır. Hamamla cami avlusuna bitişik çeşmenin suyu Çamlıca yakınındaki Bulgurlu'dan getirilmiştir.

Birkaç kez onarılan caminin minaresi iki kez yıkılarak yeniden yaptırılmıştır.

Geniş bir avlunun ortasında olan caminin son cemaat yerine, yarım daire düzenindeki on merdivenle çıkılır. Son cemaat yeri üç bölümlüdür. Caminin asıl mekânı dikdörtgen planlı olup dört kemere oturan merkezi bir kubbe ile örtülüdür. Minaresi tek şerefelidir. Sol yanda, yapıya bitişik Hünkâr Köşkü bulunmaktadır. Sokak yönünde taş konsollar tarafından taşınan mekân, sütunların taşıdığı iki katlı bir galeriyle caminin hünkâr mahfiline bağlıdır. Caminin içinde bulunan hünkâr mahfili de sütunlar üstündedir. Bu bölümdeki altın yaldızlı süslemeler, göz alıcıdır.

Ayazma Camii, Avrupa sanat üslubunun etkisinin görüldüğü dönemde yapılmış olmasına karşılık, büyük kemerler içindeki pencereler, Türk klasik mimari özelliği taşımaktadır. Minber, vaaz kürsüsü ile mihrapta çeşitli renkli taşların birleşmesinden oluşan süslemeler dikkati çekmektedir.

Caminin ek yapılarından olan hamam, muvakkithane ile sibyan mektebi yıkılmıştır. Yalnızca dükkânlardan kimi izler kalmıştır.

Caminin duvarlarındaki küçük konsol çıkmalar üstüne oturtulmuş Türk köşklerinin küçük boy modeli olan kuş evleri ilgi çekicidir.

Geniş avluyu çevreleyen duvarın bir köşesinde mermerden büyük bir çeşme vardır. Kitabesinden cami ile birlikte yapılan çeşmenin tarih düşürme dizeleri şair Zihni'nindir. Çeşme, mermer bir cepheye yapıştırılmış dört köşe bir paye biçimindedir.

Üç kapılı bir avlu içindeki cami, Türk mimarisinde yabancı bir üslubun egemen olduğu bir yapı olmasına karşılık, normal ölçüleri aşan yüksekliğiyle yapıldığı yerin konumu, gösterişli görünümünü bir kat daha artırmaktadır.

> Şemsi Paşa Camii Külliyesi

Üsküdar'da Boğaz'a karşı, Üsküdar iskelesinin solundaki kıyı kesiminde yer almaktadır. Kuşkonmaz Camii de denir.

Şemsi Paşa tarafından 1580'de Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye, cami, medrese, çeşme ve türbeden oluşan küçük bir yapı topluluğudur. Sinan'ın yaptığı en küçük külliye olduğu söylenir.

Avlunun güneydoğusunda cami ile türbe, kuzeybatısında ise medrese odaları bulunmaktadır.

Prof. Suut Kemal Yetkin, Şemsipaşa Camisi ile medresesini: "Mimarlık-Doğa ilişkisine en güzel çözümü getiren boyutlar içinde Sinan'ın denediği ilginç bir yapı" olarak tanımlar.

Suut Kemal Yetkin'e göre: "Caminin yükseltildiği deniz kıyısına rastlayan dikdörtgen kenarı, medresenin bir kanadı ile kapatılmadan avluya götüren bir giriş kapısı ve pencerelerle, (...) adeta saydam bir perde ile sınırlanmıştır. Bu da denizi yapıya katarak daha güzel bir görüntü sağlamak içindir."

Cami, kare planlıdır, ana mekân sekiz köşeli kasnağa oturan merkezi bir kubbeyle örtülüdür. Yapının içi kalem işi süslemelidir. Mihrabı mermer kaplı, minberi ahşaptır. Her ikisi de kabartmalı desenlerle bezelidir.

Caminin dıştan her kenarı 30 metre kadardır. Kuzeyiyle batı yönünde birer revak bulunmaktadır. Kuzeydeki baklava başlıklı 5 sütuna dayalı son cemaat yeri bir saçakla örtülüdür. Bütün yapı kesme taştandır. Camiye bitişik tek şerefeli bir minaresi vardır.

Türbe, caminin doğu duvarına bitişiktir. Geometrik motifli tunçtan bir kafes biçimindedir. Dikdörtgen planlı yapı aynalı tonoz örtülüdür. Suut Kemal Yetkin'e göre:

"Gerek camide, gerek türbede açılan zevkle düzenlenmiş pencerelerden cami içine bol ışık düşmektedir."

Cami 1939 yılına kadar bir yıkıntı halindeydi. Çalınan sütunları, çöken kubbesi, yıkılan minaresi ile neredeyse yok olma aşamasına gelmişti. Arsa olarak satışa da çıkarılmıştı. Gösterilen tepkiler sonucu, harekete geçen Eski Eserleri Koruma Kurumu, caminin yıkılan kubbesi ile minaresini yeniden yaptırıp götürülen sütunları gittiği yerlerden toplatarak yerlerine koydurdu. Camiyi 1940'ta yeniden ibadete açtı.

Deniz kıyısındaki caminin karşısında, kara yönünde yer alan medrese, camiye göre daha iyi korunmuştur. Caminin karşısına L biçiminde yerleşen medrese, önü revaklı kubbeli odalardan oluşur. Odaların ortasında yer alan dershane kare planlı bir yapıdır. Bugün kitaplık olarak kullanılmaktadır.

Söylendiğine göre Şemsi Paşa çok titizmiş. Rakibi olan Sokollu'ya bir gün"Senin külliyeye kuşlar pislemiş" diye takılmış. Sokollu umursamamış "Gökyüzüne açık olan her mekan kuşlardan nasibini alır"

diye cevaplamış. Şemsi Paşa, bir cami yaptırmaya karar verdiğinde Sinan'a kuşların konmadığı bir yer olup olmadığını sormuş. Sinan da Üsküdar'da kuzey ve batı rüzgarlarının kesiştiği bir derya kıyısı bulunduğunu ancak denize kayma riskinden dolayı inşaatın zor olduğunu söylemiş. Ama Paşanın ısrarını da kıramayıp Kuşkonmaz Camii'ni yapmış.

Evliya Çelebi, denizle iç içe olan bu minik yapıyı tanımlarken şöyle demiş:

"Şemsi Camii, denizin kıyısında küçük bir camidir. O kadar şirin bir bina olmuştur ki, uzaktan gören süslü bir köşk sanır."

Bugün de vapurla Üsküdar'a yaklaşılırken bakıldığında, insana bir masal kentindeki küçük bir saray izlenimini verir.

> *Atik (Eski) Valide Camii Külliyesi*

Üsküdar'da Üsküdar Alanı'nda bulunmaktadır.

II. Selim'in eşi, III. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından 1583'te Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Külliye cami, medrese, tekke, sibyan mektebi, kervansaray, hamam, darülkurra, darüşşifadan oluşmaktadır.

Caminin altı dayanak üstüne oturan tek kubbesi vardır. Merkezi kubbe ikişer yarım kubbeyle çevrelenmiştir. Dışarı doğru çıkıntılı mihrap yönünde beşinci yarım kubbe bulunmaktadır.

Caminin sağıyla solunda birer şerefeli iki minaresi vardır.

Evliya Çelebi, Atik Valide'yi: "Bir bayır üzerinde olup sanki nurdan bir kubbedir" diye tanımlar.

Caminin avlusuna doğu ve batı yönlerinden merdivenli iki kapıyla, güneyden avluyla aynı düzeydeki bir kapıyla girilir. Bu giriş kapısının sağ yanı oldukça büyük bir mezarlıktır.

Avlunun kuzey yönünden merdivenli bir kapıyla medreseye inilir. Avlunun dış duvarlarında üçü batı yönünde, biri de doğu girişinin yanında olan sivri kemerli dört çeşme vardır. Avlunun ortasında çokgen hazneli, mermer oyma şebekeli güzel bir şadırvan vardır. Avluda revaklarla kuşatılmış kubbeli odalar bulunmaktadır.

Son cemaat yeri beş bölümlüdür. Mermer sütunlar ve kurşunlu ahşap bir çatı ile avluya bağlanır.

Taç kapı klasik üsluptadır. Mukarnaslı ve sarkıtlı mermer işçiliği göze çarpar. Taç kapının sapıyla solunda birer küçük mihrapla iki minarenin giriş kapıları yer alır. Doğu köşesinde üst kata çıkan merdiven girişi vardır.

Caminin içi çini ve tahta işçiliğiyle bezelidir. Mihrabın olduğu yer bir set biçimindedir. Bu setin iki yanında vazolar içinde çiçeklerin olduğu iki çini pano vardır.

Pencere üstleri çini ayetlerle bezelidir. Mihrabın iki yanında da ayetli kitabeler vardır. Pencere kapakları sedef kakma ve sedef yazılıdır. Mahfillerin altındaki tavanların bir bölümü, o dönemin altın yaldızlı nakışlarıyla süslüdür.

Atik Valide Camii'nin ek yapılarının, askerlik tarihimizle yakın ilişkisi vardır. III. Selim döneminde Nizamı Cedid oluşturulduğunda caminin misafirhane, kervansaray ve mutfağı süvari askerlerine kışla olarak ayrıldı. Nizamı Cedit kaldırılınca binalar bir süre boş kaldıktan sonra buraya Alemdar Mustafa Paşa'nın askerleri yerleşti. Ardından süvari askerlerine kışla olarak yeniden onarıldı. II. Abdülhamid dönemi ve sonrasında medrese ile darülhadis binaları, Şabaniye Tekkesi olarak kullanıldı.

Ünlü Çemberlitaş Hamamı, 1584'te Nurbanu Sultan tarafından Atik

Valide Sultan Külliyesi'ne gelir getirmesi için yapılmıştır.

Yahya Kemal'in İslamın alçak gönüllülükten doğan ihtişamını yansıttığına inandığı Atik Valide Camii'yle ilgili iki şiiri vardır. "Atik Valide'den İnen Sokakta" ile "Ziyaret".

> Toptaşı

Üsküdar'da Atik Valide Külliyesi'ne bağlı Kervansaraydır. 1570'li yıllarda Nurbanu Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Toptaşı Cezaevi olarak anılan bina, 1852'de, yoksul vatandaşların tedavilerinin yapıldığı bir hayır kurumuna dönüşmüştür. 1865'te de İstanbul'daki kolera salgını süresinde kolera hastanesi olarak kullanıldı. Bir süre askeri depo olarak kullanılan yapı, 1873 yılında akıl hastanesi olarak hizmet vermeye başladı. Bu hizmet, 1927'de Dr. Mazhar Osman'ın buradaki akıl hastalarını Bakırköy'e nakletmesine kadar sürdü. 1935'te Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nca tütün bakım atölyesi olarak kullanılmaya başlandı. 1976'da Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilen binanın Dar-ül Hadis bölümü cezaevi; aşhane, misafirhane ile kervansaray bölümleri meslek lisesi yapıldı. 1978-1999 yılları arasında bina, Üsküdar İmam Hatip Lisesi oldu. Son yıllarda Toptaşı Cezaevi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi bünyesinde sanat merkezi olarak kullanılıyor.

Toptaşı, cezaevi olarak kullanıldığı sürede birçok ünlü yazar ile sanatçıya ev sahipliği yapmıştır.

> *Mihrimah Sultan Camii Külliyesi*

Üsküdar'da Üsküdar Alanı'nda iskelenin karşısında, Sultantepe'nin eteğindedir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı ve Rüstem Paşa'nın eşi olan Mihrimah Sultan tarafından 1547 yılında, Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye cami, medrese, imaret, tabhane, imaret, misafirhane, sibyan mektebi, kervansaray ile çeşmeden oluşmuştur. Günümüze cami, medrese ile sibyan mektebi ulaşmıştır.

İskele Camii diye de anılan yapı, kare planlı olup üstü, 16 pencereli bir kasnağa oturan merkezi bir kubbeyle örtülüdür. Ana kubbenin iki yanında üç yarım kubbe, onların altında da ikişer kubbe sıralanmaktadır.

Cami içinde kubbe, mermer sütunlar üstüne oturmuştur. Minberle sarkıtlı mihrap da mermerdir. Minber şebekeleri, üç ışıklı yıldızlar ve geometrik biçimler halinde oygu bezemelidir.

Caminin kapıları ile pencere kanatları sedef fildişi ile kemik kakmalı abanoz ağacından yapılmadır. Vaiz kürsüsü kakma işçiliğinin güzel bir örneğidir. Müezzin mahfili kıble kapısının üstündedir. Hünkar mahfili sekiz renkli sütun üstündedir.

Caminin birer şerefeli iki minaresi vardır. Yapıldığında tek minareli olan camiye ikinci minare, Üsküdar halkının "Biz de, İstanbul'daki camiler gibi mahya asmak istiyoruz" dedikleri için eklenmiştir.

Caminin iç avlusunda son cemaat yerinin önündeki şadırvanı çıkıntılı bir revak örtmektedir.

Külliyenin yerinin eğimi dolayısıyla, kuzey-güney doğrultusunda, dağınık bir biçimde yayılan toplu yapıların aşağı yukarı ortasında cami ile medrese yer almaktadır. Külliyenin çekirdeğini oluşturan caminin çifte minaresi dış görünümünün güzelliğini artırsa da yapının içi, pencere sayısının yetersizliğinden oldukça karanlıktır.

Caminin özelliklerinden biri de güneş saatinin olmasıdır. Eskiden namaz vakitleri bu saatlerle ölçülürdü.

Güneş saati, caminin batı duvarının dış yüzünde, bu duvarın kıble duvarıyla birleştiği yere mermer bir levha halinde çizilmiştir. Bu saat, üçgen biçiminde, dikey ve detaylı güneş saatleri grubunun en iyi örnek-

lerindendir. Burada, bir dik üçgenin sol üst köşesindeki dik açısına yakın bir yerde, günümüze kadar sağlam olarak ulaşan madeni bir mil ile güneş ışığının mile değmesi sonucunda oluşan gölgenin yönünü gösteren pek çok çizgi göze çarpmaktadır. Duvara madeni yedi köşebentle tutturulan mermer levhanın üst kısmında ve sağ alt köşesinde güzel yazılı bir kitabe göze çarpmaktadır. Kitabede saatin 1769'da Muhammet Arif tarafından yapıldığı, Derviş Yahya tarafından mermer üstüne çizildiği yazılıdır. Kitabeden de anlaşıldığına göre, güneş saati, camiye, caminin yapımından tam 222 yıl sonra konulmuştur.

Külliyenin günümüze ulaşan yapılarından sibyan mektebi, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çocuk kitaplığı olarak kullanılmaktadır. Medrese ise, sağlık merkezi olarak kullanıldığından iç mimarisi açısından değişikliklere uğramıştır, odalardan birinin dışında ötekiler, asıl biçimlerini yitirmiştir.

> III. Ahmet Çeşmesi

Üsküdar'da, İskele Meydanı'nda, Üsküdar vapur iskelesiyle Mihrimah Sultan Camii arasındadır.

III. Ahmet döneminde çeşme yapımına büyük bir önem verilmiştir. Üsküdar'daki III. Ahmet Çeşmesi de 1728-29 yıllarında yaptırılmıştır. Çeşme, Boğaz'a gidip gelen yolcuların yararlanması amacıyla deniz kıyısına inşa edilmişti. Bugünkü yerine meydan düzenlemesi yapılırken taşındı.

Som mermerden yapılmış olan çeşme dört yüzlüdür. Köşelerde gömme olarak işlenmiş burma sütuncukları vardır. Muslukların yanlarını içlerinde güller bulunan kabartma vazolarla geometrik şekiller süslemektedir. S ve C kıvrımlarıyla bezemelerin yer aldığı çeşmenin çokgen gövdesi, belli bir yükseklikten sonra kare prizmaya dönüşmektedir. Çeşmenin çokgen prizma gövdesindeki nişlerin üstünde bulunan rozetler, çeşmeye değişik bir hava vermektedir.

Çeşmenin cephe tasarımında kullanılan vazo içindeki lale, gül ve krizantem işlemeleri çeşmenin sanatsal işçiliğinin göstergesidir. Çeşmenin sivri kemer gibi mimari özellikleri de çeşmeye anıtsal bir güzellik katmıştır.

Çeşmenin III. Ahmet ile Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın birlikte hazırladıkları kitabesi, III. Ahmet'in hat'tıyla yazılmış, çeşmenin üstündeki beyitler dönemin ünlü şairleri olan Nedim, Şakir ve Rahmi'ye yazdırılmıştır.

> Selman Ağa Camii ve Horhor Çeşmesi

Üsküdar'da Selman-ı Pak Caddesi ile ana cadde olan Hakimiye-i Milliye Caddesinin kesiştiği yerde, Selman-ı Pak Caddesinin köşesindedir.

Cami, Sultan II. Beyazıt dönemi Babüssaade Ağası Selman Ağa tarafından 1506 yılında yaptırılmıştır. Kızlar Ağası olan Selman Ağa II. Beyazıt'ın fermanıyla öldürülmüştür.

Kare planlı olan cami, alt ve üst pencerelerinden ışık almaktadır. Üstteki pencereler vitraylıdır. Ahşap olan çatısı kurşun kaplıdır. Sağ tarafta bulunan minarenin kaidesi kesme taştandır. Üst kısmıysa ince tuğlayla örülüdür.

Ahşap olan son cemaat yeri betonlaştırılıp oda yapılarak kadınlara ayrılmıştır.

Küçük avlusu içinde sağda Selman Ağa'nın mezarı bulunmakta, kuzeybatı köşesinde 1840 yapımı olan bugün bulunmayan bir şadırvanın bulunduğu belirtilmektedir.

Cami, 1895 tarihinde Galip Paşa'nın Evkaf Nazırı olduğu dönemde onarılmış, 1973'te de yenilenmiştir.

Caminin avlu duvarları, yol yapımı nedeniyle yıkılmıştır. 1965 tarihinde yaptırılan kesme taş kemerli avlu kapısının sağ yanında üç yüzlü ünlü Horhor Çeşmesi vardır. Kapının hemen yanında, sağda, Selman Ağa'nın avlu içindeki mezarının caddeye bakan yönünde bir hacet penceresi bulunmaktadır.

Selman-ı Pak Caddesinin köşesinde camiye bitişik olarak yer alan Horhor Çeşmesi, Kemankeş Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Çeşme, 1911'de Üsküdar tramvay hattı döşenirken yola çıkıntı yaptığından buraya alınmıştır.

Kitabesi bulunmayan çeşme kesme taştan yapılmıştır. Üç yüzlü olan çeşmenin kırmızı taştan sivri kemerli nişler içinde ayna taşları vardır. Kemerlerin üstünde renkli desenli çinilerle çerçevelenmiş panolar bulunmaktadır. Kemerlerle panolar, dışa taşan tuğla saçakla örtülüdür.

> *Ahmediye Külliyesi*

Üsküdar, Ahmediye semtinde, Gündoğumu Caddesiyle Esvapçı Sokağı köşesinde eğimli bir arazi üstündedir.

Külliye cami, medrese (tekke), kütüphane, sebil, çeşmeler, türbe ile mezarlardan oluşmaktadır. Külliyedeki çeşitli kitabelere göre Tersane Kethüdası Eminzade Ahmet Ağa (ölm. 1730) tarafından yaptırılmıştır. İki kapısı olan külliyenin eğimli araziye yayılışı, mimari düzenlemesi çok başarılıdır.

Gündoğumu Caddesi üstünde bulunan sağında bir çeşme, solunda da bir sebil olan Tekke Kapısı denilen birinci kapı 1722 tarihlidir. Bu kapının üstünde medresenin dershanesi bulunmaktadır. İkinci kapı, Esvapçı Sokağı'ndadır. Bu kapıdan merdivenlerle iç avluya çıkılır.

Külliyenin mimarı bilinmemektedir.

Cami, caddeyle sokağın kesiştiği köşededir. Caminin kitabesi, kapısının üstünde Arapça yazılmıştır. 1722 tarihini taşıyan kitabede caminin olduğu yerde Kefçe (Kepçe) Hoca Mescidinin harap halde bulunduğu, yerine Hacı Ahmet Ağa'nın bu camiyi yeniden yaptırdığı yazılıdır. Cami kapısı üstünde şimdi yeri boş olan başka bir kitabeye göre de camiyi 1860'ta Ali Efendi'nin onarttığı yazılıdır.

Cami moloz taştan, minare kesme taştan yapılmıştır. Yapı, kare planlı olup tek minarelidir. 1965'ten sonra yapılan onarımda ahşap olan son cemaat yeri kaldırılmıştır. Caminin ana kapısı son cemaat duvarının sağındadır. Bu duvar üstünde bir kapı-pencere vardır. Mahfille son cemaat yeri arasındaki ilişkiyi sağlamak için yapılmıştır. Mahfil ahşap direkler üstünde olup tavanı çıtalı ve boyalıdır. Bu da yakın dönemde yapıldığını göstermektedir. Merdiveni cami içine doğrudur.

Kubbe dilimli tromplara oturmuştur. Sekiz kenarlı olan kubbe kasnağının her kenarında birer pencere vardır.

Caminin yedi alt, sekiz de üst penceresi bulunmaktadır. Üst pencerelerin içleri, sade alçı süslemelerle bezelidir.

Mihrap, günümüzde sıvalı bir oyuktan ibarettir. Öncesinde Kâbe resmi olan yeşil zeminli bir çini bulunmaktaymış.

Minber, mermerden XVIII. yüzyıl yapısı güzel bir eserdir. Külâh kenarını bir hadis-i şerif yazısı çevrelemektedir.

Vaiz kürsüsü, üç kenarlı mermerdendir. Cami, tromplardan itibaren XIX. yüzyıl nakışlarıyla bezelidir. Pencere içleriyle mihrabın iki yanındaki setler, modern fayanslarla kaplıdır.

Minaresi, kaidesiyle birlikte kesme taştandır. Şerefenin altı yuvarlak silmeli, korkulukları altı köşeli, kafeslidir.

Külliyenin on bir odalı medresesi (Tekke) L şeklinde iki kolludur. Odaların önünde yuvarlak kemerli ve kubbeli bir revak bulunmaktadır. Revak sütun başlıkları mermerdir. Medrese odalarının üstleri kubbeyle örtülüdür. Odaların hem revaka hem de dışarı açılan pencereleri, do-

lapları bir de ocağı bulunmaktadır. Medresenin dershanesi Gündoğumu Caddesi'ndeki Tekke Kapısı da denilen cümle kapısı üstünde yüksektedir. Sekiz yüzlü olan bu yapı, kubbeli ve revaklıdır. Kitabesi, 1722 tarihlidir. Önündeki üçlü revakın ortası çapraz tonoz, yanları kubbe ile örtülüdür. Sütun başlıkları mukarnaslıdır (birbiri üstüne çıkma yapan, kademeli süs). Dershanenin altı alt, altı da üst penceresi vardır. Mermer mihrabı, beş sıra mukarnaslıdır. Mihrap, dışarıya çok kenarlı, üstü yarım kubbeli olarak çıkma yapmaktadır.

Külliye'nin Esvapçı Sokağı'ndaki ikinci kapısının yanındaki kütüphanesi yüksek bir yapıdır. Kütüphane binası, kare planlı olup tek kubbelidir. Önünde üç kubbeli revak bulunmaktadır. Sekiz alt ile altı üst sıra penceresiyle bir ocağı ve iki dolabı vardır. Bu kütüphanede 70 adet yazma eser bulunmaktaymış. Revak sütun başlıkları bademlidir. Kütüphane binasının altı, bugün, genel tuvalet olarak kullanılıyor.

Külliyenin tekke kapısının solunda bulunan mermer sebil, üç yüzlüdür. Her yüzde bulunan, içi istiridye dilimli kemerlerin üstünde ikişer beyitlik yazılar yer alır. Kemerlerin köşelerini Rumiler (yaprak ve çiçek dallarından oluşan dolaşık biçim) süslemektedir. Dilimli kemer aynalarının altında da her yüzde birer beyitlik yazılar vardır. Basık kemerli sebil pencereleri altı köşeli demir şebekelerle örtülüdür. Kitabesinde 1722 tarihi yazılıdır.

Tekke Kapısı'nın sağ yanındaki çeşme de sebille aynı üsluptadır. Beş beyitlik kitabesinde 1722 tarihi yazılıdır. Çeşmenin aynı taşındaki ikinci kitabede, çeşmenin 1873'te II. Mahmud'un gözdelerinden Tiryal Hanım tarafından kaynağından itibaren onartıldığı yazılıdır.

Ayrıca Gündoğumu Caddesi'nin sonunda köşeye yakın yerde, daha sade, kitabesiz bir mermer çeşme daha vardır. Bu çeşmenin solundaki küçük bölümün külliyenin muvakkithanesi olduğu söylenmektedir.

Külliyenin mezarları, kıble ve kuzey yönünde iki parça halinde bulunmaktadır. Gündoğdu Caddesi yönünde altı kemerli penceresi olan duvarın arkasındaki mezarlıkta külliyenin kurucusu, Eminzade Ahmet Ağa'nın mezarı bulunmaktadır. Mezar taşının üstünde 1730 tarihi vardır.Aynı yerde, mescidin ilk kurucusu Kefçe (Kepçe) Mehmet Dede'nin mezarı, altı sütun üstünde, kubbeli yanları açık bir türbe içindedir. Mezar taşı, 1540 tarihlidir.

> Çinili Camii Külliyesi

Üsküdar'da Nuhkuyusu Caddesi, Çinili Mescid Sokağı'ndadır.

Külliye cami, sibyan mektebi, çeşme, sebil, hamam, dar-ül-kurradan oluşmuştur. Külliye, I. Ahmet'in eşi, IV. Murat ile Sultan İbrahim'in annesiKösem Sultan tarafından, 1640-41 yılında, ünlü mimar Kasım Ağa'ya yaptırılmıştır.

İki avlu kapısı olan caminin kuzey kapısının üstündeki kitabede, şair Fevzi'nin on iki dizelik tarih düşürme şiiri yazılıdır.

Caminin avlusunda, sekiz sütuna oturan bir kubbeyle örtülü mermer şebekeli bir şadırvan bulunmaktadır. Muntazam kesme taşla yapılmış cami minaresinin şerefesinin altında akant yapraklarından süsler vardır. Caminin birkaç basamakla çıkılan son cemaat yeri, çinilerle kaplıdır. Bu çinilerin çoğu çalındığından yerlerine başka çiniler konulmuştur.

Caminin kapısı üstündeki kitabede, iki dizelik şair Himmet'in tarih düşürme şiiri yazılıdır. Cami, tek ve sağır kubbelidir. Caminin içi, kubbe kasnağına kadar görkemli çinilerle kaplıdır. Caminin, uluslar arası süsleme tarihi içinde önemli bir yeri vardır. Bu çiniler de gösteriyor ki, Türk çiniciliği, XVI. Yüzyılın ilk yarısından sonra renk ve desen bakımından büyük bir gelişmeye ulaşmıştır. Caminin çinilerinde beyaz, siyah, kırmızı renkli karanfil, lale, gül, erik çiçeği ile papatyaların uyumlu birleşiminin olağanüstü bir güzelliği göze çarpmaktadır.

Taş işçiliğinin bütün inceliklerini kapsayan minberin külahı, Kadırgadaki Sokollu Camii'ndeki gibi tümüyle çini kaplıdır. Caminin çöken son cemaat yeri ile medresesinin tamiri sırasında büyük gelen çerçeveleri yerine oturtmak için pencere altını dolaşan olağan üstü güzellikteki çini pano, keserle parçalanmıştır.

Mihrabın içi de tamamen çini kaplıydı. Mihrabın sağındaki çini yazılardan "besmele" yazılı olanı tamamen, mihrabın solundaki sıradakilerden de iki parça çini vaktiyle çalınmıştır.

Sibyan mektebi, caminin kuzey batısında yer almaktadır. Yanındaki çeşmenin su haznesinin üstündeki yüksekliğe bina edilmiştir. Kare planlı olan yapının üstü kasnaksız bir kubbe ile örtülüdür.

Sibyan mektebi, kuzeyden ve batıdan bir avlu ile çevrilidir. Bu avluya biri güneyden, öteki de kuzeyden basık kemerli iki kapı ile girilmektedir.

Sibyan mektebine batısından düzgün küfeki taşı korkuluklu on beş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Batı yönündeki dikdörtgen söveli kapının yanında bir penceresi vardır, öteki cephelerde de dikdörtgen söveli ikişer pencere bulunmaktadır. İç kısmında, kuzey yönde ocak, öteki duvarlarda da birer niş yer almaktadır. Bu nişlerin üstünde sivri kemerli tuğladan birer pencere de görülmektedir.

Sibyan Mektebi, İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünce 1964 yılında yenilenmiştir.

Günümüzde, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak Çinili Çocuk Kütüphanesi adıyla hizmet vermektedir.

Boğaz'ın Anadolu Kıyısı Anıt Yapıları >

> Çarşı Camii

Kuzguncuk'ta Çarşı Caddesi üstünde bulunmaktadır.

Son dönem camilerinden biridir. Tarihsel ve mimari bir değeri olmamakla birlikte Müslüman, Hıristiyan dayanışmasının bir örneği olduğu için önemlidir.

Gülsüm Cengiz, "Boğazdaki Mutlu Çocuk Kuzguncuk" kitabında, semt sakinlerinden Fahrettin Uzunoğlu'nun bu caminin yapılışı konusunu aktarmaktadır:

"Çarşıdaki cami yapılmadan önce Nakkaş Camisi vardı, oraya giderdik namaz kılmak için. Üryanizade Camisi deniyor, ama biz Nakkaş Camisi derdik. Ramazan kışa rastlamıştı bir sene. Orada karların üstünde teravih namazı kılmıştık. Ben yeni caminin temeli atılırken buradaydım; ben askere gitmeden önceydi. 1952'de açıldı. Caminin yerini Suudi Dağdelen verdi". Gülsüm Cengiz Fahrettin Uzunoğlu'nun anlattıklarını şu sözlerle tamamlıyor:

"Cami Surp Krikor Lusaroviç Kilisesi'yle yan yana. Halk desteğiyle yapılan Kuzguncuk Camisi'nin yapımı sırasında, Ermeni Kilisesi yönetimi de 500 TL yardımda bulunmuş."

Bir başka kaynak, yeni caminin yapımı için 1950'li yıllarda sahilde bulunan Ermeni Kilisesi'nin bahçesinin bir bölümünü bağışlayıp yüklü bir para yardımı yaptığını yazıyor.

> Üryanizade Camii

Kuzguncuk'ta Nakkaş Mezarlığı'nın önünde bulunmaktadır.

Kuzguncuk'un eski yapılarından olan camiyi, II. Abdülhamit (1876–1909) döneminin şeyhülislamlarından Üryanizade Ahmet Esat Efendi yaptırmıştır.

Güzel bir ahşap minaresi olan mescidin kırk gün içinde yapıldığı söylenmektedir. Üryanizade Camii'nin şerefesi saçaklı minaresi, İstanbul'daki ahşap minarelerin en zengin ve dikkat çekici örneklerinden biridir. Cengiz Bektaş'ın "Kuzguncuk" adlı kitabında söz ettiğine göre 1987'de yanan cami, Cengiz Bektaş'ın röleve çizimlerine uygun olarak yeniden yapılmıştır.

> Kuzguncuk Surp Krikor Lusaroviç Kilisesi

Kuzguncuk'ta Çarşı Caddesi üstündedir.

Osmanlı döneminde yapılan, dıştan görülebilen kubbeli iki Ermeni kilisesinden biridir. Yanı başında Kuzguncuk Çarşı Camii'nin bulunuşu, cami ile kilise siluetinin birlikte görünmesi, binaya ayrı bir dostluk anıtı kimliği kazandırmaktadır.

Kilisenin ilk yapılışı Patrik İsdepanos Zakaryan Ağavni (1831-1839) dönemindedir. 11 Mayıs 1835'te ibadete açılan kilise 4 Mart 1861 tarihli fermanla verilen izne göre büyük bir onarım görmüştür. Binanı son onarımı 1967'dedir. Bina doğu-batı doğrultusunda T/Yunan haçı planında moloz taş-tuğla hatıl karışımı olarak yapılmıştır. Mimarı Hovhannes Amira Serveryan'dır. Doğudaki çan kulesi kilise gibi kubbeyle örtülüdür ve ilk katı kemerli pencereler, ikinci katı dört ayağın yanına oturmuş dört kolondan oluşur.

Binanın ana girişi batı cephesindedir. Yontma taşla çerçeveli bu kapının üstündeki üçgen taş silme, batı cephesinin üçgen biçimde sonlanışı ve hemen çatı altındaki üçgen pencereyle uyum sağlar. Kapının iki yanında birer ve üst hizasında üç pencere bulunur.

Ana giriş nartekse (giriş holü) açılır. Üç nefe ayrılmış olan narteksin yan bölümleri orta bölümden daha yüksektir. Ana ibadet mekânından demir kafesle ayrılan narteksin üzerinde galeri bölümü yer alır. Galeriye, kilisenin dışında, kuzey cephesindeki merdivenlerle ulaşılır.

İbadet alanı narteks genişliğinde başlar. Bu bölümün kuzeyinde kilisenin adandığı Surp Krikor Lusavoriç'in resmi yer alır. Bu resmin tam karşısındaki duvarda kilisenin ikinci girişi vardır. Alan bu kapıdan sonra köşeli bir parantez gibi genişler ve din adamlarına ve ilahi okuyucularına ayrılan "tas"la sonlanır. Bu alana köşeli parantez biçimini köşelerde duvarın kolon görüntüsü verilmiş kalın ayaklar oluşturması verir. Bu köşeli ve yivli kolonlar korint başlıkları ile sonlanır. Bu bölümün yanal duvarlarına ve kuzey güney doğrultusundaki kemerler üzerine Bizans üslubundaki kubbe oturur. Bu kubbe penceresizdir.

İbadet alanı kuzey ve güney cephelerdeki, kubbe genişliğinde ve bir arada üçe bölünmüş yarım daire görünümünü taşıyan üçer pencereyle aydınlanır.

Din adamları bölümüyle (tas) ibadet alanını (absid) el oyması, ceviz bir korkuluk ayırır. Kilise binasıtas bölümünde genişleyerek güney ve kuzeydeki kiliseciklerle absidi kapsar. İlahi okuyucuların hazırlanmasına ayrılmış olan kiliseciklerin vekuzeydeki vaftizhanenin avludan giriş kapıları vardır. Ayrıca tasın güneyinde ve kuzeyinde bu alanlara geçiş bulunur. Tasın kuzey ve güneydoğusundaki basamaklarla "pem"e çıkılır. Sunak ve pemi oluşturan absid yarı dairesel planlıdır. Kısmen altın varakla kaplı olan ahşap sunak dört kolon üzerine oturur ve tepesi bir külah örtü (gatoğige) ile sonlanır. Vağarşag Seropyan, sunağın üzerinde yer alan Ermenice bir ilahi dizesini şöyle çevirir: "*Ey Mesih! Tanrılığının nuruyla kutsal kiliseyi aydınlattın. Onu sonsuzluğa kadar sabit kıl.*"

Absidin doğusundaki bir kapıyla kuzeydeki hazine odası ve güneydeki din adamlarının hazırlık odasına açılan geçitle bağlantı sağlar. Bu geçidin üzerinde çan kulesi yer alır.

> *Beth Yaakov Sinagogu*

Kuzguncuk'ta İcadiye Caddesi'ndedir.

Aşağı Sinagog adıyla da bilinen bu yapı, yıkılmış olan eski bir sinagogun yerine 27 Temmuz 1862'de çıkarılan bir fermanla yeniden yapılmıştır.

1983'te büyük bir onarım gören sinagogun tavanı, kalem işi İbranice yazılar ve çiçek dallarıyla bezelidir.

Bina, yüksekçe bir bahçe duvarıyla sokaktan ayrılmıştır. İki katlı olan binanın çok sade bir yapısı vardır. Yalnızca giriş kapısı, iki sütun üstüne oturtulmuş üçgen alınlığıyla bina cephesinin tek gösterişli yanını oluşturmaktadır.

Bahçesinde iki mitraş (dini okul) bulunmaktadır.

> *Virane (Kalde Ariva) Sinagogu*

Kuzguncuk'ta Yakup Sokağı'ndadır. 1840'larda yapılan bu sinagog, Yahudi nüfusun azalması dolayısıyla kapanmıştı.

Edmond Benkohen'in parasal desteğiyle onarılan bina, 22 Haziran 1980'de yeniden ibadete açılmıştır.

Sinagog sade bir yapıya sahiptir. Çevresi Marsilya tipi tuğlalarla çevrilidir. Demirden olan kapısının üstünde Süleyman yıldızı ile altında kitabesi bulunmaktadır. Oturma sıraları duvar boyunca dizilen ibadet mekânının ortasında, kutsal kitap dolabının (Ehal) önünde bir vaaz kürsüsü vardır.

> Ahmet Fethi Paşa Yalısı

Kuzguncuk'ta Paşa Limanı Caddesi'nde bulunmaktadır.

Pembe Yalı olarak da bilinen bu yapının ne zaman yapıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Salâh Birsel'in yazdığına göre Ahmet Fethi Paşa Yalıyı, Mihrimah Sultan'ın torunlarından birinin kocası olan bir şeyhülislâmdan almıştır. Buna göre yalının XVIII. yüzyıl sonlarında yapıldığı varsayılmaktadır.

Ahmet Fethi Paşa, Eyüp'te 1801 yılında dünyaya gelmiştir. Enderun'dan yetişen Ahmet Fethi Paşa, çeşitli askeri görevlerde bulunmuş, padişah yaverliği ve elçilik yaptıktan sonra Tophane Müşirliği'ne yükselmiş, 1840 yılında, Abdülmecit'in kız kardeşi Atiye Sultan'la evlenmiştir. Paşa, Aya İrini'de ilk Türk Müzesi'nin de kurucusudur.

Ahmet Fethi Paşa Yalısı, harem ve selamlık olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmuştur. Yalı, taş temeller üstünde yer yer tuğlaların da kullanıldığı ahşap bir yapıdır. Ahmet Fethi Paşa yalının orijinalliğini de koruyarak onartmıştır. Yalı, Osmanlı sivil mimarisinin tipik bir örneğidir. İki katlı, on altı odalı ve çok büyük iki salondan oluşan yalının üst katı, Beylerbeyi'ndeki Hasip Paşa Yalısı'ndaki gibi, sütunlara dayandırılmadan duvarların üstüne oturtulmuştur. Üst kattaki iki uç ve ortası, dörder adet büyük eli böğründe ile dışarıya taşırılmıştır. Bu da cephenin görünümünü hareketlendirmektedir.

Yalıda karnıyarık plan tipi uygulanmıştır. Salonların uçları denizle karaya doğru yöneltilmemiş, sofalar kıyıya paralel yerleştirilmiştir. Büyük ve küçük iki sofa, uzunlamasına, uç uca yerleşmiştir. Her ikisinin de denizle kara yönüne değişik büyüklükte odalar konmuştur. Büyük sofanın Kuzguncuk iskelesine yönelik dar yüzüne merdiven oturtulmuştur. Yalının en büyük özelliği sofaların içe dönük oluşudur. Amaç, kalabalık ailenin kadınlar bölümü (harem) ve erkekler bölümü (selamlık) biçiminde ayrılmadan bir arada oturabilmelerini sağlamaktır.

Yalının bahçesi iki kademeli olup selsebillerle süslenmiştir. Havuzunun Roma'daki Berberini Sarayı'ndakinin eşi olduğu söylenmektedir. Yalının bahçesindeki Arif Hikmet Bey'in babası İsmet İbrahim'e hayrat olarak yaptırdığı çeşme ve kitabesi yalının karşısındaki yamaç duvarından sökülüp yalının giriş kapısının yanına taşınmıştır.

Yalının Üsküdar yönündeki harem dairesi ile uşak odaları 1922 ya

da 1923 yılında yanmıştır. Yangından zarar görmeyen, günümüzde var olan bölüm, 1927–1928 yıllarında onarılmıştır. Yalı, paşanın ölümünden sonra, damadı İngiliz Sait Paşa'nın torunu olan avukat ve eski Demokrat Parti milletvekili Şevket Mocan'a kalmıştır. Bu yüzden yalı, Mocan Yalısı diye de bilinir. Yalıyı pembeye boyatan da Mocan'dır

Salâh Birsel'in yazdığına göre: Ahmet Fethi Paşa, Sakız Adası'ndan kalyoncuların getirdiği güzel bir kız çocuğunu yanına alıp onu eğiterek büyütmüştü. Şemsinur adını verdiği bu güzel kız serpilip geliştiğinde paşa, kıza âşık oldu. Bu durum Paşa'nın annesinin hiç de hoşuna gitmedi. Kızın gönderilmesini istedi. Paşa da kızı, Beylerbeyi'nde İstavroz Çayırı'nda tuttuğu bir eve götürdü. Annesine de Şemsinur'u Tunus Paşası'na sattığını söyledi. Ahmet Fethi Paşa'nın annesi, bir süre sonra, yaptığına pişman oldu. Paşa'dan kızı geri almasını diledi. Paşa, kızın aslında boğulduğunu onun için geri getiremeyeceğini annesine bildirdi. Kadın, üzüntüden ağlamaklı oldu. Günlerce "Ben ne yaptım da kızı gönderdim" diye dövünüp durdu.

Annesinin gerçekten üzüldüğünü gören Paşa, Şemsinur'u sakladığı evden alıp yeniden yalıya getirdi. Annesi de Paşa da durumdan memnundu artık. Şemsinur'un da keyfine diyecek yoktu.

Tam o günlerde, Abdülmecit, kızkardeşi Atiye Sultan'la Paşa'yı evlendirdi. (Padişahlar kızlarını ve kızkardeşlerini evlendirecekleri kişilerin olurunu almazlardı) Evliliğin ardından Paşa için zor günler, yeniden başladı. Atiye Sultan çok kıskanç bir kadındı. Paşa'nın her davranışına kuşku ile bakıyordu. Görevli olarak eve gelmediği akşamlarda, Kuzguncuk'taki yalıya gizlice adamlar göndererek Paşa'nın orda olup olmadığını kontrol ettiriyordu. Buna rağmen Paşa, Şemsinur'u. evlilikleri süresince Atiye Sultan'dan gizlemeyi başardı.

Ahmet Fethi Paşa, yalısını zevkle döşemiş, zaman zaman da onartmıştır. Avrupa'daki çeşitli görevlerde bulunan Paşa, oradan getirdiği en seçkin parçalarla yalısını donatmıştır. Paşa'nın bu yeteneğini bilen Sultan Abdülmecit Dolmabahçe Sarayı'nın dekorasyon işini ona bırakmıştır. Bu yüzden saraydaki adı Bezirgan Paşa'ya çıktı. Cam işlemeciliğine olan merakı yüzünden yalıyı, İstanbul'daki ustalara döktürdüğü billurlar ve çeşmibülbüllerle, baştan ayağa, süslemiştir.

Atiye Sultan'la geçirdiği on yıllık evliliği sonunda, Sultan ölünce, Atiye Sultan'ın kasrını bırakarak yeniden yalıya yerleşti. Paşa, 1854 yılındaki ölümüne kadar da hep burada yaşadı. Paşa'nın öldüğü gün, yalıdaki kalfalarla hizmetçiler, gözyaşları içinde, "Ah efendimiz bunları ne kadar severdi, o gittikten sonra bunları görecek göz kimde var" diyerek yalıdaki en değerli sanat eserlerini, o canım çeşmibülbüllerle bin bir ışıltıyla parıldayan billurları bir bir denize attılar. Pembe Yalı, 1973 yılında Y. Mimar Sinan Genim tarafından yenilendikten sonra, 1990 yılında İsmail Yalçın'a satıldı. Yalının arkasındaki çam, çınar ve köknar ağaçlarının oluşturduğu koru belediyece kamulaştırıldı.

> Beylerbeyi Sarayı

Beylerbeyi'nde, Boğaz Köprüsü'nün Anadolu yakasındaki ayağının altında, sahil boyundadır.

Sarayın bulunduğu yer, tarihte İstavroz Bahçeleri ya da Çayırı olarak anılırdı. Osmanlı padişahları buraya büyük bir ilgi göstermişti. XVIII. yüzyılın sonlarında Sultan I. Abdülhamit İstavroz Bahçeleri'ni parselleterek sattırdı. Sultan II. Mahmut (1808–1839) Boğaziçi'nde bir saray yaptırmaya karar verince İstavroz Bahçeleri'ni yeniden kamulaştırdı. Buraya 1832 yılında, mimar Kirkor Amira Balyan'a çeşitli dairelerden oluşan iki katlı ahşap, sarı boyalı bir sahil sarayı yaptırdı.

Sultan Abdülmecit (1839–1861) 1851 yazında saraydayken yangın çıktı. Yangın kimseye bir zarar vermeden söndürüldüyse de padişah yaşadığı bu olayı, uğursuzluk sayarak Beylerbeyi'nden ayrıldı, Çırağan'a geçti. Bundan sonra saray boş kaldı.

Sultan Abdülaziz (1861–1876) tahta çıktıktan bir süre sonra Beylerbeyi'ndeki eski sarayı yıktırarak yerine mimar Sarkis Balyan ile kardeşi mimar Agop Balyan'a bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nı yaptırdı. Sarayın yapımına 1861'de başlanıp 1864'te bitirildi. Sarayın yapımında 5.000 kişi çalışmış, işçileri teşvik etmek için müzisyenler sürekli müzik çalmışlardır.

Yeni saray, eskisinden daha küçük ölçüde, Avrupa üslubunda bir yapıdır. Yeni Beylerbeyi Sarayı, geniş bir rıhtımın arkasında yer almaktadır. Saray, deniz köşkleri, harem ile selamlıktan oluşmaktadır.

İki katlı olan sarayın altı büyük salonu ile 24 odası vardır. Sarayın birinci katı tamamen mermer, ikinci katı mermer taklididir. Taşları Bakırköy'deki taş ocaklarından getirilmiştir.

Simetrik bir düzene sahip olan sarayın odaları, salonları, tavanları rokoko üslubunda bezemelerle süslüdür.Bohemya kristali avizelerin eşi olmadığı söylenir. Hereke halıları, Sevr vazoları, Çin, Japon, Fransız ve Yıldız porselenlerinin yanı sıra kristal aynalar, sedef kakmalı ceviz mobilyalar, pusulalı, barometreli, müzikli Fransız saatleri ve Beykoz işi

şamdanlarıyla sarayın içi, bir masal sarayını andırır.

Rıhtımda yer alan sevimli deniz köşklerinin biri selamlığa, öteki de hareme aittir.

Bahçedeki Mermer Köşk'le Sarı Köşk'ün eski saraydan kaldığı sanılmaktadır.

Mermer Köşk ya da Serdap Köşkü olarak bilinen yapı büyük mermer levhalarla kaplıdır. Setler halindeki bahçedeki denizden sonraki üçüncü setin üstünde, büyük havuzun arkasındadır. Köşkün ortasında büyük bir salonla iki yanında birer oda, arkasında da küçük servis yerleri vardır. Orta sofada büyük oval bir havuzla selsebil bulunmaktadır. Köşkün duvarları somaki taklidi mermerlerle kaplıdır. Tavanlarda çerçeveler içinde hayvan ve av resimleri görülmektedir.

Sarı Köşk. Beylerbeyi Sarayı'nın kuzeydoğu köşesinde dördüncü setin üstündedir. Yüksek bir bodrum üstünde, iki katlı ve kâgir olarak yapılmıştır. Köşkün ortasında bir girişi, barok bir merdivenle çıkılan büyük bir salonu, iki yanında da büyük birer odası bulunmaktadır. İçerisi bitkisel motiflerle denizle ilgili resimlerle süslüdür.

Sarayın güney yönünde uzun bir rampayla çıkılan üçüncü setin hizasındaki düzlükte Has Ahır vardır.

Rıhtımdaki deniz köşklerinin benzeri olan Has Ahır'ın bugünkü Beylerbeyi Sarayı ile birlikte yapıldığı sanılıyor. Ahırın girişten sonra uzun bir koridoru, bunun iki yanında da ahır bölümleri yer almaktadır.

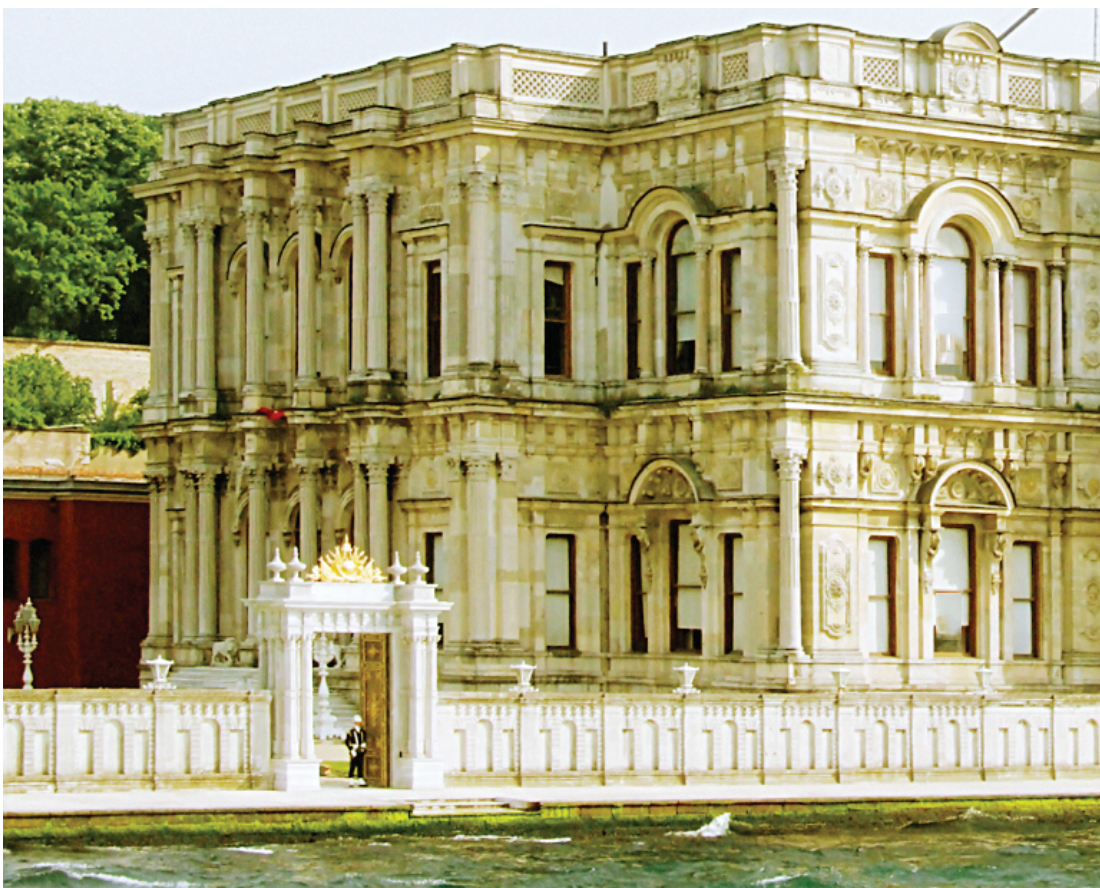

Beylerbeyi Sarayı, birçok ünlü konuğu ağırlamıştır. Eski Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, "13. Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı" adlı kitabında İmparatoriçe Eugenie'nin Beylerbeyi Sarayı'nda geçirdiği günlerden söz ederken şu öyküyü anlatmıştır:

"İmparatoriçe Türk kadınları usulünde yıkanmayı istediğinden en tanınmış hamamcılardan İstavroz Hamamı'ndaki Vesile Hanım çağırılarak sarayın hamamında imparatoriçeyi eliyle yıkamıştır. Vesile Hanım Eugenie'nin güzelliğini, endamının uyumluluğunu, özellikle de billur gibi vücudunu söylemekle bitiremezdi. Bu kadının dediği gibi imparatoriçe hakikaten pek güzeldi.

Vesile Hanım, bellediği birkaç kelime Fransızca'yı karışık bir biçimde söyler, imparatoriçe de pek çok gülermiş. İmparatoriçe giderken kendisine hayli hediyeler vermiş olduğundan bu parayı sermaye yapıp bohçacı olmuş ve hamamcılığı bırakmıştı."

Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) Beylerbeyi Sarayı ile hiç ilgilenmedi. Onun döneminde saray kapalıydı. Tahttan indirildiğinde götürüldüğü Selanik'teki köşkteyken Yunanlıların Selanik'e yaklaşması üstüne Beylerbeyi Sarayı'na getirildi. Abdülhamit kendisine, annesinin öldüğü, sarayın bahçesine bakan odayı seçti. Böylece Abdülhamit hayatının son yıllarını burada geçirip 1918'de de burada öldü.

Beylerbeyi Sarayı, TBMM Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı'na bağlıdır. 1984'ten beri ziyarete açıktır.

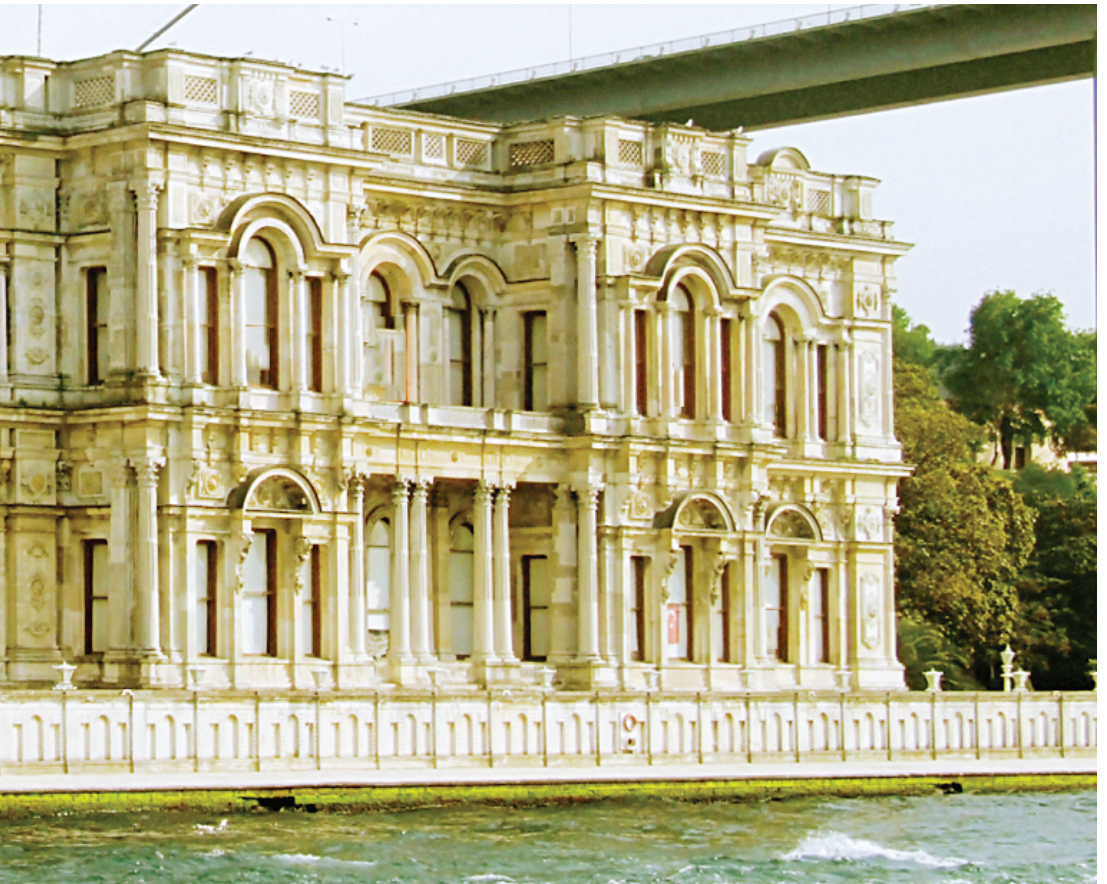

> Beylerbeyi Camii

Beylerbeyi'nde, sahilde, Beylerbeyi vapur iskelesinin sağında bulunmaktadır.

Cami, Hamid-i Evvel (I. Abdülhamit) Camii olarak da bilinir. Camiyi I. Abdülhamit, annesi Şermi Rabia Kadın'ın anısına 1778'de mimar Tahir Ağa'ya yaptırmıştır. Bir külliye biçiminde olan cami, mektep, imaret ile hamamdan oluşmaktadır.

II. Mahmut, 1820'de Beylerbeyi Sarayı'nın yapımı sırasında babasının yaptırdığı camiyi kimi yeni eklerle genişletmiştir. Tek minareli olan camiye bir minare daha ekletmiş, ayrıca kagir bir iskeleyle muvakkithane yaptırmıştır. Caminin yanındaki çeşme de II. Mahmut'un eseridir.

Cami, barok üslupta, kesme taştan tek kubbeli bir yapıdır. Maun ağacından olan minberi fildişi kakmalıdır.

Caminin avlusunu pencereli duvarlar çevirmektedir. Orta kapısıyla dış kapısının üstünde yapım tarihiyle yapılış nedenlerini açıklayan manzum kitabeler vardır. Dış kapının kitabesinde camiyi I. Abdülhamit'in annesi Rabia Sultan'ın ruhuna yaptırdığı yazılıdır. Ayrıca mekteple caminin caddeye açılan kapısının üstünde de bir kitabe bulunmaktadır.

Atâ Tarihi'nde belirtildiğine göre, Beylerbeyi Camii'ndeki levhalardan biri, I. Abdülhamit'in sır katibi İsmail Zihni Bey'e aittir. Bu levhanın sırasındaki sırma ile işlenmiş bir başka levha da I. Abdülhamit'in sır katipliğinden Darphane Nazırlığı ile emekli olan Mustafa Afif Bey'in elinden çıkmıştır.

Cami, 1892 depreminden zarar görerek esaslı bir onarım görmüştür. 1968'de de minaresiyle son cemaat yeri onarılmıştır.

Caminin dönemine özgü kubbeli, üstünde alem olan avlu kapıları zamanla harap olmuştur. Bunlardan yalnızca biri özgünlüğünü yitirmeden günümüze ulaşabilmiştir.

> *Sadullah Paşa Yalısı*

Çengelköy'de Kaynana Sokağı'nda bulunmaktadır.

Yalının ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Sadullah Paşa adını sonradan almıştır. Vakıf Defterlerinde kaydına ilk I. Abdülhamit (1774-1789) döneminde rastlanmıştır. Kayıtlar, yalının, 1783 yılından önce ölen Darüssaade Ağası Çerkez Mehmet Ağa tarafından bütün malı mülküyle birlikte Sultanahmet'teki bir türbeye bağışlandığını göstermektedir.

Çerkez Mehmet Ağa hacca giderken Şam'da ölünce, varisi olmadığı söylenmiş, daha sonra ortaya çıkan varislerince yalı, dava sonucu geri alınmıştır. 1792 tarihli tapu kayıtlarından anlaşıldığına göre, yalının sahibi, Mehmet Ağa'nın kızı ve eski sadrazam Yusuf Paşa (Koca Yusuf Paşa)'nın eşi Hanife Hanım'dır. Hanife Hanım'ın ölümünden sonra yalı önce oğluna, ardından Bağdat Valisi olan torunu Hamdi Paşa'ya kalır. Ne var ki, Hamdi Paşa, gözden düştüğünden, İstanbul'a dönemez. O zaman Koca Yusuf Paşa'nın kızı, Hamdi Paşa'nın da annesi olan Emine Hanım, oğlunun affı için Sadrazam Ali Paşa'ya gider.

- Ana pir (yaşlı) oğul bir, diyerek yalvarır. Sadrazam, durumu padişaha ileterek Hamdi Paşa'yı bağışlatır.

Paşa, İstanbul'a dönünce yalıda büyük bir kutlama yapılır. Her taraf meşalelerle donatılır. Ortalık gündüz gibi aydınlanır. O sırada Beşiktaş'taki sarayında bulunan padişah bunu görünce Çengelköyü'nde yangın çıktığını sanır.

Hamdi Paşa, eğlenceye düşkün bir adam olduğundan hemen her akşam, bu gösterileri yineler. Sonunda ödeyemeyeceği ölçüde borca girince 1881 yılında yalı, Ayaşlı Muhlis Paşa'ya satılır. Paşa ölünce oğlu Sadullah Paşa, yalının öteki hisselerini de alarak tamamına sahip olur. Böylece yalı, Sadullah Paşa'nın adıyla tanınır.

Yalıda günümüze kadar birçok değişiklik yapılmıştır. Buna rağmen XIX. yüzyılın özelliklerini yansıtır. Yalının planı iki eksenli ve simetrik olarak düzenlenmiştir. Harem ve selamlık olarak iki bölümden oluşur. Yalının haremi iki katlı ve kubbeli olup ona bitişik olan selamlığı ince uzun, tek katlı bir yapıdır. Bahçesinde büyük bir havuz, iki katlı ahşap bir kayıkhane, hamam, mutfak ile bahçe duvarında bir çeşmesi vardır. Günümüze yalının harem bölümü ile bahçeyi korudan ayıran duvarlarla çeşme kalmıştır.

Dikdörtgen planındaki harem bölümünde ortadaki sofalar haçvari biçiminde genişletilmiş, dört yöne açılan geniş bir görüş alanı oluştu-

rulmuştur. Merkezi sofa, alt katta tıraşlanmış bir dikdörtgen biçiminde, üst kattaki ise ovaldir. Üst kat sofasının kubbesi bir otağı andırmaktadır. Her iki katta da sofaların köşelerine yerleştirilmiş ikişerden sekiz oda bulunmaktadır. Bu odalar sarı, mavi, yeşil ve pembedir. Odaların pervazlarında Edirne işi bezemelere, kıvrımlı hatlara, kurdelelere, meyve demetlerine, güneş kompozisyonlarına rastlanır. Tavanlarında Avrupalı ressamların yaptığı resimler vardır. XVIII. yüzyıl Türk mimari örneklerini yansıtan bu resimler, bir belge olarak da görülebilir. Bu resimlerde Boğaziçi'nden kesitler, Salacak'taki Şerefabat Sarayı, Sarayburnu ile Topkapı Sarayı yer almaktadır. Odaların bezemeleri birbirine benzememektedir.

Sadullah Paşa'nın gelini Münevver Ayaşlı "Dersaadet" adlı kitabında, içinde yaşadığı yalıyı, yalının girişini, harem bölümünü şöyle anlatmış:

"... Yalının bahçesine büyük bir ahşap kapıdan girilir, koyu yeşil ağaçlar ve taflanlardan geçilir ve nihayet asıl yalının harem kısmına gelinirdi, burada da küçük bir bahçe vardı. İki tarafı taflan ve mozaik döşeli dar bir yoldan gidilir ve yalıya gelinirdi. Yalının diğer kısmında ise birkaç basamakla çıkılan deniz üstünde harikulade güzel bir yemek odası ve bu yemek odasının altında her şeyi ile hamamı, mutfağı, birkaç odası ile bir daire vardı. Bütün bunlar yıkılınca koca yalı hamamsız ve mutfaksız kaldı ve kullanılacak büyük canım odalar, mutfak ve hamam haline getirildi."

Sadullah Paşa, Sarayın Mabeyin Başkatipliği'nde bulunmuştu. Sarayın gözdelerindendi. Anılarında V. Murat'ın tahta çıkışında yalıya bir kayık gönderip kendisini saraya aldırdığını yazmıştır. Ne var ki V. Murat'ın padişahlığı kısa sürdü. Sadullah Paşa'nın da Meşrutiyet yönetiminden yana olmak gibi aydınlık düşünceleri vardı. Berlin sefirliğine gönderildi, 1878'de imzalanan Berlin Anlaşması'nın imzacıları arasında yer aldı. Ve düşünceleri yüzünden, tıpkı Hamdi Paşa gibi, bulunduğu Avrupa ülkesinden İstanbul'a bir türlü çağrılmadı. Sürekli olarak elçilik göreviyle Avrupa'da tutuldu. Sonunda vatan özlemi içinde, İstanbul'la Boğaziçi'ni bir daha göremeden 1889'da Viyana'da öldü.

Öte yandan Sadullah Paşa'nın eşi Necibe Hanım, yalıda Paşa'yı bekleyip durdu. Bir gün nasılsa gelir diye umuyordu. Gelir, onu, kendisinin çok beğendiği pembe giysiler içinde bulur, pembe odalarına çekilirlerdi.

Sadullah Paşa hiç gelmedi. Onun orada kaldığını söylediler Necibe Hanıma. Öldü diyemediler belki de.

Ama o, hep beklemesini sürdürdü. Pembe giysiler içinde yaşadığı sürece yalının bahçesinde, odalarında dolaşarak görür görmez kollarına atılmak için bekledi. Gece gündüz, uyku durak bilmeksizin. Seksenini aştığı 1917 yılında ölene kadar, paşanın "Bu pembeler sana çok yakışıyor Necibe, onlar seni bir kat daha güzelleştiriyor" dediği pembe tülden giysisini üstünden hiç çıkarmadı.

> Kuleli Askeri Lisesi

Çengelköy ile Vaniköy arasında sahilde yer almaktadır.

Kuleli Askeri Lisesi binası, kışla olarak inşa edilen ampir üslubunda bir yapıdır.

II. Mahmut'un (1808–1839) Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurduğu Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Avrupai yöntemlere göre eğitimi için ilk Kuleli Kışlası'nı, 1828'de Kuleli Bahçesiyle yanındaki Nikola ve Atanaş adlı iki Rum'dan satın aldığı alana yaptırdı. Kışla 1839 yılına kadar süvari kışlası olarak kullanıldı. Bu yapının ahşap olduğu söyleniyorsa da 1838'de basılan bir gravür, yapının bugünkü yapı ile arasında, ortasındaki Hünkar Kasrı'nın dışında, pek bir fark bulunmadığını gösteriyor. Bundan da kagir olması gerektiği anlaşılmaktadır. Tayyarzade de ilk yapının ahşap değil kagir olduğunu söylemektedir.

Kışla, 1837-1842 arasında karantina binası olarak hizmet vermiştir. Kışla, 1842'de onarım için boşaltıldı. Boşken 1844'te çıkan bin yangında yandı. 1845-1847 arasında yarı ahşap, yarı kagir olarak iki katlı inşa edildi. Bu dönemde yanına bir de hastane eklendi. Bugünkü lise binasının kapısının üstündeki tuğrada 1845 tarihi vardır. Suyollarının onarımıyla tek kubbeli hamamın da bu dönemde yapıldığı sanılıyor.

Kışla binası ile hastane bölümü, Kırım Savaşı sırasında (1853–1856) müttefik askerlerince kullanıldı. Savaşın sonunda müttefik askerleri İstanbul'dan ayrılırken kışlayı yaktılar. Binanın deniz yönündeki bölümü büyük zarara uğradı.

Kışla, 1863'te Abdülaziz (1861-1876) döneminde yeniden yaptırıldı. Bugünkü bina o dönemde yaptırılan binadır.

Şeref kapısı olarak adlandırılan deniz yönündeki kapının üstünde

Abdülaziz'in tuğrası yer almaktadır. Aynı yerde bulunan kitabe, Abdülfettah Efendi tarafından yazılmıştır. Tarih düşürme dörtlüsü de Fuat Paşa'nındır. Kışlanın arkasında, Fuat Paşa'nın bu dönemde yaptırdığı bilinen dört tarafı kurnalı büyük çeşme günümüze ulaşmamıştır.

1872 yılında bina, Askeri İdadi (ortaokul) olarak hizmet vermeye başladı. İki yıl sonra Pangaltı'daki Mekteb-i Harbiye binasına taşındı. Kışla, Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaralanan askerlere hastane olarak hizmet etti. Savaş sonrasında Askeri İdadi olarak yeniden açıldı. Bu sırada esas binaya ek olarak bir hastane ve yeni bir bina daha yaptırıldı. İçinde kimyahane (laboratuar), kütüphane, arziyat (jeoloji) müzesi, mütelaa (etüt) ve şeref salonları ile müdür odalarının bulunduğu ek bina 1909'da kışlanın Vaniköy yönüne yapıldı. Balkan Savaşı patlak verince yeniden hastaneye dönüştü.

1920'de İstanbul'un işgalinde okul boşaltılarak binalar Ermeni Eytam Mektebi (Ermeni Yetimler Okulu)'ne verildi. 1923'te yeniden Askeri Okul oldu. 1925'te eski statüsüne kavuşturularak Kuleli Askeri Lisesi adını aldı. II. Dünya Savaşı yıllarında Anadolu'ya taşınan okul, 1947'de yeniden İstanbul'a döndü. Ahşap bölümleri kaldırılıp kuleleri yeniden yapılan okul, 1964'te yenilendi. 1964-1981 arasında da ek binalar yapıldı.

Kuleli Askeri Lisesi, XIX. yüzyılda yapılan öteki kışlalar gibi ortası avlulu bir yapıdır. Dikdörtgen planlı olan binanın avlusuna kemerli bir alt yapıdan girilmektedir. Bunun üstünde her katında üçlü gruplar oluşturan dikdörtgen pencerelerin olduğu iki kat daha vardır. İki köşesinde bulunan beşer katlı, sivri külahlı kuleler ile cephenin ortasında yer alan teraslı Hünkar Kasrı yapının en özgün mimari özelliklerindendir.

Bugün Kuleli Askeri Lisesi'nin yer aldığı alan, kışla yapılmadan önce, Kuleli Bahçesi ya da Kule Bahçesi olarak anılırdı. Burası, Osmanlı döneminde, sarayın bostancılarının kaldıkları bir yerdi. XIX. yüzyıla kadar da sürdü bu durum.

Evliya Çelebi'nin anlattığı bir öykü vardır. Yavuz Sultan Selim, bir gün oğlu Süleyman'a (Kanuni Sultan Süleyman) çok kızmış, Bostancıbaşı'nı çağırtarak tezinden götürülerek öldürülmesini buyurmuş.

Bostancıbaşı, padişahın buyruğunu yerine getireceğini söyleyerek Süleyman'ı alıp Kuleli Bahçesi'ne bostancıların barınağına getirmiş. Şehzadenin kılına bile dokunmadan onu orada üç yıl konuk etmiş.

Aradan geçen üç yıl sonunda, Yavuz Selim yaptığına pişman olarak Bostancıbaşı'na oğlunu öldürtmekle büyük bir yanlışlık yaptığını üzülerek anlatmış. O zaman Bostancıbaşı, Şehzade Süleyman'ı, üç yıldır sakladığı Kuleli Bahçesi'nden alıp getirmiş. Yavuz'un gönlünü hoş ettiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'na Kanuni çapında yüce bir padişah kazandırmış.

> *Kuleli Bahçe Camii*

Çengelköy ile Vaniköy arasında sahilde bulunmaktadır.

Kaymak Mustafa Paşa Camii olarak da bilinen yapı, 1720'de III. Ahmet (1703–1730) döneminde, Nevşehirli İbrahim Paşa'nın damadı Kaymak Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Son cemaat yerinin kapısı üstünde bulunan kitabede şair Pertev Paşa'nın tarihini söylediği dört dizelik şiir 1838'yi göstermektedir. Bu tarih, yapıya sonradan eklenen, II. Mahmut'un yaptırdığı Hünkar mahfili ile son cemaat yerinin yapımının tarihidir.

Kareye yakın dikdörtgen planlı olan yapı kagirdir. Yapı bir merkez kubbeyle kubbenin köşe boşluklarında yer alan dört adet kubbecikle örtülüdür. Çatısı ahşaptır.

Yapı, mihrap cephesiyle yan cephelerdeki yuvarlak kemerli pencerelerle aydınlanır. Yapının denize bakan cephesine sonradan ahşap bir son cemaat yeriyle hünkar mahfili eklenmiştir.

Son dönemlerde onarım gören yapıda ahşap olan son cemaat yerinin üstü kadınlar mahfili olarak kullanılmaktadır. Bu bölüme son cemaat yerinin sağ tarafından basamaklı bir girişle ulaşılır.

Ahşap olan ek bölümlerde pencereler mescit binasından (kagir bölümden) farklı olarak dikdörtgen sövelidirler.

Soldan 9, sağdan 10 basamakla ulaşılan yüksekteki caminin girişi her iki yana yerleştirilen birinci katta üçer, ikinci katta ise ikişer pencere ile simetrik biçimde düzenlenmiştir.

Caminin sağındaki hünkar mahfili, imam konutu olarak kullanıldığından özelliğini yitirmiştir.

Minare, caminin solundadır. Ahşap bölüme taşmadan, ana gövdeye bitişik bir durumda yer almaktadır. Kaidesi, iki sıra tuğla, bir sıra taştan oluşur. Gövdesi düzgün kesme taştandır. İç ve dış bükey hatlı konsoldan sonraki şerefe sadedir.

Caminin mihrabı, onarımlara karşılık ana hatları ile ampir üslubunun özelliklerini korumaktadır. Minberle vaaz kürsüsü orijinal değildir.

> Adile Sultan Sarayı

Kandilli'de Akıntıburnu sırtlarındaki düzlük alanda bulunmaktadır.

Sultan Abdülmecit tarafından 1876'da padişahın kız kardeşi Adile Sultan (1826-1899) adına yaptırılmıştır. Saray, aynı yerde bulunan konak yıktırılarak Sarkis Balyan tarafından yapılmıştır.

Sarayın bulunduğu alan kayalık ve eğimli olduğundan Boğaziçi'ne yönelik olan yüzü üç, arkası iki katlıdır. Saray, 32x93 metre ölçütünde dikdörtgen bir taban üstüne oturtulmuştur. Üç ayrı bölümden oluşan sarayın 55 odası vardır. Sarayın çevresi tamamen koruluktur. Saraya sahil yolundaki bir kapıdan girildikten sonra dolana dolana yükselen bir yoldan binaya ulaşılmaktadır.

Sarayın ana bölümü, harem ve selamlık olarak kullanılan simetrik bir plan içindedir. Ortasındaki merkezi bölümde büyük oval bir salon vardır. Bu bölüm 28x10 metre ölçütündedir. İki yana doğru eyvan biçimindeki eklerle genişletilmiştir. Oval salonun dekoratif bezemelerinde rokoko üslubu egemendir. Sarayın çeşitli motiflerinden oluşan bezemeleri de dikkat çekicidir.

Sarayın cephesi sade görünüşlüdür. Cephelere üçlü pencereler hareket sağlamaktadır. Sarayın arkasındaki bahçede ek binalar bulunmaktadır.

Saray, 1916 yılında Kandilli Adile Sultan İnas Mektebi Sultanisi adı ile okula dönüştürülmüştür. Cumhuriyet döneminde Kandilli Kız Lisesi olmuş, sarayın bulunduğu alanın altına betonarme eğitim birimleri eklenmiştir.

Adile Sultan Sarayı, 1986 yılında yanarak harabeye dönmüştü. Yangın sırasında sarayın değerli eşyalarıyla aynalar da yandı. Bir süre öylece bırakılan bina, İstanbul Valiliği, Kandilli Kız Lisesi Vakfı, Hacı Ömer Sabancı Vakfı'yla ortaklaşa olarak onarıldı. Yapının yangından zarar gören duvarları güçlendirilerek çatısı örtüldü. Ödenek yetersizliğinden bir süre yarım kalan yapıyı Sakıp Sabancı 2004 yılında yenileyerek Sakıp Sabancı Kandilli Eğitim ve Kültür Merkezi adıyla hizmete açtı.

Günümüzde saray, ziyafet ve toplantı salonları, kokteyl ve sergi salonu, seminer salonları, lokanta, kafeterya, müze, yönetim ve servis bölümleriyle hizmet vermektedir.

> *Kont Ostrorog Yalısı*

Kandilli'de Göksu Caddesi üstündedir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılan yalıyı kimin yaptırdığı bilinmemektedir. XX. yüzyılın başlarında Polonyalı Leon Valerien Ostrorog tarafından satın alındığından bu adla anılmaktadır.

İslam Hukuku üstüne çalışmış bir bilim adamı olan Kont Ostrorog, 1900'lü yıllarda İstanbul'a yerleşmiştir. Kont, başta Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere çeşitli dilleri bilen bir kişiydi. Ayrıca piyano ve org çalan iyi bir müzisyendi.

Kont Ostrorog Yalısı'nın yaklaşık 150 yıllık bir geçmişi vardır. Kont, bu yalıyı Adliye Nazırı Servet Paşa'dan satın almış, 1905 yılında da yanındaki Ahmet Aşki Paşa'nın yalısı ile birleştirerek genişletmiştir. Böylece yeni bir yalı ortaya çıkmıştır.

Çiçekli bir bahçe içinde bulunan yalıya arkasındaki ana caddeden uzun bir merdivenle inilmektedir. Bahçede 1882 tarihli bir hamam aynası, selsebil, bir de çeşme vardır. Bahçeden, oldukça geniş bir kapıdan yalının salonuna girilmektedir. Salonun bütün kapıları açıldığında önündeki denizle arkasındaki koru ile bahçe birbirini tamamlayarak bir bütünlük göstermektedir.

Yalının harem dairesi, orta sofalı karnı yarık plan tipindedir. Her iki katta da aynı düzen yinelenmiştir. Sofa, dikdörtgen biçiminde olup yalıyı ikiye böler. Kısa kenarlardan birinde giriş, ötekinde merdiven vardır. Merdiven üç kollu olup, sofanın bahçe yüzünü tümü ile kaplamaktadır. Yalıya hem bahçeden, hem de deniz tarafından girilir. Giriş katındaki sofa taşlıktır. Köşelerinde dört geniş oda vardır. Bu odaların aralarında daha küçük bir oda ile helalar bulunur.

Yalı, iki katlı, irili ufaklı 15 odalıdır. Kafesli, dikdörtgen biçimindeki ince, uzun pencerelerinin ardında boydan boya sedirler vardır. İki taraflı merdivenlerle çıkılan üst kattaki salonun çevresinde de irili ufaklı odalar bulunmaktadır. Yalının odalarının tavanları, Osmanlı ahşap işçiliğinin en güzel örneklerini kendinde toplamıştır. Yalının taban parkeleri, 1940'ta Bebek'te yıkılan Köçeoğlu Yalısı'ndan satın alınarak buraya getirilmiştir.

Yalıya bitişik eski deniz hamamının üstü kapatılarak salon yapılmıştır. Piyer Loti'nin bir zamanlar yalıda konaklaması dolayısıyla buraya onun adı verilmiştir. Yalı, antika eşyalar açısından çok zengindir. Pekin işi antikaların, Çin vazolarının, Çin lambalarının en güzel örnekleri bu yalıda bulunmaktadır. Zengin bir kitaplığı da vardır.

Kont Ostrorog Yalısı, sahibinin ilişkileri dolayısıyla, dünyaca ünlü yazarlarla siyaset adamlarının ağırlandığı bir yalı olarak ünlüdür.

> Kıbrıslılar (Mehmet Emin Paşa) Yalısı

Kandilli'de, Göksu Caddesi üstündedir.

Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa Yalısı, Küçüksu'nun en eski yalılarındandır. Sırtı, arkasındaki yamaçlara dayalı olarak deniz kıyısına yerleştirilmiştir.

Yalı, oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. Kaynaklara göre yalının ilk sahibi Sultan I. Abdülhamit'in sadrazamlarından İzzet Mehmet Paşa'dır. Rum Mehmet Paşa'nın torununun oğlu olan İzzet Mehmet Paşa, 1783'te Belgrat valisiyken öldü Bir süre sonra varisleri yalıyı Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'ya sattılar. Bu tarihten sonra yalı "Kıbrıslılar Yalısı"adıyla sıfatıyla anılmaya başlandı.

Kıbrıslılar Yalısı, harem ile selamlık olarak iki bölümden oluşuyor. Yalnız denize bakan yüzü 64 metredir. İçinde fıskiyeli, havuzlu salonlar ile odalar bulunmaktadır. Orta sofanın bulunduğu bölüm iki katlı, yanlardakiler tek katlıdır. Yalının alt katta 15, üst katta 6 olmak üzere 21 odası vardır. Güney bölümü 1975'te dış görünümü korunarak yeniden beton ve tuğla ile yapılmıştır.

Harem bölümünün olduğu yalının iki katlı bölümünde orta sofada üst kata çıkan iki taraflı bir merdiven bulunmaktadır.

Selamlık odalarının tavanları alçı kabartmalı, denizle bahçe yönündeki eyvanların tavanları ahşap kabartmalı bitkisel motiflerle süslüdür Selamlık sofasının tonozunda alçı kabartmaların arasına vazo içinden çıkan çeşitli çiçekler yapılmıştır. Bu bölümlerdeki mutfak, tuvalet ile banyo yakın dönemde yenilenmiştir. Selamlığa XIX. yüzyılda bir limonlukla divanhane eklenmiştir. Bu divanhanenin içerisinde asma yaprakları, üzüm salkımları ile bezeli bir de havuz vardır.

Yalının duvarlarındaki tablolar arasında, Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın yağlı boya tablosu da vardır.

Yalının cephesi çıkmalarla hareketlendirilmiştir. Bu yüzde ince uzun pencereler sıra halindedir.

Yalının bahçesinin yol tarafında XVIII. yüzyılın sonlarında yapılan iki katlı bina, yol geçişi yüzünden yıkılmıştır. Ayrıca yalının üç büyük hamamı da günümüze ulaşamamıştır. Yalı bahçesinde yalnızca mermer muslukla havuz gelebilmiştir. Kayıkhane yıkılmıştır.

Çeşitli tarihlerde onarım gören yapının kimi bölümleri yıkılmış, orijinalliği kısmen de olsa zedelenmiştir.

> *Abud Efendi Yalısı*

Kandilli'de Göksu Caddesi üstünde bulunmaktadır.

Yalı, banker Altunizade Necip Bey tarafından 1820-1855 tarihlerinde yaptırılmıştır. Mimarının kesin değilse de, Balyan'lardan Karabet Amira Balyan olduğu söylenmektedir.

Yalı yapıldıktan bir süre sonra Baron de Vandeouvre tarafından satın alınmıştır. Burada kırk yıl kalan Fransız ailenin, ülkelerine dönüşünün ardından yalıyı ipek ve deri tüccarı Mehmet Abud Efendi (1830-1917) satın almıştır. Abud Efendi ölünce, kızı Belkıs Abud burada yaşamış, 1979'da ölümünden sonra da İsmail Özdoyuran 1980'de yalıyı satın almıştır. 1984-1989 yıllarında yalı yenilenmiştir.

Abud Yalısı, ahşap, iki katlı bir yapıdır. Ana binasının yanı sıra servis mekanları, iki de kayıkhanesi bir de hamamı bulunuyordu.

Yalı, 270 metrekarelik bir alan içinde olan yalının selamlığıyla haremi aynı binada bulunmaktadır. Tek yapı içinde, yalının salonları, sofaları, odaları, merdivenleri ile balkonları bir arada aynı plan içine yerleştirilmiştir. Yapının ahşap bağdadileri, havayla neme dayanıklı olan meşe ağacındandır. Yalının iki sofası, 18 odası bulunmaktadır. Üst kat, bütünüyle yarım dikdörtgen planlı bir sofanın çevresine yerleştirilmiştir.

Yalının denize karşı olan batı yüzünün girişinde selamlık sofası vardır. Girişin karşısında yuvarlak bir merdiven ile yarım daire biçiminde bir servis merdivenini de kapsayan merdiven bölümü bulunmaktadır. Bu bölümdeki ikinci merdiven, aynı zamanda doğu yönündeki harem sofasına açılır.

Bu merdiven bölümünün üstü basık bir kubbe ile örtülüdür. Girişteki haremi kapsayan bölümdeki odalardan birinin içinde bulunan bir apsis nişi, Baron de Vandeouvre tarafından ibadet yeri olarak kullanılmıştır.

Yalının deniz ve kara cephelerindeki her iki katında da odalar, selamlık ile harem sofaları arasında sıralanmıştır. Deniz cephesine sıralanan odalardan dolayı, sofalar oldukça dardır. Selamlık sofasının üstündeki kabul salonu, haç planlıdır. Bu salondaki haçın bahçeye yönelik kolları dar, derinlikleri az, denize yönelik olanlar ise geniş ama derinlikleri dardır.

Yalının denize ve karaya bakan salonu kare planlıdır. Bu mekan ikişer sütunla üçe ayrılmıştır. Salonun orta mekanı tonozlu bir tavan ile örtülüdür. Haçın kollarının üstü ise düz tavanlıdır. Bu bölümler, yağlıboya manzara resimleriyle bezelidir. Ayrıca giriş salonunun kapılarının camları hurma motifleriyle süslenmiştir.

> Küçüksu / Göksu Kasrı

Anadoluhisarı'nda, Küçüksu semtinde denizin kıyısında bulunmaktadır.

Ahşap bir yapı olan eski Küçüksu Kasrı'nın XVII. yüzyılda Sultan IV. Murat (1623–1640) döneminde yapıldığı sanılmaktadır.

Bugünkü kasır Sultan Abdülmecit döneminde, eski yapı yıktırılarak 1856 yılında kagir olarak mimar Nikogos Balyan'a yaptırılmıştır. Bina bitirildikten sonra Sultan Abdülmecit, kasrın cephelerini yeterince güzel bulmadığı için yapının dış cephelerini rokoko süslerle bezeterek bugünkü görünüşünü kazandırmıştır.

Mermerden yapılan kasrın iki giriş salonuyla sekiz odası vardır. Burası, padişahın günlük gezileriyle ok atış talimlerinden sonra dinlendiği bir yerdir.

Bina, dikdörtgen bir zemin kat üstünde iki katlı olarak yapılmıştır. Binanın iki katı da birbirinin eşidir. Her kat bir giriş salonu çevresinde, pencereleri yere kadar indirilmiş, köşelere yerleştirilen dört odadan oluşturulmuştur. Kasrın bodrum katında kiler, mutfak ve hizmetli odaları vardır.

Dışarıdan zemin katı ile birinci katı bağlayan çifte mermer merdivenin ortasındaki dekoratif mermer fıskiyeli süs havuzu ile çeşmesi dört sütunlu giriş holüyle bağlantılıdır. Kasrın yan ve arka bölümlerinde, üst katta balkonlar vardır. Üst katın bitiminde kısa bir mermer duvarla çatı gizlenmiştir.

İç dekorasyonu da batı üslubunda olan kasrın tavanları çeşitli Türk ve yabancı motiflerle kaplıdır.

Kasrın şöminelere İtalya'dan getirilen renkli taşlardan yapılmıştır.

Kasırda çok değerli avizeler, şamdanlar, Çin vazoları, çalar saatler, ressam E. Pella Sudda'nın padişaha armağan ettiği iki şamdanla İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Atatürk'e armağanı olan çok değerli bir İran halısı vardır. Sultan Abdülaziz'in kuştüyü yatak ve yorganları da burada bulunmaktadır. Gül ağacından yapılmış bir gardırop ile Macar derisiyle kaplı bir masa da kasırda yer almaktadır.

Kasır, son dönem Osmanlı padişahlarının dinlenme yeri olduğu gibi birçok yabancı devlet adamını da konuk etmiştir. Cumhuriyet döneminde de bir süre konuk evi olarak kullanılan kasır, 1993 yılından itibaren müzeye dönüştürülerek TBMM Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı'na bağlanmıştır.

> *Küçüksu Valde Sultan Çeşmesi*

Anadoluhisarı'nda, Küçüksu iskelesinin karşısındaki alandadır.

Çeşmeyi III. Sultan Selim, 1806'da annesinin anısına yaptırmıştır.

Dört yüzlü olan çeşme dikdörtgen planlıdır. Dört yüzü de som mermer kaplıdır.

Cadde ve deniz yüzleri 3,96, öteki yüzleri ise 3,20 metredir. Geniş yüzlerinde III. Sultan Selim'in tuğraları vardır. Öteki yüzlerinde "Maşallah" yazılıdır.

Çeşmenin mermer yüzleri bir dantel gibi işlenmiştir.

Çeşmenin yekpare mermerden yapılma, yukarıya doğru hafif meyilli saçağı çeşmeye ayrı bir güzellik katmaktadır. Saçak üstündeki dört mini mini kubbeyle görkemli ana kubbeye doğru yükselir.

Çeşmenin dört yüzünde ayna taşları kabartma süslü birer mumluk vardır. Ana yüzün önünde hayvanların sulanması için büyük bir yalak, öteki yüzlerde daha yüksekte havuzları küçük yalaklar bulunmaktadır. Çeşmenin gövdesi bütünüyle su haznesi halindedir.

Çeşmenin saçak altına yerleştirilen 32 dizelik kitabesi, sekizer dizelik bölümleriyle dört yüzünde de yer almaktadır.

Süslemelerinde doğu ile batı üslubunun kaynaştırıldığı bu çeşme kadar, tablolara, gravürlere, fotoğraflara konu olmuş başka bir anıt yapı yoktur denebilir.

> Anadoluhisarı

Anadoluhisarı'nda Göksu Deresi'nin Boğaz'a karıştığı yerde, denize doğru uzanan alanda bulunmaktadır.

Yıldırım Beyazıt, 1394-1395 yıllarında boğazı denetlemek, Göksu Vadisi'ne girişi önlemek amacıyla Anadoluhisarı Kalesi'ni yaptırmıştır.

Tarihçilerin kayıtlarında kale, Güzelhisar, Güzelcehisar, Gözlücehisar, Yenihisar, Yenicehisar, Akçahisar adlarıyla geçmektedir.

Boğaziçi'ndeki Jüpiter Urillo tapınağının yıkıntısı üstüne kurulan Anadoluhisarı'nın yapımı konusunda Aşıkpaşazade tarihinde şu kayıt vardır:

"Yıldırım Beyazıt, Kocaeli'nden geçerek, İstanbul'a doğru geldi (1390-91) ve Şile Kalesi'ni alan Yahşi Bey'i gönderdi. Sultan, Boğazkesen üzerinde Güzelce Hisar adlı bir şato yaptırdı."

Anadoluhisarı, Osmanlı kale mimarisine göre yapılmıştır. Yapıldığında kalenin bulunduğu yer, kayalık bir burundu. Denizin sur duvarlarına kadar geldiği sanılıyor. Zamanla Göksu Deresi'nin getirdiği alüvyonlar, duvarların çevresini dolduran kale, içte kalmıştır.

Anadoluhisarı, Asıl Kale (İç Kale), İç Kale duvarı, Dış Kale duvarları ile Dış Kale duvarlarındaki kulelerden oluşmuştur.

Asıl Kale, kimi yerleri toprakla doldurulan kayalık üstüne oturtulmuştur. Kare planlı, yüksek bir yapıdır. Duvarların üstündeki kirişlere ait çukurlardan kalenin üç katlı bir şato görünümünde olduğu anlaşılmaktadır. Üst örtüsünün nasıl olduğu anlaşılmamakla birlikte Helling'in gravürleri ile Pertusier Atlası'nda üstünde kurşun örtülü sivri külah bulunduğu görülmektedir. İstanbul'a 1830'da gelen Tho-

mas Allom'un gravürlerinde hisar, çatısızdır. Demek ki kalenin külahı 1830'dan önce yıkılmıştır.

Kalenin taş bloklarla tuğlalardan oluşan duvar kalınlığı, 2-3 metre arasında değişmektedir. Giriş, İç Kale duvarından birinci kata bağlanan asma bir köprüyle sağlanmıştır. Ayrıca batı duvarlarına oyulu taş merdivenlerle zemine, ahşap merdivenlerle de üst kata geçiş vardır. Sonraki yıllarda bu geçiş değiştirilmiştir. Kalenin güney batı duvarlarında yeni bir kapı açılmıştır. Kalenin üst katında mazgallarla istihkam siperleri vardır. Sur duvarlarını, içerden 1,5 metre genişliğinde bir yol, çepeçevre dolaşmaktadır.

2-3 metre kalınlığındaki İç Kale duvarları kuzey-batı ile kuzey-doğu köşelerinden Asıl Kale ile bağlantılıdır. Mazgallı duvarların köşelerinde de dörder nöbetçi kulesi vardır.

İç Kale'den sonra yapılan Dış Kale duvarları, kesme ve moloz taşlardan yapılmıştır. Duvarın örgüsünü, büyük taş dizilerinin arasına dizilen küçük taşlar oluşturur. İç Kaleninkilere göre daha ince olan Dış Kale duvarları, İç Kale'yle güney-doğu ve kuzey-doğu köşelerinden bağlantılıdır. Mazgalla korkulukları olan Dış Kale duvarlarının üç köşesinde kuleler yer almaktadır.

Dış Kale duvarlarının üstündeki üç kule, at nalı yarım yuvarlak ve silindirik biçimindedir.

At nalı biçimindeki kulenin çapı 4,75 metre, kalınlığı da 2 metredir. Denizi kontrol altında tutan bu kulenin duvarları mazgallıdır. At nalının benzeri yarım yuvarlak kule 7,5 metre çaplıdır.

Ahşap kirişlerle dört kata ayrılmıştır. Ahşap merdivenlerle birbirine bağlanan katlarda mazgal delikleri, içte de dikdörtgenle yarım daire biçiminde kapı ve pencere izleri vardır. Bu kulelerin eteklerinde taş, tuğla sıraları ile aralarındaki balık kılçığı biçimindeki tuğla örgüler dikkati çekmektedir. Surun kuzey köşesindeki kayalık tepe üstünde bulunan mazgallı silindirik kule ise 6 metre çapında, üç katlıdır.

Hisar, Cumhuriyetin ilanından sonra, İstanbul Belediyesi'nce onarımdan geçirilmiştir. Bu arada ortasından geçirilen Üsküdar-Beykoz karayolu, kalenin bir bölümünün yıkılmasına, ve özelliğini çok az da olsa, yitirmesine neden olmuştur. Öte yandan yol yapımı sırasında, kaleye bitişik evler yıktırılarak kalenin kalan bölümünün ortaya çıkması sağlanmıştır.

1992-1993 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca acil onarımları yapılarak sağlamlaştırılmıştır.

Anadoluhisarı, zamanla, eski özelliklerinden kimilerini yitirmiş olmasına karşılık, İstanbul'daki en eski Türk yapısı olması bakımından da değeri büyüktür.

Hisar, günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı yönetimindeki Hisarlar Müzesi Müdürlüğü'ne bağlıdır.

> Anadoluhisarı Camii

Anadoluhisarı'nda Körfez Caddesi üstünde, Beykoz yönünde, yolun sağ yanında bulunmaktadır.

Camiyi ilk kez, hisarı da yaptıran Yıldırım Beyazıt, Güzelhisar adıyla 1393 yılında yaptırdı. İstanbul'un alınışından sonra Fatih Sultan Mehmet camiyi Hisar iskelesinin karşısında tek kubbeli olarak yeniden inşa ettirdi.

İstanbul Ansiklopedisi'nde Reşat Ekrem Koçu'nun yazdığına göre, iskele meydanında vapur iskelesinin karşısında bulunan cami, asfalt caddenin açılması için kale kapılarıyla duvarlarının bir bölümü yıkılırken harap olan cami de yıktırılmıştı. 1883 yılında Sultan II. Abdülhamit'in yardımıyla Hisar-Kanlıca yolu üstünde yeniden yaptırılmıştır.

Bugünkü cami, duvarları kagir, kiremit döşenmiş, ahşap bir çatıyla örtülü tek katlı bir yapıdır. Kesme taştan olan minaresi eski camiden kalmadır. Caminin çevresini kuşatan saçaklar, koyu kahverengi üstüne kareler oluşturan krem rengi çıtalarla süslüdür.

Cephesiyle iki yanı sivri kemerli camekan pencerelerin çevirdiği, kademeli ahşap tavanlı pabuçluk bölümü kare planlı camiye eklenmiştir.

Camekanlı bölümden geçilerek yapının ara mekanına girildiğinde kapının sağında solunda yerden otuz santim yüksekliğinde önü ahşap parmaklıkla çevrili ayrı bir son cemaat yeri bulunmaktadır.

Köşeli dört kalın ağaç direğin üstündeki kadınlar mahfiline merdivenle çıkılmaktadır. Bu bölümün ön tarafı da tahta parmaklıklıdır.

Demir parmaklıklı on pencereden sekizinin üstünde bulunan ikili sivri kemerli dekoratif pencereler, camiyi aydınlatmaktadır.

Caminin ahşap tavanı, dekoratif geometrik şekillerle süslüdür. Tavanın ortasındaki büyük göbeğin dışında köşelerde daha küçük göbekler yer almaktadır.

Camiyi aydınlatmak için tavanın ortasındaki göbekten sarkan büyük kristal avizenin yanı sıra, köşelerdeki küçük göbeklerden de sarkan dört avize vardır.

Düz ve sade boyalı mihrabın sağıyla solunda beyaz boyalı, üstleri kahve renkli geometrik şekilli ahşap minberle vaaz kürsüsü bulunmaktadır.

Mihrabın iki yanında birer pirinç şamdanla üç pandüllü saat vardır. Duvarda asılı altı adet yuvarlak çerçeve içinde kabartma olarak işlen-

miş levhalar yer almaktadır.

Taş işçiliğinin güzel bir örneği olan, eski camiden kalma minare, caminin giriş kapısı hizasındadır. Kaidesinin caddeye bakan yüzünde Sultan II. Abdülhamit'in camiyi yaptırdığına dair Muhtar Efendi'nin yazıp tarih düşürdüğü kitabe vardır.

Caminin camekanlı giriş kapısının karşısında, bahçede, yıldız çatılı altıgen biçimli modern bir şadırvan vardır.

Caminin sol tarafındaki sette de imam ve müezzin konutları ile tuvaletler bulunmaktadır.

> *Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı*

Anadoluhisarı ile Kanlıca arasında, ana cadde üstündedir.

Yalı, sultan II. Mustafa (1695-1703) döneminin sadrazamlarından Köprülü'lerden Amcazade Hüseyin Paşa tarafından 1697-1698 yıllarında yaptırıldı. Boğaziçi'nin en eski yalılarındandır.

Amcazade Hüseyin Paşa, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın amcası olduğundan "Amcazade" lakabıyla anılmaktadır.

Yalı selamlık ve harem bölümlerinden oluşuyordu. Selamlıkla harem arasında geniş bir bahçe olduğundan harem, selamlığın 70-80 metre kadar uzağında bulunuyordu. Bu bölüm, 1893 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında buraya yerleştirilen Rumeli göçmenlerinin neden olduğu bir yangın sonucunda yanıp yok oldu.

Yalıdan günümüze ulaşan deniz üstündeki selamlık salonu, yani divan hanesidir. Deniz üstüne eli böğründeler, çıkmalar ve direklerle uzanan divanhane, daha sonra Boğaziçi'nde yapılan öteki birçok yalıya örneklik etmiştir.

Cihannüma olarak nitelenen divanhane T planı biçimindedir. Bu biçim ile Boğaz'ı üç yönden görme olanağı sağlanmıştır. Kırmızı aşı boyalı yalının üç yanında sıralanan pencereler, oldukça alçaktır. Bu nedenle denizdeki gölge ve ışık oyunları tavanlarla duvarlara yansımaktadır.

Divanhanenin üstü, Osmanlı ağaç işçiliğiyle oymacılığının en güzel örneklerinden olan ahşap bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe dışındaki bölümler tekne tavanlarla kaplıdır. Ahşap kubbenin altında yekpare mermerden oyulmuş fıskiyeli bir havuz vardır.

Divanhanenin duvarları, altın yaldızlı, pano ve nakışlarla bezelidir. Duvarlarda çeşitli çiçek ve yaprak motifleriyle kırmızı, kurşuni, beyaz renkli yapraklar arasındaki vazolardan çıkan güller, laleler, karanfillerden oluşmuş buketler yer almaktadır. Mavi desenli, beyaz çini vazolar da duvarlardaki bu cümbüşü tamamlamaktadır. Ayrıca pencere pervazlarıyla kapı ve dolap kapakları fildişi, bağa kakmadır.

Osmanlı döneminde yalının salonlarından kimi zaman resmi davetler için yararlanılmıştır. Yalı, bu yüzden, bir süre, hariciye köşkü gibi kullanılmıştır. Sultan III. Ahmet'in sadrazamı Damat İbrahim Paşa ya-

bancı elçileri burada kabul etmiştir. Yerli ve yabancı yazarlarla gezginlerin hayranlıkla sözünü ettikleri bu yalıda Karlofça anlaşmasını kutlamak amacıyla Avusturya elçisinin katıldığı görkemli bir şölen yapılmıştır. Bu şölen İstanbul'da dillerle destan olmuştur.

Anlatıldığına göre, davetliler, şölene çeşitli bayraklarla, fenerlerle süslenmiş üç büyük gemi ile birbirlerini izleyerek arka arkaya gelmişler. 300 kürekçinin kürek çektiği gemilerin en büyüğünde Osmanlı devletinin ileri gelenleriyle sefirler bulunuyormuş. Kıyıya yaklaşırken yalının çevresinde yanıp sönen fenerler, meşaleler gemidekilerle birleşmiş, deniz üstündeki kayıkların ışıkları da bunlara eklenince ortalık bir ışık ve renk cümbüşüne dönüşmüş. Hafifçe dalgalanan denizde suyun şapırtılarına yalıdan yükselen saz sesleriyle hanendelerin içli şarkıları karışıyormuş. Eşi görülmemiş bu Boğaz sefası, gün ışıyana kadar sürmüş diye anlatılır.

Yalı, XIX. yüzyılın sonlarıyla XX. yüzyılın başlarında kendi haline bırakıldı. Yalı, ilk kez 1947'de kısmen onarıldı. Daha sonra Topkapı Sarayı Müzesi'nce onarıldı. Bu arada yalının temelleri sağlamlaştırıldı. Ama içeriye akan yağmurlardan kaynaklanan rutubet, bezemelerin yer yer dökülmesine, ağaç işlerinin de bozulmasına neden oluyordu. Yalı son olarak 1965'te yalnızca yıkılmasını önlemek amacıyla onarıldı. Başka da bir şey yapılmadı.

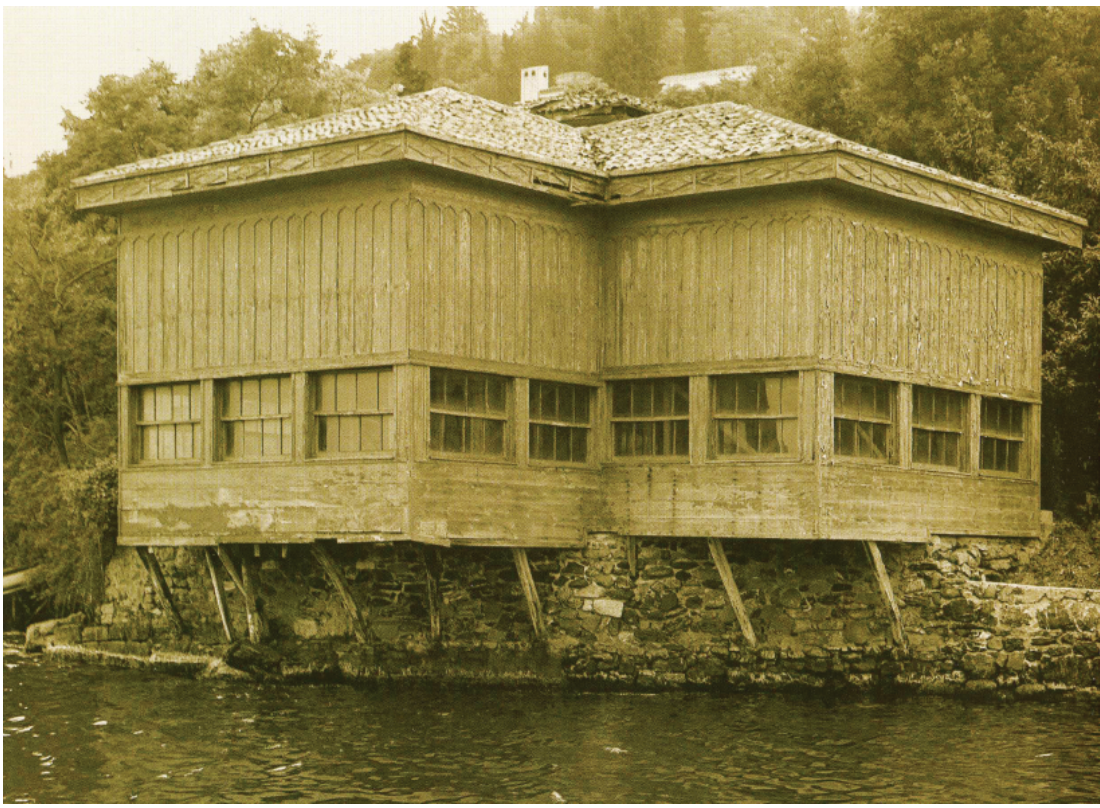

> Hidiv Kasrı

Çubuklu'da geniş bir koru içinde yer almaktadır.

Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'ya ait olan yapı, Hidiv Kasrı ya da Sarayı, Çubuklu Sarayı ya da Kasrı olarak bilinir.

Abbas Hilmi Paşa, 1903 yılında Çubuklu kıyısında iki yalı satın alarak buraya yerleşti. Ardından yalının arkasında bulunan Çubuklu sırtlarını kapsayan 270 dönümlük bağlık bahçelik yeri aldı. Burayı ağaçlandırarak 1906 yılında batı mimarisi tarzında, kendi adını taşıyan, bir saray yaptırdı. Yapının mimarı İtalyan Delfo Seminati'dir.

Kasır, İtalyan mimarisinin etkisi altında yapılmıştır. Toscana Villası görünümünde olan yapı, mermer ve kesme taştandır. Mermer teraslarla çevrili olan yapının üstüne de yüksek bir kule yerleştirilmiştir. Güneye ve doğuya bakan L harfi biçimindeki bir plan düzenindedir.

Bodrum üstüne üç katlı olup zemin katta geniş salonlar, birinci katta yatak odaları, ötekilerinden daha basık olan ikinci katta da hizmetli odaları vardır.

Kasrın ana giriş katındaki holün pencereleriyle kapıları kurşunlu vitraylıdır. Üzüm salkım desenleriyle çeşitli bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Ana giriş katındaki holün ortasında anıtsal bir çeşme vardır. Açık olan bu bölümün üstünü vitraylı camlar örtmektedir. İkişerli on altı masif mermer sütunun yer aldığı çeşmenin ortasında 1.80 metre yüksekliğinde bir fıskiye bulunmaktadır. Çeşme, sularını zemindeki alçak bir havuza dökmektedir.

Holün ve havuzun arkasında üst kattaki yatak odalarında çıkan bir asansör vardır. Asansörün katlara yönelik iki cephesi de pirinç metalden yapılmıştır. Giriş katın cephesindeki camlar, prizma biçiminde kristal kareler halindedir.

Holün sağında binanın dıştan düz cephesini oluşturan bir salon bulunmaktadır. Ana kapıdan sonra iki yöne doğru bir koridor uzanmaktadır. Her ikisi de mermer kaplıdır.

Sağ taraftaki koridor iç içe iki odaya açılır.

Sol taraftaki koridordan tavanı aynalı kristal ışıklı köşe sütunlarının olduğu yere geçilir. Burası yuvarlak büyük pencereleriyle mermer salona bakmaktadır.

Ana giriş kapısının arkasında bulunan boşluktaki mermer masif merdivenlerle birinci kata çıkılmaktadır.

Yapısıyla Avrupai bir üsluba sahip olan Hidiv Kasrı'nın özelliklerinden biri, döneminde kendi elektriğini kendisinin üretmesidir. Jeneratörle üretilen elektrik, kasrın dışında, bir de Çubuklu Camii'ne verilerek oranın da aydınlatılmasını sağlıyordu. Asansörü de buhar gücüyle çalıştırılıyordu.

Bugün de Çubuklu sırtlarındaki sık ağaçlıkların arasında gösterişli görünümüyle Boğaz'a ayrı bir renk katan Hidiv Kasrı'nın kulesinin de bir öyküsü var.

Kule, yapılmadan bugünkü yüksekliğinin iki katı olarak düşünülmüştü. Bunu haber alan II. Abdülhamit, Hidiv'e yazdığı mektupta kulenin cami minarelerinden daha yüksek olamayacağını açıkladıktan sonra şunu ekledi: "Yaptırılmakta olan kulenin yüz elli iki basamaktan fazla olmaması arzu-yu şahanemdir."

Abdülhamit, her şeyden olduğu gibi, bu kuleden de kuşkulanmıştı. Kuleyi izleyerek ya da izleterek gözetim altına aldığını söylerler.

Öte yandan Hidiv de bir şeylerden kuşkulanıyor olmalıydı ki, yatak odasındaki dolabın içine gizli bir tünel yaptırmıştı.

Kasrın çevresinde büyük bir koruluk yer almaktadır. İçinde bulunan meşe, ıhlamur, çam ve sedir ağaçları 100 ile 300 yıllıktır.

Koruluk bülbülleriyle de ünlüdür. Eskiden bülbül dinlemek için Çubuklu'da bu bahçeye gidilirdi.

> *Beykoz Kasrı*

Beykoz'da Hünkâr İskelesi'nin güneyinde bulunmaktadır.

Kasır, Mısır Hidivi Kavalalı Mehmet Ali paşa tarafından Sultan Abdülmecit için yaptırılmıştı. Mimarı Balyan'lardan Nigogos ve Sarkis Balyan'dır. Kasrın yapımına 1855 yılında başlandı, on bir yıl sonra Kavalalı'nın oğlu Sait Paşa tarafından 1866'da tamamlandı. O sırada tahta çıkan Sultan Abdülaziz'e armağan edildi.

Beykoz Kasrı, Boğaz'da yapılmış ilk kargir ve neoklâsik üsluptaki bir yapıdır. Cephenin kaplamasında İtalya'dan getirtilen taşların yanı sıra yer yer beyaz mermer de kullanılmıştır.

Kare planlı olan yapı, iki katlıdır. Katların ortasında sofa, çevresinde de odalar vardır. Katlar arası yükseklik 8 metreyi bulmaktadır. Sofanın ortasındaki camekân ile fener kasrın üç katlı olarak algılanmasına neden olmaktadır. Odaların arasında oval planlı merdiven sofası, merdivenin karşısında da oval bir salon bulunmaktadır. Yalının denizle kara yönüne dört kolon üstüne oturtulan geniş balkonlar eklendi.

Kasrın ana girişi deniz yönündedir. İç mekânlar somaki mermerle kaplı olup duvarlarında büyük boyda endam aynaları vardır. Kasır gecelemek için düşünülemediğinden mutfak, hamam ile servis bölümleri yoktur. Çevresi teraslarla kuşatılmıştır. Bu nedenle de yapı, kademeli bir piramit biçiminde gittikçe genişleyen bir teras kaidenin üstündedir.

Kasır, 200 dönümlük geniş bir korunun içindedir. Koru, çam ile ıhlamur ağaçlarından oluşmaktadır.

Korunun içinde dar ve dolambaçlı bir yoldan girilen yapay bir mağaraya kubbeli küçük iki oda konmuştur. Bu odaların duvarları istiridye kabukları ile kaplıdır.

Fransa İmparatoriçesi Eugenie'nin İstanbul'a gelişinde Beykoz Çayırı'nda İmparatoriçenin onuruna düzenlenen av partileri sırasında Beykoz Kasrı'na kraliçe için bir pavyon eklenmişti. Bu pavyondan bugüne kalan herhangi bir iz yoktur. Bu konudaki bilgi, eski fotoğraflardan edinilmiştir.

Kasır, XX. yüzyılın başlarında harap bir haldeydi. Kasır, önce Darül Eytam (Yetim Okulu) sonra da Trahom Hastahanesi olarak kullanıldı. Burada bir süre, göçmenler barındırıldı, daha sonra da ordunun emrine verildi.

1953 yılında Sağlık Bakanlığın'ca onarılan kasır klinik olarak kullanıldı. 1963'te Beykoz Prevantoryumu'na dönüştü. Günümüzde Beykoz Çocuk Göğüs Hastalıklar Hastanesi olarak hizmet vermektedir.

> Ahmet Mithat Efendi Yalısı

Beykoz'da Yalıköy'de bulunmaktadır.

Yalı, XIX. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Yalının kimin tarafından yaptırıldığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Yalıyı, 1894 yılında bu yalıyı Ahmet Mithat Efendi almış, dolayısıyla yalı onun adıyla tanınmıştır.

Yalı, ampir üslubunda yapılmıştır. Bodrum ve zeminden sonra iki normal, bir de çatı katı bulunan yapı, beş katlıdır. Simetrik bir düzen içinde harem ile selamlıktan oluşmuştur. İçerde, geometrik tavan bezemeleriyle dikkati çekmektedir.

Tanzimat döneminde batı anlamında ilk öykü ve roman yazarlarımızdan Tercüman-ı Ahval gazetesinin kurucusu Ahmet Mithat Efendi, gazeteciliği bıraktıktan sonra burada çiftlik kurarak Avrupa'dan getirttiği kuluçka makinesiyle tavukçuluk yapmıştır. Sırmakeş suyunu da satın alarak işletmiştir.

Harap durumdaki yalı, 1980 yılında yenilenmiştir.

> On Çeşmeler

Beykoz'un merkezinde iskele meydanında bulunmaktadır.

Bölgedeki en eski eserlerden biri olan çeşme, Behruz Ağa tarafından yaptırılmıştır.

On Çeşmeler adını, gece gündüz, durmamacasına akan on adet lülesi dolayısıyla almıştır. Bu lüleden akan sular yazın soğuk, kışın da ılık akar.

Behruz Ağa'nın yaptırdığı bu çeşme, süreç içinde yıpranıp harap hale gelmiştir. Çeşmenin harap hale geldiği bir dönemde halk, o sırada Tokat Kasrı'nı Hümayun Abad adıyla yeniden yaptıran padişaha dertlerini anlatmış, çektikleri su sıkıntısını belirtmişlerdir. Bunun üzerine padişah, Sadrazam Seyit Hasan Paşa'yı görevlendirmiş, o da Gümrük Emini İshak Paşa'yı bu işe memur etmiştir. Çeşme, bütün harcamaları İshak Paşa tarafından karşılanarak 1747 yılında yeniden yapılmıştır.

Çeşmenin lüleleri tunçtandır. Ortadaki iki lüle büyük, her iki yandaki dörder lüle ise küçüktür. Çeşmelerden Beykoz halkı kadar limana uğrayan gemiler de yararlanmışlardır.

Çeşmelerin hemen önündeki iki ağacın arasında hayvanların su içmesi için bir çeşme daha vardı. Bu çeşme, yol yapımı sırasında yıkılarak günümüze gelememiştir.

Büyük çeşmenin hemen üstünde, döneminde, iki odalı ahşap bir okul olduğu söylenmektedir. Daha sonra, bu okul, çıkan bir yangında kül olmuştur.

Gümrük Emini İshak Paşa'nın adıyla anılan çeşmeyle XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren su işlerine bakan kurumlar ilgilenerek bakım ve onarımını yaptırmışlardır.

Günümüzde de yer yer dökülmüş sıvaları, paslı demirleri, bakımsız gibi görünen kimi yönleriyle bile Beykoz'un simgesi olmayı sürdürmektedir.

On Çeşmeler, birçok ünlü ressamın tablosuna, kimi şairlerin de şiirlerine konu olmuştur.

> *Yuşa Türbesi*

Beykoz'da Yuşa Tepesi'nde bulunmaktadır.

Türbenin yapım tarihi konusunda bir kesinlik yoktur. Bilinen ilk tarih, 28 Çelebizade Mehmet Sait Paşa'nın 1755 yılında, burada, bir mescit yaptırarak Yuşa Nebi Hazretleri'nin mezarını da bir duvarla çevirtmiş olmasıdır. Mescit bir yangın sonucu zarar görünce 1863-1864 yılında Abdülaziz döneminde (1861–1876) aslına uygun biçimde yenilenmiştir. Bu arada mezar da onarılmıştır. Sonraki dönemlerde buraya bir de Yuşa Tekkesi olarak bilinen bir Nakşibendi dergâhı kurulmuştur.

Yuşa, İsrailoğulları'nın başına geçmiş bir peygamberdir. İsrailoğulları'nı Tih Çölü'nden çıkararak önce Şam'a oradan da Filistin'e götürerek Kudüs'e yerleşmiştir. Ülkesini 27-29 yıl, Tevrat hükümlerine göre, yönettikten sonra İ.Ö. 1580 yılında bir söylentiye göre 110, bir başkasına göre de 127 yaşında ölmüştür.

Musa peygamberin yeğeni olan Yuşa peygamberin mezarının yeri konusunda iki görüş vardır. Bir görüşe göre Yuşa'nın Nabulus ile Halep yakınındaki Maara kentinde, öteki görüşe göre de Beykoz'da Yuşa Tepesi'nde gömülü olduğudur. Büyük bir olasılıkla Beykoz'daki mezar, bir makam olmalıdır. Mezarın Yuşa peygamberle bir ilişkisi yoktur. Hüseyin Ayvansarayi'nin Hadikat'ül Cevami'sine göre, burada gömülü olanın bir Bizans havarisi ya da Osmanlı dönemindeki bir şeyhin mezarı olduğu sanılmaktadır. İnciciyansa, mezarın Yuşa peygambere değil de, buradan geçen Argonot kafilesinden Polluks tarafından Öldürülen Amikos adlı heybetli krala ait olduğunu yazmaktadır.

Boğaz'ın zirvelerinden biri olan 195 metre yüksekliğindeki Yuşa Tepesi'ndeki mezar, 17x4 metre boyutundadır. Üstü açıktır. Büyüklüğünün mitolojik kişiliklere bağlı eski inançlardan kaynaklandığı sanılmaktadır. Yuşa Tepesi, eski çağlardan beri kutsal sayılmaktadır. Burada bir Zeus Tapınağı'nın bulunduğu, Bizans döneminde VI. yüzyılda I. Justinianus zamanında Hagios Mikhael adlı bir kilisenin yapıldığı söylenmektedir. Osmanlı döneminde de mescitle tekke ve Yuşa peygamberin mezarı eklenmiştir.

Yuşa peygamber, mucizeleriyle ünlüdür. Musa ölüp İsrailoğulları'nın başına geçince onları Filistin'e ulaştırırken birçok savaşa katılmıştır. Bu savaşlardan birinde tam savaşı kazanmak üzereyken akşam yaklaşır, güneş battı batacakken Yuşa elini havaya kaldırarak güneşin batmasını durdurur. Böylece hava kararmadan güneşin savaş alanını aydınlatmasıyla savaşı kazanır.

Söylenceye göre Yuşa peygamber, İstanbul'da da savaşmıştır. Bu savaş sırasında Boğaziçi'ndeki Sütlüce köyü yakınlarında vurulup gövdesi ikiye bölündü. Belinden aşağısı Sütlüce köyünde kaldı. Üst bölümü ise şimdi mezarının bulunduğu Beykoz'un Yuşa Tepesi'ne kadar geldi, burada toprağa düşüp son nefesini verdi. Bu yüzden on yedi metre uzunluğu olan mezarında yalnızca belden yukarısının yattığına inanılır. Ayaklarının kaldığı yerden fışkıran suyun da şifalı olduğu söylenen ab-ı hayat suyu olduğu söylenir..

Bir söylentiye göre, eskiden mezarının başı, Kudüs'e dönükken, İslâmiyet'in doğuşundan sonra kendiliğinden Kâbe yönünde dönmüştür.

Bütün bunlar, Beykozluların Yuşa peygamberi koruyucuları ve kurtarıcıları olarak görmelerine neden olmuştur. Onun için Beykozlular arasında "Beykozluları önce Allah, sonra Yuşa korur" sözü yaygındır.

> Yoros Kalesi

İstanbul Boğazı'nın Karadeniz girişinde, Anadolu Kavağı'ndaki bir tepenin üstünde bulunmaktadır.

Kale, Rumeli Kavağı üstündeki kale ile birlikte Boğazı denetlemek için yapılmıştır. Kalenin adının Grekçe "dağ" anlamına gelen "oros" sözcüğü ile "uygun rüzgârlar" anlamındaki "ourios" sözünden geldiği ileri sürülmektedir.

Burada antik mimari kalıntılara dayanılarak 12 Tanrıya adanmış bir tapınağın bulunduğu da iddia edilmiştir. Kulelerden birindeki Grekçe kitabeden ilk yapılışının Bizans döneminde olduğu anlaşılıyor.

Kale, 1305'te Şile Kalesiyle birlikte Osmanlılarca ele geçirilmişse de 1348'de Karadeniz Ticaret yolunu ellerinde tutan Cenevizlilerin yönetimine geçti, kalede birtakım değişiklikler yapılarak genişletilmiştir. Kale, bu yüzden Ceneviz Kalesi olarak da tanımlanmaktadır. Kale kapısı üstündeki Latince bir kitabede, kaleyi Cenevizlilerin onardığı yazılıdır.

Yıldırım Beyazıt, 1391'de Yoros Kalesi'ni ele geçirip burayı bir üs gibi kullanarak Anadoluhisarı Kalesi'ni İstanbul'u almak için hazırlık olarak yaptırmıştır.

Fransız Mareşali Boncicaut, 1399'da Karadeniz Boğazı girişine yaptığı saldırıyla kaleyi almak istemişse de başarılı olamamış, kalenin eteğindeki köyü yakarak geri çekilmiştir.

Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Mehmet Çelebi'nin kardeşi Musa Çelebi ile yaptığı taht kavgası sırasında Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos'a haber göndererek Trakya'ya geçmek istemiştir. 1414'de Bursa'dan hareket ederek Yoros Kalesi'ne gelmiş, burada bir süre konakladıktan sonra, imparatorun gönderdiği gemiye binerek Rumeli yakasına geçmiştir.

II. Beyazıt (1481–1512) döneminde kale onartılarak içine bir mescit yaptırılmıştır. Kale dizdarı olan Mehmet Ağa da bir hamam yaptırmıştır.

1576 tarihli bir belgede, kale ile birlikte cami, çeşme ile hamamın onarıldığı yazılıdır. İnciciyan, XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında kalenin içinde 25 evlik bir mahalle olduğunu, muhafız olarak da içinde bir dizdarla 20 kişilik bir asker grubunun görev yaptığını yazmaktadır.

Kale, doğudan batıya doğru 500 metre uzunluğunda, Karadeniz'e paralel bir alan üstüne yapılmıştır. Genişliği 60'la 130 metre arasında değişmektedir. Kale, aralarda tuğla hatılların bulunduğu kaba taş dizileriyle yapılmıştır. Kullanılan taşların bir bölümü antik parçalarla Bizans dönemine ait devşirme malzemedir.

Kalenin giriş kapısı, tepenin üstünde, doğu yönünde yüksekllikleri 20 metre olan iki büyük burun ortasındadır. Kapının devşirme malzeme olan mermer bir çerçevesi vardır. Üstündeki tuğla kemer gibi yıkılmıştır. Bu kapı girişi, Anadolu'dan gelecek tehlikelere karşı hem dıştan, hem içten örülerek kapatılmış, kapı geçidi de kapalı bir mekân haline getirilmiştir. 1930'da çekilmiş bir fotoğrafta buradaki odanın kale içine açılan iki pencere olduğu görülmektedir. Bu girişteki çifte kulenin içlerinde dört kolu birbirine eşit haç biçiminde mekânlar vardır. Bunların üstüne, farklı duvar yapısına göre, daha geç dönemde ek yapılarak birer kat eklenmiştir. Doğaya birer pencere ile açılan bu üst katlar yıkık durumdadır.

Güney duvarındaki siperli bölümün sonundaki kapı açıklığı gibi görünen bölüm, aslında küçük bir burç kalıntısıdır. İçi, girişteki kuleler gibi, haç biçimli dört kemerli, üstü de tonoz örtülüdür. Bu küçük burç, bilinmeyen bir tarihte yarısına kadar yıkılmıştır.

Kalenin üst bölümü bir duvarla bölünerek bir iç kale haline getirilmiştir. Bu duvarın iki ucunda birer kare burç, orta kısmında da yarım yuvarlak bir kule vardır. Yuvarlak kulenin üstünde tuğladan harflerle, çok harap olduğundan, okunamayan iki satırlık Grekçe bir yazıt bulunmaktadır. Bu duvarla burçların duvar tekniği Bizans üslubundadır.

Kulelerin üstlerinin sivri külahlı çatı ile örtülü olduğu Allom'un gravürlerinde görülmektedir. Kulenin güney cephesindeki arka duvar siperler halinde yapılmıştır. Döneminde bu duvarların kıyıya kadar indiği ve bir limanla bağlantılı olduğu sanılmaktadır.

Marmara'nın Prensleri Adalar >

Prens Adaları da denilen Marmara Adaları'nın Bizans döneminde siyasal ve dinsel açıdan önemli bir yeri vardı.

Bu dönemde adaların tümü manastırlarla kaplıydı. Adalarda yaşayanlarsa keşişlerle rahiplerin yanı sıra siyasal sürgünlerden oluşuyordu.

Günümüze yalnız kalıntıları ulaşan manastır ve kiliselerin içinde varlıklarını sürdürenlerin başlıcaları arasında Heybeliada'daki Trias ya da Aya Triada Manastırı (Heybeliada Ruhban Okulu Manastırı), Büyükada'daki Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi ile Aya Nikola sayılabilir.

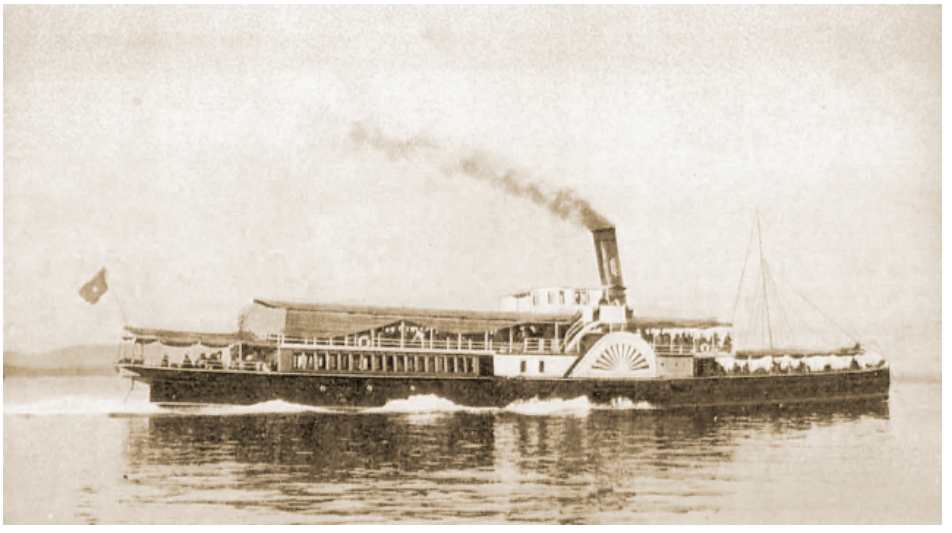

> *Heybeliada Ruhban Okulu*

Heybeliada Ruhban Okulu'nun yer aldığı Aya Triada Manastırı, Adalar'ın büyüklük bakımından ikincisi olan Heybeliada'nın kuzeybatı yönündeki sırtta, Papaz Dağı (Ümit Tepesi) denen yerde, bir koru içinde bulunmaktadır.

Bu manastır-okul, ilk olarak 809'da Despotlar Manastırı adıyla kuruldu. 860-862'de Karadeniz'den gelen Kazak akıncılarca yağmalanıp yıkıldı. Patrik Fotios tarafından onartıldıktan sonra 1268-1278 arasında Patrik Josif'in çabalarıyla zengin bir kitaplığa kavuşturuldu. Kaynaklarda adı Trias (Aya Triada) Manastırı olarak geçmektedir.

Osmanlı döneminde, XVIII. yüzyıla kadar manastır olarak görev yapan kuruma 1772'de okul açma izni alındı. 1821'de okul manastırla birlikte yandı. Yeni yapının açılışı 13 Eylül 1844'te yapıldı. Yapı, 1894 depreminde büyük zarar gördü. 1896'da bugünkü binası yapıldı.

1844'teki açılıştan başlayarak patrikhaneye bağlı Ruhban Okulu adıyla Ortodoks din adamı (papaz) yetiştiren yatılı bir okul olarak çalıştı.

1971-72 öğretim yılından başlayarak Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi adı altında azınlık okuluna dönüştü. 1984-85 öğretim yılını izleyen yıllarda hiç öğrencisi kalmadığından yalnız yönetim işlevini sürdüren bir duruma geldi. Okul binasının planı U biçiminde ve simetriktir.

Üç katlı olan yapıda katlar birbirinden silmelerle ayrılır. Ana girişin olduğu batı cephesinde zemin katta demir parmaklıklı, kareye yakın dikdörtgen pencereler vardır. İkinci kat pencereleri de dikdörtgendir ve silmelerle çerçevelenmiştir. Üçüncü katın pencereleri yuvarlak kemerlidir.

Ana girişten dört mermer sütunlu büyük bir hole girilmektedir. Girişin iki yanındaki odalar ziyaretçilere ayrılmıştır. Holün iki yanında kuzey ve güney yönlerdeki koridorlara açılan kapılar bulunur. Bu koridorlardan yapının öteki bölümlerine geçilmektedir. Burada dershaneler, yatakhane ve yemekhane yer almıştır.

Holdeki mermer merdivenlerle ikinci kata çıkılır. İkinci katta müdür ile öğretmenler odaları bulunmaktadır. Bu katta büyük bir tören odası da vardır. Tören odasının pencereleri ana girişin üstündeki üçlü pencerelerdir. Tören odasının duvarlarını okulda görev yapmış öğretmenlerin ve din adamlarının tabloları ile fotoğrafları süslemektedir. Odanın kuzey yönünde küçük bir ibadet mekânı bulunmaktadır. Ahşapla kaplı tavan kalem işleriyle bezenmiştir.

1933'te Kayserili bir rahip olan Kyprianos Stylianidis, kilisenin çevresini taş bir duvarla çevirerek binanın kimi yerlerini yenilemiştir. 1954'te Patrik Athenagoras'ın isteğiyle yapı bir kez daha elden geçirilmiştir.

Kutsal günü 12 Aralık olan manastırda yazları her Perşembe ayin yapılmaktadır.

Eskiden Panayia Kamariotissa ve Trias Manastırı'na bağlı bir kilise olan yapı bugün küçük bir manastır görünümündedir. Bu yüzden Rumlar burayı Arsenios Skitisi (manastıra bağlı kilise) olarak anarlar.

Bu küçük manastırın kilisesi, yaklaşık 7.50x6 metre ölçülerinde tek nefli bir yapıdır. Üstü kapalı bir avlunun içinde yer alır. Bu avlu bir narteks işlevindedir. Avlunun güney ve kuzey kanadında manastırla ilgili mekânlar bulunmaktadır. Üstü düz ahşap çatıyla örtülü olan manastır mekânlarının girişi kuzeydendir.

Bu yapılar, kiliseden farklı olarak yalnız taştan yapılmış, hiç tuğla kullanılmamıştır. Yapının su gereksinimini bugün de üç sarnıç karşılamaktadır.

Kilise, sözü edilen iç avlunun tam ortasında yer almıştır. Ana mekâna batı yönünden tek kapıdan girilmektedir. Yan duvarlarda yuvarlak kemerli ikişer penceresi vardır. İç avluya açıldıklarından aydınlatma konusunda işlevsizdirler.

Yapı, doğuda bir apsisle sonlanır. Dışa taşkın olan bu apsis çok derin değildir. Apsisi ana mekândan ayıran ikonostasis yüksek olup tahtadan yapılmıştır. Bu paravanın üstündeki, yapının adandığı Aziz Spiridon'un ikonası gümüş kaplama olduğu için çalınmış, bulunduğunda dua hücrelerinden birine konmuştur.

Yapı, ahşap beşik tonozla örtülüdür, dıştan bakılınca çifte kırma çatı görünümündedir. Çatının tam ortasında küçük ölçülerde yüksek kasnaklı kubbe tonoz bulunmaktadır. Kasnakta üçüz pencereler yer alıyorsa da aydınlatma için yeterli değildir.

İlk yapılışında Arsenios tarafından konulduğu söylenen yazıt bugün yoktur. Ana mekânın zeminindeki yazıtlar, buradaki mezarlarla ilgilidir. Spiridon Manastırı'nun XIX. yüzyılda Arsenios tarafından kurulmuş olsa da çevrede bulunan kimi parçalar, Bizans döneminde de burada bir yerleşim olduğunu düşündürmektedir.

Yapının içinde de tavanlarla duvarlarda kalem işleri görülür. Büyük hole açılan ana girişin karşısındaki kapıdan avluya çıkılır.

Avluda Trias Kilisesi yer almaktadır. Yapı, üç nefli bazilika planındadır. Orta nefin üstü beşik tonozludur. Avluda kiliseden başka, çan kuleleri ve apsis duvarının önünde mezarlar bulunmaktadır. Okulun bahçesinde, ana girişin yanında Ermenice yazıtı olan bir kuyu bileziği göze çarpmaktadır. Manastırla birlikte aynı çatı altında yer alan okul 44 oda ve dersliklidir.

> Aya Yorgi Manastırı

Büyükada'nın en yüksek tepesi olan Aya Yorgi tepesinde yer almaktadır.

Kilisenin dış kapısı üstünde yer alan çan kulesi yüzünden Kudunas (Çıngıraklı) olarak anılmaktadır.

Kaynaklara göre ilk manastır ve kilisesinin kuruluşu VI. yüzyılda Scarlatos Byzantion'un 1862'de yazdığına göre, manastır, ruh hastalarının sakin bir yerde tedavilerinin yapılması amacıyla kullanılıyordu. Bizans dönemi boyunca da aynı amaçla kullanılmıştır.

Bugün de manastırın kutsal gününde, bahar aylarında, insanlar inanç ayrımı gözetmeden (Rum, Ermeni, Müslüman ve Yahudiler) Aya Yorgi'ye tırmanarak dileklerinin yerine gelmesi, bunaltılarından kurtulmak için dua etmektedir.

Aynı yerde yüzyıllar boyunca, çeşitli dönemlerde yeni yapılar kurulmuştur. Bunlar kiliseler, ayazma, şapel, çan kulesi olarak kimisi ayakta, kimisi yıkık ve bırakılmış olarak aynı bütünlüğün içinde yer almaktadır.

Aya Yorgi Kilisesi'nin yakınında ziyaretçilerin dinlenebilmeleri için bir kır gazinosu bulunmaktadır.

Aya Yorgi Kilisesi, manastırın sol yanında yer almaktadır. Taştan yapılmış dört duvar üzerine çatısı kiremit döşeli bir yapıdır. Büyükada Ortodoks topluluğunun yardımları ile Rahip Dionisios tarafından 1905'te yaptırıldı. Tavanın orta bölümü sekiz ahşap sütun üstündeki mermer kemerler üstüne oturtulmuştur.

İkon panosu (ikonostasis) beyaza boyalı ahşaptır. Sağdaki duvarda alt bölümü pirinç parmaklıkla çevrili ikona manastıra adını veren azize aittir. Aya Yorgi'yi at üstünde gösteren gümüş kaplama ikona, yaklaşık 1500 yıllıktır. Bu eser, manastırın yapıldığı yıllardan kalmış olmalıdır. Aynı yerde camlı bir çerçeve içinde Aya Yorgi'nin XVIII. yüzyılda kadife üstüne işlenmiş bir tasviri de bulunmaktadır.

Taraçaya açılan kapının üstünde, duvar boyunca, Hz. İsa'nın çevresine toplanmış havariler ile halkı betimleyen büyük bir tablo yer almaktadır.

Dış kapının üstünde bulunan çan kulesi kesme taştandır. İki yanında oturmuş durumda iki mermer aslan heykeli vardır.

> *Aya Nikola Manastırı*

Büyükada'da Aya Nikola adıyla bilinen yerde bulunmaktadır.

Manastırın aynı adı taşıyan kilisesinin ilk yapımı XIV. yüzyıldadır. İkinci kez 1868'de yapılmıştır. Dört duvar üstüne kiremit örtülü, kubbeli kâgir bir yapıdır. Kubbe, dört mermer sütuna dayanan dört kemer üstüne oturmaktadır. Kubbenin ortasında evrenin egemeni (pantokrator) İsa'nın bir kompozisyonu, dört kemerin köşelerinde de İncil yazarı dört azizin resimleri yer almaktadır.

Yalın ahşap ikonostastisteki ikonalar gümüş kaplamadır.

Ahşap tonos bezemesizdir.

Demir putrelden yapılmış olan çan kulesi avludadır.

EKTRANS

Heykelin kaidesinin ön cephesinde nar, incir, hanımeli ve karanfil kabartmaları vardı. Bunlar İstanbul'un, inceliğin bereketin, güzelliğin simgeleri olarak işlenmişti. Kaidenin üzerinde harekete hazırlanmış bir kadın figürü vardı. Başını hafif arkaya atmıştı. İki yanında zincirler vardı. Bu zincirler heykelin yaratıcısı Gürdal Duyar'a göre hem "Fetih'ten önce Haliç'e gerilmiş zincirleri" hem "İstanbul'un işgalini" simgeliyor. "Güzel İstanbul" bütün bu engellere karşın silkinmeye hazır.

Bu öyküleğimiz heykel Gürdal Duyar'ın Cumhuriyet'in 50. Yılı için İstanbul'a yaptığı Güzel İstanbul heykeli.1974 yılında 10 Mart sabahı o dönemin Karaköy'den Şişhane'ye tırmanan Bankalar yokuşunun kavşağına konmuştu. 18 Mart akşamı heykel yerinden söküldü. Bir başka semte taşındı.

Figüratif bir heykel, hele bir kadın gövdesi olunca şimşekleri üstüne çekmişti.

Güzel İstanbul'un sökülüp gözden uzak bir parka nakli, Cumhuriyet'in 50 Yılı'nda İstanbul'u heykellerle donatmak isteğinin somut yenilgisinin ilk adımıdır.

Zaten İstanbul şehri kurulduğundan beri zaman zaman heykellerle donatılmaya çalışılmış, ancak kısa sürede bu heykelleri başından savmayı başarmıştır. (Bunda ikona kırıcılığın İstanbulluların genlerine işleyen bir etkisi olmalı.) Bizans döneminde bugün Sultanahmet Meydanı dediğimiz alanda, Çemberlitaş'ta, Beyazıt'ta, Aksaray ve Cerrahpaşa'da çeşitli heykeller ve sütunlar olduğu biliniyor. İmparatorlar ve atları yanında boğalar ve öküz başları da heykelleştirilmiş. Heykellerin resimlerine bile rastlanmıyor ama sütunlar "berhayat". Demek ki İstanbul'un iklimi her heykeli yaşatmıyor.

İstanbul tarihinde alanlara dikilen heykellerle ilgili en ilginç öykü Kanuni dönemindedir:

1526 tarihinde, Veziriazam ve aynı zamanda Anadolu Beylerbeyi olan İbrahim Paşa, Petervaradin'in fethiyle görevlendirilmişti. Osmanlı'nın Mohaç Meydanı'ndaki zaferinden sonra, Budin'e ilerlen-

miş ve burası da alınmıştır. Budin üzerine yürüyen Kanunî'ye kentin anahtarı teslim edilmişti. İstanbul'a götürülen ganimetlerin arasında Kral Mathias Korvin'in kütüphanesi, tunç şamdanlarla tunç üç heykel vardı. Şamdanlar Ayasofya mihrabının iki yanına konuldu. Herkül, Apollon ve Diana'yı gösteren heykelleri İbrahim Paşa, Atmeydanı'nda bulunan sarayının önüne diktirdi.

İslam geleneğine aykırı sayılan bu insan figürlerinin herkesin geçtiği bir alanda yer alan sarayının önüne diktirilmesi üzerine dilden dile bir taşlama dolaşmaya başlamıştı:

"Dü İbrahim âmed be dâr-ı cihan;

Yeki büt-şiken-i şôd yeki büt nişân".

Figanî'nin olduğu söylenen ve ünlü bir İran şiirinden esinlenen bu dizeler günümüz Türkçesine şöyle çevrilebilir:

"İki İbrahim geldi dünyaya;

biri putları yıktı, biri putlar dikti."

Bu dizeler Figani'nin idamına yol açtı.

Bu öyküyü farklı iki dizeyle de anlatanlar vardır. Onlara göre halkın arasında dolaşan dizeler Türkçeymiş:

"Bir Halil-i evvel gelip asnamı kılmışken şikest

Sen Halilim şimdi geldin halkı kıldın putperest"

(Evvelce bir Halil [Hz. İbrahim'in lakabı Halil'dir] gelip putları kırmışken, şimdi sen Halilim geldin halkı putperest yaptın.)

Bu beyit İbrahim Paşa'nın kulağına gidince Figânî evinden alınarak kırbaçlanır, sonra da eşeğe ters bindirilerek gezdirilir ve teşhir edilir. Daha sonra asılarak öldürülür.

Heykellerin İstanbul'a getirilişi ve saray önüne yerleştirilmeleriy-

le ile ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. İsmail Hâmi Danişmend'e göre İbrahim Paşa'nın tutumu küstahlık ve toplum ahlâkına ters bir eylemdir. Buna karşın Solakzâde Tarihi'ni kaynak olarak kullanan Baron Joseph von Hammer Purgstall, daha nesnel bir yaklaşım gösterir: "Sultân Süleymân, milletinin kuşkularından emin olmadığından ve daha doğrusu vezîr-i azâmın ısrarlarına dayanamayarak bu heykellerin Atmeydanı'na dikilmesini onaylamıştır."

Bu anlatım Kanûnî'nin Veziriazam İbrahim Paşa'nın etkisi altında olduğunu da, Kanûnî'nin bu heykellere halkın fazla bir tepki göstermeyeceğini sezmiş olmasını da ifade etmektedir.

Peçevî Tarihi'nde, getirilen heykellere halkın yaklaşımı daha ılımlı aktarılmaktadır. "İslâm ülkesinde görülmemiş acaip ve tuhaf şeyler"

olarak betimlenen eşyaların arasında bulunan söz konusu heykellerin kimlerin figürleri olduğu hakkındaki farklı söylemler de oldukça ilginçtir.

"Bunlar arasında ve kale kapısı dışında tunçtan yapılmış, sanatlı üç heykel vardı. Bunların büyüğü galiba vaktiyle bütün kâfirlere hükümet eden krala, ikisi de ondan küçük olup evlâtlarına ait idi. Ama çok acâyip şekilde ve biçimde oldukları için halka gösterilmek üzere gemilere yükletilerek İstanbul'a getirilmişti. Bunlar At Meydanı'nda birer taş kürsü üzerine konulmuş ve halk seyirlerine hayran olmuştu".

Heykeller, bir süre sonra, (Makbul İbrahim Paşa'nın Kanuni'nin gözünden düşüp idam edilmesinden (1536) sonra olabilir) "Atmeydanı"ndan kaldırılmışlar.

Padişahların (ve aile üyelerinin) Haliç ve Boğaziçi'nde yaptırdıkları yazlık saraylar bugün yalnızca minyatür ve gravürlerde görülebilir. Bu ahşap sarayların bahçelerinde Avrupa'dan armağan gelen heykeller de yer alırdı. Bunlardan biri de Yıldız Parkı'ndaki Fransa'dan geçtiğimiz yüzyılda gelen bronz geyiktir.

Padişahlar arasında heykelini yaptıranların sayısı Herhalde pek fazla değildir. Biz yalnızca bir tanesini biliyoruz: Avrupa ülkelerine yaptığı geziler sırasında, oradaki heykelleri görerek etkilenen Sultan Abdülaziz'in 1871'de C. F. Fuller'e yaptırdığı doğal boyutlardaki atlı heykeli, kamunun tepkisinden korkulduğu için İstanbul'da kamusal alanda yer bulamayınca Beylerbeyi Sarayı'nın bahçesine konulmuş, ancak Abdülaziz'in ölümünden sonra sık sık yer değiştirmiştir.

Kırıla çalına sayısı çok azalmış, ok atılma mesafelerini gösteren nişan taşları, Teşvikiye Karakolu'nun kapısında semte bu adın verilmesi için Sultan Abdülmecid'in diktirdikleri taşlar gibi göstergeler dışında şehirde geçmişten kalma pek bir anıt bulunmaz.

"Hece taşı" da denilen mezar taşları heykel-anıt-belge özellikleri taşırsa da gereğince korunmamışlardır. Düzenlenerek bir açık hava müzesi kimliği taşıyabilecek İstanbul mezarlıklarında özgün mezar taşı sayısı oldukça az kalmıştır.

İstanbul'un heykellerle süslenmesi için önemli girişimlerden biri Cumhuriyet'in 50 Yılında yaşanmıştır. Sennur Sezer'in Cumhuriyet Gazetesi'nde 24 Mart 1974 tarihinde yayınlanmaya başlayan seri röportajında olayın başlangıcı şöyle anlatılır:

"Cumhuriyetin 50. Yılını Kutlama Kurulu Güzel Sanatlar Komitesi Başkanı Mustafa Aslıer kurulun İstanbul'a kalıcı bir anı bırakmasını önermişti. Bu anı kalabalığa bir şeyler anlatması bakımından heykel olabilirdi. Ancak bu heykeller anıtlar gibi sanatçıya önceden konu vererek ısmarlanmamalı sanatçı özgür bırakılmalıydı. Hüseyin Gezer'in karşı önerisi büyük bir anıt kuruluştu. Komite her iki öneriyi de onayladı. Gezer'in önerisinin gerçekleştirilmesi görevi kendisine

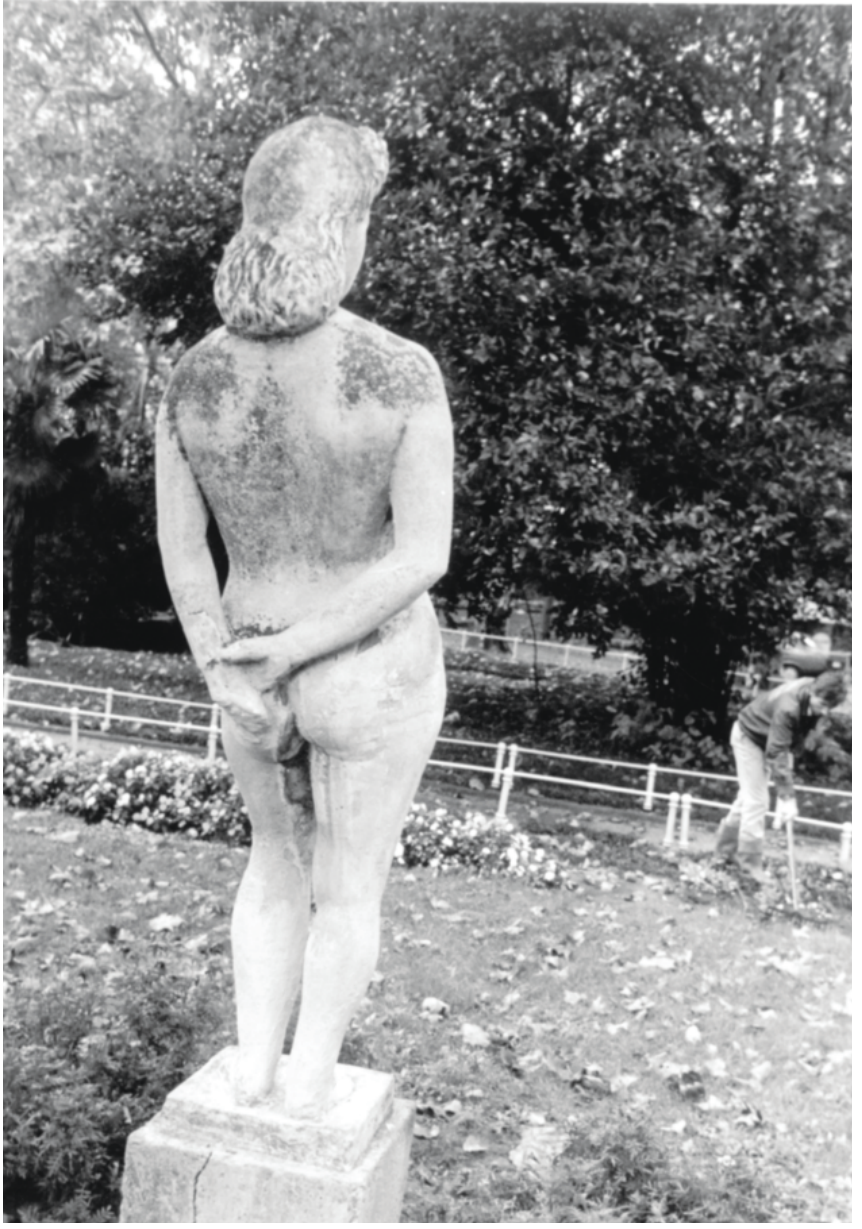

verildi. Aslıer'in önerisi içinse, Hüseyin Gezer, Mustafa Aslıer ve Sadi Çalık'dan (danışman) oluşan bir kurul görevlendirildi. Kurulun ilk kararı İstanbul'a 50 heykel dikilmesiydi. Bunun için İstanbul'da gecekondu semtleri de dahil 50 semt seçilecek ve 50 sanatçıya görev verilecekti. Bu kararın gerçekleştirilebilmesi için ilçe kutlama komitelerinin para olarak bu projeye katkı yapmaları gerekiyordu. Çünkü komite bu proje için her heykele on bin lira verebiliyordu. Bir heykelin maliyeti ise yirmi bin lira olarak hesaplanmıştı. İlçe komiteleri heykele para ayırmaktansa aydınlatma ve süslemeye bütçe ayırmayı tercih ettiler.

Komite de 50 yerine 20 heykel dikmeyi seçmek zorunda kaldı.

Heykellerin dikilmesi için seçilen alanlar şunlardı: Taşlık, Maçka, Beşiktaş Parkı, Gümüşsuyu (2 heykel), Taksim Parkı, Hilton önü, Harbiye Şehir Tiyatrosu yanı, 4. Levent, Akıntı Burnu, Bebek Parkı, Yeni-

kapı, Tophane, Gülhane Parkı (2 heykel), Belediye Sarayı bahçesi ve karşısı (2 heykel), Karaköy.

Çözümlenmesi gereken ikinci sorun heykel ısmarlanacak heykeltıraşların kişiliğiydi. Bu konuda şu karar verildi:

Heykeltıraşlar İstanbul'da yaşayanlardan seçileceklerdi, bu koşul çevreyi iyi tanımaları dolayısıyla çevre, form uyumu bakımından bir gereklilikti. Devlet ödülü almış olmak bir seçilme nedeni sayılacaktı, ödül almamışlar içinse kişiliklerini kabul ettirmiş olmak yeterliydi. Bu özelliklere göre heykeltıraşlar arasından şöyle bir listeye ulaşıldı (soyadı sırasına göre):

Kuzgun Acar, Hüseyin Anka, Tamer Başoğlu, Zerrin Bölükbaşı, Namık Denizhan, Gürdal Duyar, Muzaffer Ertoran, Ali Teoman Germaner (Aloş), Yavuz Görey, Metin Haseki, Hakkı Karayiğitoğlu, Bihrat Mavitan, Zühtü Müritoğlu, Füsun Onur, Ferit Özşen, Kamil Sonat, Nusret Suman, Haluk Tezonar, Seyhun Topuz, Mehmet Uyanık.

Bu sanatçılara şöyle birer mektup gönderildi: Sayın....

Cumhuriyetimizin 50. Yılını Kutlama Kurulu, 29 Ekim 1973'ten önce, İstanbul'un çeşitli park ve yollarına heykeltıraşlarımızın serbest sanat eserlerinin konmasını kararlaştırmıştır.

a) Eserlerin herhangi bir tarihi konuyu anlatma şartı yoktur. Konacak heykellerin Çağdaş Türk Sanatını ve sanatçının sanat kişiliğini temsil edecek nitelikte olması istenmektedir.

b) Bir park, meydan veya yola konacak eserin boyu 1,5-2,5 metre arasında olmalıdır.

c) Eser metal, beton veya taş olarak yerine konacaktır.

d) Eserlerin yapımı ve yerine konması 25 Ekim 1973'e kadar bitirilecektir.

e) Sanatçıya eserin ve uygulama giderinin karşılığı olarak en fazla (uygulama tekniğine göre) 25 bin lira ödenecektir.

Teklif edeceğiniz eserlerin fotoğrafilerini veya eskizlerini en geç 20 Ağustos 1973 gününe kadar Devlet Resim ve Heykel müzesine teslim etmenizi saygı ile rica ederim. "

İyi niyetle başlayan bu çalışmalar uygulamada zorluklar getirdi. Sanatçılara avans olarak beşer bin lira avans verildi. Bu para hazırlıklar ve heykelin yerine konması için yapılacak masrafa yeterli değildi. Hem bu yüzden hem süre azlığından yeni tasarım yerine bir çok sanatçı daha önce tasarladıkları bir işi ellerindeki bir heykeli değerlendirme yoluna gitti. Örneğin ilk soyut dönemini eleştiren Haluk Tezonar soyut bir heykelini Komiteye sundu. Uygulama ve malzemeye göre yapılacak ödemeden cayıldığı için malzemesine özen gösteren, bakır, bronz gibi pahalı malzeme kullanan sanatçılar şehre bir armağan vermek adına borçlandılar. "

Doç. Dr. Üzlifat Özgümüş "İstanbul'u Süsleyen Heykeller, Cumhuriyet'in 50. Yılı Heykelleri" adlı tezinde bu proje için belediyeden istenen ödeneğin 1 milyon lira olduğunu, heykel sayısının 58, başta heykel için tasarlanan mekanın 24 olduğunu (Adalar, Üsküdar, Beykoz, Çamlıca Tepesi) ve her mekana konulacak heykel sayısını ayrıntılarıyla anlatır.

Gerçekleşen heykeller, heykeltıraşları, heykellerin konulduğu mekanlar ve heykellerin son durumları kaynaklara ve saptamalarımıza göre şöyledir:

Tavus, Kuzgun Acar, metal çubuklardan oluşmuş, yarı soyut, 1.92 m. Gülhane parkı, kayıp.

Hakkı Karayiğitoğlu, Belediye Sarayı Önü, beton, stilize edilmiş genç kız figürü, 1.30 m. Emirgan Parkına taşınmıştır.

İkimiz, Namık Denizhan, Taksim Gezi Parkı, beton, 1.80 m, soyut iki figür, kırılmış, onarılmak için Resim ve Heykel müzesinde.

Abstre, Seyhun Ilgaz Topuz, 4 Levent Emlak Kredi Bankası Önü, 2m X 1.94m X 0,13 cm, demir saç, soyut geometrik, yok olmuş.

Birlik, Mehmet Uyanık, Barbaros Meydanı, 2 m, demir destekli beton iş makinesinin çarpmasıyla kırılmıştır, yenilenmemiştir.

Figür, Zerrin Bölükbaşı, Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu önü, 2 m.,beton, stilize kadın figürü, başının üst bölümü kırıktır, Harbiye Orduevi bahçesinin parmaklıkları içinde kalmıştır.

Yükseliş, Bihrat Mavitan, Hilton Oteli Girişi, 2,5x0,35x0,35 m, alüminyum soyut geometrik, kamyon çarpmış, kaybolmuş

Yankı, Hüseyin Anka, Dolmabahçe, İnönü Stadı Karşısı,2,5 m, demir+saç, soyut, sağlam, beyaza boyanmış

Çıplak, Kamil Sonad, Gülhane Parkı, beton, 1,58 m, gerçekçi genç kız heykeli, çıplaklığı önce yıldız sonra yapraklarla kapatılmış, sonra yok olmuştur.

Soyut Kompozisyon, Ali Teoman Germaner, Bebek Çocuk Parkı, ahşap konstrüksiyon üzerine dövme bakır, 2,20+0,40m, geometrik düzenleme, sağlam.

Dayanışma, Zühtü Müridoğlu, Fındıklı Parkı, beton, 4,5 m, silindirik form, sağlam.

Kompozisyon, Tamer Başoğlu, Yenikapı, çelik boru üstüne bakır kaplama, 2 m, tabanı 120x60 santimetre kare, tiyatro dekoru biçiminde soyut, yok olmuş.

Soyut heykel, Yavuz Görey, Taşlık Parkı, bronz, 1,80 m, yelken biçiminde, çalınmış.

Kompozisyon, Füsun Onur, Fındıklı Parkı, Alüminyum, 2,45 m, geometrik, yok olmuş.

İşçi, Muzaffer Ertoran, Tophane Karabaş Parkı, beton, 2,05 m yükseklik, gerçekçi figür, bir iki kez saldırıya uğramış onarımlarda oranları bozulmuş, bugün bir iki sağlam parçası kalmıştır.

Yağmur, Ferit Özşen, Arnavutköy Akıntıburnu, demir, 4,70x1x3 m,geometrik form, heykeltraşın isteğiyle yerinden kaldırılmış.

Abstre, Haluk Tezonar, Maçka Mezarlık önü, beton, 2,20 m, soyut, sağlamMimar Sinan, Nusret Suman, Vefa, beton, 1,70 m, yüksek kabartma, kırılmış, yerinde yok.

Soyut kompozisyon, Metin Haseki, Gümüşsuyu, bakır, 1,5 m kaide üzerinde 1,5 m çapında küresel form, yerine konulduğunun üçüncü günü çalındı.

Güzel İstanbul, Gürdal Duyar, Karaköy, Beton, 2,70 metre Yıldız Parkında olduğu söyleniyor.

Bizce bu heykel öykülerinden en dramatiği Yağmur heykelinindir. Ferit Özşen'in "Ben suret yapmıyorum. Yüz yıllardır ülkemizde yaşayan her sanatçı suretin yasaklanmasına karşılık duygularını daha değişik yollarla anlatma yollarını seçmiştir. Ben de bu ayıklama ve soyutlama yolundan giderek bu maden heykelle yağmuru anlatma yolunu seçtim" diye tanıttığı heykelini, bir çok arkadaşının aksine korumak zorunda kalmasa da bakımsızlıktan çürüdüğü için sökülmesini istemiştir.

Ferda Çağlayan Mimarist'te yayınlanan Kent Ve heykel dosyası için yazdığı İstanbul'a Tutunmaya Çalışan Heykeller adlı makalesinde aynı yıl İstanbul'a dikilen öteki heykelleri de anar:

"Yirmi heykel dışında Cumhuriyetin 50. yılını simgeleyen bir başka soyut heykel ise Yapı Kredi'nin siparişi sonucu Şadi Çalık'a ısmarlanır. Sanatçının granit ve 50 adet çelik boru kullanılarak yaptığı heykel Galatasaray'a dikilir. Bu heykel paslanmaz çelik kullanılarak yapılan ilk heykel olma özelliğini taşır. Heykeltıraş Atilla Onaran'ın da aynı yıl (1973) paslanmaz çelik kullanarak yaptığı "Göktaşı" adlı çalışması İstiklal Caddesi Odakule önünde, "Dans Eden Figür" heykeli ise İstiklal caddesi üzerinde Galatasaray'da yer almaktadır. Yine 1973 yılında Salih Acar'ın paslanmaz çelik kullanarak yaptığı "Göçmen Kuşlar" adlı duvar heykeli ise Odakule geçidinin duvarında yer almaktadır. Heykel tarihi ve İstanbul için bu 50. yılı nedeniyle yapılan yirmi heykel ve aynı yıl yapılan diğer dört metal heykel birçok açıdan dönüm noktası olmuştur. İstanbul'un parkları, caddeleri, alanları anıt mantığını aşan, yirmi dört serbest heykele kavuşmuştur. Yıllarca heykel eğitimi veren bir kurumun yetiştirdiği onlarca heykeltıraş kamusal alanla hesaplaşma olanağı bulmuştur. Halk için de anıt dışında serbest, soyut heykellerle ilişki kurma şansı doğmuştur. Heykellerin kentle, mekanla, çevresiyle, ışıkla, insanla buluşmasının yaratacağı sonuçları izleme fırsatı doğmuştur.

70'li yıllardan sonra özel kurumların ve belediyelerin desteğiyle heykelin sayısında artışlar olsa da hızla büyüyen İstanbul için bunlar yeterli olamamıştır. 1974 yılında İntercontinental (Bugünkü The Marmara) otelinin açtığı yarışma sonucu İstanbul bir heykel daha kazanır. Heykeltıraş İsmail Hakkı Öçal'ın yarışma sonunda seçilen soyut heykeli 1975 yılında uygulaması yapılarak Taksim'de insan sirkülasyonun en yoğun olduğu, Kazancı yokuşunun başındaki noktaya dikilir."

İstanbul'da halkın sevdiği heykeller, yok edilmeseler de göç etmekten kurtulamazlar. Bunun en güzel örneği Akdeniz heykelidir. 1980 yılında İlhan Koman tarafından Halk Sigorta için yapılan ve sigortanın Zincirlikuyu'daki binası önüne yerleştirilen "Akdeniz" heykeli çok

fazla dikkat çeken, sevilen heykellerden birisidir. Özel mülk oluşu yüzünden Halk Sigorta'nın durumu değişince 4. Levent'teki Yapıkredi Plaza'nın önüne taşınmıştır.

Ferda Çağlayan "İstanbul'a Tutunmaya Çalışan Heykeller" adlı çalışmasında İstanbul'daki başka heykellerin serüvenini şöyle özetler: "Koman'ın 1968 yılında yaptığı bir başka heykeli ise Harbiye'deki Divan Oteli önünde yer almaktaydı. Koman'ın bu metal soyut heykeli yapıldığı yıllarda otelin iç mekanına yerleştirilir. Sonraki yıllarda bu karar değiştirilerek heykel otel önüne çıkarılır. Otelin 2009'da yıkılarak yeniden yapılması sebebiyle heykelin akıbeti şimdilik meçhul.

1992-93 yılında Nurettin Sözen'in belediye başkanlığı sırasında açılan yarışmada "Açık Alanlara Üç Boyutlu Çağdaş Sanat Yapıtları Yerleştirme Etkinliği" sonucu çağrılı 55 sanatçının on yapıtı başarılı bir şekilde sonuçlandırılarak İstanbul'un çeşitli alanlarına yerleştirilir. Bu çağdaş heykeller, özellikle de boyutlarıyla, malzeme çeşitliliğiyle dikkat çekmişler, İstanbul'da heykelin daha görünür kılınmasını sağlamışlardır." Ne var ki Cumhuriyetin 50. Yılında yaşananlar tekrarlanır: "Açık Alanlara Üç Boyutlu Çağdaş Sanat Yapıtları Yerleştirme Etkinliği" sonucu İstanbul'a dikilen on heykelden üç tanesi bugün yoktur. Işılar Kür'ün paslanmaz çelikten yaptığı Kadıköy iskele meydanında yer alan heykeli, metro inşaatı nedeniyle kaldırılmış, Adem Yılmaz'ın Taksim Gezi parkındaki cam heykeli, tahrip edildiği gerekçesiyle, Ümit Öztürk'ün Atatürk Hava Limanı kavşağındaki beton ve bronzdan yapılmış "İstanbul" heykeli ise katlı kavşak çalışması sırasında parçalanarak yok edilmişlerdir. Ayşe Erkmen'in işi ise yakılarak tahrip edilmiş, sanatçı kendi imkanlarıyla heykelini yeniden yapmıştır. Mümtaz Işıngör'ün heykelinin yeri değiştirilmiş, geride kalan diğer heykellerin bazıları ise bakımsızlıktan yıkılmış ya da hasar görmüş durumdadır."

Bazı heykeller de sanki adlarının koruyuculuğundadır: " İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1994 yılında bir yarışma daha düzenler "Ulusal Kurtuluş Savaşımızdan Günümüze Laiklik ve Demokrasi Şehitleri Anıt Parkı Yontuları" adlı yarışma sonunda sekiz yapıt uygulamaya değer bulunur. Saraçhane'de yer alan bu parka aynı yıl içerisinde yerleştirilen sekiz mermer yontu, eksiksiz bir şekilde bugüne ulaşmışlardır."

İstanbul heykellerinden iki ünlümüzün heykelinin başına gelen dramatik olaylarla bağlamak isteriz bu çerçeveyi.

Biri ünlü karikatürist Oğuz Aral'ın heykeli. 2005 yılında öğrencisi Bahadır Baruter'in kendi olanaklarıyla yaparak Cihangir Park'ına yerleştirdiği heykel iki yıl sonra saldırıya uğrayıp yakılmış, onarıldıktan sonra bir kez daha onarılamayacak biçimde parçalanmıştır.

Nazım Hikmet'in Esenyurt Nazım Hikmet parkındaki ancak bir vincin kaldırabileceği heykeliyse 2008 yılında çalınmıştır.

Kaynakça >

2. Abdülhamit Devrinin Son Yıllarında Kağıthane, Sermet Muhtar Alus,Tarih Hazinesi Dergisi, Mayıs 1951, Sayı 10, s. 486.
50. Yılda Cumhuriyetin 20 Heykeli, Röportaj: Sennur Sezer, Foto: İsa Çelik, 21-23 Mart 1974 Cumhuriyet Gazetesi.
Adım adım İstanbul II. Rumelihisarı'ndan Kız Kulesine 2700 yıllık yürüyüş, Orhan Erdenen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yayınları.
Affan Egemen; İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul 1993, s. 63.
Alaycı Öyküler-Aradakiler, Adnan Özyalçıner, Evrensel Basım Yayın, 2001.
Ana Britannica, Ana Y. İstanbul 1988.
Anadolu Hisarı, Araştıran ve Derleyen: Mehmet Rebii Hatemi Baraz, Beykoz Belediyesi.
Anıtların Öyküleri, Adnan Özyalçıner, Redhouse Yayınevi 1989.
Arkeoidea dergisi, arkeoidea @arkeoidea.com
Asırlar Boyunca İstanbul, Eserleri, Olayları, Kültürü, Haluk Şehsuvaroğlu, Cumhuriyet Gazetesi.
Beyoğlu 150, Fotoğraflarla Beyoğlu'nun 150 Yıllık Öyküsü, 1857-2007, 6. Daire.
Aynalıkavak Sarayı, Tülay Artam; İstanbul Ansiklopedisi, C. 1, s. 485-486, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1993.
Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Bir Zamanlar İstanbul, Yayına Hazırlayan Niyazi Ahmet Banoğlu, Sayfa 192-193 Tercüman 1001 Temel Eser 11. cilt.
Benim Beyoğlum, Atilla Dorsay, sayfa 42, Varlık Yayınları, 1993.
Bir zamanlar Beykoz, Mustafa Yavuz, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.
Bir Zamanların İstanbulu, Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner, İnkılap Yayınevi, 2005.
Boğazdaki Mutlu Çocuk Kuzguncuk, Gülsüm Cengiz, Heyamola Yayınları, 2010.
Boğaziçi Sahilhaneleri, Orhan Erdenen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yayınları.
Boğaziçi'nde bir Gezinti, Dionysios Byzantios, Çeviren Mehmet Fatih Yavuz, YKY, 2010.
Bu Şehr-i İstanbul ki, Musahipzade Celal, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mayıs 1972.
Devletin Evi Saray, Metin Sözen, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul 1990.
Dolmabahçe Sarayı resmî sitesi.
Dünden Bugüne Beşiktaş.
Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 2002.
Dünden Hatıralar, Ercüment Ekrem, 7 Gün Yayınları.
Eski İstanbul'da Hayat, Dorina L. Neave, Çeviren: Osman Öndeş.
Eski İstanbul'dan Notlar, Semavi Eyice, Küre Yayınları.
Eski Türk Sporları, Metin And, Skylife Dergisi, Ocak 2004.
Esma Tezcan, Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam, Basılmamış Master Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara Haziran 2004.
Eyüpsultan Tarihi, Mehmet Nami Haskan, Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
Galata ve Pera, Nur Akın İstanbul, 2002.
Güç ve Güzellik, IV. Murat'ın Olağandışı Yaşamı, Adnan Özyayçıner, İnkılap Yayınevi 2005.
Haliç, Eser Tutel, Dünya Y., İstanbul 2000.
Haliç'e Değen Demir Kilise, Hüsran Yaşar, House Beatiful, sayı: 27.
Hebdomon'dan Bakırköy'e Turgay Tuna, Bakırköy Belediyesi, 2000.
Hicri XII. Asırda İstanbul Hayatı, Ahmed Refik İstanbul.
Hicri XIII. Asırda İstanbul Hayatı (1200-1255), Ahmed Refik İstanbul.
Hicri XVI. Asırda İstanbul Hayatı, Ahmed Refik, İstanbul.
http://tr.wikipedia.org
İnsanlar ve Köprüler, İsmail İşmen, İş Bankası Yayınları.

İslam Sanatı ve Mimarisi, Editörler: Markus Hattstein-Peter Delius, Literatür.

İstanbul Ermeni Kiliseleri, Pars Tuğlacı, 1991.

İstanbul Gezi Rehberi, Murat Belge, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 2007.

İstanbul Halkının ve Padişahlarının Ünlü Mesiresi: Kağıthane, Prof. Dr. Semavi Eyice, İstanbul Armağanı 3, Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 75-95.

İstanbul Mektupları, Mustafa Balel, Kavis Yayınları, 2009.

İstanbul Mevlevihaneleri, Handan Dizdarzade, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay.

İstanbul Muvakkithaneleri, Server Dayıoğlu, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş.

İstanbul Sinagogları Naim Güleryüz, Fotoğraflar İzzet Keribar,Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, İstanbul 1992.

İstanbul Tarihi, XVII. asırda İstanbul, Eremya Çelebi Kömürcüyan, (1952'de Hrand Der Andreasyan tarafından Ermeniceden Türkçeye tercüme edilmiş, 1988 yılında Kevork Pamukçuyan tarafından ikinci basımı yapılmıştır), İstanbul, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.

İstanbul'a Tutunmaya Çalışan Heykeller, Ferda Çağlayan.

İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri, Zafer Karaca, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

İstanbul'u Süsleyen Heykeller - Cumhuriyetin 50 Yıl Heykelleri - Doç. Dr. Üzlifat Özgümüş Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, İstanbul 2007.

İstanbul'un 100 Kaybolan Eseri, Fatih Güldal, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.

İstanbul'un Gezi Rehberi, 2 cilt, İsmail Güzel Soy, Alfa Yayınları.

İstanbul'un Sabır Taşları Heykeller, Ferda Çağlayan.

İstanbullu Sahabeler, Necdet Yılmaz-Coşkun Yılmaz, Bilge Y., İstanbul 2003.

İstanbul'u Geziyorum Gözlerim Açık, Haldun Hürel, Dharma Y., İstanbul 2005.

İstanbul'un Tarihi Yapısı (Tarihi Gelişme, Şehrin Tarihi Yapısının Özellikleri, Koruma Yöntemleri) Prof. Doğan Kuban.

Kâğıthane-Sadabat-Çağlayan- Semavi Eyice, TAÇ dergisi, Sayı 1.

Karagümrüklü Yıllar, Adnan Özyalçıner, Heyemola Yayınları, 2010.

Kasımpaşa, Sennur Sezer, Heyemola Yayınları, 2010.

Kültür Başkenti İstanbul, Tuna Köprülü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Lale Devri, Ahmet Refik, Hilmi Kitaphanesi, 5. Baskı, İstanbul 1932.

Mür'i't-i Tevarih (Cilt I-III), Şem'danî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi , (Haz. Münir Aktepe), 1976-1981.

Nihori'den Yeniköy'e, Bir Boğaziçi Köyünün Hikayesi, Orhan Türker, Sel Yayıncılık, İstanbul 2004

Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler, Nuran Kara Pilehvarian, Nur Urfalıoğlu, Lütfi Yazıcıoğlu; İstanbul 2000, s. 30.

Osmanlı Sanatında Spor Dünyası ve Spor Betimlemeleri, Gül İrepoğlu, P Dergisi, İstanbul 1998, Sayı: 10.

Osmanlı Tarihi V. Cilt, s. 112, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Osmanlıların Son Yılları Sultanların İhtişamı Philip Mansel, Türkçesi Nigar Alemdar, Everest Yayınları.

Sultan Yıldırım Bayezid han ve Fetret Devri Cüneyt Harputlu, BKY yayınları.

Tarihi ve efsaneleriyle İstanbul Semtleri, Niyazi Ahmet Banoğlu, Selis Kitaplar, İstanbul 2008.

Tarihi ve Kültürüyle Kasımpaşalıyız, Burhan Yentürk, Kitap Yurdu, 2007.

Tarihi, Mekanları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı, Necdet Sakaoğlu; İstanbul 2002 Aralık, s. 50.

Tersane (Aynalıkavak) Sarayı'nın Yerleşim Planı ve Mimari Özellikleri, Alarslan Burcu, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

The Synagogues Of Istanbul, Fotographs by İzzet Keribar ,text by Naim A. Güleryüz, Translation by Leon Keribar, Project Coordinator Gila Erbeş Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın AŞ, İstanbul 2008.

Türk Barok Mimarisi Hakkında bir deneme, Doğan Kuban, İTÜ Mimarlık Fak.

Üç Dinin Buluştuğu Kent İstanbul, Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner, İnkılap Yayınları.

Üsküdar Sempozyumu IV 2 cilt , Üsküdar Belediyesi.